

TÜRK İDARE DERGİSİ

YIL: 68

ARALIK 1996

SAYI: 413

İÇİNDEKİLER

Alâaddin. YÜKSEL	: Türk Polis Teşkilatının Yeniden Yapılandırılması.....	1
Fikri GÖKÇEER	: Atatürk İlke ve Devrimleri	7
Dr. A.Nihat DÜNDAR	: Karapara ve Karaparanın Aklanması Suçu	39
Yusuf Vehbi DALDA	: 65. Interpol Genel Kurul -Toplantısı	55
Dr. Cengiz AKIN	: Anayasa Mahkemesi ve Danıştay 8. Dairesi'nin Köy Kanununun 33 ve 41.Maddelerine ilişkin Kararları ve Bu Kararların Hukuki Sonuçları.....	67
Muzaffer DİLEK	: İl Özel İdareleri ve Belediyeler Tarafından Gerçekleştirilen İhalelerden Doğabilecek Anlaşmazlıkların Çözümlemesinde Hakemlik (Tahkim) Kurumundan Yararlanılabilir mi?.....	83
Prof. Dr. Cihan DURA	: Çağdaş Ekonomilerde Meslek Eğilimleri	93
Dr. İlhan AKBULUT	: Ceza Muhakemesi Hukukunda Tanıklık ve Tanıklıktan Çekinme.....	99
Dr. Halil KALABALIK	: Yetki Genişliği Yerinden Yönetim Sisteminin Bir Uygulaması Sayılır mı?	129
Kasım ESEN	: Örgütsel Suçlarla Mücadelede Balistik İncelemenin Rolü.....	147
Halil YILMAZ	: Turizm İşletme Belgeli Tesisler Üzerinde Mülki Amirler ve Kolluk Kuvvetlerinin Yetkileri	153
Şerif ERAYMAN	: Belediye Encümenlerinin İhale Kararları.....	163
Yakup BULUT	: Belediye Yönetiminin Yeniden Düzenlenmesinde Gündemden Düşmeyen Konular	171
Gazi BAYKALER	: Ülkemizde Yatırımların Teşvikindeki Uygulamalar ve İl Yönetimi.....	185
Ahmet Sezaî AYDIN	: ABD'de Yerel Yönetim Biçimleri Konusunda Bazı Görüşler.....	203
Mustafa DÖNMEZ	: Uluslararası Kişisel Hal Komisyonu.....	223
İbrahim ÖZÇİMEN	: Yönetim Zorlukları	239
İZ BIRAKAN MÜLKİ İDARE AMİRLERİ		
Mehmet ALDAN	: Hüseyin ÖGÜTÇEN	251
HABERLER	: İçişleri Bakanlığından Haberler	275
MEVZUAT	: 1 Ekim 1996-31 Aralık 1996 Tarihleri Arasında Resmi Gazete'de Yayımlanan İçişleri Bakanlığı ve Mülki İdare Amirleri ile İlgili Mevzuat.....	311
Seval ALANKAYA	: Mevzuat Metni.....	317
	: Türk İdare Dergisi'nin 410-413 üncü Sayılarında Yayımlanan Yazılara İlişkin Fihrist	319
FİHRİST		
Muallâ ERKUL		

İÇİŞLERİ BAKANLIĞI

ISSN 1300-3216

• İDARECİLER,

BANA İÇTEN SEVGİLERİNİ HAYKIRANLAR;
YARIM ASIRDAN BERİ BÜYÜK TÜRK ULUSUNUN TAM
ANLAMIYLA MİLLET OLMASINA ÇALIŞAN, ONUNLA
EN MODERN BİR TÜRK DEVLETİ KURMAK İÇİN
İNSANLIK FEDAKÂRLIKLARININ HİÇBİRİNİ
ESİRGEMEYEN KÜLTÜR, İDARE, İNTİZAM VE
DEVLET ANLAMLARINI EN SON İLMÎ TELÂKKİLERE
GÖRE TEBELLÜR ETTİRMEYE ÇALIŞMIŞ VE ÇALIŞAN
YÜKSEK DEĞERDE ARKADAŞLARIMDIR.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

TÜRK POLİS TEŞKİLATININ YENİDEN YAPILANDIRILMASI

Alâaddin YÜKSEL
Vali

Emniyet Genel Müdürü

Türk polisinin temelini oluşturan ilk teşkilat 10 Nisan 1845 yılında kurulmuş ve Polis Nizamnamesiyle de görevleri belirtilmiştir. Merkez ve taşrada polis ve jandarmanın karma bir biçimde ifa ettikleri görevlerin bazı aksaklıklara sebebiyet vermesi üzerine 1846 yılında yayınlanan bir genelge ile Zaptiye Müdürlükleri oluşturulmuş ve bu uygulama 1879 yılında sadece polis işlerini kapsayan Zaptiye Nezareti kuruluşuna kadar devam etmiştir. 1845 yılında polis ve jandarmanın iç güvenlik birimleri olarak ayrılmasını müteakip çeşitli tarihlerde yapılan düzenlemelerle polis teşkilatı sürekli genişlemiş ve gelişmiştir. 1909 yılında ise Zaptiye Nezaretine bağlı olarak polis hizmetlerinin yürütülmesiyle görevli "Emniyet Umumiye Müdürlüğü" kurulmuştur.

1918 yılında İstanbul ve diğer vilayetlerde 50 Merkez Memuru, 77 Serkomiseri, 180 İkinci Komiser, 710 Komiser Muavini ve 5618 Polis Memuru olmak üzere toplam 6635 Emniyet görevlisi bulunmaktadır.

29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilanından itibaren çeşitli nitelikteki mevzuatla düzenlenen ve tertiplenen Emniyet Umumiye Müdürlüğü, 4 Haziran 1937 tarihinde çıkarılan 3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu ile bugünkü Polis Teşkilatının temel yapısı oluşturulmuştur.

Devlet ve millet olarak varlığımızın hürriyetçi demokratik düzen içinde her türlü iç ve dış tehlikelerden uzak tutulması, kanun hâkimiyetinin sağlanması ve korunması, suç işlemeye yönelik davranışların önlenmesi ve sanıkların yakalanarak adli makamlara tevdi edilmesi gibi kanunların ve mevzuatın kendisine verdiği hizmetlerin yerine getirilmesi bugün polisin temel görevleri arasında bulunmaktadır.

Polis Teşkilatına bu geleneksel görevleri ile birlikte 318 kanun, 77 tüzük, 299 yönetmelik ve 42 yönerge asli veya tali olarak görev ve yetki vermektedir.

Bu görev ve yetkiler manzumesi ile devletin temel taşlarından birisi olan Türk Polisi özellikle kamu düzeninin sağlanmasından, kanun hâkimiyetinin sürdürülmesine ve güvenliğin temininden suçların önlenmesi ve suçluların yakalan-

masına kadar giden bu sorumlulukları ile de sosyal yapının adeta doğal bir parçasıdır.

Günümüzde her alanda hızlı gelişme ve değişimler sonucunda özellikle sosyal entegrasyonların düşmeye ve gerilemeye başladığı görülmektedir. Toplumdaki sosyal gelişim ve değişimin farklı boyutlar kazanmasıyla, otorite ve otoritenin sembolü olan polise karşı bakış tarzı değişmiş ve polisten beklentiler de artmıştır.

Kabul etmek gerekir ki sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmeler ve toplumda meydana gelen çeşitli boyuttaki değişimler 2000'li yıllara girdiğimiz günümüzde devlet, hukuk ve insan hakları kavramları ile birlikte, özellikle polis ve güvenlik gibi kavramlarda da yeni anlayıştan ortaya çıkarmaktadır.

Bu bağlamda insan ilişkilerinin çeşitlendiği ve karmaşık hale geldiği, toplumun plüralist bir yapıya dönüştüğü günümüzde; hak, hukuk, insan, suç ve suçlu kavramları ile birlikte polisin yeni fonksiyonları ve bilhassa yeniden yapılanması hususunda değerlendirme yapılmasının zamanı gelmiştir.

Cumhuriyetin ilanından itibaren büyük bir performans göstererek yayadan motosiklete, motosikletten tenteli jeepe geçen Türk polisinin bugün geldiği nokta her türlü takdirin üzerindedir. Özellikle son yıllarda hava, kara ve deniz unsurlarıyla mükemmel gelişmeler sağlayan Türk Polis Teşkilatı; personel, araç ve gereç ile teknik ve taktik bakımından bugün dünyanın en güçlü polis teşkilatlarından birisi haline gelmiştir.

Ancak Türk Polis Teşkilatının daha da geliştirilmesi ile birlikte etkili, süratli ve kaliteli hizmet verebilmesi bakımından, halkın polisten beklentilerini de içine alan bir bütünlük içerisinde değerlendirilmesinin yapılması ve yeniden yapılandırılması gerekmektedir.

Güvenlik hizmetleri ve polise ilişkin olarak mutlaka ve derhal konuşulması, tartışılması ve üzerinde çalışılması gereken en önemli üç konunun; polisin eğitimi ve sürekliliği, polisin uzmanlaştırılması ve branşlaştırılması ile polisin rütbe, terfi ve nakillerinin objektif ve uygulanabilir kurallara bağlanması hususları olduğunu değerlendiriyorum.

Türk Polis Teşkilatının mevcut amir kaynağı Polis Koleji ve devamı olan Polis Akademisidir. Teşkilatın memur kaynağı ise çeşitli illerde bulunan Polis Okullarıdır. Ayrıca teşkilatın ihtiyaç duyduğu sağlık, hukuk, sosyal bilimler ve mühendislik alanlarında da üniversite ve yüksekokullarda çok sayıda öğrenci okutulmaktadır.

Bu yaygın eğitim yapılanması içerisinde son yıllarda kat edilen önemli mesafeye rağmen, kabul edilmesi gerekir ki, polis eğitiminde üst seviyede bir kalite ve standart maalesef sağlanamamıştır. Bunun en başta gelen sebeplerinden birisi Polis Okullarında eğitim sürelerinin çeşitli fiili ve hukuki sebeplerle kısa tutulma-

sıdır. Polis Okullarındaki eğitim sürelerinin 6 ila 9 ay arasındaki sürelerde sık sık değişikliğe uğratılması hali izahtan varestedir. Özetle polisini 6 ayda yetiştiren ve göreve çıkaran dünyada hiç bir çağdaş polis örneği yoktur.

Bu nedenle, poliste eğitim süresi ve müfredat programları yeniden gözden geçirilecek ve 2 yıllık Meslek Yüksek Okulları uygulaması derhal başlatılacaktır.

Emniyet Teşkilatının ihtiyacı olan hizmet bölümleri ve ihtisas branşlarındaki polis memurlarını yetiştirmek üzere, ön lisans seviyesinde en az 2 öğretim yılı sürekli mesleki eğitim-öğretim ve uygulama yapan polis yüksekokulları, polis eğitiminin sıklet merkezi olacaktır.

Bu okullara, lise veya dengi okullarından mezun olan ve en başarılı olanlarının alınması ile objektif esaslara dayalı sınavlarla tesbit edilmesi imkânı da mutlaka sağlanacaktır.

Polis Meslek Yüksek Okullarından hizmet öncesi mesleki temel ve branş eğitimini başarı ile tamamlayanlar, Emniyet Teşkilatındaki hizmet bölümlerine ve bu bölümlerdeki ihtisas branşlarıyla ilgili münhal kadrolara aday polis memuru olarak atanacaklardır.

Ayrıca, Polis Akademisine öğrenci yetiştirmek üzere; polislik mesleğinin gerektirdiği bilgi, disiplin ve bedeni kabiliyete haiz, Milli Eğitim Temel Kanunu hükümlerine göre lise seviyesinde parasız yatılı ve resmi üniformalı polis kolejlerinin sayısının artırılması ve yaygınlaştırılması hususu da mutlaka değerlendirilecektir.

Hoşgörülü, yardımsever, iyi ahlaklı, faziletli, adil, kültürlü ve vatandaşlarına saygılı çağdaş Türk polisinin yaratılmasının yegâne yolunun çağdaş polis eğitiminden geçtiği hususu vazgeçilmez ilkemiz olacaktır.

Türk Polis Teşkilatında yeni yapılanmanın zarureti ortaya koyan önemli bir sorun da, poliste uzmanlaşma ve branşlaşma konusudur. 21'inci yüzyıla damgasını vuran en belirgin kavram, uzmanlık ve kalitedir. Her şeyde kalitenin ve uzmanlığın tartışıldığı ve önde tutulduğu günümüzde güvenlik hizmetlerinde kalitenin ve bu hizmetler içerisinde yer alan poliste uzmanlaşmanın sağlanması çalışmalarımızın esasını teşkil edecektir.

Bugün polis okullarından mezun olan bir polis memuru nerede ve hangi birimde çalışacağını bilmemektedir. Polisin yetenekleri ve hizmet kabiliyeti kura ile belirlenmektedir. Suç ve suçlu profilinin değiştiği, suç ve suçlu tip ve türlerinin gerek nitelik ve gerekse nicelik bakımından bu kadar hızlı değişime uğraması karşısında polisin statik bir yapı içerisinde kalması düşünülemez.

Ülkemizin suç yapısı incelendiğinde gerek suç sayılarında ve gerekse suç türlerinde giderek artış eğilimi görülmektedir. 1987 yılında polisin takibini gerektiren olay sayısı 90.092 iken bu sayı 1996 yılında 658.072 olarak tespit edilmiştir. 1988 yılı içerisinde 564 narkotik olay vuku bulmuş ve 1996 yılında 2.672 olarak

gerçekleşmiştir. Mali olay sayısı 1988 yılında 667 iken 1996 yılında 7.467'ye ulaşmıştır. 1987 yılında 273 olarak tespit edilen terör olay sayısı 1996 yılında 2.800 olarak gerçekleşmiştir. 1988 yılında meydana gelen 606 adet toplumsal olay 1996 yılında 7.537'ye ulaşmıştır. Bunun yanında daha önceki yıllarda görülmeyen bilgisayar suçları gibi teknolojik suç türlerinde ve sayılarında da büyük bir artış görülmektedir.

Polisin yeni yapılanmasında teknolojik yenilenmenin yanında, yapısal faktörlerde de düzenleme yapılması zarureti açıktır. Suç ve suçlu sayılarının arttığı, giderek uluslararası organize hale geldiği günümüzde, poliste branşlaşmanın ve uzmanlaşmanın gerekliliği tartışılmayacak kadar açıktır.

Türk Polis Teşkilatı; Suçu Önleme, Suç ve Suçlularla Mücadele, Destek ve Yardım Hizmet bölümlerine ve bu bölümler de kendi içerisinde ihtiyaç duyulan hizmet branşlarına ayrılacaktır.

Suçu Önleme Polisi; kanunlara, tüzüklere ve yönetmeliklere, hükümet emirlerine ve kamu düzenine uygun olmayan hareketlerin işlenmesinden önce gerekli her türlü tedbiri almakla görevli ve yetkili polis olmalıdır. Suçu Önleme Polisi kendi içinde İstihbarat, Güvenlik, Çevik Kuvvet, Koruma, Trafik, Atlı, Köpekli ve Motorize Birlikler ile benzeri branşlardan oluşturulacaktır.

Suçla Mücadele Polisi ise işlenmiş olan bir suç hakkında Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ile diğer kanunlarda yazılı hizmetleri yapmakla yetkili ve görevli olmalıdır. Suçla Mücadele Polisi, kendi içerisinde Asayiş, Kaçakçılık, Terörle Mücadele, Kriminal Laboratuvar, Havacılık, Deniz ve benzeri branşlar olarak değerlendirilecektir.

Suçu Önleme ve Suçla Mücadele Polisine destek sağlamak, yardım isteyenlere ve yardıma muhtaç vatandaşlara yardım etmek üzere Destek ve Yardım Polisi oluşturulacaktır. Bu hizmet bölümü de Pasaport, Hudut, Yabancılar, Bilgi İşlem, İkmal-Bakım ve Onarım, Haberleşme, Personel, Turizm, Eğitim ve benzeri branşları kapsayacaktır.

Polis memurları ve amirlerinin atamaları, hizmet bölümündeki branşlardan birisine yapılacak ve polis memurlarının emekli oluncaya kadar, amirlerin ise Emniyet Amirliği rütbesine kadar eğitimini gördüğü branş dışında çalıştırılmaması esas olacaktır. Hizmet bölümünün birinden diğerine atanma ve yer değiştirme, sağlık-başarısızlık ve benzeri zorunluluk halleri hariç, yapılmayacaktır.

Herşeyi az bilen veya hiçbir şey bilmeyen polis değil, hizmeti içerisinde bulunduğu branşı ile ilgili konulan en iyi bilen ve her biri uzman olan polisi yetiştirmek hedefimiz olacaktır.

Polisin rütbe ve terfi sistemi incelendiğinde ise hiyerarşik bir piramit yerine kimi yerde şişen ve kimi yerde daralan çarpık bir yapılaşmanın olduğu görülmektedir. Özellikle üst rütbelerde meslek dışı etkilemelerle özellikle kurallara uymayan uygulamalar, meslek içi çekişmelere neden olmaktadır. Teşkilatta halen

2000'in üzerinde Emniyet Müdürü statüsünde Amir bulunmaktadır. Dünyanın hiçbir çağdaş Polis Teşkilatında üst rütbede bu büyüklükte amir personel istihdamı yapılmamaktadır. Özellikle 1. Sınıf Emniyet Müdürleri kadrolarının sınırlı olması nedeniyle yığılma had safhadadır. Böyle bir tıkanıklığın, heyecanı ve ideali üst rütbeye terfi etmek ve bu kadrolarda da hizmet vermek isteyen rütbeli personelin şevkini kırmakta, bu durum hizmetlerde verimin düşmesi sonucunu doğurmaktadır.

Teşkilatta iç huzursuzluklara meydan "vermeyen ve terfi için bekleyen dinamik kadroların önünü açan sistemler tespit edilerek vakit geçirilmeden uygulamaya konulacaktır.

Bu bakımdan özellikle 1. ve 2. Sınıf Emniyet Müdürlerinin terfi ve bunların rütbe yükselmeleri veya kadrosuzluk nedeniyle emekliliklerine karar verilmesi görevlerini yürütmek üzere Yüksek Emniyet Şurasının oluşturulması zaruri hale gelmiştir.

İçişleri Bakanının Başkanlığında, Emniyet Genel Müdürü, Genel Müdür Yardımcıları, Teftiş Kurulu ve Akademi Başkanları, Ankara-İstanbul-İzmir Emniyet Müdürleri ile Emniyet Genel Müdürü tarafından seçilecek 7 Kıdemli 1. Sınıf Emniyet Müdüründen teşekkül edecek Yüksek Emniyet Şurası oluşturulacaktır.

Yüksek Emniyet Şurası; güvenlik politikalarını belirleyecek, hizmetlerin yürütülmesine taallük eden prensip kararlarını alabilecek, üst rütbelerde terfi ve rütbe yükselmelerini yapabilecek ve kadrosuzluk nedeniyle emeklilik kararlarını verebilecektir. Bu Şura, yılda bir defa ve Haziran ayında toplanacak, kararları kesin olacaktır.

Kadrosuzluk nedeniyle emekliye sevk edilecek personelin, kendilerinden kaynaklanmayan bu işlem dolayısıyla uğrayacakları maddi zararlar, emsali teşkilatlardaki benzer uygulamalar örnek alınarak karşılanacaktır.

Ayrıca polis memurlarının meslek heyecanlarını canlı tutmak, okuma alışkanlıklarını devam ettirmek ve moral motivasyonlarını sağlamak üzere Komiser Yardımcılığı Kurslarının devamlılığı sağlanacaktır.

Meslek mensubu olan, 10 yıl fiilen polis memurluğu görevinde bulunan ve 2. Bölge hizmetini yapan personelin bilgi birikiminden yararlanmak amacıyla teşkilatın amir ihtiyacını karşılamak üzere Komiser Yardımcılığı Kürsü yolunun açık tutulmasının meslekte dinamizmi sağlayacağı hususu mutlaka değerlendirilecektir.

Polisin yer değiştirme işlemlerinde ise daha çarpıcı bir durum ortaya çıkmaktadır. Yer değiştirme, teşkilat mensupları için bunalıma dönüşmüş ve sık sık yer değiştirmeler giderek hizmette adeta tehdit unsuru haline gelmiştir. Esasen polisin çalıştığı mahallin çeşitli fiili ve sosyal özelliklerini bilmesi görevi esnasında vere-

ceği kararları da olundu olarak etkileyecektir. Bulunduğu yerdeki sosyal yapıyı ve bu yapının zaman içerisinde gösterdiği değişme ve gelişmeleri bilmek, polise branş-uzmanlık derecesinde ayrı bir uzmanlık verecektir. Şayet polisin bir yerde uzun süre kalmasından dolayı içinde bulunduğu çevreyle bir hatır, müsamaha veya menfaat ilişkisine girmesinden endişe ediliyorsa bunun çözümü için polisin çalışma yerini sık sık değiştirme yerine daha akılcı ve uygulanabilir kurallar geliştirilecektir.

Türk Polis Teşkilatının yeniden yapılandırılmasında değerlendirilmesi gerekli çok önemli bir başka husus da, teşkilatın uzun vadeli stratejilerinin belirlenmesine yönelik, sevk ve idare kabiliyeti yüksek kurmay polis yöneticilerinin eğitimi ve yetiştirilmesi için Güvenlik Akademisi kurulmasıdır. Güvenlik Akademisi, Emniyet Amirliğinden başlayarak daha üst rütbedeki personelin mesleki bilgisi, sevk ve idare kabiliyetinin geliştirilmesi ile kurmay polis yeteneği kazandırılması amacına matuf eğitim ve öğretim veren bir bilim ve ihtisas kurumu olacaktır. Bu akademiyi başarı ile bitirenlere kıdem, rütbe ve görev unvanlarına atanmada öncelik verilecektir.

Güvenlik Akademisi, Türk Polis Teşkilatının güvenlik stratejilerini geliştiren, ufkunu belirleyen ve içinde devamlı düşünce fırtınaları esen beyni olacaktır.

Günümüzde, çağdaş polisin başarı ölçüsü artık salt yakaladığı suçlu sayısıyla değil aynı zamanda halktan aldığı aktif destek ile ölçülmektedir. Bu sebeple Türk Polis Teşkilatı, güvenlik hizmetlerinin artan önemi nisbetinde, huzur ve güven ile dirlik ve düzenin sürekli tesisine matuf olarak Yüce Milletinin tam desteğinin sağlanmasını esas alacaktır.

Emrinde ve hizmetinde bulunmaktan onur ve gurur duyduğumuz Yüce Milletimize etkili, süratli ve kaliteli güvenlik hizmeti verilmesi halinde, bunun polisimize halk desteği olarak geri döneceğinin idraki içerisinde olduğumu bilhassa ifade etmem gerekmektedir.

Bu itibarla Türk Polis Teşkilatının kendisine mevzuatla verilen görevlerini etkin, süratli ve kaliteli bir biçimde ve bilhassa günümüz şartlarına da uygun olarak ifa edebilmesi için yeniden yapılandırılmasına yönelik çalışmalar hızla sürdürülecek ye en kısa zamanda da sonuçlandırılacaktır.

Bu amaçla Mayıs 1997 tarihinde, akademik seviyede katılımın da sağlanacağı ve ilk kez yapılacak olan 1. POLİS ŞURASI'nın bütün bu çalışmalara derinlik kazandıracağına inanıyorum.

1997 yılı Türk Polis Teşkilatının teknik, taktik ve hizmet anlayışı itibarıyla yeniden yapılandırılacağı önemli bir yıl olacaktır.

Türk Polis Teşkilatı olarak hedefimiz; toplumsal huzuru sağlanmış, kalkınmasını gerçekleştirmiş, huzurlu ve güvenli bir Türkiye'dir.

ATATÜRK İLKE YE DEVRİMLERİ

Fikri GÖKÇEER
Emekli Genel Müdür

GİRİŞ

Üzerinde en çok yazılan, her gün konuşulan "Atatürk İlke ve Devrimleri"ni bir inceleme konusu yapmayı uzun zamandır düşünüyordum.

Bu Dergide "ATATÜRK ve ATATÜRKÇÜLÜK", "ATATÜRK GERÇEĞİ" ve "ULUSAL GÜNLERİMİZ ve MUSTAFA KEMAL" başlıklı yazılarım yayımlandıktan sonra, elimdeki kaynakları daha önce uyguladığım metoda bağlı kalarak yeniden gözden geçirdim ve biraz kapsamlı da olsa, bu inceleme yazısını kaleme almaya karar verdim. Bu incelemede yapacağım değerlendirmelerde çok dikkatli olmam gerektiğine inanıyorum. Zira, Atatürk İlke ve Devrimleri üzerinde yapılan değerlendirmelerin doğru olması ve en ufak bir saptırmaya neden olmaması gerekir.

Cumhuriyetimizin kuruluşunun onuncu yılında doğan, Atatürk'ün sağladığı olanaklardan yararlanarak, devlet bürokrasisinin üst kademelerine kadar yükselmiş bir mülki idare amiri olarak, derginin okuyucusu olan seçkin meslekdaşlarımın önünde mahcup olmamak istiyorum. Birbirine bağlantılı olarak, ara başlıklar altında yer verdiğim görüş ve değerlendirmelerde, tekrarlardan kaçınmaya özen göstereceğim. İnceleme bu konuda güvendiğim yazarların makaleleri ışığında tamamlanmıştır. Yine her başlık altında yer alan Atatürk'ün kendi görüş ve düşüncelerinin kişisel yargılanma yön verdiğini, burada belirtmek istiyorum.

Bütün görevleri sırasında, memleketimiz ve ulusumuz yararına yaptıkları kutsal hizmetlerde Atatürk'ten güç alan meslekdaşlarımın ellerinin altında "Atatürk İlke ve Devrimleri"ne ilişkin, derli toplu bir incelemenin bulunmasını sağlayabilirsem, kendimi mutlu addedeceğim.

ATATÜRK İLKELERİ

Bu kısımda ayrıntıya girmeden önce ilke kavramına açıklık getirmek istiyorum. "İLKE" bir şeyin ilk nedeni, kökü, kaynağı demektir. Ortaya konan ve uygulanması gereken faaliyet konusudur. Başka bir anlatımla örnek alınacak temel inanç ve anlayıştır.¹

Atatürk İlkeleri denilince hemen aklımıza 1924 Anayasası'nın 3 Şubat 1937'de yeniden düzenlenen 2 nci maddesindeki "Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve Devrimcilik" akla gelmektedir. Ancak yaşamı boyunca akılcı bulduğu için inandığı, bağlandığı, savunduğu ve zerrece ödün vermediği ilkeleri sadece bu altı temel ilke ile sınırlamamak lazımdır. Bu ilkelere tam bağımsızlık, ulusal egemenlik, uygarlık, çağdaşlık, akılcılık, müspet ilimin rehberliği, uluslararası ilişkilerde eşitlik ve mütakabiliyet ilkelerini de eklemek gerekir.

Bu incelememde altı ilkeyi ele alacak, bu ilkelere olmazsa olmaz koşulu olarak gördüğümüz diğer ilkelere de yer yer değineceğim.

Bu ilkelere, başlangıçta Atatürk'ün adına izafeten "Kemalizm" denmiştir. "KEMALİZM" deyiimi ilk önce batılı yazarlar tarafından ortaya atılmış ve bir ara memleketimizde de kullanılmıştır. Daha sonra "KEMALİM" yerini "ATATÜRKÇÜLÜK" deyimine bırakmıştır. Günümüzde "Atatürkçülük" yanında yaygın olarak "ATATÜRK İLKELERİ" de kullanılmaktadır.²

Bu ilkeler için "ATATÜRK İLKELERİ" deyiminin kullanılması, anlamada kolaylık sağlamaktır. Ancak söz konusu deyiimi kullanırken, bu ilkeleri birbirinden ayrı düşünmek hatasına düşmemek önemli bir husustur. Zira ilkeler birbirine bağlı bir bütün teşkil etmektedir.

Kemalizmin temel ilkeleri, Ulusal Kurtuluş Savaşından başlayarak Atatürk'ün adım adım, geliştirdiği bir ideolojiyi simgelemektedir. Bu ilkeler 1919'da başlayan uzun ve zahmetli bir yürüyüşün sonuçlarıdır.³

Kemalizm deyiimiyle ifade olunan Atatürk İlke ve Devrimleri Türkiye ve Dünya çapında etkisini göstermiş, ulusal bağımsızlığı, vazgeçilmez ilke gören bir "Fikri-kuvvet" olarak, ulusal hayata ve tarihe mal olmuştur. Kemalizmin bayraklaşan adını, bağımsızlaşan dünyanın ufuklarında yazılı gördükçe bu yüzyıla "KEMALİZM YÜZYILI" demek pek mübalağa olmasa gerekir.⁴

Ancak günümüzde "KÜRESELLEŞME" ve "GLOBALLEŞME"de ifadesini bulan ve ulusal sınırları yok farzedene anlaşılan "KEMALİZM"i yozlaştırmaya izin vermemeliyiz.

Kemalizm ana ilkelerini "bağımsızlık içinde devrimler yoluyla, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak" şeklinde formüle edebiliriz.⁵ Kemalizmin mantığı ulusun kendisini yaratan devrimin mantığıdır. Tarihsel serüvenin onu zorladığı, doğal diyalektiktir, bir yana atılamaz, saptırılamaz.⁶

Kemalizm, tam bağımsızlık ve batılılık ilkeleri çerçevesinde "Karşı-empyalizm" ve "Altı Ok" ile belirlenir. "Tam bağımsızlık" bir yana bırakılıp, sadece altı ok'la yetinilince anlamını yitirir. Altı Ok'un içinde yer alan ilkeleri de birbirinden soyutlayarak, tek tek ele alıp yorumlarsak durum karışır ve kemalist ideoloji tümüyle sarsılmış olur.⁷

Atatürk ilkelerinin her biri birer eylem kılavuzudur. Bu ilkeler her türlü gelişmeye açık, her türlü gericiliğe ve gerilemeye kapalıdır.

Bu incelemede, ilkelerin bütünlüğüne sadık kalacak, bir ilkeyi incelerken, ana espriyi ve diğer ilkelerle bağlantılarını göz önünde tutmaya çalışacağım.

Atatürk, İlkelerini devlet içinde kişi ve kurumları birbirleri ile ve devletle ilişkilerini engellemeyecek aksine birbirlerini destekleyecek şekilde düzenlenmiş ve ortaya koymuştur.

Altı ilke, Türkiye'de olduğu gibi, başka bir devrimin ve yeni kurulan bir devlet sisteminin temeli olmamıştır. Türk devriminde bu ilkelerden her biri bağımsız bir değer taşıdığı gibi, ilkelerin tümü de devrimin amaç tuttuğu Cumhuriyet Türkiye'sindeki yeni zihniyete tanıklık etmektedir. Bu ilkelerden Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik ve Laiklik, Osmanlı müesseselerinden saltanata, saltanatın dayandığı örgütlere ve halifeliliğin temsil ettiği ilkeye karşı tepki olarak meydana gelmişlerdir. Milliyetçilik, Devletçilik ve Halkçılık Türk ulusunu aşırı ideolojilerden koruyacak niteliktedir. Devrimciliğe gelince, gericiğe kapıyı kapatmakta, yönetim örgütlerinin kalıplaşmasına engel olmakta ve Türk ulusunu durgun bir felsefeye düşmekten kurtarmaktadır.⁸

Bu kısmın sonuna gelmiş bulunuyorum. Ancak şu gerçeği unutmamamız gerektiğini vurgulamak istiyorum. Türk demokrasisinin üzerinde yükselebileceği basamakları ayağımızla iter de, uygarlık katına merdivensiz tırmanmaya kalkışırsak, her defasında tepe üstü yuvarlanacağımızdan kimsenin şüphesi olmamalıdır.⁹

Atatürk ilkelerinin anlaşılmayan, bilinmeyen yanı yoktur. Pek çok yerli ve yabancı yazar ve düşünür Atatürk adının ülkemiz ve dünya çapında ne anlam taşıdığını ortaya koymuştur. Önemli olan ters yöndeki çabaların zamanında görülerek önlenmesi ve etkisiz kılınmasıdır.

Bu kısım, Atatürk'ün kendi sözleri ile noktalıyorum.

"Bir zamanlar gelir, beni unutmak veya unutturmak isteyen gayretler belirebilir. Fikirlerimi, inkâr edenler ve beni lanetleyenler çıkabilir. Hatta bunlar benim yakın bildiğim ve inandıklarım arasından olabilir. Fakat ektiğimiz tohumlar o kadar özlü ve kuvvetlidir ki, Hind'den, Mısır'dan döner, dolaşır gene gelir, feyizli neticeleri kalpleri doldurur."

Şimdi bu ilkeleri (6 ilke) sırasıyla açıklamaya çalışacağım.

CUMHURİYETÇİLİK

Yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temel ilkesi olan Cumhuriyetçilik, Atatürk İlkelerinin birincisidir ve devlet şekli olarak ulusal egemenliğe dayanan ve daima gelişecek olan sistemin demokratik usullere göre işlemlerini öngörmektedir. Diğer ilkelere üstün tutulduğunu 1924, 1961 ve 1982 tarihli Anayasaları-

mızda yer alan "Devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu"na ilişkin maddelerinin değiştirilmesinin veya başka bir biçime konulmasının teklif dahi edilemeyeceği, hükümlerinden anlamaktayız.

Cumhuriyetçilik, Türk ulusunun; milli mücadele yıllarının başından itibaren ihaneti ortaya çıkan padişahlığın monarşik mutlakiyet rejimine karşı duyduğu bir tepkinin sonucudur. Diğer yönden de halkçılık esasına dayanan demokrasinin, milliyetçilik kavramı ile birleştirilmesinden ve laiklik harcı ile örülmesinden meydana gelmiş bir rejim anlayışıdır.¹⁰

Cumhuriyetçilik Atatürk döneminde saltanata karşı çağdaş bir temsil sistemini ifade etmektedir.

Cumhuriyetçilik kimsenin kendisini, ülkesinin sahibi olarak görmemesi ve "Yurt yahut devlet sevgisini" kendi tekelinde tutarak başkalarını bu tür kavram ve ölçülerle suçlayamaması demektir.¹¹ Atatürk'e göre Cumhuriyet bir çoğunluğun hiçbir ölçüye bağlı olmadan, dilediğini yapması, yani baskıcı bir rejim kurması, demek değildir. Atatürk Cumhuriyetçiliğinin, manevi kaynağında "ERDEM" varsa, maddi kaynağında da halk refahı vardır. Halk güvenliği vardır.

Cumhuriyetçilik ilkesi çağdaş anlamda, ulusal egemenlik kavramını da içermektedir. Bu kavram T.B.M.M.'nin kuruluşu ile "Egemenlik, kayıtsız şartsız ulusundur" diye belirtilmiş ve egemenlik ulusa mal edilmiştir. Dinsel Anayasa'nın geçerli olduğu devrede ulus egemenliği söz konusu edilmemiştir. Birinci ve İkinci Meşrutiyet dönemlerinde ise bu egemenlik; saltanat ve hilafet hakları ile bir çelişme durumunda bulunmaktan kurtulamamıştır. Cumhuriyetçilik ilkesinin kapsamına giren bir kavram da çağdaş anlamlı "ANAVATAN" kavramıdır.

Osmanlı İmparatorluğunda Türkler için ANAVATAN anlamı yörüngesine oturmamıştır. Pan-İslâmcılara göre vatan, müslümanların bulunduğu yerlerin tümüdür. Pan-Osmanlılar imparatorluğun yükselme devrinde ulaşmış olduğu sınırlar içinde kalan topraklar vatan saymaktadır. Pan-Turancıların vatan ülküsü ise sınır bile tanımamaktadır.¹⁰

Cumhuriyetçilik ilkesi ile bu hayal ürünü ve Türk ulusuna bir çıkar sağlamayan, aksine onun her çeşit gücünü yıpratın, vatan kavramları bir tarafa bırakılmıştır. Onların yerine bir tek ve şu anlamda bir vatan kabul edilmiştir. "Vatan Türk Ulu'sunun, eski ve yeni yüksek tarihi ve topraklarının varlıklarını koruyan eserleriyle yaşadığı, bugünkü siyasal sınırlar içindeki yurttur."¹⁰

Mustafa Kemal cumhuriyet yönetiminin şekline değil özüne inanıyordu. Kemalist Cumhuriyetçiliğin asıl amacı ise, özü ile demokratik rejimi ülkeye getirmektir.¹²

Atatürk "Türk Ulu'sunun yaradılış ve karakterine en uygun idare Cumhuriyet idaresidir", derken ve-yine "Bugünkü hükümetimiz, doğrudan doğruya ulusun

kendi kendine, kendiliğinden yaptığı bir devlet teşkilatı ve hükümetidir ki, onun adı cumhuriyettir, onun arasında geçmişteki ayrılık kalmamıştır. Hükümet ulus, ulus hükümettir" diyerek görüşlerini açıklarken, "cumhuriyet yönetimi"nin ulus-devlet ikilisinde bir bütünleşmeyi sağlayacağına içtenlikle, inanmıştır.

"Cumhuriyetçilik" deyimini soyut anlamıyla tek başına ele alınamaz. Çünkü "Sosyalist Cumhuriyetler", "Monarşik Cumhuriyetler" vardır. Bu nedenle cumhuriyetçiliği Atatürkçü dünya görüşündeki yerine oturtmak lazımdır. Bir devletin adında cumhuriyet sözcüğünün bulunması, bir dükkânın tabelası gibidir. O dükkâna girip içinde ne alınıp, satıldığına bakmak gerekir. Eğer bu işi bir yana bırakıp cumhuriyeti bir kalıp gibi ele alıp övgüler düzersek, içi boşaltılmış bir kavramın avukatlığını üstlenmiş oluruz.

Cumhuriyetçilik, cumhuriyete bağlı ve onun yanında olmaktır. Her yıl büyük coşkularla kutladığımız Cumhuriyet Bayramları bu ilkenin simgesidir.

Mustafa Kemal, bir padişah, bir halife özlemcisi olmamıştır. Bunu Atamızın naaşının 10 Kasım 1953 tarihinde Anıtkabir'e intikalinde Cumhurbaşkanıımız merhum Celal BAYAR yaptığı konuşmada "Sana padişahlık, halifelik teklif ettiler, kabul etmedin" diyerek en anlamlı bir şekilde ifade etmiştir. Mustafa Kemal tarihi en iyi bilen, çağdaş gelişmeyi iyi yorumlayan bir önderdi. Onun için "Cumhuriyet" demıştır.¹⁰

Devrimci, özgürlükçü, laik fikirlerin toplamı cumhuriyetçilikte noktalanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin temelinde bir ATATÜRK OLGUSU, bir ATATÜRK GERÇEĞİ yatar. Bugünün Türkiye'sinde ATATÜRK Cumhuriyettir. Cumhuriyet ise Atatürk.

Bugün Türkiye Cumhuriyeti yalnızca Osmanlı sultanlığını yıkan tepkisel bir olgu değildir. Cumhuriyetçilik, Devletçilik, Laiklik sosyal yapıyla ilgili ilkelerdir. Cumhuriyetçilik Türk devrimini yaratan koşullara asla yabancı olmayan temelleri, çağdaş bir zihniyetle oturtulmuştur. Kuşkusuz, cumhuriyetin sosyal niteliği de bir tepkiye dayanır. Ama şu bilinmelidir ki, Türk ulusunu ve halkını, özlediği yaşıntıdan yoksun kılan engellere karşıdır.

Atatürkçülük siyasal yönetim biçimi olarak cumhuriyeti benimser. Cumhuriyet, siyasal yönetim biçiminin uluslaşmasıdır. Laik, ulusçu ve eşitliğe yönelik özellikleriyle Atatürkçü cumhuriyetçilik dün olduğu gibi, bugün ve yarınlarda da geçerli olacaktır.¹⁰

Bu kısmı da O'nun sözleriyle bitiriyorum.

— Cumhuriyet, özgür düşünce taraftarıdır. Samimi ve meşru olmak şartı ile her düşünceye hürmet ederiz.

— Cumhuriyet, yeni ve sağlam esaslarıyla, Türk milletini emin ve sağlam bir İstikbal yoluna koyduğu kadar, asıl fikirlerde ve ruhlarda yarattığı güvenlik itibarıyla büsbütün yeni bir hayatın müjdecisi olmuştur.

— Bütün dünya bilsin ki, benim için bir taraflılık vardır. Cumhuriyet taraftarlığı, fikri ve sosyal inkılap taraftarlığı.

Bu noktada, yeni Türkiye topluluğunda bir ferdi, hariç düşünmek istemiyorum.

— Gelecek kuşakların, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanı günü ona hiç acımadan saldıranların başında "Cumhuriyetçiyim" diyenlerin yer alacaklarını gördükleri zaman şaşacaklarını hiç sanmayınız. Tersine, Türkiye'nin aydın ve cumhuriyetçi çocukları, böyle cumhuriyetçi geçmiş, olanların gerçek inanışlarını irdeleyip saptamakta hiç de güçlük çekmeyeceklerdir.

MİLLİYETÇİLİK

Milliyetçilik doktrin olarak 19 uncu yüzyıl başlarında Avrupa'da doğmuştur. Milletlerin meşru hükümet şeklinin, kendilerini yönetmek esasına dayanır. İdeolojik anlamda bir parti, hükümet veya sosyal sınıfın hareketlerine yön veren düşünce sistemidir.¹³

Milliyetçilik değişen ve gelişen toplum içinde değerlendirilmesi gereken bir kavramdır. Milliyetçiliği kan, ırk, din birliği gibi ulusal ve tarihi değeri olmayan bir birlik kavramı olarak değerlendirmek olgulara ve evrime ters düşer.

Milliyet prensibinin bütün milletler için ortak bir tanımı yoktur. Her millet onu kendi çıkarına göre yorumladığı ve açıkladığı için bütün dünyayı kapsayan genel bir tanımı yapılamamaktadır. Milletten millete değişen birçok tanımlan vardır. Örneğin Fransızlar "KÜLTÜR", Almanlar "IRK" esaslı ile açıkladıkları halde, İsviçreli "VATAN", Romanyalılar "DİL" ve Alman protestanlığına karşı varlıklarını korumak için katolikliğe dayanan Avusturyalılar "MEZHEP" esasına istinat etmişlerdir. Milliyetçilik kavramını belirsizlikten, duygusallıktan kurtararak ona gerçekçi bir anlam vermek, sınırları belli, çağdaş ve evrensel düzeye ulaşmayı amaçlayan birleştirici, geliştirici bir güç olarak değerlendirmek gerekir.

Milliyetçilik özgürlük ihtiyacı ile güven duygusunun, milletin eski ve yaşayan değerleri ile zamanın koşullarına uyma isteğinin ve ferdin belli hakları ile ammenin belli yararlarının ahenkli bir şekilde birleştirilmesi üzerine kurulmuş bir fıkirdir.

Günümüzde milliyetçilik, millet ve devletlerin dinamizmini düzenleyen en önemli faktördür. Gerçekten milli ve milletlerarası ilişkileri yabancı ideolojiler değil, milliyetçilik ve milli şuur düzenlemektedir.

Milliyetçilik ancak tam bağımsızlıkla olabilir. "Tam bağımsızlık" isteyenler de gerçek milliyetçilerdir. Milliyetçilik milleti sevmeyi yükseltmeyi amaç edinmektir. :

Türk milliyetçiliği, ancak Anadolu'da milli hükümetin kurulmasından sonra gerçek anlamına kavuşmuştur. Kurtuluş savaşı veren ve bağımsızlığına kavuşan

Türk milletinin milliyetçiliği bütün fertlerini, kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde ulusal şuur ve ülküler etrafında toplayan ve ulusumuzu, dünya uluslar ailesinin eşit haklara sahip onurlu bir üyesi olarak, milli birlik ruhu içinde daima yüceltmeyi amaç bilen Atatürk milliyetçiliğidir. Atatürk milliyetçiliğinde milliyet, dil ve kültürde, kaderde birlik ve beraberlik ifade eder.

Atatürk'ün milliyetçiliği ırk üstünlüğüne giden bir ulusçuluk değildir. O, en büyük utkulardan sonra bile ulusunu boş düşler peşinde sürüklememiştir. Irkçı milliyetçilik, toplayıcı, bütünleştirip birleştirici değil, bölücü ayırıcı bir milliyetçiliktir.

19 Mayıs 1944'de zamanın Cumhurbaşkanı İSMET İNÖNÜ bu konuya açıklık getirici olarak değerlendirdiğim şunları söylemiştir. "Dünya olaylarının bugünkü durumunda Türkiye'nin ırkçı ve Turancı olması lazım geldiğini iddia, edenler, hangi millete faydalı, kimlerin maksadına yararlıdırlar. Türk milletine bela ve felaket getirecek bu fikirleri yürütmek isteyenlerin, Türk milletine hiç bir hizmetleri olmayacağı muhakkaktır."

Milliyetçilik, cumhuriyetçilik gibi yeni Türkiye'nin siyasal yaşantısında olduğu kadar sosyal ve kültürel hayatında da yeni bir ilkedir.²

Atatürk milliyetçiliği kendi bölgesinde olduğu kadar, bütün dünyaya örnek "olabilecek bir takım üstün nitelik örnekleri vermiştir. Birincisi Avrupa'nın ırkçı rejimlerinden çok etkilendiği bir dönemde Atatürk milliyetçiliği kesinlikle ırkçı olmamıştır. İkincisi yayılması bir milliyetçilik değildir. Kurtuluş Savaşı içinde amaçladığı sınırların ötesinde bir toprak istemi olmamıştır. Buna bağlı olarak tam anlamıyla barışçı olmuştur. Atatürk milliyetçiliğinin barışçı politikasının bir uygulaması olan ikinci Dünya Savaşı dışında kalış, kimbilir kaç kuşak Türk genci için paha biçilmeyecek bir nimet olmuştur.

Atatürk milliyetçiliğinde başka milletlere saygı bulunduğu kadar, kendi milletimizin itibarını saydırmak da vardır.

Demokrasi, Atatürk milliyetçiliğinin temel dayanaklarından biridir. Kayıtsız şartsız ulusal egemenlik ve laiklik ilkeleri milliyetçiliğin temel dayanaklarıdır. Yönetim faaliyetlerine tam katılmanın sağlanamadığı bir toplulukta, millet halinde bütünleşme gerçekleşemez.¹⁹

Türk milliyetçiliği, Osmanlı İmparatorluğunun yıkılmak üzere olduğunun Türk aydınlarınca hissedilmeye başlandığı bir dönemde, bu çöküşü önlemek için aranan çarelerden biri olarak ortaya çıkmıştır. Atatürk milliyetçiliği işte bu birikimin, bu sürecin bir ürünüdür. Ama giderek Mustafa Kemal'in damgasını taşımış ve kendine özgü bir nitelik kazanmıştır.

Anadolu'daki milliyetçilik bilinci, Türk birliği, tam bağımsızlık ilkesi, Türk Kurtuluş Savaşı sonunda kazanılan büyük utku ve onu izleyen cumhuriyet rejimi

sayesinde gerçekleşmiştir. Atatürk milliyetçiliğinin temel taşı, Türk halkının ve ülkesinin bütünlüğüdür. Bu temel taş yerinden oynatılırsa her şey allak bullak olur.

Türk milletinin "doğrudan doğruya yaşamın gerektirdikleri ile uğraşması" milliyetçiliğin esasını meydana getirir. Milliyetçilik "gerçek, ilmi, müspet anlamı ile milli bir devir yaşama"yı öngörür.

Türkiye'nin ana davası, biran önce millet olma ve milli kültüre kavuşma davasıdır. Milliyetçilik; bu hayati ve ana davanın gerçekleşmesinde ve hedefe ulaşmasında bir araç olmuştur.

Türk milliyetçiliği; ilerleme ve gelişme yolunda ve milletlerarası temas ve ilişkilerde bütün çağdaş milletlere paralel ve onlarla bir uyum içinde yürütmekle beraber, Türk toplumunun özel karakterini ve başlı başına bağımsız kimliğini korumaktır.

Atatürk milliyetçiliği bağnaz, tutucu bir akım değildir. Atatürk'e göre bu topraklar üzerinde yaşayan ve bu toprakların ve insanların mutluluğu için çalışan herkes Türk'tür.

Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı çok ileri ve geniştir. Vatandaşlar arasında müşterek rabitanın, birlik idealinin ancak hodbin olmayan bir milliyetçilik anlayışı içinde tahakkuk edeceğine inanır ve çok insanidir. Gandhi'nin "İnsanlığı az seven, yurdunu da az sever" özdeyişi Atatürk milliyetçiliğinin esprisini vurgulamaktadır. Onun milliyetçiliğinde "ŞOVENİZM" bulamazsınız. Taassupla örülmemiştir. Ancak batı emperyalizmine karşı bir silah olarak kullanılmış ve bu haliyle tüm mazlum ulusları uyandırmıştır.

Atatürk milliyetçiliği ile Türk milliyetçiliği yeni bir kişiliğe kavuşup devlet prensibi haline gelmiştir. Ve bu durum her Türk milliyetçisine heyecan vermektedir. Bunun için Atatürkçü milliyetçilikten değil, milliyetçi Atatürk'ten söz etmenin, daha yerinde olacağı kanısındayım.

Bu kısmın sonuna yine Atatürk'ün kendi sözlerini alacağım. Ancak cumhuriyetin sadece milliyetçiliğin eseri olduğunu ve fantazi olarak gördüğüm bir takım sentezlerle yozlaştırılmasına, ümmetçilik doğrultusunda saptırılmasına karşı dikkatli olunması gerektiğini vurgulamak istiyorum.

— Bilirsiniz ki, milliyet nazariyesini, milliyet ülküsünü çözüp dağıtmaya çalışan nazariyelerin dünya üzerinde tatbik kabiliyeti bulunamamıştır. Çünkü tarih, olaylar, hadiseler ve müşahedeler, insanlar ve milletler arasında, hep milliyetin hakim olduğunu göstermiştir. Milliyet prensibinin aleyhindeki büyük ölçüde fiili tecrübelerle rağmen yine milliyet hissinin öldürülemediği ve kuvvetle yaşadığı görülmüştür.

— Millet dil, kültür veya mefkûre birliği ile birbirine bağlı vatandaşların meydana getirdiği bir siyasi ve içtimai heyettir.

— Bizim milletimiz, milliyetinden tegafül edişinin çok acı cezalarını gördü. Osmanlı İmparatorluğu dahilindeki değişik kavimlerin hep milli akidelere sarılarak, milliyet mefkûresinin kuvvetiyle kendilerini kurtardılar. Biz ne olduğumuzu onlardan ayrı ve onlara yabancı bir millet olduğumuzu sopa ile içlerinden kovulunca anladık; Kuvvetimizin zaafa uğradığı anda bizi tahkir, tezvil ettiler. Anladık ki kabahatimiz kendimizi unutmaklığımızdanmış. Dünyanın bize saygı göstermesini istiyorsak, önce bizim kendi kendimize ve milliyetimize saygıyı hissen, fikren, fiilen bütün ef'al ve harekâtımızla gösterebilelim ki, milli benliğini bulamayan milletler, başka milletlerin yemi olurlar.

— Türkiye Cumhuriyetini kuran Türk halkına, Türk milleti denir.

— Milli birlik duygusunu devamlı olarak her türlü araç ve önlemlerle besleyerek geliştirmek ülkümüzdür.

— Türk milletinin her kişisi aralarında, bir takım farklar olmakla beraber genel olarak birbirine benzer. Bazı yapılış farklarını ise normal karşılamak lazımdır. Çünkü başka başka iklimlerin etkisi altında başka cinsten yerlilerle binlerce yıl yaşamış kaynaşmış bu kadar eski ve bu kadar büyük bir insan toplumunun, bugünkü çocuklarının tamamı tamamına birbirlerine benzemeleri mümkün müdür? Böyle olmakla beraber, bugünkü Türk milletinin esası aynı kökün ve aynı uzun ve ortak geçmişin belirlediği belirli tiptir.

Türk tipi...

— Geçmişin şaşkın, çürümüş zihniyeti ölmüştür. Bütün dünya bilmelidir ki, Türk ulusu hakkını, haysiyetini, şerefini tanıtmaya kadirdir. Saygısızlığın büyüğü küçüğü yoktur.

— Bizim ilham kaynağımız, doğrudan doğruya bizim Türk Ulusu'nun vicdanı olmuştur. Ve her zaman da öyle kalacaktır. Ulusumuzun olağanüstü yetenekleri vardır. Bu yeteneklerin gelişmesi şüphesiz ki, bizi parlak sonuçlara ulaştıracaktır.

— Çünkü Türk Ulusunun karakteri yüksektir. Türk Ulusu çalışkandır. Türk Ulusu zekidir. Çünkü Türk Ulusu, ulusal birlik ve beraberlikle güçlükleri yenmesini bilmiştir. Ve çünkü Türk Ulusu'nun yürümekte olduğu yükselme ve uygarlık-yolunda, elinde ve kafasında tuttuğu meşale müspet bilimdir.

Bunun içindir ki, ulusumuzun yüksek karakterini yorulmaz çalışkanlığımızı, doğuştan zekasını, bilime bağlılığını, güzel sanatlara sevgisini, ulusal birlik duygusunu, ara vermeden ve her türlü araç ve önlemlerle besleyerek, geliştirmek ulusal ülkümüzdür.

— Biz doğrudan doğruya milliyetseveriz. Türk milliyetçisiyiz. Cumhuriyetin dayanağı Türk kültürü ile ne kadar dolu olursa, o topluluğa dayanan Cumhuriyet de o kadar kuvvetli olur.

— Ne mutlu Türk'üm diyene..

HALKÇILIK

Halkçılık herkesin, dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç ve mezhep ayrımı gözetmeksizin, kanun üzerinde eşit olmasıdır. Bu ilkeye göre hiç bir kişiye, aileye, zümreye ya da sınıfa ayrıcalık tanınmaz.

Bu ilke, toplumu oluşturan çeşitli sosyal sınıf ve unsurların yararları arasında bir denge meydana getirmek suretiyle aralarında uyum ve uzlaşma sağlamak düşüncesidir. Halkçılık, milliyetçiliğin doğal bir sonucu ve tamamlayıcısıdır.

Halkçılık kavramına tamamiyle sosyal bir anlam verdiğimiz zaman milliyetçilik prensibi lüzumsuz kalır. Çünkü milliyetçilik, halkçılığın içinde bir unsurdur. Hatta halkçılığın ta kendisidir. Halkın dışında, halkı düşünmeyen, halkın faydasını korumayan hiç bir kavram, milliyetçiliğe giremez.

Bütün yurttaşların "kanun karşısında eşit tutulması" demek olan halkçılık ancak laiklikle mümkündür.

Halkçılık anlayışı, bugün "SOSYAL DEVLET" veya "SOSYAL DEMOKRASİ" anlayışının karşılığıdır.

Halkçılık ilkesinin, kapsamında halkın yetiştirilmesi yatmaktadır. Halkın yetiştirilmesi demek, halkın bilgisizlikten, doğmalardan, ön yargılardan, tembellikten ve karamsarlıktan kurtararak aydın geleceğe doğru çağdaş bilgilerle yönetilmesi demektir. Halkı yetiştirmek ileri ulusların çağdaş düzeyine çıkarmak demektir. Halk kendi kendini yetiştiremediğine göre bu soruna kamu yararını gözeterek devlet el atacaktır. Devlet bunu halkı demokrasiye sahip çıkacak bir düzeye erdirmekle sağlayabilir. Böyle bir yöntemi ancak demokratik rejimi benimsemiş ülkelerde görebiliriz. Okuma yazma seferberliği halkın yetiştirilmesinde ilk basamak olarak ortaya çıkmaktadır. İkinci yöntem toplum kalkınmasıdır. Toplum kalkınmasının gerçek hedefleri, halkın yeteneklerini, girişkenliğini ve çalışkanlığını geliştirmek, küçük topluluklarda verimi ve üretimi artırmak, toplumun iş gücünü değerlendirerek ülke kalkınmasına katkıda bulunabilecek düzeye getirmektir.²⁰

Asıl sorun halka ulaşma ve halkı omuzlarından tutarak birlikte yükselmeyi görev bilmektir.²⁰

Dünya tarihinin en önemli önderlerinden birisi olan ve Türk halkını emperyalizm-feodalizm ikilisinden kurtaran büyük Atatürk'ün devrimci anlayışının en başında dinamik karakterli HALKÇILIK ilkesi yer almaktadır. Bütün başarıları işlerde, halka yönelme, hizmetleri halka götürme, herkese eşit davranma gibi ilkeleri gözönünde tutarak halkın yetiştirilmesi için çalışmıştır. Her zaman halk adamı olarak kalmış, halkın sorunlarına çözüm getirebilmek için halkın arasına karışmıştır. Onun zamanında açılan HALKEVLERİ tamamen halkın yetiştirilmesi amacına yöneliktir.²⁰

Gerçek halkçılığın, alt yapısı devrimlerinden yararlanacak, geniş halk kitlelerini örgütlemek, geniş kitlelerin kendi partileriyle iş başına gelmelerini sağlamak olduğunu kavramamız gerekir. İrade ve egemenliğin kaynağı millettir. Bu irade ve egemenliğin; devletin vatandaşa, vatandaşın devlete karşı ödevlerini iyi bir şekilde düzenlenmesi yolunda kullanılması esastır.

Halkçılık ilkesi, sosyal adalet ve sosyal güvenlik anlayışını çağa uygun biçimde ve ölçüde benimsemiştir. Her şeyden önce halkın mutluluğu temel alınmıştır. Bu ilke bölgeler arasındaki gelir ve hizmet dağılımındaki farklılıkları ortadan kaldırmaya çalışır. Her yurttaşın geleceğinden emin oluşunu ister. Kısaca yönetim halkı gözetir, sınıfsal çıkarları değil.

Çünkü her hareket mutlaka halkla birleştiği ve bütünleştiği takdirde başarı kazanılabilir.

Cumhuriyet öncesi dönemde toplumsal içerikli en önemli belge halkçılık programıdır. Bu programın temel esasları 18 Kasım 1920'de Büyük Millet Meclisinin bildirisinde yer almıştır. Bildiriden aynen alıyorum. "T.B.M.M. halkın öteden beri katlandığı yoksulluk nedenlerini yeni teşkilat ve araçlarla ortadan kaldırarak yerine refah ve mutluluk sağlamayı başlıca hedef sayar. Bu nedenle toprak, eğitim, adalet, maliye, iktisat ve vakıflar işlerinde ve diğer meselelerde sosyal kardeşlik ve yardımlaşmayı, yani bugünün anlamıyla sosyal adaleti egemen kılarak halkın ihtiyacına göre yenilikler ve tesisler yapmaya girişecektir. Bunun içinde siyasal ve sosyal ilkelerini milletin ruhundan almak ve uygulamada milletin eğilim ve geleneklerini gözetmek düşüncesindedir."

Kabul edilen program 1921 Anayasasının temelini oluşturmuştur. Mustafa Kemal'in kaleme aldığı 18 Eylül 1920'de Meclise sunulan bu Anayasa tasarısının gerekçesinde "Halkın öteden beri içinde bulunduğu sefaletin nedenlerini kaldırarak, onun yerine refah ve mutluluk getirmek meclisin başlıca hedefidir" deniliyordu. Bu ifadede halkçılık ilkesi yatmaktadır.²¹

Halkçı ideolojisinin temel ilkesi devletin girişim gücünü kullanarak ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmesidir. Gerçek halkçılık devlet örgütünden bağımsız alternatif güç merkezlerinin ve siyasal örgütlerin varlığını ve bu merkezlerin devlet politikasını etkilemesini öngörür.²²

Gerçek halkçılık geleneksel egemen sınıfların diğer halk katlarının üzerinde hâkimiyet kurmalarını reddeder. 1930'larda çalışan zümrelerin ne ciddi bir örgütlenme, ne de siyasal iletişim hakkından söz edemiyoruz.²²

Halkçılık ilkesinin başarısı iki önemli sürecin oluşmasına bağlıdır.

1 - Bir hukuki ilke olan eşitliğin sosyal ve siyasal düzeyde uygulamaya konması,

2 - Bunu başarabilmek için de ekonomik alanda "DAĞITIMSAL" bir siyasetin izlenmesi.²²

Atatürk 1 Aralık 1921'de T.B.M.M.'de yaptığı konuşmasında halkçılık konusundaki görüşlerini şu sözlerle dile getirmiştir; "Kendimizi bilelim. Kurtulmak, yaşamak için çalışan ve çalışmaya zorunlu olan bir halkız. Bundan ötürü her birimizin hakkı vardır. Yetkisi vardır. Fakat çalışmakla bu hakkı elde ederiz. Yoksa arka üstü yatmak ve yaşamını çalışmaktan uzak geçirmek isteyen kişilerin bizim toplumumuz içerisinde yeri yoktur. Halkçılık, toplumsal düzenini emeğine, hukukuna dayatmak isteyen bir uğraştır." Mustafa Kemal yine bu konuşmasında, "Bugünkü varlığımızın asıl niteliğini, ulusun genel eğilimini kanıtlamıştır. O da halkçılıktır" diyerek her yönden halka dönük bir devrimin söz konusu olduğunu belirtmiştir.²³

Halkçılığın elbette tarihsel bir sosyolojik temeli vardır. Üzerinde ısrarla durduğumuz şey, halkçılığın- Mustafa Kemal'in düşüncesinde aldığı biçimdir. Mustafa Kemal'e göre kurulan hükümet "HALK HÜKÜMETİ", devlet ise "HALK DEVLETİ" dir.²⁴

1 Aralık 1921'de T.B.M.M.'de yaptığı konuşmasının bir yerinde, Atatürk'ü saptırmak ve yanlış değerlendirmek isteyenlerin, dikkatle kulak vermeleri gereken şu ifadeyi de bilgilerinize sunmak istiyorum. "Hükümetimizin dayandığı esasın, sosyal bilime dayalı bir esas olduğunu açık biçimde görürüz. Fakat ne yapalım demokrasiye benzemiyormuş, sosyalizme benzemiyormuş. Hiç bir şeye benzemiyormuş. Efendiler, biz benzememekle ve benzetmemekle öğünmeliyiz. Çünkü biz bize benzeriz." Bu konuşmada geçen "demokrasi" deyimini kapitalist emperyalizminin temsilcisi olan Batılı klasik liberal demokrasileri kastetmektedir. O'nun özlediği devlet tipi, birbirini yok etmeyi amaçlayan sınıflar mücadelesinin ötesinde, özgür emek ve emekle doğan hak esaslarına dayalı yeni bir toplum düzenini temsil eden bir devlet tipidir.²⁴

Atatürk'ün özlemlerinden biri de halkımızı edilgenliğinden kurtarmak, onun devletçe bütünleşmesini sağlayarak özünde yatan büyük gücü değerlendirebilmektir.²⁵

Bu özlemini şu sözleri teyit etmektedir. "Bizim görüşümüz ki halkçılıktır. Kuvvetin, kudretin, hakimiyetin, idarenin doğrudan halka verilmesidir, halkın elinde bulundurulmasıdır".

13 Ağustos 1923'de Meclisin 2 nci dönemini açış söylevinde de "Gerçekten, Türkiye Devleti'nin bu yeni kuruluşunun dayandığı esaslar başka bir niteliktedir. Bunu bir sözcükle belirtmek gerekirse diyebiliriz ki, yeni Türkiye Devleti bir halk devletidir." diyerek, görüşlerinde bir sapma olmadığını vurgulamıştır²¹.

Halkçılık ilkesinin içeriğinde ve amacında yatan "katılma" sorunu, çok partili yaşama geçilemediğinden, Atatürk döneminde tümüyle çözümlenememiştir. Ancak bu konuda çok önemli atılımların bu dönemde gerçekleştiğini de gözardı etmemeliyiz.

Bunları:

- 1 - Siyasal sistemin ulusal egemenliğe dayatılması,
- 2 - Eğitimde fırsat eşitliğinin yaratılması,
- 3 - Kadın - erkeğin eşit oy hakkına kavuşması,

şeklinde sıralayabiliriz²³.

Bütün bunları çok partili yaşamaya geçiş ortamının kaynakları olarak değerlendirebiliriz. Türk dil devriminde halkçılık ilkesinin etkisi yadsınamaz²³.

Atatürkçü halkçılık, yönetimin, ekonominin, siyasanın, devlet ve toplum düzenlemelerinin toplumdaki güçlülere, varlıklılara değil, güçsüzlere, emeği ile geçinenlere, halka dönük olmasıdır. Sınıf egemenliğini yadsıyan halkçılık; yönetimde, siyasa, kalkınmada, gelirlerin dağılımında devlet olanaklarının kullanımında halk yararının gözetilmesini amaçlar. Bu amaç doğrultusunda devleti önlemler almak, yasalar çıkarmak, engelleri ortadan kaldırmakla görevli kılınır²³.

Halkçılık; Türk demokrasisinin temel ilkesidir. "Halkın, halkla beraber, halk için" anlamını taşır. Başka bir anlatımla "ulusal egemenlik" kaynağı olarak halkı kabul eder.

Türk milliyetçiliği, halkçılıkla birlikte yürür. Ancak halkçılığın uygulanması için milliyetçi olmak esastır. Bu esas uygun olarak, Türkiye'de "Milli devreye, yani halk devrinin de başlangıcına" girilmiştir.

Atatürkçülüğün temelindeki halkçılığı dilde, tarihte, ekonomide, iç ve dış yabancılaşmalara karşı koyabilecek toplumsal bir- bütünleşme olarak değerlendirmek lazımdır.

Halkçılık Atatürk'ün düşünce sisteminin odak noktasıdır. Atatürk, halkçılık ilkesine inandığı içindir ki, devletçiliği, cumhuriyetçiliği, laikliği benimsemiştir. Bu ilkeler benimsenmeden halkçılığın esası gelişemez. Şu halde Atatürk'te halkçılık ilkesi bir dayanak teşkil etmektedir.

Atatürk'ün halkçılığı, halk egemenliğini savunması ve bunu bağımsız koşulsuz olarak devlet yönetiminde egemen kılmak istemesi, Türkiye'de cumhuriyet rejiminin kurulmasında temel bir dayanak olmuştur.

Atatürk'ün halkçılığı, halkın reyine dayanarak iktidar mevkiinde kalmak için halkçılık değil, halkın saf vicdanı ve kafasına dayanarak, bir öğretmenin, bir çocuğa kıymet vermesi, onu yetiştirerek, olgun bir insan yapması yönünde bir halkçılıktır.

Atatürkçü halkçılıkta uygar bir insan toplumu için birbirini tamamlayan siyasal ve sosyal unsurlar ve değerler vardır.

İnceleme yöntemimize bağlı kalarak, bu kısmı da Atatürk'ün kendi sözleri ile noktalıyorum.

— Halkçılık, zayıfla kuvvetlinin değil, kişilerin yapmak için maddi ve manevi kuvvetlerini, zekâ ve becerilerini birleştirmelerini öngörür. Zayıfla kuvvetlinin birleşmesi, zayıfların kuvvetliye esir olması demektir.

— İlham ve kuvvet kaynağı milletin kendisidir.

— Millete efendilik yoktur. Hizmet etmek vardır. Bu millete hizmet eden, onun efendisi olur.

— Münevver sınıfın halka telkin edeceği mefkûreler, halkın ruh ve vicdanından alınmış olmalıdır.

— Türk halkı, ırkı veya dini kültürel yönden birleşmiş, bir değerine karşılık hürmet ve fedakârlık hisleriyle dolu ve kaderi, geleceği ve çıkarları ortak olan bir toplumdur.

DEVLETÇİLİK

Batıda devletçilik genellikle hükümetin ekonomik hayata müdahalesi anlamını taşır. Atatürk devletçiliği bu esasa bağlı kalmakla beraber, ekonomi hayatı ile ilişkin konularda da dolaylı bir müdahaleyi öngörür. Osmanlı döneminde Türk toplumunun, üretici, yapıcı ve yaratıcı gücü paslanmıştı. Bundan faydalanan yabancı sermaye kapitalizmi Türkiye'yi bir sömürü pazarı haline getirmişti. Yabancılar bu pazarda Türkler'le değil birbirleriyle rekabet etmekte idiler. Bu durum karşısında ülke ekonomisini yeni baştan kurmak gerekiyordu. Sermaye birikimi yoktu.

Halk ekonomi bilgisinden yoksun ve örgütsüzdü ve yabancı sermayeye karşı himayesizdi. Böyle olunca Türkiye'nin kalkınmasını özel teşebbüsten beklemek tam hayaldi. Bu koşullar altında devletçilik Türkiye için bir hayat sorunu idi. Bu nedenle Devletçilik, doktrinci görüşlerin değil, tarihsel sorumluluğun gerektirdiği bir ilkedir.

Temmuz 1923'de Lozan Anlaşması, kapitülasyonları ortadan kaldırdıktan sonra, yeni Türk devleti Cumhuriyet idaresinde ekonomik meselelerini ele almış ve ilke olarak "Devletçilik"le kalkınmayı öngörmüştür.²⁶

Atatürk Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'de sanayileşmenin Türk kapitalistleri eliyle gerçekleştirilebileceğine inanmıştı. Ancak devlet ulusal kapitalizmin gelişmesine geniş ölçüde destek olacaktı.

Bu politika, 10 yıla yakın süreyle izlenmiştir. Fakat yerli sermaye sahipleri, gerçek bir sanayileşmeyi engelleyici ticari ve spekülâtif faaliyetlere karışmışlardır. Bunun üzerine Atatürk devlet eliyle sanayileşmeye yönelmiştir. Tarım alanında da "tarım kombinaları, devlet çiftlikleri" ve Köy Enstitüleri ile birlikte bir kalkınma planı çerçevesi içinde ele alındığında, tarımda da devletçe bir kalkınmanın belli başlı temelleri haline gelebilecekti.⁵

1922'deki Büyük zaferden sonra 1928'lere kadar ekonomik sistemde bir bocalama olduğu görülmektedir. 1923 İktisat Kongresine liberal ekonominin benimsenmesi görüşü egemen' olmuştur. Liberal ekonomi sisteminin uygulanabilmesi için bir sermaye birimi gerekliydi; bu ise Türkiye'de yoktu. Kalkınmak için ekonomide devletin öncülük etmesi gerekiyordu. Devletin öncülüğünde sanayileşmeye yönelmenin adına "Devletçilik" denildi. Buna devlet' kapitalizmi de denebilir. Ancak yurdumuzda uygulanan devletçilikte karma ekonomi sistemi damgası vardı. Yani özel girişimin kârlı bulmadığı için yapmayacağı yatırımlar alanında devlet kâra, zarara bakmaksızın ve dışarıya borçlanmaksızın toplumun genel çıkarı için doğrudan doğruya kendi olanakları ile yatırım yapacaktı, tik önce dokuma, şeker fabrikaları, demiryolları yapıldı, madenler devletçe işletilmeye başlandı. Başta SÜMERBANK ve ETİBANK olmak üzere "İktisadi Devlet Teşekkülleri" kuruldu.²⁷

10 Mayıs 1931'de Atatürk Cumhuriyet Halk Partisi programına doğrudan doğruya "Devletçiliğin Tanımı"nı koydurdu ve bu ilke 5 Şubat 1.937'de diğer beş ilke ile birlikte Anayasa'da yer aldı. İşte Atatürk'ün yaptığı devletçilik tanımı: "Bizim takip ettiğimiz devletçilikte ferdi mesai ve faaliyeti esas tutmakla beraber mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha ve memleketi mamuriyete erdirmek için milletin umumi ve yüksek menfaatlerinin icap ettirdiği işlerde, bilhassa iktisadi sahada devleti fiilen alakadar etmek mümkün esaslarımızdandır."

Zamanın Başbakanı İsmet İnönü Ekim 1933'de Kadro dergisinde devletçiliği bakınız nasıl açıklıyor. "İktisatta devletçilik siyaseti bana herşeyden evvel bir savunma aracı olarak kendi lüzumunu gösterdi. Asırların ihmalini telafi ederek, haksız tahripleri imar edecek sağlam bir devlet bünyesi kurabilmek için herşeyden evvel, devleti ekonomide yıpratacak nedenlerden kurtarmak gerekiyordu. İktisatta devletçiliği biz, gelişme yolunu izleyebilmek için bir savunma aracı ve bu nedenle bir dönüş noktası, bir temel saymaya zorunlu bulunuyorduk.

Yine biz devletçiliği gelişmek ve yeni düzeni kurmak içinde feyizli ve olumlu bir yol sayıyoruz. Yalnız savunma gibi tutucu bir görüş açısından değil, ilerlemek ve gelişmek gibi genişleyici politika içinde olumlu ve etkin bir araç sayıyoruz."

Devletçilik ilkesinin uygulaması olarak planlı devreye 1933 yılında girilmiş oldu. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı 1933 yılında hükümet programında yer almış ve İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı ise 1936 da hazırlanmıştır.²⁶

1950 yılından sonra "Amerikan Yardımı" ile birlikte devletçi planlardan vazgeçilmiş ve yabancı sermayeye ve özel teşebbüse dayalı bir kalkınma politikası benimsenmiştir.⁵

Siyasi bağımsızlığı, ekonomik bağımsızlıkla bütünleştiren Atatürkçülük, bu amaçla emperyalizme kesinkes karşıdır.

Çağdaş bir toplumu yaratmada ekonomik ve sosyal gelişmeleri değerlendirerek bir uygulamaya öncelik tanımış, çeşitli ekonomik deneylerden sonra devletçiliği ilke olarak tanımlamıştır. Ve toplum tabanının çağdaşlaşmasında devletçiliği araç olarak görmüştür.

Atatürk'ün devletçiliği sadece ekonomide değil aynı zamanda ve belki ondan da fazla sosyal içerik ve motif taşır.²⁸

Atatürk devletçiliğinin birinci motifi, fırsat eşitliği yaratmada devleti görevli kabul etmesidir. Onun zamanında kabul edilmiş olan kültürel, mali, ekonomik kanunlar bu türlü bir devletçiliğin araçları idi. İkinci sosyal motif "Sınıfsız, imtiyazsız bir toplum" yaratma, ilkesidir. Bu, sahipsiz çıkarları zıt grupların, işverenle işçilerin emek ve sermaye temsilcilerinin varlığını inkâr anlamına gelmemektedir. Sadece o zümreler arasında çarpışmayı lüzumsuz hale getirme çabasını ifade eder.

Bu geniş ölçüde devlet hakemliğini kabul demektir. Atatürk yukarıda belirtilen zümreler arasındaki çarpışmayı önlemek için sosyal devletçiliği kurmuştur. Atatürk devletçiliğinin üçüncü sosyal motifi "İhsanın, insanı sömürmesini" engellemektir. Atatürk'ün devletçiliğini sadece fakir bir memleket şartlarının zorladığı, bir devlet eliyle sanayileşme olarak görmek hatalıdır. Atatürk devletçiliği ekonomik bir çekirdek içermekle beraber daha ziyade sosyaldır. Ancak bu devletçiliğin karakterini iyi tanımlamak lazımdır. Devletçilik ayrı bir kavram, devlet İşletmeciliği bambaşka bir uygulamadır. İşletmecilikteki acemiler, başarısızlıklar, bazen de kötüye kullanmaların faturasını devletçiliğe çıkarmak haksızlık ve hatta insafsızlıktır. Nitekim ehil ellere geçen devlet işletmeleri başarılı olmuşlardır.

Atatürk devletçiliği özgürlükçü ve milliyetçidir. Özel teşebbüse değil, onun kötüye kullanılmasına karşıdır.²⁸

Atatürk, devlet neyi yapın, bireyler hangi alanlarda çalışsın bu tartışmayı da yönlendirmiş, kararını şu şekilde vermiştir. "Bir iş ki büyük ve düzenli bir yönetimi gerektirir ve özel kişiler elinde tekele dönmüş çekingisini gösterir. Ya da genel bir gereksinimi karşılar, o işi devlet üzerine alabilir."

Devletçilik kâr için çalışma esasını reddettiğinden kapitalizmden ayrıdır. Piyasa ve fiyat mekanizmasını kabul ettiği için de sosyalizmden ayrılır. Devletçi sistem komünizme şu yönden üstündür ki, Komünizm gerçekleşmeyen ve gerçekleşmeyecek olan bir dava peşindedir. Devletçi sistem ise, gerçekleşmesi her zaman mümkün ve verimli bir tez ardındadır. Bu sistem soygunculuğu asgari hadde indirir.

Ekonomik alanda devletçilik, liberalizmin karşıtıdır. Hem devletin, ekonomik yaşama müdahale etmesini ve denetlemesini, hem de gereken durumlarda devletin ekonomik yaşamda bizzat girişimci olarak yer almasını öngörür.

Komünist rejimlerdeki, kollektivist ekonomilerden farkı, bütün üretim araçlarının devletin elinde bulunması, gibi bir temel ilkesinin olmamasıdır.

Prof. Dr. Mümtaz TURHAN'a devletçilik: "Türkiye'nin modern bir devlet olma, milli bir kültüre kavuşabilme ve demokratik bir düzen içinde gelişerek, ekonomik bağımsızlığını kazanabilme olanaklarını hazırlamak üzere devletin yüklenebileceği görev ve yükümlülüklerin bütününden ibarettir."

Atatürk'ün koşullarının gereği olarak çeşitli zamanlarda söylediği sözlere bakarak, devletçilik ilkesinin yabancı sermaye taraftarlığına ve bunun tam karşısı antikapitalist, hatta sosyalist bir yaklaşıma yol açacağı iddiaları gerçekleri yansıtmaktan uzaktır. Ve bu tür değerlendirmeler kemalizmi saptamaktan başka bir anlam taşımaz. Her ilkenin, somut tarihsel koşullar içinde, gerçekleştirmek istediklerine ve gerçekleştirdiklerine bakmak lazımdır.^{30, 5}

Devletçilikte amaç özel teşebbüsü tasfiye değil, ulusal ekonomiyi ulusal çıkarlara ve sosyal adalete en uygun şekilde hizmet eder hale getirmektir. Böyle bir devletçiliğin hedefi planlı bir ulusal ekonomi yoluyla büyük gelişmeleri olmayan bir ulusal toplum yaratmaktır. Bürokratik hükümetçilik bir yönetim türüdür. Devletçilik ise bir toplum türü bir sosyal örgüttür.

Devletçilik siyasi bağımsızlıktan ekonomik bağımsızlığa geçişi sağlayan temel ilkedir.⁵

Cumhuriyetimiz kurulurken çok kısıtlı bir bütçe ile başta demiryolları olmak üzere, ülkenin inşasına ve alt yapının kurulmasına girilmiştir. Dış borçlar ödenmiştir. Ordunun modern silahlarla donatılmasına başlanmıştır. Bu güç koşullara karşın, önemi paralar ödenerek, imtiyazlı yabancı sermaye millileştirilmiştir. Atatürk, iktisaden geri kalmış bir ülkenin, zaman içinde, bağımsızlığını yitirme tehlikesiyle karşılaşacağı, bilinci içinde olmuştur. Emperyalizme karşı savaş veren Atatürk "Uygarlığı" emperyalizme rağmen gerçekleştireceğine inanmıştır. Ona göre, bağımsızlık bir duygusal talip değil kalkınmanın gereğidir.⁵

Bu kısmın da sonuna gelmiş bulunuyoruz. Yukarıdaki açıklamalardan Atatürk'ün devletçilik anlayışında hakim olan esasları aşağıdaki şekilde belirtmek mümkündür.

— Özel teşebbüsün korunması ve desteklenmesi, demokratik rejimin kaçınılmaz bir şartıdır.

— Ekonomik kalkınmanın temelinde ferdi teşebbüsün bulunması tabii bir olaydır.

— Devletin ekonomik faaliyeti, ferdi teşebbüsü engellemek amacına yönelik değildir.

— Devletin ekonomik faaliyetinin sının, milli menfaatlerin gerektirdiği hallerde hükümetler tarafından çizilecektir.

- Devletçilik politikasının araç-gereç kutusunda "PLANLAMA" vardır.
- Ekonomik yöntem olarak devletçilik bilim ve tekniğe dayanan zaman içinde değişen yeniliklere açıktır.

Son olarak bir yargımı vurgulamak istiyorum.

Atatürkçülük varsa, devletçilikte vardır.

LAİKLİK

Laiklik nedir? Önce bu sözcüğün nereden geldiğini kısaca açıklamak istiyorum. Yunanca "LAİKOS", Latince "LAÏCUS", sözcükleri, halktan olma, ya da kendi işleriyle uğraşan topluluğun dışında kimseler için kullanılırken, zamanla anlam değiştirmiş ve günümüzde dinle devlet işlerinin ayrılması ilkesine dönüşmüştür.

Kanımıza göre "Laiklik tam anlamıyla uygar olmak ve uygarca davranmak" demektir. Kısaca Atatürk'ün yaptığı tanıma göre "ADAM OLMAK" demektir. Laiklik demokrasinin "olmazsa, olmaz" koşulu ile de tanımlanabilir. Laiklik akılcılıktır. İnsanın doğanın ve toplumun kural ve yasaklarını kendi aklı ile algılaması ve yine kendi gücü ile doğa ve topluma hakim olması akılcılıktır. Yönetimde bu yol izlenirse onun adı laiklik olur.

Laiklik geniş anlamı ile özgürlüklerin en kutsalı olan düşünce özgürlüğünün bir güvencesi olarak, devletin her düşünceye karşı tarafsız bu davranış göstermesi, ne kadar aşın olursa olsun, her düşünceye, düşünce planında kalması koşuluyla yabancı kalması onlar karşısında tarafsız olması ve onları eşit korumasıdır.

Hukuk açısından laiklik, dini otorite ve esasların ve inançların hiçbir şekilde devlet ve dünya işlerine karıştırılmamasını gerektiren bir ilkedir.³¹

Laik devlet, siyasi bir kuruluş olarak dini kurallara dayanmayan kişilerin dini inancı ve ibadet özgürlüklerini her türlü inancın saldırısına karşı din ayrımı gözetmeksizin korumayı gerçekleştiren siyasal sistemdir.³¹

Vicdan hürriyetini ve bu hürriyetin kullanılmasını garanti altına alan devlet ancak laik devlettir.

Laik devletin görevi, din işlerine karışmamak, dini de devlet işlerine karıştırmamak, her din ve mezhebin mensuplarına eşit işlem yapmak, her din ve mezhep mensuplarının kamu, düzenini bozmamak koşuluyla dinsel inançlarını özgürce açıklaması ve ibadetini rahatça baskı altında kalmadan yapabilmesini sağlamaktır.

Çağdaş devletlerde din kamu hizmeti olarak kabul edilmemektedir. Çok geniş bir tanımla laiklik, dinin dünya, özellikle devlet işlerine karıştırılmaması, buna karşılık da devletin dine karşı lehde ve aleyhte bir tutum içine girmemesidir.

Türk Hukuk Lûgatında Laiklik şöyle tanımlanmaktadır. "Laiklik; Devlet yönetiminde bilim ve teknik gereklerin ve sadece dünya gereksinimlerinin göz önünde tutulmasına ve dinin ancak vicdanı ilgilendirip dünya ve politika işlerine karışmasının doğru olmayacağına ve yasa ile kurulan yönetimin gerçek ilerlemeyi sağlayacağına inancı kabul eden bir dünya görüşüdür."

Bu genel açıklamalardan sonra laikliğin tarihçesine kısaca göz atmakta yarar görüyorum.

Tarih sürecinde laiklik ve ulusal kimlik birlikte oluşmuş ve birlikte gelişmiştir. İncil'deki "Kralın hakkını Krala, İSA'nın hakkını İSA'ya veriniz" âyeti, hristiyanlıktaki laiklik hareketine en büyük dayanak olmuştur. Batıdaki laiklik kiliseye karşı bir tepkiden ziyade, daha geniş bir anlamla cehalete karşı bir tepki sonucu gerçekleşmiştir.

Avrupa'da "İnsan düşüncesine dinle vurulan prangayı parçalayan RÖNESANS, LUTHER, CALVIN, VOLTER ve RENAN gibi düşünürlerin yetişmesine ve bunların savaşmaları sonucu laikliğin yerleşmesine etken olmuş, Cumhuriyetten önce Osmanlılar'da bu tür düşünürlerin ortaya çıkması ve savaşmaları görülmemiştir.

Laik düşüncenin ülkemizdeki geçmişi Gülhane Hattı Hümayunu'na kadar uzanır. Gülhane Hattı'nda şeriatın yanında yeni yasalar yapılarak, yönetimin bu yasalara dayandırılacağı yolunda açıklamalar bulunmaktadır. Mustafa Fazıl Paşa, Sultan Aziz'e gönderdiği bir mektupta "Devleti yöneten din ve mezhep değildir", demiş ve "Şayet din dünya işlerine karışırsa hepimizi yok eder ve kendisi de yok olur" diye ilave etmiştir. Bu laiklik önerisidir ve başarıya ulaşamamıştır.

Birçok kanlı aşamadan sonra batıda ulaşılan laiklik anlayışının, İslâm dünyasında gerçekleştirilmesi onuru kuşkusuz Atatürk'e aittir.

29 Nisan 1920'de çıkarılan "Hıyaneti Vatanîye Kanunu"na eklenen bir madde ile "Dinin politikaya alet edilmesi" yasaklanmıştır. Laikliğin ilk temel taşı bu maddedir. Bundan sonra cesaretli adımlar atılmıştır. 1921 Anayasa'sı "Egemenliği kayıtsız şartsız ulusa vermiş, yürütme ve yasama yetkisini ulusun tek temsilcisi olan Millet Meclisi'nde toplamıştır. Padişahın hak ve yetkileri tümü ile kaldırılmıştır." Meclis Atatürk'ün isteklerine uyarak saltanatla, hilafeti ayırmış, önce saltanat, sonra hilafet kaldırılmıştır.

Nihayet laik Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur.

Bir ilke olarak laikliği irdelemeden önce, laikliğin demokrasiyle olan bağlantısını ve Atatürk'ün laiklik anlayışını buraya almayı uygun görüyorum.

Demokrasilerde, ülkedeki birlik ve bütünlüğü sağlayan temel çerçeve ne dinsel haklardır, ne de din kurallarıdır.

Yurttaşların önce laik ve demokratik bir temelde sahip oldukları doğal hak ve özgürlükleri, sonra buna bağlı olarak kullandıkları demokratik hak ve özgürlükler söz konusudur.

Laiklik halk egemenliği ilkesi açısından demokrasinin bir ön koşulu olmaktadır; demokrasi ise "din ve vicdan özgürlüğünün güvencesidir". Laiklik ilkesi, niteliği bakımından en devrimsel ve temel ilkedir. "Laiklik ilkesine devrimlerin tacıdır" demek yerindedir. Laiklik insanca yaşamının, çağdaş bir toplum olmanın demokratikleşmenin ön koşuludur.

- Demokrasi; Atatürk Devrimi ve laiklik için bir güvencedir. Demokrasiden uzaklaştıkça, Atatürk Devrimi ve laiklik tehlikeye düşmektedir. Bunun kanıtı askeri müdahale dönemleridir.

Laiklik günümüzde, demokratik yapılanmanın da bir unsurudur. Demokrasiye inanıyorsak, demokrasiyi savunuyorsak, laikliği de savunmak zorunda olduğumuzu unutmamalıyız.

Atatürk'ün laiklik anlayışı, din ve vicdan özgürlüğü üzerindeki aydınlatıcı sözleri yanında, O'nun inanç sömürücülüğüne, ya da gerici eylem girişimlerine karşı büyük bir hassasiyetle ulusunu uyanık tutmak istemesinden açık ve seçik anlaşılır.

Atatürk 1927'de Millet Meclisi'nde yaptığı tarihi söylevinde, Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 2 nci maddesinde yer alan "-Türkiye Devleti'nin dini, islamdır-hükmünü bir fazlalık olarak nitelemiş" ve bunun "ilk uygun zamanda kaldırılması gerektiğini" vurgulamıştır. Uygun zaman 1928'de gelmiş ve laiklik ilkesi resmen kabul edilmiştir.

Atatürk şer'iye mahkemelerinin kaldırılmasını yeterli görmemiş, laik kanunların hazırlanmasını istemiştir; Türk Medeni Kanunu ile bu çalışmalar en olgun meyvesini vermiştir.

Kemalist felsefeye göre laiklik ilkesi getirilmeden, toplumun herhangi bir kesiminde yenileştirme olanaksızdır. Nitekim Atatürk her alanda tam bir laikleşmeye girişmiş, çağdaş uygarlığın gerçekleşmesine yol açmıştır. Atatürk'ün laikliğinin niteliği alt yapıya yönelmesidir. Dinin devlet işlerine karışmaması için, din çevrelerini de denetlemeyi görev saymıştır. Devlete bağlı Diyanet İşleri Başkanlığının kurulmasını bu nedenle anlayışla karşılamak lazımdır.

Cumhuriyet döneminde O'nun devletimize temel olarak getirdiği laiklik ilkesi Türkiye'de mezhep farklılıklarından doğan ayrılıkların, çekişmelerin tümüyle ortadan kalkmasını sağlamıştır. Atatürk'ün laiklik anlayışını kendi sözleriyle bitiriyorum.

"Laiklik prensibinde ısrar ediyoruz. Çünkü milli iradenin, insanlığa mal olmuş değerlerin belki de en kutsal olan din özgürlüğü, ancak laiklik ilkesine bağlanmakla korunabilir."

Laiklik olmayan bir ülkede ulus yok, ümmet vardır. Bu anlamı ile laiklik ülkemiz toplumunu ümmetçilik köleliğinden kurtarmıştır. Ve sonuçta "ulusal kardeşlik" ilkesi, "dinsel kardeşlik" ilkesine egemen olmuştur.

Toplumumuzun gelişiminde laik dünya görüşü soyutlandığı anda bütün devrimlere sırt çevrilmiş olur. Laik toplum düzeni ve laiklik, toplumsal dayanışmanın da vazgeçilmez unsurudur. Laik devrim sayesinde Türkiye içerisinde azınlık dediğimiz ögeler, hiç bir ülkede uygulanmayan bir eşitlik ve huzur içinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Bütün devrim yasalarının, ilkelerinin ve davranışlarının temel taşı laiklik olmuştur. Bu nedenle laikliğin korunması "Türk Devrimi "nin korunması ile eş anlamlıdır.

Laiklik ilkesi, İslam dininin temel kaynaklarına hiç bir biçimde aykırı değildir. Dine saygılı bir ilkedir. Din ile laiklik çekişme halinde değildir. Hatta amacı itibarıyla laiklik ilkesi İslam dininin bu konudaki esasları arasında bir paralellik kurulabilir. Bu paralellik nedeniyle, İslamiyet gerçek kimliğini Cumhuriyet döneminde laikliğin kabulü ile sağlamıştır.

Laik bir kimse bu gerçeği bilir. Ne kadar ilerleme olursa olsun, itikat ve ibadet anlamında din her zaman hâkimiyetini sürdürecektir. Din daima var olacağına göre, dinin dünya ve özellikle devlet işlerine karışmasını, karıştırılmasını önlemek ve din özgürlüğünün korunmasını sağlamak ancak laiklik ilkesi ile mümkündür.

Laik düşünce, dinlerin mutluluğu öbür dünyada aramalarına karışmaz, ancak insanların bu dünyada da mutlu olmalarını ister ve akıldan başka hiçbir gücün devleti yönetemeyeceğini savunur. Laik düzende siyasi iktidar, tanrıya değil ulusa aittir. Yasalar gücünü dinden değil, insan ve toplum ilişkilerinden alır.

Atatürkün ne olup, ne olmadığı, Atatürkçülüğün neleri içerip, neleri içermediği konusunda değişik açılardan bakılarak farklı görüş ve düşünceler ileri sürülebilir. Fakat laikliğin Atatürkçülüğün tek ve tartışılmayacak yanı olduğu gereği iyice kavranmalıdır.

İyice bilinmelidir ki, Türkiye'de ne halifelik geri gelir ne şeriat düzeni. Bu nehri geriye akıtmak olası değildir.

Hiçbir zaman unutulmasın ki Atatürkün çocukları, laik devleti korumak ve savunmak için görevin başındadırlar. Tüm güçlülere karşı bu görev yerine getirilecektir. Hiç kuşku duyulmasın Atatürkün Cumhuriyet devrimi ve laiklik bu ülkede sonuna kadar savunulacaktır.

DEVRİMCİLİK VE DEVRİM

Bu kısımda önce devrimlerden söz edecek ve sonuncu ilke olan "Devrimcilik" üzerinde genel değerlendirmeler yapacağım.

Hemen buraya ünlü düşünürlerin devrim anlayışlarını alarak konuya girmek istiyorum.

George Wilhelm Friedrich Hegel'e (1770-1831) göre Devrim: "Özgür bilinçli ve düşünsel oluşum doğrultusunda insanlığın yeni bir aşamaya ulaşmasıdır."³²

Karl Marks (1818-1893)-Friedrich Hegel (1820-1895) Bu iki düşünür devrim tanımında "düşünsel oluşum" yerine "ekonomik gelişim"i kriter olarak ele almışlardır.

Devrim kavramını ilk kez "geçmişin bütün kuramlarının değiştirilmesi gibi çok geniş kapsamlı kullanan ve ekonomik düzende emeği esas alan; devrimi dünya olaylarının daha doğrusu, dünya olgusunun akışını "zorunlu yıkılma" olarak değerlendiren düşünürler Marks ve Engels'dir.

Fransız devriminin hazırlayıcısı JJ. Russo (1712-1778) gibi, devrimden sonra HEGEL "DEVİRİM"i topluma yansıyan ve eski düzenin köhnemiş kuramlarını değiştirmeye yönelik özgürlükçü bir zihniyet değişimi temeline oturttukları halde MARKS ve ENGELS devrime "Sınıfsız bir insanlık dünyası kurmak" gibi uluslararası ve evrensel bir renk ve nitelik vermişlerdir.³²

Ziya GÖKALP'e göre devrim: "Toplumda yavaş yavaş hareket eden bilinçsiz gelişimin birden bire, bir hamle ile bilinçli hale gelmesinden başka bir şey değildir. Devrimin amacı cansız gelenekleri yıkmak bütün değerleri ve kudreti canlı kavramlar üzerinde toplamaktır."

Prof. Von Aster'in görüşüne göre: "Gerçek bir devrim zorla bir Devlet Anayasası'nı ortadan kaldırmak demek değildir. Devrim toplum bilincinde yeni bir şeyin kavranmasıdır. Devrimin iki amacı vardır. Siyasal görüşü değiştirmek, yeni bir güç dengesi kurmak. Devrim var olan bir gerçeği parçalar. Bunun yerine yeni bir fikir dünyasının kuvvetli duygularının canlı sürükleyişlerine yeni canlılık getirir. Yeni nesil, yeni duyguların öncülüğünü yapar."

Vechis'e göre devrim: "Aşağı ya da daha çağın gerisinde olan bir hukuk düzeni yerine, daha yüksek ve daha çağdaş bir hukuk düzeni kurmak, böylece bir insanın düşlediği gerçek adalet ülküsüne en yakınına gerçekleştirmektir."

Hüseyin Nail Kubalı'ya göre devrim: "Bir kavram ve olay olarak toplum düzeninin benimsenen bir dünya görüşüne, tarihi bir süreç içinde maddi ve manevi her yönüyle tam uygunluğunu ve böylece bir medeniyetten, diğer bir medeniyete geçişi çağdaş olarak sağlamak amacı ile köklü reformlar şeklinde yapılan hızlı ve şiddetli atımlardır."

Devrimler başlarlar, fakat bitmezler. Devrim bir patlamadır. Toplum yapısında bir çatlayış bir sıçramadır. Gelenek değeri bile olmayan ölü geçmişin tümünden tasfiyesidir.

Devrimler, daha önceki tarihsel, toplumsal ve ekonomik gelişim ve birikimler sonundaki patlamaların ürünüdür.

Bu nedenle devrime sahne olan ülkenin tarihi, özellikle yakın tarihi bilinmeden, o devrimi anlamaya ve bütün kapsamıyla değerlendirmeye olanak yoktur.

Devrim süreçlerini bir "sonluk" anlayışı içinde görmek yanılgıdır.³³

"Uygarlık tarihi boyunca devrimlerin halka rağmen, halk için yapıldığı, halkın devrim ürünlerinden, onu yapanlardan daha çok yararlandığı bir gerçektir. Devrime karşı olan, devrimin yapılmasını gerekli kılan kurumlar ayakta durdukça devrim hangi aşamada olursa olsun, başarılı sayılmaz. Toplum, kendi için yararlı olduğunu anladığı devrimleri benimseyince tutar ve korur: O zaman da yeni devrimler gerekir.³⁴

Toplum benimsediği devrimleri öylesine korur ve tutar ki, yüzyıllar sonra yeni bir uygarlık dönemine girme gereğiyle karşı karşıya kalsa bile, çağı geçmiş devrimlere sarılır, onlar için ölür, öldürür. Dinler böyledir. Devrim gelecek içindir. Bu bakımdan daha çok geçmişten aldıklarına bağlanan, onlarla yetinen yığınların, kavrayış gücü sınırlarını kırar.

Devrim, eski için gerekli bir yıkım, yeni bir kaçınılmaz bir atılım olur.³⁴

Yıkmayı bilmeyen bir devrim yapıcı da olamaz, daha güzeline, daha iyisini yapabilmek için önce yıkmayı, engelleri ortadan kaldırmayı gerçekleştirmek gereklidir³⁴

Devrimler büyük acıların, çileli sabırların çocuğudur. Ne kadar ağır bedeller karşılığında doğarlarsa, o denli güçlü ve uzun ömürlü olurlar.³⁵

Devrimler demokrasi için en sağlam temeldir. Devrimlerin yaşaması için, toplum bünyesinin her hücresinin sağlığa ve zindeliğe kavuşması şarttır. Toplumların devamlılığı hiç durmayan ileri hamleleri ve devrimleri gerektirir.³⁶

Devrimler ancak kendi ülkü ve sistemlerini kurabildikleri takdirde yaşayabilirler.

Devrimle, ihtilali ve reformları karıştırmamak lazımdır. İhtilal toplum düzenini bozup karıştırma, kargaşa yaratmaktır. İhtilalde düzen yok, kargaşa vardır. Oysa devrim kötü düzeni yıkıp daha üst düzeyde ve daha çağdaş, daha iyi bir düzen kurma eylemidir. Devrim bilinçlendirmektir. Devrim bir iktidar değişmesiyle değil "eski düzenin, egemen sınıflarıyla birlikte yıkılması ve yükselen toplumsal güçlerin kendi düzenlerini getirmesi" ile gerçekleşir.

Devrim yapıldığı zamanın anılarıyla yaşatılamaz. Devrim karşı devrimle savaşma kabiliyetini ve kudretini sürekli olarak korumak zorundadır.

Devrimle ilgili bu genel açıklamalardan sonra, Atatürk devrimine. veya başka bir anlatımla Türk Devrimi'ne geçiyorum.

Devrimimizin bir ideolojisi ve doktrini yoktur. Tarih içindeki yeri Milli Kurtuluş Hareketidir.

Atatürk Türk devriminin yaratıcısı olduğu halde, onun kuramcısı, doktrincisi olmamıştır. O'nun büyük dehası ve sosyal konulardaki sezgisi, devrim kavramı üzerinde belirgin bir görüş sahibi olmasına olanak sağlamıştır. Atatürk Hukuk Fakültesini açarken yaptığı konuşmada "Büyük Ulusumuzun yaşayışında beliren değişiklik herhangi bir ihtilalden daha güçlü, daha yüksek, olan en büyük devrimlerdendir." demiştir. Yine aynı konuşmada "Bugünkü devletimizin biçimi, yüzyıllardır sürüp gelen eski biçimleri bir yana iten en olgun, en gelişmişidir. Ulusun varlığını sürdürebilmesi için bireyleri arasında düşündüğü ortak bağ, yüzyıllardan beri süregelen biçimini niteliğini değiştirmiş, ulus bireylerini din bağı, mezhep bağı yerine, Türk Milliyetçiliği bağı ile toplamış; bir araya getirmiştir" demektir.³²

Osmanlı toplumunun iç yapısını, hele son 200 yıllık tarihini kapitülasyonların ne demek olduğunu, Osmanlı devletinin endüstri yarışma katılamamasının nedenlerini ve Tanzimattan hemen önce yapılan Londra Anlaşmasıyla Batı Emperyalizminin açık pazarı durumuna gelinmesini iyice bilmeden, ülkenin her yönden bağımsızlığı ilkesine dayanan Türk Devrimi'ni bütün kapsam ve yüceliği ile anlayıp, değerlendirmemize olanak bulunmamaktadır.

Atatürk devriminin kökeninde "Ulusal bilinç" ve "Ulusal Egemenlik" yatmaktadır. Meclisler ve ulus iradesiyle somutluk ve evrensellik kazanan bu olgu ise demokrasinin ta kendisidir.

Bakınız George DUHAMEL ne diyor: "Bu çapta bir devrimi bir çırpıda yasa darbesiyle, bunca düzenlilik içinde başarıvermek, doğrusu büyük cesaret işidir."

Yine İsmail Hakkı BALTACIOĞLU: "Atatürk, devrim karşıtı eski güçlerle savaşıp devrim yapmadı. Devrime karşı savaşıp olacak olanlara savaşma fırsatı bırakmayan devrim ustalığı ile ulusunun aziz kanını esirgemesini bildi. Bunun için de ona minnettarız" diyerek bir gerçeği dile getirmiştir.

Atatürk devrimi her yönü ile ulusal bir devrimdir. Bir sınıfa dayalı bir devrim değildir. Atatürk bütün sınıfları, tüm ulusu içine alan kavrayan bir kurtuluş, bağımsızlık eylemi oluşturmuştur. Gerçekte işgal altındaki bir ülkenin kurtuluşu için başka bir yol da yoktur. Tarihin hiçbir döneminde işgal altında, yok olma durumuna düşmüş, ya da düşürülmüş bir ulusun tek bir sınıfın savaşıyla kurtulduğu, bağımsızlığını sağladığı görülmemiştir.

Kuşkusuz her geri kalmış toplumun devrimci önderleri kendi toplumlarının yapısını, özelliklerini, bu yapı ve özellik içinde nasıl bir model geliştirmek gerektiğini, o modelin uygulanabilirlik ölçüsünü, başkalarından, yabancılardan daha iyi bilir, bilmek durumundadır. Bağımsızlığa yeni kavuşmuş ülkelerle ilgili bu saptama ve gözlem Atatürk'ün ulusal model oluşturma önerisini doğrulamaktadır.

Atatürk'e göre Türk devriminin amacı "Çağdaş olmak", "Batı uygarlığı düzeyine ulaşmaktır." Bu konuda Atatürk şöyle diyor: "Türk ulusu, uluslararası genel savaşım alanında kendisini var gücüyle yaşatacak olan aracın ancak çağdaş çevrede, uygarlıkta bulunabileceğini bir değişmez gerçek olarak ilke edinmiştir."³²

Atatürk devrimi bir ulusal egemenlik devrimi olması yanında, aynı zamanda insanlık devrimidir.³⁸

Türk devrimi Osmanlı ıslahat hareketlerinin bir uzantısı değildir. Türk devrimi Osmanlı'nın kader yollarından hiçbirini seçmemiştir. Türk devrimi ayrı bir olgudur. Türk devriminde Osmanlıların girişemediği "Bağımsızlık Savaşı" vardır.

Atatürk'e göre: "Devrim, ulusu ve toplumsal çevreyi hazırlayarak yapılır. Devrim hareketlerinde dikkat edilecek nokta, insan topluluklarının emellerini, düşüncelerini bulguladıktan sonra onlara yenilikleri kabul ettirebilmektir.

Devrimi tamamlamak lazımdır. Tarihi yaşadığımız gibi yazdık, fakat geleceği Cumhuriyete inanlara, onu koruyanlara ve yaşatacaklara emanet etmek lazımdır."

Devrimlerin temel amaçlarından biri toplumun mutluluğu doğrultusunda yeni değer yargıları oluşturmaktır. Cumhuriyet ve devrim isterleri doğrultusunda oluşturulması gereken değer yargılarına köklü bir kişilik kazandırmak lazımdır.³⁹

Uygarlık, bilim, sanat, kültür. Atatürk devriminin özü budur, temeli budur, anlamı budur. Başka bir anlatımla temelden bir değişmedir.⁴⁰

Atatürk devriminin üç evresi vardır. Yıkım, kurulum, evrim. Atatürk kılık, harf devrimini yıkım yoluyla yapmıştır.

Devrimciliğin başlayabilmesi için yıkım evresi gereklidir. Yıkımın iki amacı vardır. Birisi toplum yaşayışının sağlıklı şekillerini yok etmektir. Böylelikle yıkım toplumu sürünmekten kurtarır. Bir de toplumun eskilerin "MUHAFAZAKÂR" dedikleri durgunculuktan kurtarmaktır. Bu iki kamu engeli ortadan kalkınca, kurulum evresi başlar. Kurma evresinin özelliği eskinin yerine yeniyi, ölünün yerine diriye koymaktır.³²

Atatürkün devrim hareketi bir ulusu kısa bir zamanda demokrasiye hazırlamak, demokrasiden başka bir rejimle yaşayamaz durumuna getirmek için ne önlemler düşünmek mümkünse, o önlemlerin toplamıdır.

Şüphesiz Atatürk'ün en büyük devrimi "Demokrasi Devrimi"dir. Yani devlet şeklini, monarşik yönetimden, demokratik yönetime çevirişidir.

Atatürk Türk devriminin yaratıcısı ve itici gücüdür. Türk devrimini dile getirmek demek O'nun büyük eserini bütün özellikleriyle ortaya koymak demektir.

Atatürk'ü Atatürk yapan onun devrimci karakteridir. Gerçek devrimi yaratan ve yürüten ancak O'nun önderliğinin gücü, onun etkisidir.

Atatürk devrimleri içinde üçünün ötekileri arasında özel ve seçik bir yeri vardır. Bunlar Cumhuriyet, yazı ve laiklik devrimleridir. Birincisi "Yönetim düzeni", İkincisi "İletişim, düzeni",- üçüncüsü ise "Dinsel inanç-düşünce özgürlüğü". Etkileşim yönünden çağdaşlaşma amacının koşullarını hazırlamaya yönelmişlerdir, Tümünün temelinde çağdaş, akılcı anlayışın bulunduğu açık ve seçiktir.⁴²

Atatürk devriminin sürekli bir ilerleme, bir atılım, gerçek bir "DEVİRİM" olduğu inancında olmak lazımdır.⁴³ O'nun başardığı devrimlerin kökeninde dinamizm yatar.

Devrimleri sürekli olarak yükseltilmekte olan bir yapıya benzetebiliriz. Atatürk bu yapının kaba kısmını bitirmiştir. Ondan sonra gelen kuşakların bu yapıyı tamamlaması gerekirdi.

"Devrimleri" yerleşmiş devrimler, yerleşmemiş devrimler diye ikiye ayırmak ve bu düşünce ile devrimlerin bir kısmını uygulamamak, hatalı bir yoldur.⁴¹

Her devrim bir karşı devrimle karşılaşır. Türk devrimi 1919'da Ulusal Kurtuluş Savaşı ile başlayan 1928'lerde sona eren bir süreç içinde gerçekleşti. Türk Devrimi'ne karşı devrim 1928'den günümüze kadar devam etmektedir. Tevhid-i Tedrisat'ın yok farzedilmesi, halk evlerinin, halk odalarının kapatılması, Köy Enstitülerinin yokedilmesi, resmi Cumhuriyet balolarının kaldırılması karşı devrimcilerin zaferidir.

Türk Devrimi insanı temel alan, insanı yücelten öze sahip bir devrimdir. "Ümmet kabuklanmasından" ulusal bilinçlenmeye açılışın, göksel bağlantılar yerine, pozitif bilimlere, akıl yöntemlerine yönelişin temel motiflerini içerir. Türk devriminin en belirgin yaran, devletin Anadolu'ya dönmesidir.

Devletle birlikte, dilde, kültürde, yurt yönetimi Anadolu'ya dönmüştür. Bu dönüş iki yanlı olmuştur. Hem devlet halka dönmüş, hem halk devletle bütünleşmiştir.

Atatürk Türk devriminin geliştirilmesinde tutulmuş olan yolu şu surette anlatır. "Türkün anayurduna ve Türkün bağımsızlığına saldıranlar kimler olursa olsunlar, onlara milletçe karşı koymak ve savaşmak gerekiyordu. Bu önemli kararın gerçekliliğini ilk günde açığa vurmak ve söylemek de uygun olmazdı.

Yapılacak işleri bir takım aşamalara ayırmak ve olaylardan faydalanarak ulusun duygularını ve düşüncelerini hazırlamak ve kademe kademe yürüyerek amaca ulaşmaya çalışmak gerekiyordu." Atatürk'ün bu sözlerinden de anlaşıldığına göre Türk devrimi, soyut ilkeler üzerine kurulmuş değildir.

Bülent TANÖR-Unesco tarafından Ekim'1981'de yayınlanan COURRIER dergisinde şunları yazmış: "Diyebiliriz ki, bütün direnişlere karşın, Türk devrimi amaçladığı hedeflere büyük çapta ulaşabilmiştir. Mustafa Kemal'in düşünce ve eylem programı, ülkenin yazgısını o kadar derinden ve kalıcı bir şekilde etkile-

miştir ki, aradan bunca yıl geçtikten sonra, bugün vaktiyle Türk halkının O'na T.B.M.M. eliyle neden ATATÜRK adını verdiğini kolayca anlıyoruz."

Gerçek Atatürkçüler, O'nun devrimini sadece korumakla kalmamalı, çağın gerek ve koşullarına göre, Türk ulusunun yararına olarak, yeni atılımlarda bulunmalıdırlar. Bu kısmı Devrimle ilgili O'nun bir sözüyle noktaladıktan sonra (6) ilkenin sonuncusu olan "DEVRİMCİLİK"ten söz edeceğim,

"Bilmelisiniz ki, bu ulus için yaptığımız devrimi her türlü engeli yıkarak yaşatmak zorundayız. Bu devrimi, uygulamakla yükümlü olan kimseler, bunu böylece bilmelidirler."

Devrimcilik Atatürk ilkelerinin sonuncusudur. Önceki ilkelerin felsefesini kapsadığı gibi, onların gelecekte, geliştirilmesi için de açık bir kapıdır. Devrimcilik, Türk devriminin meydana getirdiği duyguya, düşünceye ve devrimin başarılması için uygulanan metoda bağlılıktır. İlmin gerçeğini bulma yolunda yapılan devamlı bir araştırmadır. Devrimcilik gericiliğe kapıyı kapatmakta, yönetim örgütlerinin kalıplaşmasına engel olmaktadır.

Atatürk'ün "İnkılapçıyız" derken "toplumumuzu durmadan daha ileri, daha iyi daha güzel bir yaşantıya kavuşturmada en hızlı, en kestirme yöntemlerin izleyicisiyiz" demek istediği açıktır.

Bu ifadede "İhtilalcıyız" anlamı bulunmamaktadır. Ne var ki bunun doğru anlamı da O'nun öteki ilkelerine bakılmadan ortaya koyulamaz. Halkçılıktan, ulusal egemenlikten bağımsızlıktan Atatürk'ün ne anladığı açık ve seçik bilinmelidir.

Atatürkçü düşüncede, Atatürk'ün devrim anlayışında tepeden inemcilik, kesin olarak yoktur. Tersine halkı hazırlama, uyandırma, inandırma vardır.⁴⁵

Bülent ECEVİT Atatürk Devrimciliği için değişik tarihlerde yaptığı konuşmalarda bakınız hangi görüşleri ortaya koyuyor: "Atatürk devrimciliğinin somut ve soyut yönleri vardır. Somut yönü ile Atatürk devrimciliği O'nun sağlığında yapmış olduğu devrimleri kapsar. Atatürk, Türk toplumunun devrimci atılışlarla ilerlemesini öngördüğünden, Atatürk devrimciliği O'nun sağlığında yapılmış somut devrimlerle sınırlı kalmaz. Sürekli devrimcilik niteliği Atatürk devrimciliğinin soyut yönüdür.⁴⁶ Atatürk devrimciliğinin her iki yönünü benimsemeden gerçek Atatürkçü olunamaz. Gerçek devrim alt yapı devrimidir. Alt yapı devrimciliğinin yönünü Atatürk çizmiş, çerçevesini ise 1961 Anayasası kurmuş, 1982 Anayasası ise bu yönü korumaya çaba göstermiştir.

Yine Bülent ECEVİT "Devrimcilik bir yandan Atatürk ilkelerinin korunmasını esas tutar, öte yandan da bu esaslara dayanılarak yeni hamlelerle Türk toplumunun aydın ve ileri yönde gelişimini ve geleceğini sağlayacak dinamik bir toplum yaşayışı ilke olarak benimsemiştir. Devrimcilik gereği yeni atılımlarla, yeni devrimlerle belirli bir ülküye doğru ilerlemektir. Gerçek Atatürk devrimciliği budur." diyerek önemli hususları vurgulamaktadır.

Devrimciliği, deviricilik ve yıkıcılık olarak olumsuz açıdan ele alanlar Atatürkçü olamazlar.²⁰

Prof. Dr. Afet İNAN Atatürk'ün devrimcilik ilkesi üzerine yaptığı konuşmalardan şunları not etmiştir.

"Bu koyduğumuz ilkeler, bugünün gereklerine göre ulusumuzun uygarlık • yolunda gelişmesi için faydalı bulduklarımızdan. Ancak sosyal bünye daima gelişen ve gelişmeye yönelmesi zorunlu olan durumdadır. İlim ve teknik ise her an yeniliklere ve buluşlara açıktır. Bu durum karşısında insanların istek ve ihtiyaçları hem maddi, hem manevi olarak daima çoğalan bir şekilde gelişir.

Devrimcilik ilkesine bağlı oldukça Türk topluluğu uygarlık aleminde geri kalmama yolunu bulacaktır. Ancak bunda, dikkat edilecek nokta, ulusal bütünlüğümüzü ve ulusal yararlarımızı, milli benlik şuuru içinde titiz bir itina ile korumaktır."²

Devrimcilik, Atatürk'ü hem doğmadan, hem de statik olmaktan kurtarmış, gerçekçi ve dinamik bir karakter kazandırmıştır.²

Devrimcilik sürekli ilerlemeye açık olmaktadır. Bu nedenle "Devrimcilik" ilkesinin anlamı toplumu, çağın ilerleme ruhuna açık bulundurmaktır.⁴⁶

Atatürk devrimciliğinin anlamını araştırırken, onun yalnız halkçılık ilkesi bile bir gösterge olabilir. O halkçılığı "halkla birlikte, halk için" gibi sağlam bir temele oturtmuştur.

Müspet bilimlerin önderliğinde "Halkla bütünüleşerek, ileri doğru, çağdaş uygarlığa doğru" gibi bir yörüngeye oturtmuştur.⁴⁵

Devrimcilik sözcüğü süreklilik anlamını da içermektedir. Böyle olmasına karşın Atatürk anlamını pekiştirmek için 1935'de yaptığı bir konuşmada "Arasız devrimler" ifadesini kullanmıştır.

- Halka gitmek, yoksul köylülerden, işçilerden ve işsizlerden olmak devrimciliğin ilk koşuludur. Halkın bereketli göğüslerinden beslenmeyen bir devrimciliğin sağlığı düzgün olamaz.

Devrimcilik hiç bir zaman durmayacağına, ileriye hareket her zaman devam edeceğine göre, Atatürk bugün yaşamış olsaydı, dünyanın ve memleketimizin içinde bulunduğu koşullar altında, şimdiden kestiremeyeceğimiz, daha ileri fakat eskisinden değişik bir takım yeni gelişmelere tanık olacaktır.

İncelemenin sonuna gelmiş bulunuyorum.

Devrim ve Devrimcilikle ilgili Atatürk'ün sözlerine yer vererek incelemeyi bitiriyorum.

— Arkadaşlar, inkılaplar yenidir; dedikleri gibi kökleşip benimsendiği hakkındaki kanaatlerimiz, ancak ileride karşılaştığımız hadiselerle gerçekleşecektir. Fakat şimdi şuna emin olmalısınız ki, bugün başına şapka giymiş, sakalını bı-

yığını traş eden, smokin ve frakla cemiyet hayatında yer alanların çoğunun kafalarının içindeki zihniyet hala sarıklı ve sakallıdır. (23.04.1927)

— İdare-i maslahatçılar devrim yapamaz. (19.01.1923)

— Devrimin kanunu diğer kanunların üstündedir. Bizi öldürmedikçe, bizim kafalarımızdaki akımı boğmadıkça, başladığımız devrim ve yenilik bir an bile durmayacaktır. Bizden sonraki devirlerde de bu böyle olacaktır.

— Devrimin amacını kavramış olanlar, daima onu korumaya muktedir olacaklardır.

— Bizim milletimizin vatani için, hürriyeti ve egemenliği için fedakâr bir halktır. Bunu ispat etti.

— Milletimiz yaptığımız inkılapların kiskanç müdafidir de. Benliğinde bu faziletler yerleşmiş bir milleti yürümekte olduğu doğru yoldan hiçbir kimse, hiçbir kuvvet alıkoyamaz.

— İnkılap güneş kadar parlak, güneş kadar sıcak ve güneş kadar bizden uzaktır. İstikametimizi daima o güneşe bakarak tayin eder öylece ilerlerim, parlaklığı ve sıcaklığı ilerlememe müsaade edinceye kadar ilerlerim. Tekrar ilerlemeye devam etmek üzere dururum, tekrar güneşe bakarak istikamet alırım.

— Türlü düşmanlarla kanlı boğuşmalar, yıllarca süren savaş. Ondan sonra içerde ve dışarda saygı ile tanınan yeni vatan, yeni sosyete, yeni devlet ve bunları başarmak için arasız devrimler. İşte Türk Devrimi'nin kışa deyimi. (09.05.1935)

YARARLANILAN MAKALELER (*)

Yazan	. Makalenin Başlığı	Gazete	Tarih
1- Necdet YALKUT	Atatürk ve Adalet Reformu	Kitap	1981
2- Afet.İNAN	Atatürk ve 6 İlkesi	Milliyet	10.11.1971
3 - İlhan SELÇUK	Kemalizmin Temel İlkeleri	Cumhuriyet	03.11.1980
4- Yücel YALÇIN	Atatürk Devrimi	Cumhuriyet	13.12.1971
5 - Doğan AVCIOĞLU	Atatürk'ün Devrim Anlayışı	Cumhuriyet	14.11.1979
6- S.ÖZ	Kemalizm Mantığı	Cumhuriyet	30.12.1988
7 - Oktay AKBAL -	Atatürk İlkeleri Bir Bütündür	Cumhuriyet	10.01.1981
8 - Nermin ABADAN	Türk Devriminin Felsefi Temeli	Cumhuriyet	09.09.1968
9 - Nadir NADI '	BAŞYAZI	Cumhuriyet	04.03.1962
10-Suna KİLİ	Cumhuriyetçilik	Cumhuriyet	29.10.1995
11-Çetin ALTAN	Cumhuriyetçi Olmak	Milliyet	25.06.1980
12 - Anıl ÇEÇEN	Atatürk ve Cumhuriyetçilik	Barış	10.11.1973
13-Aydın TANERİ	Atatürk Milliyetçiliği	Tercüman	04.06.1975
14 - Mehmet TURGUT	Milliyetçilik ve Demokrasi	Tercüman	16.07.1980
15 - H.V. VELİDEDEOĞLU	Milliyetçilik	Cumhuriyet	25.11.1975
16 - İsmet GİRİTLİ	En Büyük Milliyetçi: ATATÜRK	Tercüman	10.11.1977
17 - Ş. Kaya SEFEROĞLU	Atatürk Milliyetçiliği Nedir?	Yeni Forum	15.10.1988
18 - Sadi IRMAK	Atatürk Milliyetçiliği	Milliyet	11.04.1973
19 - Sebati ATAMAN	Milliyetçilik	Milliyet	08.10.1979
20 -Anıl ÇEÇEN	Halkın Yetiştirilmesi	Barış	16.10.1971
21-M. Rauf İNAN	Atatürk ve Halkçılık	Cumhuriyet	14.11.1972
22 - Doğu ERGİL	Halkçılık Niye Yürümüyor?	Milliyet	19.05.1975
23-Suna KİLİ	Halkçılık	Cumhuriyet	15.06.1995
24 - Kadri KAPLAN	Halkçılık Düzeni	Milliyet	23.04.1976
25-Halil TANYERİ	Halk Kavramı	Cumhuriyet	16.12.1982
26-Afet İNAN	Atatürk ve Devletçilik	Milliyet	16.11.1971
27 - R.V. VELİDEDEOĞLU	Kemalist Devrim	Cumhuriyet	29.10.1989
28 - Sadi IRMAK	Atatürk Devletçiliği	Milliyet	25.05.1971
29 - Suna KİLİ	Ya Devletçilik	Cumhuriyet	25.05.1982
30-Erdoğan SORAL	Devletçilik Üzerine	Cumhuriyet	21.12.1981
31-KARAMUSTANTIKOĞLU	Atatürk ve Adalet Reformu	Kitap	1981
32 - H.V.VELİDEDEOĞLU	Devrim İdeolojisi	Cumhuriyet	25.11.1975
33 - Gündüz ATABEK	Bunalımdan Çıkış Yolu	Milliyet	25.02.1980
34 - İ. Zeki EYÜBOĞLU	Devrim Çizgisi	Cumhuriyet	07.04.1971

35. Şinasi ÖZDENOĞLU	Kemalizmin Mantığı	Milliyet	30.12.1988
36. Nermin ABADAN	Türk Devrimi	Cumhuriyet	09.09.1968
37.Şahin YUMUŞAKLIOĞLU	Ulusal Bilinç	Cumhuriyet	04.06.1981
38. Bedia AKARSU	Atatürk'ün Özgün Görüşleri	Cumhuriyet	10.11.1982
39. Ali DÜNDAR	Değer Yargılarımız	Barış	16.06.1972
40. Gündüz ATABEK	Bunalımdan Çıkış Yolu	Milliyet	25.12.1980
41. Yücel YALÇIN	Atatürk Devrimi	Cumhuriyet	13.12.1971
42. Oktay AKBAL	Ne Demek: Ben Atatürkçü Değilim	Cumhuriyet	20.03.1982
43. Oktay AKBAL	Çağdaş Türkiye'ye Açılan Pencere	Cumhuriyet	01.02.1982
44. H.V. VELİDEOĞLU	Kemalist Devrim Hangi Aşamada	Cumhuriyet	29.10.1989
45. Mehmet SALİHOĞLU	Devrim Gereği	Cumhuriyet	06.01.1973
46. İsmet GİRİTLİ	Atatürk ve Devrimcilik	Yeni Gazete	10.01.1971
47. Melih Cevdet ANDAY	Devrimcilik Nedir?	Cumhuriyet	19.07.1991

(*) Kaynaklar Tarih sırasına konulmamıştır, incelemede yararlandığım ve alıntı yaptığım kaynakların sıra numaralı, paragraf sonlarına buradaki sıra numaraları konmak suretiyle gösterilmiştir. Atatürk'ün görüşleri için kaynak gösterilmesine gerek duyulmamıştır.

KARAPARA YE KARAPARANIN AKLANMASI SUÇU

Dr. A. Nihat DÜNDAR*

Bilindiği üzere, "Karaparanın Aklanmasının Önlenmesine, 2313 sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanunda, 657 sayılı Devlet Memurları Kanununda ve 178 sayılı Maliye Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Karamamede Değişiklik Yapılmasına Dair 4208 sayılı Kanun "19 Kasım 1996 gün ve 22822 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiş bulunmaktadır.

Herkesi yakından ilgilendiren, ancak sistematigi itibariyle herkesin kolaylıkla anlayamayacağı bir kanun olan 4208 sayılı Kanun ne gibi değişiklikler getirmiştir. Nasıl uygulanacaktır. Bu hususlar aşağıda açıklanmaya çalışılacaktır.

HANGİ PARA KARAPARADIR?

I. 1918 Sayılı Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanundaki Fiillerin İşlenmesi Suretiyle Elde Edilen Karapara

Bilindiği üzere 1918 sayılı Kanun genelde hangi fiillerin kaçakçılık kapsamında olduğunu belirleyen bir yasadır. Söz konusu Kanunun 1 nci maddesine göre;

a) Herhangi bir maddeyi veya eşyayı gümrük muamelesine tabi olmaksızın Türkiye'ye ithal veya Türkiye'ye ithale teşebbüs etmek suretiyle elde edilen para KARAPARA'dır.

b) Türkiye'ye ithali veya Türkiye'den ihracı yasaklanmış bulunan herhangi bir madde veya eşyayı ithal, ihraç veya bunlara teşebbüs etmek suretiyle elde edilen para KARAPARA'dır.

c) İhraç şartıyla müşterisine satılan eşya ve maddeleri yurt içinde satmak veya zorunlu sebep olmaksızın muayyen bir müddet zarfında ihraç etmemek suretiyle elde edilen para KARAPARA'dır.

* Siyaset ve Yönetim Bilimi Doktoru, Kamu Yönetimi Uzmanı, Polis Akademisi Öğretim Elemanı, halen Emniyet Genel Müdürlüğü Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Daire Başkanı'dır.

d) Yukarıda belirtilen kaçak eşyayı yurt içinde bir yerden bir yere bilerek nakletmek, veya satın almak veya satmak veya saklamak veya satışa arz etmek veya alınıp satılmasına tanıklık etmek (Gümrük mıntıkası hudutları dahilinde kaçak eşya nakledenler aksini bir belge ile ispat etmiş olmadıkça bilerek nakletmiş sayılırlar.) suretiyle elde edilen para KARAPARA'dır.

e) Devlet tekeli altında bulunan maddelerin görevli veya yetkili olmaksızın;

1. Türkiye'ye ithal etmek veya ithale teşebbüs etmek,
2. Türkiye içinde bir yerden diğer bir yere nakletmek,
3. Saklamak,

4. Satılığa çıkarmak veya satmak,

5. Bilerek kabul etmek, satın almak, imal etmek, tüketmek (tütün ve sigara kâğıdı mutlak olarak),

6. Türkiye dahilinde imal etmek veya imal için yurtdışından araç, gereç ithal etmek veya ithale teşebbüs etmek veya bunun için gerekli araç, gereci Türkiye'de imal etmek veya nakletmek veya saklamak veya failin ne maksatla kullanacağını bilerek temin etmek,

suretiyle elde edilen para KARAPARA'dır.

f) Özel kanunları gereğince bazı işler için resimden muaf olarak veya az resimle ithal olunan veya hükümetçe yerilen resme veya tekele tabi maddeleri;

1. Tahsis edildikleri yerlerden başka yerlerde kullanmak veya satmak,
2. Bilerek satın almak,

3. Kanuni hakkı olmaksızın veya hakkından fazla olarak almak veya bu hususta beyanname doldurmak veya tasdik etmek veya ettirmek,

suretiyle elde edilen para KARAPARA'dır.

II. 6136 Sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar Hakkındaki Kanundaki Fiillerin İşlenmesi Suretiyle Elde Edilen Karapara

Ateşli silahlarla mermilerinin ve bıçaklarla salt saldırı ve savunmada kullanılmak üzere özel olarak yapılmış bulunan diğer aletlerin Türkiye'ye sokulması, Türkiye içinde yapılması, satılması, satın alınması, taşınması veya bulundurulması esas ve usullerini düzenleyen bu kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasına göre, ülke içinde kama, hançer, saldırma, şişli baston, sustalı çakı, pala, kılıç, kasatura, süngü, sivri uçlu ve oluklu bıçaklar, topuz, topuzlu kamçı, boğma teli veya zinciri, muşta ile salt saldırı ve savunmada kullanılmak üzere özel nitelikteki benzeri aletlerin yapımı yasaktır.

Aynı maddenin ikinci fıkrası ile bunlardan bir sanat ve mesleğin icrası için kullanılacaklar İçişleri Bakanlığınca verilecek izne bağlanmış, dördüncü fıkrasında avda veya sporda kullanılan ateşli yivli silahlar ruhsata tabi tutulmuştur.

Kanunun 5 inci maddesinde ise 4 üncü maddenin birinci fıkrasında belirtilen bıçak ve aletlerin satılması, satın alınması, taşınması ve bulundurulması yasaklanmış ve aykırı hareketler 14 üncü madde ile müeyyideye bağlanmıştır.

Kanunun 12 nci maddesi ateşli silahlarla bunlara ait mermilerin ülkeye sokulmasını, sokulmaya teşebbüs edilmesini ve bu fiile aracılık edilmesini, bunların 3763 sayılı Türkiye'de Harp Silah ve Mühimmatı Yapan Hususi Sanayi Müesseselerinin Kontrolü Hakkında Kanun ile Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu hakkındaki 559.1 sayılı Kanuna aykırı olarak ülkede yapılmasını, bu suretle ülkeye sokulmuş veya ülkede yapılmış olan silah ve mermilerin taşınmasını, gönderilmesini, taşınmaya bilerek aracılık edilmesini satılmasını veya satılmaya aracılık edilmesini ya da bu amaçla bulundurulmasını suç, saymıştır.

İşte yukarıdaki hükümlere aykırı fiillerin işlenmesi suretiyle elde edilen para KARAPARA'dır.

III. 2238 Sayılı Organ ve Doku Alınması, Saklanması ve Nakli Hakkında Kanundaki Fiillerin İşlenmesi Suretiyle Elde Edilen Karapara

Tedavi teşhis ve bilimsel amaçlarla organ ve doku alınması, saklanması, aşılması ve naklini düzenleyen bu Kanunun 3 üncü maddesi "bir bedel veya başkaca çıkar karşılığı organ ve doku alınması ve satılmasını 4'üncü maddesi de "Bilimsel istatistik ve haber niteliğindeki bilgi dağıtım halleri dışında organ ve doku alınması ve verilmesine ilişkin her türlü reklam yayımı"nı yasaklamıştır.

Kanunun 2 ve 3 üncü bölümlerinde düzenlenen esaslara aykırı olarak organ ve doku almak, saklamak, aşlamak ve nakletmek fiilleriyle 3 ve 4 üncü maddelerdeki yasaklara uymamak fiilleri kanunun 15 inci maddesi ile suç sayılmıştır.

Bu fiillerin işlenmesi suretiyle elde edilen para KARAPARA'dır.

IV. 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması Hakkında Kanundaki Fiillerin İşlenmesi Suretiyle Elde Edilen Karapara

Bu kanun, kültür varlıklarını* tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklar, **tabiat varlıklarını** ise, jeolojik devirlerde, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan değerler olarak tanımladıktan sonra; bunların korunması, devlet malı niteliği, özel mülkiyette bulundurulması, alınıp satılması, define arama ve kazı yapma esas ve usulleri ile gerçek ve tüzelkişilerin görev ve sorumluluklarını düzenlenmiş, bu kanuna aykırı fiilleri suç saymıştır.

Bu kanuna aykırı fiillerin işlenmesi suretiyle elde edilen para KARAPARA'dır.

V. 213 Sayılı Vergi Usul Kanununun 344 üncü Maddesinin 2 ve 3 Numaralı Bendlerindeki Fiillerin İşlenmesi Suretiyle Elde Edilen Karapara

Vergi Usul Kanununun 344 üncü maddesinin 2 nci bendinde "Sahte ve muhteviyatı itibariyle yanıltıcı vesikalar tanzim etmek veya bunları bilerek kullanmak..", 3 üncü bendinde ise "Vesikaları tahrif etmek, asıllarına uygun, olmayan vesika ve suretler tanzim etmek veya tahrif edilmiş vesikalarla asıllarına uygun olmayarak tanzim edilmiş vesika ve suretleri bilerek kullanmak..." fiilleri yer almakta olup, bu fiillerin işlenmesi suretiyle elde edilen para KARAPARA'dır.

VI. 765 Sayılı Türk Ceza Kanunundaki Devletin Şahsiyetine Karşı İşlenen Cürümlerden Elde Edilen Karapara

Bilindiği üzere; Devletin Şahsiyetine Karşı Cürümler, Türk Ceza Kanununun İkinci Kitap Birinci Bap'ında yer almıştır. TCK'nun 125 inci maddesinden başlamakta 174 üncü maddeye kadar sürmektedir. Birinci Fasılda "Devletin Arşı ulusal Şahsiyetine Karşı Cürümler", İkinci Fasılda "Devlet Kuvvetleri Aleyhinde Cürümler", Üçüncü Fasıla "Ecnebi Devletlere Bunların Reis ve Elçileri Aleyhinde Cürümler", Dördüncü Fasılda ise "Geçen Fasıllar Arasındaki Müşterek Hükümler" yer almaktadır.

Bu Bap'ta yer alan T.C.K. hükümleri

BİRİNCİ FASIL

DEVLETİN ARŞIULUSAL ŞAHSİYETİNE KARŞI CÜRÜMLER

Madde 125 - Vatan Hainliği; Devletin Ülkesine ve Egemenliğine Karşı Suçlar.

Madde 126 - Vatandaşın Devlete Karşı Silah Kullanması veya Harbe Katılması.

Madde 127 - Devlete Karşı Harbe veya Düşmanca Hareketlere Tahrik- Yabancı Devlet Müdahalesine Çalışma-Milli Menfaatlere Karşı Hareketler- Propaganda Suçu.

Madde 128 - Asker Toplama-Yabancı Devlete Düşmanca Hareketler Türkiye'yi Harp Tehlikesine Koyma.

Madde 129 - Düşman Askeri Hareketlerine Yardım-Düşmanla Ticaret.

Madde 130 - Harp Zamanında Taahhüdü Yerine Getirmemek, Taahhüde Hile Karıştırmak.

Madde 131 - Askeri Tesisleri Tahrip.

Madde 132 - Devletin Güvenliğine, Siyasi Menfaatlerine İlişkin Belgeleri, Yok Etme veya Bozma-Devletin Güvenliğine İlişkin Bilgileri Elde Etme.

Madde 133 - Askeri veya Siyasi Casusluk.

Madde 134 - Taksirle İşlenen Casusluk.

Madde 135 - Gizli Askeri Bölgelere Girme-Devlet Güvenliği ile İlgili Belgeleri Bulundurma.

Madde 136 - Devlet Sırlarını İfşa.

Madde 137 - Yayılması Yasaklanan Haberleri İfşa.

Madde 138 - Devlet Sırlarından Yararlanma-Devlet Hizmetinde Sadakatsizlik.

Madde 139 - Harp Zamanında Devlet Buyruklarına Uymama.

Madde 140 - Yürürlükten Kaldırılmıştır.

Madde 141 - Yürürlükten Kaldırılmıştır.

Madde 142 - Yürürlükten Kaldırılmıştır.

Madde 143 - Milletlerarası Dernekleri İzinsiz Kurma, Böyle Bir Demeğe İzinsiz Girme.

Madde 144 - Vatana Manevi Hıyanet-Düşman Devletten Nişan veya Aylık Alma.

Madde 145 - Milli Bayrağa veya Milli Alametlere Saldırı.

İKİNCİ FASIL

DEVLET KUVVETLERİ ALEYHİNDE CÜRÜMLER

Madde 146 - Devletin Anayasa ve Temel Nizamlarını Bozma.

Madde 147 - Bakanlar Kurulunu Devirme-Çalışamaz Hale Getirme.

Madde 148 - Yabancı Hizmetine Asker Yazmak veya Silahlandırmak.

Madde 149 - İsyana ve Birbirini Öldürmeye Teşvik.

Madde 150 - Fesatçılara Vasıta Tedariki.

Madde 151 - Fesadı Resmi Makama Bildirmemek.

Madde 152 - Askeri Komutanlıkların Gaspı.

Madde 153 - Askerleri ve Zabıtayı İtaatsizliğe Teşvik.

Madde 154 - Halkı Devlet Kuvvetlerine Karşı Cürümleri İşlemeye Teşvik.

Madde 155- Memleket Emniyetini Tehlikeye Koyacak Yayımlar-Halkı Askerlikten Soğutma

Madde 156 - Cumhurbaşkanı Suikast.

Madde 157 - Cumhurbaşkanına Fiili Saldırı.

Madde 158 - Cumhurbaşkanına Hakaret ve Sövme.

Fiillerine aykırı hareket etmek suretiyle elde edilen para KARAPARA'dır.

VII. 765 Sayılı Türk Ceza Kanunundaki 179, 192, 264, 316, 317, 318, 319, 322, 325, 332, 333, 335, 339, 341, 342, 345, 350, 403, 404, 406, 435, 436, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 504 ve 506 ncı Maddelerindeki Fiillerin İşlenmesi Suretiyle Elde Edilen Karapara

Sözkonusu maddeler özet olarak;

Madde 179 - Bir kimsenin diğer bir kimseyi gayrimeşru bir şekilde kişi hürriyetinden mahrum etmesi,

Madde 192 - Kendisine veya başkasına, para veya diğer bir yarar sağlamak maksadıyla bir gerçek veya tüzelkişiyeye zarar verebilecek bir hususu neşir yolu ile veya her ne suretle olursa olsun açıklama tehdidinde bulunma,

Madde 264 - Yıkıcı, öldürücü aletler veya ateşli ecza kaçakçılığı ve ticareti,

Altıncı Bap;

Ammenin İtimadı Aleyhinde Cürümler

BİRİNCİ FASIL

PARALARDA İTİBARİ AMME KÂĞITLARINDA VEYA KIYMETLİ DAMGALARDA SAHTEKÂRLIK

Madde 316 - Paralarda Kalpazanlık.

Madde 317 - Para Değerini İndirerek Tağyir.

Madde 318 - Memlekete Taklit Para Sokma.

Madde 319 - Cezayı Artıran Haller.

Madde 322 - Kıymetli Damgalar.

Madde 325 - Kamu Taşıma Biletlerinde Kalpazanlık.

Devlete Ait Mühürler ve Damgalarla Sair Alametlerin Taklidi

Madde 332 - Devlet Mühürünü Taklit veya Kullanma.

Madde 333 - Resmi Mühür veya Aletleri Taklit veya Kullanma.

Madde 335 - Taklit İzleri Kapsayan Şeyin Satılması.

ÜÇÜNCÜ FASIL

EVRAKTA SAHTEKÂRLIK

Madde 339 - Resmi Belgede Sahtecilik.

Madde 341 - Resmi Belgelerin Suretinde Sahtecilik.

Madde 342 - Memur Olmayan Kimsenin Resmi Belgede Sahteciliği.

Madde 345 - Hususi Belgede Sahtecilik.

DÖRDÜNCÜ FASIL

HÜVİYET CÜZDANI VE NÜFUS TESKERESİ, PASAPORT, RUHSATNAME, İLMÜHABER, ŞAHADETNAME VE BEYANNAMELERDE SAHTEKÂRLIK

Madde 350 - Meşruiyet ve Belgelerinde Sahtecilik.

Yedinci Bap;

Ammenin Selameti Aleyhinde Cürümler

ÜÇÜNCÜ FASIL

UMUMUN SIHHATİNE, YENECEK VE İÇİLECEK ŞEYLERE MÜTEALLİK CÜRÜMLER

Madde 403 - Uyuşturucu Madde Ticareti.

Madde 404 - Uyuşturucu Madde Kullanma.

Madde 406 - 403 ve 404 üncü Maddelerdeki Cezaları Artıran Haller Düzenleniyor.

Sekizinci Bap;

Adabı Umumiye ve Nizamı Aile Aleyhinde Cürümler

ÜÇÜNCÜ FASIL

FUHŞİYATA TAHRİK

Madde 435 - Fuhuşa Teşvik, Kadına Erkek Tedariki.

Madde 436 - Kadın Ticareti: Erkeğe Kadın Tedariki.

Onuncu Bap;

Mal Aleyhinde Cürümler

İKİNCİ FASIL

YAĞMA YE YOL KESMEK VE ADAM KALDIRMAK

Madde 495 - Yağma.

Madde 496 - Senedin Yağması.

Madde 497 - Cezayı Artıran Haller.

Madde 498 - Korkutarak Faydalanma.

Madde 499- Adam Kaldırma.

Madde 500 - Adam Kaldırmada Haberleşme Nakli.

ÜÇÜNCÜ FASIL

DOLANDIRICILIK VE İFLAS

Madde 504 - Haksız Menfaat İçin Mali Tahrip.

Madde 506 - Hileli İflas.

Filleri işlenmek suretiyle elde edilen para KARAPARA'dır.

KARAPARA yalnızca yukarıda belirtilen fiillerin işlenmesi suretiyle elde edilen PARA Değildir. Para yerine geçen HER TÜRLÜ KIYMETLİ EVRAKLA, MAL VE GELİRLERİ VEYA BİR PARA BİRİMİNDEN DİĞER BİR PARA BİRİMİNE ÇEVİRİLMESİ DE DAHİL, sözü edilen PARA, EVRAK, MAL VE GELİRLERİN BİRBİRİNE DÖNÜŞTÜRÜLMESİNDEN ELDE EDİLEN HER TÜRLÜ MADDİ MENFAAT VE DEĞER de KARAPARA'dır.

KARAPARA AKLAMA SUÇU

Karapara Aklama Suçu 4208 sayılı Kanunun 2. maddesindeki "Tanımlar" bölümünde yer almakta ve "Türk Ceza Kanununun 296 ncı maddesinde belirtilen (suçun işlenmesinden sonra failine yardım etme) haller haricinde, bu maddelerin (a) bendinde sayılan fiillerin (Bir kimsenin işlenen cürümden istifadesini temin etmek. Hükümetçe yapılacak tahkikatı yanlış yola sevk etmek, faili gizlemeye yardım etmek, hakkında yakalama veya tevkif müekkeresi çıkarılmış olan bir kimsenin saklı bulunduğu yeri bildiği halde yetkili mercülere derhal haber vermemek, cürmün eser ve delillerini yok etmek, değiştirmek, bozmak) işlenmesi suretiyle elde edilen karaparanın elde edenlerce meşruiyet kazandırılması amacıyla değerlendirilmesi, bu yolda elde edildiği bilinen karaparanın başkalarına iktisap edilmesi, bulundurulması, elde edenlerce veya başkaları tarafından kullanılması, kaynak veya niteliğinin veya zilyet ya da malikinin değiştirilmesi, gizlenmesi, veya sınır ötesi harekete tabi tutulması veya bu hareketin gizlenmesi, yukarıda

belirtilen suçların hukuki sonuçlarından failin kaçmasına yardım etmek amacıyla kaynağının veya yerinin değiştirilmesi veya transfer yoluyla aklanması veya karaparanın tesbitini engellemeye yönelik fiiller" KARAPARA AKLAMA SUÇU'nu oluşturlar.

KONTROLLÜ TESLİMAT

Kontrollü Teslimat; "suç faillerinin belirlenmesi, her türlü delilin tespiti, toplanması, kaçak veya kaçak olmasından şüphe edilen mal veya fonların müsaderesi amacıyla, yurt içinde dağıtılacak veya yurt dışından Türkiye'ye getirilerek dağıtılacak veya Türkiye'de hazırlanarak yurtdışına götürülecek veya Türkiye'den transit geçecek, uyuşturucu ve psikotrop maddeler, 1988 tarihli Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığına Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin Ek 1 ve II numaralı tablolar ile bu tablo değişikliklerinde yer alan maddelerin ve bunlara bağlı fonlar veya karapara veya karaparaya kaynaklık edecek diğer her türlü kaçak veya kaçak olmasından şüphe edilen eşyanın yetkili makamların bilgisi ve denetimi altında nakillerini, ifade etmektedir.

Ek: 1	Ek: 2
Ephedrine	Acatic anhydric
Ergonetine	Acetone
Ergotamine	Anthranilic acid
Lysergic acid	Ethly ether
I- pehenyl- 2 propanone	Phenylacetic acid
Pseudoephedrine	Piperidine
Ayrıca bu tabloda sıralanan maddelerin varsa tuzları	Ayrıca bu tabloda sıralanan maddelerin tuzları

KONTROLLÜ TESLİMAT ŞARTLARI YE KARAR MERCIİ

4208 sayılı Kanunun 10 uncu maddesine göre Kontrollü Teslimatın uygulanabilmesi için bazı şartların gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu şartlar;

1. Kontrollü teslimat kapsamına giren kaçakçılık faaliyetinin çok ciddi organize edilmiş olması,
 2. Organizatörlerin, sermayedarların ve şebeke elemanlarının ortaya çıkarılması
- Ve bunlar hakkında bütün delillerin tespiti için başka bir imkân bulunmaması,

3. Mal veya fonların gideceği son yere kadar herhangi bir boşluğa meydan vermeyecek şekilde denetiminin sağlanabilmesi,

4. Kontrollü Teslimat uygulamaya yeterli zamanın bulunması,

5. Türkiye'de hazırlanarak yurtdışına götürülecek veya transit geçecek her türlü kaçak mal veya fonlar için ayrıca,

a) Kontrollü Teslimat yönteminin boşluksuz işyeceği ve failler hakkında kovuşturma ve soruşturma açılacağına talep eden devlet tarafından garanti edilmesi,

b) Kontrollü Teslimat uygulamasının sona erdiği, Türk vatandaşlarının yakalandığı ülke devleti tarafından Türk vatandaşları ile kontrollü teslimata konu mal ve fonlar ile bunların naklinde kullanılan araçlar ile karaparanın iadesi hususunun taahhüt edilmiş olması,

zorunludur.

Yukarıda belirtilen şartların varlığı halinde Kontrollü Teslimata karar verme yetkisi **Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi Cumhuriyet Başsavcılığı'nındır.**

İzleme ve gözleme işleminin tehlikeye düşmesi veya kontrollü teslimat uygulamasına devam edilmesi halinde, delillerin kaybolması veya sanıkların elden kaçırılma ihtimalinin ortaya çıkması durumunda, karar gerekmeksizin kontrollü teslimat uygulamasına derhal son verilir.

Kontrollü Teslimat uygulamasında yetki, Kontrollü Teslimat uygulamasına son verilen yer mahkemesine aittir. Kontrollü Teslimat uygulaması Türk mahkemelerinin yargı yetkisini ortadan kaldırmaz.

KARAPARA ve KARAPARA AKLAMA SUÇUYLA MÜCADELE

4208 sayılı Kanun karaparanın ve karapara aklama suçunun tespiti ve kanuni gereğinin yapılması hususunda 2 yeni kuruluş oluşturmuştur. Bunlardan birincisi, MALİ SUÇLARI ARAŞTIRMA KURULU diğeri ise MALİ SUÇLARLA MÜCADELE KOORDİNASYON KURULU'dur.

MALİ SUÇLARI ARAŞTIRMA KURULU, GÖREV VE YETKİLERİ

Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı, doğrudan Maliye Bakanına bağlı olarak çalışır. Başkanlığın görevleri şunlardır:

1. Karapara aklanmasının önlenmesine yönelik çalışmak yapmak, bu konuda alınması gereken önlemleri almak,

2. Karapara ile ilgili olarak ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarla görüş ve bilgi alış verişinde bulunmak, inceleme ve araştırmalar yapmak,

3. Karapara aklanmasına ilişkin işlemlerle ilgili her türlü bilgi ve belgeyi kamu kuram ve kuruluşları ile gerçek ve tüzelkişilerden istemek,

4. Cumhuriyet savcıları veya cumhuriyet savcıları adına zabıta makamlarınca intikal ettirilen konulan incelemek ve bu makamların karaparanın aklanması suçunun tespitine ilişkin taleplerini yerine getirmek,

5. Karaparanın aklanması suçunun işlenip işlenmediği konusunda ön inceleme yapmak ve bu suçun işlendiğine dair ciddi emarelerin varlığı halinde zabıta makamları ile işbirliği yaparak, bu Kanuna ve Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun zapt ve aramaya ilişkin hükümlerine göre işlem yapılmasını istemek,

6. Ön incelemeyle ilişkin işlemler hakkında Cumhuriyet Savcılığına bilgi vermek,

7. Araştırma ve incelemeler sırasında karaparanın aklanmasına yönelik ciddi bulgu ve emarelerin varlığının tespiti halinde, ilgilinin hak ve alacaklarına tedbir konulması için durumu Cumhuriyet Savcılığına intikal ettirmek,

8. Karapara aklanması suçunun işlendiğine dair bilgi ve belgeleri Cumhuriyet Savcılığına intikal ettirmek,

9. Karapara aklanması suçlarının tespiti ve önlenmesi için alınacak tedbirlerle, bankalara ve diğer mali kuramlara ve ilgili gerçek ve tüzelkişilere müşterilerinin kimliklerini tespit zorunluluğu getirilmesi hususlarında Bakanlar Kurulunca karar alınmak üzere teklifte bulunmak ve yapılan işlemler hakkında Hazine Müsteşarlığına bilgi vermek,

10. Karapara aklanması suçlarına ilişkin istatistik ve diğer bilgileri toplamak değerlendirmek ve bu bilgileri Türkiye'nin taraf olduğu ikili ve çok taraflı anlaşmalar çerçevesinde ilgili taraf ve mercilere bildirmek,

11. Başkanlığın çalışma esas ve usulleri ile kimlik tespiti ve karapara aklanması suçunun tespiti ve önlenmesine ilişkin Bakanlar Kurulu Kararlarının uygulanması hususunda ve bu Kanunun uygulanmasına dair hususlarda gerekli düzenlemeleri yapmak,

Başkanlık, karapara aklama suçunun araştırılması ve incelenmesi görevlerini Maliye Müfettişleri, Hesap Uzmanları, Gelirler Kontrolörleri, Bankalar Yeminli Murakıpları, Hazine Kontrolörleri ve Sermaye Piyasası Kural Uzmanları vasıtası ile yerine getirir. Görevlendirilecek Maliye Müfettişleri, Hesap Uzmanları, Bankalar Yeminli Murakıpları, Gelirler Kontrolörleri, Hazine Kontrolörleri ve Sermaye Piyasası Kurulu Uzmanları Başkanın talebi üzerine ilgili birim amirinin teklifi ve bağlı veya ilgili bulunduktan Bakanın onayı ile belirlenir.

Başkanlığın talebi üzerine görevlendirilecek Maliye Müfettişleri, Hesap Uzmanları, Bankalar Yeminli Murakıpları, Gelirler Kontrolörleri, Hazine Kontro-

lörleri ve Sermaye Piyasası Kurulu Uzmanları görevlendirme konusuna giren hususlarda bilgi ve belge istemeye, araştırma ve inceleme yapmaya, uygulamayı takip ve denetlemeye, bu maksatla her türlü evrakın tetkikine yetkilidir.

MALİ SUÇLARLA MÜCADELE KOORDİNASYON KURULU, GÖREV VE YETKİLERİ

Koordinasyon Kurulu; Maliye Müsteşarının başkanlığında, Maliye Teftiş Kurulu, Maliye Hesap Uzmanları Kurulu; Mali Suçları Araştırma Kurulu, Hazine Müsteşarlığı, Bankalar Yeminli Murakıpları Kurulu, Hazine Kontrolörleri Kurulu ve Sermaye Piyasası Kurulu Başkanları ile Gelirler Genel Müdürü, Banka ve Kambiyo. Genel Müdürü, Adalet Bakanlığı Kanunlar Genel Müdürü, Dışişleri Bakanlığı Ortadoğu, Afrika ve Uluslararası Siyasi Kuruluşlar Genel Müdürü ve İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanından meydana gelir. Koordinasyon Kuruluna gerektiğinde Baş hukuk-Müşaviri ve Muhakemat Genel Müdürü, Gümrük Müsteşarlığı Teftiş Kurulu Başkanı, İçişleri Bakanlığı Kaçakçılık İstihbarat Harekât ve Bilgi Toplama Dairesi Başkanı ile Başbakanlık, Sağlık Bakanlığı ve T.C. Merkez Bankasından en az genel müdür düzeyinde birer temsilci üye sıfatıyla katılmak üzere davet olunur. Kurul, gerek duyduğunda diğer kamu kurum ve kuruluşlarından da temsilci çağırabilir.

Koordinasyon Kurulu, karapara aklanmasının önlenmesine yönelik çalışmalarda Mali Suçları Araştırma Kurulunun yürüteceği faaliyetleri ilgili kurum ve kuruluşlarla birlikte koordine etmek, uygulamaya ilişkin politikaları tespit etmek, mevzuat düzenleme ve teklifleri değerlendirmekle görevlidir.

BİLGİ VE BELGE VERME ZORUNLULUĞU

Kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişiler, Başkanlık ile bu Kanunun 3 üncü maddesinde belirtilen diğer yetkililerce istenilecek bilgi ve belgeleri vermek ve gerekli kolaylığı sağlamakla yükümlüdürler.

Kurul ve diğer yetkililerce kendilerinden bilgi ve belge istenilen gerçek ve tüzelkişiler, savunma hakkına ilişkin hükümler saklı kalmak kaydıyla, özel kanunlarda yazılı hükümleri ileri sürerek bilgi ve belge vermekten imtina edemezler.

SIR SAKLAMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Aşağıda yazılı kimseler, görevleri dolayısıyla kişilerin ve bu kişilerle ilgili kimselerin şahıslarına, muamele ve hesap durumlarına, işlerine, işletmelerine, servetlerine veya mesleklerine ilişkin olarak öğrendikleri sırları veya gizli kalması lazım gelen diğer hususları ifşa edemezler ve kendilerinin veya üçüncü şahısların yararına kullanamazlar.

- a) Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanı, Başkan Yardımcıları, Mali Suçları Araştırma Uzman ve Uzman Yardımcıları ile kural hizmetinde çalışan görevliler,
 - b) Mali Suçlarla Mücadele Koordinasyon Kurulu Başkan ve üyeleri,
 - c) Bu kanun hükümleri uyarınca yetki kullanan diğer kamu görevlileri,
 - d) Karaparanın aklanması işlemleri ile ilgili olarak bilgilerine ve ihtisaslarına başvurulmuş gerçek ve tüzel kişiler,
 - e) Karaparanın aklanması işlemleri ile ilgili olarak bilirkişilik görevi ifa edenler.
- Bu yükümlülük, yukarıda yazılı kimseler bu görevlerinden ayrılırlar dahi devam eder.

CEZA VE USUL HÜKÜMLERİ

Karapara Aklanması Suçunda Ceza

Karapara aklama suçu fiillerini işleyenler iki seneden beş seneye kadar hapis ve aklanan karaparanın bir katı ağır para cezasıyla cezalandırılır ve nemaları da dahil olmak üzere karapara kapsamındaki mal ve değerler ile bunların ele geçirilememesi halinde bunlara tekabül eden mal varlığının müsaderesine de hükmolunur.

Karapara, terör suçlarından veya Türkiye'ye ithali veya Türkiye'den ihracı kanunla yasaklanmış herhangi bir madde ve eşya kaçakçılığından elde edilmiş veya suç yukarıda belirtilen terör suçlarına kaynak sağlamak amacıyla işlenmiş ise birinci fıkra hükmüne göre faile verilecek hapis cezası dört seneden az olamaz.

Suçun;

- a) Karaparanın aklanması maksadıyla teşekkül vücuda getirenler ile idare edenler veya teşekküle mensup olanlar tarafından,
 - b) Görevi sebebiyle memur ve kamu görevlileri ile 3182 sayılı Bankalar Kanununa, 7397 sayılı Sigorta Murakebe Kanununa, 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanununa, 1567 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanuna, 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununa, Ödünç Para Verme İşleri ile Özel Finans Kuramlarının Kurulması, Faaliyetleri ve Tasfiyelerine İlişkin Esas ve Usulleri düzenleyen mevzuata göre faaliyet gösteren kuramlarda çalışanlar tarafından,
 - c) Şiddet veya tehditle veya silah kullanarak,
- İşlenmesi halinde hükmolunacak cezalar, ayrıca bir misli artırılır.

Bu suçların tüzeltişlilik bünyesinde işlenmesi halinde, üçüncü fıkranın (a) bendi hükmünün uygulanmadığı durumlarda, fiili gerçekleştiren yöneticiler hakkında da aynı cezalar hükmolunmakla birlikte, tüzeltişliler de beşyüzmilyon liradan beşmilyar liraya kadar para cezası ile cezalandırılır.

Karapara aklama suçunun, usul veya füruu veya karı-koca veya kardeşlerinden biri tarafından karaparanın kaynaklandığı suçları gizlemek amacıyla işlenmesi halinde bu ceza yansından üçte ikisine kadar indirilir.

Zamanaşımı

Karapara aklama suçlarının kovuşturulmasında zamanaşımı süresi on yıldır. Dava açılması zamanaşımını keser.

Tedbir Konulması

Karaparanın aklanmasına yönelik ciddi emarelerin varlığı halinde, bankalar ve banka dışı mali kurumlar ile diğer gerçek ve tüzelkişiler nezdindeki kiralık kasa mevcutları da dahil olmak üzere hak ve alacakların dondurulmasına, tasarruf yetkisinin tamamen veya kısmen kaldırılmasına; mal, kıymetli evrak, nakit ve diğer değerlerin zaptına, bunların bir tevdi mahalline yatırılmasına hak ve alacaklar üzerinde diğer tedbirlerin konulmasına hazırlık tahkikatı sırasında sulh ceza hakimî; yargılama sırasında ise mahkeme tarafından karar verilebilir.

Tedbire ilişkin talepler, evrak üzerinden yapılacak inceleme sonucu derhal ve nihayet 24 saat içerisinde sonuçlandırılır.

Gecikmesinde sakınca görülen hallerde cumhuriyet savcılarını da hak ve alacakların dondurulmasına karar verebilir. Cumhuriyet savcılığı bu kararı en geç 24 saat içinde sulh ceza hakimine bildirir. Hakim en geç 24 saat içinde onaylanıp onaylanmamasına karar verir, onaylanmama halinde, cumhuriyet savcılığının kararı hükümsüz kalır.

Yükümlülöklere Aykırı Davranış

4208 sayılı Kanunun 6 ncı maddesinde sayılan kişiler, gizli kalması lazım gelen hususları ifşa etmeleri halinde, bir seneden üç seneye kadar hapis cezası ile cezalandırılırlar. Bu sırların maddi menfaat karşılığında ifşa edildiğinin belirlenmesi halinde, elde edilen menfaat ve nemaları da müsadere olunur.

Başkanlık ve diğer yetkililerin istediğı bilgi ve belgeleri vermeyenler, belirlenen esaslar çerçevesinde kimlik tespiti yapmayanlar ve kimlik tespitine ilişkin belgeleri beş sene süreyle saklamayanlar, karaparanın aklanması suçunun tespiti ve önlenmesine ilişkin diğer Bakanlar Kurulu Kararları ile bunların uygulanmasına dair tebliğlere aykırı davrananlar altı aydan bir seneye kadar hapis ve onikimilyon liradan yüzüymilyon liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılır.

Yetkili Mahkeme

Karaparanın aklanması suçuna ilişkin talepler, 3005 sayılı Meşhut Suçların Muhakeme Usulü Hakkında Kanun hükümleri çerçevesinde, karaparanın bulunduğu yer mahkemesince karara bağlanır.

Yabancı ülkelerin 7 nci maddeye uygun müsadere talepleri ve karaparanın kontrollü teslimatı hakkında karar vermeye Ankara Sulh Ceza Mahkemesi yetkilidir.

Müsadere kararı için talebin, Türkiye Cumhuriyetinin taraf olduğu anlaşmalara uygun şekilde yapılması gerekir.

SONUÇ

Son zamanlarda bazı ülke yetkilileri ve medya tarafından KARAPARA AKLAMA MERKEZLERİ arasında olduğu iddia edilen ülkemiz açısından 4208 sayılı Kanunun yürürlüğe konulmuş olması, mücadele için başlangıç olması açısından büyük bir başarıdır. Doğrusunu belirtmek gerekirse bu başarıda herhalde işbirliği yaptığımız ülkelerin ve Birleşmiş Milletlerin kararları da etkili olmuştur.

Kanaatimizce 4208 sayılı Kanun sade vatandaşın anlayabileceği bir şekilde düzenlenmemiştir.

"Karapara" herkesin anlayabileceği şekilde basit bir tanımla "hukuka aykırı olarak elde edilen her türlü para ya da para yerine geçerli kıymetli kağıtlar" olarak tanımlanabileceği halde pekçok kanuna atıflar yapılmak, bazı maddeleri çıkarmak, bazılarını koymak suretiyle adeta anlaşılmaz hale getirilmiştir.

Kanaatimizce Türk Ceza Kanunundaki Rüşvet'le ilgili 211, 212, 213 üncü maddelerin, Zimmetle ilgili 202, Devlet Alım ve Satımına Fesat Karıştırmayla ilgili 205, 208 inci, İrtikâpla ilgili 209 ve Görevi Kötüye Kullanma ile ilgili 240 ıncı maddesi ve benzeri maddelerin TBMM tarafından bu kanun kapsamına alınmamış olması bir eksikliktir.

65. İTERPOL GENEL KURUL TOPLANTISI

Yusuf Vehbi DALDA
İterpol Daire Başkanı

Ülkemiz bu yıl HABİTAT II'den sonra, iştirakçi sayısı bakımından en geniş katılımlı diğeri bir uluslararası organizasyona da başarıyla evsahipliği yaptı. (Toplantıya HABİTAT II'ye katılardan daha fazla ülke iştirak etmiştir.) Dünya polis şefleri, 23-29 Ekim 1996 tarihleri arasında 65. İterpol Genel Kurul Toplantısı vesilesiyle Antalya İli, Serik İlçesi'ne bağlı Belek Beldesi'nde bir araya geldi. Gerek Türk İdare Dergisi'nde daha önce yayınlanmış olan bir makalemde(*) ve gerekse birçok Kurum ve Kuruluş'un çeşitli yayın organlarında "Uluslararası Kriminal Polis Teşkilatı-İterpol ve Uluslararası Polisiye İşbirliği" konularında özet de olsa bilgi verilmiş olduğundan, burada Teşkilatı tanıtmaktan ziyade, Genel Kurul hakkındaki değerlendirmeleri ortaya koymanın daha yerinde olacağı düşülmüştür.

Bu çerçevede; 65. İterpol Genel Kurul Toplantısı'nın ülkemizde yapılmasına yönelik adaylığımızdan başlayarak, organizasyonun tamamlanmasına kadar geçen zaman zarfında, gerçekleştirmiş olduğumuz çalışmalara sırasıyla değinmek istiyorum.

Adaylık Başvurumuzun Kabulü ve Hazırlık Çalışmaları

1995 yılında Pekin/Çin Halk Cumhuriyeti'nde gerçekleştirilen Genel Kurul'da, 65. İterpol Genel Kurul Toplantısına evsahipliği için bir önceki yıl yapmış olduğumuz adaylık başvurusu ele alınmış, yapılan oylama sonucu diğeri aday ülke Mısır'ın 50, ülkemizin ise 59 oy alması neticesi, Türkiye 1996 yılında. İterpol Genel Kurul Toplantısı'nın düzenleneceği ülke olarak belirlenmiştir.

Toplantı'nın ülkemizde yapılacağı'nın belirlenmesini takiben, ki bu toplantı tarihinden tam bir yıl önceyi ifade etmektedir, ilk önce başta Dışişleri Bakanlığı, Kültür Bakanlığı ve Turizm Bakanlığı yetkilileri olmak üzere ilgili Kurum, Kuruluş ve Şirketlerle toplantı düzenlenmiş ve yapılacak işlerde prensip anlaşmasına varılmıştır. Bunu müteakip, Merkez Teşkilatımız bünyesindeki Daire

* Bkz. Yusuf Vehbi DALDA "Uluslararası Kriminal Polis Teşkilatı-İterpol ve Türkiye Milli Merkez Kuruluşu, İterpol Daire Başkanlığı Kuruluş, Görev ve Faaliyetleri" Türk İdare Dergisi, Sayı: 394, Mart 1992.

Başkanlıkları ile yapılan işbölümü neticesi koordineli çalışmalar yürütülmüştür. Aynı zamanda, İnterpol Genel Sekreterliği başta olmak üzere diğer ülke İnterpol Birimleri ile de yoğun bir bilgi alış verişini gerçekleştirelmıştır.

Hazırlanan ve Dağıtılan Dokümanlar ile Hediyeler

Bir organizasyonun başarılı şekilde seyir etmesinde ve izlerinin kalıcı olmasında hiç şüphesiz, zengin bir dokümantasyon oluşturma rolü çok büyüktür. Bu bilinçle hareket ederek başlatmış olduğumuz ilk çalışmalarından biri de; ilgili bilgi, belge ve dokümanların belirlenerek bunların toplanması, eksiklerin tespiti ve derlenmesi ile, bunların amacına yönelik şekilde değerlendirilmek üzere matbu hale getirilmesi gibi bir dizi faaliyeti içermektedir.

Bu çerçevede; başta yabancı delegelerin Genel Kurul'a ilişkin çeşitli konularda bilgilendirilmesi amacıyla İngilizce ve Fransızca olarak hazırlanmış olduğumuz "Personel Guide isimli bir Klavuz", ağırlıklı olarak toplantı merkezi ve çevresi ile ülkemizin diğer turistik bölgelerini İngilizce olarak tanıtmakla birlikte muhtelif bilgiler içeren bir "Rehber", İngilizce olarak hazırladığımız Türk Polis Teşkilatı'm tanıtan ve bu alanda geniş kapsamlı ilk eser olan "Turkish Police 96" isimli bir kitap, toplantı gündemindeki konulara ilişkin ülkemiz görüş ve önerilerini anlatan "Turkish Presentation-Türkiye Sunumu" isimli İngilizce ve Türkçe doküman ile Türk Delegasyonu'nun gündem ve ülkemiz görüşleri ile ilgili ayrıntıları izleyebilmesine olanak sağlayan bir "Program Dosyası" gibi muhtelif dokümanlar uzun ve titiz çalışmalar sonucu oluşturulmuştur.

Kamuoyunun en iyi şekilde aydınlatılması amacıyla, Genel Kurul'un gerek Açılış Töreni ve Basın Toplantıları ve gerekse Basına açık bölümlerini izlemeye gelen medya mensupları için de hazırlanmış olduğumuz bir "Broşür" ve "Basın Dosyası" dağıtılmıştır.

Toplantı esnasında tüm delegelere, her yıl düzenlenen Genel Kurullarda geleneksel olarak verilen çanta, bloknot, kalem, madalya ve rozet gibi hediyelerin yanında, dünyaca bilinen Türk konukseverliğinin bir göstergesi olarak; Kültür Bakanlığımız ve Dışişleri Bakanlığımızdan temin ettiğimiz ülkemizi tanıtıcı bir kitap ve CD-ROM ile Toplantı esnasında yapılan çekimlerden derlenen 20 dakikalık Video Kaset, Hakkâri Valiliği'nin de katkılarıyla temin edilmiş olan ve ülkemiz el sanatlarına özgü motifler içeren dokuma Kilimi Kavaklıdere Şarap Fabrikalarından yine ücretsiz olarak temin edilmiş olan Şarap ve Üzüm Suyu ile delege eşlerine Çeşm-i Bülbül hediye edilmiştir. Ayrıca toplantı vesilesiyle muhtelif mekânlarda çekilen fotoğraflar çoğaltılarak bilahare ülkelere gönderilmiştir.

Yine daha önceki yıllarda çeşitli ülkelerde düzenlenmiş olan Genel Kurul toplantıları çerçevesinde yapılan çalışmalardan farklı olarak, ülkemiz ve teşkilatımız hakkında daha iyi bir izlenim bırakılması amacıyla; Delegelerin ülkemize geliş-gidiş ve rezervasyon işlemlerinin bu alanda ilk kez bilgisayardan yapılması,

Posta İşletmesi Genel Müdürlüğü tarafından İnterpol Genel Kurul Toplantısı konulu Tarih Damgalı bir Özel Gün Zarfı basılması, Milli Piyango İdaresi Genel Müdürlüğü'nce düzenlenen 19 Ekim 1996 tarihli çekilişteki piyango biletlerinde İnterpol Genel Kurulu'na yer verilmesi, Genel Kurul sonrası tüm iştirakçiler için hazırlanmış olduğumuz Katılım Sertifikalarının dağıtılması ve toplantı merkezinde Interexpo adıyla bir Uluslararası Güvenlik Sistemleri Fuarı açılması gibi kendine özgü çeşitli çalışmalar yürütülmüştür.

Bütçe ve Harcamalar

Toplantı'ya geliş-gidiş ve toplantı süresince delegelerin konaklama, yeme- içme ve diğer şahsi harcamaları delegelerin kendilerince yapılmıştır. İnterpol Genel Sekreterliği tarafından Toplantı Merkezi'ne getirilen bazı teknik malzemeler ile Genel Sekreterlik görevlileri ve Simültane tercüman masraflarının İnterpol Genel Sekreterliği tarafından karşılandığı Toplantı'da, personel giderleri, teknolojik ve teknik hizmetlerin alım ve kiralınması ile kırtasiye v.b. organizasyon giderleri ülkemiz tarafından karşılanmıştır.

Toplam 580 bin A.B.D. Doları tutan bu masrafların % 80'i ile demirbaş eşya alınmış olduğundan, Genel Kural sonrası değişik birimlerde halen kullanılmaktadır. Ayrıca, sözü geçen harcamaların % 40'ı Sponsorların katkıları ile gerçekleştirilmiştir.

Genel Kurul Toplantısı çalışmalarında Sponsor olarak yeralan; AKTOB, Bankalar Birliği, Bankalararası Kart Merkezi, BETUYAB, Damla Şti., KAVMAR, Koç Unisys, Kopiteknik Ltd.Şti., Ladin A.Ş., Milli Piyango İdaresi Genel Müdürlüğü, Sirene Hotel, Tanıtım Fonu, Türk Polis Teşkilatı'nı Güçlendirme Vakfı, TÜTAV ve TRT gibi kurum ve şirketlerin takdire şayan katkıları planladığımız çalışmaları gerçekleştirmede önemli destek olmuştur.

Güvenlik Tedbirleri ve Sağlık Hizmetleri

Dünya ülkelerinin güvenlikten en üst düzeyde sorumlu şeflerinin birarada bulunduğu bir ortamda ve toplantının mahiyeti gereği, güvenlik hizmetlerinin ayrı bir önem arzettiğini söylemek sanıyorum yanlış olmaz. Bu çerçevede Antalya Emniyet Müdürlüğü ağırlıklı olmak üzere İl Jandarma Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı ile ortaklaşa alınan Güvenlik Tedbirlerine ilişkin önlemler büyük bir koordinasyon içerisinde yürütülmüştür. Toplantı Vadisi ile Belek ormanlık sahasının kara, deniz ve havadan kontrolü, Toplantı Merkezi ve ilgili otel giriş ve çıkışlarının denetlenmesi başta olmak üzere tüm güvenlik tedbirleri alınmış ve başarı ile uygulanmıştır. Toplantı süresince bir Mobil Karakol ve olay yeri inceleme ekibi toplantı merkezinde hazır bekletilirken, Atlı polisler bir ekiple devriye görevi yapmıştır. Bunlara ek olarak İnterpol Daire Başkanlığı tarafından düzenlenen katılımcılara göre değişik renk ve numaralı olarak basılmış olan yaka kartları da güvenlik görevlilerine yardımcı olmuştur.

Ayrıca, İl Sağlık Kuruluşu ile Emniyet Genel Müdürlüğü Sağlık Daire Başkanlığı'na ait birer ambulans ile Antalya Belediyesi'ne bağlı bir itfaiye aracı ilgili tarihler arası toplantı merkezinde hazır bekletilmiştir. Toplantı süresince 9'u yabancı delege, 60'ı Türk görevli olmak üzere toplan 69 kişiye, çoğunluğu üst solunum yolu enfeksiyonu ve ayaklarda travma teşekkülü olmak üzere muayene ve müdahale yapılmıştır.

Karşılama ve Transferler ile Sosyal Program

18-30 Ekim 1996 tarihleri arasında delegelerin geliş-gidiş ve otellere yerleştirilme işlemleri bilgisayardan üç merkezden aynı anda izlenmiş olup, bu alanda ilk kez uygulanan bu sistem için özel bir program yapılmıştır.

Bu çerçevede ilgili tarihler arasında İstanbul Havalimanı'nda bir karşılama ve uğurlama masası ve Antalya Havalimanı'nda bir karşılama masası ile transfer masası, Toplantı Merkezi Hotel Sirene'de yine bir karşılama ve kayıt masası hazırlanmıştır. Toplantı vadisindeki diğer otellerden buraya otobüslerle sürekli rink seferler düzenlenmiştir.

Sosyal faaliyetler çerçevesinde İçişleri Bakanımız, Genel Müdürümüz ve Antalya Belediye Başkanı tarafından toplantı süresince birer yemek verilmiştir, İnterpol Genel Sekreterliği ve bazı üye ülkelerde de resepsiyonlar verilmiş olup, transfer hizmetleri tarafımızdan sağlanmıştır.

Kültür ve Sanat alanında; 25 Ekim 1996 Cuma günü Tarihi Aspendos Tiyatrosu'nda TÛTAV ve TRT işbirliği ile bir program düzenlenmiş olup, ayrıca Turizm Bakanlığı tarafından program öncesi 10 dakikalık bir Multivizyon gösterisi yapılmıştır. Cumartesi ve Pazar günleri için biri otobüslerle karadan Antalya ve doğusundaki, diğeri otobüslerle karadan ve yatlarla denizden Antalya ve batı sahillerindeki tarihi ve turistik yerleri kapsayacak şekilde iki ayrı gezi programlanmıştır. Bu gezilere toplam 1075 kişi iştirak etmiştir.

Delege eşleri için toplantıların yapıldığı hafta içi günlerde, alışveriş imkânı da sağlayacak şekilde, bir gezi programı oluşturulmuştur. Bu gezilere 320 kişi iştirak etmiştir.

23-25 Ekim 1996 tarihleri arasında 3 gün süreyle açık tutulan INTEREXPO adıyla bir Uluslararası Güvenlik Sistemleri Fuarı açılmıştır. Büyük ilgi gören fuarda, 32 yerli ve yabancı firma, tek tek ulaşmaları bile mümkün olmayan ülkelerin en üst güvenlik sorumluları ile görüşme ve ürünlerini tanıtmaya fırsatı bulmuşlardır. Bu çerçevede çeşitli firmalar 10-15 ülke ile muhtelif bağlantılar kurduklarını tarafımıza bildirmişlerdir.

Toplantıya Katılım

65. İnterpol Genel Kurul Toplantısı'na Teşkilat'a üye 177 ülkeden, 146'sı iştirak etmiştir. Bu ülkelerden biri (Errythree) gözlemci olarak katılmıştır. Toplantıya ayrıca, 4 Alt Bölge Bürosu ve 6 Uluslararası Teşkilat (Arap İçişleri

Bakanları Konseyi, Birleşmiş Milletler, Dünya Gümrük Organizasyonu, Europol, Uluslararası Bankalar Güvenlik Birliği ve Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği) iştirak etmiştir. Üye ülke delegeleri içlerinde 3 Bakan, 11 Bakan Yardımcısı, 2 Müsteşar, 63 Emniyet Genel Müdürü, 17 Genel Müdür Yardımcısı ile 33 İnterpol Daire Başkanı'nın bulunduğu toplam 549 kişiden oluşmuştur. Delege beraberinde gelenler (192 kişi) ile Genel Sekreterlik'ten katılan görevliler (46 kişi), Türk Delegasyonu (33 kişi) ve Türk İnterpol Görevlileri (91 kişi) bu sayıya dahil edildiğinde toplantıya toplam 917 kişi iştirak etmiştir.

İnterpol Genel Sekreterliğince, kayıtlarının tetkikinde gerek katılan ülke ve gerekse delege sayısı açısından 65. Genel Kurul'un son 10 yılın en kapsamlısı olduğu müşahade edilmiştir.

23 Ekim T 996 Saat 09.30'da başlayan ve Basına Açık olarak yapılan Genel Kurul Açılış Törenine; görevde hayatını kaybeden polisler için bir dakikalık saygı duruşu ile başlanmış, bunu sırasıyla İstiklal Marşımız ve İnterpol Marşı'nın çalınması izlemiştir. Daha sonra sırasıyla İnterpol Başkanı Björn ERİKSSON, Emniyet Genel Müdürümüz Alâaddin YÜKSEL ve İçişleri Bakanımız Mehmet. AĞAR'ın konuşmaları yer almıştır.

Genel Kurul Toplantısının Basına Açık oturumları ile, Açılış Törenine ve Genel Kurul'un bitimine müteakip düzenlenen iki ayrı Basın Toplantısını izlemek için 23 yerli basın kuruluşundan 45 kişi, Belçika, Bulgaristan, Endonezya, İngiltere, Japonya ve Norveç'den çeşitli basın ve yayın kuruluşlarına mensup 11 kişi olmak üzere toplam 56 yerli ve yabancı basın ve yayın organı temsilcisi hazır bulunmuştur.

Bu çerçevede; 65. İnterpol Genel Kurul Toplantısıyla ilgili olarak 5 Ekim-5 Kasım 1996 tarihlerini kapsayacak şekilde, Toplantının başladığı tarihten bir sonraki gün olan 24 Ekim ağırlıklı olmak üzere 1 aylık zaman zarfında, televizyon haberleri, programlar ve röportajlar hariç, 30'u aşkın Antalya yerel basınında, 70'e yakın Ülkemiz genel basınında olmak üzere 100'e yakın muhtelif haber yayınlanmıştır. Yayınlanan haberlerden % 20'si gazetelerin ilk sayfasında yer almıştır.

Gündem Konulan ve Alınan Kararlar

65. İnterpol Genel Kurul gündeminde görüşülen konular 19 maddeden oluşmakta idi. Bu çerçevede yapılan görüşmeler sonucu 7'si İdari, 6'sı Kriminal, 6'sı Teknik, 4'ü Mali ve 2'si Uluslararası Prosedüre ilişkin olmak üzere ana başlıklar altında aşağıda verilen toplam 25 karar alınmıştır. Bunlar;

1. Genel kurullarda oylama usullerini belirleyen 52. maddenin yeniden düzenlenmesi,
2. Genel Kurulların iç işleyişi ile ilgili düzenleme,

3. İnterpol Genel Sekreterliğinde parmak izlerinin bilgisayarla takibi-AFİS- sisteminin kurulması,
4. A.S.F. (Otomatik Arama Sistemi) geliştirilmesi,
5. Elektronik mesaj formlarının kullanılması,
6. Haberleşmedeki güvenlik açısından şifre sisteminin geliştirilmesi,
7. Haberleşme tekniğinin geliştirilmesi için kurulan CPTT'nın görev süresinin uzatılması,
8. Uluslararası insan ve sex ticaretinin önlenmesi,
9. Çocukları kullanarak gerçekleştirilen porno yayınların önlenmesi,
10. Çocuklara karşı işlenen suçlarda polisiye işbirliğinin geliştirilmesi,
11. İnterpol bültenleri ile ilgili kararların birleştirilmesi,
12. İfade yasaları ve usullerinin derlenmesi ve bu konuda istatistikler yapılarak başarı oranlarının belirlenmesi,
13. Tabii afet mağdurlarının kimliklerinin belirlenmesi,
14. Genel Kural düzenlenmesinde "genel sekreterlik ve davet eden ülke" sorumluluklarının belirlenmesi,
15. Kriminal Suç Analiz Sistemi'nin kurulması ve geliştirilmesi,
16. Posta Birliği ile yapılan protokolün onaylanması,
17. Nairobi'de kurulan Alt-Bölge Bürosu Sözleşmesinin onaylanması,
18. Zimbabwe'de kurulan Alt Büro Sözleşmesinin yenilenmesi,
19. Harare'de kurulan Alt Büroya dahil ülkelerin işbirliğini öngören anlaşmasının onaylanması,
20. 1995 bütçesinin onayı,
21. 1997 tahmini bütçesinin onayı,
22. Ana Sözleşmesinin 52. maddesine göre aidatlarını ödemeyen ülkelere uygulanacak müeyyidelerin yeniden belirlenmesi,
23. Nüfusu. 300.000'den az olan ve borçlarını vaktinde ödeyen ülkelerin aidatlarında indirim yapılması,
24. Sahte kredi kartları,
25. Çevre suçlarıyla mücadelede "atıklarla" ilgili çalışma grupları oluşturulması olmak üzere;

Diğer taraftan, daha önce İnterpol'e üyelik başvurusunda bulunan Kırgızistan'ın üyeliği bu Genel Kurul'da kabul edilmiştir. Böylece Uluslararası Kriminal Polis Teşkilatı - İnterpol'e üye ülke sayısı 176'dan 177'ye ulaşmıştır. Ayrıca; 1997 yılında düzenlenecek olan 66. Genel Kurul'un Hindistan'da yapılması kararlaştırılmıştır. 1998 yılı için Mısır, 1999 yılı için ise Kore adaylıklarını açıklamışlardır.

İcra Komitesi Seçimleri

65. İnterpol Genel Kurul Toplantısı Gündeminin önemli bir bölümünü ise İnterpol Başkanı ve İcra Komitesi Seçimleri oluşturmuştur. İsveç'den boşalan İnterpol Başkanlığı'na Japonya'dan bir temsilci seçilirken, Başkan Yardımcılıklarına Avrupa'yı temsilen. Fransa'dan, Afrika'yı temsilen ise Mısır'dan aday olan delegeler seçilmiştir. Ülkemizi yakından ilgilendiren Kıta delegasyonluklarına yapılan seçimler çerçevesinde; Afrika Delegasyonluğuna Zimbabwe, Amerika Delegasyonluğuna A.B.D. ve Arjantin, Asya Delegasyonluğuna Hindistan seçilirken, Polonya'nın da aday olduğu İcra Komitesi Avrupa Delegasyonluğu seçimini 42'ye karşı 72 oyla Türkiye kazanmıştır.

Hedefler

Toplantı'nın ülkemizde gerçekleştirilmesi yönündeki çabalarımız ve bu yöndeki tüm hazırlıklarımızdaki amacımızı Genel Hedefler ve Toplantı Kapsamındaki Hedefler olmak üzere iki 2 ana başlık altında ele alabiliriz.

Genel hedeflerden birincisi; Türkiye'mizin, dünyanın hemen her ülkesinden gelen en az 1 temsilcisi tarafından görülüp, ülkemizin tabii, tarihi ve kültürel yönü ile en iyi şekilde tanınması ve bunların kendi ülkelerinde birer turizm elçimiz olmalarını sağlamak idi. Bunun uzun vadede önemli yararlar getireceği tahmin edilmektedir.

İkincisi ise; ülkemizin asayiş yönünden ne kadar iyi bir durumda olduğu ile Türk Polisi'nin teknik ve profesyonel çalışma anlayışındaki ulaştığı düzeyi tüm dünya ülkelerinin bu alanda en yetkili kişilerince yerinde görülmesi, yabancı basın ve yayın organları vasıtasıyla da dünya kamuoyuna direkt ulaştırılması ve ülkemiz için bu alanda oluşmuş veya oluşabilecek yanlış kanaatlerin giderilmesi ve gerçek tablonun olduğu gibi görülmesi idi.

Toplantı kapsamındaki hedeflerimizi ise şu şekilde sıralayabiliriz;

Genel Kurul gündemini oluşturan; uluslararası terörizm ve narko-terör başta olmak üzere, uyuşturucu madde kaçakçılığı, işçi simsarlığı ve tarihi eser kaçakçılığı konularında ilgili oturularda ülkemizin kapsamlı sunumları gerçekleştirilmiş olup, görüş ve önerilerimizi en geniş şekilde anlatma ve mümkün olabilecek işbirliği imkanlarını geliştirme fırsatı doğmuş ve bunda da muvaffak olunulmuştur. Özellikle Narko-Terörizm konusunda multivizyon destekli sunulan ülkemiz görüşü büyük ilgi görmüş ve tüm delegeler tarafından tebrik edilmiştir.

Emniyet Genel Müdürlüğü'nün ilgili Birimleri yanında; Dışişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Kültür Bakanlığı, Başbakanlık, Gümrük Müsteşarlığı, Jandarma Genel Komutanlığı ve K.K.T.C.'den gelen temsilcilerden çok geniş bir katılımıla oluşturduğumuz Türk Delegasyonu ile ülkeler arası ikili ilişkiler gerçekleştirilmiş, bu çerçevede Emniyet Genel Müdürümüz tarafından, katılan ülke Emniyet Genel Müdürleri seviyesinde, delegasyonumuzdaki diğer mensuplar tarafından da muhatapları ile muhtelif konularda görüş alış verişinde bulunulmuştur. Emniyet Genel Müdürümüz; başta Almanya, Belçika, Fransa, İspanya, İtalya, Kanada ve Japonya olmak üzere toplam 26 ülke temsilcisi ile görüşme yapmış, bu görüşmelerde ülkemizin terörle mücadele ve uluslararası ilişkiler konusundaki strateji ve anlayışına dikkat çekilerek, güvenlik konusunda da geniş bir görüşme ve bilgi alış veriş imkânı sağlanmıştır.

Diğer taraftan ilk defa bir İnterpol Genel Kurulu'na Türk Delegasyonu içinde K.K.T.C.'den katılım imkânı sağlanmış ve K.K.T.C.'den gelen meslektaşlarımız, başta ülkemizde İrtibat Görevlisi bulunan ülkeler olmak üzere 20'ye yakın ülke yetkilisi ile görüşme imkânı bulmuşlardır.

Türkiye'de kurulmasını planlayıp, önerdiğimiz "İnterpol Alt Bürosu" ile ilgili ülke temsilcilerinden daha önce olumlu cevap verenlere teşekkür edilmiş ve henüz cevaplamayan ülkelere bu konudaki görüşlerini öncelikle vermeleri, talep edilmiş ve birçok yönden projemize olumlu bakıldığı izlenimi edinilmiştir.

Ana olarak, yukarıda belirtilen iki konu hedeflenmiş olmakla beraber, yaptığımız gözlemlerde Toplantı için ülkemize gelen yaklaşık 800 kişilik yabancı iştirakçinin 1 hafta boyunca ülkemizde kaldıkları süre içinde; konaklama, kokteyl ve özel yemekler, ekstralar, alışverişler, gezi ve yemekler ile ülkemize THY'yla gidiş yapanların bilet ücretleri olmak üzere, fuardaki hediyelik eşya satışı, fotoğraf, Antalya ve İstanbul'da fazla kalma süresi de dahil ülkemize toplam 1.5 milyon dolar civarında döviz bırakmış olduğu değerlendirilmektedir.

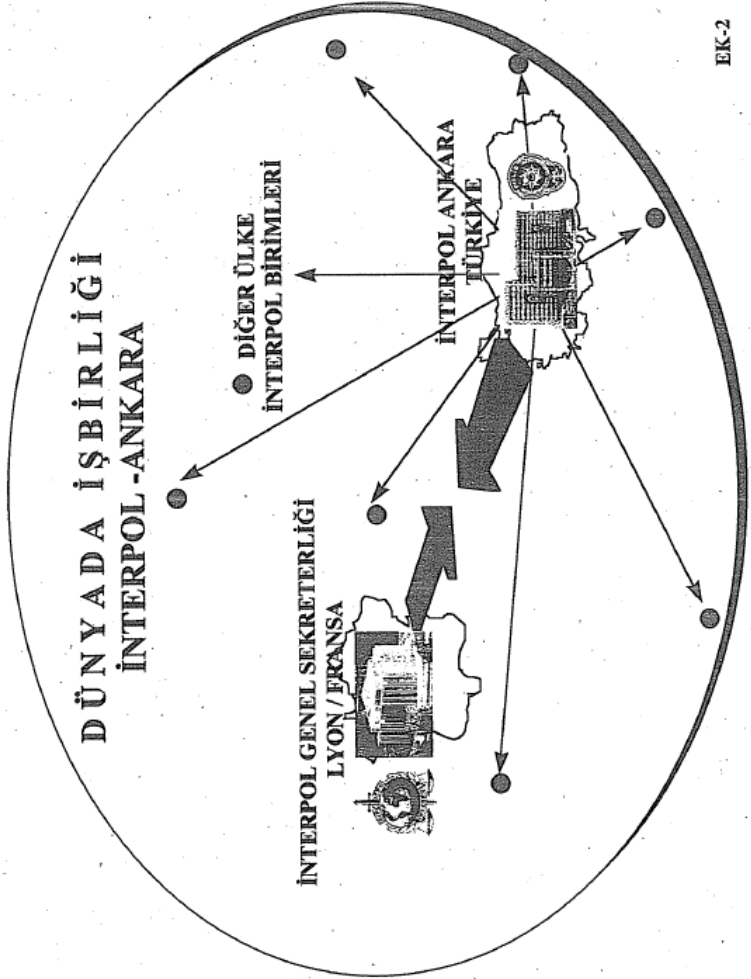
Sonuç

Ülkemizde polisiye alanda şimdiye kadar düzenlenmiş en büyük organizasyon olan 65. İnterpol Genel Kurul Toplantısı'na, bu yıl İstanbul'da gerçekleştirilen HABİTAT H'ye katılan ülke sayısından daha fazla iştirakin olduğu müşahade edilmiştir. Planlanan tüm hedeflerimizin tamamını gerçekleştirme imkânı bulduğumuzu belirtmekten mutluluk duymaktayız.

65. İnterpol Genel Kurulu, ülkemizin gerek teknik ve teknolojik açıdan ulaştığı seviye ve gerekse sahip olduğu bilgili ve tecrübeli personeli sayesinde, bu tür büyük organizasyonlara başarı ile evsahipliği yapabildiğini göstermekle birlikte, bunun ülkemizde düzenlenmesi hedeflenen 2004 olimpiyatları gibi diğer büyük organizasyonlar için de güzel bir referans teşkil edeceği şeklinde değerlendirilmektedir.

Genel Kurul Toplantısı sonucunda; gerek yabancı ülke delegelerince şeref defterine kaydedilmiş olan yazılar ve gerekse İnterpol Daire Başkanlığı Haber Merkezi'ne, üye ülke İnterpol Birimlerinden gönderilen mesajlardan da tespit edebildiğimiz kadarıyla, "Başarıya Mecburuz" sloganı ile başlattığımız bu çalışmalarımızda "Başarıya Ulaştığımızı" belirtmekten mutluluk duymaktayım.

Buradan, ülkemiz ve Teşkilatımız açısından önem arz eden bu organizasyonun gerçekleştirilmesinde katkı ve emeği geçen tüm kişi, kurum ve kuruluşlara Teşkilatım adına şükranlarımı sunarım.

Genel Kurul Sonrası

İCRA KOMİTESİ ÜYELERİ

TEŞKİLAT BAŞKANI

JAPONYA

Genel
Kurul
Sonrası

BAŞKAN YARDIMCILARI

ŞİLİ

FRANSA

MISIR

GİNE

ARJANTİN

ÜYELER

HİNDİSTAN

ZİMBABVE

A.B.D.

İNGİLTERE

İTALYA

TÜRKİYE

EK-3

ANAYASA MAHKEMESİ VE DANIŞTAY 8. DAİRESİNİN KÖY KANUNUNUN 33 VE 41. MADDELERİNE İLİŞKİN KARARLARI VE BU KARARLARIN HUKUKİ SONUÇLARI

Dr. Cengiz AKIN
Mülkiye Başmüfettişi

I - GİRİŞ

Ülkemizde yerel nitelikli kamu hizmetlerini^ görmeye çalışan İl Özel Yönetimi, Belediye ve Köy Yönetimi üzerinde merkezi yönetimin yasalardan kaynaklanan çok çeşitli vesayet yetkileri mevcuttur. Bu yetkiler, merkezi yönetimin içerisinde bulunan çeşitli kurul veya makamlar tarafından kullanılmaktadır. Konu ve sınırları yasalarla belirlenen bu yetkileri kullanan makam ve kurulların başında, taşrada Vali ve Kaymakamlarla İl ve İlçe İdare Kurulları, merkezde İçişleri Bakanlığı ve idari yargı sistemimizin üstünde bulunan Danıştay gelmektedir.

Gerisinde ülke birliğinin korunması, kamu yararının gözetilmesi ve görülen kamu hizmetlerinde belli bir standardın yakalanması düşüncelerinin yattığı idari vesayet kuruntunun niteliği, boyutları ve uygulanış biçimi, ülkemizde her zaman tartışma konusu yapılmıştır. Yerel Yönetim birimleri arasında İl Özel Yönetimlerinin idari vesayeti en ağır biçimde yaşadığı genel olarak kabul edilmektedir. Öyle ki bazı yazarlar İl Özel Yönetimlerini bu yüzden "nakıs bir mahalli-idare türü" olarak tanımlamıştır.¹ Köy yönetimi, üzerinde vesayet denetiminin kullanılması açısından en az yakınması gereken bir yerel yönetim birimi sayılsa da² organları üzerinde daimi ve geniş denetimin bulunduğu idari yargı mercilerince de kabul edilmiştir.³

Köy yönetiminin yürütme organı olan muhtar ve karar organı olan ihtiyar meclisi üzerinde bazı vesayet yetkileri de Köy Kanununun 33. ve 41. maddeleri ile düzenlenmiştir. Kanunun 33. maddesi ile maddede sayılan 8 koşuldan herhangi birinin meydana gelmesi halinde muhtar ve ihtiyar meclisi üyelerinin il

¹ Osman MERİÇ, "Anayasalarda Mahalli İdarelerle İlgili İlkeler ve İdari Vesayet," Prof. Fehmi YAVUZ'a Armağan, Ankara SBF, 1993, s. 39.

² Ruşen KELEŞ, *Yerinden Yönetim ve Siyaset*, İstanbul Cem Yayınevi, 1992, s. 314.

³ D.İ.D. 13.11.1991 gün ve E. 1991/213, K. 1991/392 sayılı kararı.

veya ilçe idare kurulunca çıkarılacakları, 41. maddesi ile de il merkezine bağlı köylerde vali, ilçelere bağlı köylerde kaymakamların, muhtarın köy işlerini ve kanunlarla verilen diğer görevlerini yapmadığını görürlerse muhtara yazılı ihtarda bulunacaklarını, buna rağmen iş görmeyen muhtarın yetkili idare kurulu (il ve ilçe idare kurulu) kararıyla görevden uzaklaştırılacağını hükme bağlamıştır.

Diğer taraftan, 5442 sayılı İl İdaresi Kanununun 60. maddesiyle, idare kurullarının idari, istişari ve kazai görevleri bulunduğu, 65. maddesiyle de, ilçe idare kurulları kararları aleyhine, il idare kurullarına, il idare kurullarının gerek birinci ve gerek ikinci derecede verdikleri kararlar aleyhine Danıştay'a itiraz olunabileceği hükme bağlanmıştır. Bu düzenleme ile alt kademe idari yargı mercileri arasında sayılan il ve ilçe kurullarının gerek kendi aralarındaki gerekse danıştay ile olan görev ilişkileri belirlenmiştir.

6.1.1982 tarih ve 2576 sayılı Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanun ile İdare Mahkemelerinin kurulmasına kadar, 5442 sayılı İl İdaresi Kanununun 60 ve 65. maddeleri ile belirlenen mekanizma işlemiştir. 1982 yılında 2576 sayılı Yasanın yürürlüğe girmesi ve 1982 Anayasasının kabulü ile bu konuda yeni bir durum ortaya çıkmış ve kimi yazarlar 1982 Anayasasının "... mahalli idarelerin seçilmiş organlarının organlık niteliğini kazanmalarına ilişkin itirazların çözümü ve kaybetmeleri konusundaki denetim yargı yolu ile olur..." diyen 127/4. maddesi hükmü karşısında idare kurullarının kazai kararları kalmadığını ileri sürmüşlerdir.⁴ Bursa İdare Mahkemesi, Ankara.2 Nolu İdare Mahkemesi ve Danıştay 3. Dairesi de itiraz yoluyla Köy Kanununun 33/a maddesindeki "İl veya İlçe İdare Kurulunca" ve 41. maddesindeki "yetkili idare kurullarınca" ibarelerinin Anayasaya aykırılığı nedeniyle iptali için. Anayasa Mahkemesine başvurmuşlardır. Anayasa Mahkemesi 24.9.1987 gün ve E.1987/4, K: 1987/20. ve E: 1987/5, K: 1987/21, E: 1987/7, K: 1987/22, E: 1987/10, K: 1987/24, E: 1987/15, K: 1987/25 sayılı kararları ile Anayasaya aykırılık iddialarını reddetmiştir.⁵ Anayasa Mahkemesinin bu kararlarından sonra il ve ilçe idare kurullarının İl İdaresi Kanununun 60 ve 65. maddelerinden kaynaklanan görevlerinin devam edip etmediği sorunu Danıştay 8. Dairesi kararları ile yeni bir boyut kazanmış, bu kez Anayasanın 153. maddesi hükmü karşısında Danıştay ve İdare Mahkemelerinin nasıl karar alacakları gündeme gelmiştir. Bu nedenle konuya ilişkin İdare Mahkemesi, Danıştay ve Anayasa Mahkemesi kararlarının, başta Anayasa hükümleri olmak üzere yürürlükteki mevzuatımız açısından ne anlama geldiğinin irdelenmesi, bundan sonra neler yapılması gerektiği konusuna ışık tutulabilmesi açısından önem kazanmıştır.

⁴ Şevki PAZARCI, İl ve idare Kurulları, Karar Çeşitleri, **TİD**, Sayı 396, Eylül 1992, s. 2.

⁵ Resmi Gazete, 23 Aralık 1987, Sayı: 19673.

II - KÖY KANUNUNUN 33/a MADDESİ VE YARGI KARARLARI

Köy Kanununun 33. maddesinin (a) fıkrası köy muhtarlığına ve ihtiyar meclisi üyeliğine seçildikten sonra;

- 1 - Kısıtlı ve kamu hizmetlerinden yasaldı olanlar,
- 2 - İzinsiz olarak yabancı devlet resmi hizmetlerinde bulunanlar,
- 3 - Ağır hapis cezasını gerektiren bir suçtan dolayı kesin olarak hüküm giyenler,
- 4 - Taksirli suçlar hariç olmak üzere 5 yıldan fazla hapis cezasıyla kesin olarak hüküm giyenler,

5 - Zimmet, ihtilas, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, inancı kötüye kullanmak, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlardan biri ile kesin olarak hüküm giymiş olanlar,

6 - Devletin, katma bütçeli idarelerin, özel idare ve belediyelerin, köylerin, iktisadi devlet teşekküllerinin veya bunlara bağlı daire ve müesseselerle ortaklarının ve imtiyazlı şirketlerin memur ve müstahdemi olanlar,

7 - Cumhuriyet Senatosu üyesi, milletvekili, il genel meclisi üyesi, belediye meclisi üyesi, belediye başkanı olanlar ile,

8 - Köy işlerinin müteahhidi, bu işlerle ilgili kimselerin kefil veya ortağı olanlar ve bu cihetlerden köye borçlu bulunanların il veya ilçe idare kurulunca muhtar ve ihtiyar meclisi üyeliğinden çıkarılacaklarını hükme bağlamıştır.

Kimi yazarlar, Köy Kanununun 33. maddesi ile İl ve İlçe İdare Kurullarına tanınan bu yetkilerle bu kurullara yargısal denetim imkânının sağlandığını, verilecek kararın da bir yargı kararı olduğunu, dolayısıyla merkezi yönetimin vesayet yetkisinin seçilme niteliklerinin kaybedildiğinin sağlanması ile belgelerin idare kurulu önüne gönderilmesine kadar işlemlerle sınırlı saymak gerektiğini ileri sürmüş, Anayasanın seçilmiş organların organlık niteliklerini "kaybetmeleri konusundaki denetimin yargı yolu ile olacağı" hükmü karşısında il veya ilçe idare kurullarının yargı kararı veremeyecekleri görüşünü benimsemiştir.⁶

2576 sayılı Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanunun 1982 yılında yürürlüğe girmesinden ve 1982 Anayasasının kabulünden sonra Köy Kanununun 33/a maddesindeki "il veya ilçe idare kurullarınca" ibaresinin Anayasanın 127. maddesinin dördüncü fıkrasına aykırılığı nedeniyle Danıştay 8. Dairesi ve Ankara 2 nolu İdare Mahkemesince itiraz yoluyla iptali istenmiştir. Ancak, Anayasa Mahkemesi her iki talebi de reddetmiştir. Danıştay 8. Dairesinin 25.3.1987 günlü

⁶ Sabri COŞKUN, **İdarenin İdari Denetiminde İdari (Yönetmel) Vesayet**, Ankara 1976, s. 43.

ve Ankara 2 nolu İdare Mahkemesinin 16.4.1987 günlü iptal başvurularında özetle şu görüşlere yer verilmiştir.⁷

1 - 1982 yılında yürürlüğe giren 2576 sayılı Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevlerine İlişkin Yasanın 15. maddesinin 1. fıkrasında, idare ve vergi mahkemelerinin görev alanına giren ve yasalarla çeşitli kural ve komisyonlara verilmiş olan görev ve yetkilerin mahkemelerin görev alanına giren ve yasalarla çeşitli kural ve komisyonlara verilmiş olan görev ve yetkilerin mahkemelerin göreve başladığı günde sona ereceği belirtilmiştir. Bu mahkemelerin 19.7.1982 gününde çalışmaya başlamaları ile il ve ilçe idare kurullarının 5442 sayılı İl İdaresi Yasasının 60. maddesinde belirtilen yargı yetkileri kalkmıştır.

2 - İl ve ilçe idare kurullarının görev ve yetkilerinin idare ve vergi mahkemelerine geçmesinden sonra bu kurulların hiçbir kararı yargısal nitelikte sayılamaz. Bu durumda, il veya ilçe idare kurulunca, bir muhtarın görevinden alınması, bir yargı kararının idari işleme eklenmesi yolu ile değil, doğrudan doğruya idarece görevinden alınması yolu ile olmaktadır.

3 - Anayasanın 127. maddesinde düzenlenen denetimde ise, idarece yapılmış kesin bir işlem ve sonradan ilgililerin yargı yerine başvurmaları gibi koşullar yer almayıp, yargı yoluyla yapılan bir denetim söz konusudur. Bu ise ancak, kesin ve yürütülmesi gerekli bir işlemin idarece önerilmek ve yargı yerince karar verilmek yolu ile sağlanabilir. Herhangi bir idare işlemi için düşünölmeyecek böyle bir yöntemi anayasamız sadece bir konuda, halkın oyları ile oluşan bir organın organlık niteliğini kaybetmeleri konusunda, halkoyuna verilen değerin bir güvencesi olarak geçerli saymıştır.

Bu nedenlerle 442 sayılı Köy Kanununun muhtarların görevden alınmalarını düzenleyen 33/a maddesindeki "il veya ilçe idare kurulunca" sözcükleri, Anayasanın 127. maddesinin 4. fıkrasında yer alan yerel yönetimlerin seçilmiş organlarının organlık niteliğini kaybetmeleri konusundaki denetimin yargı yolu ile olacağına ilişkin kuralına aykırıdır.

Danıştay 8. Dairesi ve Ankara 2 Nolu İdare Mahkemesinin başvurularında yer alan bu görüşlere karşılık Anayasa Mahkemesinin 24.9.1987 gün ve K: 1987/20 ve K: 1987/22 sayılı kararlarında şu görüşlere yer verilmiştir.

1 - "Yargı mercileri" ile "yargı yolu" birbirinin aynı olan kavramlar değildir. Bir mercinin yargı mercii sayılabilmesi için yargısal usul uygulaması ve yargısal karar vermesi yeterli olmayıp aynı zamanda bu mercinin bağımsızlığa ve karar verenlerin de "hakimlik teminatına" sahip olması gerekmektedir. İl ve İlçe İdare

⁷ Anayasa Mahkemesinin 23.12.1987 gün ve 19673 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 24.9.1987 gün ve E: 1987/20 sayılı ve 24.9.1987 gün ve E: 1987/22 sayılı kararları.

Kurulları, vergi itiraz ve temyiz komisyonları, Gümrük Hakem Heyeti ve çeşitli disiplin kurulları mahkemeler gibi bağımsız, bu mercilerde karar verenler de "hakimlik teminatına" sahip bulunmadıklarından söz konusu merciler "tam bir yargı organı" sayılmazlar. Yargısal usul uygulayarak verdikleri kararlar yargısaldır. Ancak, bu kararlara karşı Danıştay'a başvurma hakkı kanunla önlenemez.

Aynı düşüncelerle, seçimlerde görev ve işlem yapan sandık kurallarında hakim bulunmaması, 7 kişilik ilçe seçim kurullarında yalnız bir hakimin yer alması, muhtar ve ihtiyar meclisi üyeliklerine seçilenleri bu kurulların saptayıp, onlara seçim tutanakları vermesi, Anayasa ve Anayasanın 79. maddesinin "seçimler, yargı organlarının genel yönetim ve denetimi altında yapılı" hükmüne aykırı sayılmamaktadır.

2 - 1961 ve 1982 Anayasalarınca getirilen, mahalli idarelerin seçilmiş organlarının organlık sıfatlarını kazanma ve kaybetmeleri, bu arada muhtar ve ihtiyar meclisi üyeliğinden çıkarılma konusundaki yargı kararları, idare hukukunda öteden beri bilinen iptal ve tam yargı davalarına ilişkin kararlardan değildir,

İdari davalardan iptal davaları, icrası gerekli idari bir işleme karşı, bu işlemin hukuka aykırılığından dolayı, menfaati ihlal edilenler tarafından açılır. Tam yargı davaları da yine idari eylem ve işlemlerinden dolayı hakları muhtel olanlar tarafından idareye karşı açılan davalardır.

Halbuki, mahalli idarelerin seçilmiş organlarının organlık sıfatını kaybetmeleri konusunda önceden alınmış, yürütülmesi zorunlu idari bir işlem yoktur. Burada idare davalı olmayıp sadece organın organlık sıfatını kaybetmesini gerektiren belgeleri sağlayıp sunmakla görevli ve yetkilidir.

3 - Anayasa gereğince, İl İdaresi Kanununa ve Köy Kanununun değişik 33. maddesine dayanılarak İl ve İlçe İdare Kurallarınca yargısal usul ve kararla, muhtar ve ihtiyar meclisi üyeliklerinden çıkarma görevi; 2576 sayılı Kanunla veya diğer bir kanun hükmüyle idare mahkemelerine verilmemiş, bu işler idare mahkemelerinin görev alanına alınmamış ve il ve ilçe idare kurallarının bu husustaki görev ve yetkileri sona ermemiştir.

4 - İl ve İlçe İdare kurallarının bu konuda şimdiye kadar aldıkları yargısal nitelikli kararların, bundan sonra yargısal olmasına engel ve idari sayılmasını gerektiren yeni bir hüküm de getirilmemiştir.

Bu görüşler ışığında evvelce olduğu gibi bundan sonra da İl İdare Kurallarının gerek birinci gerek ikinci derece verdikleri bu yargısal kararlara karşı temyiz istemelerini; 6.1.1982 günlü 2575 sayılı. Danıştay Kanununun 23. maddesindeki "Danıştay bu Kanunla ve diğer kanunlarla verilen görevleri yapar" kuralı ile 32. maddesindeki "Sekizinci Daire: a) Köy, belediye ve özel idareleri ilgilendiren mevzuatın uygulanmasına, b) Mahalli idarelerin seçimle gelen organlarının organlık sıfatlarını kaybetmeleri konusuna... ilişkin davaları çözüm-

ler" hükümlerine de dayanarak, doğrudan Danıştay'ın inceleyip karara bağlaması gerektiği belirtilmiştir,

Köy Kanununun, 18.7.1963 günlü, 286 sayılı Kanunla değişik 33. maddesinin "a" bendinde yer alan "... il veya ilçe idare kurulunca..." ibaresinin Anayasaya aykırı olmadığına ve itirazın reddine" oy çokluğu ile karar verilmiştir.

Danıştay 8. Dairesinin 25.3.1987 günlü itiraz başvurusunun Anayasa Mahkemesince reddedilmesi üzerine aynı konu ile ilgili olarak vermiş olduğu, 17.3.1988 gün ve E: 1986-402, K: 1988-192 sayılı kararında;

"... 2576 sayılı Yasanın 15. maddesinin. 1. fıkrası uyarınca, İdare Kurullarının yargısal yetkisi sona erdiği gerekçesiyle', 442 sayılı Yasanın 33-a maddesindeki "İl ve İdare Kurulunca" sözcüğünün, Anayasanın 127. maddesinin 4. fıkrasına aykırılığı nedeniyle iptal edilmesine ilişkin dairemiz isteği, Anayasa Mahkemesinin 24.9.1987 gün ve E: 1987-4, K: 1987-20 sayılı kararı ile reddedilmiştir.

Anayasanın 153. maddesinin son fıkrası uyarınca, Anayasa Mahkemesi kararlarının tüm yasama ve yargı yerlerini bağlayacağı kuşkusuzdur. Aynı maddenin ikinci fıkrasında Anayasa Mahkemesinin yasa koyucu gibi hareket ederek yeni bir uygulamaya yol açacak biçimde karar veremeyeceği belirtilmiştir. Bu durumda, Anayasa Mahkemesince iptal edilmeyip yürürlükte bırakılan bir yasa kuralını görülmekte olan bir davada uygulayan yargı yerlerinin bu yasa kuralının yorumunda Anayasa Mahkemesinin yorumu ile bağlı olmadığı, başka bir anlatımla yürürlükteki bir yasanın yorumunun ancak, o yasayı, uygulayan yargı yerinin yetkisinde bulunduğu ve birbirinden ayrı yargı yerlerinin aynı yasayı birbirinden ayrı yorumlayabileceği duraksamaya yer vermiyecek ölçüde açıktır.

Bu nedenle 442 sayılı Yasanın 33. maddesi yürürlükte bulunduğu ve görülmekte olan bu davada uygulanması gerektiğine göre bu maddedeki kurulların Anayasa Mahkemesi kararında yer alan gerekçelerle bağlı olmaksızın Dairemizce yorumlanması gerekmektedir.

Davacının muhtarlık görevine Refahiye İlçe İdare Kurulunca son verilmiştir. 5442 sayılı İl İdaresi Yasasının 65. maddesinde, İlçe İdare Kurulu kararlarına karşı İl İdare Kuruluna Danıştay Yasası uyarınca itiraz edilebileceği belirtilmekte ise de 2576 sayılı Yasanın 15. maddesinin 1. fıkrasında İdare ve Vergi Mahkemelerinin görev alanına giren ve daha önce yasalarla çeşitli kurallara verilen görev ve yetkilerin idare mahkemelerinin kuruluşu ile sona ereceği kuralı yer aldığına göre ilçe idare kurullarının kesin ve yürütülmesi gerekli kararlarına karşı artık il idare kurullarına itiraz edilebileceği düşünülemez. Diğer yandan il ve ilçe idare kurullarını 2577 sayılı Yasanın 11. maddesinde yer alan makam saymaya olanak da bulunmadığından İl idare Kurulları ilçe idare kurulu kararına karşı dava yoluna başvurmadan önce sözü edilen madde uyarınca itiraz edilebilecek bir üst makam da değildir.

Bu durumda, kesin ve yürütülmesi gerekli yönetsel işlem niteliğinde olan İlçe İdare Kurulu kararının, İl İdare Kuruluna gönderilmeksizin idare mahkemesince incelenmiş olmasında usûl hükümlerine aykırılık bulunmadığına oyçokluğuyla karar verilmiş, Sivas İdare Mahkemesince verilen 11.4.1986 günlü E: 1985-531, K: 1986-232 sayılı kararın dayandığı gerekçe usul ve yasaya uygun bulunarak, temyiz istemi oybirliği ile reddedilmiştir.

Danıştay 8. Dairesi bu kararı ile Anayasa Mahkemesi kararlarının aksine, İlçe idare kurulu kararının yargısal değil "kesin ve yönetsel işlem niteliğinde" olduğunu, 442 sayılı Köy Kanununun 33. maddesinin yürürlükte olduğu kabul edilmekle birlikte "yürürlükteki bir yasanın yorumunun ancak o yasayı uygulayan yargı yerinin yetkisinde olduğu ve birbirinden ayrı yargı yerlerinin aynı yasayı birbirinden ayrı yorumlayabileceğini", dolayısıyla 2576 sayılı Yasanın 15. maddesinin 1. fıkrası uyarınca "İlçe İdare Kurullarının kesin ve yürütülmesi gerekli kararlarına karşı artık İl İdare Kuruluna itiraz edilemeyeceğini" il ve ilçe idare kurullarını 2577 sayılı Yasanın 11. maddesinde yer alan makamlardan saymaya da olanak bulunmadığını kararlaştırmıştır. Danıştay 8. Dairesi bu kararı ile yasa hükmünü farklı yorumlamanın da ötesinde Anayasa Mahkemesi kararlarında yer alan görüşlerin tam aksine tespitler yapmış, onun da ötesinde Anayasa Mahkemesinin evvelce olduğu gibi bundan sonra da ilçe idare kurulu kararına karşı il idare kuruluna, il idare kurulunun kararına karşı da Danıştay'a başvurulması gerektiğini belirttiği halde, (5442/65. mad., 2575/23 ve 32. mad.) ilçe idare kurulunun kararına karşı il idare kuruluna artık itiraz edilemeyeceğini, bunun yerine İdare Mahkemesine başvurulması gerektiğini kabul etmek ve uygulamak suretiyle Anayasa Mahkemesince izlemesi gerekli görülen yasal yolu fiilen kapatmıştır.

III - KÖY KANUNUNUN 41. MADDESİ YE YARGI KARARLARI

Köy Kanununun değişik 41. maddesi, vali ya da kaymakamın, köy muhtarının köy işlerim ve kanunlarla verilen öteki görevleri yapmadığını görürse kendisine yazılı olarak ihtarda bulunacağını, ancak yapılan ihtara rağmen iş görmemeye devam eden muhtarın yetkili idare kurulu kararı ile görevinden uzaklaştırılacağını hükme bağlamıştır.

Bu kanun hükmü de aynı Kanunun 33/a maddesi hükmünde olduğu gibi kimi yazarlar tarafından Anayasaya aykırı bulunmuş, idare kurullarına tanınan bu yetkilerin yargı denetimi niteliğinde olduğu ileri sürülmüş, vesayet yönetiminin denetimini yaparken uyan yazısında hangi işlerin belirli bir süre vererek ve ikinci kez bu işlerin yapılmadığını tespit ettikten sonra göreve son verilmesi için dosyayı yargı yerine göndermesi gerektiği görüşünü benimsemiştir.⁸

⁸ COŞKUN, a.g.e., s. 46, Selçuk HONDU, Köy Muhtarlığında Çıkarma, **TİD**, Sayı 389, Aralık 1990, s. 39.

Köy Kanununun değişik 41. maddesinin, Anayasanın 127. maddesinin 4. fıkrasına ay kın olduğu nedeniyle Danıştay 8. Dairesi ve Bursa İdare Mahkemesince (2 kez) itiraz yoluyla iptali istenmiştir. Ancak, Anayasa Mahkemesi her iki iptal talebini de reddetmiştir.

Danıştay 8. Dairesinin 27.2.1987 günlü ve Bursa İdare Mahkemesinin 16.4.1987 günlü ve 26.5.1987 günlü itiraz yoluyla iptal başvurularının gerekçelerinde özetle şu noktalar vurgulanmıştır.

1 - 1982 yılında yürürlüğe giren 2576 sayılı Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevlerine İlişkin Yasanın 15. maddesinin 1.fıkrasında, idare ve vergi mahkemelerinin görev alanına giren ve yasalarla çeşitli kurul ve komisyonlara verilmiş görev ve yetkilerin mahkemelerin göreve başladığı günde sona ereceği belirtilmiştir. Bu mahkemelerin 19.7.1982 gününde çalışmaya başlamaları ile il ve ilçe idare kurullarının 5442 sayılı Yasanın 60. maddesinde belirtilen yargı yetkileri kalkmıştır.

2 - İl ve ilçe idare kurullarının görev ve yetkilerinin idare ve vergi mahkemelerine geçmesinden sonra bu kurulların hiçbir kararı yargısal nitelikte sayılamaz.

3 - Bu durumda köy muhtarının Köy Kanununun 41. maddesi uyarınca, görevden uzaklaştırılması kararı yargı denetimi dışında bir idari işlem niteliğinde sayılmaktadır. Hâlbuki, Anayasanın 127. maddesinin 4. fıkrası uyarınca, mahalli idarelerin seçilmiş organlarının organlık sıfatlarını kaybetmeleri konusundaki denetim yargı yolu ile olması gerekir. Bu kanun hükmüne göre yapılan uygulama ise bir yargı kararının idari işleme eklenmesi yolu değil, doğrudan doğruya idarece görevden alınma yoludur. Bu nedenle Köy Kanununun 41. maddesindeki "yetkili idare kurulu kararı ile" sözcükleri Anayasanın 127. maddesinin 4. fıkrasına aykırıdır..

Anayasa Mahkemesi ise yapılan bu iptal başvurularını reddetmiş, vermiş olduğu kararların gerekçelerinde Köy Kanununun 33/a maddesinin iptal istemi nedeniyle yapılan itiraz başvurusunun nedeniyle verdiği görüşleri aynen benimsemiştir.⁹

Danıştay 8. Dairesi itiraz yoluyla yaptığı iptal başvurusunun Anayasa Mahkemesince reddedilmesinden sonra verdiği kararda Anayasa Mahkemesi kararına paralel bir görüşü benimsemiştir. Danıştay 8. Dairesi 11.3.1988 günlü kararında;

"... Köy Yasasının 41. maddesi uyarınca muhtarın görevinden uzaklaştırılması Anayasanın 127. maddesi (4.) fıkrasına aykırı görülerek Anayasanın anılan

⁹ Anayasa Mahkemesinin 23.12.1987 gün ve 19673 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 24.9.1987 gün ve E. 1975/5, K. 1987/21 sayılı 24.9.1987 gün ve E. 1987/10, K. 1987/24 sayılı ve 24.9.1987 gün ve E. 1987/15, K. 1987/15 sayılı kararları.

maddesi uyarınca görüşülmesi geri bırakılmış olan davada, Anayasa Mahkemesince 24.9.1987 günlü ve E. 1987/5, K. 1987/21 sayılı karar ile sözü edilen maddede Anayasaya aykırılık bulunmadığına karar verilmesi nedeniyle dava dosyası incelenerek işin esası görüşüldü;

... İl İdaresi Yasası ve Köy Yasasının değişik 41. maddesi uyarınca İl ve İlçe İdare Kurullarınca yargısal usul ve kararlarla muhtarlıktan çıkarma görevi, 2576 sayılı Yasa veya diğer bir yasa kuralı ile idare mahkemelerine verilmediği gibi, bu işler mahkemelerin görev alanına alınmamış, il ve ilçe idare kurullarının bu konudaki görev ve yetkileri sona ermemiştir.

... 442 sayılı Köy Yasası uyarınca muhtar ve ihtiyar kurulu üyelerinin görevlerinden uzaklaştırılmaları konusunda, idare kurullarınca alınan kararların da yargısal nitelikli olduğu, İl İdaresi Yasasının 65. maddesi uyarınca, ilçe idare kurullarınca alınan kararların ikinci derecede İl İdare Kurullarınca incelenmesi ve İl İdare Kurullarının gerek birinci gerekse ikinci derece verecekleri yargısal nitelikli bu kararlara karşı temyiz istemi ile Danıştay'a başvurulabileceği açıktır.

... Davanın görev yönünden reddedilerek Danıştay'a gönderilmesi gerekirken, işin esasının incelenerek davanın reddine karar verilmiş olmasında usul ve hukuka uyarlık bulunmamaktadır.

... Açıklanan nedenlerle, temyiz isteminin kabulü ile Diyarbakır İdare Mahkemesinin 15.5.1986 günlü E.1986/72, K.1987/81 sayılı kararının bozulmasına, merci atlamak suretiyle açıldığı anlaşılan davaya ait dosyanın 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Yasasının 15. maddesinin (1/e) bendi uyarınca, Diyarbakır İl İdare Kuruluna gönderilmesine..." oy çokluğu ile karar vermiştir.¹⁰

Danıştay 8. Dairesi yine Köy Kanununun 41. maddesi ile ilgili olarak bu karardan (6) gün sonra vermiş olduğu 17.3.1988 günlü kararında ise;

"... 442 sayılı Yasanın muhtarlık görevine son verilmesi ile ilgili 41. maddesindeki "yetkili İdare kurulunca" sözcüğünün Anayasanın 127. maddesinin 4. fıkrasına aykırılığı nedeniyle iptal edilmesine ilişkin Dairemiz istemi, Anayasa Mahkemesinin 24.9.1987 gün ve 21 sayılı kararı ile reddedilmiştir.

Anayasanın 153. maddesinin son fıkrası uyarınca, Anayasa Mahkemesi kararlarının tüm yasama, yürütme ve yargı yerlerini bağlayacağı kuşkusuzdur... Anayasa Mahkemesince iptal edilmeyip yürürlükte bırakılan bir yasa kuralını görülmekte olan bir davada uygulayan yargı yerlerinin bir yasa kuralının yorumunda Anayasa Mahkemesinin yorumu ile bağlı olmadığı... ayrı yargı yerlerinin aynı yasayı birbirinden ayrı yorumlayabileceği duraksamaya yer vermiyecek ölçüde açıktır.

¹⁰ D.8.D. 11.3.1988 gün ve E. 1986/666, K. 1988/175 sayılı kararı.

Bu nedenle 442 sayılı Yasanın 41. maddesi yürürlükte bulunduğu ve görülmekte olan bu davada uygulanması gerektiğine göre bu maddedeki kuralların Anayasa Mahkemesi kararında yer alan gerekçelerle bağlı olmaksızın yorumlanması gerekmektedir.

... 2576 sayılı Yasanın 15. maddesinin (1) fıkrasında idare ve vergi mahkemelerinin görev alanına giren ve daha önce yasalarla çeşitli kurullara verilen görev ve yetkilerin idare mahkemelerinin kuruluşu ile sona ereceği kuralı yer aldığına göre ilçe idare kurullarının kesin ve yürütülmesi gerekli kararlarına karşı artık il İdare Kurullarına itiraz edilebileceği düşünülemez.

... Bu durumda kesin ve yürütülmesi gerekli yönetsel işlem niteliğinde olan ilçe idare kurulu kararını il idare kuruluna gönderilmeksizin idare mahkemesince incelenmiş olmasında usul hükümlerine aykırılık bulunmadığına oy çokluğuyla karar verilerek işin esası incelendi;

İdare ve Vergi Mahkemeleri tarafından verilen kararların temyiz yolu ile incelenip bozulabilmeleri 2577 sayılı idari Yargılama Yasasının 49. maddesinin 1. fıkrasında yazdı nedenleri bulunmasına bağlıdır.

Diyarbakır İdare Mahkemesine verilen 15.4.1986 gün ve E. 1985/322, K. 1986/144 sayılı kararın dayandığı gerekçe usul ve yasaya uygun olup, bozulmasını gerektiren başka bir neden de bulunmadığından anılan kararın onanmasına..." oybirliği ile karar vermiştir.¹¹

Danıştay 8. Dairesinin 17.3.1988 gün ve 1988/191 sayılı kararının, hem 11.3.1988 gün ve 1988/175 sayılı kendi kararı hem de Anayasa Mahkemesinin 24.9.1987 gün ve 1987/21 sayılı kararı ile bir çok bakımdan çeliştiği görülmektedir. Anayasa Mahkemesinin 24.9.1987 gün ve 1987/21 sayılı kararı ve Danıştay 8. Dairesinin 11.3.1988 günlü birinci kararında; Köy Kanununun değişik 41. maddesine dayanılarak il ve ilçe idare kurullarınca yapılan muhtarlıktan çıkarma görevinin 2576 sayılı Kanunla veya diğer bir kanun hükmüyle idare mahkemelerine verilmediği, dolayısıyla il ve ilçe idare kurullarının bu husustaki görev ve yetkilerinin devam ettiği, il ve ilçe idare kurullarının bu konuda aldığı kararların "yargısal" nitelikli olduğu, bu konuda ilçe idare kurulunca verilen kararlara karşı, İl İdaresi Yasasının 65. maddesi uyarınca İl İdare Kuruluna, İl İdare Kurulu kararlarına karşı da 2575 sayılı Danıştay Kanununun 23 ve 32. maddeleri uyarınca temyizen Danıştaya başvurulması gerektiği görüşü benimsenirken aynı dairenin, aynı konudaki 17.3.1988 günlü ikinci kararında; Anayasa Mahkemesi kararının Anayasanın 153. maddesi uyarınca yasama, yürütme ve yargı organlarını da bağlamakla birlikte, yürürlükteki bir yasanın yorumunun ancak o yasayı uygulayan yargı yerinin yetkisinde bulunduğu ve birbirinden ayrı yargı yerlerinin aynı yasayı birbirinden ayrı yorumlayabileceği, bu nedenle 442 sayılı Köy Kanununun

¹¹ D.8.D. 17.3.1988 gün ve E. 1986/606, K. 1988/191 sayılı kararı.

41. maddesindeki kuralların Anayasa Mahkemesi kararında yer alan gerekçelerle bağlı olmaksızın dairece ayrı yorumlanabileceği, öncelikle vurgulandıktan sonra, İl İdare Yasasının 65. maddesinde İlçe İdare Kurulu kararına karşı İl İdare Kuruluna başvurulabileceği hüküm altına alınmış olmasına rağmen, 2576 sayılı Yasanın 15. maddesinin 1. fıkrası gereğince, idareye vergi mahkemelerinin görev alanına giren ve öteki yasalarla çeşitli kurullara verilen görev ve yetkilerin sona erdiği il ve ilçe idare kurulunca verilen kararın "kesin ve yürütülmesi gereken yönetsel işlem niteliğinde olduğu", 2577 sayılı Yasanın 11. maddesi uyarınca, İl İdare Kurallarının İlçe İdare Kurulu kararlarına karşı itiraz edilebilecek bir üst makam olmadığı, dolayısıyla ilçe idare kurulunca verilen kararın İl İdare Kuruluna gönderilmesine gerek olmaksızın idare mahkemesince incelenmiş olmasının usul hükümlerine uygun olduğu, idare ve vergi mahkemeleri tarafından verilen kararların temyiz yolu ile incelenip bozulabilmelerinin de 2577 sayılı Yasanın 49. maddesinin 1. fıkrasında yazılı nedenlerin bulunmasına bağlı olduğu görüşü benimsenmiştir. Sonuçta 6 gün ara ile Danıştay 8. Dairesinin Köy Kanununun 41. maddesinin uygulanması ile ilgili olarak birbiri ile çelişen ve biri Anayasa Mahkemesi kararına uygun, diğeri aykırı iki kararı ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak da aynı konuda idare mahkemesince verilen aynı yöndeki iki karardan biri bozulup, İl İdare Kuruluna gönderilirken, diğeri onanmıştır. Bununla birlikte bu konu ile ilgili olarak Danıştay 8. Dairesinin Anayasa Mahkemesi kararında yer alan görüşlere aykırı olarak ikinci kararı yönünde karar vermeye devam ettiği anlaşılmaktadır.¹²

IV - DEĞERLENDİRME

Anayasa Mahkemesince verilen kararlara göre 442 sayılı Köy Kanununun 33/a ve 41. maddeleri ile ilgili olarak şu sonuçlara varılmıştır.

1 - Köy Kanununun 33/a ve 41. maddeleri Anayasaya uygundur ve yürürlüktedir.

2 - Muhtarlıktan çıkarma ve görevden uzaklaştırma işleri idare mahkemelerinin görev alanına alınmamıştır. İl ve İlçe İdare Kurallarının görev ve yetkileri devam etmektedir.

3 - İl ve İlçe idare kurulunu oluşturan kişiler hakimlik teminatına sahip bulunmasalar da yargısal usul uygulayarak verdikleri kararlar "yargısal" niteliklidir.

4 - Evvelce olduğu gibi, bundan sonra da gerek birinci gerekse ikinci derece verdikleri bu yargısal kararlara karşı yapılan temyiz istemlerinin Danıştay tarafından incelenip karara bağlanması gerekmektedir.

¹² D.8.D. 5.10.1993 gün ve E. 1992/2580, K. 1992/2184 sayılı kararı.

Anayasa Mahkemesince verilen red kararları karşısında Danıştay 8. Dairesi, 442 sayılı Köy Kanununun 41. maddesi ile ilgili olarak vermiş olduğu 11.3.1988 gün ve 1988/175 sayılı kararında;

- a) İl ve İlçe İdare Kurullarının bu konudaki görev ve yetkilerinin devam ettiği,
- b) Muhtarlıktan çıkarma veya görevden uzaklaştırma konusunda idare kurullarınca verilen kararların "yargısal" nitelikte olduğu,
- c) İl İdaresi Yasasının 65. maddesi uyarınca İlçe İdare Kurulu kararlarının ikinci derece İl İdare Kurulunca incelenmesi ve İl İdare kurullarının gerek birinci gerekse ikinci derece verecekleri, yargısal nitelikli bu kararlara karşı temyiz istemi ile Danıştaya başvurulabileceği,

Görüşü ile Anayasa Mahkemesi kararlarına uygun ve onlara paralel görüşü benimsemiştir.

Danıştay 8. Dairesince daha sonra 442 sayılı Köy Kanununun 33/a ve 41. maddeleri ile ilgili olarak verilen, 17.3.1988 gün 1988/191, 5.10.1992 gün ve 1992/2184 ve 17.3.1988 gün ve 1988/192 sayılı kararlarda ise şu görüşler benimsenmiştir.

1 - 2576 sayılı Yasanın 15. maddesi uyarınca, ilçe idare kurulu kararına karşı itiraz il idare kuruluna değil idare mahkemesine yapılmalıdır. Çünkü il idare kurulunun bu hususlardaki görevi İdare Mahkemesine geçmiştir. Oysa Anayasa Mahkemesi il idare kurulunun bu hususlardaki yetki ve görevinin devam ettiği görüşündedir.

2 - İlçe İdare Kurulunun bu kanun ile ilgili olarak vermiş olduğu kararlar "kesin ve yürütülmesi gerekli işlem" niteliğindedir. Oysa Anayasa Mahkemesi ilçe idare kurulu kararlarının yargısal nitelikli olduğu görüşündedir.

3 - İdare ve Vergi Mahkemeleri tarafından verilen kararların temyiz yolu ile incelenip bozulabilmeleri 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Yasasının 49. maddesinin 1. fıkrasında yazılı;

- "Görev ve yetki dışında bir işe bakılmış olması,
- Hukuka aykırı karar verilmesi
- Usul hükümlerine uyulmamış olunması"

nedenlerine bağlıdır. Dolayısıyla ilçe idare kurulu kararına karşı il idare kurulu yerine İdare Mahkemesine itiraz edilmesi ve verilen kararın Danıştayda temyiz edilmesi yasaya uygundur. Oysa Anayasa Mahkemesi "evvelce olduğu gibi bundan sonra da" İl İdare Kurulunun gerek birinci gerekse ikinci derece verdiği kararların Danıştayca temyizen incelenip karara bağlanması gerekmektedir.

Bu gelişmelerin anlamı işe Danıştay 8. Dairesinin bekletici mesele yaparak Anayasa Mahkemesine gittiği konu sonrasında vermiş olduğu karar ile aynı konuda daha sonra vermiş olduğu kararların birbirine aykırı olduğudur. Nitekim 17.3.1988 gün ve 1988/192 sayılı kararda azlık oyu kullanan üyeler, "..... 2576 sayılı yasa ve diğer yasalarla, 442 sayılı Köy Yasasının 33 veya 41. maddelerine dayanılarak, uyardıya karşı veya hüküm giyme nedeniyle Muhtar ve İhtiyar Kurulu Üyeliklerinden çıkarma görevi İdare Mahkemelerine verilmemiş, dolayısıyla İl ve İlçe İdare Kurullarının bu konudaki görev ve yetkileri sona ermemiştir. Bu durumda önce İl İdare Kuruluna itiraz edilmesi, sonra verilecek karara karşı temyiz istemiyle Danıştay'a başvurulması gerektiğinden görev ve yetki dışı davaya bakan İdare Mahkemesi kararının usul yönünden bozulması ve dosyanın İl İdare Kuruluna gönderilmesi gerektiği görüşü ile karara katılmıyoruz" şeklindeki görüşleri ile Danıştay 8. Dairesinin bu konuda vermiş olduğu 11.3.1988 gün ve 1988/175 sayılı kararda yer alan çoğunluk görüşünü tekrar ederek aynı Dairenin aynı konuda birbirine aykırı kararını da ortaya koymuşlardır.

Konu Anayasa Mahkemesi ve verdiği kararların bağlayıcılığı olduğuna göre, Anayasa Mahkemesi kararlarının konumuz açısından taşıdığı özelliğe de bakmak gerekir. Anayasanın 153. maddesi Anayasa Mahkemesi kararlarının özelliklerini belirlemiştir. Anayasanın son fıkrasına göre, "Anayasa Mahkemesi kararları Resmi Gazetede hemen yayımlanır ve yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzelkişilerle birlikte yargı organlarını da bağladığı belirtilmiştir. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi kararlarına uygun karar alma sorumluluğu Danıştay için de geçerlidir. Nitekim Danıştay 8. Dairesi 11.3.1988 gün ve 1988/175 sayılı kararında, Anayasa Mahkemesi kararlarına uygun karar vermiştir. Ancak, Danıştay 8. Dairesinin aynı konularda vermiş olduğu 17.3.1988 gün ve 1988/192 sayılı (Köy Kanununun 33/a maddesi ile ilgili) ve 17.3.1988 ve 1988/191 sayılı ve 5.10.1992 gün ve 1992/2184 sayılı kararların (Köy Kanununun 41. maddesi ile ilgili) Anayasa Mahkemesi kararlarına ve bu konuda vermiş olduğu ilk karara (11.3.1988 gün ve 1988/175 sayılı) aykırı olduğu tespit edilmiştir. Bu durum 5.10.1992 gün ve 1992/2184 sayılı kararda azlık oyu kullanan üyeler tarafından da "2576 sayılı Yasanın 15/1. maddesi uyarınca idare kurullarının yetkisi sona erdiğinden bahisle 442 sayılı Yasanın 41. maddesindeki "yetkili idare kurulunca" ibaresinin iptal edilmesine ilişkin Dairemiz isteği Anayasa Mahkemesinin 23.12.1987 gün ve E: 1987/5, K: 1987/21 sayılı karar ile reddedilerek İl İdare Kurullarının gerek birinci gerek ikinci derece verdikleri yargısal kararlarına karşı doğrudan Danıştaya başvurulacağı belirtilmiştir.

Anayasa Mahkemesi kararları tümüyle yargı yerlerini bağlar... aksi yönde oluşan çoğunluk kararına katılmıyoruz" şeklinde belirtilmiştir.

Gerçekten de Danıştay 8. Dairesinin Anayasa Mahkemesi kararlarına aykırı olarak vermiş olduğu kararları, ayrı yargı yerlerinin aynı yasayı birbirinden ayrı

yorumlaması olarak kabul etmek mümkün değildir. Anayasa Mahkemesi Hukuk Devleti olmanın temel gereklerinden biri olarak Anayasaya uygunluk denetimi yaparken, Anayasayı yorumlamaktadır. Anayasa yargıcı da Anayasanın ne olduğunu karar gerekçesinde söylemektedir. Bu nedenle kararın hüküm kısmını, üzerine oturtulduğu gerekçeden ayrı düşünmek mümkün değildir. Onun içindir ki, Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcılığından söz ederken gerekçelerin bağlayıcılığını kabul etmek gerekmektedir. Aksi takdirde karar anlamsızlaşır, hukuk aleminde etkili olamaz. Hukukta istikrar ilkesi de Anayasa kurallarının yorumunda Anayasa Mahkemesinin önceliğini ve üstünlüğünü, diğer yargı yerlerinin de Anayasa Mahkemesi yorumu ile bağlı olmasını gerektirmektedir. Nitekim, Anayasa Mahkemesi 1991/50 sayılı kararında, karar gerekçelerinin bağlayıcılığının Mahkemenin yerleşik görüşü olarak belirtmiştir.¹³

V - SONUÇ

442 sayılı Köy Kanununun 33/a maddesindeki "il veya ilçe idare kurulunca" ibaresinin Anayasanın 127. maddesinin dördüncü fıkrasına aykırı olduğu nedeniyle Ankara 2 Nolu İdare Mahkemesinin 16.4.1987 gün ve 1987/46 sayılı kararı ve Danıştay 8. Dairesinin 25.3.1987 gün ve 1986/402 sayılı kararı ile,

Anayasa Mahkemesine başvurulmuştur.

Anayasa Mahkemesi, 24.9.1987 gün ve E. 1987/4, K. 1987/20 sayılı ve

24.9.1987 gün ve E. 1987/7, K. 1987/22 sayılı kararları ile 442 sayılı Köy Kanununun 33/a maddesindeki "il veya ilçe idare kurullarınca" ibaresinin Anayasanın 127. maddesinin dördüncü fıkrasına aykırılığı olduğu yolunda,

24.9.1987 gün ve E. 1987/5, K. 1987/21 sayılı, 24.9.1987 gün ve E. 1987/10, K. 1987/24 ve 24.9.1987 gün ve E. 1987/15, K. 1987/25 sayılı kararları ile 442 sayılı Köy Kanununun 41. maddesindeki "yetkili idare kurulunca" ibaresinin Anayasanın 127. maddesinin dördüncü fıkrasına aykırı olduğu yolunda,

İtiraz yoluyla yapılan iptal isteklerini oy çokluğu ile reddetmiştir. Anayasa Mahkemesinin bu red kararları karşısında Danıştay 8. Dairesinin 17.3.1988 gün ve E. 1986/606, K. 1988/191 sayılı ve 5.10.1992 gün ve E. 1992/2580, K. 1992/2184 sayılı kararlarının aynı konuda (442 sayılı Kanunun 41. maddesi) daha önce alınmış 11.3.1988 tarih ve E. 1986/666, K. 1988/175 sayılı kendi kararına aykırı olduğu,

Danıştay 8. Dairesinin aynı gerekçeye dayanarak vermiş olduğu 17.3.1988 gün ve E.1986/402, K. 1988/192 sayılı kararın, Köy Kanununun 33/a maddesinin uygulanmasına ilişkin olsa da aynı gerekçe bakımından 11.3.1988 tarih ve E.

¹³ Turan YILDIRIM, Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 26, Sayı 4, Aralık 1993, s. 73-78.

1986/666, K.1988/175 sayılı karar ile çeliştiği, nitekim bu kararda azlık oyu kullanan iki üyenin görüşleriyle bu durumun tespit edildiği,

Anayasa Mahkemesince verilen fed kararlarına karşın yukarıda belirtildiği üzere tam aksi görüşlerle verilen kararların Anayasanın 153. maddesine aykırı olduğu, nitekim 5.10.1992 gün ve E.21992/2580, K. 1992/2184 sayılı kararda azlık oyu kullanan üyelerin "Anayasa Mahkemesi kararları tümüyle yargı yerlerini bağlar" şeklinde görüş belirtmek suretiyle uyulması zorunlu Anayasa hükmüne işaret ettikleri;

Danıştay 8. Dairesinin bu kararları ile, Anayasa Mahkemesince öngörülen "... evvelce olduğu gibi bundan sonra da İl İdare Kurullarının gerek birinci gerek ikinci derece verdikleri bu yargısal kararlarına karşı temyiz isteklerini Danıştayın inceleyip karara bağlaması gerekmektedir..." şeklinde belirtilen yolun fiilen kapatıldığı ve bunun yerine Anayasa Mahkemesince uygun görülmeyen ilçe idare kurulu kararlarına karşı idare mahkemelerine gidilmesi yolunun işletildiği, Anayasanın 153. maddesi karşısında, "... yürürlükteki bir yasanın yorumunun ancak o yasayı uygulayan yargı yerinin yetkisinde bulunduğu ve birbirinden ayrı yargı yerlerinin aynı yasayı birbirinden ayrı yorumlayabileceği...." görüşünü kabul etmenin mümkün olmadığı;

Kanaat ve sonucuna varılmıştır.

Bu nedenle 2575 sayılı Danıştay Kanununun 39 ve 40. maddelerinin işlenilerek, Danıştay 8. Dairesinin aynı konuda vermiş olduğu kararlar arasındaki aykırılığın, Anayasa Mahkemesi kararına uygun karar yönünde giderilerek içtihadın birleştirilmesi sağlanmalıdır.

İL ÖZEL İDARELERİ VE BELEDİYELER TARAFINDAN GERÇEKLEŞTİRİLEN İHALELERDEN DOĞABİLECEK ANLAŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMLENMESİNDE HAKEMLİK (TAHKİM) KURUMUNDAN YARARLANILABİLİR Mİ?

Muzaffer DİLEK
Mülkiye Başmüfettişi

I - GİRİŞ

Günümüzde, kamu idareleri eliyle gerçekleştirilen yatırımlardan vazgeçme eğilimi giderek güçlenmekte ve özelleştirme her derdin devası gibi algılanmaktadır. Özelleştirmenin önemi ve gerekliliği yadsınmamakla beraber kamunun altyapı yatırımlarındaki işlerinin bittiğini kabul etmek mümkün değildir. Birer kamu kuruluşu olan İl Özel İdareleri ve Belediyeler, görev alanları ile ilgili olarak yol, su, hizmet binaları, sulama sistemleri gibi altyapı yatırımlarını yapmak, yaptırmak durumundadırlar. Bir başka ifade ile özelleştirme eğiliminin giderek güçlenmesi, kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılan veya yapılacak altyapı hizmetlerinin gözardı edilmesini gerektirmektedir.

Yukarıda adı geçen Mahalli İdareler, kendi hizmet alanlarıyla ilgili, altyapı çalışmalarını ya doğrudan kendi araç ve gereçleri ile kendi personellerinden yararlanarak yapmak veya ihale sistemi ile gerçekleştirmektedirler. Emanet Usulü olarak da adlandırılan birinci yöntemi bir tarafa bırakarak konumuzla ilgili olan ihale sistemine daha yakından bakalım.

"... Kamu Yönetimi sözü edilen büyük yatırımlar için gerekli kaynağı bulup ayırmakta ve daha sonra hizmet kiralayarak planladığı, programladığı yatırımı gerçekleştirmektedir. Sözü edilen bu hizmet kiralama sürecini "taahhüt sistemi" olarak adlandırmak mümkündür. Kamu kaynaklarının etkin ve verimli bir biçimde kullanılması açısından, doğal olarak taahhüt sisteminin işlerliği çok büyük önem taşımaktadır."¹

Kamu kurumlarının görev ve işlevlerinin yerine getirilmesi sırasında başvuru olan ihale sisteminin işleyişi sürecinde veya sonucunda önemli anlaşmazlıklar ve uyuşmazlıklar ortaya çıktığından; doğal olarak yargı mercilerince çözümlenmesi

¹ Doç. Dr. Gencay ŞAYLAN, **TODAİE Dergisi**, Cilt: 28, S. 1, s. 64.

gereken çeşitli ihtilafların, daha süratli ve kolay yünden çözülmesinde alternatif çözüm olarak "hakemlik kurumu"ndan yararlanıp yararlanılmayacağı irdelemek üzere bu çalışma yapılmıştır.

II - KAVRAM VE TANIMLAR

Konumuz içerisinde sık sık geçecek olan "hakem" ve "tahkim" sözcüklerinin sözlük anlamlarını vererek hukuksal niteliklerine değinmek suretiyle bu kavramlara açıklık getirilecektir.

Hakem: Hasım tarafların husumet ve davalarını çözmek için rızalarıyla özel yargıç olarak tayin ettikleri kimsedir.

Tahkim: (Hakeme gitme) Hasım tarafların husumet ve davranışlarını hal ve fasl için başka bir kimseyi hakem olarak aralarında kararlaştırmalarıdır. Kelime anlamı kavileştirme, muhkemleştirmek, muhkem kılmaktır.

Türk Hukuk Lügati'nde hakem ve tahkim konusu sözlük anlamından farklı açıklanmıştır. Bu kaynakta sözü geçen kavramlar şöyle ifade edilmiştir:

"Hakem: Mevcut veya ileride çıkacak hukukî bir ihtilafı halletmek için hususi surette intihap edilen kimse, iki tarafın arzularına tabi olmayan meseleler hakem tarafından halledilemez. Örneğin boşanma ve ceza davaları gibi.

Mevcut bir ihtilafın hakem ile halledilebilmesi tarafların bu hususta yazılı mukavele tanzim etmelerine bağlıdır. Bu mukavelenameye "tahkimname" (İng. arbitration agreement) denir.

Hakem; tarafların ittifakı ile veya mukaveledeki şartlara göre veya davayı niyete salahiyetli hakim tarafından intihap olunur.

Bazen kanun ihtilafı hakeme tevdi etmeğe alacaklıları mecbur tutmuştur. Bazı hadiselerde hakemi kanun tayin etmiş veya tarafların serbestçe hakem seçmelerine mani olmuştur. Mesela:

Umumi ve mülhak ve hususi bütçelerle idare edilen daireler ve belediyelerle, sermayesinin tamamı devlete veya belediyeye veya hususi idarelere ait olan daire ve müesseseler arasında çıkacak ihtilaflardan adliye mahkemesinin vazifesi dahilinde bulunanlar tahkim usulüne tabi kılınmıştır.

....."²

Bu açıklamadan da anlaşılacağı gibi, resmi kuruluşlar arasındaki ihtilafların hal yolu özel bir kanunla düzenlenmiş, bazı hukuki sorunların ise tahkim usulüyle karara bağlanamayacağı mevzuatla öngörülmüştür.

² Türk Hukuk Lügati, s. 111.

III - TAHKİM KURUMU

Bilindiği gibi köy idarelerinin dışındaki yerel yönetim birimleri II Özel İdareleri ve belediyelerdir. Bunların görev ve fonksiyonlarının bir icabı olarak çeşitli hukuki ilişkiler içerisinde bulunmaları doğaldır. İl Özel İdareleri ve belediyeler tarafından yapılan ihalelerde; hazırlık, ilan, ihalenin yapılması ve mukavelenin yapılması safhalarında çıkan ihtilaflar birinci aşamayı; icra ve mukavelenin gereğinin yapılmasından sonraki ihtilaflar ikinci aşamayı oluşturmaktadır. Bu idarelerle muhatapları arasında başgösteren anlaşmazlıklardan icra safhasına kadar olanlar idari yargının görev alanına girerken; icra safhası ve bu safhayı takip eden aşamadaki ihtilaflar adli yargının görev alanına girmektedir. İşte bu safhada tahkim yoluna başvurulabilmekte ve hakemlik kurumundan yararlanılabilmektedir.

Örneğin, ihale ilanının usulsüz yapılması idari davaya konu olurken; ihale edilen işten doğan fiyat farkları ve kati kabulden doğan sorunlar adli yargıda çözümlenecektir.

Konu ile ilgili olmamakla birlikte, özel hukuk hükümlerine göre düzenlenen mukavelelerden doğan ihtilafların hal yeri de adli mahkemelerdir. Nitekim Danıştay 6. Dairesinin 15.11.1995 gün ve 4568 sayılı kararı da bu doğrultudadır (5.4.1996 gün ve 22602 sayılı R.Gazete).

Hakemlik kurumunu düzenleyen hukuki kurallar, Medeni Yargılama usullerini düzenleyen Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 516-536. maddelerinde yer almıştır. Bu düzenlemeler çerçevesinde taraflar hakemlik kurumundan yararlanabilmektedir. Tahkim yoluyla sorunların çözümünde anlaşılan taraflar, üçüncü kişinin hakemliğini kabul ederek çekişmelerinin hallini kabul edebilmekte ve ihtilafların çözümüne hız kazandırabilmektedir.

Mahkemece yapılacak yargılamaya nazaran basit formaliteli olması, işleri daha çabuk sonuca bağlaması, her mesele için ihtisas sahibi kimselere başvurma imkânı sağlanması ve hatta bazen daha ucuzca mal olması gibi sebeplere dayanılarak, özellikle ticari işlerde tahkim usulüne rağbet gösterildiği söylenebilir.

Tanım ve kavramlar başlığı altında da değinildiği gibi resmi kuruluşlar arasında doğacak anlaşmazlıklarda zorunlu tahkim öngörülmüştür. Bu kuruluşların hangileri olduğu zorunlu tahkim usulünü düzenleyen 3533 sayılı Umumi, Mülhak ve Hususi Bütçelerle İdare Edilen Daireler ve Belediyelerle Sermayesinin Tamamı Devlete veya Belediye veya Hususi İdarelere Ait Daire ve Müesseseler Arasındaki İhtilafların Tahkim Yoluyla Halli Hakkında Kanun'un 1. maddesinde açıklanmıştır. Diğer maddelerde ise usule ve yetkiye ilişkin kurallar yer almıştır. Dolayısıyla resmi kuruluşların aralarında başgösterecek sorunların çözümünde Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 515-536., maddelerinden yararlanma imkânı bulunmamaktadır. Bu kuruluşların, özel kurum ve kuruluşlarla yaptığı iş ve sözleşmelerden doğan çekişmelerin çözümünde, tarafların rızalarıyla hakeme

gitmek mümkün bulunmaktadır. Bizim incelememiz gereken hususta bu hakemlik kurumudur.

B - HAKEMLİK SİSTEMİ

"Türk hukuku tahkim kurumunu düzenlemiştir. Bu düzenlemeler Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 516. ve müteakip maddelerinde yer almıştır. Yasaya göre tahkim usulünün uygulanabilmesi için iki tarafa da buna onay verecek ve anlaşmazlık durumunda "hakeme başvurulacağı" mukavelede hüküm olarak yer alacaktır. Mukavelede farklı hüküm olmadıkça hakem üç kişiden oluşacaktır. Her iki taraf birer hakem seçecek ve seçilen iki hakem üzerinde anlaştıktan sonra tahkim kurumu yetkili Mahkeme tarafından onaylanacaktır.

Yasanın ilgili hükümlerine göre hakem kurulu en çok 6 ay içinde anlaşmazlığı çözen bir karar üretecektir. Hakem kurulunun kararı çoğunluğun kararı olabilir ve kurul kararının hukuki gerekçesini de ortaya koymak durumundadır. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununa göre hakem kararları kesin kararlardır. Yasanın 533. maddesi, kararın belirlenen süre içinde verilmemesi, talep edilen konu ile ilgili olmayan bir karar verilmesi, yetkilerin aşılması ve iki tarafın iddialarının dışında karar verilmesi hailerinde hakem kurulu kararına karşı yargıtaya başvurulabileceğini öngörmektedir.³

Hakem Kararlarının Yargıtay'da temziyen incelenebilmesi Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununu ile sınırlı iken 1994 yılında verilmiş bulunan içtihadı birleştirme kurulu kararı ile "esastan"da incelenebilir hale gelmiştir. Bu konuya ayrıca değinilecektir.

1 - Tahkim Anlaşması

Hakemlik Müessesesinden yararlanılabilmesi için "tahkim anlaşması" yapılması gerekmektedir. Kanunun 516 ve 517. maddelerinde kullanılan anlamda tahkim anlaşması, tarafların bir çekişmeyi mahkemeye değil, hakem denilen özel kişilere müracaatla çözmek hususundaki uyuşmalarını ifade eder. Bu anlaşma çekişmenin henüz doğmamış veya doğmuş bulunması bakımından, kanunda iki ayrı deyimle ifade olunmuştur. Gerçekten 516. maddenin ikinci cümlesine göre, tahkim, özel yani ayrı bir sözleşme ile yapılabileceği gibi; herhangi bir sözleşmeye, bundan doğabilecek çekişmelerin hakemler vasıtasıyla halline dair bir şart, bir hüküm koymak suretiyle de olabilir...⁴

Gerek tahkim koşulu gerek tahkim anlaşması/sözleşmesi yapılışı itibarıyla borçlar hukuku hükümlerinin de uygulandığı bir hukuki işlemdir.

³ Gencay ŞAYLAN, a.g.e., s. 69.

⁴ Prof. Dr. Necip BİLGE, **Medeni Yargılama Hukuk Dersleri**, 3 Baskı Ankara Hukuk Fakültesi Yayınları, Yayın no: 442,1978, Sevinç Matbası.

Tahkim, şart veya anlaşma olup olmamasına bakılmaksızın yazılı yapılır. Tahkimin yazılı olması, ispat keyfiyetiyle ilgili olmayıp muteberlik şartıyla ilgilidir. Ayrıca, tahkim; tarafların arzu ve iradelerine tabi sorunlarda devreye girer. Örneğin, boşanma, ayrılık nesep davaları ve ceza davaları gibi ihtilaflarda tarafların sulh kabul şeklinde tasarruf hakları bulunmadığından bu hususlarda tahkim geçerli değildir.

Tahkim sözleşmesinde, tahkime tabi tutulacak meseleler belirtilmelidir. Bir başka anlatımla tahkim tüm soranlara genellenemez. Örneğin, tüm soranlar tahkimle çözümlenecektir şeklindeki bir sözleşmenin geçerliliği yoktur. Ama, bir ihale konusu işe ilişkin anlaşmazlıkların hakemle çözümleneceği taraflara şart veya sözleşmeye bağlanabilir.

Diğer taraftan tahkim sözleşmesinde tarafların hakeme veya mahkemeye gidebileceği yolunda hüküm bulunması halinde, ilgililer bu iki yoldan birisini seçmekte serbesttirler.

2 - Hakem Anlaşması

a - Hakem Anlaşması Kavramı

"... Hakem anlaşmasından maksat, çekişmenin tarafları ile, o çekişmeyi çözümlenecek olan üçüncü kişi veya kişilerin (hakemlerin) seçilmesi konusunda, onlarla yapılan anlaşmadır. Bu anlaşma da tahkim anlaşması gibi, yapılış tarzı bakımından borçlar hukukuna tabi bir işlemdir. Her iki taraf da daha başlangıçta, yani tahkim anlaşmasıyla birlikte hakemleri seçmiş olabilecekleri gibi, hakemlerin seçimini sonraya da bırakmış olabilirler... Kanun hakem anlaşması bakımından özel bir şekil öngörmemiştir. O halde tarafların sözlü olarak da hakim tayin etmeleri mümkündür. Fakat taraflardan biri hakem seçmede temerrüt (gecikme) gösterdiği takdirde, o tarafın hakemi "hakim" tarafından tayin olunur (HUMK m. 520)...⁵

b - Hakem Olabilecek Kişiler ve Hakemlerin Seçimi

Hakem olabilmenin koşullarının neler olabileceği konusunda kanunda açıklık yoksa da medeni hakları kullanabilme yeteneği olan gerçek ve tüzelkişilerin bu görevde rol alabilecekleri tartışmasızdır. En önemli koşul, hakemin taraflar dışında üçüncü bir kişi olmasıdır.

Hakemlerin sayısı ve seçim usullerinin belirlenmesi konularında taraflar serbesttir. HUMK'nun 520. maddesinde, sözleşmede aksine hüküm olmayan hallerde bu sayının 3 kişi olabileceği öngörülmüştür.

Hakem veya hakemler tahkim anlaşmasında ismen gösterilmiş olabilir. Hakemlerin ismen gösterildiği durumlarda, bu kişilerin hakemliği kabul etmeme-

⁵ a.k., s. 751-752.

leri, ölüm veya istifa gibi durumların ortaya çıkması hallerinde, sözleşmede ne yolda hareket edileceği açıklanmamışsa tahkim anlaşması hükümsüz kalır. Bu durum uygulamada gözönünde bulundurularak sistemin işletilmesine engel olabilecek sorunlara yol açılmamalıdır.

Bir başka yöntemde; tahkim anlaşmasında, hakemlerin sonradan taraflarca seçilebilmesine imkân veren hükme yer verilmesidir.

Bu takdirde, çekişme konusu hakkında dava açmak isteyen taraf, kendi hakemini seçerek karşı tarafa hakemini seçme davetini içeren bir tebligatta bulunur. Tebligatta ayrı bir süre belirtilmemiş ise, karşı tarafında kendi hakemini, tebliğ tarihinden itibaren 7 gün zarfında tayin etmesi gerekir; aksi taktirde onun hakemi hakim tarafından tayin olunur. HUMK'nun 520. maddesinde yer alan bu süre kesindir. Taraflar hakemlerin tamamını seçebilecekleri gibi, örneğin, üçüncü hakemin seçimini görevlendirilen hakemlere de bırakabilirler.

Tahkim anlaşmasında hakemi veya hakemleri kimin seçeceği hususunda bir açıklık bulunmazsa, davaya bakmaya yetkili muhakeme tarafından bu seçim yapılır.

Hakemler tarafların temsilcisi durumunda olmadıklarından ve tarafsız iş görmek üzere görevlendirildiklerinden azilleri mümkün değildir. Ancak, taraflar anlaşmaları suretiyle bu azli gerçekleştirebilirler.

Yasaklar ve hakemlerin reddi gibi hususlarda hakimler için kabul edilen ölçüler geçerlidir. Taraflardan herbiri red ile ilgili hakkını hakemlerin seçilmesini öğrendikten itibaren 5 gün içinde kullanabilir. Talep yazılı olmalıdır.

Hakemler için sözleşmede herhangi bir ücret öngörülmemişse yetkili Mahkeme tarafından, işin niteliği ve ortaya konulan çabaya denk bir ücret takdir edilir.

C - HAKEM YARGILAMASI

Hakemliğin dayanağı özel bir anlaşma olmakla birlikte, kanun hükümlerine göre, hakemler de, hakimler gibi anlaşmazlıkları çözümlemekle yetkilidirler. Hakemlerin faaliyeti de hakimnin faaliyetinde olduğu gibi, bir yargı görevinin ifası şeklinde kendini göstermektedir.

1 - Dava Açılması

Hakemlerce hallolması kabul edilen anlaşmazlıklar konusunda dava açılmasının şeklini belirleyen bir düzenleme bulunmamakla beraber, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 525. maddesinin 2. fıkrasındaki hüküm uyarınca, davanın, yazılı açılması gerekmektedir. Yani tarafların ihtilaf konusunun çözümü için yazılı dilekçe vermeleri gerekmektedir.

2 - Yargılama Usulü

"Hakemlerin uygulayacakları yargılama usulünü, taraflar tahkim sözleşmesinde (veya daha sonra yapacakları sözleşmede) tespit etmiş olabilirler. Bu halde, hakemler tahkim sözleşmesinde tespit edilen yargılama usulünü uygularlrlar...

Tahkim sözleşmesinde, yargılama usulü hakkında bir açıklık yoksa (daha doğrusu uygulanacak yargılama usulü taraflarca kararlaştırılmış değilse) hakemler uygulayacakları yargılama usulünü (tahkikatın şeklini ve sürelerini) kendileri tayin eder (m. 525). Hakemler, HUMK'na göre tahkikat yapabilecekleri gibi, tespit edecekleri başka bir yargılama usulünün uygulanmasında da karar verebilirler.

Ancak, her iki halde de, hakemler bir yargılama usulünün ana ilkelerine uymak zorundadırlar..."⁶

3 - Hakem Yargılamasının Süresi

Hakem Yargılamasının uzamaması için yasa yargılamaya süre getirmiş ve bu süreyi 6 ay olarak belirlemiştir. Sürenin başlangıcı hakemlerin ilk toplantısını takip eden gündür. Eğer hakem tek ise bu sürenin başlangıcı (Yargıtay içtihatlarına göre) ilk usul işleminde itibarendir. '

Anlaşmazlığın tarafları, yasada belirlenen süreyi, yapacakları sözleşme ile uzatabilecekleri gibi, kısaltabilirler. Ancak, hakemler belirlenen süreye uymak zorundadırlar. Aksi halde verilen kararlar geçersiz olur.

4 - Hakem Kararları

Sorunların/anlaşmazlıkların çözülmesi için görevlendirilen hakemler yasada veya sözleşmede belirlenen süreye sadık kalarak bir karar verirler. Hakemler birden fazla olduktan takdirde (HUMK'nun 531. maddesine göre) çoğunlukla karar verirler. Bunun dışında taraflar kararların oybirliği ile alınmasını, tahkim anlaşmasına, koyabilirler.

Verilecek hakem kararlarında, anlaşmazlıkların neden ibaret olduğu, maddi ve yasal gerekçe, davanın esası, masrafların miktarı ve kimlere ait olduğu gibi hususlar yer almalıdır. Tarih atılarak imzalanan kararlar bu şekliyle bir anlaşma (ait) değil, kazai bir işlem niteliği taşımaktadır. Alman hakem kararları yetkili ve görevli mahkemenin yazı işlerine verilir ve burada muhafaza edilir. Taraflardan herhangi biri talepte bulunursa, bu karardan onaylı örnek verilir. Mahkeme; ayrıca; kararın kapsamı ve konusunun neden ibaret olduğunu muhataplarına tebliğ eder. Kararın tebliği için herhangi bir süre öngörülmemişse de bu süre genel zaman aşımı süresi olarak yani on yıllık bir süre olarak değerlendirilmektedir.

⁶ Prof. Dr. Baki KURU, Hukuk Muhakemeleri Usulü Şerhi, Cilt 4, s. 40, 87.

D - HAKEM KARARLARINA KARŞI KANUN YOLLARI

HUMK'nun 533 ve 534. maddelerinde, hakemler tarafından verilen kararlara karşı bazı kanun yollarına başvurulabileceği açıkça yer almıştır. Bu kanun yolları "temyiz" ve "yargılamanın iadesi" şeklinde ortaya çıkmaktadır.

1 - Temyiz Yolu ve Temyiz Sebepleri

Yasanın 533. maddesinde temyiz sebepleri sayılmıştır. Buna göre;

- a) Tahkim süresinin geçmesinden sonra karar verilmiş bulunması,
- b) Taraflarca talep edilmemiş olan bir husus hakkında karar verilmesi,
- c) Hakemlerin, yetkileri içine girmeyen bir mesele hakkında karar vermemiş bulunmaları,

Temyiz sebepleri olarak sayılmıştır.

Hakem kararlarının Yargıtayca bozulması halinde, önceden belirlenen veya yasaca saptanan süre geçmişse; dava, yetkili mahkemede karara bağlanır. Diğer sebeplerle bozulan hakem kararlarında ise yeniden hakem seçilir ve yeni bir yargılama süresi belirlenerek belirlenmiş usullere göre sonuçlandırılır.

Görüldüğü gibi Yasa, hakem kararlarına karşı esastan bir üst yargı organına (Yargıtay'a) başvurma yolunu büyük ölçüde kapamış bulunmaktadır. Bu düzenleme hakemlik kuruntunun mantığı ile uyumludur. Anlaşmazlık konusunda uzman bir kurum olacağı varsayılan hakem kurulunun "tarafsız" olarak ve adalet ölçüleri içinde kalarak kısa sürede anlaşmazlığı çözecek bir karar üreteceği öngörülmektedir.

Bununla beraber ülkemizdeki uygulama içinde hakemlik kurumu kendinden beklenen işlerini yerine getirmemiş ve Yargıtay'ın 1993/4 esas ve 1994/1 nolu Yargıtay İçtihadı Birleştirme Hukuk Genel Kurul Kararı ile Yüksek Mahkemenin hakem kurulu kararını esastan da inceleyebileceği öngörülmüş; bu değerlendirme hukuk sistemi içinde uyulması gerekli bir kural konumuna gelmiştir..⁷

Bu konudaki Yargıtay İçtihadı Birleştirme Hukuk Genel Kurulu kararının verildiği 1994 yılına kadar, temyiz nedenleri "Maddi hukuk kurallarına aykırılık halleriyle" sınırlı kalmışken; 13.4.1994 gün ve 21904 sayılı R.Gazete'de yayımlanan Esas 1993/4, K. 1994/1 karar sayılı Yargıtay İçtihadı Birleştirme Hukuk Genel Kurulu kararı ile temyiz alanı genişletilmiş ve hakem kararlarının esastan da temyiz edilebilme görüşü benimsenmiştir. Söz konusu kararın sonuç bölümünde, "... taraflar, hakem sözleşmesi veya şartlarında hakemlerin, uyuşmazlığı maddi hukuk kurallarına göre çözümlemelerini öngördükleri takdirde, hakemlerin bu kurallar çerçevesinde karar verilmek zorunda olduklarına, aykırı karar verme-

⁷ Doç. Dr. Gencay ŞAYLAN, a.g.e., s. 70.

nin temyiz sebebi oluşturacağına..." ilişkin hükme yer verilerek, tahkim sisteminin daha da işlevsel olmasına olanak tanınmıştır. Bu son derece olumlu bir gelişmedir.

2 - Karar Düzeltme Yolu

Hakem kararlarına karşı "karar düzeltme yoluna" gidilmemektedir. Bu husus HUMK'nun 440. maddesinden anlaşılmaktadır.

3 - Yargılamanın Yenilenmesi Yolu

Hakem kararları aleyhine yargılamanın yenilenmesi yoluna gidilebileceği ve yenileme bakımından HUMK 445 ve 446. maddelerindeki hususların gözönünde bulundurulacağı kabul edilmektedir.

IV - DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Yerel yönetimler (köyler inceleme dışı bırakılmıştır) tarafından yapılan ihalelerden doğan anlaşmazlıkların daha s ratlı bir biçimde c z mlenebilmesi açısından "tahkim" sisteminden yararlanılıp yararlanılamayacağı ve bu sistemin nasıl işlediği hususları incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda edinilen bulgulara göre, genel anlamıyla kamu ihalelerinde "hakemlik" kurumundan yararlanılabileceği anlaşılmıştır., Kamu kuram ve kuruluşlarının kendi aralarında ortaya çıkan anlaşmazlıklar, 3533 sayılı Kanunun 1. maddesinde yer alan  er eve de kalmak koşulu ile aynı yasanın 2-9. maddelerinde c z lmektedir. Bu usule mecburi tahkim denilmektedir. Örneğin,  l özel  daresi ile belediyesi arasında ihale yasaı veya herhangi bir yasad n kaynaklanabilecek bir sor n bu yasa uyarınca c z lmek zorundadır. _

Bizim üzerinde durduğumuz husus ise Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 516. ve müteakip maddelerinde düzenlenmiş bulunan "tahkim" sistemidir.

Günümüzde, Yerel Yönetimler tarafından yerine getirilen görev ve hizmetlerin doğrud n doğruya bu idarelerce yapılması veya işletilmesi mümkün değildir. Globalleşme/evrenselleşme gibi olguların ön plana çıktığı günümüzde "uzmanlaşma" başlıbaşına bir değer olarak kabul edilmekte ve benimsenmektedir. Her geçen gün görev ve hizmet alanları genişleyen ve yeni hazırlanmakta olan yasalarla daha da genişleyecek olan  l özel  dareleri ( l Yerel Yönetimleri) ve Belediyeler (şehir yerel yönetimleri) "ihale sistemine" daha çok ihtiyaç duyacaklardır. Zira, yukarıda da değinildiği üzere; günümüzde "uzmanlaşma"  nemli bir kavramdır. Yerel yönetimler kendilerinin c zmek zorunda oldukları sor nları ve yapmak durumunda oldukları hizmetleri artık kendi elemanları ve araçları ile yapmamaktadırlar. Çünkü, her hizmetin kuruluşu ve işleyişi farklı nitelikte araç ve personeli gerektirmektedir. Sonuç olarak, emanet usulünün ihtiya a cevap veremediği alanlarda "ihale sistemi"  ağımızın ve günümüzün bir zorunluluğu olarak devreye girmek zorundadır.

Kamu hizmeti yapan yerel yönetimlerin ihale usulü ile yapacakları iş ve hizmetlerin icra safhasında ve sözleşmenin icrasından sonra bazı ihtilafların doğduğu/doğabileceği bilinmektedir. Örneğin fiyat farkı, taahhütün zamanında yerine getirilmemesi, kesin kabul işlemleri v.b. ihtilaflar, iş veya hizmetin kesintiye uğramasına neden olabilmektedir. Ortaya çıkan bu benzeri sorunların dava yoluyla adli mahkemelerde çözülmesi mümkündür. Doğal olan yol da budur. Ancak, adli prosedürün yavaş işlediği, özellikle hukuk davalarının tarafların yönlendirmesiyle sürdürüldüğü ve dolayısıyla uzun bir zaman dilimi içerisinde sonuçlandırılabilirdiği de bir gerçektir. Davanın ve yargılama usulünün doğası gereği yavaş işleyen dava yolunun dışına çıkılarak daha süratli bir biçimde anlaşmazlıkların çözümü için "tahkim sisteminden" yararlanılabileceği alternatif bir yöntem olarak yasalarımızda yer almıştır.

Tahkim sistemi ve hakemlik kurumunun ne olduğu, nasıl işlediği' ay ramlarıyla yukarıdaki bölümlerde yer almış bulunmaktadır. Bünyesinde uzmanlığa yer verilmesi, karar sürecinin kısa tutulabilmesi konusunda taraflara seçenek sunulması, oluşan kararların şekil ve esas yönünden Yargıtay nezdinde incelemeye tabi tutulması (Yargıtay'ın 1994 yılında verdiği içtihadı birleştirme kararı uyarınca hakem kararları maddi hukuka uygunluk açısından da incelenebilmektedir) gibi olumlu özellikleri sistem olarak içeren tahkim usulünün anlaşmazlıkların çözümünde devreye sokulmasının yararına inanmaktayız.

Hakemlik kurumu gelişmiş ve modern yönetimlerin işlerliği açısından büyük önem taşımaktadır. Kamu kuruluşlarının ve bizim inceleme alanımızı oluşturan Yerel Yönetimlerin (İl Özel İdareleri ve Belediyeler sınırlı olarak) özellikle altyapı hizmetlerinin yapılması için başvurdukları ihale usulünün yerine getirilmesinin esas ve usullerini belirleyen ve anlaşmazlıkların çözüm biçimini saptayan mukavelelerinde, "hakemlik kurumuna" yer vermeleri, çekişmelerin daha kısa bir sürede sonuçlandırılması açısından yararlı olabilir. Yargıtay İçtihadı Birleştirme Hukuk Genel Kurulu'nun E. 1993/1, K. 1994/1 (13.4.1994 gün ve 21904 sayılı R.G.) verdiği karardan sonra kuralına göre alınmış hakem kararlarının esas yönünden de Yargıtayca incelenebilmesi mümkün olduğundan bundan böyle tahkim sistemi daha da önem kazanacaktır.

Uzmanlığın önem kazandığı ve zamanın çok değerli olduğu günümüzde kamu ihalelerinden doğan ihtilafların süratli bir biçimde çözülebilmesi ve mahkemeler nezdinde açılacak davaların usulü formalitelerle çok uzatılmaya müsait olduğu gözönünde bulundurularak tahkim/hakem yöntemiyle çözümlenmesinin yararlı olabileceği değerlendirilmektedir. Bu konuda idarelere düşen görev, hakemlik sisteminin idare lehine işleyebilmesinin objektif koşullarının mukaveleye konacak hükümlerle veya bağımsız sözleşmelerle iyi bir biçimde ve hukuka uygun olarak saptanmasıdır.

Kamu kuruluşlarının dikkatli bir biçimde hazırlayacakları mukavelelerle hakemlik kurumundan hizmet gerekleri doğrultusunda yararlanabilecekleri düşünülebilmektedir. Burada önemli olan sistemin iyi kavranmasıdır.

ÇAĞDAŞ EKONOMİLERDE MESLEK EĞİLİMLERİ

Prof. Dr. Cihan DURA*

Bir sanayi-sonrası toplum; dinamikliğini bilgiden alan, öncü insanı toplumun talep ettiği becerilerle yetiştirilmiş uzmanlar, ana üretim sektörü hizmetler olan bir toplumdur. Böyle bir toplumun başlıca boyutlarından biri mal üreten ekonominin gittikçe hizmet ekonomisine dönüşmesi ise, bir başkası da hizmet eğilimlerinde oluşan değişimlerdir. Aktif nüfusun çoğunluğunu hizmet sektörüne kaydıran sanayi-sonrası toplumun tipik işgöreni; "mavi yakalı çalışanlar"dan çok, "beyaz yakalı çalışanlar" yani mühendisler, teknisyenler, araştırmacılar, yöneticilerdir. Bu değişme teknik ilerlemelerin bir sonucudur. Çünkü teknolojik ilerlemeler sayesinde pek çok işçinin yerini, gittikçe otomatikleşen makineler almakta, bu otomatikleşme de ticarete, ulaştırmada, eğitimde ve benzeri hizmetlerde daha fazla işgören çalıştırılmasını gerektirmektedir.

Dünyada ilk kez XX. yüzyılın ilk yansında Amerikan ekonomisinde başlayan bu sosyal evrim safhası; bir yandan istihdamın hizmet sektörü yönünde değişmesi, başlıca istihdam alanı olarak kamu sektörünün gelişmesi ve kadın istihdamının artması olmak üzere klasik kavramlarla anlatılabilecek üç yapısal değişim gösterirken, bir yandan da yeni bir kavram, "beyaz yakalı çalışanlar" kavramını gerektirmiş olan yapısal bir değişim içermektedir.

Beyaz yakalılar terimi ilk kez K. Marx tarafından kullanılmıştır. Bu kavramı J. Schumpeter "yeni toplumda etkinlik kazanacak olan aydın sınıfı", M. Weber ise "yeni toplumun özel eğitilmiş, uzmanlaşmış, yönetici ve teknisyenler grubu" olarak nitelemiştir.

Başta A.B.D. Olmak üzere Batı ülkelerinin ve Japonya'nın, bilgi toplumu ile sonuçlanan sosyal evrimini anlamak için, yalnız istihdamın ana sektörler itibarıyla dağılımına değil, aynı zamanda mesleki dağılımdaki değişmelere de bakmak gerekir. Burada konu, karşılaştırma amacıyla analize Türkiye'nin durumu da katılarak, bu ikinci yönüyle incelenecektir.

* Erciyes Ü. İİBF. Öğretim Üyesi.

A) A.B.D.'nde Meslek Eğilimleri

Sanayi-sonrası toplumun bir "beyaz yakalı toplum" haline dönüşmesi, sanayileşme aşamasını tamamlamış ekonomilerde, özellikle A.B.D.'nin istatistiklerinde kolaylıkla gözlemlenebilir. D. Bell'in verdiği rakamlara göre (Bell, 1973: 134 vd.), beyaz yakalılar kategorisi 1920'den beri toplumda en hızlı çoğalan kesim olmuş; sayılan, ilk kez 1956'da mavi yakalıların sayısını geçmiştir. 1900 yılında yalnızca 5.5 milyon olan beyaz yakalı çalışanlar sayısı; altı katın üzerine çıkarak 1968'de 35.6 milyon kişiye, toplam işgücü içindeki payı ise % 17.6'dan % 46.7'ye yükselmiştir. 1992'de ise % 55.1'i bularak toplam işgücünün yarısını geçmiştir (Tablo 1). Sanayi işçilerinin istihdamdaki payı; 1950'lerden itibaren azalma eğilimine girmiştir. Oran: 1950'de % 41.1, 1968'de % 36.3, 1992'de ise % 26.8'dir.

Tablo 1: A.B.D.'nde Başlıca Meslek Gruplarının Toplam İşgücü İçindeki Payları (1900-1992, % olarak)

MESLEK GRUPLARI	1900	1950	1968	1992
Beyaz Yakalı Çalışanlar	17.6	36.6	46.7	55.1
Mavi Yakalı Çalışanlar	35.8	41.1	36.3	26.8
Şahsi Hizmetlerde Çalışanlar	9.0	10.5	12.4	13.3
Tarımda Çalışanlar	37.5	11.8	4.6	2.9
Diğerleri	-	-	-	1.9

NOTLAR : "Diğerleri" grubu işsizlerle silahlı kuvvetler mensuplarını kapsar.

KAYNAK: 1900, 1950 ve 1968 yılları: D. BELL, **The Coming of Post Industrial Society: A Venture in Social Forecasting**, Newyork, 1973, p. 134, 135; 1992 yılı: H. ATİK. **Sanayi Sonrası Toplum Sürecinde Avrupa Birliği**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Er. Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1966, s. 83.

Dikkat çekici bir değişme de tarım aktif nüfusunda gerçekleşmiştir: XX. yüzyıla girerken, Amerikan ekonomisinin en büyük meslek grubu, toplam işgücünün % 37.5'ini oluşturan, 12.5 milyon çalışanıyla çiftçilik kategorisiydi. Ne var ki bu nüfus, yüzyılın son çeyreğine doğru istihdamdaki bütün önemini yitirmiş bulunuyordu: Toplam işgücü içindeki payı 1950'de % 11.8'e, 1968'de 3.5 milyonluk çalışanıyla % 4.6'ya düşmüş, 1992'de ise % 2.9'a gerilemiştir.

Yine D. Bell'in analizi gösteriyor ki 1900-68 arasında istihdam payı % 9'dan % 12.4'e yükselen kişisel hizmetler grubu (otel, lokanta, barmenlik, berberlik,...): düzenli bir gelişme içindeydi. 1992 verisi (% 13.3) bu gelişmenin devam ettiğini gösteriyor.

Çağdaş bilgi toplumunun asıl belirtisini ise, "bilimsel ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri" grubunun gösterdiği gelişmede gözlemliyoruz. Bu kategorinin kaydettiği büyüme, bütün öbür meslek gruplarının kaydettiği gelişmenin üzerindedir. D.Bell'in verdiği rakamlara göre, 1890'da 1 milyondan az olan bu grubun sayısı 1968'de 10.3 milyona yükselmiştir. Oransal miktar olarak payı; 1900'de % 4.3, 1968'de % 13.6'dır. Bu kategori içinde en büyük grup, 1968 veri-

lerine göre 2 milyonu aşan kadrosuyla "öğretim adamları"dır. Onu, sayılan yaklaşık 2 milyon olan sağlık çalışanları, ardından yaklaşık 1.4 milyonluk bir efektifle bilim adamları ve mühendisler grubu izlemektedir (Bell, 1973: 136 vd.).

B) Avrupa Birliği'nde ve Japonya'da Meslek Eğilimleri

Dünyanın sanayileşme aşamasını tamamlamış başka ekonomilerinin de, son 25 yıl içinde birer "beyaz yakalı" topluma dönüştüğü, İngiltere, Fransa ve İtalya hariç Avrupa Birliği (AB) üyeleri ile Japonya'nın meslek eğilimi istatistiklerinde hemen gözlemlenebiliyor (Tablo 2). 1960-92 arasında AB ve Japonya'da beyaz yakalılar; hızla çoğalarak, sayıca mavi yakalılar geçmiş, toplam işgücü içindeki paylarını en az % 45'e yükseltmiştir. Böylece bu ülkeler ABD'nin 1968 performansını (% 47) hemen hemen yakalamışlardır. Sanayi işçilerinin istihdamdaki payı bakımından -beklendiği gibi- AB'nde (% 36.8'den % 30.2'ye) azalma, Japonya'da duraklama (% 34.6) gözlemleniyor. Bu son ülkede, söz konusu payın içinde bulunduğumuz yıllarda azalmakta olduğu tahmin edilebilir.

Tablo 2: Avrupa Birliği ve Japonya'da Başlıca Meslek Gruplarının Toplam İşgücü İçindeki Payları (1960-1992, % olarak)

MESLEK GRUPLARI	Avrupa Birliği		Japonya	
	1960	1992	1960	1992
Beyaz Yakalı Çalışanlar	25.0	44.9	32.8	47.3
Mavi Yakalı Çalışanlar	36.8	30.2	34.5	34.6
Şahsi Hizmetlerde Çalışanlar	9.1	11.4	7.1	8.3
Tarımda Çalışanlar	24.6	9.8	24.2	7.0
Diğerleri	4.5	3.7	1.4	2.8

NOTLAR: Avrupa Birliği verileri; İngiltere, Fransa ve İtalya dışındaki üye ülkeler ortalamalarıdır. Bunlardan 1960 yılı verileri 1960-66 döneminin, 1992 verileri 1988-92 döneminin herhangi bir yılına aittir.

KAYNAK: H. ATİK, Sanayi Sonrası Toplum Sürecinde Avrupa Birliği, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Er. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1996, s. 83.

Gerek AB'nde gerekse Japonya'da tarım meslek grubunun payı, hızlı bir azalışla yaklaşık % 25'den % 10'un altına düşmüştür. ABD bu safhayı 1950'li yıllarda yaşamıştı. Tarımda çalışanlar grubu; yüzyılımız tamamlanırken, tıpkı ABD'nde olduğu gibi, AB ve Japonya'da da istihdamdaki önemini yitirme noktasına gelmiş bulunmaktadır.

Şahsi hizmetler grubu bakımından ABD'nde belirlediğimiz artış eğilimini, yalnız AB ortalamalarında değil, Japonya verilerinde de rahatlıkla görebiliyoruz.

Yukardaki analizlerimize esas olan AB verileri hesaplamasına dahil edilmeyen İngiltere, Fransa ve İtalya'nın, 1981 yılındaki meslek grupları aktif nüfus payı; beyaz yakalılar için % 44.2, mavi yakalılar için % 27.4, hizmet işçileri için % 7, tarımda çalışanlar için % 7.1'dir (Atik, 1996: 84). Bu rakamlar, görüldüğü gibi, yukarıdaki gözlemlerimizi daha da pekiştirici niteliktedir.

C) Türkiye'nin Durumu

Türkiye'nin meslek yapısına ait istatistik veriler; ülkemizin, henüz sanayileşme aşamasını yaşayan bir ülke olduğunu gösterir. Tablo 3 verilerine göre 1970-1990 arasında beyaz yakalılar kategorisinin toplam işgücü içindeki payı, düzenli olarak artmakla birlikte, ancak % 9.6'dan % 15.3'e yükselbilmiştir. Asıl büyüme; % 9.1'den % 22.7'ye tırmanan mavi yakalılarının istihdam payında kaydedilmiştir. Bu artış eğilimini normal olarak gelecekte de sürmesi ve bu grubun payının % 40 civarına kadar artması gerekir. Azalış eğilimi ondan sonra başlayacaktır.

Tablo 3 : Türkiye'de Başlıca Meslek Gruplarının Toplam İşgücü İçindeki Payları (1970-1990, % olarak)

MESLEK GRUPLARI	1970	1980	1985	1990
Beyaz Yakalı Çalışanlar	9.6	12.7	13.3	15.3
Mavi Yakalı Çalışanlar	9.1	21.3	20.7	22.7
Şahsi Hizmetlerde Çalışanlar	3.7	4.8	5.1	5.7
Tarımda Çalışanlar	66.8	57.5	55.9	50.6
Diğerleri	10.9	3.8	4.7	5.4

KAYNAK : 1970 ve 1980: C. DURA, Bilgi Toplumu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 72; 1985 ve 1990: DİE, Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri 20.10.1985, Ankara, 1985, s. 88 ve DİE, 1990 Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Ankara, 1993, s. 134'den hesaplandı.

Bununla birlikte XX. yüzyılın son çeyreği boyunca Türk ekonomisinin en büyük meslek grubunu, toplam işgücü payı % 66.8'den % 50.6'ya düşmüş olmasına rağmen, tarımda çalışanlar grubu oluşturmaktadır. Bu nüfusun, XXI. yüzyıla girerken de istihdamdaki önemini koruyacağı anlaşılmaktadır.

Şahsi hizmetler grubu düzenli bir gelişme içindedir. Toplam işgücü içindeki payı 1970-90 arasında sürekli artarak % 3.7'den % 5.7'ye çıkmıştır.

Yaptığımız hesaplara göre, çağdaş bilgi toplumunun asıl göstergesi olan "bilimsel ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri" grubunun aktif nüfus payı; aynı dönemde % 3.7'den % 5.1'e kıvıldamıştır. Bu rakam aşağı yukarı ABD'nin 1910 rakamına (% 4.7) eşittir.

Tablo 4'de 1990 Türkiye'si, 1900 Amerikan, günümüz AB ve Yunanistan ekonomileri ile karşılaştırılmıştır. Bu tablonun gözleminden şu sonuçlara ulaşılabilir:

— Türkiye, 1990'lı yıllara girerken, 1900 Amerikan ekonomisinin meslek yapısına ulaşma çabası içindedir. Oysa Yunanistan bu hedefi aynı yıllarda fazlasıyla gerçekleştirmiş bulunmaktadır.

— Bir üyesi olma hedefini güttüğü AB'nin bugünkü meslek yapısından çok uzakta bulunuyordu. Oysa 1961-92 arasında çok şiddetli bir yapısal değişim başarısı gösteren Yunanistan bu yapıya oldukça yaklaşmıştır.

— 1990 Türkiye'si, 1961 Yunanistan'ı ile hemen hemen aynı meslek yapısına sahiptir. Başka bir deyişle bu komşumuzdan da, çağdaş meslek eğilimlerine uyum bakımından 30 yıl geride bulunuyoruz.

Tablo 4 : Türkiye, ABD, AB ve Yunanistan'da Başlıca Meslek Gruplarının Toplam İşgücü İçindeki Payları (% olarak)

	Türkiye	ABD	AB	Yunanistan	
MESLEK GRUPLARI	1990	1990	1992	1961	1992
Beyaz Yakalılar	15.3	17.6	44.9	14.3	36.7
Mavi Yakalılar	22.7	35.8	30.2	22.2	29.3
Şahsi Hizmetliler	5.7	9.0	11.4	6.8	9.3
Tarımda Çalışanlar	50.6	37.5	9.8	53.7	23.9
Diğerleri	5.4	-	3.7	3.1	0.8

KAYNAK: ABD, AB ve Türkiye: Tablo 1, 2 ve 3; Yunanistan: H. ATİK, **Sanayi Sonrası Toplum Sürecinde Avrupa Birliği**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), ER. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1996, s. 181.

SONUÇ

Dünyanın en ileri ülkeleri bugün bir beyaz yakalı toplum haline dönüşmüş bulunmaktadır. Bu dönüşüm sürecinde ABD öncüdür. Onu AB ülkeleri ve Japonya izlemektedir. Bir meslek olarak şahsi hizmetler de umut vadetmektedir. Buna karşılık çiftçilik, önemini bütünüyle yitirmiş, sanayi işçiliği yitirme süreci içindedir.

AB ve Japonya; beyaz yakalıların ağırlığı bakımından, ABD'nin 1968 performansına, 1990'lı yıllara girerken yaklaşmış bulunuyordu. Dolayısıyla istihdam yapısının; beyaz yakalılar lehine, buna karşılık mavi yakalılar ve tarımda çalışanlar grubu aleyhine değişmesi daha bir süre devam edecektir.

Türkiye; meslek yapısı bakımından, sanayileşmekte olan bir çiftçi ülkesidir. Teorik olarak yakın gelecek için bir sanayi toplumu, uzak gelecek için bir bilgi toplumu olmaya hazırlanmaktadır. Çağdaş meslek yapısı bakımından, Avrupa Birliği'nden, hatta Yunanistan'dan bile geri olan günümüz Türkiye'si; henüz 1900 Amerika'sının yapısına ulaşmaya çalışmaktadır.

Türkiye'nin, 1990'da istihdam payı % 15.3 olan ve küçük görünen beyaz yakalılar grubun geleceğin bilgi toplumunun çekirdeği, çağdaşlaşmamızın güvencesidir. Bu meslek grubunun gerekli hızla çoğalması, mavi yakalılarla birlikte artmasına, yani Türkiye'nin gerçek anlamında sanayileşmesine bağlıdır. İleri ülkele-

rin ekonomik tarihi gösteriyor ki bunlar belli bir noktaya kadar birlikte artmak zorundadır. Aksi halde Türkiye bilgi toplumu safhasına asla ulaşamayacaktır. O halde 1980 sonrasında gerçek anlamda sanayileşmeyi dışlayan gelişme politikaları yanlıştır ve terkedilmeleri gerekir.

KAYNAKLAR

- ATİK, H., **Sanayi Sonrası Toplum Sürecinde Avrupa Birliği**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Er. Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1996, s. 209.
- BELL, D., **The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting**, Newyork, 1973, XIII-p. 507.
- DİE, **Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri 20.10.1985**, Ankara, 1985.
- DİE, **1990 Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri**, Ankara, 1993. DURA, C., **Bilgi Toplumu**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 190.

CEZA MUHALEMESİ HUKUKUNDA TANIKLIK VE TANIKLIKTAN ÇEKİNE

Dr. İlhan AKBULUT
Hakim

GİRİŞ

İnsanların birbirleriyle toplu halde yaşamaya başlamalarıyla zorunlu olarak sosyal olaylar meydana gelmiştir. İnsanoğlunun en doğruyu bulup birbirleriyle iyi geçinmeye başlamalarıyla sosyal bir düzenin belirdiği müşahade edilmektedir. İnsanları birbirleriyle toplu halde yaşamaya, bir bakıma insanın doğası gereği sosyal ve siyasi bir varlık olması zorlamaktadır. İnsanların toplumsallık özelliği birbirleriyle barış içinde, birbirlerinin hak ve hukukuna el atmadan yaşamasını zorunlu kılmaktadır.

İnsanlar toplu halde yaşamaya başlamalarıyla birlikte haksızlıklara karşı tepkilerini de göstermişlerdir. Böylece adalet ve eşitlik kavramları ortaya çıkmıştır. Adalet duygusu, başkalarının haklarına saygı ve ihtimam göstermeyi gerektirir. Başkalarının haklarına tecavüz edenlerin yarattıkları zararları gidermeleri, adaletin tabii icabıdır. Karşılıklı zıt menfaatlerin çatışması halinde adaletin görevi, birbirine aykırı hak ve dilekler arasında denge yaratmak ve uğranılan zararları gidermektir.

Genel olarak "hak", hukuk nizamı tarafından himaye edilmiş ve bu himayeden istifade hak sahibinin iradesine bırakılmış olan menfaatlerdir. Hukuk nizamı tarafından sağlanmış olan haklar, üzerinde yapılan hukuki muameleler veya meydana gelen hukuki hadiselerle kazanılır veya kaybedilirler.

Varlığını iddia ettiğimiz hakkı ispat etmek zorundayız. Aynı şekilde meydana geldiğini iddia ettiğimiz olayı da ispat etmekle yükümlüüz. Bir hakkın ispatı olarak toplanan delillerle mümkün olur. Adaletin yerine getirilmesiyle görevli olan mahkemeler elde edilen delillerle neticeye ulaşırlar. Deliller, yargılamaya katılan kişilerin bir olayı daha sonra yeniden yaşamaya, onu yeniden ortaya koymaya yarayan araçlardır. Delilin konusu, maddi vakıalardır. Hukuk mahkemelerinin aksine ceza mahkemelerinde delil genellikle tanıklardır. Hukuk mahkemelerinde bir hakkı ispat etmek gerekli olduğu halde, ceza mahkemelerinde çoğunlukla bir "fiil" ispat etmek gerekli olmaktadır. Demek ki, ceza hukukunda tek ve kaçınılmaz delil tanık olmaktadır.

I - TANIK TAYRAMI VE NİTELİĞİ

Türk Hukuk Lügati tanığı şu şekilde tanımlamaktadır: "Ceza ve hukuk davalarında bilgileri hakkında beyanda bulunan üçüncü şahıslardır."¹ Bu tanımlamanın yanında birçok tanık tanımlaması örneği vermek mümkündür. YURTCAN; "Tanık, beş duyusu ile elde ettiği gözlemlerini yargıç önünde açıklayan kişidir" demektedir.² TOSUN ise; "muhakeme konusu olay hakkında beş duyuları marifetiyle öğrendiklerini hakime anlatan üçüncü kişilere tanık denir" şeklinde bir tanımlama vermektedir.³

Tanık beyanını ise KUNTER; "tarafardan olmayan bir kimsenin bir olay hakkında beş duyusu ile edindiği bilgileri sübut konusunda karar verecek olan hakim veya onun tayin ettiği naip hakim veya istinabe olunan hakim huzurunda sözle bildirmesidir" şeklinde tanımlamaktadır.

Tanık açıklamaları, hukuk sistemimizde ispat araçları arasında yer almış olup, kanunumuz buna "şahadet" demiştir. Bir insanın şerefini hattâ hayatını ilgilendiren durumlarda, mahkemelerce verilecek hükümlere delil olacak şahadetin önemi büyüktür. Sosyal düzenler sahasında adalet yapısı kurmak işini üzerine alanlar her devirde şahadetten istifade etmişlerdir. Her ne kadar tanık, göreni işiten, beş duyusu ile elde ettiği bilgileri bir olayı açıklığa kavuşturmak için söyleyen kimse ise de; görmek, duymak, işitmek, her zaman için doğruyu doğru görmek ve doğruyu işitmek, doğru duymak anlamına gelmez. Genel olarak insan bilgisinin temeli duyumlardır. İnsanlar bilinen beş duyuları vasıtasıyla meydana gelen olaylarla temas halindedirler. Bunların görme, işitme, dokunma, tatma ve koklama olduğu; bunlar sayesinde etraflarında meydana gelen olaylardan ve şeylerden bilgi sahibi oldukları açık bir gerçektir. Duyular üzerine tesir eden olaylar ve şeyler intiba husule getirirler. Eski bir duyuma ait bu intihalara "hafıza" demektedir. Eğer bu intiba hemen bir duyu üzerinde olursa duyum adını alır.⁴ Dış dünyada meydana gelen olayların duyular üzerine tesiriyle hasıl olan duyumlar; duyuların kudretine ve olayın şiddetine bağlı olarak bilince yerleşir ve bu bilinç psikolojik bir olay olan "idrakî" oluşturur.⁵

Tanık açıklamaları doğru ya da yanlış olabilirse de, mahkeme kararları kesin ve bağlayıcı olmaktadır. Mahkeme kararlarının öncelikle kesin bilgiye dayalı olması gerekmektedir birlikte uygulamada her davayı ispat için kesin nitelikte başkaca delil bulmak mümkün olmaz. Bu durumda tanık beyanı esaslı bir ispat aracı niteliği kazanmakta olup, bugün artık tanıksız yargılama yok gibidir.

¹ **Türk Hukuk Lügati**, 1947, Fasikül IV, s.307.

² YURTCAN, Erdener, **Ceza Muhakemesi Usulü Kanunu Şerhi**, İ. Cilt, Alfa Basın Yayın Dağıtım, İstanbul 1995, s. 528.

³ TOSUN, Öztekin, **Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri**, C. 1, İstanbul 1984, s. 742.

⁴ ERGÜL, Teoman, Şahit ve Şahitlik, **Adalet Dergisi**, Yıl: 55, Eylül-Aralık 1964, s. 1023.

⁵ EREM, Faruk, **Adalet Psikolojisi**; 2. Bası, Ankara 1955, s. 214.

A - Tanık Beyanının Temsil Değeri

Tanık, olay hakkındaki bilgilerini bazı defa doğrudan doğruya öğrenir. Bu hususta en çok görme duyusu rol oynadığı için, doğrudan doğruya bilgisi olan tanığa çok defa "görgü tanığı" denilir. Bazı defa da bir kimse olay hakkındaki bilgilerini dolayısı ile, yani başkalarından öğrenir. Bilginin doğrudan doğruya veya dolayısıyla edinilmiş olması, beyanın değerine tesir edebilir. Doğrudan doğruya tanığın beyanı hakikati daha iyi temsil eder. Ancak dolayısı ile yani başkalarından öğrenilen bilgilerin de hakikati aksettirmesi mümkündür.

Tanıklık tarihin olduğu kadar birçok toplumsal müesseselerin ve özellikle adaletin temellerinden biridir. Ancak bu isbat vasıtası çok defa aldatıcı olmaktadır. Hattâ denilebilir ki, adaleti hataya düşüren sebepler arasında tanıklık başta gelmektedir.

Tanıklığın temellerinden biri samimiliktir. Halbuki gerçekte her tanık samimi olmayabilir. Bazı tanıkların istemiyerek izlenimlerinde hataya düşmeleri mümkündür. Bazılarının ise kasıtlı olarak yalan beyanda bulunmaları söz konusu olabilir. Tanıklık aslında tehlikeli bir delildir. Zira tanığın beyanının samimiyeti çeşitli etkenlere bağlıdır. Çeşitli etkenlerin tesiri altında bulunan tanığın olayı mahiyetine uygun olarak bildirmesi, nakletmesi, anlatması şüphelidir. Her insan aynı olayı kendi tarzına göre anlatacağından, birçok dürist insanların tanığı oldukları olayları birbiriyle çelişecek şekilde beyan etmelerine hayret edilmemelidir. İnsan gördüğünü, hatırladığını sanar ve fakat sürekli hayal eder.

Tanıklık, sadece bildiklerinin beyanından ibaret kalmamakta, tanığın kendi tahayyüllerinin, tecrübelerinin, olayı takip eden şahsi hayatının bir ürünü halini almaktadır. Bundan dolayı psikolojik ve sosyal sınırsız etki altında bulunan tanığın tarafsızlığı ve samimiyeti imkânsızdır. Tanık seyrettiği olaya nüfuz ve onu anlatmak için hem zihniyle hem hayaliyle çalışır, gördüğü olayların teferruatını ve şartlarını meylettiği duygulara, fikirlere, prensiplere ve teorilere benzetir ve onları yapı ve şekline uygun olarak hafızasında tutar ve anlatır. Bu nedenle tamamen doğra, samimi ve tarafsız olan tanıklık bir istisnadır.

Tanıklığa tesir eden faktörler arasında kıskançlık, kin gibi şahsi duyguların, menfaat gibi egoist karakterlerin, propaganda, dedikodu gibi toplumsal akıntıların ve beslenen siyasi temayüllerin önemi çok büyüktür. Bu etkenlerle tanık olayı adeta icad eder.

Hırsızlık suçunda, kendisi hırsızlıktan gelmiş bir tanık ya geniş bir anlayışla sanığın lehine, yahut da şuur dışı bir anlayışla en namuslu bir insan edasını takınarak tamamiyle aleyhine şahadet edebilir.⁶

⁶ GÖZÜBÜYÜK, Abdullah Pulat, Adli Psikoloji Yönünden Tanık, **Adalet Dergisi**, Yıl: 39, Sayı: 5, Mayıs 1948, s. 545.

Açıklanan sebeplerle; doğru, samimi ve tarafsız tanıklıktan bahsetmek çok zordur. Dolayısıyla tanıklık müessesesiyle her zaman hakikâti bulmak mümkün olmayabilecektir.

Tanık ekseriya, meydana gelmiş bir olayı hemen değil muayyen bir zaman geçtikten sonra "nakletmek" zorundadır. Bunun ise hafıza ile ilgisi bulunduğu, iç ve dış tesirler ile vâki telkinlerin altında bu bilginin saf olmaktan çıkıp bir "hüküm" mahiyetini kazandığı unutulmayacak bir gerçektir. Halk deyimiyle "dün yediğini unutacak" kadar zayıf hafıza sahipleri ile "söylenen her söze kanacak safdiller" bulunduğu inkâr edilemez.⁷ Tanıklar bazı defa istemiyerek hataya düşerler iyi hatırlayamadıklarını hafızalarından uydururlar ve buna kendileri de inanırlar. Yahut duyulan hatalıdır. Mesela yanlış işittmiştir, kendi işittiği şekilde söylendiğine samimi olarak inanır. Tanık bazı defa da muhitin tesiri altında kalarak hakikatte görmediği, işitmediği şeyleri, gördüğünü, işittiğini sanır. Tanık istemiyerek hataya, bazı defa da soru sorma tarzı yüzünden düşer. Soruların telkin edici tesiri büyüktür. Hülâsa, tanık psikolojisi, tanıkların çeşitli şekillerle ve samimi olarak hataya düşüp hakikati tahrif edebileceklerini göstermektedir.

Tanıkların kasten hakikati söylemedikleri, yalan beyanda bulundukları da vardır. Bunun da sebepleri çeşitlidir. Tanık, kendisine veya yakınlarına menfaat sağlamak veya bir tehlikeyi önlemek için yalan söyleyebilir. Tanığın yalan beyanını önlemek için kanun şu tedbirleri öngörmüştür: a) Çekinme yetkisi, b) Çekinme Mecburiyeti, c) Tanığa ne derecede itimat edilebileceğini gösteren suallerin sorulması, ç) Yemin, d) Tanıkların ayrı ayrı dinlenmesi, e) Soruşturmada tarafların yüzüne karşı ve alenen beyanda bulunulması, f) Tanıkların yüzleştirilmesi, g) Yalan beyanın suç sayılması.

Bu tedbirler yalan beyanı önlemek ister. Ne dereceye kadar önleyebildiği her tanık dinlenmesinde ayrıca değerlendirilmelidir. Bu tedbirlerin yanlış beyana tesiri olmadığı ise açıktır. Hâkim tecrübe kaidelerine dayanarak, sağlamlığı değerlendirir ve sağlamsa delil sayar.⁸

Davada her hangi bir sıfatı olanlar, "üçüncü şahıs" değildir. Bu nedenle "hakim", "zabıt kâtibi", "şahsi davacı", "müdahil" tanık olamaz. Şahidin kendi davasında tanık olarak dinlenmesi de kanunumuzca kabul edilmemiştir.⁹ "Maznun şahit olarak dinlenemez. Çünkü hiç bir kimse, aynı dava safhasında hem maznun ve hem şahit olamaz; bu itibarla şeriklerden biri diğeri aleyhinde şahit olarak dinlenemez ve binaenaleyh ifadesi dinlenen bir şerike bilfarz 47. madde mucibince şahitlikten çekinmek hakkı, olduğu bildirilmediği iddiası dermeyer edilemez. Maznun sıfatı ile hakkında takibat yapılan kimse, beraat eylemek-hükümün

⁷ ERGÜL, Teoman, **a.g.m.**, s. 1024.

⁸ KUNTER, Nurullah, **Muhakeme Hukuku Dahı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku**, İstanbul 1978, s. 452.

⁹ EREM, Faruk, **Ceza Usulü Hukuku**, Ankara 1964, s. 346.

katileşip katileşmediğinin ehemmiyeti yoktur-veya muhakemesinin men'ine karar verilmiş olmak suretiyle üzerinde maznuluk sıfatı kalmazsa şeriki addedilmiş maznun hakkında şahit olarak dinlenebileceği şüpheden azadedir".¹⁰ "Savcı şahit olabilir, fakat şahit olarak dinlendikten sonra o işte vazife göremez".¹¹

"Müdafî şahit olabilir. Bu sıfatla dinlenmiş olması, müdafilik vazifesinin ifasına mani değildir. Fakat bu halin müdafilik vazifesile telif edilip edilmeyeceği hususu, kendi takdirine kalmıştır. Mahkemenin lüzum göstermesi halinde müdafî şahadete mecburdur".¹²

"Bir takibatta maznun bulunan kimsenin o takibatta şahit olarak dinlenemeyeceği içindir ki tahkikatın mevzuu olan suç müteaddit olupta şeriklerden biri suçlardan birinde maznun olmasa dahi şahit olarak dinlenemez".¹³

B - Tanığın Ödevleri

Tanık, mahkemeye ışık tutmakla, toplumsal bir görev yapar. Faydalanılmak isteniyorsa tanık gereksiz çağrılmamak ve angarya haline getirilmemelidir. Tanıklara gereken saygı gösterilmeli, tanıklık sebebiyle doğan zararları eksiksiz ve süratle giderilmeli, halk deyimi olan "işin yoksa şahit ol" deyimi artık değerini yitirmelidir.

PULUR, Tanıklık ile ilgili bir yazısında şöyle demektedir: "Eğer memursanız, önümüzdeki günlerde bir bilgi fişi doldurmak zorunda kalabilirsiniz. Gizli yazılı bu bilgi fişinde her çeşit soru vardır. Bilgi fişi ahret sualleriyle doludur, ama cevap vermek o kadar güç değildir. İnsan kendisini biraz zorlarsa cevap verebilir. Fakat bir soru var ki, ehemmiyetsiz trafik suçları müstesna, herhangi bir kanuna veya nizamla aykırı hareketten dolayı tevkif edildiniz mi? Aleyhinizde bir iddianame tanzim edildi mi? Herhangi bir askeri veya sivil mahkemeye tanık olarak davet edildiniz mi? Şayet cevabınız evet ise suçun nevi, tarihi, mahkemenin yeri ve verilen cezayı veya kararı yazınız. Gelin de bu soruya cevap verin bakalım. Diyelim, sekiz yıl önce otobüse bindiniz. Bir yolcuyla, biletçi arasında bozuk para yüzünden tartışma çıktı. Tartışma giderek büyüdü. Vur, kır, derken otobüs durduruldu. Polis geldi, karakola gittiniz. Sizde olayın tanığıсыınız. Biletçi çağırıyor: -Bu bana hakaret itti. İşte beyler tanık. Yolcu bağıyor: -Hayır, o bana hakaret etti. İşte beyler tanık. Tutanak tutuldu, mahkemeye gidildi ve siz de hakim önünde tanıklık yaptınız. Sonra sonrasını ne bileceksiniz.-Kimbilir ne oldu ? Biletçi mi mahkûm oldu, yolcu mu? Kim beraat etti ? İşiniz yok da davanın sonunu izleyecek değilsiniz ya. Ama kazın ayağı öyle değil...Bu soruya göre, mahkemenin yerini, suçun nevini, verilen cezayı, kararı ve tarihini bilmeniz gereki-

¹⁰ SEVİĞ, Vasfî Raşit, **Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu**, C.I., İstanbul 1929, s. 38.

¹¹ KANTAR, Baha, **Ceza Muhakemeleri Usulü**, 4. Bası, İstanbul 1957, s. 70.

¹² a.k., s; 70.

¹³ SEVİĞ, Vasfî Raşit, **a.g.e.s.** 37.

yor. Bilmediniz mi yandınız. İşt en çıkarılmanız, ya da atılmanız için yeter de artar bile...¹⁴

AKBAL da "Tanıklık Üzerine" isimli makalesinde görüşlerini şöyle aktettirmektedir: "Tanıklar üzerinde düşünüyorum bir süredir. Her şey tanıklığa dayanıyor. Siz bir şey yazsanız, söyleseniz inanmıyorlar da tanık var mı, tanığın kim ? diye soruyorlar. İl le de birini çıkaracaksınız ortaya, iş te falanca, iş te feşmekânca diyeceksiniz. O kişi sizden daha doğ ru cu, sizden daha güvenilir biriymiş gibi. Özellikle adalet tanıklığa dayanan bir kurumdur. İ ki tanıkla adam asılır derler halk arasında. Doğ ru mu söylüyor yalan mı, farketmez pek, tanık ya, tanık olarak konuştu ya, tutanağı imzaladı ya, yeter bu kadarı. Resmi dairelerde tanık gerekir. Özellikle tapuda nerden bulacaksınız tanığı o sırada ? Bu iş için adamları vardır bu gibi yerler, çıkıverirler ortaya, ya da o dairenin ilgilileri buluverirler onları, sıkıştırdın mı bir on lira, basarlar imzayı. Bilirlermişçesine, tanır larmış çasına, anlar larmış çasına... Tanığın görevi nedir ? Doğ ru yu söylemek...Ama doğ ru nedir ? Her tanık doğ ru yu görebilir mi, bilebilir mi ? Bir cezaevinde kadın mahkûmlar başkaldırmış, oradaki gardiyan gelecek konuşacak, ne söyleyecek ? kimden yana konuşacak ? Özellikle bilgisiz, öğrenimsiz kişiler gördüklerini bile gereğı gibi anlatamazlar, hattâ göremezler de... Bu yüzden avukata başka, savcıya başka, yargıca başka yanıt verirler, çok sıkıştırılınca düşüp bayılırlar. Yalancı tanık olmayı istememek de vardır bunda, doğ ru sandığı şeyin gerçekten doğ ru olup olmadığından kuşkulunmak da... Kişi birden anlayıverir yanlışlık içinde olduğunu, doğ ru diye, gerçek diye yalan yanlış şeyler söylediğini bilmeyecek bir insanın, birçok insanın mutsuzluğuna hattâ felaketine yol açtığını...¹⁵

CMUK'nun 45. maddesinin gerekçesinde: "Şahadet, bir vazife içtimaiyedir. Her cemiyeti medeniyeye mensup olanlar, bu vazife içtimaiyeyi ifa ile mükelleftirler. Bunu, kendiliğinden ve rızasıyla ifa etmeyenleri kudreti içtimaiye ifaya icbar eder. Binaenaleyh, maddede bu esas takip olunarak; şahidin celpname ile davet olunacağı ve ancak davada ademi icabet halinde bunun hasıl edeceği kanuni neticelerin de bildirilmesi lazım geleceğı tasrih olunmuştur. 45. maddede, esas itibariyle yapılan değ iş iklik, 2. fıkradaki tanıkların davetiye tebliğ edilmeksizin ihzar müzekkeresi ile getirilebilmesi halinin, yer bakımından tahdidi kaldırılmakta ve mevkuflu iş llerde bütün tanıkların ihzar müzekkeresi ile getirilebilmesi imkân dahiline sokulmaktadır. Böyle bir istisnai hükmün kaide haline getirilmesi üzerinde uzun boylu düşünölmüştür. Tanığın, ilk ağı zda, polis zoru ile getirilmesinin doğ ru olmadığı, nihayet kendisinin, kamu menfaati için tanıklık yaptığı, böyle bir muamelenin ağır olduğu ş üphesiz ise de; tanığın polis zoru ile getirilmemek menfaati ile, tutuk sanığın menfaatinin karşılaşması dolayısıyla, esasında prensiplere uygun düşmeyen böyle bir hal tarzının memleket ş artları bakımından

¹⁴ PULUR, Hasan, Tanıklık Deyip Öteye Geçmeyin, **Milliyet**, 22.4.1976.

¹⁵ AKBAL, Oktay, Tanıklık Üzerine, **Cumhuriyet**, 21.1.1974.

kabulü gerekeceği sonucuna varılmış ve zaten bunun bir mecburiyet olmadığı, ihtiyari bir hüküm olduğu, hakimlerin bu ihtiyari tanığın gelmeyeceğini kuvvetle muhtemel gördükleri hallerde uygulanacakları da gözönünde tutularak, 2. fıkra hükmün değiştirilmesi uygun görülmüştür. Bundan ayrı olarak maddede gereken bazı değişiklikler de yapılmıştır. 45. maddenin ikinci fıkrasından da sorgu hakimliği sözcükleri çıkarılmıştır" denilmiştir.¹⁶

Tanıklık kural olarak mecburidir; ihtiyari ve yasak olduğu durumlar istisna olup, yasada açıkça gösterilmiştir (CMUK m.476, 48, 49, 50). Kanuni sebep olmaksızın tanıklıktan çekinen tanık bundan doğan masraflarla, para cezasına mahkûm edilir (CMUK m.63/1). Tanığı, tanıklığa zorlamak için dinleneceği davada hüküm verilinceye kadar hapsedilebilir. Bu süre cürümlerde altı ayı, kabahatlerde ise altı haftayı geçemez (CMUK m. 63/2,3). Bu tedbirleri almaya istinabe olunan hakim ve naipileri ile hazırlık soruşturması sırasında sulh hakimleri yetkilidir (CMUK m. 63/4). Bir davanın görüldüğü sırada bu tedbirler alındıktan ve tatbik edildikten sonra o dava veya aynı işe ait diğer bir davada tekrar edilemez (CMUK m. 63/ son). Tanık yetkili merci önünde yalan söyler, gerçeği inkâr eder veya isticvap olunan hususlarda bildiklerini gizlerse cezalandırılır (TCK m.286 vd.)

Tanığın ödevleri üç tanedir. Bunlar: hazır bulunma, beyanlarını yemin ile teyit etme ve beyanda bulunmadır.

1. Tanığın Davete Uymak Mecburiyeti

Bir ülkenin yargılama sahasında bulunan herkes tanıklık yapmak zorundadır. Bir ülkede yaşayan yabancılar için de durum böyledir. Bütün bu kişiler usulüne uygun biçimde çağrıldıklarında, hakim önüne gelmek zorundadırlar. Tanıklar davetiye ile çağrılır. Kanunun amacı tanıkları zorda bırakmayacak tarzda ve ülkedeki bütün tanıkların aynı şekilde davet edilmesidir. Başka bir tarzda ve mesela haber göndermek yoluyla tanıkların çağırılması mümkündür. Önemli olan nokta davet üzerine gelmemenin yasal sonuçlarının tanığa bildirilmiş olmasıdır, Ancak acele ve tutuklu işlerde davetiye kuralının istisnası olarak tanıklar için ihzar müzekkeresi çıkarılabilir. Ancak bunu devamlı bir şekilde uygulamak usul yasasına uygun değildir. İhzar müzekkeresinde tanığın bu şekilde getirilme sebebinin gösterilmesi gerekir.

Tanık gelmediğinde kendisine ne gibi yaptırımların uygulanacağını, CMUK 46. maddede belirtilmiştir. Buna göre usulüne uygun olarak çağrılan tanık gelmezse, kendisi zorla getirilir. Ayrıca kendisine mahkemeye gelmemesinden dolayı sebep olduğu giderler yüklenir ve para cezasına da çarptırılır.¹⁷ Fakat bu kararların verilebilmesi tanığın "usulü dairesinde davet olunup da gelmemiş olması"

¹⁶ SAVAŞ, Vural-MALLAMAHMUTOĞLU Sadık, **Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun Yorumu**, I. Cilt, Temmuz 1995, s. 464-465.

¹⁷ YURTCAN, Erdener, **CMUK Şerhi**, I. Cilt, İstanbul 1995, s. 533.

(CMUK m.46) şartına bağlıdır. Davetin yeterince açık olmaması ezciümle nereye müracaat edileceğinin bildirilmemiş olması gibi haller usulsüz davete örnektir.

Çağrı (davet); adli bir işlemi yapması için ilgili şahsın yargı makamına, adli makama çağırılmasıdır. Celpname ise; davacı, sanık, tanık, bilirkişi, sıfatını taşıyan kimselerin sulh, asliye, temyiz mahkemelerinde hazır bulunmaları için mübaşir veya posta aracılığı ile gönderilen örneğine uygun davet ve ihtar kâğıdıdır.¹⁸

Tanığın gelmemesi haklı bir mazerete dayanabilir: "Zorla getirilen tanık, evvelce gelmemesini mazur gösterecek sebepleri sonradan bildirir ve bu mazeretin doğruluğunu ispat eder delil ve vesikaları gösterirse aleyhine hükmedilmiş olan ceza ve masraflar kaldırılır" (CMUK m.46, f.3). Tedbirlerin kaldırılması bir "ara kararı" ile olur. Tedbirlerin kaldırılmaması hakkındaki karara "itiraz" mümkündür. Zira tanık "üçüncü şahıs"dır.

Hizmette bulunan askerlere davetiye tebliği ve zorla getirilmeleri askeri makamlar aracılığıyla gerçekleştirilir (CMUK m.45/3,46).

Hazır bulunma mecburiyeti kanunumuzda kamu yararına kabul edilmiştir. Tanıklıktan çekinme yetkisi olmak, gelmek mecburiyetini ortadan kaldırmaz. Savcının tanık dinlemeye yetkili olmadığı hallerde çağrılan kişi gelmeye mecburdur, zira ifade vermek için çağrılanın gelmemesi bir suçtur (TCK m.526).

Tanık, hastalığı veya malüllüğü gibi kaldırılması imkânsız bir engel yüzünden gelmemişse, uzun veya belli olmayan bir süre içinde gelemeceği de anlaşılırsa, hakim, naib hakim veya istinabe olunan hakim bulunduğu yere giderek onu dinleyebilir (CMUK m.216).

2. Beyanların Yemin ile Teyit Mecburiyeti

Kanunumuz tanığın yemin etmesini şart koşmuştur: "Tanıklar, ayrı ayrı ve tanıklıktan evvel yemin ederler" (CMUK m.56). Hukuk dilinde yemin "Bir kimsenin verdiği sözü temin veya sözünün doğruluğunu tasdik için kanun ile muayyen sözleri söylemesi veya hareketleri yapmasıdır".¹⁹

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununu hazırlayan komisyon tarafından düzenlenen mucip sebepler mazbatasında yemin için: "Yemin şahadetin sıtkı sefvetini temin emrinde şimdiye kadar kanun vazılarının raptı ümit ettiği çarelerin biridir" denilmektedir.²⁰

CMUK'nun 56. maddesinin gerekçesinde: "Şahadette imtina hak veren keyfiyet, davanın hadisetinden birisidir. Bu hadisenin delil beyyinesi ile ispatı tarikine

¹⁸ **Türk Hukuk Lügatı**, 1944, Fasikül 1, s. 47.

¹⁹ KİYAK, Fahrettin, Ceza Yargılamaları Usulu Kanunundaki (Vicdani Yemin) Formülü Değiştirilmeli Midir? **Adalet Dergisi**, Yıl: 42, Sayı: 6, Haziran 1951, s. 863.

²⁰ **1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun Esbabı Mucibesi**, Adliye Vekilliği Yayını, 1937, s. 37. Yusuf Ziya imzalı gerekçe.

gidilse, çok müşkülât tevlit edebileceğinden, katannazar, asıl davayı bir tarafa bırakarak davanın hadisatı ile uğraşmak ve birçok zaman kaybetmek neticesi hasıl olacağından ve halbuki ceza davası müstacel davalardan olup, bu hadisat ile zaman kaybetmeye müsait bulunmadığına binaen, imtina hakkının müstenit olduğu esbabı alelade delil beyyinesiyle ispat ettirmeye mahal görülmemiş ve ancak bu hakları esbabının ispatı ve yeminle tastiki kâfi addedilmiştir." denilmektedir.

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 57. maddesinde tanıklar için: "Bir şey saklamaksızın ve bir şey katmaksızın kimseden korkmayarak, bir tesire kapılmayarak bildiğimi namusum ve vicdanım üzerine dosdoğru söyleyeceğime yemin ederim" şeklinde yeminde bulunacaklarını tespit etmiştir. Bu hükümden anlaşıldığına göre kanunumuz, ceza usulü bakımından yemini, tamamıyla şahısların namus ve vicdanına istinat ettirmektedir. Buna mukabil Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunumuz için yemin usulü tercih etmiştir. Zira, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunumuzda yemin; taraflardan birinin, bir vakianın doğru olup olmadığı hakkında Allah'ı şahit gösterip, namus ile teyit ederek beyanda bulunmasıdır.²¹ Bir vakianın doğru olup, olmadığına yemin edilirse, artık o vakıa hakkında başka delil gösterilmesine lüzum yoktur; o vakianın doğru olup olmadığı davada kesin olarak tespit edilmiş olur.²²

Doktrinde yemin konusunda görüşlere gelince; BELGESAY, "Zamanımızda Allaha itikat etmeyenlerin miktarı çoğaldığı gibi, namus mefhumunu da sübjektif ve şahsa göre çok değişik olduğundan, yemin formülü sadece yemin ederim, sözüm doğrudur olmalıdır. Yemin artık dini mahiyeti olan bir formül değil, yargıcın yemin altında söylenecek söze kıymet verdiğini tebarüz ettiren, yalan beyanda bulunacak kişiyi cezai takibe maruz bırakan bir formül olmalıdır. Bununla beraber, halen de itikatlı olanlar edilmeyecek miktarda olduğundan, bunlar ise yalan yere Allah üzerine yeminden fazla korktuklarından, bir alacaklısının borçlusunun itikadına güvenerek senet almaktan vaz geçmiş olması ihtimali de olduğundan, Almanya'da halen olduğu gibi, Allah üzerine yemini de kabul edilmek doğru olur. Allaha itikadı olmadığını açık söyleyenlere böyle bir yemin verilmemelidir. Bu ortalama hal şeklini kabul eden başka bir kanuna rastlamadığımı da söylemek isterim" demektedir.²³

TOSUN ise; "Yemin, gerçeği gizleyen kişinin bu yüzden zarara uğrayacağı inancına dayanmaktadır. Bu açıklama özellikle, dinsel yemin bakımından doğrudur; dinsel yemin etmiş olan kişi gerçeği söylemediği takdirde tanrıların gazabına uğrayacağına inandığından, yemin ettiği için doğru söylemek durumuna girmektedir. Akıl dışı bir kavram olmasına rağmen, toplumlarda yemine büyük önem

²¹ ANSAY, Sabri Şakir, Yemin, **Adalet Dergisi**, Sayı: 4, 1940, s. 296.

²² KURU, Baki, **Hukuk Muhakemeleri Usulü**, 3. Baskı, 1974, s. 425.

²³ BELGESAY, Mustafa Reşit, **Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu; Rasyonel Tefsiri, Gerekçeli Tadilleri**, 1. Cilt, 1947, s. 36.

verildiği görülmektedir. Halkın günlük yaşantısında olduğu kadar, devlet idaresinde de yemine yer vardır. Bu arada muhakemede gerçeğe varmak için de yeminden faydalanılmıştır. Medenî muhakemede yemin bir ispat vasıtasıdır; suç muhakemesinde ise yeminin ispat vasıtası olduğu durumlar çok azdır. Tanıkların çekinme sebebi ileri sürmelerinde bu sebebin ispatı bakımından yemine dayanılmaktadır. Bunun dışında, yemin doğru söylemeğe zorlama bakımından yardımcı görevi olan bir vasıta olmaktadır.²⁴

EREM de yeminin mahiyetini şu şekilde açıklamaktadır: "Söylenen yalan ise Tanrının gazabına rıza göstermek mânasına gelen yemin bugünün ceza usulünde oldukça tartışmalı bir konudur. Yeminin medenî ve dinî yemin diye ikiye ayrıldığı görülmektedir. Haddizatında yalnız dinî olana yemin demek mümkündür. Medenî yemin denen şeye yanlış isim konmuştur. Bir kimsenin kendi sözlerini, kendine ait mânevî mefhumlarla (namus, vicdan gibi) teyid etmiş olması yemin değildir. Her türlü dinî tesirin bertaraf edildiği iddia edilen lâik yemin mânadan mahrumdur, zira böyle bir şey yemin değil, sadece teviddir."²⁵

ŞENSOY ise bu konuda; "Doğuda kanma talâkı selâse ile boşadım manasına gelen üç taş atma adeti teessüs etmiştir. Bazı cahil vatandaşların bu üç taşa kudsî bir mânâ izafe etmekte oldukları görülmektedir. Delillerin yargıç üzerindeki takdiri durumu itibarıyla usulen tespit edilen yemin verdirildikten ve şahadetten sonra mühim vak'alarda şahide ayrıca üç taş attırılmasının faideden hâli olmayacağı kanaatindeyim. Bir hakikatin meydana çıkmasını temin maksadıyla yapılacak bu keyfiyet dinî telakkiden ve mahallî örf ve âdetten istifade suretiyle bir tazyik olarak da kabul edilemez" demektedir.²⁶

Kanaatimize göre, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunumuzda öngörülen bu vicdani yemin formülü çok kere yemin müessesesinden beklenen faydayı vermemekte ve yemin edecek şahısların maneviyatlarında beklediği ve istendiği derecede tesirli olamamaktadır. Ceza muhakemesinde tanık açıklamaları çok önemli bir ispat vasıtası olduğundan, yeminin saygıdeğerliği konusunun hakim tarafından tanığa anlatılması da kabul olunmuştur. Ayrıca yemin sırasında herkesin ayağa kalkması da ona önem kazandırmak gayesini gütmektedir.

Ceza usulümüzde genellikle yemin tanıklıktan önce verilirse de, gerektiğinde ve hele bir kimsenin tanık sıfatıyla dinlenmesinin caiz olup olmadığına tereddüt edilirse yemin tanıklıktan sonraya bırakılabilir. Her tanık, istisnai durumlar hariç yemin etmek ve beyanını yeminle kuvvetlendirmek zorundadır. Hazırlık soruşturmasında tanıklar yeminle dinlenir (CMUK m.59). Tanık bu aşamada savcı ya da sulh hakimi tarafından dinlendiğinde, kendisine yemin verilir. 3206 sayılı Yasayla yapılan değişiklikle artık yemin bakımından hazırlık soruşturması ile son

²⁴ TOSUN, Öztekin, Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri, 1. Cilt, İstanbul 1981, s. 617.

²⁵ EREM, Faruk, a.g.e., s. 359.

²⁶ ŞENSOY, İhsan, Ceza ve Hukukta Şahitlik, İstanbul 1952, s. 12.

soruşturma arasındaki fark ortadan kalkmıştır. Tek dikkat edilecek nokta yasanın 52. maddesidir. Bu maddede yeminsiz dinlenecek tanıklar sayılmıştır. Bu hüküm yargılama maddesidir. Bu maddede yeminsiz dinlenecek tanıklar sayılmıştır. Bu hüküm yargılamanın bütün aşamalarında geçerlidir. Son soruşturmada da istisnaların olmadığı durumlarda tanıklar yeminle dinlenir. Yemin ile dinlenen tanığın aynı tahkikat sırasında tekrar dinlenmesi gerekirse, yeniden yemin verilmeyip önceki yemini hatırlatılmakla yetinilebilir (CMUK m.60).

Tanıklıktan çekinme hakkı olduğu halde çekinmeyen tanığın tanıklığının yemin ile teyidi lazım gelip gelmeyeceğini hakim takdir eder (CMUK m. 47).

Yemin mecburiyetinin müeyyideleri şunlardır: a) Bundan doğan masraflar ödetirilir, b) 5.000 liradan 10.000 liraya kadar hafif para cezasına mahkum edilir (Bu para cezası üç katma çıkartılmıştır), c) Tanık yemine zorlanmak üzere tutuklanabilir (CMUK m. 63). Bu müeyyideler hakim ve mahkeme tarafından uygulanabilir. Yemin mecburiyetinin istisnaları vardır. Tanık: a) 15 yaşını bitirmemişse, b) Akli melekelerinin gelişmemesi dolayısı ile yeminin mahiyeti ve ehemmiyeti hakkında yeterli fikir sahibi değilse, c) Kamu hizmetlerinden men edilmişse, ç) Soruşturmanın konusu olan olaylara iştirakten veya yataklıktan sanık ise veya bu sıfatlardan biri ile mahkûm ise, d) Tanıklıktan çekinme hakkı bulunmasına rağmen beyanda bulunmuyorsa yemine mecbur değildir. Bu son halde yeminden de çekinme hakkı vardır ve bu hakkı tanığa bildirilecektir. Tanıklıktan çekinme hakkı olduğu halde beyanda bulunan kimseye yemin verilip verilmeyeceğini hakim takdir eder. Diğer hallerde hakim istese de yemin veremez.²⁷

EREM, "Mukaddem ve muahhar yemin" yani diğer bir deyişle tanıklıktan evvel ve sonraki yemin konusundaki farklılıkları şu şekilde izah etmektedir: "Yeminin şahadetten evvel mi, sonra mı olacağına gelince şahitler, şahitlikten evvel yemin ederler (CMUK m. 56). Bu suretle edilen yemine mukaddem yemin denir.

Mukaddem yemin şahidin hüviyetine dair sualler sorulmazdan evvel verilir. Çünkü yeminin, hüviyet suallerini de şümulüne alması lazımdır. Fakat tatbikatta yemin hüviyet tespitinden sonra ve şahadetten evvel verilir. Bu herhalde şu hükümden gelmektedir: Şahide şahadetinden evvel adı, sanı, yaşı, işi, dini ve ikametgâhı sorulur (CMUK m.61). Kanun, hüviyet tespitini, şahadetten saymamıştır, denilebilir. Fakat bu makul bir tatbikat değildir. Mukaddem yemin, tanığın doğru söylemek vaadidir. Muahhar yemin ise söylemiş olduklarının doğru olduğunu teyit eden bir yemindir. Bir kimsenin ne söyleyeceği malum olmadan yemin etmesine kıyasla, ne söylediği bilindikten sonra yemin etmesi daha doğrudur. Muahhar yemin daha makuldür".²⁸

²⁷ KUNTER, Nurallah, **a.g.e.**, s. 454.

²⁸ EREM, Faruk, **a.g.e.**, s. 363.

Usul yasamız mukaddem yemini kural olarak benimsemiş olmakla beraber, 56. maddesinde, muahhar yemine de yer vermiştir "...bununla beraber icabında ve hele bir kimsenin tanık sıfatıyla dinlenmesi caiz olup olmadığından tereddüt edilirse yemin tanıklığından sonraya bırakılabilir" denilerek muahhar yemin düzenlenmiştir.²⁹

CMUK'nun 57. maddesinin gerekçesinde: "Yeminin ibaresi dahi komisyonumuzda uzun müzakeret ve münakaşatı mucip oldu. Şahidin, efkâr ve vicdanı üzerinde yeminin ibari tesirâtı gayrı kaabili inkâr olduğundan, bu ibareyi şahidin zihnine çarpacak bir vuzuh tertip etmek lüzumu takarrür etmiştir. Elvevm mer'i olan usulü cezaiyizimde Usulü Muhakematı Cezaiye Kanununun (Bir gûna garaz ve husumete ve havf ve haşyete mebni ve artık, eksik olmayarak) ibaresinde kâfi derecede vuzuh olmadığı için, ekser şahitlerin bu ibareden birşey anlamaksızın yemin ettikleri nazarı mülâhazaya alınmıştır. Diğer taraftan, yeminin en mühim ve esaslı noktası olan (artık, eksik olmayarak) ibaresi, (bir gûna havf ve haşyete, garaz ve husumete mebni olmayarak) ibaresi arasında kaybolup gitmekte ve şahit üzerinde bir intiba bırakmaksızın hitam bulmaktadır. Bundan dolayı, asıl bu noktayı şahidin vicdanında canlandırmak için (bir şey saklamaksızın ve birşey katmaksızın, kimseden korkmayarak ve bir tesire kapılmayarak bildiğini vicdanı sahih ile söyleyeceğine) yemin ettirilmesi münasip görülmüştür" denilmiştir.

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun yemin müessesesi ile güttüğü amaç, yemin edecek şahsın, söylediklerinin veya söyleyeceklerinin doğruluğunu, bildiği ve inandığı manevi varlıklarla temin etmesini gerektirir. Her kişi yemin ederken kudsiyetine inandığı maneviyatı ile karşı karşıya bırakılmakta ve doğruyu söylemek hususunda kendi nefsi ile yalnız bırakılmaktadır.

İslâm muhakeme hukukundaki düzenlemeye gelince; İslâm ceza muhakemesinde vicdani delil diye bir şey kabul edilmemişti. Ceza davaları kanuni delillerle ispat edilirdi. Tanığa yemin verilip verilmeyeceği hususu da şu şekilde açıklanmaktaydı: "Şahide yemin verilmemesi, dürüstlüğü'nün açıkça belli olması halindedir. Fakat, şahidin dürüst (âdil) olup-olmadığı tam bir açıklık kazanmazsa o taktirde dürüstlüğü'nün, yapacağı yeminle de takviye edilmesi gerekir. Çünkü, şahidin durumu bilinmediği gibi, müzekkinin de durumunun bilinmediği haller olabilir. O zaman meçhulün meçhulü tezkiyesine güvenilemez".³⁰

Mecelle'de ve bazı fetva kitaplarında ise tanığa yemin verilmesi kabul edilmiştir. Mecelle'nin konuyla ilgili ifadesi şöyledir: "Henüz hüküm verilmeden,

²⁹ Tanıklara yemin verilmesi ile ilgili bazı yargıtay kararları şu şekildedir: "Beyanı hükmüne esas alınan tanık K'nın yeminsiz dinlenmesi suretiyle CMUK'nun 56. maddesine muhalefet edilmesi, bozmayı gerektirmiştir. 2.CD.14.12.1993, 14077/14173, "Şahit A'e yemin ihtarâtı yapılmakla birlikte yemin ettirilmemesi, bozmayı gerektirmiştir. 2. CD.31.5.1996,4552/4827.

³⁰ BAYINDIR, Abdülaziz, **İslâm Muhakeme Hukuku** (Osmanlı Devri Uygulaması), İstanbul, 1986, s. 192.

karşı taraf hakimden şahitlere, verdikleri ifadelerde yalancı olmadıklarına dair yemin vermesini talep edebilir. Bu durumda yapılan şahitliğin yeminle takviye edilmesine gerek görülürse, hakim şahitlere yemin ettirebilir. Hatta hakim şahitlere, yemin ederseniz şahitliğinizi kabul ederim, yoksa etmem diyebilir".³¹

3. Tanığın Beyanda Bulunma Mecburiyeti

Tanık soruşturmanın her safhasında hüviyeti hakkındaki sorulara hem cevâp vermeğe, hem de doğru cevap vermeğe mecburdur. Aksine hareket edenler, TCK'nun 528. maddesi gereğince cezalandırılırlar. Madde şu şekildedir: "Bir memura vazifesini yaptığı sırada isim ve şöhret veya sıfat ve sanatını ve mesken ve ikâmetgâhını veya doğduğu yeri yahut sair şahsi evsafını beyandan imtina eden şahıs otuz liraya kadar hafif cezayı nakdiye mahkûm olur. Ve eğer hakikat hıllarında beyanatta bulunursa bir aya kadar hafif hapis cezasıyla cezalandırılır". Maddede yazılı olan para cezası, 180 katma çıkarılmıştır.

Tanık ön ve son soruşturmada bildiklerini anlatmaya mecburdur. Aksine hareket halinde, bundan doğan masraflara katlanmak, para cezasına çarptırılmak ve beyana zorlanmak için hapsolunmak şeklindeki müeyyidelerle karşılaşabilir. Bu müeyyideleri hakim veya mahkeme tatbik edecektir (CMUK m.63).

Beyanda bulunma mecburiyetinin 2 türlü istisnası vardır: 1) Şahitlikten çekinme yetkisi, 2) Şahitlikten çekinme mecburiyetidir.

Tanıklar, doğru beyanda bulunmaya, yalan söylememeye, hakikati ve bildiklerini gizlemeden anlatmaya mecburdurlar. Aksine hareket edenler TCK'nun 286. maddesi gereğince cezalandırılırlar.

Yalan Şahitliği ve Yalan Yere Yemin Fasıllı Başlığını taşıyan TCK'nun 286. maddesi şu şekildedir: "Yemin ettirerek şahit veya ehlihıbre istımına salâhiyettar olan bir memur veya heyet huzurunda şehadet ederken yalan söyleyen veya hakikati inkâr yahut isticvap olunduğu hususat hakkında malumatını az veya çok kettmeyliyen kimse üç aydan üç seneye kadar hapis ile mücazat olunur.

Eğer fiil üç seneden fazla hürriyeti tahdit eden cezayı müstelzim bir cürmün tahkik ve muhakemesi esnasında vaki olmuş ise cezası üç seneden on seneye kadar ağır hapidir.

Eğer yalan şahadet, bir kimseye müebbet hapis cezası verilmesi sonucunu doğurmuş ise, faile verilecek ceza onbeş seneden aşağı olamaz ve ölüm cezasına mahkûmiyet halinde ise faile müebbet ağır hapis cezası verilir.

Eğer yeminsiz şehadet edilmişse ceza müddeti yansına kadar indirilir".

TCK bu suçta "Adliye Aleyhinde Cürümler" bâbında yer vermiştir. Zira gerçeğe aykırı beyanda bulunan tanık Adliyeyi yanlış yola sevkedebilir. Ancak yalan beyanda bulunan tanığın cezalandırılabilmesi için yahut diğer bir deyişle yapılan

³¹ a.k.,s. 192.

tanıklığın suç teşkil edebilmesi için tanığın huzurunda bulunduğu memur veya heyetin yemin verdirmeye yetkili olması gereklidir.³²

Ceza Kanunu yeminsiz dinlenmiş olmayı cezayı kaldıran değil, sadece azaltan bir sebep saymıştır (TCK m.286 f.4).

Mahkeme huzuruna tanıklık için gelen tanığın, biri olayla ilgisi olmayan hususlara, diğeri tanıklık edilen olaya ait beyanda bulunan mükellefiyeti altında bulunduğu bilinmektedir. Kimliğe dair sorulan hususlar hakkında doğru beyanda bulunmayan veya gerçeği gizleyen, ezcümle tanıklığına daha fazla itibar edilsin diye taraflardan biri ile olan akrabalığım saklayan veya olmadığı halde kendisinin milletvekili olduğunu söyleyen, buna karşılık tanıklık edeceği husus hakkında doğru beyanda bulunan kimsenin yalan tanıklıktan cezalandırılması mümkün olmaz.

Tanığın, ancak "vakıalara ait bildiği şeyleri söylemeğe davet olunması" (CMUK m.62) yolundaki hükmünden, tanıktan "vakıa"lara değinmeyen hususların sorulmayacağı hususu çıkar.

Bir tanığa, sözlerine ne dereceye kadar inanılabileceğini ortaya koyabilecek suallerin sorulmasına usul kanunu imkân vermektedir (CMUK m.61). Bu itibarla, mesela tanığa daha önce bir suçtan mahkum olup olmadığını sormak usule aykırı değildir. Bununla beraber, tanığa ne dereceye kadar beyanlarına itibar edilebileceği amacıyla da olsa "terzil edici sualler" sorulmaması gerekir.³³

C - Tanığın Yetkileri

Tanıklık hem bir kanun hükmü, hem de ahlaki bir görevdir. Bunun yanında tanık aktif suje olarak bazı yetkilere sahiptir. Bu yetkileri şu şekilde özetleyebiliriz.

1. Tanıklar, kanuni bir sebep olmaksızın tanıklıktan çekinemezler. Ancak; bazı tanıklıkların beyandan çekinme yetkisi vardır. Kanun, yalan söylemeleri ihtimalinin kuvvetli olduğunu düşünerek, bunu engellemek için bazı kimselere tanıklıktan çekinme yetkisi tanımıştır (CMUK m.47, 50). Bu kimseler, sorulunca çekinme sebeplerini söylemek ve bu hususu yeminle desteklemek zorundadırlar (CMUK m.51). Çekinme hakkını kullanmayıp açıklamada bulunan tanıkların yemin edip etmiyeceklerini hakim takdir etmektedir. Fakat, hakimnin takdirine rağmen, bu çeşit tanıklar yeminsiz açıklamada bulunmak hakkına da sahiptir (CMUK m.53).

2. Beyandan çekinme yetkisi olan tanığın yeminden de çekinme yetkisi vardır.

³² EREM, Faruk, **Türk Ceza Hukuku**, C.III, 3. Baskı, Ankara 1985; s. 541.

³³ EREM, Faruk, **a.g.e.**, s. 350.

3. Tanığın tazminat almağa da hakkı vardır. Bu tazminat, hem tanığın mahkemeye gitmek için harcamak zorunda olduğu yol masraflarını karşılamak, hem de tanığın harcadığı zamanının bir telâfisidir. Bu tazminatı Devlet öder. Ödenek yokluğu yüzünden, tatbikatta genellikle tazminata hükmolunamamakta, hükmolunduğu zaman da ödenememektedir. Davaların çabuklukla neticelendirilmesi, adalete olan güven duygusunun devam ettirilebilmesi için tanıklık bir ızdırıp olmaktan çıkarılmalıdır. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunundaki çağa uygun olmayan hükümler ve bunların uygulanışını sağlayan görevlilerin görevlerini tam manasıyla yapmamaları vatandaşı tanıklıktan korkutmakta, vazgeçirmektedir.

D - Tanığın Çağırılması

Tanıklığın, belli olaylar hakkında bir kimsenin bizzat gördüğünü, duyduğunu ve bildiğini yetkili makamlar huzurunda beyan etmesi olduğunu belirtmiştik. Bir olayın sonuçlandırılabilmesi ancak onu görenlerin, işitenlerin, bilenlerin beyanları ile mümkün olabilmektedir.

Tanıklar, kanunun tayin ettiği muayyen bir usule göre çağrılır: "Tanıklar davetiye ile çağrılır. Davet üzerine gelmemenin kanuni neticeleri davetiyede gösterilir". Kanunun amacı tanıkları zora sokmadan ve her tanık için farklı muamele yapılmadan, aynı usul dairesinde davet edilmelerini sağlamaktır. Davet üzerine gelmemenin kanuni neticeleri tanığa bildirilmelidir. Ancak acele ve tutuklu işlerde davetie kuralının istisnası olarak tanıklar için ihzar müzekkeresi çıkarılabilir. Müzekkerede, bu yoldan getirilmenin sebepleri gösterilir.³⁴

Bir genç kız tesadüfen bir olaya tanık olmuş. Bir defa polis dinlemiş, bir defa savcılıkta dinlenmiş, bir defa keşfe çağırılmışlar, tam altı defada ihzar çıkmış. Birincisinde avukat talep etmiş, tanıklarla yüzleştirmek istemişler, Hakim değişmiş istemişler, kâtip yanlış yazmış istemişler, tam dokuz defa polislerin arasında bir cinayet sanığı gibi Adliye koridorlarından geçmiş. Bir genç kız, belirli belirsiz saatlerde evinden polis tarafından aranıyor. Kim bu genç kızın, Allah için tanık olduğunu bilir. Son defa mahkemeye çıktığında: — Beni bir daha çağımsanız intihar edeceğim demiştir.³⁵

Tanığı müteaddit defalar mahkeme huzuruna getirmemek için, tanığa tanıklık edeceği olayla ilgili olarak her husus ayrıntılı olarak sorulmalıdır.

Büyük merkezlerde, dava dosyası mahkemeye gelince tanıkların listesi çoklukla kalem tarafından saptanmakta, celpnameler mahkeme kalemince doldurulmaktadır. Hazırlık soruşturmasında dinlenip de, bilgi sahibi olmadığını belirtmiş olan kişi de lüzumsuz olarak çağrılmakta, hele adresinde bulunamazsa muhakeme uzayıp gitmektedir. Büyük şehirlerde tanıkların celbi hususunda en büyük sorun-

³⁴ ÖZTÜRK, Bahri, **Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, 3. Bası, Ankara 1995, s. 312.

³⁵ TAŞAN, Berin, Şahitlik Korkusu, **Yargı Hukuk Dergisi**, Nisan 1968, s. 5.

lardan birisi de tanıkların vermiş oldukları adresin, hangi Emniyet Amirliğinin sorumluluk sahasında ikâmet ettiği kesin olarak tespit edilemeyen tanık, vermiş olduğu adresinden çağrılmakta ancak ilgili Emniyet Amirliği adresin sorumluluk sahaslarına girmediğinden müzekkereyi iade etmektedir. Bu itibarla bilhassa büyük şehirlerde ilçe sorumluluk sahaslarını düzenleyen kitapçıkların mahkeme kalemlerinde bulunması zorunludur.

E - Tanığın Dinlenmesi

CMUK'nun 61. maddesinde; "Tanığa tanıklığından evvel adı, sanı, yaşı, işi ve ikametgâhı sorulur. İktiza ederse tanıklığına ne dereceye kadar itimat edilebileceği hakkında hakimi tenvir edecek hallere müteallik ve hele sanık veya mağdur ile münasebetlerine dâir sualler sorulur" denmektedir. Maddede Anayasa Mahkemesinin iptal kararından önce tanığa sorulacak sualler arasında "dini "de yeralmaktaydı.

Tanık dinlenmesindeki takip edilecek usul şu şekildedir:

1. Tanık, duruşmada yoklamadan sonra salondan çıkarılıp, sanığın sorgusu bittikten sonra dinlenmek için salona tekrar alınınca (CMUK m.236), ilk yapılacak iş, tanığın kimliğinin tespittir.

2. İkinci olarak, gerekiyorsa, beyanına ne dereceye kadar güvenilebileceği hakkında hakimi aydınlatacak halleri kapsayan, özellikle sanık veya mağdurla olan münasebetlerine dair sorular sorulur (CMUK m.61).

3. Hakim tanığa iddianamede belirtilen olayı anlatır, sanık duruşmada hazır edilmişse gösterir (CMUK m.62).

4. Hakim, tanığa şayet varsa, beyandan çekinme yetkisini hatırlatır (CMUK m.47).

5. Hakim, beyandan çekinmeyen tanığa yemin verip veremeyeceğini takdir eder. Gerekiyorsa yemin beyandan sonraya bırakılabilir (CMUK m.53).

6. Varsa, yeminden çekinme yetkisi tanığa hatırlatılır (CMUK m.53).

7. Gerekiyorsa, tanığa, yaptığı işin önemi, kanuni ve sosyal bir vazife olduğu, münasip bir lisanla anlatılır (CMUK m.55).

8. Tanığa yemin verilir (CMUK m.57, 58). Tanık yemini herkesin iştebileceği şekilde tekrar ederek veya okuyarak eda eder. Dilsizlere işaretlerinden anlayan bir kimse vasıtasıyla işaret ile yemin ettirilir. Ancak okuyup yazma bilen dilsizler yemin şeklini yazarak ve altını imza ederek yemini eda etmiş olurlar (CMUK m.58). Usulde tamamen sağırlara ne şekilde yemin verdirileceği yazılı değildir. Genellikle dilsizler sağır da olurlar, fakat sonradan her hangi bir hastalık dolayısıyla tamamen sağır olanlar da vardır. Kanaatimizce bunlara da yemin işaretlerle anlatılır. Okuyup yazma bilenlerine de dilsizlerde olduğu gibi yemin şekli

kâğıda yazdırılarak kendilerine okutturulur ve söylenir. Türkçe bilmeyen tanıklar yeminli tercüman vasıtasıyla dinlenirler.

9. Tanık olayla ilgili olarak bildiklerini anlatmaya davet olunur (CMUK m.62).

10. Tanık bildiklerini anlatır. Tanığın sözü kesilmez (CMUK m.62). "Sözlülük kaidesi" gereğince tanık, ifade yerine beyanını ihtiva eden bir evrak veremez, ancak not kullanabilir. Tanığın dinlenirken sözünün kesilmemesi, bildiklerini herhangi bir tesir altında kalmadan anlatması içindir.³⁶

11. Tanığın bildiklerini anlatması bittikten sonra, gerekli görülen sorular sorulabilir. Bu sorular tanıklık ettiği olayı aydınlatmaya yönelik olmalıdır. Duruşmayı başkan idare ettiğinden, tanığa duruşmada soru sorma yetkisi başkana aittir (CMUKm.231/1). Başkan, kendisi gerekli gördüğü sualleri sorduktan sonra, üyelere ve taraflara, talepleri üzerine, soru sormaları için izin verir (CMUK m.233). Başkan olayla ilgisi olmayan yersiz, somların sorulmasına izin vermez (CMUK m.234).

12. Bir tanığın duruşmadaki beyanı ile evvelki beyan ve ifadeleri arasında çelişki bulunup da bunun duruşmaya ara vermeksizin başka suretle telafisi mümkün değilse, eski ifadesi okunabilir (CMUK m.246).

13. Her tanığın dinlenmesi bittikten sonra, beyana karşı bir diyeceği olup olmadığı sanığa sorulur (CMUK m.250).

14. Tanık mahkemece dinlendikten sonra, duruşma salonunda bekler. Salonu ancak tarafların müsaadesi ile başkan tarafından terkettilerilebilir (CMUK m.241).³⁷

15. Tanık duruşmada, olayla ilgili olarak bir hususu hatırlayamadığını beyan ederse, varsa daha önceki tanıklığına dair tutanağın o hususa ait kısmı okunarak hatırlamasına yardım edilir.

16. Tanıklar ayrı ayrı dinlenir. Sonradan dinlenecek tanıklar, kendilerinden önceki tanıkların dinlenmesinde hazır bulunamazlar. Mahkemece, gelen tanıkla-

³⁶ Yargıtay 5.CD'nin bir kararında şöyle denilmektedir: "CMUK'nun 62. maddesinde, şahit dinlenmezden evvel hakimnin kendisine davayı anlatacağı, maznun hazır ise onu da göstereceği ve şahidin şahitlik edeceği vakıalara ait bildiği şeyleri söylemeye davet olunacağı, şahit şahitliğini ederken sözünün kesilmeyeceği, şahitlik ettiği hususu tenvir ve ikmal etmek ve malûmatının müstenit olduğu halleri lâyıkiyle takdir edebilmek için şahide sorulabilecek hususları zikredilmiştir. Tanıkların, CMUK'nun 216. maddesine göre talimatla ifadelerinin alınması halinde de yukarda yazılı madde hükmü geçerlidir. Yazılacak talimata tanıkların eski irade suretlerinin eklenmesi, husule gelecek çelişkilerin halledilmesi ve CMUK'nun 246. maddesine göre olayın tanığa hatırlatılması maksatlarına dayanır ve şahadeti muhtevi olan zabıt varakasının hatırlatılacak vakıaya müteallik olan kısmı okunarak meseleyi hatırlamasına yardım edilir. Tanığın ifadesi mahkemece tespit edilmeden sadece talimata ekli ifadesini tekrar ettiği hususunun zapta geçilmesiyle iktifa olunması usul hükümlerine aykırı olduğundan, hükmün bozulmasına karar verilmiştir". 5.CD.17.10.1975,2359/2647.

³⁷ KUNTER, Nurullah, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, İstanbul 1978, s. 458.

rın yoklaması yapıldıktan sonra mahkeme salonundan dışarı çıkarılıp teker teker duruşma salonuna alınmalıdır.

17. Tanıklara dinlenilmeleri sırasında, iyi, davranmak gerekir. Ancak Mahkemelerimizin ağır iş yükü altında bulunmaları ve tanıklı dosyaların hayli zaman alması etkenleri nedeniyle zaman zaman iyi davranılmadığı, onurunun kırıldığı müşahade edilmektedir.

18. CMÜK tanıkların nerede dinleneceğine ilişkin bir hüküm getirmemekle beraber, tanıkların davet edilecekleri gözönüne alındığında mahkeme huzurunda dinlenmeleri gerekeceği esastır. Ancak uygulamada, yürüyemeyecek derecede çok hasta ve yaşlı kişilerin naip hakim tarafından evinde veya hastanede dinlendikleri de görülmektedir.

19. Son soruşturma açılıncaya kadar, gecikmesinde zarar umulan haller ile kimliğin tespitine ilişkin hâller dışında tanıklar birbirleriyle ve sanıkla yüzleştirilemezler. Zira duruşmadan evvel tanıkların birbirleriyle ve sanıkla yüzleştirilmesi delillerin tartışılması mahiyetinde olacağından ve delilleri serbestçe değerlendirerek neticeye hükmedecek olan hâkimi yönlendirme sonucunu doğurabileceğinden usul kanunu tarafından belirtilen haller dışında yüzleştirme yapılamıyacağı kabul edilmiştir. Önce dinlenenlerin sadece söyledikleri okunmak suretiyle tanıkların yüzleştirilmesi yapılmış sayılmaz. Yüzleştirme yapılırsa tanıkların birbirlerinden utanma vesair sebeplerle hakikati gizlemekten vazgeçmeleri mümkündür.

Uygulamada kolluk soruşturmasında dahi "yüzleştirme" yapıldığına rastlanmaktadır. Bu husus usule tamamen aykırıdır. Yüzleştirme ancak son soruşturmada olabilir. Yüzleştirmenin nerede, ne zaman ve ne suretle yapılacağını hakim takdir eder. Sanığın bunu talep etmeğe hakkı yoktur.³⁸

II - TANIKLIKTAN ÇEKİNME

A - Mutlak Surette Tanıklıktan Çekinebilecekler

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda düzenlenmiş bulunan mutlak surette tanıklıktan çekinebilme halleri olarak Cumhurbaşkanının tanıklıktan çekinebilmesi (CMUK m.49/3) ile akrabalık münasebeti ile çekinebilme hali (CMUK m.47) hüküm altına alınmıştır.

1. Cumhurbaşkanının Tanıklıktan Çekinebilmesi

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 49/3 maddesinin "Cumhurbaşkanı, mahremiyeti kendisi takdir eder ve tanıklıktan çekinebilir" hükmü gereğince Cumhurbaşkanı tanıklıktan çekinebilir ve bunu kendisi takdir eder. "Takdir eder" cümlesi ile Cumhurbaşkanının tanıklıktan mutlak surette çekinebileceği ortaya çıkar.

³⁸ EREM, Faruk, **a.g.e.**, s. 367.

Cumhurbaşkanı acaba hangi konularda tanıklıktan çekinebilir ? Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 49. maddesine göre Cumhurbaşkanı görevinden doğan ve açıklanmasında Devletin selameti açısından zararlı olacak konularda tanıklıktan çekinebilir. Nelerin Devlet sun olduğu veya hangilerinin açıklanmasının Devletin selameti açısından zararlı olduğu konusunu bizzat Cumhurbaşkanı kendisi takdir eder. Hattâ CMUK 51. maddesinden çıkan sonuca göre Cumhurbaşkanı, mahkeme tarafından tanıklıktan çekinmesinin sebebi ile ilgili talep ve bu talebe uygun yemin dahi verdirilemez.

Yukarıda bahsedilen mutlak çekinme hakkı Cumhurbaşkanlığı sırasında öğrendiği sırlar için eski Cumhurbaşkanları hakkında da geçerlidir (CMUK m.49/5).

2. Akrabalık Münasebeti Sebebiyle Tanıklıktan Çekinme

Ceza davalarında esas, şekli gerçeğin değil, maddi gerçeğin yani hakikatin, araştırılıp ortaya çıkarılması olup, tanıklık müessesesinin konulması bu hakikatin ortaya çıkarılmasına yardımcı olmak amacını taşır. Başkaları için bir zorunluluk olan tanıklık yapma kuralı, bazı kimseler için istisnai olarak kaldırılmıştır. Bu istisnalardan bir tanesi de CMUK 47. maddesinde hüküm altına alınmıştır. CMUK 47. maddesine göre;

- a. Sanığın nişanlısı,
- b. Evlilik bağı kalmasa bile karısı veya kocası,
- c. Sanığın nesepten veya sebepten, usul veya fûruu yahut üçüncü dereceye kadar (bu derece dahil) nesepten veya kendisiyle sıhriyet hasıl olan evlilik bağı kalmasa bile ikinci dereceye kadar (bu derece dahil) sebepten civar hısımları,
- d. Sanık ile evlatlık bağı bulunanlar,

Tanıklıktan çekinebilirler. Bu hükmün konuluş amacı; bir kimsenin yakını aleyhine tanıklık etmesindeki insani zorluk nedeniyle kişiyi görevi ile vicdanı arasındaki mücadeleye terketmemek, onu sağlıksız ve taraflı bir beyana zorlamamak düşüncesinden kaynaklanmaktadır.

Madde gerekçesinde şöyle denilmektedir: "Ceza davalarında şahadet, hakikatin öğrenilmesi için bir vasıttır. Gerçi, şahadetin psikolojiye taallük eden tetkikat ve müşahedatı, bu tarz deliller üzerinde büyük şüpheler uyandırmış ve ona matuf olan itimadı son derece selb ve ilhal etmiş ise de ceza mevzuunda kablelvuku delil istihali imkânının fıkdanı, ceza tatbikatında bu delilden yani şahadet yolu ile hakikati araştırıp bulmak vasıtasından istîğnayı imkânsız kılmış olduğum dan, bütün usulleri gibi lâyhada dahi şahadet hakkında hususi hükümler konulmasına lüzum görülmüştür.

Bu ahkâm meyanında, en mühim olan keyfiyet, şahitin beyan ve ifadelerinde sıtkı saffeti temin etmeye ve şahadetin ve sıhhatinin şahide yemin tevcih etmek suretiyle elde edilmek istenilmiştir.

Layihada, şahidin bitaraflığını ve binnetice şahadetinde sıtku saffetini temin için, bir takım şahıslara alehlîlak ve bir kısınma da takyidi bir tarzda şahadetinden imtina hakkı verilmiştir. Maddede gösterilen şahıslar, birinci hısımdandır ki bunlar da maznunun yakın akrabasından ibarettir. Maznunun, bir ceza mahkûmiyetine uğramaktan kurtulmasından başka birşey düşünemeyecek olan bu şahıslardan, akrabasından olan maznun aleyhine tamamiyle sadık ve mevsuk surette şahadette bulunmalarını talep etmek, her türlü birtaraf hisleri selbe kâfi tabiat kanunu hilafına bir hareket olup, bundan çıkacak netice ise; hakimleri, belki de kendilerini iğfal edebilecek cazip beyanat ve şahadete bu şahısları icbar ve teşvik eylemek olur...İşte, bu mülâhazaya binaen, mezkûr maddede dereceleri sayılan şahıslara, şahadetten imtina hakkı temin edilmiştir. Maahaza, bu hak ihtiyaridir. Bunlar, imtina hakkını kullanmak istemezlerse, şahadetleri dinlenir. Şu kadar ki, bu şahadetin hakimlerin vicdanına ne derece itimat bahşolunacağını takdir keyfiyeti hakimlere mevdu olduğundan, imtina haklarını kullanmak istemeyenlere yemin vermemek hususunun takdiri dahi hakimlere terkedilmiştir".

CMUK'nun 47. maddesindeki ortak husus "sanık"tır. Maddede belirtilen şahıslar için tanıklıktan çekinme hakkı ancak sanığa belli derecede akraba olanlar veya bağı bulunanlar için geçerlidir. Bu şahıslar ancak sanığa akraba iseler bu hakkı kullanmak istemezlerse, şahadetleri dinlenir. Şu kadar ki, bu şahadetin hakimlerin vicdanına ne derece itimat bahşolunacağını takdir keyfiyeti hakimlere mevdu olduğundan, imtina haklarını kullanmak istemeyenlere yemin vermemek hususunun takdiri dahi hakimlere terkedilmiştir".

CMUK'nun 47. maddesinde düzenlenen tanıklıktan çekinme sebepleri, sanık ile belli derecede kan veya sihrî yönden akraba olanlar için olup, bunlar;

a. Sanığın Nişanlısı: Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 47. maddesinin 1. bendi şahitlikten çekinme sebeplerinin ilki olarak "Sanığın Nişanlısı" olmayı hükme bağlamıştır.

Nişanlılık her ne kadar kan veya sihrî yönden akrabalık olmasa bile ileride taraflarca kurulacak evliliğe, yani müşterek hayat ve menfaatler için ilk adımı teşkil eder. Bu konuda kız veya erkek ayrımı olmayıp, sanığın nişanlısı kız veya erkek olabilir.

Nişanlılık Medeni Kanuna göre, "Tarafların karşılıklı olarak birbirlerine yaptıkları evlenme vaadi" olup herhangi bir şekle tabi olmadığı gibi, aleni olmasına da gerek yoktur.

Sanık ile tanıklık edecek kişi arasında mevcut nişanlılık durumunun tespitini mahkeme yapar. Bu konuyu işe bakan mahkeme Medeni Kanun hükümlerine göre çözümler.³⁹

³⁹ ÖNDER, Ayhan, Ceza Muhakemesi Hukukunda Şahitlikten Çekinme Hakkı, İHFM, C.XXIX, Sayı: 4, İstanbul 1964, s. 892.

b. Evlilik Bağı Kalmasa Bile Sanığın Karısı veya Kocas Olmak: Tanıklıktan çekinme sebeplerinden bir diğeri sanığın "evlilik bağı kalmasa bile karısı veya kocası" olmaktadır.

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 47. maddesinin 2. bendi, "Evlilik bağı kalmasa bile sanığın karısı veya kocası" tanıklıktan çekinebilir hükmünü getirmiştir. Bu hükmün düzenleniş amacı, her ne kadar aralarında evlilik bağı kalmamış olsa bile kan veya kocaya maddi gerçeğin ortaya çıkmaması pahasına da olsa tarafların beraberce yaşadıkları güven ve mahremiyet esaslarına dayanan evlilik müessesesine duyulan saygının yanısıra ayrıca tarafları bu zor görevde duygusal davranmaya itip hukuku yanıltma riskini de azaltma amacı yatmaktadır.⁴⁰

c. Akrabalık İlişkisi: Tanıklıktan çekinme sebeplerinden bir diğeri de sanığa akraba olmaktır. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 47. maddesinin 3. bendine göre, "Sanığın nesepten veya sebepten usul veya furuu yahut üçüncü dereceye kadar (bu derece dahil) nesepten veya kendisiyle hasıl olan evlilik bağı kalmasa bile ikinci dereceye kadar (bu derece dahil) sebepten civar hısımları..." tanıklıktan çekinebilirler hükmü mevcuttur. Bu maddede belirtilen şahıslar, ana, baba, büyükbaba, büyükan, çocuklar, torunlar, yeğen, amca, hala, dayı, teyze, enişte, yenge, baldız, görümce, kayınbirader, kayınbaba, kayıinvalid, üvey çocuk ve torunlar, üvey ana, üvey baba veya ana baba bir kardeşler, veya ana babadan birinin ortak olduğu kardeşlerdir.⁴¹

d. Sanık İle Evlatlık Bağı Bulunanlar: Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 47. maddesinin üçüncü bendinin son cümlesinde belirtilen tanıklıktan çekinme hakkı olanlardan biri de sanık ile evlatlık bağı bulunandır. Burada duruma göre hem evlat edinen, hem de evlat edinilen tanıklıktan çekinebilecektir.

Diğer bir husus, maddeden çıkan sonuca göre, sadece aralarından evlatlık bağı olanlar arasında sözkonusu çekinme hakkı mevcuttur. Mesela bir çocuğu kan, kocadan her ikisi evlat edinmiş ise, evlatlık bağı her ikisi için, eğer yalnızca birisi evlat edinmiş ise onun için evlatlık bağı sözkonusu olacağından çekinme hakkı buna göre belli olur.

Evlatlık ilişkisi herhangi bir sebepten dolayı ortadan kalkmış ise o zaman tanıklıktan çekinme hakkı da ortadan kalkar.

CMUK'nun 47. maddesinde sayılan ve yukarıda açıklanan sanık ile belirli dereceye kadar kan veya sihrî yönden akrabalık bağı olanların mutlak surette tanıklıktan çekinme hakları mevcuttur.

⁴⁰ ÖNDER, Ayhan, **a.g.m.**, s. 894.

⁴¹ Yargıtayın vermiş olduğu bazı kararlar şu şekildedir: "Dayı kızının tanıklıktan ve yeminden çekinme hakkı bulunmadığı gözetilmeden tanık H.'ya çekinme hakkı verilerek yeminsiz dinlenilmesi bozmayı gerektirmişti 2. CD. 12.10.1993, 9423/10729.; Sanık H.nin amcası tanık N'ye tanıklıktan ve yeminden çekinme hakkı verilmemesi, bozmayı gerektirmiştir. 2.CD.14.9.1993, 8372/9391.

Yasa bu kişilere tanıklıktan çekinme hakkı tanırken, sanığın yakınları ve aile çevresi içinde sorun çıkarmaktan kaçınmıştır. Ayrıca bu kişileri tanıklığa zorlayarak bunlardan alınacak beyanın, gerçeği bulmada fazla bir değer ifade etmeyeceği de düşünülmüştür.⁴²

Bu kimselere dinlenmeden evvel tanıklıktan çekinme hakları olduğu bildirilir. Tanıklıktan çekinen kişinin önceki yazılı ifadeleri de okunmaz.⁴³

Tanıklıktan çekinme hakkı soruşturma ve koğuşturmanın her hal ve derecesinde sözkonusudur. Önce tanıklıktan çekinmiş olan bir kimsenin daha sonraki aşamalarda tanıklık etmesine yasal herhangi bir engel de yoktur.⁴⁴

B - Nispi Surette Tanıklıktan Çekinebilecekler

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununa göre nispi surette tanıklıktan çekinme hakkı 48 ve 49. maddelerde düzenlenmiştir. CMUK'nun 48. maddesine göre, müdafiler, hekimler ile ebeler sadece mesleklerinden doğan konularda; CMUK'nun 49. maddesine göre de memurlar mesleklerini icra ederken sahip oldukları sırlar konusunda ilgili maddelerde belirtilen şartlara göre tanıklıktan çekinebilirler.

1. CMUK'nun 48. Maddesinde Gösterilen Sebeplerle Tanıklıktan Çekinme Hakkı

CMUK'nun 48. maddesine göre, "Müdafiler bu sıfatları ve hekimler ile ebeler san'atları icabınca vâkıf oldukları sırlar hakkında tanıklıktan çekinebilirler. Ancak sır sahibi muvafakat ederse tanıklıktan çekinemezler" hükmü gereğince yalnızca maddede belirtilen meslek sahibi kimseler bu hakkı kullanabilirler. Bu hükmün konuluş amacı; insanların belki hayatları boyunca hiç kimseye söylemeyip, sadece mecburiyet karşısında maddede belirtilen üç önemli meslek grubundaki kişilere istemeye istemeye de olsa söyledikleri bu sırların açıklanması halinde belki sosyal veya psikolojik yönden daha kötü sonuçlar doğuracak olmasının önüne geçmek olabilir.

ÖNDER, 48. madde ile ilgili görüşlerini şöyle belirtmektedir: "...48. maddede gösterilen sıfatı haiz olan şahitler esas ve prensip olarak şahitlikte bulunmak mecburiyetinde olup, kendilerine tevdi edilmiş bulunan sırlara taallük eden münferit-meselelerde çekinme hakkını iştimal edebileceklerdir ve bu sebeple 48. maddedeki çekinme hakkı umumi mahiyette olan şahitlikten çekinme hakkı değildir. Şahitlikten çekinebilecek olan müdafî, hekim veya ebe vakıf oldukları sırları mesleklerini icra sebebiyle elde etmiş bulunmalıdırlar. Bu hususu tevdi eden

⁴² YURTCAN, Erdener, **Ceza Muhakemeleri Usulü Şerhi**, I. Cilt, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 1995, s. 534.

⁴³ GÜLER, Mehmet-TAŞDEMİR, Kubilay, **Açıklamalı İctihatlı Ceza Yargılaması Usulü**, Ankara 1994, s. 179.

⁴⁴ ÖZMEN, İsmail-ATALAY, Uygur, **Son Değişikliklerle Gereçeli Açıklamak İctihatlı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu**, Doruk Yayınları, Ankara 1993, s. 105.

şahıs bunun sır olduğunu sarahaten veya zımnen belirtmiş olması gerekmez. Mahiyeti icabı sır olduğu arzu edilen veya sır olarak kabul edilmesi beklenen hususlar veya vakıflar sebebiyle çekinme hakkı istimal edilebilir. Hattâ, mesleği icra sebebiyle vakıf olunan sır, sır sahibi tarafından dahi bilinmese, vakıf olan bu sebeple şahitlikten çekinebilecektir".⁴⁵

Bir kimsenin görmek, duymak, işitmek sonucu öğrendiği gizli ve saklı tutulması gerekli, başkaları tarafından bilinmemesi zorunlu olan şeylere etimolojik anlamda "su:" denilmekte olup, meslek sim ise; meslek veya sanatın yapılması sırasında öğrenilen sırlardır.⁴⁶ Sır saklamak bir meslek borcu olup, kendisine sır tebliğ edilen kimse bunu saklamak zorundadır. Ayrıca meslek sırrını ifşa etmek Türk Ceza Kanununa göre, suçtur.

CMUK'nun 48. maddesinde belirtilen meslek gruplarındaki kişilerin gizlenmesi gerekli olan sırları açıklayabilmeleri için maddenin son cümlesinde belirtildiği gibi ancak sır sahibinin muvafakati halinde sözkonusu olup bu durumda tanıklık yapma ve yemin etme mecburiyeti de doğar.

Bu grupta yer alan kişilerin tanıklıktan çekinme hakkı bulunduğu konusunda kendilerine bir hatırlatma yapılacağına ilişkin bir kural yasada yer almamaktadır.⁴⁷

CMUK'nun 48. maddesinde belirtilen meslek sahibi kişiler daha sonra bu mesleği bıraksalar dahi, daha önce icra ettikleri zaman elde ettikleri meslek sırları konusunda tanıklıktan çekinebilirler. Bu hakları saklıdır.

2. Müdafiler

Genellikle modem CMUK'larında benimsendiği gibi, kanunumuz "müdafilerin bu sıfatla" vakıf oldukları sırlar hakkında tanıklıktan çekinebileceklerini kabul etmiştir. Müdafilere düşen önemli görevlerin başında sır saklama ödevi gelmektedir.⁴⁸ Zaten Avukatlık Kanununun 36. maddesi de bu konuda Avukatlara görevler yüklemiş olup, öğrendikleri sırları açığa vurmamaları gerektiğini hükme bağlamıştır. Bu sırlar müvekkiline ait olduğu gibi başkasına da ait olabilirler. Avukatlık Kanununun 36. maddesine göre Avukat mesleğini icra ederken elde etmiş olduğu sırları ifşa edemez. Eğer açığa vurursa bu TCK'nun 198. maddesine göre suç oluşturur. Ancak ceza davalarına münhasır olmak üzere ve sır sahibinin izni alındıktan sonra açıklayabilir. Hukuk davalarında ise her halükârda tanıklıktan çekinme hakkı vardır.

⁴⁵ ÖNDER, Ayhan, **a.g.m.**, s. 898-899.

⁴⁶ ÖZMEN, İsmail-ATALAY, Uygur, **a.g.e.**, s. 105.; GÜLER, Mehmet-TAŞDEMİR, Kubilay, **a.g.e.**, s. 180.

⁴⁷ Yurtcan, ERDENER, **a.g.e.**, s. 535.

⁴⁸ CENTEL, Nur Başar, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Müdafî**, İstanbul 1984, s. 180.; ÖZTÜRK, Bahri, **Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku**, 3. Bası, Ankara 1995, s. 267.

Müdafilere sır saklama ödevinin yüklenmiş olması temelde savunma görevinin en iyi şekilde yapılabilmesi içindir. Sanık, müdafie bütün sırları verebilmeli ve onun, savunmasını yapabilmesini isteyebilmelidir. Sanık sırrının açığa vurulacağı korkusu içinde olursa, bundan savunma zarar, görür.⁴⁹

Avukat stajyerleri ve bunların yanında çalışan yardımcıları ile hukuk müşavirlerinin tanıklıktan çekinme hakları yoktur. CMUK'nun 48. maddesi sadece "müdafii" demiştir.⁵⁰

3. Hekimler

CMUK'nun 48. maddesinde belirtilen ikinci meslek grubu hekimlerdir, madde içeriğine ve açıklığına göre eczacı, veteriner gibi sağlık mesleğinde çalışan kimseler bu madde kapsamına girmez. Zira veteriner insan sağlığı ile ilgili faaliyette bulunmadığı için maddedeki hekim kavramına dahil edilemez. Hekimlerin pratisyen veya uzman olması önemli değildir. Kanun "Hekim" dediği için ister pratisyen ister uzman, hattâ ister kamuda veya özel sektörde görevli olsun fark yoktur. Bunlar mesleklerini icra ederken öğrenmiş oldukları sırları saklamak zorunda olup, kanuna göre sır sahibinin izni olmadan açıklayamazlar. İşte böylece hekimler meslekleri gereği öğrenmiş oldukları sırlar hakkında tanıklıktan çekinebilirler. Ancak belirtilmesi gerekli bir husus da şudur; yasal bir görev verilmiş ve meslek sanatından faydalanılmış olan hekiminin tanıklıktan çekinme hakkı söz konusu olamaz. Örneğin hakim tarafından görevlendirilen doktorun muayene ettiği kimsenin sırlar hakkında tanıklıktan çekinmesi düşünülemez.⁵¹

4. Ebeler

Yine, CMUK'nun 48. maddesinde belirtilen diğer bir meslek grubunu da "Ebeler" oluşturur. Maddede belirtilen meslek grupları özellikle yazılıp, konduğu için genişletme veya kıyas yolu ile benzer meslek gruplarını dahil etmek mümkün değildir. Bu nedenle, mesela, hemşireler, laborantlar vs. gibi sağlık personeli bu haktan yararlanamazlar.

5. Devlet Memurları

Nispi surette tanıklıktan çekinme hakkına sahip olanlardan bir grubu da devlet memurları teşkil etmektedir.

CMUK'nun 49. maddesinin 1. fıkrası; "Devlet memurları memuriyetten çekildikten sonra bile, saklamakla mükellef oldukları vakıalar hakkında sırrın ait

⁴⁹ YURTCAN, Erdener, **a.g.e.**, s. 536.

⁵⁰ ÖNDER, "...bizimde tarafıta olduğumuz fikre göre, tayin veya seçimden önce müdafieye tevdi edilen sırlar çekinme sebebi olmamalıdır; zira, aksi fikrin kabulü maznun ve müdafinin anlaşmaları sebebiyle beyanı istenmeyen hususlar hakkında çekinme hakkının istimali neticesini tevhit edebilecektir*" demektir. Bk. **a.g.m.**, s. 900.

⁵¹ ÖZMEN, İsmail-ATLAY, Uygur, **a.g.e.**, s. 105.

olduğu makam amirinin izni olmaksızın tanık sıfatıyla dinlemezler" hükmünü getirmiştir. Bu hüküm gereğince Devlet memurları tanıklıktan çekinme hakkına sahiptirler. Bilindiği gibi kamu hizmeti gören kimseye memur denir. TCK'nun 279. maddesinin 1. fıkrasında kimlerin memur sayılacağı belirtilmiştir. Aynı maddenin 2. fıkrasında ise ceza kanunu tatbikatında "kimlerin amme hizmetiyle muvazzaf kimse" sayılacağı gösterilmiştir.

Ceza Kanunumuz bazı maddelerinde yalnız "memur", bazı maddelerinde "amme hizmeti görmekle mükellef kimse" tabirini kullanmış, bazı maddelerinde de bu iki tabiri birlikte kullanmıştır. TCK'nun 279. maddesi "amme vazifesi" ile "amme hizmeti"ni birbirinden ayırdığına göre, ilk olarak halledilmesi gereken husus, kanunumuzun "amme vazifesi" ile neyi kasdeylediği ve bu tabirin hangi bakımlardan "amme hizmeti"nden ayrılabilceği meselesidir. "Amme vazifesi" ve "Amme hizmeti" terimlerini kullanan 279. madde bu kavramları tanımlamamış bunu, doktrine ve mahkeme içtihatlarına bırakmıştır.

DÖNMEZER, "Amme vazifesi" ve "Amme hizmeti" kavramlarını şu şekilde izah etmektedir: "Amme vazifesi, devlete ait icrai karar alma yetkisinin, kamu otoritesinin kullanılmasını gerektiren fonksiyonlardır. Devlete ait icra gücünün ve iktidarın kullanılmasına gerek olmadan da yerine getirilebilen devlet faaliyetlerine ise amme hizmeti denilir".⁵²

ÖNDER, "Maddede mevcut Devlet Memura mefhumu en geniş manada anlaşılmalı, amme hizmeti görenler dahi bu mefhum içinde mütalâa olunmalıdır. Şunu beyan edebiliriz ki, CMUK'muzun 49. maddesinde gösterilen ve devlet memurlarının vazifeden ayrıldıktan sonra dahi saklamak mecburiyetinde oldukları hususlar hakkında şahitlik yapmaları, bunları diğer şahitlerden hiç bir şekil ve surette ayırmaz. Kaide olarak, şahitler hakkındaki hükümler bunlar için de tatbik edilir. Memur, memuriyeti sırasında vakıf olduğu sırları söylemek istese de, izin verilmedikçe söyleyemeyeceği gibi, söylenmesi hususunda verilmiş bulunan mevcut izne rağmen beyandan imtina edemez. Şayet işin mahiyeti icabı memurun vazifesi sebebiyle vakıf olduğu sırlar hakkında da beyanına müracaat olunacağı, mahkemece daha şahit dinlenmeden önce anlaşılmakta ise, bu takdirde mahkeme şahidi davet ederken ait olduğu makam amirinden izin istihsal edebilir. Bu husus mahkeme tarafından yapılabileceği gibi, bizzat şahit tarafından müracaat edilmek suretiyle de izin istihsal olunabilir" demektedir.⁵³

Devletin güvenliği veya iç ya da dış siyasal ilişkiler ile ilgili bulunan saklanması, gizli tutulması gerekli olan, yayılması ve yayını yetkili makamların yasakladığı bilgiler "Devlet sun" tanımı kapsamına girer ve devlet memurlarının saklamakta yükümlü oldukları sırlar ve bilgiler bu kapsamdadır.

⁵² DÖNMEZER, Sulhi, **Özel Ceza Hukuku Dersleri**, İstanbul 1984, s. 75.

⁵³ ÖNDER, Ayhan, **a.g.m.**, s. 903.

Devlet memurlarının tanıklık yapabilmesi için, tanıklıkları bağlı bulundukları makam amirinin iznine bağlı olup, bu izin verilmedikçe, bir memur görevine ilişkin bir konuda bildiği bir sırrı açıklayamaz. Devlet memuru görevinden çekilmiş olsa bile bu kural uygulanır. İzni verecek olan makam ise, memurun sırrı öğrendiği zamanda bağlı bulunduğu makamdır. Bu maddenin konuluş amacı devlet sırlarının muhafaza edilmesidir. İzinsiz tanıklık yapan memur TCK'nun 198. maddesi uyarınca cezalandırılır.

CMUK'nun 49. maddesinin 3. fıkrasına göre, "Tanıklık, Devletin selametine zarar verecek derecede olmadıkça bu izin verilir" demek suretiyle izni veren makama bunu takdir etme hakkı tanımıştır. İlgili makam, memurun tanıklığı sırasında söylemesi gerekenleri bir çerçeveye içine sokabilir. Yani kısmi veya tamamen memuru serbest bırakabilir. Eğer ilgili makam gerekli izni vermez ise o zaman mahkemenin, sanığın, müşteki veya diğer ilgililerin daha üst bir makama itiraz hakları vardır.

İdari katlar içinde bir memurun tanıklık yapmasına izin verilmemesine ilişkin tasarruf idari niteliktedir ve sanık idari yargı yoluna başvurabilir.⁵⁴

CMUK'nun 49/2'de "Bu gibi hallerde Bakan hakkında Cumhurbaşkanı ve Büyük Millet Meclisi azası hakkında Meclis tarafından izin verilir" denilmektedir. Maddeden anlaşıldığı gibi milletvekilleri hakkında izin verecek makam Meclis olmaktadır. Cumhurbaşkanı ise, kendisi takdir eder, isterse tanıklık eder istemezse etmez (CMUK m.49/4).

C - Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 50. Maddesindeki Tanıklıktan Çekinme Sebebi

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 50. maddesi, "Bir tanık, kendisine sorulan ve vereceği cevap ile kendisini veya 47. maddenin 1, 2, 3. fıkralarında gösterilen taallukatından birini ceza takibine uğratabilecek suallere cevap vermekten çekinebilir" demektedir. Maddede belirtildiği gibi tanık, kendisine sorulacak sorulara verilecek cevaplar nedeniyle kendisini veya CMUK'nun 47. maddesinde gösterilen yakınlarını ceza takibatına uğratabilecek durumda ise tanıklıktan çekinebilecektir. Tanık beyanda bulunurken 47. maddede gösterilen akrabalık veya aile münasebetinin mevcudiyeti şarttır. Şayet, tanık ile sanık arasındaki aile ve akrabalık ilişkisi CMUK'nun 47. maddesinde gösterilmiş bulunan derecede ise, tanık ilk olarak 47. madde sebebiyle tanıklıktan çekinebilir. 50. maddenin özelliğini şu şekilde izah edebiliriz: Tanık, tanıklığı düzenleyen bütün hükümlere uyacak, davete icabet edecek, yemin etmesi istendiğinde yemin edecek ve kendisine sorulan olay hakkında beyanda bulunacaktır. Ancak, sorulacak münferit sualler kendisini veya 47. maddenin 1, 2 veya 3. fıkrasında gösterileli aile ve akraba-

⁵⁴ YURTCAN, Erdener, a.g.e., s. 536.

lık ilişkisi içinde bulunduğu kişileri ceza takibatına uğratabilecek mahiyette ise bu suallere cevap vermeyebilecektir.⁵⁵

Tanık vereceği cevap ile kendisinin veya akrabasının cezai yönden takibata uğrayacağı endişesini taşıması yeterli olup, mutlak surette cezai takibatın mevcudiyeti şart değildir. Böyle bir endişeye kapılması yeterlidir. Diğer bir hususta; kendisini veya akrabasını yalnızca "cezai takibata uğratacak" sorulara cevap vermemek hakkı olduğudur. Bunun dışında tanık, kendisini veya akrabasından birisini mali, hukuki vs. yönden takibe uğratacak veya zarara uğratacak sorulara cevap vermek zorundadır.

Maddenin, gerekçesinde şöyle denilmektedir. "Şahadetin neticesi kendisinin veya aleyhlerine şahadetten imtina hakkına malik olduğu eşşastan birinin ittihamına müncer olacak bir şahadete icbar edilememesi meselesi; yakın akraba olan maznun aleyhinde şahadetten imtina hakkının doğrudan doğruya bir neticesidir. Nasıl yakın akrabasından birisi bilfiil maznun olduğu vakit şahadetten imtina edebilir ise; bunu henüz maznun değilken maznuniyete veya ittihama sevk edebilecek şahadetten dahi imtina edebilmesi tabii olur. Kaldı ki; şahıs yakın akrabasını ittiham etmemek için şahadetten imtina hakkını haiz iken kendi nefisini ittiham edecek bir şahadeti kendisinden talep eylemek gayri makul olursa, bundan dolayı bir şahide irad edilen sualin cevabı, ya kendisini ya derecesi gösterilen akrabasından birisini takibatı cezaîyeye uğratabilecek ise, suale cevap vermekten imtina edebileceği tasrih olunmuştur."

D - Tanıklıktan Çekinme Hakkının Hakim Tarafından Tanığa Bildirilmesi

CMUK'nun 47, 48,49 ve 50. maddelerinde tanıklıktan çekinme hakkı tanıdığına göre, böyle bir hakkının mevcut olduğu hakim tarafından tanığa bildirilip bildirilmeyeceği konusunu CMUK'nun 47,48,49 ve 50. madde hükümlerine göre açıklamakta fayda vardır.

CMUK'nun 47. maddesindeki çekinme hakkının bildirilmesi: CMUK'nun 47. maddesinin 2. fıkrasının ilk cümlesine göre; birinci fıkrada yazılı olan kimselere dinlenmezden evvel çekinme hakkı olduğu bildirilecektir. Bildirme mükellefiyeti, hakim huzurunda yapılan muamelelerde mevcuttur. Hazırlık soruşturması sırasında tanığın beyanına gerek duyan kolluk personeli veya savcının 47. maddeye göre tanığa çekinme hakkının bulunduğunu bildirme yükümlülüğü yoktur.

Tanıklıktan çekinme hakkı olan kimse, kendiliğinden beyanda bulunacağını söylemiş ise, mahkemenin artık tanığa çekinme hakkı olduğunu bildirme mükellefiyeti yoktur. Tanıklıktan çekinme hakkı olan kimseye hakim bunu açıkça izah edecektir.-Tanığa bildirilmiş bulunan çekinme hakkının duruşma zaptında yeral-

⁵⁵ ÖNDER, Ayhan, **a.g.m.**, s. 907.

ması gerekir. Tanığa çekinme hakkı olduğu engeç olay hakkında ifadesine müracaat edilmezden önce bildirilmelidir.⁵⁶

CMUK'nun 48. maddesindeki durum: CMUK'nun 48. maddesinde belirtilmiş bulunan mesleklerini ifa ettikleri sırada öğrendikleri sırlar sebebiyle çekinme hakkı bulunan kimselere, hakiminin tanıklıktan çekinme hakları bulunduğunu bildirme yükümlülüğü yoktur. Hatta davanın taraflarından herhangi birisi de böyle bir yetkiye haiz değildir ve bu nedenle çekinme hususunun takdiri tamamen tanığın kendi iradesine bırakılmıştır.⁵⁷

CMUK'nun 49. maddesindeki durum: CMUK'nun 49. maddesi devlet memurlarının, bakanların, milletvekillerinin saklamakla yükümlü oldukları sırlar hakkında çekinme hakkını kullanabileceklerini kabul etmiş ve bunun takdirini yine kendilerine bırakmıştır. Bu itibarla 49. maddedeki halleri de 48. madde gibi düşünüp, tanıkları dinleyen kimsenin çekinme hakkı hususunda herhangi bir bildirim yükümlülüğü olmadığını kabul etmek gerekir.⁵⁸

CMUK'nun 50. maddesindeki durum: CMUK'nun 50. maddesine göre, tanık kendisini veya 47. maddede gösterilen akrabasını cezai bir soruşturmaya maruz bırakabilecek olan sorulara cevap vermekten çekinebilecektir. CMUK'nun bu hükmü 1982 Anayasamızda da bir Anayasa hükmü olarak kabul edilmiştir. Anayasamızın 38. maddesinin 5. fıkrasında, "Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz" denilmektedir. Bu hüküm 1961 Anayasamızın 33. maddesinde de bulunmaktaydı.

Mahkemenin çekinme hakkı olduğunu tanığa bildirebilmesi için, tanığın beyanlarının kendisini ve 47. maddede belirtilen akrabasını cezai bir soruşturmaya maruz bırakabilecek hususları ihtiva etmesi lâzımdır. Aksi halde, herhangi bir tanığa, tanıklığa başlamadan önce bu hususun bildirilmesi mecburiyeti mahkemeye yüklenmemiştir. CMUK'nun 51. maddesinde, "47, 48, 50. maddelerde gösterilen hallerde yapılacak talep üzerine tanık tanıklıktan çekilmesinin sebebini bildirir ve bu hususta da yemin ile tasdik olunur" denilmektedir. Görüldüğü gibi 51. madde gereğince 47, 48 ve 50. maddelerde gösterilen tanıklıktan çekinme hallerinde, tanıktan çekinmek için dayandığı sebep veya olayı kanıtlaması ve bunu yeminle tasdiki gereklidir. Kanun burada, diğer hükümlerinin aksine yemini ispat aracı olarak kabul etmiştir.⁵⁹

⁵⁶ ÖNDER, Ayhan, **a.g.m.**, s. 911.

⁵⁷ **a.k.**, s. 920.

⁵⁸ **a.k.**

⁵⁹ CMUK'nun 51. maddesi ile ilgili bazı Yargıtay Kararları şu şekildedir: "Tanıklık yapmak istemeyen sanığın kardeşi. Mehmet ile amcası Zeki'ye tanıklıktan çekinme hakkının hatırlatılmasından sonra çekinme sebebi yönünden yemin ettirilmemesi suretiyle CMUK'nun 51. maddesine aykırı davranılması bozmayı gerektirmiştir." 2.C.D.16.11.1993, 12381/12533; "Sanığın kardeşi ve eşiye tanıklıktan çekinme sebeplerinin CMUK'nun 51. maddesi gereğince

Demek ki, CMUK'nun 50. maddesine göre tanık, tanıklıktan tamamen çekinme hakkına sahip olamamakta, bazı münferit soruları cevapsız bırakabilmektedir.

SONUÇ

Tanıklık, belli olaylar hakkında bir kimsenin bizzat gördüğünü, duyduğunu ve bildiğini yetkili makamlar huzurunda beyan etmesidir. Tanıklar, uyuşmazlık konusu mesele hakkında ceza muhakemesinde beş duyuları aracı ile öğrendiklerini hakime anlatan taraflardan başka kişilerdir. Kur'an-ı Kerimde "Şahadeti saklamayın, şahadeti saklayanın kalbi günahkâr olur. Allah yaptıklarınızı tamamiyle bilir" denilmektedir.

Tanıklık, gerçeğin ortaya çıkarılabilmesi için yapılması gerekli bir görevdir. Bu görev herkes için geçerlidir. Yabancılar dahi bu görevi yerine getirmekle mükelleftirler. Dava konusu olay hakkında bilgi sahibi olan kişilerin açıklamaları ceza muhakemesinde en önde gelen delillerdir.

Tanıklık maddi vakıaların tespitinde büyük önem arzeder. Hakim soruşturmanın aşamalarında tanıkların beyanlarına gerekli önemi vermek ve delillerin değerlendirilmesinde bu tanık beyanlarının kapsamını da takdir etmek zorunluluğundadır. Zira birçok olayların kati delilleri tanıkların beyanlarından ibarettir. Ancak mevcut tanıklığı takdir hakkı hakime aittir.

Tanıkların davetiyede belirtilen saatte dinlenmemesi, yol masrafları ile tazminatının verilmemesi, tanıklık kamu görevini bir angarya, karşılıksız, külfetli bir iş haline getirmektedir. Bir tanık ilkönce davetiye ile davet edilmeden hakkında ihzar müzekkeresi çıkarılmamalıdır. "İşin yoksa şahit ol" sözü artık değerini kaybetmelidir. O halde ne yapmak lazımdır? Çözüm yolu şudur:

- a) Tanıklar, çağrıldıkları saatlerde dinlenmelidir. Artık zamanımızda zaman kaybı çok önemlidir.
- b) Tanıklara, bekleme yerleri gösterilmelidir.
- c) Tanıkların yol masraftan ile yeterli tazminatı mutlaka ve duruşmadan hemen sonra ödenmelidir.

yeminle teyit ettirilmemesi, bozmayı gerektirmiştir". 2.C.D.7.5.1991, 4334/5232.; "Sanığın kardeşleri olan ve tanıklıktan çekinen Abdullah ile Kazım'a çekinme nedenlerinin CMUK'nun 51. maddesi hükmü uyanca yeminle tasdik ettirilmemesi ve amca oğlunun çekinme hakkı bulunmadığı gözetilmeden, tanık Şemsettin'e bu hak tanınarak, adı geçenin dinlenmemesi, mağdur ile sanığın soruşturma aşamalarındaki anlatımları ve mağdura ait doktor raporu karşısında sonuca etkili görülmemiştir". 2.C.D.18.12.1990, 13050/113345.; "Sanığın karısı olduğunu beyan ederek tanıklıktan çekinen Sevgi'ye çekinme sebebi yemini ile tasdik ettirilmeyerek CMUK'nun 51. maddesine muhalefet edilmesi" 2.C.D.16.10.1990,9627/10269.; "Tanıklıktan çekinen Emin'e sanığın kardeşi olduğuna dair yemininin yaptırılmaması, bozmayı gerektirmiştir, 8.C.D.27.1.1987,6238/395.

d) Tanıklık görevine mazereti olmaksızın gelmeyenler için CMUK'nun hükümleri uygulanmalıdır.

e) Tanıklığın kanuni ve toplumsal bir görevi olduğu topluma, halka telkin edilmeli, suçlarla, suçlularla mücadelede Adliye yardımı bilincinin uyandırılması sağlanmalıdır.

YETKİ GENİŞLİĞİ YERİNDEN YÖNETİM SİSTEMİNİN BİR UYGULAMASI SAYILIR MI?

Dr. Halil KALABALIK
KTÜ. İİBF.Ar.Gör.

GİRİŞ

Çağımız bilgi çağıdır. Bilgi nerede olursa olsun sınır tanımamaktadır. İnsanlık ortaklaşa paylaşabileceği kimi değerler üzerinde birleşme yollarını aramaktadır. Dünya, birbirine zıt imiş gibi görünen iki eğilimi aynı anda yaşamaktadır. Bir taraftan mahallî talep ve çıkarlar ön plana çıkarken, diğer taraftan uluslararası düzenin tektipleştirici etkisi güçlenmektedir. Günümüzde modern devlet, bir taraftan otoritesini uluslararası kuruluşlara devretmek, diğer taraftan da yerelleşme ve sivilleşme talepleri karşısında, yetki ve görevlerinin bir kısmını mahallî idarelere ve sivil toplum kuruluşlarına devretmek gibi iki yönlü bir baskının altındadır. Bu noktada, merkezî idarelerin, sahip oldukları yetkilerin bir kısmını yetki genişliği tekniği sayesinde taşradaki teşkilatlara devretmesinin, yerinden yönetim anlamına gelip gelmeyeceği anlam ve önem kazanmaktadır. Biz bu makalemizde yetki genişliğinin yerinden yönetim sisteminin bir uygulaması olup olmadığını tartışmak istiyoruz. Böyle bir tartışmaya girmemiz, yönetim sistemimizin yeniden yapılandırılmasının ve mahallî idarelere yeni bir takım yetki, görev ve kaynaklar verilmesinin gündemde olduğu bir döneme rastlaması da ayrı bir anlam ifade etmektedir.

I. YETKİ GENİŞLİĞİ KAYRAMI YE TANIM

Merkezden yönetim sisteminin sakıncalarını gidermek¹ ve bazı acele ve önemli işlerin geciktirilmeden yapılmasını sağlamak üzere düşünülen pratik ve teşkilatlanma ile ilgili bir teknik² olan yetki genişliği (=tevsî-i mezuniyet= deconcentration), bir bölge veya merkezin dışında teşkilatlanmış bir hizmetin başında bulunan ve merkeze hiyerarşi bağı ile bağlı memura, belirli fonksiyonların yerine getirilmesi bakımından, merkeze danışmadan karar almak ve uygulamak gibi

¹ AĞAR, Şefik Can, İdarî Hiyerarşi Kudreti, İstanbul (Suhhi Garan Matbaası Koli. Şti.), 1970, s. 70; ÖRNEK, Acar, Kamu Yönetimi, İstanbul, Ekim 1991, s. 115.

² ÖZER, Ahmet, "Yönetim Tekniklerinde Fransa'da Gerçekleştirilen Reformlar ve Ülkemizde Yerel Yönetimlerde Son Durum", TİD, Yıl 62, S. 386, Mart 1990, s. 29-83.

kamu kudretinden doğan yetkiler tanınması veya devredilmesidir.³ Bu bakımdan yetki genişliği sadece organik bakımdan bir "merkez yokluğu"nu ifade eder. Yetki genişliği sadece memur ve memuriyet bakımından yani makam ve şahıs bakımından bir yerinden yönetimdir.⁴ Bu şekilde yetki ve görevi, sadece merkezin karar ve talimatlarını uygulamaktan ibaret olan, kendiliğinden karar alamayan ve hareket edemeyen memurun yetkisi genişlemiş olur. Memurun yetkisinin genişletilmesinden ve bu yönüyle merkezden yönetim (centralization) sisteminin değiştirilmesinden ve esnek hale getirilmesinden ibaret olan bu sisteme yetki genişliği (= tevsi-i mezuniyet = ademi temerküz) denilir.

Bu sistemde merkezi idarenin bir kısım yetkileri ülke düzeyinde meydana getirilen coğrafi idare bölgelerine ya da belirli hizmetleri gören kuruluşlara verilmektedir. Eğer merkeze ait yetkilerin bazıları coğrafi bakımdan ayrılan bölgelere verilirse buna "coğrafi yetki genişliği" denir. Bunun en tipik şekli Fransa'da doğmuş, gelişmiş ve özellikle ortadoğu ülkelerinde uygulama sahası bulan "il sistemi"dir.⁵

Birleşmiş Milletler Teşkilatının 1962 yılında yayınladığı rapora göre⁶ yerinden yönetim (Adem-i merkeziyyet), kavramı ile "merkezi hükümetlerin sahip olduğu bazı yetkilerin; yetki genişliği (deconcentration) yolu ile taşradaki teşkilatlara devredilmesi veya mahalli idarelere ya da diğer mahalli kuruluşlara terkedilmesi" anlatılmaktadır.⁷ Yerinden yönetim ile yetki genişliğinin farkı tanımın içerisinde gizlidir. Tek bir kelime ile merkezden herhangi bir yetkinin devredilmesi anlatılırken yerinden yönetimin iki türü arasındaki ayrım da ortaya çıkmaktadır.

³ GİRİTLİ, İsmet, **Amme İdaresi Teşkilatı ve Personeli**, 5. Bası, İstanbul 1975, s. 16; ÖRNEK, a.g.e., s. 115; MADDICK, Henry, **Democracy, Decentralization and Development**, Asia Publishing House, 1963, s. 23.

⁴ Bu durum otoriter bir hiyerarşinin çehresini tek başına değiştiremez. Çünkü uygulamada da gözlemlendiği gibi, merkezin hiyerarşi kudreti hiç bir sınırlamaya tabi olamamaktadır. Örneğin "il sistemi" geçerli olan Türkiye'de yetki genişliğine sahip illerin başında bulunan valiler, sosyo-politik etkenler nedeniyle, merkezi idareye danışmadan, merkezi memurlardan talimat ve emir almadan birşey yapamaz duruma getirilmişlerdir. Her ne kadar merkezi idareden bazı yetkiler mahalli idarecilere devredilse de, bunlar öncelikle bakanların, sonra mahalli ve iktidar partisinin siyasetçilerinin denetimine tabi tutulmakta, karar verme aşamasında, mahalli halkın ihtiyaçları ve kamu hizmetlerinin gereklerinden ziyade Bakanın ve mahalli siyaset önderlerinin istekleri önemli rol oynamaktadır. Bu anlamda, Fransız hukukçusu M. Waline'in dediği gibi, yetki genişliğinin bir anlamı kalmamaktadır, bkz: Nadaroğlu, s. 31.

⁵ AKALIN, T. Tamer, "1982 Anayasası ve Merkezi İdarenin Taşra Yönetiminde Yetki Geniş İlkesi", **TİD**, Yıl 58, S. 371, Haziran 1986, s. 109-118.

⁶ Birleşmiş Milletler Teşkilatının 1962 yılında, 13 ülkeden seçilen uzmanların katılımıyla, bu ülkelere her birindeki adem-i merkeziyyetin ne şekilde uygulandığını göstermek için yapılan incelemeye dayanan raporun orijinal adı "Decentralization for National and Local Development (Milli ve Mahalli Kalkınmada Adem-i Merkeziyyet)"tir. Bkz.: FOSTER, John W., "Adem-i Merkeziyyet (Yerinden Yönetim=Decentralization) ve Yetki Genişliği (Deconcentration), Türkiye'de Bölge Planlaması Mahalli İdareler ve Toplum Kalkınması" Sekinci İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları, 14-18 Aralık 1964, Ankara, 1966, s. 83-92.

⁷ FOSTER, a.k., s. 83.

Yetki terki, sadece mahalli idarelere yetki devrini anlatmak üzere kullanıldığı halde, gerek yetki genişliği, gerekse yetki devri merkezî idarenin bölgesel veya mahalli düzeydeki teşkilatlarının hizmetleri yerine getirmekte yetkili kılındıkları değişik oranlarda sorumluluk ve yetkiler anlatılmaktadır.

Yetki genişliğinin ikinci biçimine gelince: Burada söz konusu olan, teknik, fonksiyonel veya dikey yetki genişliği denilen bu yetki genişliği türünde, esas itibariyle merkezî idarenin elinde bulunan bir kısım görev ve karar alma yetkileri, merkezin bir temsilcisi veya taşra teşkilatının en yüksek amirlerine değil, fakat, belli bir ihtisas dalında, faaliyet alanı bütün ülkeyi kapsayan bir kuruluşun başındaki yöneticiye verilir. Zorunlu olmamakla beraber, çoğunlukla bu kuruluşun tüzelkişiliği olur.⁸

II. YETKİ GENİŞLİĞİNİN ÖZELLİKLERİ

Yetki genişliği sisteminin özelliklerini belirtmek gerekirse, şunları söylemek mümkündür: Mahallindeki memurlar tarafından kullanılan yetki aslında merkezî idareye aittir. Bu yetki milli bir hizmetin ifasında kullanılır. Bu yetkiyi kullanan memur, merkezî idarenin hiyerarşisine dahildir. Hizmet giderleri merkezî bütçeden karşılanır ve kamu hizmetlerinden elde edilen gelirler de merkezî bütçeye dahil olur. Hizmete tahsis' edilen menkul ve gayrimenkul mallar ya merkezî idarenin mülkiyetindedir veya merkezî idarenin hüküm ve tasarrufu altında bulunmaktadır. Taşradaki merkezî idare memurlarına tanınan yetkiler aslında merkezî idareye aittir ve bunlar ya kanunlarla veya kanunun açıkça verdiği yetkiye dayanarak merkezî idare tarafından hizmet içi kararlarla verilmiştir.⁹

III. YETKİ GENİŞLİĞİNİN FAYDA YE SAKINCALARI

Bu sistemin en büyük faydası, "merkezî idareye mensup amirin, hizmetin görülmekte olduğu mahalde, mahallî şartları ve zorunlulukları bizzat görüp takdir ederek gereken kararları alabilmesidir".¹⁰

Bu sistemin mahzurları olarak, merkezî idareyi temsilen mahallinde bulunan idarecilerin kabiliyet farklarının, aynı tür kamu hizmetinden çeşitli bölgelerdeki vatandaşların eşit olmayan bir verimlilikle faydalanmaları, hatta bazen hiç istifade edememeleri ve bu memurların keyfi hareket etme temayülleri gösterilmektedir.¹¹

Planlı kalkınma sürecine girildiği dönemlerden beri kamu hizmetleri rastgele görülmemekte, taşradaki yöneticilere, şahsî teşebbüs yerine yapılan kalkınma

⁸ GOURNAY, Bemard, Yönetim Bilimine Giriş, (Çev. İhsan KUNTBAY), TODAİE Yay. No. 122, Ankara 1971, s. 144.

⁹ ÖZYÖRÜK, Mukbil, İdare Hukuku Dersleri, Ankara 1972, s. 158, (Teksir).

¹⁰ ÖZYÖRÜK, a.k., s. 158-159.

¹¹ ÖZYÖRÜK, a.k., s. 159.

planını uygulama mükellefiyeti düşmektedir. Bu nedenle kamu hizmetlerinin, ülkenin muhtelif yerlerine eşit şartlarda dağılmaması, halkın bunlardan eşit verimlilikle istifade etmemeleri, bu sistemden kaynaklanmamaktadır.¹² Fakat şu da bir gerçektir ki, kalkınma planlarına bağlanmış işlerde plan hedeflerine ulaşmada ve plan dışı işlerde de gönüllü teşebbüsleri harekete geçirmede, idareciler halka şevk ve motivasyon kaynağı olabilirler.¹³

IV. YETKİ GENİŞLİĞİNİN UYGULAMA ALANI

Kamu hizmetlerinin teşkilatlandırılmasında başlıca iki sistem sözkonusudur. Bu sistemlerden biri "merkezden yönetim" diğeri de "yerinden yönetim" dir. Merkezden yönetimde idarenin karar alma, harekete geçme ve zor kullanma gibi kamusal yetkileri tamamiyle merkezde toplanmıştır. Bu yetkiler, merkezî idarenin gözetimi altında olmakla beraber geniş ölçüde ya ülkenin muhtelif mntıkalarında yaşayan halk toplulukları tarafından kurulan idarelere ya da belirli bir ihtisas ve teknoloji isteyen hizmetleri gören kuruluşlara bırakılmış ise yerinde yönetim söz konusu olmaktadır.¹⁴ Merkezden ve yerinden yönetimin bu iki şekli genellikle teorik bir nitelik taşır, yani hiç bir devlette bu derece kesin ve tek yönlü olarak uygulanmamaktadır. Bu iki sistemden birine biraz daha ağırlık veren ara sistemlerin varlığını belirtmek daha gerçekçi olur. Bu ara sistemlerden bazıları, çeşitli ülkelerde uzunca bir süre uygulanıyor olmaları ve yeterli incelemelerin varlığı nedeniyle belirli bir nitelik taşırlar. Bu tür sistemlerden biri de yetki genişliği terimi ile isimlendirilen ve merkezden yönetim sisteminin yumuşatılmış bir şekli olan teşkilatlanma tarzıdır. Bu sistemde merkezî idarenin bazı yetkileri, ülke düzeyinde oluşturulan coğrafi idare bölümlerine, ya da belirli hizmetleri gören kuruluşlara verilmiştir. İşte, merkezin bazı yetkileri, mahalli bölge idarelerine verilmişse bu tür idare tarzına "yersel yetki genişliği" denmektedir ve bunun en tipik örneği, Fransa'da doğmuş, gelişmiş olan ve Ortadoğu ülkelerine yayılmış bulunan "il sistemi" dir.¹⁵

¹² Taşradaki halkın, kamu hizmetlerinden eşit olmayan bir verimlilikte istifade etmeleri, hatta hiç istifade etmemeleri bugün de mümkündür. Ancak bunun nedeni yetki genişliğini kullanan idarecilerin kabiliyetsizliklerinden değil, idari sisteme hakim olan "politik vesayet" diye adlandırabileceğimiz merkezî ve mahalli siyaset adamlarımızın etki ve nüfuzu ile, kamu hizmet ve gelirlerinin dağıtılmasında bölgeler arasında adil davranılmamasından ileri gelir. Özellikle bu satırların yazarı, eski bir taşra yöneticisi olarak müşahade etmiştir ki, bazı hizmetlerden yararlanmak için mutlaka iktidar partisine mensup milletvekili veya il-ilçe başkanının referansı gerekmekte, yatırım kararlarının alınmasında bölgesel ihtiyaçlardan ziyade seçim sonuçlarına göre ortaya çıkan tabloya bakılarak, iktidar partisine verilen oyların oranı etkili olmaktadır (bkz. ÇÖKER, s. 15).

¹³ Örneğin Erzincan Valisi (Eski Tokat Valisi) Recep YAZICIOĞLU'nun Tokat'ta gerçekleştirdiği işler bunlara iyi bir örnektir.

¹⁴ PAYASLIOĞLU, T. Arif, Merkezî İdarenin Taşra Teşkilatı Üzerinde Bir İnceleme, A.Ü. Basımevi, Ankara 1966, s. 12.

¹⁵ PAYASLIOĞLU, a.k., s. 13; GERDANERİ, Halis, İl Genel İdaresi ve İçişleri Bakanlığı Merkez Örgütünde Yetki Devri, Ankara 1972, s. 46

İl sisteminin başlıca özellikleri şunlardır: Ülke idari bakımından "il" adı verilen bölümlere ayrılır. İllerin başında genellikle merkezî idare tarafından atanan, fakat hem devleti ve hem de hükümeti tümüyle temsil eden ve tamamına karşı sorumlu olan bir yönetici bulunur. Bu yöneticiler, aslında merkeze ait bulunan birtakım yetkileri merkez adına ve fakat merkeze danışmadan kullanmak yetkisine sahiptirler. Merkezî idarenin taşradaki teşkilatı prensip itibarıyla il bölümlerine benzetilerek meydana getirilir. Bunlar, il yöneticisinin yönetim, denetim ve gözetimi altında faaliyet gösterirler.¹⁶

İl (valilik) sistemi de iki türlü olabilmektedir.

Fransa'da, mevcut olan illerin en yüksek ve tek bir kamu görevlisinin otoritesi altında bütün idareyi ve memurları toplama amacına hizmet eden ve Bonaparte tarafından ihdas edilen kapsayıcı valilik sistemi, il sisteminin bir türüdür. "Kanun uygulanmasında kesin ve güçlük, hem idare eden açısından kolaylık, adalet ve tasarruf gibi ilkelerden hareketle, vali, yürütmeden sorumlu tek kişi olacak, Bakan ile aracılaşmasız temas edecektir. İşte valilerin hem idari hem de siyasi işlevlerinin bulunması bu anlayışın sonucudur.¹⁷ Bu sistem içinde, şube müdürlerinin atanmasında iki sistem uygulanmıştı. 1936 yılına kadar Fransa'da uygulanan "esnek sistem"de vali bu atamaları serbestçe yapabiliyordu, n. Dünya Savaşından sonra memur reformu ve Milli İdarecilik Okulunun kurulmasıyla ortaya çıkan "katı sistem"e göre atamalar belli görevliler arasında yapılmaktadır ve memurların güvenceleri vardır.

Valilerin atamalarında ise aynı gelişme kısmen görülebildi. Önceleri uygulama halinde olan "valilerin kaymakamlar arasından seçilmesi" siyasi partiler açısından yeterli görülüyordu. Valileri siyasi iktidar serbestçe seçecekti. Bu ise valileri siyasi müdahale konusu haline getiriyordu. Hatta o dönemlerde Fransa'da sık sık hükümet bunalımları vardı ve valilerin istikrar ve liyakat içinde iş yapmaları gerekiyordu.

V. Cumhuriyetle Cumhurbaşkanına tanınan sivil ve askeri yüksek görevlileri atama yetkisi ve 1 Ekim 1959 tarihli Kararname ile valilik bir meslek (kariyer) haline getirildi.

Bu durumda valilik sisteminin işleyişinde de- bazı değişiklikler görüldü. Fransa'da, vali, artan teknik hizmet birimleri karşısında çok çeşitli yetkilere sahip hizmet amirleriyle karşı karşıya idi. Merkezî idareler de kendi hizmet amirleriyle doğrudan doğruya temas eğilimindeydi. Valilerin koordinasyon görevi de gittikçe nazikleşiyordu. Bu durumda iki tez ortaya atıldı:

¹⁶ SMITH, Brian C., **Field Administration, An Aspect of Decentralization**, Routledge and Kegan Poul, London 1967, s. 45; PAYASLIOĞLU, a.g.e., s. 13; AKALIN, a.g.e., s. 109.

¹⁷ YAYLA, Yıldızhan, "İlin Başkentle ve Bölgesel Kuruluşlarla İlişkileri", **İİİD.**, Yıl 2, Sayı 1, Nisan 1981, s. 30.

i) Valilerin yönetim yetkileri olmamalı, mevcut yönetimle ilgili yetkileri de ilgili hizmet birimlerine dağıtılmalıydı. Böylece vali bir heyetle beraber daha etkin biçimde koordinasyon ve yönlendirme yapabilecekti.

ii) Tüm idari yetkiler valilikte toplanmalı, şube müdürleri sadece teknik danışman olarak kalmalı ve yalnızca sadece teknik hizmetleri yönetmeliydi.¹⁸

Daha çok İtalya örneği kabul edilen sınırlı il (valilik) sisteminde valilik, sadece İçişleri Bakanlığının ildeki hizmetlerinden sorumlu hale gelmeyi ifade etmektedir. İl sınırlarına bağlı kalmadan fonksiyonel birimler şeklinde ortaya çıkan teşkilatlar ise merkezî idare ile doğrudan haberleşmekte ve geniş yetkiler kullanmaktadırlar.¹⁹

Bu sistemlere bir de bölge kuruluşlarının varlığı sebebiyle Fransa'da görülen ve Türkiye'de de uygulanması önerilen koordinatör valilik ya da bölge valiliği²⁰ eklenebilir. Fransa'da uygulanan şekliyle bölge valiliği veya koordinatör valilik hakkında özetle şunlar söylenebilir: Bu sistemde, bölge kuruluşlarının merkezindeki valiye koordinasyon görev ve yetkisi verilmektedir. Bölge valisi, bölgedeki valilerin içinden seçilmekte ve kendi ilindeki valilik statüsünü de muhafaza etmektedir. Bölge valisi, bölgesi ile ilgili ekonomik meselelerde bir teşebbüs ve karar organı olarak hareket etmekte, idari konularda sadece koordinatörlük yapmaktadır. Kendi bölgesi ile ilgili, hükümetin ekonomik ve sosyal kalkınma plan ve programlarını uygulamak; bölgesindeki illerin valilerini, idare şube başkanlarını, kamu iktisadi teşebbüsleri ile karma şirketlerdeki faaliyetleri teşvik ve kontrol etmek, bölge valisinin görevleri arasında yer alır.²¹

Türk idare tarihinde taşra teşkilatında il sisteminin uygulanması yüzyılı aşkın bir geçmişe sahiptir.²² Bu sistemin temel düşüncesi, merkezi idarenin taşra kuruluşlarının bir örnek ortak alanlar içerisinde, önceden tespit edilmiş hedefler doğrultusunda, bir genel yöneticinin birleştiriciliği ve bütünleştiriciliği aracılığı ile, uyumlu hizmet yapmaları amacının gerçekleştirilmesidir ve Türkiye'de Osmanlı İmparatorluğundan devralınan bu sistem, 1949 tarihli ve 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu ile düzenlenmiştir. Bu Kanun ise temelleri bakımından 1924 Anayasasının

¹⁸ YAYLA, a.k., s. 32.

¹⁹ SMITH, a.g.e., s. 79; YAYLA, a.k., s. 32.

²⁰ Son zamanlarda Türk kamuoyunda koordinatör valilik sistemleri tartışılmaya ve İstanbul gibi bazı büyük iller için önerilmeye başlanılmıştır. Ancak daha önceleri birden fazla ili içine alan ve tamamen emniyet ve asayiş mülahazaları ile kurulan "Umumi Müfettişlikler" müessesesi başarısızlığa uğramıştır. Birden fazla ili içine alan bölge valilikleri veya koordinatör valilik müessesinin kurulması, idari hizmetlerin yerine getirilmesini geciktirebileceği gibi, uygulamada kırtasiyecilik ve bürokrasiyi artırmaktan fazla bir işe yaramaz. Ancak belirtmek gerekir ki, İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük iller için özel kanunlarla özel düzenlemeler yapılabilir. Londra ve Paris gibi şehirlerin özel idari düzenlemeleri ve sistemleri olduğu gibi.

²¹ PAYASLIOĞLU, a.g.e., s. 90.

²² AKALIN, a.g.e., s. 109; PAYASLIOĞLU, a.k., s. 14.

illerle ilgili ilkelerine dayanmaktadır.²³ Ancak, bu ilkeler ile 1961 ve 1982 Anayasasının öngördüğü sistem arasında bazı farklar vardır.

i) İl idaresi ile ilgili ilkeler 1924 Anayasasının "Çeşitli Hükümler" bölümünde ve "iller" başlığı altında; 1961 Anayasasında "Yürütme" başlığını taşıyan ikinci bölümün idare kısmındaki 115. madde ile düzenlenmiş iken, 1982 Anayasasında "Yürütme" başlığını taşıyan "İkinci Bölüm"ün "İdare" başlığını taşıyan kısmındaki "İdarenin Kuruluşu"nu düzenleyen 126. maddesinde düzenlenmiştir. Başlıklar ise 1961 ve 1982 Anayasalarında aynıdır ve "C. İdarenin Kuruluşu, 1. Merkezî İdare" şeklindedir.

ii) 1924 Anayasasının 89. maddesinde Türkiye'nin illere, illerin ilçelere vs. ayrıldığı belirtilmekle yetinildiği; 1961 Anayasasının 115. maddesi ve 1982 Anayasasının 126. maddesinde, Türkiye'nin illere ayrılmasının "merkezî idare kuruluşu bakımından" olduğu açıkça belirtilmiştir.

iii) 1924 Anayasasında illerin alt bölümlerinin neler olacağı açıkça gösterilmiş, buna karşılık 1961 ve 1982 Anayasalarının 115 ve 126. maddelerinde "...illere; iller de diğer kademeli bölümlere ayrılır" denmekle yetinilmiştir.

iv) 1924 Anayasasında bulunmamasına rağmen, 1961 Anayasasının 115. maddesinin 3. fıkrasında "birden çok ili içine alan çevrede, bu hizmetler için yetki genişliğine sahip kuruluşlar meydana getirilebileceği"nden bahsedilmiş, 1982 Anayasasının 126. maddesinin 3. fıkrasında ise 1961 Anayasasından biraz farklı olarak "kamu hizmetlerinde verim ve uyumu sağlamak amacıyla, birden çok ili içine alan merkezî idare teşkilatı kurulabilir" şeklinde düzenlenmiştir. 1961 ile 1982 Anayasaları arasında göze görünen ilk fark "birden çok ili içine alan" kuruluşların 1961 de "yetki genişliğine sahip olacak iken, 1982 de bu kuruluşların yetki genişliğine sahip olacağından hiç söz edilmemiştir. 1982 Anayasası, sadece coğrafi anlamda "yetki genişliği" esasını benimsemiş, sadece "illerin idaresinin yetki genişliğine dayanmasının" sözkonusu olduğunu belirtmiştir.²⁴ Bir teşkilat içinde uygulanacak olan fonksiyonel anlamdaki yetki genişliğini uygun görmemiştir.²⁵

Diğer önemli bir fark da şudur: 1961 de "birden çok ili içine alan teşkilatın" birden çok ili içine alan çevrede kurulabileceği açıklanmış iken; 1982 Anayasasının 126. maddesinin 3. fıkrasında "birden çok ili içine alan Teşkilatın"

²³ PAYASLIOĞLU, a.k., s. 14.

²⁴ ÖZER, Ahmet, "Yerinden Yönetim Tekniklerinde Fransa'da Gerçekleştirilen Reformlar ve Ülkemizde İl Sisteminde ve Yerel Yönetimlerde Ahenkli ve Koordineli Yeniden Düzenleme İhtiyacı", **Kamu Yönetimi**, II. Kitap, Ankara 1990, s. 731.

²⁵ AKALIN, a.g.e., s. 115; İl İdaresi Kanununun 3. maddesi 12.5.1964 tarihli ve 469 sayılı Kanunla değiştirilerek 1961 Anayasasının 115. maddesine uyarlanmıştır. Bu madde 1982 Anayasasının 126. maddesindeki düzenlemeye ve Anayasasının sözüne ve ruhuna uygun düşmemektedir. Bu aykırılığın giderilmesi gerekmektedir.

bir "merkezî idare" teşkilatı olacağı düzenlenmiştir. 1982 Anayasasının merkezî idareyi düzenleyen 126. maddesinin gerekçesinde "...kamu hizmetlerinde verim ve uyumu sağlamaya yönelik, birden çok ili içine alan çevrede yetki genişliğine sahip kuruluşlar meydana getirilebileceği ilkesi korunmuştur" denilmektedir.²⁶ Maddenin metni ile gerekçesi arasında bir tenakuzun varlığı ilk anda göze çarpmaktadır. Çünkü madde metninde bu kuruluşların "yetki genişliği"ne sahip olacakları belirtilmediği halde, gerekçede açıkça yeralmaktadır.

v) 1924 Anayasasının 89. maddesinde illerle bunların alt bölümlerinin "coğrafi durum" ve "ekonomik şartlar" açısından düzenleneceği belirtilmiş iken 1961 ve 1982 Anayasalarında bu ölçülere bir de "kamu hizmetlerinin gerekleri" eklenmiştir.²⁷

Bu farklardan çıkarılan sonuçlara göre, 1982 Anayasasının getirdiği idari sisteme göre merkezî idare kuruluşları taşrada ilke olarak "il"i içine alan coğrafi bölgeler çerçevesinde teşkilatlanabilecektir. Bunun yanında kamu hizmetlerinde verim ve uyumu sağlamak amacıyla birden fazla ili içine alan merkezî idare teşkilatlarının kurulması da mümkündür. İllerin ilçe ve bucak gibi alt bölümleri artık Anayasanın zorunlu kıldığı kademeleri olmaktan çıkmıştır. Bu nedenle kanun koyucu uygun ve gerekli gördüğü takdirde bu kademelerde değişiklik yapabilecektir.

İl sisteminde esas ilke, merkezî idare kuruluşları, taşra teşkilatının, il ve ilin alt bölümlerine göre düzenlenmesidir. Ancak bir taraftan ekonomik, sosyal, hukuki ve teknik zaruretlere nedeniyle, diğer yandan, il sisteminin ve merkezi idare adına genel yetkiyle donatılmış valinin denetim ve otoritesinden kaçma eğilimleri sebebiyle gerek Türkiye'de gerekse il sisteminin uygulandığı diğer ülkelerde birçok merkezî idare birimleri genellikle il sınırlarına uymayan, ya da il sınırlarını aşan bölge kuruluşları meydana getirmek yoluna gitmişlerdir.²⁸ Ancak uygulama, merkezî idarenin taşra yönetiminde il ve bölge düzeyinde birden çok karar ve icra yetkisini haiz merciiin ortaya çıkmasına, bu da hizmette çelişik kararlara ve statü çekişmelerine, koordinasyon bozukluklarına ve tekrarlara neden olmuştur.²⁹

"Aslında il sistemi tipik bir bölgelere göre teşkilatlanma örneğidir. Yani bu sistemde merkezî idare kuruluşlarının, taşra teşkilatını mevcut il bölümlerine uydurmaları gerekmektedir. Ancak çeşitli sebeplerle merkezî idare kuruluşları mevcut il bölümlerinin dışına taşan bölge teşkilatı ve bölümleri kuragelmışlerdir. Bu sebeplerden bir kısmı tamamen irrasyonel olmakla beraber, bir kısmının da gerçekten teknik ve rasyonel zaruretlere dayandığına şüphe yoktur. Ancak

²⁶ ŞAKAR, Müjdat, s. 142.

²⁷ PAYASLIOĞLU, a.g.e., s. 15.

²⁸ PAYASLIOĞLU, a.g.e., s. 66-67.

²⁹ AKALIN, a.g.e., s. 109.

Türkiye'de devletin amaçları ve bu amaçlara ulaşmak için kabul edilen yeni çalışma düzeni -yani ekonomik ve sosyal kalkınma ve planlama-bölgeler meselesinin yeniden ve topluca ele alınmasını gerektirmektedir. Başka bir deyimle, şimdiye kadar bir kısmı haklı sayılabilecek gerekçelere dayanmış olsa bile, her merkezî kuruluşa istediği şekilde bölge bölümleri ve bölge teşkilatı kurmak imkânı tanınması artık uygun bir davranış sayılamaz; zira böyle bir davranış ekonomik ve sosyal kalkınma amaçlarına ve bu amaçların başlıca aracı olan planlamaya aykırı düşecektir".³⁰ Burada belirtilmesi gereken önemli bir husus da şudur: Bölge düzeyinde kurulan teşkilatların, kuruluş kanunlarıyla bölge yöneticilerine adeta yetki' genişliği ilkesini gerçekleştirecek bazı yetkiler verilmektedir. Bu durum ise 1982 Anayasasının, taşra yönetimi açısından öngördüğü espriye aykırı olduğu gibi, onu uygulanmaz hale getirmektedir.

V. YETKİ GENİŞLİĞİ, YETKİ TERKİ VE YERİNDEN YÖNETİM KAVRAMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Yetki terki (göçerimi), (Fr: "delegation de pouvoir", İng: "delegation of authority") yerinden yönetimin gerçekleştirilmesi için başvuru başlıca yoldur. Genel olarak, bir teşkilat kurulurken, elde etmek istenilen genel amaç alt amaçlara bölünür. Her biri bir teşkilat birimine verilir, sonra bunlar da alt amaçlara bölünür. Böylelikle bu faaliyetleri bölme-dağıtma işlemi alt kademelere kadar uzanır, her birimin ya da her yerin faaliyet alanı, yetki alanı belirlenir. O yer ya da birim o faaliyet alanı içinde kalarak çeşitli konularda karar verebilir. Bu alanlarda karar almaya yetkisi vardır.

Görüldüğü üzere, teşkilatta işin dağılımından ortaya çıkan bir yetki terki olmaktadır. Başka bir ifade ile, teşkilatın üst kademesinde toplanan yetki kademe kademe aşağıya göçerilmektedir. Teşkilatın amacı, hiyerarşik bir çizgi üstünde sıralanmış birimler arasında bölünebileceği gibi, birbirinden fonksiyon bakımından ayrılmış birimler arasında da bölünebilir. Böylece fonksiyonel ve hiyerarşik işbölümü ortaya çıkar.

Leonard D. White'a göre, yerinden yönetim süreci, idari yetkilerin daha üst düzey bir idareden daha alt düzeyde olan bir idareye yetkilerin transfer edilmesini ifade etmektedir.³¹ Bu anlamı ile yerinden yönetim süreci merkezden yönetimin

³⁰ PAYASLIOĞLU, a.g.e., s. 69. "Merkez yönetiminin sistemini oluşturan il sistemi, 1950'lerde başlayan ve genelde teknik hizmetlerin kendi taşra teşkilatlarını kurma yoluyla, il sistemi dışına çıkarak vali ve kaymakamın otoritesinden kurtulma eğilimi, il sistemini temelden sarsmış ve taşrada önemli koordinasyon ve idari bütünlük sorunları yaratmıştır", YALÇINDAĞ, Selçuk, F. **Almanya'da ve Türkiye'de Yerel Yönetimler**, TODAİE Yayını, Ankara, 1992, s.20.

³¹ BAUM, Bernard, H., **Decentralization of Authority in A Bureaucracy**, Prentice-Hall, Inc. Englewood Cliffs, N.J., 1960, s. 22'den Naklen: LEONARD D. White, "Decentralization", **Encyclopedia of the Local Sciences**, Macmillan Company, New York, 1931, Vol. V, s. 43- 44.

tam karşısında bulunur. Yetki genişliği (deconcentration) ile yerinden yönetim birbirine karıştırılmamalıdır. Yerinden yönetim bir süreçtir ve yetki terki ise bu sürecin uygulanmasına yarayan bir tekniktir. Ayrıca, yetki genişliği, bir kişi veya kişileri diğerleri yerine işlem veya eylemde bulunma faaliyetidir. İdarî yerinden yönetim sürecinin en temel özelliği karar verme yetkisidir. Yerinden yönetim idare teşkilatı içerisinde karar verme yetkisinin devri yoluyla dağıtılmasını ifade etmektedir.³²

Yerinden yönetimin ölçüsünün ne olacağı, teşkilatı kuranların en önemli problemlerindendir. Bu ölçüler konusunda şunlar ileri sürülmektedir:³³

i) Alt bölümlerde alınan karar sayısı. Alt bölümlerde alınan kararlar ne kadar çoksa, yerinden yönetimin varlığı o kadar kuvvetlenmektedir.

ii) Alt kademelerde alınan kararların önemi. Alt kademelerde alınan kararlar ne kadar önemli kararlar ise, yerinden yönetimin varlığı da o kadar ihtimal dahilinde olacaktır. Hangi kararlar önemlidir sorusuna, denilebilir ki, kararın etkili olduğu alanın genişliği, kararın kaynakların kullanımıyla ilgili oluşu ve kararın büyükçe bir paranın harcanmasıyla ilgili oluşu gibi hususlar, kararın önemli olduğuna karinedir.

ii) Alt kademelerde alınan kararlar ne kadar fazla görevi içine alıyorsa, yerinden yönetim de o kadar var demektir.

iv) Alınan kararlar üzerinde denetim azaldığı ölçüde yerinden yönetim de artacaktır. Kararlar üzerinde hiç denetim yoksa yerinden yönetim artacak, karardan hemen sonra üstlere haber vermek gerekiyorsa, yerinden yönetim daha az uygulanmış olacaktır. Üst kademede bulunan bir yöneticinin yetkilerinden bazılarını kullanmaları için kendi astlarına vermesi halinde, daha dar anlamda yetki terki "göçerimi" olmaktadır ki buna uygulamada diğerinden ayırmak için "yetki devri" denilmektedir. Burada en önemli fark şudur: Terkedilen işle ilgili en son yetki ve sorumluluk yine üst yöneticide kalmaktadır. Halbuki yerinden yönetimde herhangi bir faaliyet alanındaki bütün yetki ve sorumluluk o faaliyeti yüklenen birim ya da yerde kalmaktadır.³⁴

Kamu yönetimi alanındaki yetki devri anlayışı, yetki göçerimi ve devri konusunda yukarıda verilen tanıma uygundur.³⁵ Devlet, toplum için gerekli olan tüm faaliyetleri sadece merkezî idare aracılığıyla yürütmez. Bunların bazılarının mahalli idareler tarafından gerçekleştirilmesi geleneklere uygun olduğu gibi, siyasi ve ekonomik sebeplerden ötürü de daha rasyonedir. Üniter bir devlette, mahalli halka merkezî idare tarafından götürülecek olan hizmetleri yerine getirme yetkisi yasalarla yerinden yönetim kuruluşlarına verilmektedir.

³² BAUM, Bernard H., **a.k.**, s. 22.

³³ ONARAN, Oğuz, "Yetki Göçerimi "Yetki Devri", **AİD.**, C.7., S. 2, Haziran 1974, s. 3-5.

³⁴ ONARAN, a.k., s. 5; GERDANERİ, **a.g.e.**, s. 6 vd.

³⁵ ÖZER, **a.g.e.**, s. 725-767.

Yerinden yönetimin bir uygulaması olan mahallî idareler belirlenen bir bölge veya alanda kamu hizmetlerini yerine getiren kuruluşlardır. Bir mahallî kurum veya kuruluşun mahallî idare türünde bir yerinden yönetim kuruluşu olduğuna karar verebilmek için şu özelliklere sahip olmalıdır: Belirli bir bölge ya da alan, topluluk, az çok devamlı bir İdarî teşkilat, kamu hizmetlerini yerine getirmek için gerekli yetki ve otorite, davalı veya davacı olabilme, sözleşme yapabilme, gelirlerini toplama ve kendi bütçesini yapabilme yeteneği.³⁶ Bunlardan da önemlisi, mahallî kurum ve kuruluşların birer yerinden yönetim kuruluşu sayılabilmesi için, özerkliğe sahip olmaları gerekir. Bir mahallî idarenin özerk sayılabilmesi için gerekli olan asgarî şartlar arasında şunlar belirtilmektedir:³⁷ Mahallî idare organlarının mahallî karar ve hareket serbestisine sahip bulunması, bu organların mahallî halkın oylarıyla teşekkül etmesi (organlarının bağımsızlığı), tüzelkişiliğe sahip olması ve mahallî görevlerin yerine getirilmesi için yeterli imkânlarla sahip olunması.

VI. YETKİ GENİŞLİĞİNİN TÜRK HUKUKUNDAKİ GELİŞİMİ

Bugünkü Türk idari yapısının geleneği ve teşkilatı Osmanlı'dan, sistemi Fransa'dan mirastır. Osmanlı Devleti'nin merkez dışındaki idaresi belli bir arazi rejimine göre gerçekleştirilmekteydi. Arazi, "has", "zeamet", "tımar" diye üçe ayrılmıştı.³⁸ Osmanlıların Selçuklulardan devraldığı bu toprak sisteminin en önemli özelliği, görevlilere maaş yerine has, zeamet ve tımar gibi belirli kaynaklarının sağlanması ve buna karşılık olarak da idari, askerî, siyasî ve sosyal mahiyette belirli görevlerin yerine getirilmesinin istenmesiydi. Bu sistem, merkezî idarenin herhangi bir gideri olmaksızın, görevle orantılı bu zenginlik kaynaklarının işletilmesi yoluyla kendi kendini finanse eden bir ordunun mevcudiyeti, dirlik ve kamu düzeninin tesisi yanında İdarî yetkileri kullanan askerî sınıfın fonksiyonelliğini sağlıyordu.³⁹ Mülki taksimat, eyalet, sancak, kaza, nahiye şeklinde uygulanıyordu.⁴⁰ Osmanlı ülkesinde has sahiplerinin nitelikleri, ulaşım ve haberleşme imkânlarının zorunlu bir sonucu olarak yetki genişliği uygulanmakta idi.⁴¹

³⁶ HUMES, Samuel-MARTIN, Eileen, **The Structure of Local Government**, IULA, The Hauge 1969, s. 27-28.

³⁷ KALABALIK, Halil, **Mahallî İdarelerde Özerklik Sorunu**, S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1996, s. 71 vd. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

³⁸ GERDANERİ, a.g.e., s. 54, Osmanlı Devletinde arazi taksimatı ve tımar sistemi hakkında . bkz: CİN, Halil; AKYILMAZ, Gül, **Tarihte Toplum ve Yönetim Tarzı Olarak Feodalite ve Toplum Düzeni**, SÜHF Yayınları, Konya 1995, s. 250 vd.

³⁹ ÖZTÜRK, Orhan, "Ankara'nın Yetkileri Topluma Dağıtılmalı", **Yeni Zemin Aylık Kültür ve Politika Dergisi**, S. 14, Şubat 1994, s. 21.

⁴⁰ CİN, Halil; AKGÜNDÜZ, Ahmet, **Türk Hukuk Tarihi (Kamu Hukuku)**, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya-1989, s. 20 vd.

⁴¹ ÇİTÇİ, Oya, **Yerel Yönetimlerde Temsil**, TODAİE, Ankara 1989, s. 47; YAYLA, Anayasalarımızda Yönetim İlkeleri, Tevsî-i Mezuniyet ve Tefrik-i Vezâif, İstanbul 1982, s. 8; OKANDAN, Recai Galip, **Amme Hukukumuzun Anahatları**, İstanbul 1971, s. 40.

Osmanlı Devleti eyaletlerinin ve sancaklarının tüzeklişiliği veya bu suretle açıklanıp yorumlanabilecek hukuki varlığı bulunmadığından, bir ademi-i merkeziyetten bahsedilemez.⁴² Ancak Osmanlı Devletinde, yetki genişliği yanında, bu yetkinin zamanla nitelik değiştirmesi sonucunda adem-i merkeziyet de varolagelmıştır.⁴³ Yetki genişliği Osmanlı Devletinde hukuki olmaktan çok, uygulama zorunluluklarının bir sonucudur.⁴⁴

Kanûn-ı esâsinin 108. maddesine göre, "Vilayetin usulü idaresi, tevsî-i mezuniyet ve tefrik-i vezaif kaidesi üzerine müesses olup dereceatı nizamı mahsus ile tayin kılınacaktır".⁴⁵ Maddede geçen tevsî-i mezuniyet ve tefrik-i vezaif kavramlarından ve maddenin içeriğinden yabancı araştırmacılar adem-i merkeziyet anlamı çıkarabilmişlerdir.⁴⁶ Kanûn-ı esâsî döneminde bazı müellifler tevsî-i mezuniyeti adem-i merkeziyetle bağlı görürlerken⁴⁷, bazıları da bu kavramı merkeziyetle bağlantılı görmüşlerdir.⁴⁸ Aynı şekilde Kanûn-ı esâsinin 108. maddesinde geçen "tefrik-i vezaif" kavramının da adem-i merkeziyete dahil olduğunu ileri sürenler olduğu gibi, adem-i merkeziyetle ilgisi olmadığını iddia edenler de çıkmıştır.⁴⁹

GÖRELİ, H. H., "Memleketimizde Vilayetler idaresi Tarihine Toplu Bir Bakış", *İdare Dergisi*, Yıl 16, S. 173, Mart-Nisan 1945, s. 1249; ÖZYÖRÜK, a.g.e., s. 73 vd

⁴² ONAR, S.S., *İdare Hukukunun Umumi Esasları*, İstanbul 1952, s. 656 vd

⁴³ YAYLA, Anayasalarımızda..., s. 9.

⁴⁴ YAYLA, Anayasalarımızda..., s. 12.

⁴⁵ ŞAKAR, a.g.e., s. 298.

⁴⁶ YAYLA, Anayasalarımızda..., s. 81.

⁴⁷ YAYLA, Anayasalarımızda..., s. 84; Babanzade Mustafa Zihni Paşaya göre, adem-i merkeziyetin ikinci kısmı olan adem-i merkeziyet-i İdarinin "Kanun-ı esâsîde mündemic olan 108. maddede gösterilen tevsî-i mezuniyetten başka bir şey olmadığı"... bunun "vilayatin tevsî-i mezuniyet dairesinde ibrazî faaliyetle umuru nafiada hususat-ı saire-i idarede terakkiyat-ı sanayi ve ticarete, imar-ı memalikte hizmeti muhakkak olan" usuldür, bkz: GÜLAN, Aydın, "Babanzade Mustafa Zihni Paşa ve "Tevsî-i Mezuniyet Yahut Kitab-ı idareimizden Bir Sahife" Adli Eseri, *İHİD*, Yıl 6, S. 1-3, Aralık 1985, s. 112.

⁴⁸ YAYLA, Anayasalarımızda..., s. 90; "Tevsî-i mezuniyet ilkesini merkeziyet usuluyla bağlantılı olarak açıklayan belgelerden biri ve en önemlisi "İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanunu" tasarısı üzerinde çalışmış olan "Encümen Raporudur". Raporda Kanûn-ı esâsinin 108. maddesi hatırlatıldıktan sonra: "takdim olunan kanun layihası bu maddenin emrettiği nizamı mahsusundan başka bir şey değildir..." deniliyor ve tevsî-i mezuniyet devairi merkeziye kudreti karar ve icrasından bir kısmı maiyet memurlarına tevdi eylemektir... Tevsî- mezuniyet ancak memurin hakkında kabili tatbiktir" bugünkü ifadeyle merkezin taşradaki memurlarına, merkezin karar alma yetkisi verilecek, yani "yetki genişliği" usulü uygulanacaktır. Daha fazla bilgi için bkz: YAYLA, Anayasalarımızda... s. 84-94.

⁴⁹ Maarif Nazırı EMRULLAH, "Tefrik-i vezaif nazariyesi nedir?" bir memleketi idare etmek için idare içinde de, yasama, yürütme ve yargı ayırımına benzer bir ayırımı ihtiyaç vardır: "icra, müzakere, kaza" "bu üç vazife bir elde toplanabileceği gibi, tamamen veya kısmen tefrik edilerek ayrı ayrı ellere tevdi edilir." Bazı ülkelerde bu üç görev bir tek şahsa veya kurula verilebilir. Öyle memleketler de vardır ki, icra, müzakere ve kaza ayrı ayrı ellere tevdi edilmiştir. İşte tefrik-i vezaif budur", demektedir.. Ayrıntılı bilgi için bkz.: YAYLA, Anayasalarımızda... s. 97.

Kanûn-ı esâsinin 112. maddesine göre, "umuru belediye darsaadet ve taşralarda bilintihap teşkil olunacak Devâir-i Belediye Meclisleriyle idare olunacak ve bu dairelerin sûreti teşkil ve vezâifi ve azâsının sûreti intihabı kanunu mahsus ile tayin kılınacaktır."⁵⁰ Bu maddenin, Kanûn-ı esâsinin "Vilayat" kısmında düzenlendiği görülmektedir. Buradan şöyle bir sonuca varılabilir: Belediyelerde de tevsî-i mezuniyet ve tefrik-i vezaif kuralı geçerli olacaktır.⁵¹

Kanûn-ı esâsinin ilk maddesinde⁵² mevcut olan "eyalâtı mümtaze" uygulaması vilayetlerin yönetim ilkeleriyle, yani tevsî-i mezuniyet- ve tefrik-i vezaif ile bir ilgisi yoktur.⁵³

1921 Teşkilât-ı Esâsiyye Kanunu'nun 11. maddesi⁵⁴ dikkatle incelendiğinde "tefrîk-i vezaif kuralının mahallî idareyi aslî yetkili, merkezî idareyi ise sınırlı ve istisnâ yetkili sayacak kadar adem-i merkeziyyet lehine uygulandığı görülebilir.⁵⁵ Ancak 1921 Anayasası idare sisteminde, valinin vilayet mahallî idaresi üzerinde söz sahibi olmasının istenmediği, 11. maddeden açıkça anlaşılmaktadır. Ancak Vali, 14. maddeye göre "... yalnız devletin umûmî vezaifi ile mahallî vezaif arasında tevaruz vukûunda müdahale eder." Bu müdahalenin sınırları ne olacaktır? Bunlar Anayasada bulunmadığına göre herhalde kanunî düzenlemeye bırakılmıştır.

1921 Anayasasının 16. maddesine göre "nahiye" tüzelkişiliği sahip ve özerk bir organdır. Bu organın kazaî, İktisadî ve mali yetkilere sahip olması ve organlarının seçime dayanması karşısında, nahiyelerin geniş bir muhtariyetten yararlandığını söylemek yanlış olmaz. Herhalde Kanûn-ı esâsinin öngördüğü sistem adem-i merkeziyyet lehine ve tersine çevrilmiştir. Bu değişim salt hukuk planında da kalmış olsa, mahallî idarelere o zamanki bakış açısının bir ürünüdür.⁵⁶ 1921 Anayasasına göre, merkezî idarenin mahallî idareler üzerindeki denetimini "umûmî müfettişlikler" yapacaktır. Bunlar hem merkezî hem de mahallî işleri de-

⁵⁰ ŞAKAR, a.g.e., s. 299.

⁵¹ YAYLA, Anayasalarımızda... s. 99.

⁵² Kanûn-ı esâsinin 1. maddesi, "Devleti Osmaniyye memalik ve kıtaatı hazırayı ve eyalâtı mümtazeyi muhtevi ve yekvücd olmakla hiçbir zamanda hiç bir sebeple tefrik kabul etmez."

⁵³ YAYLA, Anayasalarımızda..., s. 107.

⁵⁴ 1921 Teşkilât-ı Esâsiyye Kanunu 11. maddesi: "Vilayet mahallî umurda manevî şahsiyeti ve muhtariyeti haizdir. Harici ve dahili siyaset, şer'i, adli ve askerî umur, beynelminel İktisadî münasebet ve hükümetin umûmî tekâlifî ile menafî birden ziyade vilayete şâmil hususât müstesna olmak üzere Büyük Millet Meclisince' vaz edilecek kavanin mucibince Evkaf, ve Medaris, Maarif, Sıhhiye, İktisat, Ziraat, Nafia ve Muaveneti'İçtimaiyye işlerinin tanzim ve idaresi vilayet şûralarının salâhiyeti dahilindedir", ŞAKAR, a.g.e., s. 284.

⁵⁵ YAYLA, Anayasalarımızda..., s. 124

⁵⁶ YAYLA, Anayasalarımızda..., s. 126; Hatta o zamanların ürünü olan "İdare-i Umumiye-i. Kanunu Muvakkati'nin adının "İl Özel İdaresi Kanunu" olarak değişmiş olması ve bazı değişikliklerle il özel idarelerine ait kısmı halen yürürlükte olması bunun en açık bir delilidir

netleyeceklerdir. Genel nitelikte bir yetkiye dayanan bu denetimin bir idari vesayet olduğu söylenemez.⁵⁷

1924 Teşkilâtı Esâsiyye Kanununun "tevsî-i mezuniyet" ilkesine hangi amaç ve içerikle yer verdiği⁵⁸ konusunda çeşitli görüşler vardır. Bunların bir kısmı tevsî-i mezuniyeti merkeziyet sistemi dışında gördüğü gibi, bunu merkeziyet sistemi içinde görenler ve bunun merkezin taşra görevlilerine yetki tanınmasıdır diyenler de vardır.⁵⁹ 1921 Anayasasının 91. maddesinde düzenlenen tevsî-i mezuniyet ilkesi aslıdır. Çünkü Anayasal bir kurumdur. Onun böyle anlaşılmamış ve uygulanmamış olması asliyetini değiştirmez.⁶⁰

1924 Anayasasında adem-i merkeziyetten hiç söz edilmemiş olmasını, vilayet, şehir, kasaba ve köylerin tüzelkişilik sahibi olduğu (md. 20); Vilayetlerin işlerinin tevsî-i mezuniyet yanında görev ayrımı esaslarına dayandığını belirtmiş olmasını dikkate alarak, diyebiliriz ki, adem-i merkeziyet kavramı, bilinen sakıncaları nedeniyle istenmediğinden Anayasaya alınmamıştır. "Görev ayrımı" kavramı ise daha sınırlı olduğu ve muhtariyeti içermediği için bilhassa kullanıldığı şeklinde ahlamak daha doğru olur.⁶¹ 1924 Anayasası döneminde, görev ayrımı (tefrîk-i vezaif) kavramının adem-i merkeziyet anlamına geldiğini kabul edenler olduğu gibi⁶², Danıştaya⁶³ göre de devlet işleri-köy işleri ayrımı bir görev ayrımıdır. Bu görüşlere göre görev ayrımı (tefrîk-i vezaif) bir adem-i merkeziyet (yerinden yönetim)dir. Kapsamına ise sadece vilayet değil, şehir, kasaba (belediye) ve köy idareleri de dahildir.⁶⁴

VII. YETKİ GENİŞLİĞİ YERİNDEN YÖNETİM SİSTEMİNİN BİR UYGULAMASI SAYILABİLİR Mİ?

Bugün yerinden yönetim idareleri denilince, "yerinden yönetim sistemi"nin bir mekân itibarıyla uygulanması sonucu ortaya çıkan "il özel idareleri", "belediyeler" ve "köyler" akla gelmekte ve de öyle anlaşılmaktadır. Peki hemen şöyle bir soru sorulabilir: Her ne kadar merkezî idarenin taşra teşkilatları olsalar da, taşrada, merkezden kilometrelerce uzaklarda yaşayan mahalli halka, hatta daha doğrusu kırsal yörelere kamu hizmetlerini götüren il, ilçe ve bucak yönetimleri yerinden yönetim içinde mütalâa edilmeycek midir?

⁵⁷ YAYLA, Anayasalarımızda..., s. 129.

⁵⁸ 1924 Teşkilât-ı Esâsiyye Kanunu'nun 91. maddesi "illerin işleri, yetki genişliği ve görev ayrımı esaslarına göre idare olunur." ŞAKAR, a.g.e., s. 281.

⁵⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: YAYLA, Anayasalarımızda..., s. 141-150.

⁶⁰ YAYLA, Anayasalarımızda..., s. 149.

⁶¹ YAYLA, Anayasalarımızda..., s. 150.

⁶² ONAR, S. S., a.g.e., s. 600.

⁶³ Danıştay 2. D. 7.6.1948, E.1217-K. 2132 sayılı ve 21.6.1948 gün ve E.48/114 sayılı Genel Kurul Kararı için bkz: YAYLA, Anayasalarımızda..., s. 153.

⁶⁴ YAYLA, Anayasalarımızda..., s. 155.

Doktrinde bazı müellifler⁶⁵ yerinden yönetim biliminde "adem-i merkeziyyet" diye bilinen kavramın iki biçimde olduğunu, bunlardan birincisinin "yetki genişliği" (Deconcentration), İkincisinin ise "yerinden yönetim" (devolution)dan meydana geldiğini belirtmektedirler.

Selçuk YALÇINDAĞ, yerinden yönetim denince, "bir hizmetin ya da oluşunun söz konusu olduğu ve ortaya çıktığı yerden yönetilmesi ve bu amaçla örgütlenmeye gidilmesi anlaşılmalıdır" demektedir.⁶⁶ Adı geçen müellife göre, bu teşkilatlanma çeşitli şekillerde olabilir. Fakat yerinden yönetim terimini sadece mahalli idareler olarak adlandırılan il özel idareleri, belediyeler ve köyler için kullanmak, taşradaki il, ilçe ve bucak gibi diğer hizmet birimlerini bunun dışında tutmak yanlış anlamalara sebebiyet verebilir. Bu nedenle ister il özel idareleri, belediye ve köy gibi demokratik, ister il, ilçe ve bucak gibi bürokratik yerinden yönetim kuruluşları olsun, yerel yönetim kavramı, merkezin dışında, taşradaki halka hizmet götüren tüm idareleri anlatmak için kullanılmalıdır.⁶⁷ YALÇINDAĞ, köy, belediye veya il özel idareleri gibi mahalli idareler ile, bucak, ilçe ve il gibi merkezi idarenin taşra kuruluşlarının geniş anlamda yerinden yönetim kuruluşları olduğunu kabul etmekte, hatta, 1961 Anayasasının 112. maddesinde, geniş anlamda yerel yönetimleri kastettiğini belirterek, taşraya hizmet götüren kurum ve kuruluşları demokratik ve bürokratik yerinden yönetim kuruluşları olarak ikiye ayırarak incelemekte, mahalli idarelerden ise demokratik yerel yönetim birimi olarak bahsetmektedir.

Bürokratik yerinden yönetim, yerinden yönetim sisteminin bir türüdür ve bu türü belirleyen temel unsur, sistemde görev alanların, merkezî idare tarafından atanan, merkez bürokrasisi mensupları olmasıdır. Bürokratik yerinden yönetim kuruluşları, merkez yönetimine ya doğrudan kumanda zinciri ile bağlıdır (hiyerarşi-içi kuruluşlar), ya da bu emir ve kumanda ilişkisi dışındadırlar (hiyerarşi-dışı kuruluşlar). Hiyerarşi içi bürokratik yerinden yönetim kuruluşları, ya "işlev ilkesi"ne, ya da "alan ilkesi"ne göre teşkilatlanabilirler.

Demokratik yerinden yönetim kuruluşları, yerinden yönetim sisteminin bu türünü belirleyen temel unsur, sistemde oluşturulan yerinden yönetim teşkilatlarının üstlendiği hizmetler üzerinde karar verme yetkisinin, seçimle-iş başına gelmiş kişilere ait olmasıdır. Demokratik yerinden yönetim kuruluşları "işlev ilkesi"ne göre (meslek kuruluşları), ya da "alan ilkesi"ne göre teşkilatlanabilmektedirler.

Demokratik yerinden yönetim birimi-mahalli idareler, belli bir idari alan içindeki mahalli topluluk için, yasama organınca saptanmış hizmetleri yürüten, karar organları o mahalli topluluk tarafından seçilen, üstlendiği hizmetler üze-

⁶⁵ KELEŞ, Yavuz, **a.g.e.**, s. 17; YALÇINDAĞ, **a.g.e.**, s. 3.

⁶⁶ YALÇINDAĞ, **ak.**, s. 3.

⁶⁷ YALÇINDAĞ, **a.k.**, s. 3.

rinde temel kararlar alma yetkisine sahip, mahalli topluluğa vergi koyma yetkisini de vermek üzere, akçal kaynakları kullanabilen tüzelkişilik sahibi kuruluşlardır.⁶⁸

Bir gazeteci-yazar⁶⁹, etnik temele dayalı adem-i merkeziyyetin, etnik sorunu derinleştirdiğini, İl tekelinde ve kamu hizmetlerinin yerleştirilmesi anlamında bir yerel yönetim ise, aksine, sorunun çözümüne yardımcı olacağını ifade etmektedir. Adı geçen yazara göre, "bu anlamda bir tevsî-i mezuniyet, federasyonu çağrıştıran adem-i merkeziyyetten farklıdır ve üniter devlet ilkesine de uygundur. Burada kıstas, yasama ve yargının üniterliği, yürütmenin ise kamu hizmetleri bölümünün alt yapı kapasitesine göre, yerel yönetimlere aktarılmasıdır." Yazara göre yetki genişliği, yerinden yönetimin bir türü olmaktadır. Çünkü, yukarıdaki alıntıdan anlaşıldığına göre yazar, kamu hizmetlerinin bir kısmının yerel yönetimlere aktarılmasının, yetki genişliğinin kıstası olduğunu savunmaktadır.

Dennis A. Rondinelli ve G. Shabbir Cheema⁷⁰ ise, yerinden yönetimin üst bir kavram olduğunu ve dört temel yerinden yönetim türüne işaret ettiğini belirtmişlerdir: Bunlar, yetki genişliği, yarı-özerk veya yardımcı kuruluşlara yetki devri, mahalli idarelere yetki ve fonksiyon devri ve fonksiyonların devletten hükümet dışı kuruluşlara transfer edilmesi. Yazarlar yetki genişliğinin merkezî idare içerisinde İdarî sorumlulukların dağıtılmasını gerektirdiğini belirtmektedirler. Onlara göre, yetki genişliği en iyi şekilde alan yönetimi (field administration) yoluyla başarılabılır.

Rondinelli ve Cheema, yerinden yönetimin bir diğer türü olarak, fonksiyonların ve otoritenin devredilmesi yoluyla bağımsız idare düzeylerinin yaratılmasının sağlanacağını ifade etmektedirler. Yetkilerin devri yoluyla merkezî idare belirli fonksiyonlarından vazgeçmekte ve böylece doğrudan denetimi dışında yeni idari düzeylerin meydana getirilmesine imkân vermektedir. Yazarların belirttiğine göre, "devolution" türü yerinden yönetimlerin önemli özellikleri şunlardır: Öncelikle bu idareler özerktir, bağımsızdır ve bunlar merkezî otoritelerin doğrudan denetimi altında olmamalarıyla açıkça farkedilebilir. İkinci olarak mahallî idareler içerisinde kamu hizmetlerini ve otoritelerini yerine getirecekleri açık ve yasal olarak tanınmış coğrafi sınırlara sahiptirler. Üçüncü olarak bu idarelerin tüzelkişilikleri ve fonksiyonlarını kendi kaynaklarıyla yerine getirme yetkileri vardır. Dördüncü olarak, mahallî idareler, mahallî halkın kendi ihtiyaçlarını İdarî birimler vasıtasıyla yerine getirme hissinin farkına vardıkları kurumlar olarak gelişmesi anlamına gelmektedir.⁷¹

⁶⁸ YALÇINDAĞ, a.k., s. 3-6.

⁶⁹ AKYOL, Taha, "Üniter Yapı Korunmalıdır", **Yeni Zemin Ayhık Kültür ve Politika Dergisi**, Sayı 14, Şubat 1994, s. 14.

⁷⁰ RONDİNELLİ, Dennis, A.-CHEEMA G. Shabbir, "Implementing Decentralization Policies", G. Shabbir Cheema-Dennis A Rondinelli, (ed.) **Decentralization And Development**, Sage Publications, 1983, s. 19.

⁷¹ RONDİNELLİ-CHEEMA, a.g.e., s. 22.

Rondinelli-Cheeraa'ya göre, yetki genişliği ile mahallî idarelere fonksiyonların devri anlamına gelen "devolution" birbirinden çok farklı anlama gelmekte birlikte her ikisi de yerinden yönetimin birer uygulamasıdır. Yetki genişliğinde merkezi idare görevlileri başkentin dışında bulunmakla birlikte, onlara karar alma otoritesi tanınmamıştır. Yazarlar; karar vermede gerçekten mahallî karar ve hareket serbestisinin gerçekleştirilmesini sağlamadığı için yetki genişliğinin yerinden yönetim anlamına gelmeyeceğini belirtmektedirler.⁷²

James-W.Fesler de yerinden yönetimin yetki genişliği ile aynı şey olmadığını kanısladadır. Başkentin dışında ve uzakta çalışmak halk için verimli ve uygun olabilir, hatta halkın kendisine daha yakın bir idarenin bulunması kanısını destekleyebilir. Fakat herhangi bir yetki devrini gerektirmez ve hatta mahallî karar ve hareket verme serbestisini gerçekleştirme fırsatını sağlamaz. Bu nedenle yazar, yetki genişliğini sahte bir yerinden yönetim (pseudo decentralization) olarak nitelendirmektedir.⁷³

Fransız idare hukuku yazar M. Waline'e göre merkezi idareden mahallî idarelere transfer edilen her yetki mutlaka gerçek bir yerinden yönetimin delili değildir. Örneğin, birçok yetkiler bakanlardan alınıp valilere verilse, bu hal mutlaka bir yerinden yönetimin varlığını anlatmaz. Bu bir yetki genişliği veya düzmece yerinden yönetim (adem-i merkeziyyet=pseudo-decentralization)'den başka bir şey değildir. Çünkü valiler hiyerarşik denetim yoluyla bakanların emirlerine uymak zorundadırlar.

İdari yerinden yönetim, işte bu düzmece yerinden yönetim ile, ifadesini federalizmde bulunan siyasi yerinden yönetim arasında yer alan bir kavramdır.⁷⁴

SONUÇ

Merkezden yönetim sisteminin doğurduğu sakıncaları bertaraf etmek amacıyla, özellikle taşrada merkeze ait belirli fonksiyonları yerine getirmeye yetecek bir ya da birden fazla yetkinin merkezi idare tarafından, merkezden uzakta bulunan bir teşkilata, ya da bir kişiye, devredilmesi anlamına gelen yetki genişliği bir yerinden yönetim değildir. Yetki genişliğinin bir yerinden yönetim sayılabilmesi için, yetki genişliğine sahip bir taşra biriminin öncelikle belirli bir yetki sınırı, insan topluluğu ve devamlılık arzeden bir teşkilat yapısı bulunmalıdır. Bu teşkilatın icrai ve kesin karar alabilme yetkisi olmalı, organları seçimle teşekkül etmeli, tüzelkişiliğe sahip olmalı, mahallî hizmetleri yerine getirecek az çok istikrarlı yeterli malî imkânlarla sahip bulunmalıdır.

⁷² RONDINELLI-CHEEMA, a.k., s. 19.

⁷³ FESLER, James W., "Centralization and Decentralization", **International Encyclopedia of The Social Sciences**, Vol. 2. The Macmillan Company and The Free Press, 1968, s. 373.

⁷⁴ WALINE, M., **Droit Administratif**, 8. Baskı, Paris, 1959, s. 267-268.

Özellikle ABD gibi hukuk sistemlerinde, yerelleşme üst kavramın içerisinde mütalâa edilen yetki genişliği, Fransız hukuk sisteminin etkisinde kalan Kıta Avrupa sistemlerinde, merkezden yönetimin yumuşatılmış bir şekli olarak algılanmaktadır. Ancak, uygulamada görüldüğü gibi, yetki genişliği yoluyla da olsa, merkezden yönetimin sakıncaları bertaraf edilememektedir. Merkezî idarenin taşra kuruluşlarında kırtasiyecilik hızla artmakta, mahalli işler ve hizmetler belirli bir gecikmeyle yapılabilir.

ÖRGÜTSEL SUÇLARLA MÜCADELEDE BALİSTİK İNCELEMENİN ROLÜ

Kasım ESEN
Erzurum Vali Yrd.

A - ÖRGÜTSEL SUÇLARIN ORTAYA ÇIKARILMASINDA LABO- RATUVARIN ROLÜ

Güvenlik güçlerinin terör karşısında yaptıkları operasyonların sonuca bağlandığı, çalışmaların değerlendirilip maddi ve bilimsel hale getirildiği ve daha sonraki operasyonlara imkân sağlandığı yer Kriminal Polis Laboratuvarıdır.

Örgütlerle ilgili olarak sürdürülen çalışmalara, Kriminal Polis Laboratuvarı, kovan ve mermi çekirdekleri ile faili meçhul arşivinde, ayrıca örgütsel dokümanlar ve işlenmiş olan örgütsel suçların diğer maddi delilleri (bomba artıkları vb. gibi) üzerinde yaptığı incelemelerden elde ettiği bilgileri ilgili birimlere iletmek suretiyle yardımcı olmaktadır.

Operasyonlar sonucu yakalanan şahısların, sorgulamalarda haklarında hiçbir iddiayı kabul etmedikleri veya poliste kabul edipte bilahare mahkemede baskı altında alındığını ileri sürerek kabul etmedikleri durumlarda dahi, maddi suç delillerinin incelenmesi sonucu bilimsel metodlarla hangi örgüt elemanının öldürme, yaralama, soygun, tahribat eylemlerine katıldıkları kanıtlanmıştır. Dolayısıyla örgütlerin çökertilmesinde, Kriminal Polis Laboratuvarı çalışmaları oldukça önemli bir rol oynamıştır.

B - OLAY YERİNDE ELEGEÇEN KOVAN VE MERMİ ÇEKİR- DEKLERİ VE SİLAHLARIN BALİSTİK İNCELEMESİYLE SUÇLARIN AYDINLATILMASI

1 - Kovan İncelemesi

Olay yerinden elde edilen kovanların;

a) Öncelikle tek bir silahla mı, yoksa birden fazla silahla mı atıldıkları, birden fazla silahla atılmışlarsa kaç ayrı silahla atıldıkları,

b) Birlikte gönderilen şüpheli silah ya da silahlardan atılıp atılmadıkları,

tespit edilir.

c) Olay yerinden elde edilen kovanların yanında şüpheli silah yoksa, ya da şüpheli silah veya silahlardan atılmadıkları tespit edilirse; olayla ilgili kovanların, daha önce meydana gelen ve laboratuvarların arşivlerinde muhafaza edilen çap ve tipine uygun suç konusu kovanlarla karşılaştırılmaları yapılır. Böylece olayda kullanılmış olan ve ele geçmemiş olan silahın ya da silahların daha önce başka olaylarda kullanıp kullanılmadıkları saptanır, bu işlemden sonra suç konusu kovanlar, daha ileride laboratuvarlara gönderilecek olan silahlardan elde edeceğimiz mukayese kovanları ile ve de meydana gelecek olaylarla ilgili olarak laboratuvarlara gönderilecek olan olaylara ait suç konusu kovanlarla karşılaştırılmak üzere geçici olarak laboratuvarlarda alıkonulur.

d) Yakalanarak laboratuvarlara gönderilen silahlardan elde ettiğimiz mukayese kovanları, laboratuvarlara intikal eden ve daha önce meydana gelmiş olan faili meçhul olaylara ait suç konusu kovanlarla karşılaştırılarak o silahın daha önce herhangi bir olayda kullanılıp kullanılmadığı tespit edilir. .

2 - Mermi Çekirdeği İncelemesi

Gerek olay yerinden elde edilen, gerekse yaralı ve cesetlerin vücudundan çıkarılan mermi çekirdeklerinin aynı bir silahtan çıkıp çıkmadıklarının tespiti ile bu mermi çekirdeklerinin gönderilen şüpheli silah ya da silahlar ile atılıp atılmadıklarının saptanması, mermi mukayese mikroskobu altında yapılır. Ancak, mikroskop incelemesi yapılmadan önce gözle kaba bir inceleme ile ilk elemanın yapılması uygun olur.

Örneğin; incelenecek mermi çekirdekleri (hepsi suç konusu olabileceği gibi bir kısmı suç, bir kısmı mukayese olabilir.);

- a) Çap ve tip olarak birbirinin aynısı olmalı,
- b) Set izlerinin dönüş yönü aynı olmalı,
- c) Set adetleri aynı olmalı,

bu üç unsur tüm mermi çekirdeklerinde aynı ise, mikroskop çalışmasına geçilir.

Mikroskop çalışmasında ilk önce bakılacak husus, set izlerinin genişlikleridir. Set izlerinin genişlikleri de birbirine uyuyorsa, karakteristik ince çizgilere bakılarak, mermi çekirdeklerinin aynı veya farklı oldukları tespit edilir.

3 - Olaylarda Yakalanan Silahların İncelenmesi

a) Tetkik için gönderilen ateşli silahlardan mukayese kovan ve mermi çekirdekleri alınır. İncelenmek üzere birlikte gönderilen ye aynı çap ve tipte olan ko-

van veya mermi çekirdekleri varsa, mukayeseler ile stereo, mikroskop altında çeşitli fiziksel unsurlar yönünden incelenerek şüpheli silah ile atılıp atılmadıklarının tespiti yapılır. Ayrıca bu mukayeseler faili meçhul arşivindeki suç konusu kovanlar ile mikroskopta karşılaştırılarak, laboratuvara intikal eden ve incelemeye tabi tutulup arşivde muhafaza altına alınan faili meçhul olaylara ait kovanlarla bir ilgisinin olup olmadığı saptanır. Bu sayede silahın daha önce herhangi bir olaya karışıp karışmadığı anlaşılmış olur. Dolayısıyla olaylar arası irtibat kurulmuş olur. Bu noktada Mülki İdare Amirlerine ve Cumhuriyet Savcılarına düşen en büyük görev: olay mahallinde inceleme yapan güvenlik görevlilerinin buldukları boş kovan ile mermi çekirdeklerinin polis laboratuvarlarına balistik muayene için gönderilmesini sağlamaktır. Ayrıca uygulamada özellikle operasyonlarda yakalanan silahlar balistik incelemeden geçmeden doğrudan Cumhuriyet Başsavcılıklarına teslim edilmektedir. Cumhuriyet Başsavcılıkları da ekspertiz için Adli Tıp Kurumuna göndermektedir. Böyle durumlarda daha önceki olaylara ait kovan ve mermi çekirdekleri ile balistik karşılaştırma yapılmı imkânı ortadan kalkmaktadır. Böylece, fail ve olayda kullanılan silahlar elde olduğu halde suçlar hemen aydınlatılamamaktadır.

Örneğin Sansa boğazını kesen 18 teröristten yakalanan silahların 25.10.1993 tarihinde vukubulan, 32 vatandaşın şehit edilmesi ile sonuçlanan Çat-Yavi baskınında da kullanıldığı belirlenmiştir. Ancak silahlar yakalandığında Devlet Güvenlik Mahkemesi yerine Polis Laboratuvarına gönderilmiş olsaydı, bu belirleme daha çabuk yapılabilecekti.

b) Silahlar laboratuvara gönderilemez ise ne yapılmalıdır? Özellikle Cumhuriyet Başsavcıları silahları zabıta alıkoymaz ve hemen adli emanete alır ise ne yapılmalıdır? İlk iş, yakalanan silahlarla atış yapmak suretiyle boş kovanları toplayıp tutanak tutturmak ve bu kovanları laboratuvara göndermektir. Mukayese mermi çekirdekleri uygulamada beze ve pamuğa atılarak alınmaktadır. Talaşa ve kuma atış yapılarak da alınabilir ise de özellikle kum mermi çekirdeğini deforme eder. Otomatik silahlarda seri ve tek tek, tek de en az 5 atış yapılmak suretiyle mukayese kovan ve mermi çekirdekleri alınmalıdır.

C - TOPLUMSAL OLAYLARDA ATEŞ EDENLERİN TESPİTİ

Özellikle toplumsal olaylarda kalabalık arasından güvenlik güçlerine ateş edilmekte ve provokasyona zemin oluşturulmak istenmektedir. Provokatörlerin tespiti ve yakalanması caydırıcı olacaktır. Bunun için şüpheli kişilerin yakalanarak laboratuvara şevki gerekir. Laboratuvar bu kişilere PARAFİN testi tatbik ederek ateşli silah ve patlayıcı madde atıp atmadığını tespit edecektir. Düzenlenecek rapor bilimsel delildir. Burada dikkat edilecek husus yakalanan şüpheli kişilerin ellerini yıkatmadan, elbisesini değiştirmeden laboratuvara gönderilmesinin sağlanmasıdır.

D - ÖRGÜTSEL MÜCADELELERDE BAŞARI İÇİN ADLI TIP KURUMU, POLİS LABORATUVARI VE JANDARMA KRİMİNAL LABORATUVARLARININ TEK ÇATI ALTINDA TOPLANMASININ ZORUNLULUĞU

Örgütsel suçlar ister siyasi ister adi olsun mekânla sınırlı değildirler. Kırsal kesimde, kentte bir ülkeden diğer bir ülkeye polis mıntkasından jandarma mıntkasına özellikleri gereği yayılma istidadı gösterirler. Örneğin; bir terör veya uyuşturucu örgütü silahı veya ham afyonu kırdan alır, şehirde ya eylem yapar veya satar. Ülkemizde ise bu tür suçlarla mücadelede güvenlik güçlerine ve adli makamlara bilimsel destek sunan kuruluşlar aynı amaca hizmet etmelerine rağmen dağınıktırlar. Uygulamada güvenlik güçleri yakaladıkları silahları veya faili meçhul olayların kovan ve mermi çekirdeklerini Polis Laboratuvarlarına göndermeyip Adli Kuruma gönderirlerse muhtemelen birçok olay aydınlatılamayacaktır. Adli Tıp Kurumu Adalet Bakanlığına bağlı olduğundan özlük hakları yönü ile Adalet Bakanlığına bağlı olan hakim ve savcılar bu kurumun verdiği bilimsel raporları daha fazla tercih ettikleri kanaati hakimdir. Bundan dolayı İçişleri Bakanlığına bağlı olan Polis Laboratuvarları ile Adli Tıp Kurumu arasında koordinasyon sağlanamamaktadır. Son zamanlarda ise Jandarma da Kriminal Laboratuvarı açmıştır. Örneğin; Ankara ve Van, hatta bu laboratuvar yönetmeliğini dahi yayınlamıştır. Bu durumlar birçok sakıncayı ortaya çıkaracaktır. Örneğin; Jandarma mıntkasında bir silahla bir suç işlenirse olay mahallinde bulunan kovan ve mermi çekirdekleri Jandarma Laboratuvarlarına gönderilecek, polis mıntkasında aynı silahla bir suç işlenirse bunun kovan ve çekirdekleri Polis Laboratuvarına intikal ettirilecektir. Böylece aynı silahla işlenmiş iki ayrı olay arasında belki de ilgi kurulamayacaktır. Hatta silahı yakalayan güvenlik görevlisi mukayese kovan ve mermilerini almadan savcılığa intikal ettirir, savcılık da silahın Balistik Raporunu Adli Tıp'dan ister ise diğer iki olay polis ve jandarma mıntkalarında işlendiğinden faili meçhul kalabileceklerdir. Suçlar da böylece aydınlatılamayacağından kamu düzeni bozulabilecektir.

Bu itibarla Polis, Jandarma Laboratuvarı ve Adli Tıp Kurumu tek çatı altında birleştirilmelidir. Bu konuda Polis Laboratuvarlarının daha yoğun olduğu düşünülürse en uygun yer İçişleri Bakanlığı bünyesi olacaktır. Ancak bu laboratuvarlara muhakkak bilimsel özerklik sağlanmalıdır. Çünkü bu laboratuvarların tanzim ettiği raporların yanlış ve etki altında kalınarak verildiği kanaati hasıl olursa adalete gölge düşecektir. Gümrük Birliği arefesinde pek çok suçlar ile karşı karşıya kalan ve tanık sistemine dayanan güvenlik güçlerinin hazırlık soruşturması, inandırıcı olan bilimsel temellere dayandırılmak zorundadır. CMUK'ta esas ihtilal bu şekilde gerçekleşecektir. Çünkü altyapıyı laboratuvarlar teşkil etmek zorundadır.

E - DENETLEMEDE HANGİ HUSUSLARA DİKKAT EDİLECEĞİ

İl ve ilçe sınırları içerisinde asayişini sağlamakla sorumlu olan Mülki İdare Amirlerinin, yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda, meydana gelen bu tür örgütsel suçlarda ve örgütlere yönelik operasyonlarda elde edilen maddi deliller ve suç konusu silah vb. diğer eşyalar üzerinde gerekli laboratuvar incelemesi yapıp yapılmadığı hususunu gözönüne almalarında fayda bulunmaktadır.

TURİZM İŞLETME BELGELİ TESİSLER ÜZERİNDE MÜLKİ AMİRLER ve KOLLUK KUVVETLERİNİN YETKİLERİ

Halil YILMAZ*

Otel, gazino, restoran gibi halkın genel kullanımına açık, istirahat ve eğlence yerleri ile alkollü içki satışı yapılan yerlerin açılmasına izin verme, denetleme, geçici olarak kapatma veya ruhsat iptal etme yetkisi kolluk kuvvetlerinin yapacağı inceleme sonucuna göre mahallin en büyük mülki amirine aittir.

Turizm Bakanlığı tarafından turizm işletme belgesi verilmiş tesisler için böyle bir yetkinin bulunup bulunmadığı hususunda uygulamada ciddi tereddütler olduğu izlenmektedir.

Bu nedenle yürürlükteki mevzuatın gerek mülki amire ve kolluk kuvvetlerine yetki veren hükümleri, gerekse turistik tesislerin hukuki durumu açısından incelenmesinde fayda görülmüştür.

1. AÇILMASI İZNE BAĞLI YERLER

Otel, gazino, kahve, bar, tiyatro, sinema, hamam, plaj ve benzeri gibi çeşitli dinlenme, eğlence ve oyun yerleri, içki yerleri ile umuma mahsus istirahat ve eğlence yerleri açılması izne bağlı yerlerdir.

2. TURİZM YATIRIM VE İŞLETME BELGELİ TESİSLER

Türk veya yabancı uyruklu gerçek veya tüzel kişilerce, birlikte veya ayrı ayrı gerçekleştirilen ve turizm sektöründe faaliyet gösteren ticari işletmeler turizm işletmesidir.

Turizm tesisi, turizm işletmesi faaliyetinin yapıldığı tesisleri ve bunların ayrıntıları ile tamamlayıcı unsurlarını içerir. Bunlar; otel, restoran, bar, sauna, yüzme havuzu, spor salonu, masaj salonu, talih oyunları salonu gibi dinlenme ve eğlence yerleridir.

* Emniyet Genel Müdürlüğü, Asayiş Şube Müdürü.

Turizm sektöründe faaliyet gösteren, nitelikleri, Turizm Yatırım ve İşletmeleri Nitelikleri Yönetmeliği hükümlerine uygun bulunduğu Turizm Bakanlığınca tespit ve kabul edilen turizm işletmelerine adı geçen Bakanlık tarafından Turizm İşletmesi Belgesi Verilir.

Turizm İşletme Belgesi; tesislerin açılma izni olmayıp, açılmış olan tesisin standardını belirleyen kalite belgesidir.

Zira; turizm yatırım ve işletme belgeli tesislere 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'nun 19 uncu maddesi ile Turizm Bakanlığının izni üzerine tanınacak muafiyetler tek tek sayılmıştır.

Muafiyetler içinde; mülki amirin açma izni yetkisini düzenleyen 2559 sayılı PVSK'nun** 7 nci maddesi belirtilmemiştir. Başka bir deyişle, turistik tesislerin açılmasında mülki amirin izni aranmaz türünde bir ayrıcalık düzenlenmemiştir.

Turistik tesisler halkın kullanımına açık, herkesin girebileceği umuma açık bir yerdir ve bu nedenle açılması izne bağlı yerlerden sayılmalıdır.

Diğer taraftan; 84/8100 sayılı İçkili Yerlere Verilecek İzinlerde Gözönünde Bulundurulacak Esaslara Dair Yönetmeliğin 85/9412 karar sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile değişik 9 uncu maddesi; belgeli turizm işletmelerinde, genel güvenlik ve asayiş yönünden bir mahzur bulunmaması halinde, mahallin en büyük mülki amiri tarafından, kadehle ve açık olarak içki verilmesine ve satılmasına izin verilmesi ve bu şekilde izin verilen yerlerin genel güvenlik, asayiş, sağlık ve turizme hizmet yönünden gerekli şartlara uymadıkları veya kaybettiklerinin tespiti halinde içki izinlerinin iptal edilmesi hükmüne amirdir.

Bu nedenle; turizm işletme belgesine sahip turistik tesisler için genel güvenlik ve asayiş yönünden kolluk kuvvetlerinin tahkiki ile mahallin en büyük mülki amirinden izin alınması gerekecektir.

3. TALİH OYUNLARI SALONU

Turizmi Teşvik Kanunu'nun 19/b maddesi, belgeli turizm işletmesinin tamamlayıcı bir bölümü olmak kaydı ile talih oyunları oynatabilecek mahalleri tespit ve buraları işletecek kişilere izin verme yetkisini Turizm Bakanlığına vermiştir. Belgeli turizm işletmeleri bünyesinde kurulacak talih oyunları mahallerinin kuruluş ve işleyişine ilişkin usul ve şartlar da Talih Oyunları Yönetmeliği ile düzenlenmiştir.

Kumar oynamak ve oynatmak 765 sayılı TCK'nun*** 567, 568, 569, 570 inci maddelerine göre suç olduğu halde, Turizm Bakanlığının izni ile açılan turistik

** Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanunu.

*** Türk Ceza Kanunu.

tesisler içinde bulunan talih oyunları salonlarında; beceri ve şansa dayanan, fiş, jeton veya para ile oyun araç ve gereçleriyle, bir kasaya karşı veya oyun makinalarında oynanan talih oyunlarını oynamak ve oynatmak 2634 sayılı Kanunun 19/b maddesi ile suç olmaktan çıkarılmıştır.

Talih oyunları salonu açma izni Turizm Bakanlığı tarafından iptal edilmiş bulunan tesisler PVSK'nun 8 inci maddesi kapsamına girmiş olacaklarından, buralarda talih oyunu oynatmaya devam edilmesi TCK hükümlerine göre suç teşkil edecek; ayrıca bu yer, PVSK'nun 12 nci maddesine göre; yürürlükte bulunan hükümlere aykırı olarak işletilen, açılması izne bağlı yer durumuna düşecektir.

Turizm Bakanlığı tarafından iptal işleminin, tesis yetkilisi ve mahallin en büyük mülki amirine bildirilmesinden sonra bu tesislerin kapatma işlemlerinin PVSK'nun 8 inci maddesi hükümlerine göre yerine getirilmesi gerekir.

Belgeli turizm işletmeleri bünyesinde; talih oyun salonu dışında, her ne ad altında olursa olsun, oynayanın kumar ve kazanç kastı olmamak şartıyla bilgi ve maharet artırıcı veya zekâ geliştirici nitelikteki elektronik oyun alet ve makinaları, video oyunları, televizyon oyunları ve benzeri oyun yerlerinin açılması ve faaliyette bulunmaları için ise PVSK Ek 8 inci maddeye göre mahallin en büyük mülki amirinin izni aranmalıdır.

4. AÇMA İZİNİ VERME YETKİSİ

Açılması izne bağlı yerlerin durumu PVSK'nun 7 ve Ek 8 inci maddeleri ile düzenlenmiştir.

PVSK 7 nci madde; "otel, gazino, kahve, içki yerleri, bar, tiyatro, sinema, hamam, plaj gibi umuma mahsus istirahat ve eğlence yerlerinin açılması önce polisin tahkiki üzerine o yerin en büyük mülkiye amirinin vereceği izne bağlıdır...."

PVSK Ek 8 inci madde; "Polisin yapacağı inceleme üzerine;

A) Otel, gazino ve benzeri yerler veya çeşitli dinlenme, eğlence ve oyun yeri şeklinde sabit veya seyyar olarak kullanılan kara, deniz, hava ve her çeşit taşıma araçlarında bu faaliyetlerin icrası;

B) Her ne ad altında olursa olsun, oynayanın kumar ve kazanç kastı olmamak şartıyla bilgi ve maharet artırıcı veya zekâ geliştirici nitelikteki elektronik oyun alet ve makinaları, video oyunları, televizyon oyunları ve benzeri oyun yerlerinin açılması ve faaliyette bulunmaları;

Mahallin en büyük mülki amirinin iznine bağlıdır." şeklindedir.

Açıkça anlaşılacağı üzere dinlenme, eğlence ve oyun yeri şeklinde açılacak yerlerin açılmasından önce açılacak yerin nitelikleri ve işletmeyi açmak isteyen

kişi hakkında polis tahkikatı yapılması ve mahallin en büyük mülki amirinin izin vermesi gerekmektedir.

5. TURİZM YATIRIM VE İŞLETME BELGELİ TESİSLERE TANINAN AYRICALIKLAR

5.1. Açılacak Yer Şartları

84/8100 sayılı İçkili Yerlere Verilecek İzinlerde Gözönünde Bulundurulacak Esaslara Dair Yönetmeliğin 8 inci maddesi içkili yer açılabilir bölgenin tespitindeki sınırlamaları düzenlemiş bulunmaktadır.

Buna göre;

İçkili yer bölgesi haricinde ve içkili yer bölgesi tespit edilmeyen mahallerde içkili yer açılmaz. Belediye teşkilatı bulunmayan yerlerde ise içkili yer bölgesi tespit edilemez.

Hükümet, belediye, karakol, kışla, her derecedeki özel ve resmi bütün öğretim ve eğitim kurumları, öğrenci yurtları, her nevi sanat müesseseleri, maden ocakları, mabetler, inşaat yerleri, genelevler, spor kulüpleri ve diğer gençlik birlik ve teşekkülleri yakınında içkili yer bölgesi tespit edilemez.

Sanat müesseselerinin neler olduğu o yerdeki Kültür ve Turizm Bakanlıkları temsilcilerinin de üye olarak katılacakları içkili yer komisyonu tarafından tespit edilir.

222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu kapsamına giren ilköğretim kurumlarına 100 m. mesafeden daha yakma içkili yer bölgesi tesbit edilemez.

Yönetmeliğin 9 uncu maddesinde ise; turizm işletme belgeli tesislerden belediye huduttan dışında bulunanlar için; turizm mevsimine münhasır olmak ve turizme hizmet ve teşvik niteliği taşımak kayıt ve şartı ile;

a) İşleten ve işletme yeri itibariyle, kadehle ve açık olarak içki verilmesinde ve satılmasında genel güvenlik ve asayiş yönünden bir mahzur bulunmaması,

b) İnşaat tipi ve vasıfları bakımından çevre ve özelliklerine uygun ve her türlü sağlık şartlarını taşıması,

c) Yönetmeliğin 8 inci maddesinde belirtilen özel ve resmi kurum ve kuruluşlarla ilgili mesafe tahdidine uyulmuş olmasının tespiti halinde,

mahallin en büyük mülki idare amiri tarafından kadehle ve açık olarak içki verilmesine ve satılmasına izin verilebilir.

Yönetmelikte; belediye sınırları içinde faaliyet gösterecek turizm işletme belgesine sahip kadehle ve açık olarak içki satılabilir yerler için herhangi bir muafiyet bulunmamaktadır. Muafiyet sadece belediye sınırları dışında da turizm

işletme belgesine sahip içki yerleri açılabilceğı konusundaır. Bu muafiyet turizm mevsimi ile sınırlandırılmıştır.

2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'nun 19 uncu maddesi ile ise; turizm yatırım ve işletme belgeli tesisler; alkollü içki satışı ve ruhsatlarına ilişkin olarak Turizm Bakanlığının izni dahilinde 1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu'nun 178 inci maddesindeki "her nevi sanat müesseseleri ve maden ocakları ve inşaat yerleri dahilinde veya yakınında., "hükmü ve 222 sayılı İlköğretim Kanunu'nun 61 inci maddesindeki" okul bina ve tesislerinin .. meyhane, kahvehane, kıraathane, bar gibi umuma açık yerlerden en az 100 m. uzaklıkta bulunması.." hükmü dışında tutulmuştur.

Turizm yatırım ve işletme belgeli tesisler için 2634 sayılı Kanun ile, yer bakımından tanınan ayrıcalıklar tek tek sayılmış, bunlar içinde; içkili yer bölgesinde bulunma ve belediye teşkilatı olması ile hükümet, belediye, karakol, kışla, her derecedeki özel ve resmi bütün öğretim ve eğitim kurumları, öğrenci yurtları, genelevler, spor kulüpleri ve diğerk gençlik birlik ve teşekküllerine yakın olmamak hükümlerinden muafiyet belirtilmemiştir.

2634 sayılı Kanun ile 84/8100 sayılı Yönetmeliğın ilgi hükümleri birbiri ile çelişmekte, Yönetmelik 2684 sayılı Kanun'un ruhuna uygun düşmemektedir. Bu nedenle 84/8100 sayılı İçkili Yerlere Verilecek İzinlerde Gözönünde Bulundurulacak Esaslara Dair Yönetmelikte 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu ruhuna ve lafzına uygun yeni bir düzenlemeye şiddetle ihtiyaç bulunmaktadır.

5.2. Çalışacak Yabancılar

2634 sayılı Kanun'un 18/a maddesindeki düzenlemeye göre; turizm belgeli işletmelerde Turizm Bakanlığının uygun görtüşü ve İçişleri Bakanlığının izniyle 2007 sayılı Türkiyede Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun hükümlerinden istisna edilerek, Belgeli Turizm İşletmelerinde Yabancı Personel ve Sanatkarların Çalıştırılması Hakkında Yönetmelik hükümlerine göre nitelikli yabancı uzman personel ve uluslararası üne sahip sanatçılarla, üst düzeyde yabancı işletmelerde program yaparak çalışmış bulunan sanatçılar ve topluluklar çalıştırılabilir.

Bu şekilde çalışan personel miktarı toplam personelin %10'u oranını aşmayacaktır: Ancak bu oran Turizm Bakanlığı tarafından %20 oranına kadar artırılabilir.

5.3. Çalışacak Türkler

2634 sayılı Kanun'un 18/b maddesine göre; gazino, bar, kafeşantan ve bunlara benzer içki kullanılan yerler ile banyo, hamam gibi yerler turizm işletme belgesine sahip ise buralarda 21 yaşından küçük kişilerin çalışabilmeleri o yerin en büyük mülki amirinin izni ile mümkündür.

5.4. Küçüklerin Girebilmesi

Aynı Kanunun 19/a maddesi 2 nci fıkrasına göre; bar, kafeşantan, meyhane gibi içki' verilen yerlerden turizm işletme belgesine sahip olanlara Turizm Bakanlığınca izin verilmiş ise yanlarında veli veya vasileri olmak ve bu kişilere alkollü içki verilmemek şartıyla 18 yaşından küçükler girebilirler.

6. KİMLİK BİLDİRME

6.1. Konaklayanların Kimliklerinin Bildirilmesi

1774 sayılı Kimlik Bildirme Kanunu'nun 2 nci maddesi uyarınca; otel, motel, kamp, kamping, tatil köyü ve benzeri her türlü konaklama yerleri işleticileri, bu yerlerde ücretli veya ücretsiz, gündüz veya gece, yatacak yer gösterdikleri yerli veya yabancı herkesin kimlik ve geliş-ayrılış kayıtlarını, örneğine ve usulüne uygun şekilde günü gününe tutmak, genel kolluk örgütlerinin heran incelemesine hazır bulundurmak zorundadır.

6.2. Sorumlu İşleticilerin Kimliklerinin Bildirilmesi

Bu işletmelerin sorumlu işleticilerinin kimlikleri, tesis açılmadan evvel işletme sahibi veya kanuni temsilcisi tarafından örneğine uygun şekilde ve 1774 sayılı Kanun'un 3 üncü maddesi gereğince en yakın kolluk örgütüne bildirilecek, sorumlu işleticinin değişmesi halinde durum 24 saat içinde aynı şekilde haber verilecektir.

İşleticilerin bu konudaki görev ve yükümlülükleri kendi sorumlulukları altında bulunan yöneticilere devredilebilecek, bu durumda, işletici ve yönetici müştereken sorumlu tutulacaktır.

6.3. İşyerinde Çalışanların Kimliklerinin Bildirilmesi

Aynı Kanunun 2 nci maddesinde sayılan otel, motel, kamp, kamping, tatil köyü ve benzeri her türlü konaklama tesislerinin sorumlu yöneticileri tarafından; müessesede sürekli veya geçici olarak çalıştırılan kimseler, bunların ayrılışları, örneğine uygun kimlik bildirme belgesi doldurularak 24 saat içerisinde bağlı bulunulan en yakın kolluk örgütüne bildirilecektir.

6.4. Çalışanların Kimlik Kartı Takması

Kolluk örgütüne bildirilmiş çalıştırılanlar için sorumlu işletici tarafından örneğine uygun şekilde doldurulup onaylanmış kimlik kartı verilecek, kolluk görevlilerinin her istediğinde bu kart gösterilecektir.

6.5. Bilgisayar Kaydı

1774 sayılı Kimlik Bildirme Kanunu'na 4178 sayılı Kanunla eklenen Ek 1 madde hükmü ile 1774 sayılı Kanun'un 2 nci maddesinde sayılan otel, motel,

kamp, kamping, tatil köyü ve benzeri her türlü konaklama tesislerinden Bakanlar Kurulunca belirlenecek olanlarda tüm kayıtların bilgisayarda tutulması, bilgisayar terminallerinin genel kolluk kuvvetleri bilgisayar terminallerine bağlanması zorunlu tutulmuştur.

7. İKAMET TEZKERESİ

7.1. Türkiye'de Çalışan Yabancıların İkamet Tezkeresi Alması

Türkiye'de çalışmaya başlamış yabancıların ikamet tezkeresi almış olması 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun'un 3 üncü maddesine göre zorunludur.

7.2. Çalışan Yabancıların Kolluk Gücüne Bildirilmesi

Aynı Kanunun 16 ncı maddesine göre; idareleri altında yabancı çalıştıranların, çalışan yabancıya ait bilgileri ihtiva eden imzalı belgeyi yabancıların işe başlamasını müteakip onbeş gün içinde en yalın kolluk gücüne haber vermesi gerekir.

8. DENETİM

Turizm Bakanlığının yetkisi dışında kalan konularda diğer kamu kurum ve kuruluşlarının kendi mevzuatları çerçevesinde turizm işletme belgeli tesisler üzerinde denetim yetkileri bulunmaktadır.

Zira 2634 sayılı Kanun'un ilgili maddesinde denetim yapılmasını engelleyen bir husus düzenlenmemiştir.

Turizmi Teşvik Kanunu'na dayanılarak çıkartılmış bulunan Talih Oyunları Yönetmeliği'nin 14/2 nci maddesi ile; Turizm Kontrolörleri dışında kalan diğer kamu görevlilerinin denetim yetkilerini belirleyen genel bir çerçeve çizilmiştir. .

8.1. Mülki Amirlerin Yetkisi

Mahallin en büyük mülki idare amiri sıfatıyla il ve ilçenin emniyet ve asayişinden vali ve kaymakamlar sorumludur. Mülki amirler suç işlenmesini önlemek, kamu düzen ve güvenliğini korumakla görevlidir.

Mülki amirlerin 5442, 2559, 1918, 5683, 1774, 1072 sayılı Kanunlar ve 84/8100 sayılı Yönetmelik gibi kendilerine görev ve yetki veren mevzuata göre, turizm işletme belgeli tesislerin işletici ve çalışanları üzerinde denetlemeler yapma veya emrindeki kamu görevlileri vasıtasıyla yaptırma yetkisi bulunmaktadır.

8.2. Kolluk Kuvvetlerinin Yetkisi

8.2.1. Adli Görevin Yerine Getirilmesi

Turizm işletme belgeli tesislerde güvenlik güçleri tarafından adli kolluk görevlerinin yerine getirilmesi ve işlenen bir suçun soruşturulması her zaman için mümkündür. Bu tesislere adli görevin yerine getirilmesi amacıyla her zaman için girilebilir.

8.2.2. Önleyici Görevlerin Yerine Getirilmesi

Suç işlenmesini önlemek amacıyla önleyici kolluk görevlerinin yerine getirilmesi için güvenlik güçlerinin bu tesislere girmesi mümkündür.

Ancak bu amaçla yapılacak denetlemeler için Talih Oyunları Yönetmeliği'nin 14 üncü maddesi 2 nci fıkrasındaki hükme uygun olarak, yetkilendirilmiş görevlilere kurumları tarafından geçici görev belgesi düzenlenmesi gerekecektir.

Talih oyunları salonunda yapılacak denetimde, görevlilerin oyun oynamaları mümkün değildir.

Yapılacak denetlemede:

Otel, motel, kamp, kamping, tatil köyü ve benzeri her türlü konaklama yerlerinde konaklayanların kimlik bilgilerinin kaydının yapıp yapılmadığı,

Bu tesislerin sorumlu yöneticileri tarafından; müessesede sürekli veya geçici olarak çalıştırılan kimseler için bunların kimliklerinin ve görevden ayrılmışlarsa ayrılışlarının örneğine uygun kimlik bildirme belgesi ile en yakın kolluk örgütüne bildirilip bildirilmediği,

Kolluk örgütüne bildirilmiş çalıştırılanlar için sorumlu işletici tarafından örneğine uygun şekilde doldurulup onaylanmış kimlik kartı düzenlenip düzenlenmediği,

Çalışan yabancının geçerli ikamet tezkeresi bulunup bulunmadığı,

Çalıştırılan yabancının kimlik bilgilerinin en yakın kolluk örgütüne bildirilip bildirilmediği,

Gazino, bar, kafeşantan ve bunlara benzer içki kullanılan yerler ile banyo, hamam gibi yerler turizm işletme belgeli ise buralarda çalışan 21 yaşından küçük kişiler için mülki amirden izin alınıp alınmadığı,

Turizm işletme belgesi olmayan yerlerde 21 yaşından küçük çalışan bulunup bulunmadığı,

Gazino, bar, kafeşantan ve bunlara benzer içki kullanılan yerler ile banyo, hamam gibi yerlerde mülki amirden izin almadan çalışan kız ve kadın bulunup bulunmadığı,

Bar, kafeşantan ve meyhane gibi içki kullanılan yerlerde yanlarında veli veya vasileri olsa bile 18 yaşından küçüklerin bulunup bulunmadığı,

Turizm işletme belgeli gazino, bar, kafeşantan ve bunlara benzer içki kullanılan yerlerden Turizm Bakanlığınca izin verilmiş olanlarda; yanlarında veli veya vasileri olmaksızın 18 yaşından küçüklerin bulunup bulunmadığı, bulunuyor ise bunlara alkollü içki verilip verilmediği,

Aranan şahıs bulunup bulunmadığı,

Kişiler üzerinde veya işyerinde herhangi bir suç unsuru veya suç aleti bulunup bulunmadığı,

gibi hususlar araştırılmalı, tesbit edilen konular içeren tutanak hazırlanarak diğer belgelerle birlikte mülki amire sunulmalıdır.

Tesbit edilen konular içinde suç unsuru bulunuyor ise ayrıca adli işlem yapılarak evrak ve sanıklar Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilmelidir.

8.3. Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

Güvenlik güçleri tarafından kamu düzen ve güvenliğinin sağlanması amacıyla yapılacak görevin, ekonomik kalkınmamız ve ülkemizin tanıtımında önemli bir yere sahip bulunan turizm sektörünü olumsuz etkilemesine meydan verilmemelidir.

Denetleme yapacak yetkilendirilmiş görevli tarafından, denetlenecek tesise girildiğinde kimlik belgesi ile birlikte geçici görev belgesi tesis sorumlusuna gösterilmelidir.

Bu amaçla yapılacak denetlemelerde, sivil kıyafet giymiş personel görevlendirilmelidir.

Yapılacak kontrol ve denetlemelerde; tesislerde dinlenme veya eğlence amacıyla bulunan kişiler rahatsız edilmemelidir.

9. KAPATMA YETKİSİ

9.1. Re'sen Kapatma

Mülki amirden izin alınmadan açılan yerler PVSK 7 nci maddeye göre polis tarafından re'sen kapatılır. —

9.2. Mülki Amir Emri İle Kapatma

Yapılan denetleme sonunda;

Kumar oynanan umumi veya umuma açık yerler, özel veya kamu kuruluşlarına ait lokaller,

Mevzuata aykırı bir şekilde uyuşturucu madde imal edilen, satılan, kullanılan, bulundurulmuş yerler,

Fuhuş yapılan evler ve yerler,

Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğüne, Anayasal düzenine, genel güvenliğine ve genel ahlaka zararı dokunacak oyun oynatılan, temsil verilen, film veya video gösterilen yerler,

Derneklere, sendikalara, loca ve kulüplere, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile benzeri kurum ve kuruluşlara ait olan ve sadece üyelerinin yararlanması için açılan lokallerden birden fazla denetim sonunda ve yazılı ihtarla rağmen, kendi kurallarına aykırı faaliyet göstererek umuma açık yer durumuna geldiği tespit edilenler,

Yürürlükte bulunan hükümlere aykırı olarak işletilen veya konulan yasaklara uymayan açılması izne bağlı yerler, hakkında kati deliller elde edilmesi durumunda PVSK 8 inci maddeye göre mahallin en büyük mülki amirinin emri ile polis tarafından kapatılacak ve/veya faaliyetten men edilecektir.

5/984 sayılı Genel Kadınlar ve Genelevlerin Tabi Olacakları Hükümler ve Fuhuş Yüzünden Bulaşan Zührevi Hastalıklarla Mücadele Tüzüğü'nün 95, 96 ve 104 üncü maddelerine göre; otel, motel, pansiyon, misafirhane, hamam, plaj, bar, pavyon, çalgılı kahve, diskotek, içkili gazino, gece klübü, taverna ve benzeri isimler altında işletme ruhsatı alınan yerlerde, gerçek amaç ve anlamdan uzak olarak gelen kadınlara sanat icra etmek imkânının verildiği veya bu gibi yerlerin bir genelev özellik ve mahiyetinde kullanıldığı delilleriyle tespit edildiği takdirde, bu yerler ZÜHREVİ HASTALIKLAR VE FUHUŞLA MÜCADELE KOMİSYONU kararıyla üç ayı geçmemek üzere kapatılır.

Dikkat edilmesi gereken önemli bir husus; bir yerin fuhuş yapıldığı gerekçesiyle kapatılabilmesi için mutlaka ilgili tüzük hükümleri çerçevesinde komisyon kararı alınması zorunludur.

SONUÇ

Açılması izne bağlı yerleri açma, kapatma ve denetleme konularında mülki amirler ve kolluk kuvvetlerine yasalarla tanınmış olan yetkilerin turizm işletme belgeli tesisler üzerinde de geçerli olduğu, bir başka deyişle; turizm işletme belgeli tesislerin açılması ile mülki amirler ve kolluk kuvvetlerine görev ve yetki veren yasaların emrettiği hususlarda denetlemelerde bulunulmasında mülki makamlar ve kolluk kuvvetlerinin görev, yetki ve sorumluluklarının olduğu düşünülmektedir.

Turizm işletme belgeli tesisler üzerindeki yetkilerin yasal sınırlar içerisinde kullanılması; suçu önleme faaliyetlerine olumlu katkı sağlayacak ve otorite boşlukları giderilmiş olacaktır.

BELEDİYE ENCÜMENLERİNİN İHALE KARARLARI

Şerif ERAYMAN
Avukat

I- KONU

Belediye encümenlerinin 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu uyarınca yapmış oldukları ihale işlemlerinin yapılması ile ilgili olarak, Encümen toplantı yeter sayısı, Encümen ihale kararlarının idari işlem niteliği, ihale kararlarının geri alınması ve iptal edilmesi ve ihale işlemleriyle ilgili yargı yolları ve ihale sonucu yapılan sözleşmelerle ilgili uyumsuzlukların incelenmesidir.

II - YASA HÜKÜMLERİ

A - 1580 sayılı Belediye Yasasının 78. maddesi

"Encümen belediye reisinin veya tevkil edeceği zatın riyasetinde adedi mürettebin yarısından fazlasının huzuruyla toplanır ve ekseriyeyle ittihazi karar eder."

B - 2886 sayılı Devlet İhale Yasası md. 13 başlık ihale komisyonları -fıkra 5."...Belediyelere ait ihaleler belediye encümenlerince bu kanun hükümlerine göre yürütülür."

2886 sayılı Yasa komisyonların çalışmasını düzenleyen md. 14. "ihale komisyonları eksiksiz olarak toplanır."

III - KONUSYLA İLGİLİ DANIŞTAY KARARLARI

A - Encümenin Eksiksiz Olarak Toplanması

1 - Dan.İ0.D. 27.5.1992 T.E. 1990/1594, K. 1992/2250 DD. sy. 86 sh. 553 "2886 sayılı Yasanın 13 ve 14. maddeleri hükümleri karşısında olayda ihale komisyonu olarak toplanıp görev yapan Belediye Encümeninin 1580 sayılı Yasanın 78. maddesindeki nisapla yetinilmesi mümkün olmadığı cihetle, anılan karar şekil yönünden mevzuata aykırı olduğu hk."

B - İhale Kararının Geri Alınması

1 - Dan.İ0.D. 24.5.1993 T.E. 1991/2389, K. 1993/2134 DD.sy. 88. sh. 492. "...Anlaşmazlık, davacı hakkında tesis olunan ve davalı Belediyeye ait 14 adet dükkânın davacıya satışına dair belediye encümeni kararı ile geri alınmasından

kaynaklanmış olup, anlaşmazlığın çözümü için öncelikle, idari işlemlerin geri alınması teorisinin kısaca gözden geçirilmesi, daha sonra geri alınma koşullarının oluşup oluşmadığının araştırılması, bilahare geri alma işleminin, unsurları yönünden mevzuata, hizmet gereklerine ve kamu yararına uygun bulunup bulunmadığının belirlenmesi gerekmektedir.

Tesis ettiği idari işlemlerin doğruluğu ve hukuka uygunluğu aslolan, idarenin hukuka aykırı olduğunu saptadığı idari işlemleri geri almak suretiyle hukuka uygunluğu sağlaması, hukuk devleti ilkesinin tabi bir sonucudur. Ancak, işlemleri geri alma yetkisinin, idari istikrarı sağlayabilmek ve kazanılmış hakları koruyabilmek için belli koşullara bağlı tutulması da hukuki bir zorunluluktur.

Danıştay, İçtihatları Birleştirme Kurulunun, idari işlemlerde geri alınma koşullarını da belirleyeli 22.12.1973 günlü E. 1968/8, K. 1973/14 sayılı kararında da açıklandığı üzere, dava açma süresi içinde, hukuka aykırı tüm işlemlerini geri almaya yetkili olan idarenin, dava açma süresi geçtikten sonra, ancak yok hükmündeki idari işlemleri ile, ilgililerin gerçeğe aykırı beyanı veya hilesi nedeniyle veya açıkça hataya düşerek tesis ettiği idari işlemlerini, süre kaydı aranmaksızın geri alması mümkün bulunmaktadır. Zira bu tür işlemlerin ilgililer lehine hak doğurması mümkün bulunmadığı gibi, bu nitelikleri itibarıyla de istikrar yaratmaları da mümkün değildir.

Anlaşmazlık konusu olayda dava açma süresi geçtikten sonra hukuka aykırı olduğu ileri sürülen idari işlemin geri alınması söz konusu olduğundan* geri alınan işlemin, idarece ilgililerin gerçeğe aykırı beyanı veya hilesi nedeniyle ve açıkça hataya düşülerek tesis olunup olunmadığı veya yok hükmünde olup olmadığının tespit ve tayini gerekmektedir. Zira anılan işlem yukarıda belirtilen nitelikte ise, bu işlemin ilgililer lehine hak doğurması mümkün olmadığından dava açma süresi geçmiş olsa bile her zaman geri alınması mümkün bu tür uygulamanın idari istikrar ilkesine aykırı düşmediği hk."

2 - Dan.10.D. 10.12.1991 T. 235/3727 DD.sy. 84-85-sh. 702.

"Açık hataya düşülerek tesis edildiği belirlenen taşınmaz mal satış işleminin geri alınabileceği.

... Danıştayımızın uygulamasına göre hata kavramı, işlemin unsurlarından birinde veya çoğu kez sebep unsurundaki sakatlığı, işlemin hukuka açıkça aykırı olmasını ifade etmektedir. Şu hale göre işlem hukuka açıkça aykırı ise, idare işlemi hataen tesis etmiş demektir ve bu işlemin, süre konusuna bağlı olmaksızın geri alınması mümkündür..."

C - İhale Kararının İdari İşlem Niteliği

1 - Dan.12.D. 27.6.1972 T.E. 1971/2450, K.1972/1752-Belediyeye ilişkin Dan.K. cilt 1 sh. 8.

"İhale Kararının kesinleşmesine ve mukavelerin akdine kadar geçen safha bir kamu yasası olan ihale yasası hükümleri ile düzenlenmiş olup, ihale kararları idari ve icrai tasarruf niteliği arzettiğinden, idarece yapılan işlemler ise idari yargı organının denetimine bağlı bulunduğundan davalı Belediyenin görev defi görülmeyerek işin esasına geçildi."

2 - Uy.Mh.K. 29.4.1961 T.14/13U.M.K. Kitabı sh. 46.

"İhale yasasına bağlı akitlere dayanan davaların adli yargıda görülmesi gerekeceği.

Hususi hukuk hükümlerine tabi sözleşmelerden doğan uyuşmazlıkların çözülmesi Danıştayın görevi dışında ve adli yargının görevi içindedir."

3 - Uy.Mah.K. 27.5.1985 T.5/10 U.M.K. Kitabı sh. 370.

"... görevli yargı yerinin tayini için öncelikle Belediye Encümen kararının içerik ve niteliğinin belirlenmesi gerekmektedir.

Bir kamu kuruluşunun özel mülkiyetinde bile olsa kamunun sahip olduğu taşınmaz malların, idare, tahsis ve satışı ile ilgili' olup tapu ve ferağ işlemlerinden önce yapılan bütün işlemler kanunlarla düzenlenmiş idari usullere göre tesis edildiğinden idare hukuku ilkelerine ve Amme Hukukunu yakından ilgilendiren kanunlara göre yapılacağından bu tür işlemlerin idari bir işlem oldukları açıktır. Bu sebepten anılan kararın yargı denetimi, idari yargı yerine ait olduğu hk."

4 - Uy.Mah. K. 2.3.1987 T. 2/7 U.M.K. Kitabı sh. 501.

"2886 sayılı Kanuna göre yapılan ihaleden sonra aktolunan sözleşmenin feshine ilişkin anlaşmazlığın adli yargı yerinde görülmesi gerektiği... ihalenin kesinleşmesi üzerine ihale işleminin idari safhasının bittiği...

Anılan kanun hükümlerinin genel olarak gözden geçirilmesinden, bu kanun kapsamına giren işlerin görülmesi için yapılan ihalelerde, ihale kararının kesinleşmesine kadar olan dönem içinde idarelerce tesis olunacak işlemlerin, 2886 sayılı kanunla düzenlenmiş olması ve bu kanunun, kamu kanunu olması karşısında, idari yargının denetimine tabi olduğu, ihale kararının kesinleşmesinden sonra müteahhit ile idare arasında âkdedilen sözleşme ve bu sözleşmenin uygulanması ile ilgili işlemlerin, 2886 sayılı Kanunla düzenlenmeyip, özel hukuk alanını ilgilendirmesi muvacehesinde, adli yargının denetiminde olduğu hk."

IV - KONUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

A - Encümenin Toplantı Nisabı

1580 sayılı Yasanın 78. maddesinde Belediye Encümeninin Belediye Reisinin başkanlığında üye sayısının yandan fazlasıyla toplanacağı ve ekseriyetle karar vereceği hüküm altına alınmıştır.

2886 sayılı Yasanın ihale komisyonları başlığı altındaki 13. maddesinin 5. fıkrasında "Belediyelere ait ihalelerin Belediye Encümenince-bu kanun hükümlerine göre yürütüleceği-14. maddesinde ise ihale komisyonlarının "eksiksiz olarak toplanacağı" hüküm altına alınmıştır.

Burada Belediye Yasasındaki toplanma yeter sayısı ile İhale Yasasının 14. maddesi hükmü farklılık arz etmektedir. Bu durumda hangi hükme uyulacaktır? Devlet İhale Yasası sadece ihale işlemlerini düzenleyen bir kamu yasası olup, bu konuda 1580 sayılı Yasaya göre özel bir yasadır.

1 - İhale yasası 13. madde hükmüne göre belediye encümeni ihale konusu işlerde yasa gereği olarak "ihale komisyonu" işlevi görmektedir.

2 - 14. madde çok açık olarak Belediye Encümeninin ihale işlemlerini "bu kanuna göre yürüteceğini" vurgulamıştır.

3 - İhale konusunda özel kanun, ihale kanunu olması sebebiyle Encümenin ihale yasası hükümlerine göre toplanması ve işlemlerini ihale yasası hükümlerine göre yürütmesi gerekmektedir.

4 - İhale yasası 14. maddesi de açıkça ihale komisyonlarının "eksiksiz olarak toplanacağını" emretmiştir.

5 - İdare hukuku idari işlemlerin yasada öngörülen şekil şartlarına uygun olmasını gerektirmektedir.

6 - Danıştay 10. Dairesi 27.5.1992 T. ve E. 1990/1594, K. 1992/2250 sayılı kararı ile ihale komisyonu olarak toplanıp görev yapan Belediye Encümeninin 1580 sayılı Yasanın 78. maddesiyle yetinip eksik üyeyle toplanarak aldığı ihale kararını "şekil yönünden" mevzuata aykırı olarak iptal etmiştir.

Netice olarak belediye encümenleri ihale komisyonu olarak görev yaptıkları sırada tam üye sayısı ile toplanıp karar vereceklerdir. Aksi halde ihale kararının hukuka aykırılığı sebebiyle idari yargıda iptali kaçınılmaz olacaktır.

B - Encümenin İhale Kararlarının "İdari İşlem" Niteliği

1 - İhale kararı kesinleşinceye kadar olan safha:

a) 2886 sayılı ihale yasası bir kamu yasasıdır.

b) İhalenin kesinleşmesine kadar yapılan bütün işlemler, idare hukuku açısından idari işlem mahiyetindedir.

c) Bu safhada yapılan işlemler bir kamu yasasına dayanarak ve bir kamu hizmetinin ifası için ve bu görevin yapıldığı sırada, idarece kamu gücü kullanarak alınan ve kamu görevlileri tarafından alınan tek taraflı idari tasarruflar olması sebebiyle bir idari işlemdir.

2 - İdari İşlemin unsurları:

- a) İhale işleminin "sebebi" ihtiyaç duyulan bir kamu hizmetinin görülmesidir.
- b) "Yetki" yönünden işlemin hukuka uygunluğu için ihalenin yetkili organ olan belediye encümenince yapılmasıdır. Belediye meclisi tarafından yapılması halinde işlem, yetki yönünden hukuka aykırılık arzeder.
- c) "Şekil" yönünden ihale işleminin hukuka uygun olması için, ihale yasasında öngörüldüğü şekilde eksiksiz toplanılması, onay, ilan ve ihale usulleri ile ilgili hükümlere uyulması vs. Bunlara uyulmaması işlemi şekil yönünden hukuka aykırı kılar.
- d) "Konu" yönünden ihale işleminin hukuka uygunluğu, ihale yasasında ihaleyle öngörülen neticeye ulaşılması ve işlemin yasadaki hukuki statüye yudurulmasıdır. İhale neticesinde en düşük teklif verene veya en çok artırana ihalenin yapılmasıdır. Buna aykırı olarak düşük teklif verenden veya en çok artırıandan başkasına ihalenin yapılması, işlemi konu yönünden sakatlar.
- e) "Maksat" unsuru yönünden işlemin hukuka uygunluğu, kamu yararının gözetilmesi ve hizmetin gereğinin yapılmasıdır.

Bu da ihale işlemlerinde rekabetin sağlanması, hizmete en uygun malın alınması, mal ve hizmete, hizmete, hizmetin gereği olarak gereksinim duyulması, ihalenin yapılması için "haddin layık" görülmesi, kişi yaran gözetilmemesi, ihalenin en iyi şekilde duyurulması vs. dir.

3 - İhale kararı kesinleştikten sonraki safha:

Sözleşme ve sözleşmenin ifasıyla ilgili hususlar, ödeme, ifasının sözleşme ve şartname hükümlerine göre yapılması, sözleşmenin idare veya müteahhit tarafından feshedilmesi ile ilgili uyumsuzluklar genellikle Borçlar Kanunu çerçevesinde çözüleceğinden, bu safha ile ilgili işlemlerin "idari işlem" özelliği yoktur.

C - İhale Kararlarının Geri Alınması ve İptali

Danıştay İçtihadı Birleştirme Kurulunun 22.12.1973 tarih ve E. 1968/8, K. 1973/14 sayılı kararı idari işlemlerin geri alınma koşullarını belirlemiştir. Buna göre:

1 - İdare, hukuka aykırı olan tüm işlemlerini geri almaya yetkilidir.

2 - Süre

Geri alma işleminin "60 günlük" idari dava açma süresi içinde yapılması gerekir. Bu süre geçtikten sonra işlemden dönülemez.

3 - Sürenin istisnası,

- a) Hukuken "yok" hükmünde olan işlemler,
- b) İlgilinin yalan beyanı veya hilesi nedeniyle tesis edilen işlemler,

c) İdarenin "açıkça hataya düşerek" yaptığı işlemler, 60 günlük süre kaydı aranmadan her zaman idarece geri alınabilir.

d) Bu hallerde idare hukukundaki, "İdari istikrar ilkesi" söz konusu olmadığı gibi, bu haller ilgililere hukuken korunmaya değer bir hak bahşetmez.

— Amiri itanın onayı alınmadan, ihale usullerine ve sınırlarına riayet edilmeden, ilan şartlarına ve sürelerine riayet edilmeden vb. hallerde, ihale işlemi hukuka aykırı olduğundan, 60 günlük idari dava açma süresi içinde ihale kararı geri alınabilir.

— İdarenin açıkça hataya düşerek yeşil alan olan bir yeri satması da açık hata nedeniyle dava açma süresi (60 gün) geçmiş olsa bile, işlem her zaman geri alınabilir.

— Belediye Başkanının veya Belediye Meclisinin bir ihale işlemi yapması halinde işlem hukuken yok hükmündedir. Açık bir yetki tecavüzü vardır. Burada bu organların aldıkları ihale kararları yok hükmünde olduğundan bunlarla idare bir ihale yükümlülüğü altına girmez.

Keza ihale kararını ita amiri dışında ya da onun yetki verdiği bir kimse dışındaki ihale onayı da yok hükmündedir.

D - İhale İşlemleriyle İlgili Davalar ve Yargı Yolları

1 - Yok hükmünde olan işlemler hukuken hiç doğmadıkları için, bu tür kararlar aleyhine iptal davası açılmaz.

2 - "İdari işlem" mahiyetindeki ihale kararları aleyhine iptal davası açılabilir. Bunlar:

- a) İhale kararı aleyhine iptal davası açılabilir.
- b) İptal davasının idari yargıda açılması gerekir.
- c) Davanın, kararın tebliği tarihinden itibaren 60 gün içinde açılması gerekir.
- d) Davanın menfaati ihlal edilen kişi tarafından açılması gerekir.
- e) İYUK 2. maddede belirtilen ve işlemin "yetki, şekil, sebep, konu ve maksat" yönlerinden biriyle ve hukuka aykırı olması sebebiyle açılması gerekir.
- d) İşlemin tekemmül etmiş, onanmış ve yürütülmesi zorunlu bir işlem olması gerekir. Henüz amiri itanın onayından geçmemiş bir karar aleyhine iptal davası açılmaz.

3 - Tazminat davası

İdari işlemin icrasından dolayı zarara uğrayanlar, uğradıkları zararın tazmini için, iptal davasının kesinleşmesinden itibaren ve zararın tazmini talebi idarece

reddedildiği hallerde "60 gün" içinde idare aleyhine, idari yargıda, tazminat davası açabilirler.

4 - Adli yargıda dava

İhale kararına dayanarak yapılan sözleşmenin ifasından dolayı çıkan uyuşmazlıklarla ilgili davanın adli yargı yerinin görevine girdiğinden, adli yargıda açılması ve görülmesi gerekir.

BELEDİYE YÖNETİMİNİN YENİDEN DÜZENLENMESİNDE GÜNDEMDE DÜŞMEYEN KONULAR

Yakup BULUT*

Yeniden düzenleme kapsamında belediyelere ilişkin bir çok konu olmakla beraber; özellikle katılım, özerklik, demokrasi ile olan ilişkisi, denetim, özelleştirme gibi konuların sürekli gündemde yer aldığını görüyoruz. Bu konuların, Türk Belediyeciliği ve demokrasisi için gerekliliği yanında, dünyada merkezileşmenin giderek yerini yerelleşmeye bıraktığı günümüzde daha da önem kazandığı söylenebilir. Bu bağlamda sözkonusu konuların belediye yönetimimizde daha iyi bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir. Bu düzenlemeler yapılırken bir takım sorunların ortaya çıkması da gelişmeleri geciktirmektedir. Bununla beraber iyi bir belediyecilik anlayışı ile karşılaşılabilecek sorunların üstesinden gelinebileceği de gözden uzak tutulmamalıdır.

Belediyelerin Yeniden Düzenlenmesinde Karşılaşılabilecek Sorunlar

Belediyelerin yeniden düzenlenmesi sözkonusu olduğunda, bu düzenlemede dikkate değer iki husus ileri sürülebilir. Birincisi, belediyelerde var olan ve tepki duyulan uygulamaları kaldırmaya ilişkin bir düzenlemeye gitmek, İkincisi, "iyi bir belediye" düşüncesinden hareketle yeni bir düzenlemeye gitmektir ki esas önemli olan budur.

Yeni düzenlemelerde karşılaşılabilecek sorunlar geniş kapsamlı olmakla beraber birkaç maddede toplarsak şunlar söylenebilir:

1-Devlet işlerinin merkezi yönetim ile belediyeler arasında bölüşümünde, belediyelerin görev ve yetki alanı, Türkiye pratiği gözönünde bulundurularak düzenlenme yoluna gidilmelidir. Çünkü ülke gerçekleri ile teknik zorunluluklara ters düşen bir uygulama faydadan ziyade zarar getirebilir.¹

* KSÜ. İİBF. Kamu Yönetimi Bölümü Araştırma Görevlisi

¹ Mustafa TAMER, "Yerel Yönetimlerin Yeniden Düzenlenmesi," **İller ve Belediyeler Dergisi**, Yıl: 50, Sayı: 583, Mayıs-1994, s. 217-223.

2 - Belli olan görevlere ilişkin gelir kaynaklarının sağlanması ve bunun uygulamaya geçirilmesi gerekir.

3 - Belediyelerin yapmış oldukları hizmetleri ciddi bir denetime tabi tutarken, bu denetimin bir hizmet anlayışı içinde verimliliği artırmaya yönelik olmalıdır. Denetim, merkezin hesap sorması veya hiyerarşik bir denetimden uzak hukuka uygunluk denetimi anlamında olmalıdır.

4 - Belediyelere kendi kaynaklarını temin edebilme yolunun gösterilmesi gerekir. Örneğin, bazı vergiler koyabilmeli ve toplayabilmek, sanayi kuruluşları ile işbirliğine gidebilmeli, gelir elde etmek amacıyla kuruluşlar kurabilmelidir.

5 - Siyasi görüş ve düşüncelerin belediye yönetiminden uzak tutulması, merkezi hükümet ile yerel yönetim farklı siyasal partilerde de olsa hizmet anlayışı esas olmalıdır.

Bunların sayılarını artırmak mümkündür. Ancak bunların gerçekleşmesi için merkezi yönetimin yerel yönetimlere güveninin sağlanması ve politik etkilerden uzak kalınması ile olur.

Belediye Yönetimine Halk Katılımının Sağlanması

Hemen her toplumda bireyler toplumsal, siyasal ve kültürel bir etkileşim ağının içinde doğmaktadırlar. Siyasal olayları açıklamakta büyük önem atfedilmiş olanlarının başında da kentleşme gelmektedir, Kentsel yaşam; bir yandan oy verme, bürokratlarla yazışma, seçim kampanyalarına katılma ve toplumsal normlara uygun eylemlerde bulunma gibi olağan siyasal katılmaya etkilerde bulunurken diğer yandan da olağan dışı siyasal katılmayı besleyen koşulları oluşturmaktadır.² Yönetime katılma bir haktır ve bu hak, dilekçe hakkının kullanımından yerel yönetimler aracılığı ile, katılıma kadar geniş anlamda siyasal hakları kapsamına alır.³

Halkın doğrudan oyuyla kurulan yerel demokrasinin kendisi de katılımı yaygınlaştırabilir. Yöre halkının, yerel işler üzerine bilgilendirme, onlara danışma, halkın yönetimi etkileme yollarının açılması, merkezi yönetime katılımın güçlük ve sınırlarının yerel ölçekte aşılmasını sağlayabilir.⁴ Böylece halka dayanan ve şehir halkında belirli bir kümenin tekelinde olmayan bir belediyeçilik ortaya çıkabilir.⁵

² Ersin KALAYCIOĞLU, **Karşılaştırmalı Siyasal Katılma**, İÜ SBF Yayını, İstanbul 1983.- s.23-26.

³ İbrahim Ö. KABOĞLU, **Özgürlükler Hukuku**, AFA Yayınları, İstanbul 1994, s.239.

⁴ İbrahim Ö. KABOĞLU, **a.k.**, s.241.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Metin KAZANCI, "Yerel Yönetimler Üzerine Birkaç Not," AİD, C:16, Sayı:4, Aralık 1983; Ayrıca bkz. "Yeni Belediyeçiliğe Doğru," **TİD**, Ankara 1982, s.307 vd.

Yerel, yönetimlere demokratiklik niteliği kazandıran katılım, Türkiye'de sınırlı olarak gerçekleşiyor. Başka bir yaklaşımla demokratikleşme, toplumun isteği doğrultusundan ziyade merkezi bir anlayışla yerel demokrasi oluşturma çabasındaki yanlışlığı sözkonusudur.⁶ Merkeziyetçi bir yapının yerel yönetimleri ne kadar demokratikleştireceği tartışılabilir. Bunun yanında yerel halkın ve yöneticilerin de ciddi bir çabası olduğu söylenemez. Ancak son yıllarda bu durumun biraz değiştiğini görmekteyiz.

Belediye başkanları, yönetici bulundukları kentlerde, seçmenin artık doğrudan yönetime katılma istemlerinin kulak tıkanmayacak duruma geldiği tespitini yapıyorlar ve yerel demokrasi kavramının altını çiziyorlar.⁷ Örneğin Kırıkkale Belediye Başkanı halkın kararlara katılma sürecini kuvvetlendirmek için "Serbest Kürsü" toplantıları kurmuş ve bunun demokratik cesareti ve bilinci sağladığını söylemiştir.⁸ Böyle bazı örnekler olsa da bunun yaygın olduğu söylenemez. Ancak halkın katılımını sağlamak amacına yönelik bu çalışmaların yaygınlaştırılması gerekir.

Halkın katılımı konusunda İlhan Tekeli şu tespitleri yapmaktadır:⁹ "Belediye yönetiminin, halkın katılımını kolaylaştıracak biçimde yeniden kurulması gerekir. Metropoller ya da büyük kentler etrafındaki belediyelerin birleştirilerek tek bir belediye haline gelmesi bazı hizmetlerin gerçekleşmesinde bir etkinlik sağlayacak ise de katılım açısından bir gerileme oluşturacağı söylenebilir. Büyük şehir belediyelerinin düzenlemelerinde, 50-60 bin nüfuslu mahallelerin ya da mahalle gruplarının seçilmiş kişilerden oluşan ve belli yetkileri elinde bulunduran yönetim ünitelerine sahip olması, merkezdeki belediye ya da belediyeler birliği ile bu yönetim birimi ya da belediye arasında bir iş bölümü tanımlanması önerilebilir. Böyle bir düzenleme katılımı artırabilir."

Halkın yerel yönetimlere katılma ilgisine ilişkin Zerrin Toprak tarafından yapılan bir anket çalışmasında halkın ilgisizliği görülmüştür. Halka sorulan "bölgenizde daha iyi şehir hizmetleri verilebilmesi için çeşitli şekillerde katkıda bulunur musunuz?" sorusuna ankete katılanlardan %41'i olumlu cevap vermiştir. Bu konuda "yerel nitelikte karar alınmasında halk yönetici güce sahip midir?" sorusuna %43,3 olumlu cevap verilmiştir. "Şehire ait isteklerinizi nasıl iletirsiniz?" sorusuna da %43'ü iletmediğini, bunun dışında %14,4'ü muhtar, %10,01'i be-

⁶ Mete BELOVACIKLI- Mirgün CABAS, Belediyeler ve Demokrasi . "Yerel Yönetimlere Yeni Model Arayışı," **Milliyet Gazetesi**, 17 Mart 1994, s.23.

⁷ Mete BELOVACIKLI-Mirgün CABAS, "84'ten Bugüne Demokrasi Anlayışı," **Milliyet Gazetesi**, 23 Mart 1994, s.23.

⁸ Bakanlar Konuşuyor, "En Büyük Meydana Serbest Kürsü Kurduk," **Milliyet Haber**, 20 Mart 1994.

⁹ İlhan TEKELİ, "Yerel Yönetimlerde Demokrasi ve Türkiye'de Belediyelerin Gelişimi," **AİD**, C: 16, Sayı: 2, Haziran 1983, s.21.

diye, %8-7'si de arkadaşlık ilişkileri, aracılığı ile isteklerini iletebildiklerini ifade etmişlerdir.¹⁰

Günümüzde, özellikle büyük şehirlerde katılımın yüksekliği yanında halkın yerel hizmetlere olan istemi ve hizmetin yerine getirilmesindeki olumlu ve olumsuz durumlara tepkisinin giderek arttığını söylemek mümkündür.

Belediyelerin Özerkliğinin Sağlanması

Yerel yönetimlerin demokrasi ile birlikte anılması temelini "özerk yerel yönetim" olgusundan almaktadır. Özerk yerel yönetim demokrasinin yapıtaşı olarak anılmış, siyasi iktidarlara karşı özgürlüğün, eşitliğin, katılımın örneğini oluşturmuştur.¹¹

Ülkemizde belediyeler, 1850 sonrasında "tepeden inme" kurum olarak doğmuşlardır.¹² Tanzimat dönemi devlet adamları da yerel yönetimleri katılım, yerel demokrasi, özerklik, eşitlik olarak görmemişlerdir. Osmanlının son döneminde kurulan belediyeler de cumhuriyet dönemine aynen geçmiş ve cumhuriyet belediyeçiliği üzerinde etkili olmuştur. Burada cumhuriyeti kuranlar devletin güçlenmesini benimsedikleri için¹³ yerel yönetimler "hizmet kuruluşu" olarak düşünülmüştür.

Şunu söylemek gerekir ki yetkilerin tek elde toplanması, kararların üst düzeylerde merkez organları tarafından alınması, yürütmeyi geciktirmekte ve hizmetleri aksatmaktadır. Bu bağlamda özerklik, ilgili kuruluşların daha etkin kararlar almasını ve ülke çıkarlarına uygun hizmetler yapılmasını sağlamaya yarayan bir araçtır. Hizmetlerde etkinlik ve verimliliği artırır. Başka bir ifade ile yerel nitelikte olan işleri, kendi başına, kendi organları eliyle görebilmesi ve buna olanak verecek kaynaklara da sahip olabilmesidir¹⁴ ki zaten yerel özerklik, yerel karar ve eylem serbestisi demektir.¹⁵ Bu da Anayasa ve yasaların çizdiği sınırlar çerçevesinde olur.

Özerklik, çabuk, basit, ucuz ve daha iyi hizmet etmeyi sağlamak için tanınır. Başka bir deyişle kişilere ayrıcalıklar, otorite, nüfuz veya imtiyazlar için değildir. Özerkliği gerçek amacı dışında kullanmaya kalkmak, özerklikten beklenen yarar-

¹⁰ Zerrin TOPRAK, Türkiye'de Kentleşme ve Yerel Yönetime Katılmada Halkın Rolü, TİD, Sayı 374, Mart 1987, s. 194-197.

¹¹ Kemal GÖRMEZ, Yerel Demokrasi ve Türk Belediyeçiliği, Hizmet-İş, Tüm Belediye ve Genel Hizmet işçileri Sendikası, 1989, s.11.

¹² Kemal GÖRMEZ, a.k., s. 13.

¹³ Şerif MARDİN, "Center-Periphery Relations; A Key to Turkish Politics", Political Participation in Turkey, İstanbul 1975, s.7-32.

¹⁴ Ruşen KELEŞ, Yerinden Yönetim ve Siyaset, Genişletilmiş 2. Basım, İstanbul 1994,s.39.

¹⁵ Ali Erkan EKE, Anakent Yönetimi ve Yönetimler arası İlişkiler, AÜ SBF Yayını, Ankara 1982, s. 182.

ları sağlamadığı¹⁶ gibi keyfi tutum ve davranışların olmasına açık kapı bırakır. Bu durumda kaynak israfı olur, personel politikası amacından sapar, ülke geleceğine ve çıkarlarına ilişkin kararlarda çelişkiler olmaya başlar, hizmette eşitlik, tarafsızlık anlayışı bozulur.¹⁷ Bu nedenle özerkliği denetimsizlik, kontrolsüzlük olarak anlamamak gerekir. Başka bir ifade ile özerkliği Anayasanın özünde ve sözünde belirtildiği gibi anlamak gerekir. Çünkü anayasalarımız yerel yönetimlerin özerkliğini benimsemiş ve denetiminin de "idari vesayet" adı verilen ancak önemli konularda ve istisna durumlarda kullanılan bir yetki ile olacağını belirtmiştir. Bununla beraber yasama organı yaptığı düzenlemelerle idari vesayet denetimine konu olan alanları arttırmış ve her geçen gün buna yenilerini eklemiştir.¹⁸

Yerel özerkliğin bir yönü, yerel organların merkezle olan ilişkilerini, diğer yönü ise halkla olan ilişkilerini ilgilendirir. Ancak bu ilişkilerinde merkezden bağımsız olmaları beklenemez. Önemli olan yerel birimlerin, kendi işlerini görürken, merkezin baskısı olmadan kendi olanakları ile görebilmeleridir. Bunun için de geniş bir özerklikten yararlanmaları, seçilmiş bir organ olarak halkı temsil edebilmeleri, karar alma ve uygulama olanaklarına sahip olmaları gerekir.¹⁹ Başka bir ifade ile etkin bir yerel yönetim sisteminin işlemesini önlememek koşulu ile belli ölçüde bir denetim fonksiyonunun yürütülmesine kimse itiraz etmemektedir.

Elbette merkezi yönetimin ülke yararı için belirlediği hedef ve ilkelere uyulmasını güven altına almak için "hukuka uygunluk" denetimi yapmak ve akçal denge aracılığı ile yerel yönetimler arasındaki dengesizlikleri gidermek gibi önemli işlevleri olacaktır. Ancak bu özerkliği zedeleyecek bir "yönetimsel vesayet" yetkisini içermemelidir.²⁰ Yeni yaklaşımların temelini merkeziyetçilikten uzak yerel topluluklara açık bir yönetim anlayışının oluşturması gerekir.

Türkiye bugün, genel örgütlenme düzeni açısından merkeziyetçi yönetimin ağırlık taşıdığı ve yerel yönetimlerin ancak merkezi yönetimin istediği ve izin verdiği ölçüde yerel özerkliğe sahip olabildikleri bir konumda bulunmaktadır-

¹⁶ Nuri TORTOP, "Dünya'da ve Türkiye'de Hizmet Anlayışındaki Değişmeler ve Mahalli İdarelerin Artan Önemi," **Demokrasi Vakfı Bülteni Nisan Konferansları**, 1994II, s.3-6

¹⁷ Nuri TORTOP, "Yönetim Sistemimiz İçinde Belediyelerin Önemi, Sorunları ve Yeni Düzenlemeler," AİD, C: 18, Sayı: 4, Aralık-1985, s.5-

¹⁸ İl Han ÖZAY, **İkinci Bine Kavuşurken Gün Işığında Yönetim**, ALFA Yay., İstanbul 1990, s.191.

¹⁹ Ruşen KELEŞ, **a.g.e.**, s.39; Selçuk YALÇINDAĞ, "Güçlü ve Özerk Yerel Yönetimler Demokrasimizin ve Yönetim Sistemimizin Temel Kuruluşları Olmalıdır", **ÇYYD**, C: 1, Sayı: 2, Mart 1992, s.3.

²⁰ Selçuk YALÇINDAĞ, **a.g.e.**, s.5; Ali Erkan EKE, **a.g.e.**, s. 18.

lar.²¹ 3194 ve 3394 sayılı kanunlarla, imar ve planlama konularında Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'na öylesine yetkiler tanınmıştır ki, bunlara bakarak, siyasal iktidarın, gerçekte belediyeleri özerkleştirmekten yana olmadığı açıkça görülmektedir. Sanki bir ast-üst/ ilişkisi varmış gibi merkezi yönetime, belediyelerin imar planlarını, onlara danışmak gereği duymadan yapma, onaylama ve uygulama olanağı vermektedir.²² Nitekim 3394 sayılı Kanunun 7. maddesinde yer alan ve Başbakanlık olurunca üç yıl süre ile Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'na re'sen plan yapma, yaptırma, değiştirme ve onama yetkisi veren böyle bir yetkiyi Anayasa Mahkemesi, Anayasa'ya aykırı bularak iptal etmiştir. Anayasa Mahkemesi Kararında²³ merkezi idareye yerel yönetimler üzerinde yasada belirtilen esas ve usuller içinde idari vesayet yetkisi verildiğini, ancak bu yetkinin ötesine geçilerek, yerel yönetimlere verilen yetkileri bizzat kullanma izni verilmediğini belirtmiştir. Kararın bir bölümünde şöyle demektedir: "Bilindiği üzere idari vesayet, merkezi yönetimin vesayet yetkisine bağlı diğer kamu tüzelkişilerinin yürütülebilir (icrai) kararlarını onaylama, reddetme, istisnai olarak da yerine geçerek karar verme yetkisidir. İdari vesayetten söz edebilmesi için herşeyden önce idari makamlarca oluşturulmuş bir işlem veya kararın bulunması gerekir. Oysa 3194 sayılı Yasa'nın 9.maddesine 3394 sayılı Yasa ile eklenen fıkra hükmü, merkezi idareye tanınan idari vesayet yetkisinin sınırlarını aşarak belediyelere yasa ile verilen plan yapma yetkisinin Başbakan tarafından merkezi yönetime aktarılması olanağını getirmektedir. Diğer bir anlatımla merkezi idare yerel yönetimin yerine konulmaktadır. Bu durumun, merkezi yönetimin yerel yönetimler üzerindeki denetimini vesayetle sınırlayan Anayasa'nın 127. maddesine aykırılığı açıktır. Belediyelerin de imar işleri ile ilgili birtakım yanlış uygulamaları olabilir. Ancak bunun hukuka uygun bir denetimle giderilmesi daha uygundur.. Başka bir deyişle merkezi yönetimin belediyelerin özerkliğini zedeleyecek bir tutuma gitmemesi gerekir.

Öte yandan Anayasa'nın Başbakanın görev ve sorumluluğunu düzenleyen 112. maddesinde, Başbakanın Bakanlar Kurulunun başkanı olarak, bakanlıklar arasında işbirliğini sağlamak ve hükümetin genel siyasetinin yürütülmesini gözetmekle görevli olduğu belirtilmiştir. Başbakana verilen bu genel koordinasyon ve gözetim yetkisinin, yerel yönetimlerin yasal görevlerinden olan imar planı yapma yetkisinin merkezi idareye aktarılmasını kapsamayacağı açıktır. Üstelik yasa hükmü ile Bayındırlık ve İskân Bakanı'nın şahsına geçici fakat belirsiz bir süre için parsel bazına kadar her ölçekli planlarda re'sen değişiklik yapmaya yetki

²¹ Firuz Demir YAŞAMIŞ, "Belediye Reformu", ÇYYD, C: 2, Sayı: 2, Mart 1993, s. 12 vd.; Ruşen KELEŞ, "Belediyeciliğimizde Son Gelişmeler ve Yerel Özerklik", ÇYYD, C: 1, Sayı: 2, Mart 1992, s.9-14.

²² Ruşen KELEŞ, a.g.e., s. 10-11; İl Han ÖZAY, a.g.e., s.191.

²³ E:1990/38, K:1991/32, K. Günü: 26.9.1991; Anayasa Mahkemesi Kararı, 28 Kasım 1991 tarih ve No:21065 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

verilmektedir. Başbakanın yasayla böyle bir yetki ile donatılması, . O'nun Anayasa ile çizilen görev ve yetki sınırını aşmaktadır." Bu nedenle Anayasa Mahkemesi, 3194 sayılı İmar Yasası'nın 9. maddesine 3394 sayılı Yasa ile eklenen fıkrayı Anayasa'nın 6., 12. ve 127. maddelerine aykırı bularak iptal etmiştir.

Bilindiği gibi 3194 sayılı İmar Kanunu ile 1985 yılında imar planlarını onama yetkileri yerel yönetimlere verilmiştir. Ancak 1982 yılından bu yana yapılan düzenlemelerle merkezi yönetime fiziksel planlama bağlamında parça parça verilen yetkilerle bu esas değiştirilmiştir. Bu da yetki ve sorumluluk karmaşasına sebep olmuştur.²⁴ 1995 yılında da aynı tutum devam etmektedir. Örneğin "Halkalı çöplüğü sorunu, İstanbul'daki tarihi eserlerin korunması ile Boğaziçi ve su havzalarının korunması" konusunda kanun tasarılarının hazırlandığı ve bununla da hedefin, yerel yönetimlerin yetkilerini almak değil de sorunları beraber çözmek olduğu belirtilmiştir.²⁵ Ancak bu gelişmenin olumlu olduğunu söylemek biraz zor. Çünkü mega problem varsa ve çözümü acilse bu istemin seçilmiş yerel organlar tarafından yapılması gerekir ki özerklik bir anlam taşısın.

Belediye Yönetiminin Demokrasi İle İlişkisinin Güçlenmesi

Yerel yönetimlerle demokrasi arasındaki ilişki siyasal bilim düşünürlerinin, sürekli olarak ilgisini çeken bir konu olmuştur. Ülkemizde kuvvetli bir merkezizetçi sistem anlayışı hep var olduğundan "demokratik belediye" anlayışı ancak 1945 yılından sonra kendini göstermiştir. Bu yönde ilk girişim, 17 Temmuz 1945'de kurulan Türk Belediyecilik Derneğidir.²⁶ Bu dernekle belediyelerin demokratikleşmesi ve özerkliği savunulmuştur.

Demokrasiyi ya da sağlıklı toplum yapısının kurulmasında yerel yönetimleri savunanlar olduğu gibi karşı olanlar da olmuştur.²⁷ İlhan Tekeli farklı görüşlere bir genelleme yaparak şöyle bir açıklama getirmektedir. "Yerel yönetimlerin demokratik toplumların oluşmasına engel olabileceğini savunan görüşler, toplumda merkezi iktidarda egemen olmayan bazı ayrıcalıklı sınıfların yerel yönetimde iktidarlarını sürdürdüklerini ileri sürmüşlerdir. Unutulmaması gereken böyle bir açıklamanın geçerliliğinin ancak bir iktidar dönüşümü yaşayan toplumlar için söz konusu olduğudur. Tarihin hangi devresinde olursa olsun bir kez bu dönüşüm gerçekleşti mi bu karşı çıkışlar anlamını yitirecektir."²⁸ O zaman belediye yöne-

²⁴ Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyon Raporu, **Mahalli İdareler ve Büyük Şehir Yönetimi**, s. 129

²⁵ Mehmed NİYAZI, "Kanunlar Siyasileşirse" **Zaman Gazetesi**, 2 Şubat 1995

²⁶ Oya ÇİTCİ, **Yerel Yönetimlerde Temsil- Belediye Örneği**, TODAİE Yayını, Ankara 1989, s.66.

²⁷ Gerek olumlu ve gerekse olumsuz görüşler için bkz. İlhan TEKELİ, **a.g.e.**, s.3-12; Metin KAZANCI, **a.g.e.**, s.36-51

²⁸ İlhan TEKELİ, **a.g.e.**, s.4-5; Ayrıca Bkz., Mete BELOVACIKLI- Mirgün CABAS, **a.g.m.**, **Milliyet Gazetesi**, 17 Mart 1994; "Yerel Yönetimlerde Ana Hedef Demokrasiyi Tabana

timi ile demokrasi arasında sıkı ilişki gören açıklamaların geçerliliği artacaktır. Ama bu da belediyelerin demokrasi ile ilişkisinin o ülkenin tarihsel koşulları içinde yeniden değerlendirilmesi gereğini kaldırmayacaktır.

Demokrasi, halk yönetimi olduğundan, halkın yönetime yakın olması da demokratik ilişkinin gelişmesini sağlar. Bu anlamda bir yerel yönetim girişimi olan belediyeler, belki de demokrasinin en iyi görülebildiği yönetimlerdir. Hatta Alex de Togoueville; "Bir milletin bir hükümet kurabileceğini ancak belediye kuruluşlarına sahip olmadan bağımsızlık haklarına sahip olamayacağını" söylemiştir. Yine İngiliz James Bryce de Amerika'daki yeni kurulmuş küçük belediye teşkilatlarının demokrasinin pınarları, demokrasinin okulları ve onun başarısında en iyi güvence olarak göstermiştir.²⁹

Yerel yönetim ile demokrasi arasındaki ilişkiyi anlatma bakımından Alex de Togoueville'in şu sözü de anlamlıdır: "Hür halkın asıl gücü kasabalardadır, ilkokullarda ilim ne ise, kömünal kavramlarda da hürriyet odur. Bu kurumlar hürriyeti halkın emrine arzederler. Halka hürriyeti kullanmanın zevkini tatırırlar ve ondan istifade etmeğe alıştırlar. Komün kuramlarına sahip olmayan bir millet hür hükümet kurabilir fakat asla hürriyet fikrine sahip olamaz."³⁰ Buradan da anlaşılacağı gibi parlamenter rejimin, demokrasinin, eri güzel yaşanabilmesi yerel halktaki bilinç ve hürriyet zevkini tatmağa bağlıdır. Halka en yakın yönetim biçimi olması tarihi olarak da bir gerçektir. Tarihsel olarak merkezi yönetimden önce geldiği gibi demokratiklik potansiyeli olarak diğer yönetim birimlerinden üstündür. Çünkü bireyin kendi kendini yönetimine gerçekten katılabileceği en uygun düzey "yerel"düzeyin yönetimidir.³¹

Günümüzde gelişmişlik düzeyi farklı algılanan bir kavram olmakla beraber genel olarak yerel yönetimler, dolayısıyla belediyeler, 21.yy'da demokrasinin en uygun bir birimi olabileceği kabul edilebilir.

Batıda belediyeler artık bir "sivil toplum" kurumu olarak görülmekte ve bu haliyle toplumda demokratik gelişme ve demokrasinin bütün kurumları ile işleminde önemli bir rol oynadığı bilinmekte ve kabul edilmektedir. Ancak Türkiye dahil birçok ülkede bir "yerel demokrasi" geleneği yoktur.³² Yani bizde belediyeler halka dayanan bir sivil toplum kuramlarından çok devletçe tepeden inme kurumlar olarak oluşturulmuş ve bu kuramlar halk tabanına dayanmamıştır.³³

Yaymak", a.g.g., 18 Mart 1994, "Yeni Belediyecilik Anlayışı", a.g.g., 22 Mart 1994; "84'ten Bugüne Demokrasi Arayışı", a.g.g., 23 Mart 1994.

²⁹ Kemal GÖRMEZ, a.g.e., s:34

³⁰ Lashley HARVEY, "Demokrasinin Esası Olarak Mahalli Hükümet", (Çev: Cemal AYGEN), AÜ SBFD, C:IX, No:2, s.218

³¹ S. YILDIRIM, **Yerel Yönetimler ve Demokrasi**, Kavramlar, Yaklaşımlar, İÜLA-EMME.1993, s.33.

³² Kemal GÖRMEZ, a.g.e., s.12-13; S. YILDIRIM, a.g.e., s.122.

³³ İlhan TEKELİ, a.g.e., s.6

Bununla beraber 1980 sonrası gerek yapılan ilmi çalışmalarla³⁴ ve gerekse diğer basın yayın organları ile yerel demokrasi bilincinin arttığı söylenebilir. Başka bir ifade ile demokrasiden söz ettirecek olan sivil toplum olgusu gelişmeye başlamıştır.

Bugün Türkiye'de "yerel yönetimlerin yeniden düzenlenmesi" başlıklı tartışmaların hemen hepsinin amacı, yerel yönetimleri demokratik ve verimli hizmet üreten birer yönetim kurumu durumuna getirmek olarak görünmektedir. Üniter yapı içinde ve reformist bir anlayışa dayanan bu yaklaşımlar yanında, çözümü tek merkezli devlet yapısından çok merkezli devlete, idari yerinden yönetim anlayışından siyasi yerinden yönetime geçişte, bulan yaklaşımlar da gündemde yer bulmaktadır.³⁵ Çünkü, demokrasinin vazgeçilmez bir kurumu olan yerel yönetimler, toplumsal talebi, merkezi yönetimden daha etkin ve gerçeklere uygun bir biçimde yerine getirebilme olanağına sahiptir.

Belediyelerin Yeniden Düzenlenmesinde Denetim Sorunu

Şunu ifade etmek gerekir ki, merkezi yönetimin yerel yönetimleri denetlemesi çoğu zaman tartışılır olmuştur. Bunda merkezi yönetimin bazen maksadını aşan uygulamaları da rol oynamıştır.

Merkezi yönetimin belediyeler üzerindeki denetim yetkisi genel olarak "idari vesayet"³⁶ niteliğindedir. Ancak belediyelerin, merkezin vesayeti altında tutulması, yetki, görev, sorumluluk konularında karmaşa ve gecikme oluşturabilmekte hatta bazı durumlarda merkezin keyfiliğe varan vesayet uygulamaları hizmet yürütümünü durdurabilmektedir.³⁷ Bunun yanında belediyeleri, merkezi yönetimin bir uzantısı olarak gören anlayışın sonucu olarak, hiyerarşik denetimin izlerini de görebilmekteyiz.³⁸ Örneğin 3030 sayılı Yasa'nın 20. maddesinde, Büyükşehir Belediyelerinin ve ilçe belediyelerinin bütçelerinin vali tarafından aynen veya de-

³⁴ Yerel demokrasi üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: Can HAMAMCI, **Merkezi Yönetim - Yerel Yönetim Ekseninde Belediyelerin Yapısı ve Demokratikleşme Eğilimi**, Bastırılmamış Doktora Tezi, Ankara 1981; Metin HEPER (Ed). **Local Government and Democracy**, London 1987; Muharrem VAROL, **Yerel Siyasetin Demokratikleşmesi**, Gündoğan Yayınları, Ankara 1989; S. YILDIRIM, **Yerel Yönetim ve Demokrasi**, TÜSEY Yay. İstanbul 1990; İlhan TEKELİ, Yerel Yönetimlerde Demokrasi ve Türkiye'de Belediyeciliğin Gelişimi, **AİD**, C: 16, Sayı: 2, Haziran 1983; Arif ERENÇİN, Yerel Demokrasi ve Yeni Yaklaşımlar, **ÇYYD**, C: 3, Sayı: 5, Eylül-1994.

³⁵ Arif ERENÇİN, **a.g.m.**, s.8.

³⁶ İdari Vesayet konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Bedri GÜRSOY, "Demokratik Bir Toplumda İdari Vesayet Üzerine Bir Deneme" **TİD**, Sayı: 377, Yıl: 59, Aralık 1987, s. 1-31; Süleyman ARSLAN, İdari Vesayet Denetimi ve Türkiye Uygulamasından Ortaya Çıkan Sorunlar, I. Ulusal İdare Hukuk Kongresi, 2. Kitap, **Kamu Yönetimi**, 1-4 Mayıs, Ankara 1990, s.537-539.

³⁷ Selçuk YALÇINDAĞ, **Yerel Yönetim Seçimleri: Sorunlar İçin Çözüm mü?**, TUSİAD Yayını, Sayı:13, s.36.

³⁸ Veysel ATASOY, **Türkiye'de Mahalli İdarelerin Yapısı Ve Yeniden Düzenlenmesi**, Türk Dünyası Araştırma Vakfı, İstanbul 1992, s.150; Süleyman ARSLAN, **a.g.m.**, s.537.

giştirilerek onaylanmasını öngörmüştür. Valinin, bir idari vesayet makamı olarak bu yetkiyi kullanmak suretiyle belediye "adına işlem yapması, özerklik ve tüzelkişilik ilkeleri ile bağdaşmadığı için, çok ayırık ve olağanüstü bir durumdur" ve- "ancak kanunlarla öngörülen hallerde ve şartlar uyarınca kullanılabilen yetki"dir. İdari denetimin güvenceli biçimde yürütülebilmesi bakımından 1580 sayılı Belediye Kanununun 123. maddesi ile Belediye Meclisinin, Danıştay önünde "idari yoldan itirazda bulunması" yolunu açık tutmuştur.³⁹

Diğer yerel yönetim birimleri gibi belediyeler de kendi başına bir varlığa ve fonksiyona sahip örgütler olduğundan, kendi aralarında olan ilişkilerin de, işbirliği esasına göre olması gerekmektedir. Başka bir ifade ile halk için en faydalı yerel yönetim ünitesi olan belediyelerin idari vesayetle engellenmesi değil, teşvik edilmesi gerekmektedir.

Denetimde esas, yerel yönetimlerin çalışmalarını bir hizmet anlayışı ile yürütülmesini sağlamak olmalıdır. Başka bir deyişle belediyelerin özerkliği kısıtlanmadan güçlendirilmesine katkıda bulunmak gereklidir. Denetim sürecinin belediyelerin eylem, işlem ve kararlarının sadece onaylanması ya da onaylanmaması anlamında değil de belediyelerin kendi kendilerine yardım etmelerine yardımcı olan bir araç olarak değerlendirilmesi gereklidir.⁴⁰ Ayrıca belediyelerin güçlenmesi ile özerkliği arasında bir denge sağlayacak ve tutarlı bir çözüm yolu bulunmasına imkân verecek açık ve seçik bir merkezi yönetim ve yerel yönetim ilişkileri felsefesinin saptanmasına gereksinim vardır.

Yerel yönetim birimleri içinde belediyeler, halka en yakın hizmet veren bir kuruluş olduğuna göre yapılan hizmetin iyi ya da kötülüğü doğrudan halka yansımaktadır. O halde denetimde başta yerel halkın etkili olması gerekir. Çünkü halkın, kendisine hizmet için seçtiği yöneticilerini denetlemesi kendisine hizmet, anlamındadır. Bu denetimin nasıl olacağı konusunda çeşitli öneriler de ileri sürülmüştür.⁴¹ Örneğin, seçimlerin dışında yerel halkın belli bir oranının imzası ile seçimin yenilenmesi, belediye meclis toplantılarında soru sorma yetkisinin tanınması, referanduma zorlaması, bireylerin ya da sivil toplum örgütlerinin yerel yönetimlere karşı dava açabilmesi, katılımı ve şeffaflığı sağlayıcı tedbirlerin olması bunlardan bazıdandır. Bu konulara ilişkin düzenlemelerin yapılması ve mevcut mevzuatın tekrar gözden geçirilmesi gerekir.

³⁹ Lütfi DURAN, **İdare Hukuku Ders Notları**, İÜ HF Yayını, İstanbul 1982, s. 169; S. GÜRAN, a.g.m, s.53.

⁴⁰ W. HOWEN, A van den Elshout, (Çev. Selçuk YALÇINDAG), **Mahalli İdareler...**, s. 154- 155.

⁴¹ Bkz. Selçuk YALÇINDAG, **a.g.e.**, s.36-37; Hikmet ÖZDEMİR, "Mahalli İdareler Üzerindeki Vesayet Kalkmali", **Zaman Gazetesi**, 14 Mart 1994; İbrahim ÜNLÜBOSTAN, 2000'e 6 Kala Mahalli Yönetimlerimiz ve Sorunları, "Belediyeler Tam Denetlenemiyor", **Zaman Gazetesi**, 15 Mart 1994.

Türkiye'de idari vesayet, siyasal ve idari denetim olarak uygulanmıştır. 1960 ve 1970'li yılların içinde bulunduğu duruma bir tepki olarak siyasal denetim 1980-1983 döneminde özel bir anlam kazanmış ve merkezin bir uzantısı olarak algılanmıştır.⁴² Belediyelerin organları, kararları ve personeli üzerindeki merkezi denetim artırılmıştır. İdari vesayet konusunda idari olduğu kadar siyasi kriterlere de ağırlık verilmiştir.

İdari denetim ise uygulamada daha çok hukuki bir denetim olarak ortaya çıkmıştır. Amaç, yerel yönetimlerin görevlerini kötüye kullanmaması ve ayrıntılı kurallara aynen uymasının sağlanmasıdır.⁴³ Bunun daha iyi sonuçlar verebilmesi için hukukun üstünlüğüne ve yargının çözüm yeri olduğuna halkın da güvenmesi gerekir. Dolayısı ile denetim kalsın ya da hiç olmasın denmemektedir. Denetim olsun, fakat hukuka uygun olarak yapılsın.

Belediyeçilik Sisteminin Yeniden Düzenlenmesinde Yerel Yönetimler Arası İşbirliği Esası

Gelişen ekonomik ve teknik olaylar belediyeler, hatta bütün yerel yönetimler arası işbirliğinin daha etkin olmasını zorunlu kılmaktadır. Ancak bu belediyeçilik sisteminin iyi oturmasına bağlıdır. Bugün belediyelerimiz yetki, kaynak, personel alımı, denetim gibi birçok konuda sistemsizlik yaşamaktadır.

Yerel yönetimleri düzenleyen yasalar, çevre kuruluşların tek başına gücünü aşan konularda işbirliği yaparak işleri ortaklaşa yürütebilme olanağını tanımıştır. Bunun da yolunu işbirliği ya da birlik kurma oluşturmaktadır.⁴⁴ Ancak ülkemizde yerel yönetimler arasındaki işbirliğinin gereken ve beklenen düzeyde olduğunu söyleyemeyiz. Halbuki yerel yönetim hareketinin en önemli ilkelerinden biri l de birlikçi ve bütünlüyci belediyeçilik anlayışıdır. Bu bağlamda belediyeler her alanda işbirliği ve dayanışmaya gitmelidir. Bunu yapabilmeleri için de belediyeler üretken bir niteliğe sahip olmalıdır.

Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın 10. maddesi ile yerel yönetimlerin birlik kurma ve birliklere katılma konusuna ilişkin iki ilk'e düzenlenmiştir. Bunlardan birincisi, yerel makamlar yetkilerini kullanırken, ortak ilgi alanlarındaki görevlerini yerine getirebilmek amacıyla, başka yerel makamlarla işbirliği yapabilecekler ve kanunlar çerçevesinde birlikler kurabileceklerdir ki, bu bizim mevzuatımızda kabul görmüş ve uygulanmakta olan bir husustur. Bunun yanında yine 10. madde de, ikinci olarak her devlet, yerel makamların ortak çıkarlarının

⁴² Metin HEPER, "Türkiye'de Yerel Yönetimlerde Yerinden Yönetim Sorunu ve Bazı Öneriler", **İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi**, Vakur Versan'a Armağan Özel Sayı, Yıl: 6, Sayı: 1-3, Aralık 1985, s.173-174.

⁴³ Metin HEPER, **a.g.e.**, s. 174; Selçuk YALÇINDAG, **a.g.e.**, s.37.

⁴⁴ Birlik kurmaya ve işleyişine ilişkin hükümler 1580 sayılı Belediye Kanunu'nun 133-148. maddeleri arasında ve 3030 sayılı Kanunun 25. maddesinde düzenlenmiş ve daha önce değinilmiş idi. Bkz. s:28.

korunması ve geliştirilmesi için birliklere üye olma ve uluslararası yerel makamlar birliklerine katılma hakkını tanıyacaktır. Ancak şartın onaylanmasına ilişkin kanunlaşmayan tasanda bu durum benimsenmemiştir.⁴⁵

Yeniden düzenlemeleri ele alırken sadece belediyelere ilişkin düzenlemeleri dikkate almak yetersizdir. Bu düzenlemeleri tüm yönetsel bir düzenleme olarak dikkate almak gerekir.⁴⁶ Özellikle hızlı kentleşme ve metropolleşmedeki gelişmeyi gözönüne alarak ve geniş yığınların siyasal süreçlere katılmasını artırarak yabancılaşmayı ortadan kaldırmak hedef olmalıdır. Kırsal alana hizmet götürmede ilçe özel yönetimleri düzeyinde bir örgütlenmeyi, il ölçeğinin üstünde bölgesel yönetim ünitelerinin oluşturulmasını ve metropoliten alanlarda metropoliten yönetime geçme gerekli kılınmıştır. Yeni bir belediye örgütlenmesi böyle bir düzenleme içinde düşünülmelidir.

Belediye Hizmetlerinde Özelleştirme Uygulaması

Belediyelerin yeniden düzenlenmesinde ele alınması gereken konulardan biri de özelleştirmedir. Gelişen teknolojiye olan transfer ihtiyacı, kalifiye eleman yetersizliği, kaynak temini ve kullanımında karşılaşılabilecek güçlükler, ekonomik karar alma serbestisine sahip olmamaları gibi nedenler, belediyeleri yeni örgütlenme modellerine yöneltmiş ve özelleştirme bu noktada bir çözüm yolu olarak görülmüştür.⁴⁷

1994 yılında çıkan **Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun**'da⁴⁸ da belediyelere ilişkin düzenleme vardır. Kanunun 26. maddesinde belediyelere ait ticari kuruluşlar ile pay oranlarına bakılmaksızın her türlü iştiraklerindeki payların özelleştirilmesine ilişkin işlemler bu kanundaki esaslara göre, yetkili organlarınca belirleneceği ve yürütüleceği hükme bağlanmıştır. Ayrıca aynı kanunda belediyeler ve kurdukları birlikler tarafından ticari amaçla faaliyette bulunmak üzere ticari kuruluşlar kurulması, mevcut veya kurulacak şirketlere sermaye katılımında bulunulması, Bakanlar Kurulu'nun iznine tabi tutulmuştur.

Belediyelerin yerel kamu hizmetlerini belirli sözleşmelerle, şartnamelerde hükümleri yazılı kurallar çerçevesinde, özel hukuk kişi ve kuruluşlarına gördürmelerinde 1982 Anayasasında da aykırı bir durum bulunmamaktadır.⁴⁹

⁴⁵ Veysel ATASOY, **a.g.e.**, s.255.

⁴⁶ İlhan TEKELİ, **a.g.e.**, s.22.

⁴⁷ Ruşen KELEŞ, **a.g.e.**, s.370.

⁴⁸ Kanun, 27 Kasım 1994 Tarih ve 22124 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

⁴⁹ DPT, Mahalli Hizmetlerin Yerinden Karşılanması, **Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyon Raporu**, Ankara 1991, s.65.

Kamu hizmetlerinin bizzat idare kuruluş ve kurumları eliyle kamusal yönetim biçimine göre yürütülmesi asıl ve olağandır.⁵⁰ Ancak, kamu hizmetlerinden kamu kudretine özgü olmayanlar ile özel yönetim biçimiyle gerçekleştirilmeye elverişli bulunanlar, tüm sorumluluk ilgili idare üzerinde kalmak kaydıyla, idarenin sürekli gözetim ve denetimi altında, belli yasal usullere göre özel müteşebbislere yaptırılabilir.

Özel yönetim biçimiyle yürütmeye elverişli olan kamu hizmetlerinin özel teşebbüse gördürülebilmesi, bu hususun kanunlarda öngörülmüş olmasına bağlıdır. Yürütme ve idare kendiliğinden bu yolu seçemez ve dilediği hizmet yürütme yöntemini kullanamaz. Genellikle sınai ve ticari nitelik taşıyan kamu hizmetleri ile özel mali yani ağırlıklı hizmetler yine kanunlarda düzenlenmiş yetki, şekil ve usul kuralları uyarınca değişik statüler çerçevesinde özel kişi ve kuruluşlara bırakılabilirler.⁵¹

Belediye hizmetleri açısından konuya bakacak olursak gerek 1580 sayılı Belediye Kanunu, gerekse 3030 sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun, belediyelerin görevlerini düzenleyen maddelerinde birçok hizmet için "kiraya vermek", "yaptırmak ve işlettirmek", "izin vermek", "imtiyaz vermek" ve "şirketlere katılmak" gibi ifadeler kullanmak suretiyle, geniş bir alanda belediye hizmetlerinin özelleştirilmesini mümkün kılmakta ve hatta özendirmektedir. Konu ile ilgili 3030 sayılı Kanunun büyükşehir belediyeleriyle ilgili hizmetlerin yürütülmesine ilişkin hükümlerinde yedi hizmet grubu için "yaptırmak, işlettirmek, ettirmek" gibi ifadeler kullanılmıştır. Ayrıca bu özel yetki ve imkânların yanında 1580 sayılı Kanunun 19. maddesinde de belediyelere özelleştirme konusunda genel ve geniş yetkiler tanınmış⁵² olması dikkati çekmektedir.

İzmir'de özelleştirme bağlamında temel gıda maddeleri gereksinimlerini karşılamak için TANSAŞ (Tanzim Satışları İç Ve Dış Ticaret A.Ş .) kurulmuştur. Bunun yanı sıra, yabancı bir firma ile birlikte kurulan Körfez temizliğini gerçekleştirmeyi amaçlayan İZBECOM, İzmir Turizm ve Ticaret ve Arap ve İzmir Belediyesi Turistik Yatırımları A.Ş (ARİZKO) gibi ortaklıklar bu modelin ürünleridir. Model ne olursa olsun belediyelerin ekonomik etkinliklerine bazı büyükşehir belediyelerinin sıcak baktığı görülmüştür.⁵³ Hatta çöp toplama, yok etme, bazı vergilerin toplanması gibi konularda özelleştirmeye başvurulmuş ve bunun için özel ortaklıklardan yararlanma isteği gündeme gelmiştir.

⁵⁰ Lütfi DURAN, "Yap-işlet-Devret" AÜ SBFD, C: XLVI, No: 1-2 (Ocak-Haziran), Ankara 1991, s.151.

⁵¹ Lütfi DURAN, a.g.e., s. 151; Tunay KOKSAL, **Belediye Hizmetlerinin Özelleştirilmesi Yöntemleri ve Uygulamaları**, DPT Yayını, Ankara 1993, s.142.

⁵² Bilal ER YILMAZ, Belediye Hizmetlerinin Yürütülmesinde Alternatif Kurumsal Yöntemler, **TİD**, Yıl:61, Sayı:382, Mart 1988, s.17-60.

⁵³ Ruşen KELEŞ, a.g.e., s.370.

Birtakım hizmetlerin belediyeler yerine özel kesimdeki firmalar eliyle görülmesi, bazı belediyelerce başvurulmuş bir yol olmuştur. Örneğin, İzmir Konak Belediyesi adına yapılan bir açıklamada "ilçe Belediye Meclisi'nin kararı, Büyükşehir Belediyesince tüm metropol ilçelerde⁵⁴ uygulanmak üzere onaylandı. Bu sorunu (çöp sorununu) belediye kadroları ile çözmek zor. Çöp toplama hizmeti özelleştirilecek. Çağın gereği neyse onu yapacağız. Belediye kadrolarını ufaltacağız. Çöp toplama olayını mutlaka şirketleştireceğiz"⁵⁵. Gerekçeler ne olursa olsun, 1970'lerde geliştirilen "toplumcu belediyeçilik" ilkesinin yerini "özelleştirmeci" belediyeçilik anlayışının almakta olduğu dikkati çekmektedir.⁵⁶

Belediyelerin uyguladıkları özelleştirme yöntemleri genellikle ihale, imtiyaz, yap-işlet-devret şeklindedir.

İhale yöntemi, ülkemizde belediyelerce de öteden beri bilinen ve uygulanan bir özelleştirme yöntemidir.⁵⁷ İmtiyaz yöntemi ise şarta bağlanmıştır. 1580 sayılı Belediye Kanununun 19. maddesinin 4. bendinin (A) fıkrasında "Doğrudan doğruya yapılmak ve işletilmek şartıyla su, havagazı, elektrik, tramvay tesisatı kurmak ve işletmek, göl, nehir, körfez ve sevhali mütecavire vapurları nakliyatını deruhte ve ifa etmek, belediyelerin hakkıdır. Ancak belediyeler bu işlerin tesis veya işletilmesi için müddeti kırk seneyi geçmemek ve şeraiti devletçe müttehaz kaidelere muvafık olmak üzere imtiyaz da verebilirler" hükmüne yer verilmesi belediyelerin belirtilen haklarını imtiyaza verebilmelerini sağlamaktadır.

Yap-işlet-devret (YİD) yöntemi, 1983 yılından itibaren imtiyazın güncelleştirilmiş bir biçimi olarak ülkemiz belediyelerinin gündeminde önemli bir yer işgal etmektedir. Birçok belediyemizin bu yöntemi benimsedikleri ve uygulamaya koydukları gözlenmektedir.⁵⁸ Bu yöntemin belediye hizmetlerinin yürütülmesinde hukuki dayanağı konusuna henüz tam bir açıklık getirilememiştir. Belediyelerimiz bu yöntemi uygularken farklı hukuki düzenlemelere dayanmaktadırlar. Aslında ne 1580 sayılı Yasa'da, ne de 3030 sayılı Yasa'da YİD yöntemine ilişkin hukuki bir düzenleme mevcut değildir.⁵⁹ Bu nedenle bu yöntemin ayrı bir yasa çıkarılarak veya gerek 1580 sayılı, gerekse 3030 sayılı yasalarda gerekli değişiklikleri yaparak açık bir hukuki dayanağa kavuşturulması gerekmektedir. Ancak belirtilen düzenlemeler yapılan kadar, bu konudaki işlem ve girişimlerin 1580 sayılı Yasa'nın 19.maddesinde yer alan hususlarla sınırlı olmak kaydıyla yürütülmesi hukuki açıdan uygun olacaktır.

⁵⁴ Ruşen KELEŞ'e göre "metropol ilçe", "metropol belediye" gibi terimler, ülkemizde anakent sisteminin benimsendiği yerlerdeki ilçe belediyelerin anlatmak üzere kullanılmakla beraber, ilçe belediyelerine "metropol belediye" adı verilmesi yanlıştır. "Metropol" üst düzeydeki anakent belediyesidir.

⁵⁵ **Cumhuriyet Gazetesi**, 1 Haziran 1992.

⁵⁶ Ruşen KELEŞ, **a.g.e.**, s.378.

⁵⁷ Tunay KÖKSAL, **a.g.e.**, s. 146.

⁵⁸ Tunay KÖKSAL, **a.g.e.**, s. 164.

⁵⁹ Tunay KÖKSAL, **a.g.e.**, s. 167-168.

ÜLKEMİZDE YATIRIMLARIN TEŞVİKİNDEKİ UYGULAMALAR VE İL YÖNETİMİ

Gazi BAYKALER
İl Planlama Uzmanı

1. TARİHSEL GELİŞİM

1.1. Teşvik Uygulamalarının Gelişimi

Yatırımların teşvik edilmesinin Cumhuriyet tarihindeki iki önemli aşamasından ilki, 1. Türkiye İktisat Kongresinden sonra yaşanan on yıllık zaman süresi içinde olmuş, 2. aşama ise Cumhuriyet tarihinin son onbeş yılı içinde olmuştur.¹ 1923 yılında 1. Türkiye İktisat Kongresinin açık konuşmasında Atatürk'ün "hakimiyeti milliye, hakimiyeti iktisadiye ile tersin edilmelidir"² sözüne uygun kararlar alınırken Teşvik-i Sanayi Kanunu da günün gereksinimlerine uygun duruma getirilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde 1913 yılında çıkarılan "Teşvik-i Sanayi Kanunu" sanayi tesisleri için beşbin metrekareye kadar arazi bağışı, emlak vergisi, öşür bedeli, ruhsatname harçları, inşaat vergisi muafiyetiyle yatırım ve işletme ihtiyacı malların gümrük muafiyeti ile ithalini mümkün kılmıştır.³ Ancak bu önlemlere rağmen o günkü politik ve ekonomik koşullarda yatırım yapmak mümkün olamamıştır.

Cumhuriyet döneminde sanayinin geliştirilmesi için alınacak önlemler ilk kez, yukarıda da belirtildiği gibi Birinci İktisat Kongresinde tespit edilmiştir. Burada alınan kararlar karşısında yürürlüğe konulan 1927 tarihli Teşvik-i Sanayi Kanunu özel sektörü yatırıma yönlendirmeyi amaçlamıştır. Bu kanunla getirilen tedbirler şu şekilde özetlenebilir.⁴

i) Belediye sınırları dışında on hektara kadar arsanın bedelsiz, belediye sınırları içinde de devlet arsalarının bedelleri on yıl içinde ödenmek üzere özel teşebbüslere devri;

¹ Oktay GÜVEMLİ, "Türkiye'de Yatırımların Özendirilmesindeki Gelişmeler", **Gelişme Stratejileri ve Makro Ekonomik Politikalar**, DPT Yayını, 3. İzmir Kongresi Tebliğleri, 4-7 Haziran 1992, s. 126.

² Maliye Bakanlığı, **Maliye Dergisi**, Ankara: Atatürk Özel Sayısı, 1981 s. 343.

³ Mehmet ÖZCAN, "Ülkemizde Uygulanan Teşvikler", **Mülki ve Mahalli İdareler Düzeyinde Planlama**, İçişleri Bakanlığı Yayını, 1988, s. 681.

⁴ Dündar SAĞLAM, **Türkiye Ekonomisi**, Ankara: Sanem Matbaası, 1979, s. 78.

- ii) Bu teşebbüslerin bina, arazi, kazanç gibi vergilerden muaf tutulması;
- iii) Sınai kuruluş yapı, makina gibi araç ve gereçlerinin yurt içi demiryolu ve denizyolunda % 30 indirimle taşınması;
- iv) Sınai kuruluşların yatırımda kullanacakları her türlü inşaat malzemesinin ve üretimde kullanacakları hammadde ve malzemelerin gümrük vergilerinden bağışık olarak ithali;
- v) Bakanlar Kurulu Kararı ile sınai kuruluşlara yıllık imalat değerlerinin % 10'una kadar prim verilmesi;
- vi) Sınai kuruluşlar için gerekli tuz, ispiro ve patlayıcı maddelerin cari fiyatlardan indirimle ya da prim karşılığı verilmesi;
- vii) İthal malına oranla % 10 pahalı olsa da devlet kuruluşlarının, belediyenin ve yasadan yararlanan tüm kuruluşların yurtiçi üretim kullanma zorunlulukları.

1942 yılına kadar yürürlükte kalan ve savaş ekonomisi nedeniyle süresi uzatılmayan bu yasa, çağının konusu ile ilgili en ileri düzeydeki yasalar arasında yer almıştır. Önlemler yeterli olmayan sermaye birikiminin aksamalarını giderici ve sanayi alt yapısını oluşturmaya yönelik hükümler içermektedir. Devletçi iktisat politikasının ağırlıklı olduğu bir dönemde, yaşanan zaman diliminin ağır koşulları bu yasal düzenleme ile çok etkin sonuçlar alınmasını engellemiştir.⁵1930'dan sonra özel sektöre verilen ağırlıktan bir sonuç alınmadığı için, karma ekonomik politika içerisinde kamu sektörüne daha çok önem verilmeye başlanmıştır.⁶ Halkın gıda ve giyim gibi zorunlu ihtiyaçları ile metalürji ve madencilik sahalarına Devlet yatırım yapmış ve bugünkü Sümerbank, Etibank, M.T.A., M.K.E., E.İ.E., vs. kurulmuştur. Böylelikle uygulanmasına 1930'ların ilk yarılarında başlanan Karma Ekonomi Politikası, zamanla gelişmiş ve Türk Ekonomisi ve toplumun temel bir niteliği haline almıştır.

Planlı dönem öncesinin son on yılı olan 1950-60 yılları arasında zamanın iktidarı 6224 sayılı Yabancı Sermaye Yasası bir yana bırakılırsa, yatırım yapılmasına uygun bir ortam oluşturulabilmekle yetinmek durumunda kalmıştır. Yani genel özendirme öncelik verilmiştir.

1961 Anayasası ile getirilen planlı kalkınma ve I. Beş Yıllık Plan, özel sektöre kalkınmada etkin olabilmesi için teşvik tedbirlerine önem verilmesini öngörmüştür. 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununda yapılan değişiklikle 1963 yılında yatırım indirimi ilk defa uygulama sahasına sokulmuştur. Yine 1963 tarih ve 261 sayılı Yasa ile ihracatta vergi iadesi uygulaması başlatılmıştır. Yurt içinde uygun fiyat ve kalitede üretilmeyen yatırım mallarının ithalinde gümrük vergi ve resim-

⁵ GÜVEMLİ, a.g.m., s. 127.

⁶ ÖZCAN, a.g.m., s. 682.

lerinin muafiyeti ve taksitlendirilmesi 1964 tarih ve 474 sayılı Yasa ile mümkün kılınmıştır.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, teşvik tedbirlerinin dağınıklığından kurtarılması, uygulamadaki formalitelerin basitleştirilmesi öngörülmüş ve 1967 tarih ve 933 sayılı "Kalkınma Planı ve Uygulanması Esaslarına Dair Kanun" yürürlüğe konularak teşvik araçlarının kapsamı genişletilmiş ve sellektif teşvik uygulaması esası getirilmiştir.⁷ Bu kanunun bazı maddelerinin 1969 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere iptal edilmesi ile teşvik uygulamasında hem bütünlük hem de kapsam genişliği ortadan kalkmıştır. İptalden sonra 474 sayılı Kanunun ikinci maddesine istinaden 6/12585 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile gümrük vergi ve resimlerinin bazı şartlar altında sıfıra indirilmesi mümkün kılınmıştır. 7/1193 sayılı Kararname ile de Merkez Bankası kaynaklarından verilen orta vadeli kredilere faiz farkı iadesi yapma imkânı getirilmiştir. 12 Mart 1971'de doğan siyasi değişiklikle geçici bir müddet içinde teşvik önlemlerinin uygulanması durdurulmuş, o gün uygulama mercii olan DPT Teşvik ve Uygulama Dairesi; Personel ve Yetkileri Ticaret Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve DPT arasında bölüştürülmüştür ve Mart 1972 tarihinden itibaren teşvik tedbirlerinin uygulanması tekrar başlatılmıştır.

İthal edilmesi uygun görülen yatırım mallarına gümrük muafiyeti uygulamasının 29 Nisan 1972 tarihine kadar devam edeceği ve gerice yörelerde yapılan sabit sermaye yatırımlarında yatırım indirimine açıklık getiren 7/4079 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi yayınlanmıştır.

1.2. Teşvik Uygulamalarında Son Durum

1.2.1. Yatırımların Teşviki İle İlgili Kurumsal Yapı

İkinci Türkiye İktisat Kongresinin yapıldığı 1981 yılından sonra yatırımların teşvik edilmesinde önemli gelişmeler görülmektedir. 24 Ocak 1980 kararları ile dört kuruluşa dağılmış bulunan uygulayıcı birimler, Devlet Planlama Teşkilatı Teşvik Uygulama Başkanlığı bünyesinde tekrar toplanmış ve mevzuat birleştirilerek çıkarılan kararname ve tebliğlerle gerek yatırım ve gerekse ihracat teşvik edilmiştir. Uzun süre DPT nezdinde yürütülen yatırımların özendirilmesi en son 1994 yılında 4059 sayılı Yasa ile Hazine Müsteşarlığına devredilmiştir.⁸

Hazine Müsteşarlığı bünyesinde bulunan Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü yatırımların teşvik edilmesine yönelik görevlerle sorumlu kılınmıştır. Söz konusu genel müdürlüğün görevleri; kalkınma planları ve yıllık programlardaki ilke, hedef ve politikalar yönünde yatırımların ve döviz kazandırıcı hizmetlerin ihracat ve ithalat politikalarının hedefleri de gözetilerek desteklenmesi ve

⁷ a.k., s. 682.

⁸ Maliye Bakanlığı, *Tebliğler Dergisi*, Ankara: Sayı 85, Aralık 1994, s. 254.

yönlendirilmesi konularında teşvik önlemlerini hazırlamak, uygulamak, uygulamayı takip etmek ve değerlendirerek gerekli tedbirleri almak, yatırımları teşvik mevzuatı çerçevesinde yatırım projelerini değerlendirerek gerekli tedbirleri almak, yatırımları teşvik mevzuatı çerçevesinde yatırım projelerini değerlendirerek uygun görülenleri teşvik belgesine bağlamak, teşvik tedbirlerini uygulamakla görevli kuruluşlar arasında koordinasyonu temin etmek, uygulamada çıkan anlaşmazlıklarda ilgili kuruluşlara görüş vermek, Yatırım Teşvik Belgesi şart ve niteliklerine uygun olarak gerçekleşen yatırımlarla ilgili kapatma işlemlerini yapmak, yatırım teşvik belgesi şart ve niteliklerine aykırı davranan yatırımcılara gerekli müeyyideleri uygulamak, yatırım teşvik önlemlerinin uygulanması ile ilgili olarak mevzuat ile verilen görevleri yapmak, yatırımları yerinde incelemek şeklinde belirtilebilir.⁹

Türk teşvik sistemi kuramsal yapı itibariyle değerlendirildiğinde; sıkça görevlendirilen birimlerin değiştirilmesi ve farklı farklı birim görevlendirilmelerinde doğan koordinasyon sorunu gibi özellikleriyle kendini göstermektedir.

Diğer taraftan Kalkınma Bankası; kalkınma bankacılığının ana fonksiyonlarına uygun olarak, finansman talebinde bulunan girişimcilerin projelerini ekonomik, teknik ve mali yönlerden değerlendirerek uygun bulunan projelere kaynak tahsisi ve/veya kredi tahsisi yapmaktadır.

1.2.2. Yatırımların Teşviki İle İlgili Mevzuat

Yatırımların teşvik edilmesine ilişkin halen uygulanmakta olan mevzuatın ana kaynağı 94/6411 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Hazine Müsteşarlığının 95/2 nolu tebliğidir. Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında 94/6411 sayılı karar; Kalkınma Planı ve yıllık programlara uygun, istihdam artırıcı bölgelerarası dengesizliği giderici özelliklere sahip, döviz kazandırıcı faaliyetlere dönük ileri ve uygun teknoloji getiren, uluslararası rekabet gücü sağlayan yatırımların, uluslararası yükümlülüklerle aykırılık teşkil etmeyecek şekilde desteklenmesi amacıyla yönelik uygulamaların ana çizgisini yansıtmaktadır.¹⁰ Mevcut yatırım teşviklerinin; yatırım maliyetini düşürmek, finansman ihtiyacını hafifletmek, kârlılığı arttırmak, yatırımları daha kolay gerçekleştirmek ve istihdamı artırma gibi amaçları bulunmaktadır.¹¹ Bu amaçları gerçekleştirmeye yönelik olan yatırım teşvikleri bölgelere göre farklılaştırılmıştır.¹² Bölgeler şu şekilde gruplandırılabilir.¹³

⁹ a.k., s. 258.

¹⁰ Resmi Gazete, 13 Ocak 1995, s. 21.

¹¹ Hüsnü ERKAN, "Yeni Bir Teşvik Sisteminin Oluşturulmasına Yönelik Öneriler", **Banka ve Ekonomik Yorumlar**, Haziran 1988, s. 6.

¹² Erdoğan KARAKOYUNLU, **Türkiye'de Yatırım ve İhracat Teşvikleri**, İstanbul, 1987, s-1.

¹³ Resmi Gazete, 4 Nisan 1995, s. 4.

- i) Kalkınmada Birinci ve İkinci Derecede Öncelikli Yörelere
- ii) Normal Yörelere
- iii) Gelişmiş Yörelere

Normal yörelerde yapılacak yatırımlara sağlanan destekler sanayi kuşakları ve sanayi kuşakları dışında olmak üzere farklı iki yöreye ayrılmaktadır. Şimdi bu yörelere sağlanan destek ve yardımlar şu şekilde açıklanabilir.¹⁴

i) Kalkınmada birinci ve ikinci derecede öncelikli Yörelere yapılacak yardımlar ve sağlanan destekler; yatırım indirimi, gümrük vergisi ve fon muafiyeti, yerli yatırım mallarında katma değer vergisi, krediler, ithalatta KDV ertelenmesi, arsa desteği, dış kredi teminat mektubu masraflarına katkı, taşınma desteği, kalite ve standart sağlama, elektrik enerjisi desteği, finansman fonundan faydalanma, vergi, resim ve harç istisnası ve bina inşaat harcı istisnası şeklindedir.

ii) Normal yörelerde yapılacak yatırımlara sağlanan destekler, sanayi kuşağı dahilinde ve sanayi kuşağı dışında olmak üzere iki şekildedir. Normal yörelerde bulunan ve faaliyete geçmiş olan organize sanayi bölgeleri: 1995 Yılı Programı ile başlayarak Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı süresince; normal yörelerde bulunan ve faal olmayan organize sanayi bölgelerinin olduğu iller ile organize sanayi bölgesi bulunmayan iller ise 1995 yılından itibaren üç yıl süre ile Sanayi Kuşağı sayılır. Sanayi kuşaklarında; yatırım indirimi, gümrük vergisi ve fon muafiyeti, yerli yatırım mallarında KDV desteği, krediler, ithalatta KDV ertelenmesi, arsa desteği, dış kredi teminat mektubu masraflarına katkı, taşınma desteği, kalite ve standart sağlama, finansman fonundan faydalanma, vergi, resim ve harç istisnası ve bina inşaat harcı istisnası şeklinde yardım ve destek unsurları bulunmaktadır. Sanayi kuşakları dışında yapılacak yatırımlara sağlanan destekler ise, yatırım indirimi, gümrük vergisi ve fon muafiyeti, yerli yatırım mallarında KDV desteği, krediler, ithalatta KDV ertelenmesi, dış kredi teminat mektubu masraflarına katkı, kalite ve standart sağlama, finansman fonundan faydalanma, vergi, resim ve harç istisnası ve bina, inşaat harcı istisnası şeklinde sıralanabilir.

iii) Gelişmiş yörelere sağlanan destekler yalnızca özel önem taşıyan sektör yatırımlarına yapılan desteklerdir. Özel önem taşıyan yatırımlar; sanayi kuşaklarında gerçekleştirilecek yatırımlar ile gelişmiş yörelerdeki tevsi, modernizasyon, yenileme, kalite düzeltme ve darboğaz giderme yatırımlarıdır.¹⁵ Bu yatırımlara verilen destekler ise; yatırım indirimi, gümrük vergisi ve fon muafiyeti, yerli yatırım mallarında KDV desteği, krediler, ithalatta katma değer vergisi ertelenmesi, dış kredi teminat mektubu, masraflarına katkı, kalite ve standart sağlama, finansman fonundan faydalanma, vergi resim ve harç istisnası ve bina inşaat harcı istis-

¹⁴ a.k., s. 5.

¹⁵ Resmi Gazete, 13.1.1995, s. 21.

nası şeklindedir. Yatırımlarda devlet yardımlarıyla ilgili tebliğinde; eğitim, sağlık, uluslararası taşımacılık, hava alanlarında oluşturulacak turizm amaçlı hizmetleri, gelişmiş yöreler dışında yapılacak turizm hizmetleri konularında gerçekleştirilecek yatırımlar da özel önem taşıyan sektör yatırımı olarak nitelendirilmiştir.¹⁶

Buraya kadar yapılan açıklamalar ışığında Çizelge-1'de yatırımların özendirilmesinde kullanılan destek ve yardımlar yörelere göre sınıflandırılmıştır.

Çizelge-1
YÖRELERE GÖRE YATIRIM DESTEK UNSURLARI

Destekler	Kalkınmada Öncelikli Yöreler	Sanayi Kuşakları	Gelişmiş Yöreler (Özel Önem Taşıyan Sektör Yatırımları)
- Yatırım İndirim	% 70	% 70	% 70
- Gümrük muafiyeti	% 100	% 100	% 100
- % 5 Fon Muafiyeti	Var	Var	Var
- Yurtdışında Yatırım Malı Alımlarında KDV Ertelemesi	Var	Var	Var
- Yerli Makina ve Teçhizat Alımlarına KDV iadesi	KDV + 10	KDV+ 10	KDV + 10
- Arsa Desteği	Arsa Ofisi Aracılığıyla Uygulanmaktadır.	Arsa Ofisince Uygulanmaktadır	Yok
- Elektrik Enerjisi Desteği	Var	Yok	Yok

Çizelge-1'de de görüleceği gibi uygulanan yatırım teşvikleri bölgesel kriterlere göre farklılaştırılmıştır. Ancak, kalkınmada öncelikli yörelerdeki destek ve yardımlar daha fazladır. Verilen teşviklerin yatırım aşamasında ve işletme aşamasında olduğu da görülmektedir. Çizelge-1'de belirtilen indirimler yanında kredi desteği ağırlıklı uygulamalar da görülmektedir. Çizelge-2'de kredi desteğine yönelik uygulamalar görülmektedir.

¹⁶ Resmi Gazete, 4 Nisan 1995, s. 7.

Çizelge -2
YATIRIMLARIN ÖZENDİRİLMESİNDE KREDİ DESTEĞİ

Kredi Desteği	Özkaynak Oranı	Kredi Oranı	Kredi Faiz Oranı
Teşvik Belgeli Yatırımlar			
AR-GE Yatırımları	Gelişmiş Yörel. % 60 Normal Yörel. % 50 K.Ö.Y.lerde % 40	% 50	K.Ö.Y.lerde % 40 Diğer Yöre. % 50
Çevre Korumaya Yönelik Yatırımlar	Gelişmiş Yörel. % 60 Normal Yörel. % 50 K.Ö.Y.lerde % 40	% 50	K.Ö.Y.lerde % 40
Yöresel El Sanatlarının Desteklenmesi	Gelişmiş Yörel. % 60 Normal Yörel. % 50 K.Ö.Y.lerde % 40	% 25	K.Ö.Y.lerde % 40 Diğer Yöre. % 50
Teşvik Belgesiz Yatırımlar	% 50	(*)	K.Ö.Y.lerde % 40 Diğer Yöre. % 50
Küçük ve Orta Boy İşletmeler			
Gelişmiş Yörelere	Normal Yörel. % 50	% 50	K.Ö.Y.lerde % 40
Diğer Yörelere Taşınma	K.Ö.Y.lerde % 40		Diğer Yöre. % 50
Özel Krediler			
Ro-Ro Taşımacılığı	% 25	% 50	K.Ö.Y.lerde % 40
Havayolu Kargo	% 25	% 50	Diğer Yöre. % 50
Taşımacılığı			
Karayolu-Demiryolu	% 50	% 50	Aynen
Kombine Taşımacılığı			
Hava Limanlarında Soğuk	% 50	% 50	Aynen
Hava Deposu Yatırımları	% 50	% 50	Aynen
Yatırım Kredileri			
Kalkınmada Öncelikli	% 40	% 25	% 40
Yörelere (K.Ö.Y.) Sanayi	% 50	% 15	% 50
Kuşakları			
Doğrudan Destekler			
Kalite ve Standart Sağlama	TSE ve ISO normlarını kullananların TSE'ne ödedikleri bedelin tamamı		

(*) Aracı bankanın kendi kaynağından kullandığı meblağın iki katına kadar.

Çizelge-2'de görüldüğü gibi yatırımlara yapılan destekler kalkınmada öncelikli yörelere yoğunlaşmaktadır.

2. YATIRIMLARIN TEŞVİK EDİLMESİNDE BEKLENEN GELİŞMELER

2.1. Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Gelişmiş Ülkelerde Uygulama Örnekleri

Teşvik tedbirleri uygulaması ülkelerin içinde bulundukları koşullara göre farklılık göstermektedir. Bu önlemler, ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre farklı olabileceği gibi ülkenin komşuları ile ilişkileri, ekonomilerinin özel durumlarına göre de farklılık gösterebilir. Örneğin, Türkiye'de emek-yoğun yatırımlar önem taşıırken, Almanya'da sermaye-yoğun yatırımlar üzerinde durulabilir.¹⁷

Gelişmekte olan ülkelerin, gelişmişlik düzeyleri de özendirme önemlerinde farklılık yaratabilmektedir. Zengin fakat kalkınmamış kimi ortadoğu ülkelerinde sanayi kuruluşlarında üretimin devlet tarafından satın alınması buna bir örnektir. Hindistan'da sanayi kuruluşlarının üretime başladıktan sonra 8 yıl süre ile kârlarının % 25'i vergiden muaf tutulurken, daha gelişmiş durumda olan Brezilya'da ihracata dönük pojelerde yatırım malı ve hammaddelelerinin gümrük muafiyeti önem taşımaktadır. Filipinler'de vergi kolaylıkları seçicilik kistası gözönünde tutulmadan tüm yatırımlar için uygulanmaktadır. Mısır'da 50'den fazla kişiyi istihdam eden kuruluşlar 5 yıl süre ile gelir vergisinden muaftırlar. Buna karşılık-biraz daha gelişmiş durumda olan Meksika'da bina, makine ve tesis yatırımları için % 60'a kadar vergi kredisi sağlanmakta, Venezüella'da sanayileşmemiş bölgelerde faaliyet gösteren kuruluşların yeni iş konularındaki yatırımlarında vergi muafiyeti uygulanmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde yatırımların teşvik edilmesinde uygulanan tedbirler, gelişmekte olan ülkelere göre farklıdır.¹⁸ Avusturya'da kararların % 25'i kadar olan bölümü üç yıl içinde yatırıma dönüştürülmek koşulu ile vergilendirilmemekte, Belçika'da enerji tasarrufuna dönük yatırımlarda yatırım tutarının % 20'si kârdan amortisman dönemine dağıtılarak düşülebilmektedir.¹⁹ Almanya'da çevre kirlenmesini önleyici yatırımlarda hızlı amortisman uygulaması yapılmasına izin verilmektedir. İngiltere'de araştırma ve geliştirme harcamalarının % 10'u kadar ayırım yapılmaksızın vergiden muaf tutulmuştur. ABD'de menkul değerler belirli bir süre tutulduktan sonra satılırsa bu değerlerin sadece % 60'ı vergilendirilmektedir.

Gelişmiş ülkelerde kimi nedenlerle bölgesel yatırımlara da öncelik verildiği görülmektedir. Örneğin, Federal Almanya yıllarca doğu bloku ülkelere komşu sınırlarının kalkınmasına özel bir çaba göstermemiştir. İtalya'da Mezzogiorno Bölgesinin kalkınması için özel teşvikler uygulanmasına halen devam edildiği gözlenmektedir.

¹⁷ GÜVEMLİ, a.g.m., s. 131.

¹⁸ Ahmet İNCEKARA, "Rastgele Değil Seçici Teşvik", **Ekonomik Forum**, TOBB Yayını, Haziran 1995, s. 14.

¹⁹ GÜVEMLİ, a.g.m., s. 132.

Buraya kadar yapılan irdelemelerin de ortaya koyduğu gibi başlangıçta temel yapıyı oluşturmaya dönük ve daha çok genel teşvik niteliği taşıyan basit bir görünümü olan özendirmeler, ülkenin gelişmişlik düzeyi yükseldikçe çok yönlü karmaşık yapıda özel özendirmeler biçimini almaktadır.

2.2. Türkiye'deki Mevcut Durumun Nitelikleri ve Geleceğe Yönelik Gelişmeler

2.2.1. Türkiye'de Kıt Kaynaklar ve Seçicilik Kıstasları

a. Kıt Kaynaklar: Kıt kaynaklar ülkenin özelliklerine göre farklıdır. Türkiye için döviz kıt kaynak iken Almanya ve Japonya için dövizin kıt kaynak niteliği aynı ağırlıkta değildir. Almanya için genç yaştaki nüfus giderek kıt kaynak olurken, Türkiye için aynı durum söz konusu olmamaktadır.

Özel teşvik önlemlerinde bir yanda devlet bir yanda da girişimci vardır. Devlet sahip olduğu varlıklarını korumaya, onları yararlı bir biçimde kullanmaya çalışacaktır. Örneğin, devlet kendi arazisini 49 yıllığına turistik yatırımlar için girişimciye verirken, hem kendi varlığını korumakta, hem de varlığını yararlı biçimde kullanmış olmaktadır. Kıt kaynaklardan (ki bunlar devletin varlıkları, devletin gelirleri ve devletin elindeki yerli ve yabancı paralarıdır), devletin varlıkları bağış ya da geçici olarak girişimciye verilerek özel teşvik aracı olarak kullanılır.²⁰ Devletin gelirleri, muafiyet biçiminde uygulanır ve çeşit olarak özel teşvik araçlarının en fazla uygulanan türüdür. Devletin elindeki yerli paralar kredi ya da karşılıksız nakdi yardım biçiminde kullanılır. Dövizlerin ise kredi biçiminde ya da döviz ayrımı biçiminde özel teşvik aracı olarak kullanıldığı görülür.

b. Seçicilik Kıstasları: Seçiciliğin amacı, kıt kaynakların en yararlı şekilde kullanımının sağlanmasıdır.²¹ Özel sektör belirli kurallara uymak istediği alanda yatırım yapabilir. Devlet özel girişimin sahibi değildir, dolayısıyla onu zorlayamaz. Aksi durum devletçiliğe gidişe yol açar. Bu durumda devlet özel kesimin sermayesini ve girişimcilik gücünü kendi arzusuna göre nasıl yönlendireceği konusu ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda en uygun görülen yatırım konusu ve yeri seçicilik kıstaslarını ortaya çıkartır. Seçicilik kıstasları; teknolojik gelişmişlik düzeyi, işkollarının doyum haline ulaşma durumu ve ülke ihtiyaçlarına bağlı özel koşulları içermektedir.

Teknolojik gelişmişlik düzeyinde; varolan kapasiteden yararlanılması, yeni kapasite yaratılması, makina üretiminin yapılması gibi dört aşama vardır. Türkiye'de ikinci Ve kısmen üçüncü aşama bulunmaktadır.

Doyum halindeki işkollarında yeni kapasite yaratılması için, bunlar seçicilik kıstası uygulanması, teşvik edilme dışında tutulur. Doyum haline ulaşmış iş konu-

²⁰ a.k., s. 132.

²¹ a.k., s. 133.

larında sadece yenileme ve modernizasyon yatırımlarına önem verilir. Türkiye'de işkollarına göre bakıldığında birçok işkolunun teşviklerden yararlandığı görülmektedir. Uygulamada yörenin taşıdığı önem işkolunun önemini azaltmaktadır.

Türkiye'de tarım, sanayi (gıda, tekstil, orman ürünleri, kağıt, lastik-plastik, demir-çelik, demirdışı metaller, taşıt araçları, madeni eşya, optik donatım araç ve gereçleri, çimento, seramik, gübre, elektronik, meslek ölçü kontrol aletleri, yat inşaa) turizm, enerji, ulaştırma, ticaret gibi sektörlerdeki yatırımlar teşvik edilmektedir.²²

Diğer taraftan ülke gereksinimlerine göre; yerli hammaddelerinin değerlendirilmesi, bölgelerarası dengesizliğin giderilmesi, istihdam olanağının artırılması ve dış satımın artırılması gibi seçicilik kriterleri de bulunmaktadır. Türkiye'deki uygulamalarda bu kriterlerin önem ve öncelik taşıdığı görülmektedir.

2.2.2. Teşvik Sisteminin Nitelikleri ve Geleceğe Yönelik Beklentiler

Yukarıda belirtilen konular da dikkate alındığında Türk Teşvik Sisteminin bazı özellikleri bulunmaktadır. Bu özellikler, aynı zamanda geleceğe yönelik beklentileri de ortaya koyar niteliktedir. Ancak geleceğe değinmeden önce Türk Teşvik Sistemini karakterize eden şu özelliklerin belirtilmesinde yarar vardır:²³

i) 1980 sonrasında, araçların sayısı artsa da, verilen belgeler çoğalsa da, önceki dönemin araçları mahiyet değiştirerek yeni stratejik tercihlere hizmet etmektedirler. Dışa açılmaya ve piyasa ekonomisinin yerleştirilmeye çalışıldığı bir ekonomik yapıda, Türk Teşvik Sisteminin en önemli karakteristiği, seçici olmamasıdır.

ii) Türk Teşvik Sistemi, istikrarsız bir ekonomik yapının dezavantajlarını taşımaktadır.

iii) Türk Teşvik Sisteminde etkinlik kontrolü yapılamamaktadır.

iv) Teşvik sistemi, karmaşık bir yasal baza dayanmaktadır. Bir taraftan 1964'lerden bu yana kendi kanun, karar ve tebliğlerinden oluşan bir mevzuata sahipken, diğer taraftan da sisteme dahil olan araç ve uygulamalar sebebiyle diğer birçok kanun içinde yer almaktadır.

v) Teşvik kararları ve araçları çok sık değişikliğe uğramaktadır.

vi) Teşvik sistemindeki araçlar ve onların uygulanması sanayileşme strateji ve süreci ile gelişmektedir.

vii) Teşvik sistemi uzun yıllar parasal teşvikler ağırlıklı olmuştur.

²² Nurhan YÖNGEZER, "Teşvikler Büyük Küçük Herkese Açık", Ekonomist, Şubat 1993, s. 15.

²³ İNCEKARA, a.g.m., s. 10.

viii) Türk Teşvik sisteminde iş konulan dışında seçicilik ölçütleri getirilmiştir. Bir teşvik sisteminde asıl olan iş konulanımı, sektör veya mal düzeyinde üretime dönük projelerin, genel ekonomi politikaları tercihi ile de çelişmiyorsa teşvik, edilmesidir.

Türkiye'de uygulamadaki teşvik sisteminin bu özelliklerinden sonra, gelişmiş ve gelişen ülke örnekleri ile Türkiye'de uygulanan birikimi de dikkate alınarak, rasyonel bir teşvik sisteminin esasları belirtmeye çalışılmıştır.²⁴

i) Yeni bir sanayileşme stratejisinin çerçeveleri çizilmeli, teşvik modeli o çerçeveye oturtulmalıdır.

ii) Belirlenen stratejiler çerçevesinde devletin rolü ve görevleri üzerinde de fikir birliği sağlanmalıdır.

iii) Örgütlenmede yeni bir düzenlemeye gidilmelidir.

iv) Teşvik araçlarının seçimi ve uygulanmasında GATT kuralları ve Gümrük Birliği hedeflerine paralel olarak AT uygulamaları dikkate alınmalıdır.

v) Teşvik sisteminde seçilik esas olmalıdır.

vi) Teşvik sistemi mevzuatı ve uygulaması ile toparlanmalı, basitleştirilmeli ve sık değişikliklerden kaçınılmalıdır.

vii) Teşvik sistemi, teşebbüslerin dışında girişimciliği de teşvik etmelidir.

viii) Teşvik araçlarının kullanımı, sınai yapıdaki dönüşümler ve teknoloji geliştirme için tür ve esneklik itibarıyla yeterli olmalıdır.

Bir teşvik sistemi hazırlanırken, bu temel ilkeler yanında uygulama alanlarının kendine özgü özel durumlarından kaynaklanan ayrıntılı düzenlemeler de yapılmalıdır. Bu ise ayrı ve ayrıntılı bir çalışmayı zorunlu kılar. Gerçekte; tarım, turizm, sanayi, hizmetler, ulaştırma, ihracat ve benzeri alan için farklılaştırılmış ve fakat temel ilkeleri ortak olan bir teşvik sisteminin oluşturulması gereklidir.

2.3. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Teşvik Sisteminin Yönelik Önlemler

Planda yatırım politikası; yatırımların, yüksek katma değer yaratabilecek üretim gücüne erişilmesi ve ülke ekonomisinin rekabet gücünün artırılması ilkesi çerçevesinde gelişmesini sağlayacak ekonomik ve kurumsal ortamın oluşturulacağına yöneliktir.²⁵

Özel kesim yatırımlarının artırılması için istikrarlı ve güvenilir bir ortam oluşturularak, yatırımların özendirilmesinde ve yönlendirilmesinde, şeffaflık ge-

²⁴ a.k., s. 12; ERKANI, a.g.m., s. 9.

²⁵ DPT, **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, (1996-2000), s. 196.

nellik ve yansızlık ilkeleri uygulanacaktır. Devlet yardımlarının, etkinliği artırıcı bir anlayış çerçevesinde gözden geçirilerek bütçeleştirilmesi sağlanacaktır.

Plan döneminde teşvik sistemi ile ilgili mevzuatın tek bir yasada toplanarak, birbirini tamamlayan, değişen iç ve dış piyasa koşullarına uyum sağlayabilecek esneklikte, Avrupa Birliği'ndeki uygulamaları da dikkate alacak şekilde, bürokrasiyi en alt düzeye indirerek, daha az sayıda, daha etkin araçlara sahip olacak yönde geliştirileceği vurgulanmaktadır. Keza teşvik politikalarının yeni istihdam imkânlarını geliştirme, küçük ve orta ölçekli işletmeleri destekleme, çevrenin korunması, Kalkınmada Öncelikli Yörelere gelişmesine katkıda bulunma ve gümrük birliğinin gerektirdiği yapısal uyumu sağlama amaçlarının dikkate alınarak belirleneceği belirtilmektedir. Ayrıca ileri teknolojiyi sağlamak, uyarlamak ve üretmek için işletmelerin AR-GE faaliyetleri ve bunlarla ilgili yatırımların desteklenmesine önem ve öncelik verileceği ifade edilmektedir.

Sanayi teşvikinde sektörel teşvikler yerine faaliyet bazında destek verilmesi temel ilke olarak belirlenmektedir.²⁶

Teşvik sisteminin basitleştirilerek yeniden düzenlenmesi, teşvik araçlarının uluslararası yükümlülüklerimizle uyumlu hale getirilmesi ve etkinliğinin artırılması öncelikli hedeflerdendir.

Teşvik sisteminin etkinliğini artırmak üzere teşvik için ayrılacak kaynak önceden belirlenerek bütçeleştirilecektir.

Sanayi yatırımlarının teşvikinde, AR-GE ile teknolojik gelişme öncelikli olmak üzere koruma, yeni istihdam yaratma, küçük ve orta ölçekli işletmeleri destekleme, bölgelerarası gelişmişlik farkının azaltılmasına katkıda bulunma ve gümrük birliğinin gerektirdiği yapısal uyumu sağlama konulan esas niteliklidir.

Ekonomik değişme ve yeniliklere uyum sağlama yeteneği ve istihdam yaratma gücü yüksek küçük ve orta ölçekli işletmelerin gümrük birliği sürecinde karşılaşılabilecek uyum güçlükleri de dikkate alınarak özel bir programla desteklenmesi ve geliştirilmesi öngörülmektedir.²⁷ Finansman olanaklarının artırılması amacıyla gerekli mevzuat düzenlemelerinin gerçekleştirilmesi, üretici düşüncelerin üretim sürecine sokulmasına ve teknolojik ilerlemeye katkısı nedeniyle önem kazanan risk sermayesi kurumu ve kredi garanti fonuna işlerlik kazandırılması ve AR-GE faaliyetlerin teşvik edilmesi plan döneminin hedeflerindendir.

3. İL YÖNETİMİNİN TEŞVİK UYGULAMALARINDAKİ İŞLEVİ

Bilindiği gibi yönetim yapımızda Türkiye, Merkezi İdare Kuruluşu bakımından, coğrafya durumuna, ekonomik şartlara ve kamu hizmetlerinin gereklerine

²⁶ a.k., s. 68.

²⁷ a.k., s. 69.

göre, illere iller de diğer kademeli bölümlere ayrılır. (Anayasa, madde 126) Bu açık hüküm karşısında İl, Yönetiminin başka bir deyişle İl Yönetiminin başındaki Valinin, birçok ekonomik-sosyal ve diğer alanlara ait işlevlerle yükleneceği ortadadır.

Yatırımların teşviki konusunda da çeşitli yasal düzenlemeler İl Yönetimine işlevler vermektedir. Bunlardan ilki, Resmi Gazetenin 13 Ocak 1995 tarihli nüshasında yayınlanan 94/6411 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, İkincisi Hazine Müsteşarlığının 95/2 nolu tebliğidir.

Diğer taraftan İçişleri Bakanlığı İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlükleri Görev ve Çalışma Yönergesi de bu konuda bir sorumluluk getirmiştir.

Sırasıyla incelendiğinde, 94/6411 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının 12. maddesinde yerli makina ve teçhizat alımlarında Katma Değer Vergisi Desteğine ilişkin işlemler yatırımın bulunduğu yer Valiliklerince teşkil edilecek komisyon marifetiyle yerine getirileceği belirtilmektedir. Bazı illerde bu işlemin Sanayi ve Ticaret İl Müdürlükleri marifetiyle, bazı illerde ise İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüklerince yürütüldüğü görülmektedir. Aynı kararın 20. maddesi uyarınca da zaman zaman İl Yönetiminin görevlendirildiği, en son fiziki gerçekleştirme ekspertiz işlemlerinde de Valilikler görevlendirilmiştir.

İkinci olarak Hazine Müsteşarlığınca yayınlanan 95/2 ve 95/3 sayılı tebliğlerdir. Bu tebliğlerde teşvik belgelerinde süre uzatımı ve teşvik belgesi almış yatırımların takip ve kontrolü konularında Sanayi Odalarının bulunmadığı illerde İl Sanayi ve Ticaret Müdürlüklerine işlevler vermiştir.

Görüldüğü gibi İl Yönetimi yatırımların özendirilmesine ilişkin icraatlarda yeterli işlevlerle görevlendirilmemiştir. Oysa teşvik belgesi müracaatlarının başında İl Yönetiminin önerisi alınmalıdır. İl Yönetiminin olumlu önerisini almayan yatırımlara teşvik belgesi verilmemelidir. Vali emrinde tüm müdürlükler dikkate alındığında her branşta personel bulunmaktadır. Vali gerektiğinde bu tür başvuruların bir yapılabilirlik incelemesini yaptırır. Bilahare oluşacak bilgiler karşısında teşvik belgesi verilmesi gerekip gerekmediği önerisi geliştirilecektir. Aslında her alanda olduğu gibi bu alanda da politik tercihlerin-siyasi baskıların etkisi yerine; ekonomik kuralların ve bilimsel gerçeklerin varlığına göre teşvik belgeleri verilmelidir.

Aşağıda yatırımların kalkınmada öncelikli yörelerdeki ve bölgesel dağılımdaki durum irdelenmektedir.

3.1. Kalkınmada Öncelikli Yöreler

Türkiye'de kalkınmada öncelikli yöre (K.Ö.Y.) uygulaması, uzun yıllardan beri yapılmaktadır. Yöre içinde bulunan iller 1. ve 2. derecede olmak üzere ikiye ayrılarak, 1. derecede öncelikli olanlara nispeten daha fazla teşvik sağlanmakta-

dır. Her yıl sayılan genelde artma eğiliminde bulunan il sayısı, 1. ve 2. derecede sırasıyla 27 ve 11'dir. Bu illerin öncelikli yörelere göre dağılımı şu şekildedir.²⁸

Çizelge - 3

KALKINMADA ÖNCELİKLİ YÖRELER

Birinci Derecede K.Ö.Y.	İkinci Derecede K.Ö.Y.
1. Adıyaman	15. Iğdır
2. Ağrı	16. Karabük
3. Ardahan	17. Kars
4. Artvin	18. Kastamonu
5. Bartın	19. Mardin
6. Batman	20. Muş
7. Bayburt	21. Siirt
8. Bingöl	22. Sinop
9. Bitlis	23. Şanlıurfa
10. Çanakkale	24. Şırnak
Bozcaada ve Gökçeada	25. Tunceli
İlçeleri)	26. Van
11. Diyarbakır	27. Zonguldak
12. Erzincan	(Ereğli İlçesi
13. Gümüşhane	hariç)
14. Hakkari	

Görüldüğü gibi illerin çoğu Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde bulunmaktadır. Adı geçen illere dönük yatırım teşvik araçlarının belge kullanım sayıları, yatırım tutarları ve istihdam imkânları yapılan araştırmalarda yeterli düzeyde değildir.²⁹ Türkiye'de teşvik tedbirlerinin şimdiye kadar en etkisiz kaldığı alan, geri kalmış yörelerdir.³⁰

Toplam yatırımlar açısından, yalnız 1990 yılında ilk kez yüzde 43'lük pay alan K.Ö.Y.'ler, 1991'de yüzde 22'de kalırken, diğer yıllar sürekli yüzde 10-15'ler düzeyinde olmuştur. Teşvik belgesi adedi itibarıyla da 1990 yılında yüzde 75'lik bir pay söz konusu iken izleyen yıllarda yüzde 10-15'ler düzeyine gerilemiştir.

Kalkınmada öncelikli yöreler dışındaki illerin sınıflandırılması ise Çizelge 4'de verilmiştir.

3.2. Bölgelere Göre Teşvik Belgeleri

K.Ö.Y.'lerin toplam yatırımlardan aldıkları payda K.Ö.Y.'lere yönelik teşviklerin önemli bir etkinliği olmadığı yukarıda belirtilmişti. Zira K.Ö.Y.'lerin ağır-

²⁸ Resmi Gazete, 15 Ekim 1995, Sayı: 22434, s. 108.

²⁹ TOBB, **Ekonomik Forum**, Aylık Dergi, Haziran 1995, s. 22.

³⁰ a.k.

lıkları olarak yer aldığı bölgelerin toplam yatırımlardan aldıkları payı bunu gösteriyordu. Toplam teşvikli yatırımların bölgesel dağılımı da aynı eğilimi yansıtan bir göstergedir. Sektörel teşvikler dışında bölgesel teşvik görmeyen Marmara Bölgesi, toplam yatırımların yaklaşık ortalama yüzde 50'den fazlasını çekmektedir. Bu oran 1985-1992 yılları arasında yapılan değerlendirmenin sonuçlarındandır.

Çizelge -4

İLLERİN GELİŞİMİŞLİK DERECELERİ

Gelişmiş Yörelere	Normal Yörelere	Kalkınmada Öncelikli Yörelere
1.İstanbul	1. Sanayi Kuşakları	(Çizelge-3'de verilmiştir.)
2.Kocaeli	a. 1995-2000 Yılları Arasında	
3.Ankara (Anakent Sınırları İçinde)	Organize Sanayi Bölgeleri(*)	
4.İzmir (" " ")	Ankara (Sincan), Adana(1),	
5.Bursa (" " ")	Afyon, Antalya, Aydın, Bolu, Bilecik	
	(1), Burdur, Bursa, Bursa (İnegöl 1),	
	Denizli, Eskişehir (1, 2), Gaziantep	
	(1,2), Hatay (İskenderun), İstanbul	
	(Tuzla/deri), İzmir (Atatürk, Mene-	
	men/Deri), Kayseri (1), Niğde, Koca-	
	eli (Gebze), Konya (1,2), Manisa (1,	
	2), Ordu, Samsun, Uşak, Tekirdağ	
	(Çerkezköy 1,2), Trabzon.	
	b. 1995 yılından başlamak üzere 3 yıl	
	süre ile sanayi kuşağı O.S.B., (Yu-	
	karıdaki O.S.B. ler hariç.) (Faal ol-	
	mayan O.S.B. haiz iller).	
	Adana (Anakent Sınırları Dışı), Ak-	
	saray, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Bursa	
	(Anakent Sınırları Dışı), Çanakkale,	
	Denizli, Edirne, Eskişehir, Gazian-	
	tepe, Hatay, Isparta, İzmir (Anakent	
	Sınırları Dışı), Karaman, Kayseri,	
	Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya, Ma-	
	nisa, Mersin, Muğla, Nevşehir, Niğ-	
	de, Ordu, Rize, Sakarya, Samsun, Te-	
	kirdağ, Uşak	
	2. Sanayi Kuşakları Dışındaki	
	Normal Yörelere	
	Afyon, Ankara (Anakent Sınırları Dı-	
	şı), Antalya, Aydın, Burdur, Konya,	
	Trabzon, (Bu illerdeki O.S.B.'lerin	
	dışında kalan bölgeler.)	

(*) Bakanlar Kurulu Kararı gereğince 1995 yılından başlamak üzere VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı boyunca Sanayi Kuşağı kabul edilen Organize Sanayi Bölgeleridir.

Bölgeler itibariyle bakıldığında Marmara Bölgesi sürekli ilk sırayı teşkil ederken Ege ve İç Anadolu Bölgeleri onu izlemektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bilindiği gibi 1 Ocak 1996 yılından itibaren Gümrük Birliği anlaşması uygulamaya geçmiştir. Bu bağlamda teşvik mevzuatının Avrupa Birliği (AB) ile benzerlik ve koşutluk taşıması önem taşımaktadır. Devlet yardımlarının araçları bakımından AB ile Türkiye karşılaştırması yapılacak olursa;

Çizelge - 5

AB VE TÜRKİYE'DE DEVLET YARDIMLARININ ARAÇLARI

Avrupa Birliği	Türkiye
Nakit Yardım-Hibe, Borç Kredi	Fon Kaynaklı Kredi
Faiz Sübvansiyonu	Yatırım Kredisi
AR-GE Programları	KDV Desteği
KDV İndirimi	KDV Erteleme
Vergi İndirimi	Yatırım İndirimi
Vergi Kredisi	Bina İnşaat Harcı İstisnası
Vergi Muafiyeti Kolaylıkları	Kredi Resim ve Harç İstisnası
Sosyal Güvenlik Katkı İndirimi	Gümrük Vergisi ve Fon Muafiyeti
Özkaynak Katılım	Kredi Masraflarına Katılım
Uygun Koşullu Kredi	Arsa Yardımı
Sermaye Tahsisi	Dış Kredi Tahsisleri
Amortisman %	Yatırım Kredileri
Vergi Erteleme	Hızlandırılmış Amortisman
Zarar Aktarımı	Finansman Formu
Özkaynak Kullanımı	

Kaynak: Ekonomik Forum, TOBB Yayını, Ocak 1996, s. 63.

Tabloda da görüldüğü gibi AB ile Türkiye'deki uygulamalar arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bu nedenle teşvik mevzuatında uyum yasaları çıkarılmalıdır. Ancak uyum yasaları çıkarılırken; değişim ve uyum süresi dikkate alınmalı, doğrudan alma yani tercümeden kaçınılmalı, özel sektörün ve sanayi kuruluşlarının görüşleri alınmalıdır.

AB'ye giren ve üye ülkelerin gelişmişlik düzeyi ile orantılı olarak yeni yatırım teşvikleri yerine spesifik ve yatay teşvik unsurlarına yer vermektedir. Bölgesel teşvikler ise ekonomik yapılanması henüz tamamlanmamış ülkelerde kullanılmaktadır. Bu yönü ile 95/2 sayılı tebliğ Türkiye'deki benzer trendi yakalamıştır. Bölgesel kalkınmada öncelik kadar önemli hususlardan birinin de KOBİ'lerin desteklenmesi olduğu dikkatlerden kaçmamalıdır. KOBİ'lerin desteklenmesinde İl Yönetimine geniş yetkiler verilmelidir.

Geçmişten günümüze irdelenen teşvik uygulamaları görülen odur ki, bölgesel dengesizliklere sebep olmuştur. Bu nedenle teşviklerin dağıtımında bölgesel kriterler de gözönünde bulundurulmalıdır. Bölgesel değerlendirmeler yapılırken de alt bölgeler belirlenmelidir. Örneğin; Doğu Anadolu Bölgesi denildikten sonra, bu bölgenin her muhitinde realize edilecek yatırımlara teşvik verilmesi rasyonel sonuçlanmamaktadır. Keza İç Anadolu Bölgesi denildikten sonra, her ile, her ilin her ilçesine, her ilçenin köyüne devlet yardımı yapılması da.. Bu nedenle; alt bölgeler seçilmeli ve yatırımlar bilinçli olarak belli merkezlere yönlendirilmelidir. Gelişme eğilimi yüksek olan yörelere yardımların kanalize edilmesi halinde olumlu neticeler alınabilecektir.

Netice itibariyle, Türkiye'de yatırımların özendirilmesine yönelik AB'ne uyum ve bölgesel dengeleme gibi iki olgu şekillenme beklemektedir. Bu şekillenmenin verilmesi esnasında, özellikle bölgesel dengeleme olgusunda İl Yönetimine önemli ve etkin işlevler verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Devlet Planlama Teşkilatı, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1996-2000, Ankara 1995.
- Erkan Hüsni, "Yeni Bir Teşvik Sisteminin Oluşturulmasına Yönelik Öneriler", Banka ve Ekonomik Yorumlar, Haziran 1988.
- İncekara Ahmet. "Rastgele Değil Seçici Teşvik", Ekonomik Forum, TOBB Yayını, Haziran 1995.
- Güvemli Oktay, "Türkiye'de Yatırımların Özendirilmesindeki Gelişmeler", Gelişme Stratejileri ve Makro Ekonomik Politikalar, DPT Yayını, Ankara 1993.
- Karakoyunlu Erdoğan, Türkiye'de Yatırım ve ihracat Teşvikleri, İstanbul 1987.
- Maliye Bakanlığı, Maliye Dergisi, Atatürk Özel Sayısı, 1981.
- _____Tebliğler Dergisi, Sayı: 85, Ankara 1994.
- Özcan Mehmet, "Ülkemizde Uygulanan Teşvikler", Mülki ve Mahalli İdareler Düzeyinde Planlama, Ankara 1988.
- Resmi Gazete, 13.01.1995, 04.04.1995 ve 15.10.1995 tarihli.
- Sağlam Dünder, Türkiye Ekonomisi, Ankara 1979.
- TOBB, Ekonomik Forum, Aylık Dergi, Haziran 1995.
- Yöngözer Nurhan, "Teşvikler Büyük Küçük Herkese Açık", Ekonomist, Şubat 1993.

ABD'DE YEREL YÖNETİM BİÇİMLERİ KONUSUNDA BAZI GÖRÜŞLER

Ahmet Sezai AYDIN
Emekli Kaymakam

AÇIKLAMA

Gerek devlet yönetim biçimlerinde ve gerekse yerel yönetim örgütlerinin kuruluş ve işleyişinde hem o ulusun görenek ve geleneklerinin etkisi bulunur ve hem de günün yanıt bekleyen ihtiyaçlarına karşılık vermesi beklenir. Bütün bunların yanında, özellikle yerel yönetim sisteminin bir tür görüş, "felsefe" içermesi gerekir; bu son durum ayrı bir önem ve değer taşır.

Belirtilmeli ki, Amerika Birleşik Devletleri Avrupa ülkelerine göre daha bir yeni ve genç sayılan bir devlettir. Nüfusunun büyük çoğunluğunu, Avrupa devletlerinin içinde bulunduğu ya da uyguladığı dinsel, siyasal ve en önemlisi de düşünsel baskılarından kaçan, uzaklaşan, gerçek bir özgürlük ortamı arayan insanlar oluşturur. Sosyal olayları, yaşam ve örgütlerini bu açıdan ele almak ve ona göre değerlendirmek doğru yere varır. Yoksa, yanlış bir yol tutulur ve çok değişik yerlere, görüş ve düşünelere ulaşılır.

Burada unutulmadan söylenmesi gereken, hem de önemli olan bir durum daha bulunmaktadır. ABD vatandaşı yaşam kurallarını, örgütlenmeyi ve daha da açığı yasaları günün ihtiyaçlarına göre düşünür ve düzenler. Bir başka yönüyle, çıkarılan, uygulanmaya konulan bir kural, yasa günün "ihtiyacını - gereksinmesini" karşılamıyorsa, onun en kısa sürede değiştirilmesi, yeniden düzenlenmesi, günü karşılayacak biçime getirilmesi yoluna gidilir ve bu sağlanır.

Yasa ya da yönetim kurallarının böyle düzenlenmesi ile bu ülkede bir karışıklığın, tersliğin, bir tür düzensizliğin bulunacağı düşünülmemelidir. Çünkü, gereksinimlerin en kısa sürede karşılanması, kuralların güne göre ayarlanması, yeniden yazılması bir karışıklık doğuracağı yerde, aksine düzeni, örgütü ve toplum yaşam ve anlayışının daha bir güçlenmesine neden olur. Bu durumun karşısında, eskiyen günün ihtiyaçlarına cevap vermeyen yasa ya da kurallarla toplumun yönetilmesine çalışılması, düzensizlik ve karışıklık getirir; toplumun ilerlemesini, kalkınmasını değil, gerilemesini, ilkelikte direnmesi gibi olayların çıkmasına, doğmasına götürür.

Yeri gelmişken değinilmesi, birkaç tümce söylenmesi uygun sanılır; bizde kent yönetimine ilişkin Belediye Kanunu 1930 lu yıllarda çıkarılır, o günlerden buralara uygulanır. Arada kimi değişiklikler yapılmış, Büyük Şehir Yasası çıkarılmışsa da, belediye yönetiminin esasları, ana kuralları durur ve uygulanır. Yapılan değişiklikler daha çok seçimlere ilişkin, hem de siyasal konulardır. Belediye Kanununun yeniden düzenlenmesi gibi bir yola gidilmesinin düşünülmediği tahmin edilir.

Bu bir derlemedir; Amerika Birleşik Devletlerinde devam ettiğimiz üniversite de bizlere verilen notlardan bir karşılaştırma yapma olanağı vermesi yoluyla yarar sağlayacağı düşünülerek bu derleme yapılmış bulunmaktadır.

GENEL ÇİZGİLER

Değişik görüşler politikada ayrılıklara neden olur; duygular da böyledir. Etkin ve etkili bir politikacı uygun bir oranda bu ikisini karıştırmasını bilir. Belli bir durumda, en etkin bir yöntem bulma yolunu ya da görüşünü arar, bulur da. Çünkü, herhangi bir vatandaş ussal bir konuyu değil, duygusal bir durumu daha kolay benimser. Sorun böyle olunca, politikacılar düşünce "silahından daha çok yararlanır. Bunlar halkın istenilen yöne çekilmesinde en önemli araç olarak kullanılır.

Düşünceler, toplumun yaşayan değerlerini yansıtacak biçimde sergilenir. Görüşler değişik açılardan ve dikkatli olarak ele alınır; klişilere bağlanır, halkın anlayacağı, etkileneceği yönde "slogan"lara ve atasözlerine dönüştürülür; yetenekli biçimde yinelemelerle istenilen sonuçlara ulaşılır. Şurası da anımsanmalıdır ki, siyaset adamları halkı etkilemek için varolan, yaşayan değer yapısıyla sınırlı kalır; ancak, bu sınır içinde etkili olabilirler.

Anlaşılabilir bir düşünce, tutum ve davranışlar ideallerin amaçları ve kültürel değerler, yalnız vatandaşın usunu çelmek isteyen politikacılar bakımından önemli sayılamaz. İnancılar ve kavrayışları bilmek, herkes için politikayı anlamak isteyenler yönünden çok önemlidir.

Bu bölümün konulan vatandaşların siyasal olayların değerlendirilmesinde kimi araçların sergilenmesi, gerek siyasete katılan, gerekse bu işin gözlemcisi olan kişilerin anlamlı sonuçlara ulaşabilmesini sağlamak bakımından bilgiler verilmesi çemberinde toplanır.

JACKSON'CU DEMOKRASİNİN KURALLARI

İngiliz Sömürge Dönemi

1776 yılında bağımsızlığına kavuşan Amerika Birleşik Devletleri tarımsal bir ülkeydi. Nüfusun yalnız yüzde üçü kentsel alanda otururdu. On üç yeni devlette, tüzelkişiliği bulunan, kent niteliği taşıyan hepsi 24 "belediye" kuruluşu vardı.

Kent niteliği bulunan, en çok sayıda insan oturan; yasal olarak kent bilinen en büyük kent New York'du. On dört yıl sonra yapılan nüfus sayımında - bu Amerika Birleşik devletlerinde ilk nüfus sayımıdır - bulunan sayı da 33 131 dir.

Banliyöleri - yörekentleri de içinde olarak en yüksek nüfusu olan kentsel alan Philadelphia 42 444 dür. Günümüzde bu nüfus sayısını aşan yüzlerce kent vardır; kaldı ki, bu nüfus ve buna yakın olan yerleşme yerleri "küçük kent" bilinir. Gerçekte bugünün bir New York'lusunu o günkü kentin yollarını, yaşam biçimini çok ister.

Şu küçük istatistik bilgiler gösterir ki, bir Amerikalı için on sekizinci yüzyıl kentsel durumunun incelenmesine gerek bulunmaz. Ayrıca, kentler ve köylerin yönetim biçimi, buralarda yaşayan insanların İngiltere'den getirdiği "koloni - sömürge" dönemi İngiliz örneğine benzer, onun bir kopyasıdır. Bunlarda güçler ayrılığı yoktur; yasama ve yürütme birliktedir. Kent meclisleri bütün güçleri kendisinde toplar.

Kent meclisinin başkanı, belediye başkanıdır; başkanın ne "veto" gücü, ne de gerçek anlamda yürütme gücü vardır. Başkanın görevi toplantılarda meclisin bir üyesi biçiminde ona başkanlık etmektir. Bunun yanında kentin törensel işlerini yürütmektir. Genel olarak bir yıl için görevlendirilir; bu göreve çoğunlukla kent meclisi, yaşlılar kurulu ya da sömürge valisi tarafından getirilir. Çok az sayıda da olsa, o günün kurallarına göre seçim hakkı verilenlerce seçilir.

Bir öteki atanan belediye görevlisi "recorder - kayıtcı" - başkatiip diyelim - adı verilen kimsedir. Bu kişi bir kez seçilir, sınırsız bir süre için bu görevde kalır. Bu kişi kent meclisinin üyesi olduğu gibi, yerel mahkemenin de üyesi olarak çalışır. Bütün bunların yanında kent temsilcisi görevini de yürütür.

Yukarıdaki iki görevliye ek olarak - başkan ve kent temsilcisi - kent meclisi ya "yaşlı" kimselerden ya da doğrudan seçilen meclis üyelerinden oluşur; Bu İkinciler halk tarafından doğrudan doğruya seçilen, kenti yöneten meclisin üyeleridir; bu seçimde yalnız seçme hakkı olan yerdeşler oy kullanabilir. Durumun bir. öteki önemli yüzü de hemen hemen kentlerin üçte birinde - Amerika Birleşik Devletleri eski yıllarında genellikle kullanılan İngiliz sistemi - herhangi tür bir halk seçimi söz konusu değildi. Buna "tüzelkişiliğe benzer" bir sistem adı verilebilir.

Yukarıda değinilen biçimde yönetilen kentlerde, belediye meclisi üyelerini belirten ilk yasa boşalan üyeliklerin doldurulmasını düzenlerdi.

Aslında kent bir tür çoğunluk yönetimidir. Yönetimin görevi üstlenmesi yürütümün ele alınmasıdır; bütünüyle bu iş belediye meclisinin yetkisindedir. Kimi yetkileri alt komisyonlara ya da yerel yargıya aktarılır.

Bu biçimdeki uygulama bütün yerdeşlerin yönetime katılması, bunu gözetmesinden kaynaklanır. Bağımsızlığın kazanılmasından sonra otuz-kırk yıl daha

bu sistem kullanılır; temelde pek büyük değişiklik de yapılmaz. İngiltere'de bu sistem günümüzde de kullanılır. Bu biçimdeki kent yönetimi modem koşullarda, uzun süre görevde tutulan uzman birim başkanları, yetenekli memurları ve seçme hakkının genişletilmesi sonucu uygulamayı sürdürür. İlk değişiklik belirtileri devrim süresi içinde görülür. Sömürge döneminde bir kent yasası düzenlenmesi ya da kimi değişikliklere, yeniliklere gidilmesi kentin ya da kasabanın benimsemesine bağlıydı.

İngiliz egemenliğinin durdurulmasından, yasa yapım ve denetimi "taçdan-krallıktan" devlet yönetimine geçmesinden sonra doğal "varis" vali - devlet başkanı, başyönetici olarak ihtilalde bu işi üstlenir. Bütün yetkileri kendi yapısında toplayan yasama organı ortaya çıkınca, - devlet kuruluştur, yasama organı ve anayasa sınırlamaları ayırık tutulursa - kent yönetimi bütün güçlerini, yetki ve organlarını kullanmaya başlar.

Jackson'cu Kuramlar, Kent Yönetimi

Thomas Jefferson'un Amerikanın kırsal yaşam düşüncesi, filozof ve devlet adamlarının yeryüzünde yaşamlarını tamamlamasından sonra yavaş yavaş yokolmaya başlar. Jefferson'un demokrasi anlayışı başarılı olursa, çiftçilerin kişisel başarılarından gücünü alırdı. Bu kimse büyük kentler hakkında fazla bilgili değildi; yalnız Paris kentini görmüştü. Fakat, kendisi yorulmaz bir okuyucuydu; oysa, okuduğu herşey ona "zevk" vermez ve doyumazdı.

Kişisel görüşleri, "Virginia Notları - 1782" kitabında açık biçimde sergilenir. "Büyük kentlerin kalabalıkları yönetimi büyük ölçüde etkiler; yaralar insanın vücudunu güçlendirir." Yaşadığı sürece Amerika Birleşik Devletlerinin tarımsal bir ülke olarak kalmasını istedi ve bunu önerdi, savundu.

Ancak, kentler olmayı, oluşturmayı ve gelişmeyi sürdürdü; bu oluşumun yanında kent halkının yönetim biçimi olarak demokrasi söz konusu edilmeye başladı. Kentlerin ortaya çıkmasıyla birlikte özel bir yönetim düşüncesi ihtiyacı doğdu. Bu düşünce Thomas Jefferson kanalıyla gelir ve bu işin öncüleri de kent merkezlerinden çıkar; çalışan insanlarla da benimsenir.

Yönetim düşüncesinin anlayışı ve davranışı hem kentlerde ve hem de çiftliklerde çalışanlarla tutulur; bu hızla gelişen ve büyüyen bir ulusun, sürekli batıya itilen, yeni kentler kuran, eskilerini sanayi yüzünden geliştiren bir ulusun düşüncesi idi; bu, sürekli borç içinde bulunan yılları aşan iyimserlik, en azından bitmeyen umut, arazi ve arsa değerinin artması, toprak aristokrasisinin egemenliği yerine toprağın kişinin kendi malı olması düşüncesi idi. Bütün bunlar bir tür Jacksoncu demokrasi, siyasal "mit'inin doğmasına neden oldu ve bugünkü düşüncemize de egemen olan ondokuzuncu yüzyıla da aktarılan gerçekçi bir kent yönetim elde edilmesini sağladı. Bu konudaki prensiplerin özetlenmesi hiç de zor değildir.

Jackson Prensipleri

Yukarıda belirtilmeye çalışılan durumların en önemlisi, yönetim anlayışının hemen herkes tarafından benimsenmesiydi. Süregelen/eldeki yönetim biçimi, özel bir sınıf için değil, bütün halkı kapsayan genişlikteydi. Herhangi bir kimse, herhangi bir kişiye eşittir. Jefferson bunları daha 1776 da söylemişti; o zaman ülke aristokrasi denetimi altındaydı. Oysa, günümüzde "aristokrasi" sözcüğü yazılarda kullanılır.

Durum yukarıda açıklandığı biçimde benimsenince, arkasından herhangi bir resmi görevde/devlet işinde herkesin aynı ölçüde yeterli sayılması gerektiği gelir; hiçbir özel nitelik, ne özel bir eğitime de topluma hizmet etme isteğinde verilecek görev için insan olma dışında bir koşul aranmalıydı.

Özetlenen anlayıştan "bütün erkeklerin oy kullanma" hakkı kuralına varılır. Bunun arkasından da "eşitçilik" doğar. Jackson'cu düşüncenin geliştirilmesine gerek duyulur; daha da ilerisi, bunlar daha önceki eğilimlere de uygun düşer. Yalnız oy kullanmak için toprağı olma koşulu vardı. Bu koşul kırsal alanda kolaylıkla yerine getirilebilirdi.

İlginçtir ki, başkaldırma/kurtuluş zamanında Massachusetts eyaletinde yetişkin beyaz erkeklerin yüzde doksan oy kullandığı tahmin edilir. Öte yanda kentlerde yaşayan emekçiler seçim dışı kaldılar. İşçilerin oy verme dışında tutulması, kısıtlayıcı uygulamanın kaldırılması yirmi-otuz yıl kadar zaman aldı. 1928 tarihinden sonra hemen herkes yerel yönetimlerde söz sahibi olmaya başladı.

Erkeklerin oy kullanma hakkı her yetişkin erkeğin yönetimde aday olması sonucunu çıkarır. Seçilmek için de her tür halktan destek alabilirdi. Jackson'cular eğitimle, deneyimle ve kimi özelliklerle ilgilenmezdi: Bu görüş anlatılırken şuraya dikkat çekilmeli ki, bu anlayış politikada uzmanlığı ya da yasadığı getirdi.

Yukarıdaki durumun arkasından Jackson'cular şuna da inandı: Bir memur, kamu görevlisi olarak yetkisini halktan alır, onu kullanırdı. Bu yüzden kamu görevlilerinin atamayla değil, seçimle işbaşına gelmeleri pek istenir ve beğenilirdi. Bu uygulama adım adım bütün büyük - başların - memurların da seçilmesi gerektiği anlamına ulaştı. Bunun sonucu da çok uzun "çarşaf" aday listeleri düzenlemesi - Amerika'ya özgü - gibi bir uygulama ortaya çıktı.

Halka daha yakın bir güven sağlamak için, seçim dönemlerini bir ya da iki yıl olarak kısaltmak ve bu arada görevlilerin çabuk değiştirilmesi önerisi getirildi. Küçük köy ya da kentlerde bu öneri pek öyle güçlüklerle neden olmadı; çünkü, buralarda çok uzun aday listelerine gerek olmadığı gibi, seçmenler adayları ya kişisel olarak bilir ya da onların tanınımlığından yararlanır, tanıyabilirdi.

Uygulamanın bir öteki yüzü kamu görevlilerinin/memurların sık sık değişmesi deneyimsiz kimselerin işbaşına gelmesine neden olmasıydı; yönetimin basit

ve teknik gerektirmeyen, işlerin komşuluk ilişkileri çemberinde yürütülen küçük yerlerde herhangi tür bir sorun yaratmazdı.

Belediye başkanının seçimle göreve getirilmesinden sonra oy pusulası aracılığıyla memurların gözetim ve denetimi daha bir önem kazandı. Bu uygulama 1822 yılında Boston ve St. Louis kentlerinde başladı ve hızla ülke çapında yayıldı. Bu yalnız bir başlangıçtı. Bundan iki yıl sonra çıkarılan Detroit Kent Yasası, yalnız belediye başkanı değil, kentin öteki birçok görevlisini seçim liste-, sine aldı. Bu uygulama başkanın seçilmesi konusu ölçüsünde hızla yayılmadı. Ancak, belediye meclisi yetkilerinin çoğu yürütme organına aktarıldı. Aşağıda sıralanan belediye görevlilerinin pek çoğu seçimle görev alır oldu: Başkan, meclis üyeleri, belediye vergi memuru, muhasebe müdürü, tahakkuk görevlisi, kent hukuk işleri müdürü, daha sonraları belediye yönetiminin birer parçası olan komisyonlar, kurullar ve bunların üyeleri seçimle işbaşına gelir.

Yönetim amacıyla oluşturulan kurul ya da komisyonlara karşı, bunların yetersizliği, işlerin yürütülmesindeki bilgisizliği ve deneyimsizliği yüzünden eleştiriler çıkmaya başladı; bu duruma, denetleyenler, görenler ve işi düşenlerce tanık olundu. Kent yönetimine karşı bir güvensizlik oluşup gelişmeye ye kimi işlevlerin "politika dışına" alınması istenmeye başlandı; kimi bağımsız komisyonlar - bazen de eyalet tarafından atanan - kurullar düşünüldü.

1833 yılında New York kenti yasasında yapılan bir değişiklikle komisyonlara görevli/memur katıldı. Bu memurlar belediye meclisince atanır. Benzer bir uygulama 1852 yılında Cleveland kentinde görülür.

Birleşik Devletler arasındaki savaştan sonra bağımsız çalışan kurul ve komisyonlar hızlı biçimde ön sırayı aldılar; 19 uncu yüzyıl boyunca da ülkenin her yanına yayıldı. Çok üyeli kurulların kullanılması Jackson'cu uygulamanın ilk günlerinde değil, ancak, ilkenin mantıksal gelişmesinin bir sonucuydu.

Kentin Kendisini Yönetmesi İlkesinin Gerilemesi

Birleşik Devletler arasındaki savaş sırasında kent yönetim sistemi Jacksonian ilkelerin uygulanmasının en olgun ya da gelişmiş dönemiymi. Bu duruma genel olarak "güçsüz belediye başkan yönetim biçimi" adı verildi. Bu kentsel yönetim aşağı yukarı ondokuzuncu yüzyılın yarısından çoğunu kapsadı; bugün bile bu biçim - güçsüz başkanlık - pek çok kent ve kasabada, öteki biçimlerden daha çok sayıda kentte uygulanır.

Güçsüz başkan yönetim biçiminde, belediye başkanının bir "veto" hakkı varsa da, yönetimde çok güçsüzdür; bütün yetkiler belediye meclisinde toplanır; meclis üye sayısı da oldukça yüksektir. Belediye meclisi hem karar alma - yasama - hem de yönetim işlevlerini üstlenir. Seçim listeleri belediye görevlilerinin pek çoğunu içerir; pek uzundur; bir yığın atanan ya da seçilen kurullar ve komis-

yonlar vardır. Görevlilerin görevlerinden kaynaklanan bir o kadar durumlarda bulunur. Yasama ve yürütme sorumluluğunda geniş ölçüde dağılma, yayılma görülür.

Meclis Egemenliği

Yukarıda değinilen dönem boyunca, kent yönetiminin önemli konularının eyalet meclisince denetim altına alınması yönünde güçlü bir istek/eğilim doğdu. Bu eğilim birkaç değişik biçimde görüldü. Bunlardan kimileri şöylece sıralanabilir: Tramvay yolları, elektrik, su, gaz konularında karar verilmesi devletin, daha aşağı düzeyleri yerel yönetimde olmalıydı. Bunların bir bölümü özel yasa ya da yönetmeliklerle kimi ortaklıklara ya da kent yönetimine devredilebilirdi. Bir başka yönüyle yukarıdaki konular, kentin yönetiminin büyük bir çoğunluk elde eden siyasal parti eline geçtiği zaman bile devlet denetimi elinde tutmalıydı; bu işler özel komisyonlarca yürütüldüğü ya da yönetildiği durumlarda da eyalet yönetimi karışabilmeliydi. Bütün bunlar için gerekli yol, yöntem ve teknikler bulunmalı ve kullanılmalıydı.

1850 yılından sonra özel yasa düzenleme - en önemlileri kentleri ilgilendiren yasalar - oldukça çoğaldı; çoğu devlet bu tutuma girdi; öyle ki, bu yasalar eyaletin öteki yasa düzenlemesinden daha çok zaman aldı. Bir başka bakımdan eyalet meclisi kent meclisinden daha güçlü ve yetkili durumdaydı. .

Eyalet yasama meclisi ile en büyük bir kentin meclisi arasındaki önemli siyasal farklar, kentlerin kendi kendini yönetme yetkisinin bir ölçüde azaltılması yönündeki tutum ve davranıştır. 1860 lı yılların başlarına değin - Chicago kenti - demokratik bir biçim içindeydi. Çünkü, o zaman eyalet meclisi Cumhuriyetçilerden oluşurdu. Bu savaşım zaman zaman duraksama gösterse de, hemen bir yüzyıl kadar sürdü..

Yukarıdaki duruma benzer bir savaşım New York kenti ile eyaleti, Boston Massachusetts, St. Louis ve Missouri arasında da sürdü. Benzer güçlükler 1901 yılında Pennsylvania eyaletinin öteki birçok kentleri yanında Pittsburgh kentinin o günkü kendi kendini yönetme yetkilerinin azaltılması çatışmasında ortaya çıktı. Öteki birçok eyalette de benzer durumlarla karşılaşıldı.

Özel Komisyonlar, 1850 den sonra kentin öteki işlevleri yanında polis, sağlık konuları da eyalet valisi ya da meclisi tarafından denetim altına alındı; bu uygulama yaygınlaştı. Değişik zamanlarda New York, Chicago, Boston, Detroit, Baltimore, St. Louis ve birçok ötekilerinin polis daireleri yerel denetimin dışına alındı. Eyalet meclisinin bu alanın dışına taşmadığı ya da bunu istemediği de düşünülmemelidir. Zaman zaman vatandaşların kent yönetiminin görev ve yetkisini kötüye kullandığı konusunda eyalete başvurduğu, kötülüklerin önüne geçilmesini istediği de bir gerçektir.

Eyalet yasama organı, işadamlarının yararını ve vergi ödeyenlerin başvurularını bir kırıya atamaz. Bu durumun en çarpıcı örneği, 1870 yılında Philadelphia eyalet yasama organı vatandaşların oyuna başvurmaksızın birkaç kent binası yapmaya başladı; ancak, bu iş için gerekli para vatandaşlar tarafından ödenmedi. O günlerde halkın temsilcileri/milletvekilleri günümüzde olduğu ölçüde ahlak yönünden bozuk değildi.

Parlamento üyeleri tren ücretlerinden, alkollü içkilerden ve benzerlerinden, "nadiren" indirimden yararlanırdı. Gaz, elektrik, tramvay ve öteki "imtiyazlardan" pek az yararlanırdı. Ayrıca, bu tür imtiyazları en yüksek öneride bulunanlara verilmesini de sağlardı.

Devlet yasama organına karşı kamu güveni, bu koşullar altındaki kent yönetimine göre daha büyük ya da güçlü değildi. Yine de eklenmeli ki, kent yönetim makinesi ve patronu, bir sanayi kenti olgusu olarak eyalet yasama organı örneğinden pek farklı sayılmazdı.

Devlet Denetimine Tepki

Yukarıda değinilen durumlara karşı çıkma ya da "protesto" etme beklenirdi. Bu beklenti gecikmedi. Reformları düşünmek, bunları uygulamaya koymaktan daha bir kolaydı. 1820 li yıllarda, eyalet anayasalarına kimi kurallar konuldu; bunların en önemlilerinden birisi, kent yönetim birim başkanlarının ve bazı görevlilerin halk tarafından seçiminin sağlanmasıydı.

Özel yasalar - bunların pek çoğu eyalet denetim tekniklerine ilişkindir - 1851 Ohio anayasası ile kaldırıldı. Bu tür hükümler günümüzde pek çok eyalet anayasasında yer alır. Kent yönetimini eyalet yasama organı denetiminden kurtarmak için 1875 yılında düzenlenen Missouri anayasasına "home rule - kendi kendini yönetme" kuralı konuldu.

Kendi kendini yönetme kuralı bir kent seçmenlerinin - belediye meclisi, kent yönetim yasası ve komisyon üyeleri konusunda - kendi kent yönetim yasasını düzenleme, kabul etme ve değiştirme hakkının bulunmasıdır; artık halkın yerine eyalet yasama organı geçmez.

Bu yoldaki girişimler bazen istenilen sonuca ulaşmaz. Özellikle mahkemeler, yasama organlarının özel yasama yetkisinin eski biçimde sürmesine karar verebilir. Bu bakımdan "anayasal" bir kural olarak kendi kendini yönetme kentlerde etkili biçimde, kendi kendini yönetme konusunda tam bir bağımsızlık getirmez

Kent yönetiminde başkan, meclis üyeleri, çoğu birim başkanlarının seçimle göreve getirilmesi yönündeki uygulamalar "güçsüz başkan" yönetim biçimini oluşturup geliştirdi. Ancak, hızla büyüyen, ihtiyaçları çoğalan kent yönetimi çalışma ve etkinliklerinde geri kalmaya başladı; daha değişik örgüt biçimlerine ihtiyaç duyuldu.

YERİNDEN YÖNETİM DOĞAL HAKTIR

Romantik Yasalcılık

Kentlerde, "home rule - kendi kendini yönetme" görüşü altında eyaletin yerel işleri denetlemesine karşı çıkıldı; toplumun, eyaletin hiçbir katkısı olmadan kendi kendini yönetme konusunda doğal bir hakkı vardı. Bu anlayış yasal bir kuram olarak bir süre önemini korudu. Ancak, bu uzun sürmedi. Günümüzde eyalet organlarının kent yönetimini denetlemesi konusu hemen her düzeyde tartışılır.

Yerel iş ve çalışmaların denetlenmesi ya da bunun en aza indirilmesi konulan halk arasında tartışılrsa da, Amerika Birleşik Devletleri yönetimi birkaç basamaklıdır; bunların herbirinin öteki üstünde bazı zorunlu denetim alanları ve yetkileri bulunur. Bu bakımdan konu görüldüğü ya da düşünüldüğü ölçüde basit değildir, oldukça karışıktır. Ancak, sonuç bir yerde birleşir.

1871 de yargıç Cooley'nin yerel yönetimlerde kendi kendini yönetmenin "mutlak - salt" bir hak olduğunu ileri sürmesi ve bunu savunması, 18 inci yüzyıl doğal hak filozoflarının görüşlerine ilginç bir genişlik getirdi. Tarihsel tartışma, yerinden yönetim konusunda İngiliz - Amerikan geleneği, Amerika'da devletler kurulmadan çok daha önce kent yönetimine aktarılmış, uygulamada iyi sonuçlar da alınmıştır.

Daha sonraları eyalet anayasalarına kentlerin denetimlerine ilişkin hükümler konulmasına karşın tartışma sürer ve uygulama kurulduğu zamanki biçimde yerleşir. Yazarlar, yerel olarak kendini yönetme olgusunu İngiltere Krallığının bir aktarması olduğunu ileri sürer. İngiltere kralı William'dan önce Angles ve Saxon yönetim biçiminden kaynaklandığını belirtir. Ancak, bu tür bir yönetimin eski Alman boylarının demokrasi anlayışından çıktığını; bu durumun ise, Avrupa'nın Roma İmparatorluğu etkisine dayandığını da savunurlar.

Yargıç Cooley'nin ortaya koyduğu tartışma, kesin bir gerçeği sergilemez; çünkü, onun görüşü çok daha önceleri anayasal alanda ele alınır; kimi hükümlere bağlanır. Ancak, yargıcın görüşü, günün düşün ya da isteklerine uygun düşer. Bununla birlikte, bunlar yargıçlar tarafından California, Indiana, Iowa, Kentucky, Michigan, Nebraska ve Texas'da kullanılmaya, bu yönde kararlar alınmaya başladı. Bütün bunlara hiçbir mahkeme ya da yargıç prensibin karşılığı olan durumu değil, asıl olan devlettir, kent onun tarafından ortaya çıkarılır, görüşünü benimsedi. Böylece kent hep ikinci planda kaldı.

Kentin kendi kendini yönetme konusunda "doğal bir hakkı" bulunduğu görüşü, yersiz, "hayali - düşsel" sayıldı; yasal dayanağı olmadığı düşünüldü. Oysa, yargıçların pek çoğu yerinden yönetim anlayışına yandaş görünürdü. Aslında İngiltere'de yerel yönetim hiçbir zaman devletten bağımsız değildir ve olmamıştır. Birinci William gününden beri kentlerin kral tarafından tanınmayan ya da verilmeyen hiçbir hakkı da yoktur. Egemenlik İngiliz Krallığından Amerikan devletine aktarıldıktan sonra da kent üstündeki bu haklardan vazgeçilmedi ya da

kentlere "devir" söz konusu edilmedi. Kentlerin geleneklere göre varsayılan hakların, Thomas M. Cooley ve öteki pek çok yargıç yasa ve anayasaya aykırı olmayacağı görüşünü benimserdi. Daha da önemlisi, yerel ve devlet yönetimini ayıran doğal bir sınır da konulamazdı.

Hemen bütün yerel konularda devlet çapında yararlar bulunur; devlet gücüne gerek duyulur; bu durumlarla her zaman karşılaşılır. Bu bakımdan yerel konular doğal sayılamaz. Öyle ki, bu iki yandaki ilgi ve ilişkiler biraz da "keyfi" olarak devlet mahkemelerince ve devlet yasama organı tarafından düzenlenir.

Her şeye karşın Amerikalı vatandaşlar, ayrıntıda olamasa bile, ana çizgilerde bir kentin kendi kendini yönetme hakkı bulunduğuna inanır.

YETERLİK VE EKONOMİ GİRİŞİMLERİ

Protesto Örgütlenmesi

Anlamalı, ancak kötü örgütlenmiş amatörler, 1870 li yılların başlarında siyasal mekanizmaya ve devlet patronluğuna karşı çabalarını birleştirdiler. Bunların hem deneyimleri ve hem de örgütlenme yeterlikleri yoktu; bunun yanında siyasal bakımdan çok güçsüzlerdi. Jacksoncu öncülerindeki gibi bu girişim de sistemsiz, gelişigüzel ve gevşek bir işbirliği içindeydi. Bellibaşlı usu başında bir önderi olmadığı gibi, genel felsefenin herhangi bir bölümünü de taşımazdı. Ancak, federal sistemin içinde kalırlardı.

Karşı çıkış grubunun gücü, bunlara bir bölüm akademisyenlerin ve orta-sınıf işadamlarının yardımından kaynaklanırdı. İşadamları girişim için özel bir devrim yaratırdı. Bunlar kentlerin en geniş ve en çok vergi ödeyen grubuydu. Kamu harcamaları konusunda herhangi bir etkisi de yoktu; kanunların getirdiği kurallara uyarlardı.

"Reformcu"ların karşılaştığı güçlükler başlangıçta çok ağır ve yıkıcıydı. Politika makinası çoğunlukla yetenekli ve tanınan patronlarca yönetilirdi. Bunların kullandığı ya da kullanacağı tekniklerle "yenilikçileri - reformcuları" ya korkutur, cesaretlerini kırar ya da dağıtır, çalışmaları bozulurdu; çalışamaz duruma getirirlerdi. Çünkü, bu siyasal mekanizma çok iyi örgütlüydü; çevredeki bütün işçiler onlarla birlikte, aynı zamanda geniş bir seçmen kitlesi vardı; bunlarla hemen her türlü reform hareketini yenebilirlerdi.

Reformcular arasına katılan işadamları hem azınlıktı ve hem de iki arada bir derede kalmış gibi kuşkulu durumdaydı. Kent yönetimini elinde tutan siyasal grubun, karşı çıkanları susturmak, çabalarını boşa çıkarmak için elinde pek çok "silah" vardı; örneğin, bina ve arazi vergilerini artırmak, istenilen izin ve "ruhsatları" reddetmek; kentin yasasına dayanarak çeşitli konularda zarar vermek sayılabilir.

Pek çok sanayici ve işadamları reformcularla işbirliği yapmayı geri çevirdi; çünkü, o günlerde halk arasında söylenildiği gibi, "makineyi - siyaseti - satınalmak, onunla savaşmaktan daha ucuza gelirdi."

Reformcuların karşılaştığı önemli durumlardan birisi de toplumun "muhalefette" yer alması, bir değişiklik anlayışını benimsemesi, dürüst bir belediye örgütüne kavuşmayı istemesi gibi bir düşüncesi yoktu.

Davranışlar ve Çözümler

Değinilen bütün bunlara karşın reformlar oldu, oluştu. Reformların kimileri siyasal denk düşmeler, anlaşmalar sonunda gerçekleşti. En çarpıcı örnek 1875 yılında Missouri anayasasına "home rule - kendini yönetme" maddesinin konulması ve benimsenmesidir.

Aslında örgütlü baskı gruplarının çabası sonucu devlet yasama organınca alınan kararlarla reform sağlanır; 1883 yılında Massachusetts kanunu, bütün kentler tarafından yapılacak hizmetleri belirtti. Amerika Birleşik Devletleri çapında Ulusal Memur Reform Örgütü 1877 yılında kurulur ve ülke çapında çalışmaya başlar. Aynı yılda New York kentinde eyalet başkanları komisyonu raporunda, kentsel seçimlerde ulusal siyasal partilerin araya girmesi eleştirildi; partilerin araya girmesine gerek kalmadan seçim yapılması görüşü ortaya atıldı. Bu anlayış reformcuların en gözde düşüncesi oldu.

Kent yönetiminin en modern biçimi isteğine gelen yanıt olarak "güçlü başkan" yönetimi, 1880 yılında Brooklyn'de ve 1885 yılında da Boston kentinde uygulamaya konuldu. Bu tür bir kent yönetim biçiminde belediye meclisi "kairar alma - yasama" yetkisini belediye başkanı ile paylaşırdı. Öteki bütün işler, kentin her türlü yönetimi belediye başkanının görev ve yetki alanını oluştururdu. Her yönü ile politika onun elindeydi.

1820 li yıllardan sonra, pek çok kent Amerika ulusal devlet yönetim biçimini taklit ederek iki meclisli bir belediye meclisini benimsedi. Ancak, belediye başkanının atamaları meclisin onayına sunulurdu. Bu yöntem daha sonraları bırakıldı; uzun ömürlü olamadı. Güçlü başkan yönetim biçimi reformcular tarafından uygun ve yararlı bulundu; güçsüz başkan yönetim biçimine göre, sorunları daha bir kolay çözer diye düşünüldü. Oysa, sanayileşme çağında daha büyük kentler bakımından inandırıcı sonuçlar ortaya koyamadı.

Ayrıntıda bir kentten ötekine değişiklik gösterse de, güçlü başkan yönetim sistemi, artan bir sayıda devlet anayasalarında yer aldı. Günümüzde Amerika'nın çok büyük kentlerinde kullanılan bir kent yönetim biçimidir.

Reform hareketi örgütleri aracılığıyla yerel düzeyde oldukça gelişme gösterdi. Yerel Yönetim Seçmenler, Grubu, 1896 yılında Chicago'da kuruldu ve bu tür gruplar yerel işadamları tarafından benimsendi ve desteklendi; kısa sürede bü-

yük ve orta boyuttaki kentlerde görülmeye başlandı. Bunların hepsi de benzer boyutlarda etkili değildi. Adları değişik olsa da, pek çok yerde vardı bunlar: "seçmenler", "yerdeşler", grupları, "vergi ödeyenler" demeyi, "bağımsız reform komiteleri", "100 lerin komiteleri" ve daha öteki benzer adlar görülebilir.

Yukarıda değinilen gruplarla güç ve işbirliği yapanların en başında gelenlerin birisi, "Amerika Belediyeler Birliği"dir. Bu örgüt 1894 yılında kurulmuş bir dernektir. Hemen söylenmesi gerekir ki, Belediyeler Birliği reformcuların hem merkezi ve hem de bu işin simgesi olmuştur. Birliğin örnek kent yasaları, irili ufaklı yayınları reform gruplarının her zaman başvuracakları ve kullanacakları bilgi ve davranış kaynaklarıdır. Özet olarak denilebilir ki, birlik etkili ve saygı duyulan bir lider/önder durumundadır.

Çaba ve çalışmaları etkili ve verimli bir kuruluş olan 1906 yılında New York kentinde kurulan "Belediye Araştırmaları Bürosu"dur. Bundan sonraki ilk on yıl içinde öteki birçok kentte benzer kuruluşa gidildiği görülür.

Yerel yönetim araştırma büroları birkaç amaç güdülerken kurulur: Reform yöneticilerinin seçimi, kent yönetiminde daha iyi adamları bulmak, yönetimde gelişmeyi sağlamak, kent hizmetinde çalışacak memurların yeterlik ve yeteneğini geliştirmek; bunlardan daha da önemlisi kent yönetim bölümlerine araştırma sonuçları vererek çalışmalarda en iyi verimi elde etmek... Bu bürolar özel kaynaklardan finanse edilir. Günümüzde bu bürolar daha çok yönetim ve maliye sorunları üstünde durur.

Konuya ilişkin Amerika Birleşik Devletleri kentlerinde kurulan ve çalışan daha başka örgüt ve kuruluşlar da vardır; bunların bazıları şöyle sıralanabilir.

1 - Nisbi Temsil İsteyenler Birliği;

Her ilgi grubunun ya da siyasal partilerin seçimlerde oy gücüne göre temsil edilmesi görüşünü savunur bunlar.

2 - Halk Çoğunluğunca Benimsenen Yönetim Biçimini İsteyenler Birliği;

Bunlar yerel hizmetlerden herbirinin yönetime ait olmasını ister; aynı zamanda referandum ve görevden düşürme kurumlarının benimsenmesini ileri sürer ve savunur.

3 - Ulusal Kısa Oy Pusulası Örgütü;

Amaçları çarşaf listelere son verilmesini sağlamaktır.

4 - Vergi Ödeyenler Birliği;

Vergi ödeyenlerin ilgi ve isteğini savunur.

5 - Yerel Yönetim Komiteleri;

6 - Ticaret Odaları;

7 - Çeşitli Kadın Klüpleri;

8 - Kadın Seçmenler Birliği;

Bunlar reform hareketleriyle ya da yerel işlerle ilgili olduklarını pek öyle açıklamaz.

Yirminci yüzyılın başlarında yerel yönetimde reform hareketleri amatörlerin elinde bulunurdu. Ancak, günümüzde bu reform işleri hem etkili biçimde örgütlü olduğu gibi, amatörler de siyasette pek çok deneyim kazanmıştır.

Kent Kuruluşları

Reformun pratik sonuçları pek çok konuda görülmeye başladı. "Komisyon" kent yönetim biçimi 1901 yılında Galveston kentinde uygulanmaya konuldu. Kısaca söylemek gerekirse, reformcuların pek çok görüşü kentler tarafından benimsendi. Hareketin ve görüşlerin yayılması çok kısa sürede oluştu ve gelişti. Bir kentte "komisyon" yönetim biçimi" genellikle beş kişiden oluşan birim başkanı, bunların her birine komisyon üyesi adı verilir." Seçilen kişiler bir arada belediye meclisi görevini yürütür, karar organıdır; her biri ayrı ayrı birim başkanıdır.

Komisyon yönetim biçimi güçsüz başkan sistemine karşı bir seçenektir; hem de oy pusulasını küçültür ve kısaltır. Ayrıca, yönetimde bir ölçüde bütünlük sağlar. 1917 yılından sonra, bu tür bir belediye yönetim ve örgüt biçimi öncekini yitirir. Bunun arkasından "meclis - yönetici" sistemi uygulanma alanına girer. İlk kez 1908 yılında başlar.

Meclis - yönetici kent yönetim biçiminde, belediye meclisi ve başkanı yanında kent yönetimini çekip çeviren ve meclis tarafından atanan, meclise karşı sorumlu bir yönetici bulunur. Bu kişi meslek sahibi birisidir.

Reform hareketi referandum, seçimle görev alanlardan kimilerinin görevden düşürülmesi girişimleri daha çok köktencilerin işine yaradı denilebilir. "Başvuru ya da girişim" adı verilen hareket seçmenler tarafından kent yönetim yasasına yeni bir hüküm eklenmesi ya da değiştirilmesi konusunda bir çalışma biçimi ve yöntemidir. Bu durumun ilk örneği 1898 yılında San Francisco kent yönetim yasasına konulan hükümdür. Bu yasa da referandum da yeralır.

Referandumda kimi koşullar gereği kent yönetim yasasında değişiklik yapılması ya da yeni bir hüküm eklenmesi için halk oyuna başvurulması söz konusudur.

Görevden düşürme ya da indirme, seçimle görev alan belediye başkanının dönemi sona ermeden halk oyu ile bu yerden indirilmesi yöntemidir. Bu yoldaki ilk uygulama 1903 yılında Los Angeles yönetim yasasında görülür.

Reformcular daha ileri bir adım atarak yukarıda değinilen hususları birleştiren bir kent yasası hükmü için örnek taslaklar düzenler. 1907 yılında Des Moines kent yasasında bu amaca da ulaşır reform yolcuları. Bir süre sonra "Des Moines Planı" reform hareketlerinin simgesi durumuna gelir. Oluşum ve gelişim böyle olmakla birlikte 1949 yılında Des Moines kenti önceki uygulamasını değiştirir ve meclis - yönetici kent yönetim biçimine geçer.

Bu yüzyılın birinci ve ikinci onyılında reformcuların en ateşli günlerinde hem değişiklik yöntemleri ve hem de örgütlenme biçimleri konusunda bir tür egemenlik uygular durumdaydı. Bunların bir bölümü: Tercihli oy kullanma, - Bucklin ve Ware sistemi gibi - kentlerin eyalet meclisinde temsil edilmesi konusunda eşit paylaşımın sağlanması; bütçede, muhasebede, sözleşmelerde, seçim yöntemlerinde, borçlanmalarda, oy pusulalarının küçültülmesinde, adayların doğrudan belirlenmesi ya da gösterilmesinde görülür.

Hemen bütün reform davranışlarının iki temel önerisi vardı; bunlar:

1 - Siyasal partiler ve politikacılar genel olarak inanılır değildi;

2 - İş ve hizmetlerin yeterli ve etkili biçimde yerine getirilmesi prensibi kent yönetiminde de bulunmalıydı.

Yüzyılın dönemecinde pislik yapıcılar, profesyonel siyasetçiler aşağılara doğru çekilirken, reformcu işadamları kendi kentinde bunların yanında yeralmayı istemedi. Bunlar ondokuzuncu yüzyılın onur ve kıvancını korudular. Daha da ilerisi kent yönetiminde de "işlerin iyi yönetilmesi prensiplerinin uygulanması anlayışım izledi ve savundular.

Bir Değerlendirme

- Reform hareketi yerel yönetimde pek çok sorumluluğun ortaya çıkmasında, yerinden yönetimin yetki genişliği esasına dayanmasında büyük ölçüde katkı sağlar; Jacksoncu demokrasi anlayışına "denetleme ve dengeleme" uygulamasını getirir; merkezden yönetim sisteminin "modern - çağdaş" düzeye ulaşması sonucunu doğurur; bütün bunların arkasından az da olsa, yerel yönetimlere karşı halkın saygı ve güvenini elde ettirir.

Yukarıda değinilen durumların yanında kimi zararları da vardır reform davranışlarının. Her şeyden önce yerel yönetimlerde biçim ve yapıya aşın bir önem verilir. Kent yönetiminde siyasal yayımların etkisinin azlığı sürekli vurgulanmasına karşın, halkı değişik yönlere götürür. Oysa, yerel yönetim, "yeterli iş yönetimi" konusunda düşünülemez. Yine de cesaretsizliğe ve yanlış anlayışlara neden olur.

Reform düşünce ve davranışı yerel yönetimlerde değişik grupların ya da etnik grupların temsili konusunda büyük ölçüde başarısız kalır. Eski örnek politikacılar bu duruma karşı çıkar, kimi değişikliklere gitmek isterse de, güçler den-

gesinde temelden bir değişiklik sağlayamaz. İşadamları topluluğu kent yönetimindeki egemenliğini sürdürür. Önceleri bunu yönetim aracılığıyla biraz da örtülü olarak yürütürlerdi; şimdilerde yeni tip bir denetim oluşup gelişti. İşadamları yönetimde doğrudan yeralma yolunu tuttular.

Seçmenin denetimi geleneksel yöntemlerle değil, "medya - iletişim araçları" yoluyla bu işi becerdiler. Partisiz seçimler bu amacı daha bir kolaylaştırdı. Kent yönetimini istenilen yöne götürmek bunların yararını daha bir artırdı.

Reform hareketinin yararları - bugün pek çoğu terk edilen - çoğunlukla çalışanların, işçi ve memurların ve bu konuda ilgi duyanların çemberinde kalır. Çalışanlar ve işçi önderleri reformcuların ürettiklerini yönetim bakımından pek yararlı olduğunu bildi ve anladı; ancak, bütün bunların toplumun sorunlarının çözümünden daha çok vergi ödeyenlere yarar sağladığı da anlaşıldı. Böyle bir sonucun doğmasında işçi örgütlerinin, çözümü için sorunlarını ulusal devlet parlamentosuna götürmeleri ya da buradan beklemeleri en önemli nedendir.

Pek çok vatandaş hareket grupları ve kentsel araştırma bürolarının - bunların ayrıcaları vardır - zamanla özgün amaç ve özellikleri değişmiştir. Yirmibeş - otuz yıl önce bu grupların geleceğe ilişkin bir yığın amacı, düşünceleri vardı; daha bir canlıydı.

Günümüzde bu grupların pek çoğu belediye kuruluşuna ve gelirlerine saldırmak isteyen vergi ödeyenlerin bir aracı durumuna gelmiştir. Kent yönetimi hizmet ve harcamalarını en aza indirme yolları aranır olmuş; hemen hepsi de kent yönetimine karşıt bir örgüt durumuna gelmişlerdir.

KENT YÖNETİMİNİN GEÇERLİ KURAMLARI

Kent ve Yeni Düzen

Tarihte Birleşik Devletler için en büyük ekonomik yıkım 1929 sonbaharında başlar. Bundan on yıl sonra çıkan savaş zamanına kadar da sürer. İki yönlü bir sonuç doğuran 1932 yılında yapılan seçim:

1 - Franklin D. Roosevelt'in Federal devlet başkanlığı seçimini kazanması,

2 - Yeni düzenin uygulamaya konulmasıdır.

Yeni düzen iki hususu aynı zamanda çözmeye girişti:

A - Depresyon - ekonomik yıkım ile savaşmak,

B - Sosyal reformları yerine getirmek.

Kalkınma isteğinin yoğun olduğu hemen her alanda program düzenlendi; yaşlı ve bakıma gereksinme duyan kimseler için sosyal güvenlik sağlanması, işçilerin örgütlenmesi ve bunların korunması, işsizlere iş yaratma ve daha öteki birçokları sayılabilir.

Çiftçiler, işçiler, bankacılar, küçük işadamları, hemen herkes her türlü ihtiyacı için devlete başvurmaya yöneldi. Kentler ve eyaletler bir kıyıya bırakıldı. Bunun birçok nedeni vardı; bunların yasal yetkilerinin ve para kaynaklarının yetersizliği; sorunlarla uğraşmamaları, sorunların çokluğu ve büyüklüğü; ulusal devletin hemen her konuyu ele alması, üstünde durması gösterilebilir.

Bütün bunların yanında Yeni Düzen yerel kuruluşlardan yararlanmak için kimi girişimlerde bulundu. Yerel yönetimlerce hazırlanan ve ulusal devlet tarafından benimsenen belediye binaları, basınçlı su sağlanması, kanalizasyon yapılması, alt-üst geçitler, ucuz halk meskenleri projeleri uygulanmış ya da bunlara yardım edilmiştir. Yeni Düzen tarafından gerçekleştirilen en önemli durum 1937 yılında çıkarılan ve yürürlüğe konulan Birleşik Devletler Mesken Yasasıdır.

Pek çok kişi Franklin D. Roosevelt'i simgeleyen en önemli özelliğin, merkezi bir yönetime gidilerek hemen pek çok yetkinin Washington'da toplanmasıdır. Onun uzun süre danışmanlığını yapan kimse, işlerin düzenlenmesi ve yürütülmesinde denetimin merkez aracılığıyla yerine getirilmesinden yana olduğunu söyler.

Bunlardan ayrı olarak güçlü bir merkezi idarenin oluşmasına ve gelişmesine karşıydı; federal devlet yetkilerinin en aza indirilmesinden yanaydı; devlet yönetim işlevlerinin merkez dışına aktarılmasını istedi. Pek çok görev ve yetkinin eyaletler ve kentler tarafından kullanılmasından yanaydı.

Gerçekte değinilen durum Başkan Roosevelt'in programının bir türüydü, bunun uygulanmasını da istedi. 1932 yılına değin böyle düşünürdü; bunları bütünüyle uyguladığı söylenemez.

Bazı projeler, örneğin Federal devlet yardım örgütü binası yapımı için gereken onayı istemeyerek verir; ilk fırsatta da bundan kurtulmak çabasını güder.

Süreklilik özelliği bulunan bir sosyal güvenlik sistemi işlemeye başladığı zaman Federal devlet yönetiminden değil de, eyalet yanı ağırlık taşıyan birimlerde çalışanlar arasında tartışma açılmasını ister ve bunu sağlardı. Bu durum önemli olduğu kadar, seçimin yapılmasını da kolaylaştırırdı.

Yukarıda tutum konusu olan durum belki bir ölçüde abartma sayılabilir; ya da olaylar Roosevelt'in düşüncesine göre seçimini kısa süre içinde yapması sonucunu doğururdu.

Çağın Kuramı

Yerel yönetimlerin - kentlerin - yirminci yüzyılın yarısından sonraki yıllarda bile karşılaştığı sorunların başta geleni, kendilerinin de seveceği bir yönetim biçimi arayışıdır. Yukarıdaki bölümlerde özet biçimde değinilen Amerikan kuramı, Jacksoncu görüşün öncüleri ve bunların ortaya koydukları kurumlar - örneğin, güçsüz başkanlığı ve kent patronluğu - göstermiştir ki, sanayileşen, kentleşen, özelleşen ve en önemlisi de gelişen tekniğe dayanan bir topluma uygun düşmez.

Yerel yönetimlerin kendini yönetmesinin "doğal hak" anlayışına dayanan kuramı neredeyse bütünüyle tükenmiştir. Ekonomi ve yeterli davranışı yerel yönetimlerin çağdaşlaşmasında daha bir etkilidir. Ancak, bu çağdaşlık elli yıl önceydi. O zaman devletin sosyal hizmeti ve güçlü işçi sendikaları yoktu. Hemen eklenmeli ki, bu hareket tam ve güçlü bir destek görememiş; kuramları da toplumun bir bölümü olarak kendi aralarında bir araya gelememiştir.

Burada duraksamadan söylenmeli ki, yerel yönetimlerin bir kıyıya bırakılması hiçbir zaman düşünülmemiş, anlamsız bulunmamıştır. Ancak, kimi yerel yönetim iş ve hizmetleri, Federal devlet ve eyalete aktarılmıştır. Sağlık alanında, 'karayolu yapımı, eğitim, yaşam düzeyinin yükseltilmesi ve yaşamın düzenlenmesi ve öteki kimi hizmetler konusunda kentler ve kasabalar, devlet ve Federal devlet gibi büyük ve güçlü kuruluşlarla birlikte çalışır.

Yalnız yardım-bağış yüzünden değil, aynı zamanda modem ulaşım ve iletişim araçları da yerel ve merkez yönetim örgütlerini bir araya getirir; bunlar toplumu "isole" edilmişlikten, "yalnızlıktan" kurtarır. Günümüzün politikası, değerlerin ve amaçların profesyonel yöneticilere aktarılması yönündedir; bu meslek sahibi uzmanlar yönetimin - yerel, eyalet, federal - üç bölümünde büroları doldurur, buralarda çalışırlar. İyi bir okul yönetiminin, sağlık programının, yol yapım planlarının ve benzerlerinin uzmanlarca düzenlenmesi ve uygulanmasının da yine uzmanlara bırakılması görüşü çoklarınınca benimsenir.

Belediyeler politikanın bir karar verme yeri olmayı sürdürür. Yalnız, bu yerler bu işi kendi başlarına yapmaz; artık kararlar amatör liderlerce değil, profesyonel yöneticiler tarafından çıkarılır.

Günümüzün kent ilgilileri kent yönetimine hangi açıdan bakar? Yerel yönetim işlevlerinin nasıl olması gerektiği? soruları çıkar. Yerel yönetim örgüt biçiminin çok olduğu görülür. Bunların pek azı açıkça ortaya konulur ve açıklanır.

Aşağıdaki denemeye dayalı inceleme konuya bir hayli açıklık getirir; bir kentin ne olduğu ya da olmadığını belirtir.

1 - Kent, Toplumun Oluşup Gelişmesinde Bir Tür Araçtır

Belediyeleri bir araç olarak görenler inanır ki, kentin görevi, toplumun hem zenginleşmesine ve hem de halkın gelişmesine yardım etmektir. Buna "boosterism - desteklemek" adı verilir. Bu durum Amerika'da bir gelenektir; bu ülkenin ilk yıllarında öncüler, büyüklük iyidir, yükselmedir derler, bir toplum büyümeli, yayılmalı ya da ölmeli, yok olmalı kuralını düşünürlerdi. Ticaret adamları, bankacılar, gazete yayıncıları, ticaret odası yöneticileri ve kent bürokratları büyümeye katkıda bulunmayı, kentsel görevlerini çok daha iyi yerine getirmeyi, onları geliştirmeyi düşünür, ister ve buna çalışırlardı.

2 - Kent Yaşamı Tatlandırmak Kurumdur

Varlıklı ve yaşam düzeyi yüksek bir toplumu gösterir Amerikalılar; görünen ve bilinen bir tüketici olarak kendi durumlarını çok iyi bilir. Herhangi bir toplumu simgeleyen özellik, Amerikalılar için tamamıyla "tüketim" dir denilebilir.

Bir araştırma kuruluşunun incelemesine göre ölçüş yalın yaşam gerekleri değil, kent yaşamının sağladığı konfor eklemesi yapılarak değerlendirmeye gidilir. Bu bakımdan bu biçimdeki kent yönetimi düşüncesini savunan ya da destekleyenler yükselmeyi önemli bir amaç olarak görmez; hiçbir zaman da bunu düşünmez. Bu gibiler gittikçe büyüyen, gelişen bir anakent yerine küçük bir banliyöyü seçer. Çünkü, banliyöde oturma harcaması, kent merkezi yararlarını fazlasıyla karşılar.

3 - Kent Yönetimi Hizmet Veren Bir Kuruluş Olarak Düşünüldür

Böyle bir görüşü savunanlar düşük vergi ve yönetim görevlilerinin azlığını isteyen tutuculardır. Eskidenberi sürüp gelen görev ve işlevlerin yürütülmesi, işlerin her düzeyde en az biçimde yerine getirilmesi bu gibiler için esastır. Kent hizmetinin sokakların hırsızlara karşı korunması, kolluk görevi, içme ve kullanma suyunun temiz tutulması gibi birkaç konuyu kapsamayı; bunların dışında yeni hizmet alanlarına yayılması benimsenmez.

Kent yönetim işlerini çekip çevirenler ve yandaşları, özel bir memur atanması arkasından yönetimde yeni tahsislerin yapılmasına neden olacağına inanır. Buna karşı çıkarlar. Yerel yönetimin her düzeyinde en az sayıda memur çalıştırılmasına ek olarak, "halkın vekili" görüşünü benimseyenler emekli olan görevlilerin değişmeyen bir ağıla bağlanmasını öte yandan da, ancak bir ev edinebilen kimseler bu durumlarını korumak amacını güder; bir bölük komşu yerde oturanlar yerel hizmetlerin her türünden yararlanırlar ve iyi bir durumdayken ötekiler yoksul komşu bölgeler ya da kimi alanda yaşayan topluluklar hizmetlerin çoğundan yoksun kalırlar.

Yukarıda üstünde durulan durum, kent yönetiminin dar açıdan gören ya da düşünen ve uygulayan yerlerde bir yığın düzensizlikler ortaya çıkar.

4 - Kent Yönetimini Her Türlü Yararın Karıştığı Yerde Bir Hakem Gibi Düşünenler de Vardır

Bu biçimdeki bir görüşü taşıyanlar yerel yönetimlerin yürütmesi gerekli bir görevi olduğunu düşünmez; şöyle ki, toplumun her türlü kaynağından bütün ilgi gruplarının pay almasını kural olarak benimser.

Kendini öne alan azınlık grubu liderleri, doğrudan kent yönetimini denetlemekte bir yarar görmez; bu yolu etkili de bulmaz; bu biçimdeki bir görüşü politikada patron yönteminin bir geleneği sayarlar. Ruhsal ve sayısal çoğunluk "toplumun iyiliği" ya da "kamu yararı" anlayışını daha bir önde tutar. Ancak, sürekli

yandaş bulan bir azınlık kendilerini güven altına almak için yalın bir çıkış yolu ya da kimi kurallar-arar, bunlar.

Bütün bu görüşler ve ötekiler aynı anda toplum içinde birlikte bulunur. Bunlara kimi küçük kentlerde, büyüklerinden daha çok dikkat edilir, üstünde durulur; karar verenler sürekli denetim altında olduklarını düşünür.

Pek çok durumlarda görev başında bulunan kimseler, bunlardan birkaçını göz önünde tutar; yerdeşler çoğu kez oylarını bilerek ve düşünerek bu yönde kullanır. Son olarak söylenebilir ki, günümüz Amerika kentleri değişik görüş ve uygulamalarla oluşup gelişmesini sürdürmektedir.

SONUÇ

Derlememizin başlangıcından buraya değin olan bölümlerinde önce genel çizgilere, arkasından Jackson'cu demokrasi anlayışının değişik biçim ve yönlerine, daha sonra yerinden yönetim kurumunun doğal bir hak olduğu görüşüne, bunun yanında işadamlarının reform hareketleri içinde yer almasına ve en sonunda da Amerika Birleşik Devletlerinde bugün için geçer olan yerel/kent yönetim kuram ya da anlayışlarına değinilmiş oldu.

Amerika Birleşik Devletlerinde gerek yerel yönetimler, gerekse devlet örgütü kuruluşları, adı ve biçimi "demokrasi" olmakla birlikte az buçuk karma bir uygulama görünümü taşır. Her iki yönetim biçimi kara ve deniz Avrupa örneği gösterir. Zamana ve yerine göre birine ya da ötekine ağırlık verildiği de görülür.

Dikkati çeken bir durum da şudur, Amerika Birleşik Devletleri "sömürge" dönerdi olsun, daha sonra bağımsızlığını kazanması arkasından gelen dönemde olsun gerek devlet ve gerekse yerel yönetimlerde sürekli bir oluşum, gelişim ve değişim gösterir. Çünkü, çağın, toplumun ihtiyaçları önde tutulur ve ona göre gerekli düzeltmeler ve düzenlemeler zamanında yapılır. Bu tür bir tutum ve davranış toplumun ilerlemesi sonucunu doğurur.

Burada hemen belirtilmeli ki, öyle eski, yüzyılların içinde kalan kurallarla bir toplumun yönetilmesi, gerek toplumdaki ve gerekse toplumu yönetmeye soyunanlardan hiçbir tür değişiklik önerisinin gelmemesi, o toplumun geri kaldığı, bir yerde durduğu anlamı taşır. Çünkü, gelişen bir toplum hareketlidir, sürekli değişim gerektirir; bunu da gösterir.

ULUSLARARASI KİŞİSEL HAL KOMİSYONU

Mustafa DÖNMEZ*

GİRİŞ

Günümüzde uluslararası ilişkiler ve kuruluşlar konusu, her düzeyde vatandaşı yakından ilgilendiren güncel bir kavram haline gelmiştir. Gerçekten, hemen her gün iletişim araçlarında ve basın yayın organlarında ilk sırayı alan bu tür kuruluşların önemini belirtmeye gerek yok sanırız.

Bilindiği üzere, İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen karışıklık devrelerinden sonra Avrupa'da, özellikle Avrupa ülkelerinin ekonomik, siyasal, kültürel ve hukuksal, gelişimini hedef alan birçok uluslararası nitelikte teşkilatlar kurulmuştur.

Bu kuruluşlardan biri de Uluslararası Kişisel Hal Komisyonu'dur. Ne var ki, böylesine önemli bir kuruluşun, diğer birçok uluslararası kuruluş gibi adının bile duyulmadığı bir gerçek. Belki bu alanda Türkçe yazılı eserlerin bulunmaması, bu açıklığı ve ilgisizliği daha da derinleştirmektedir.

İşte bu yazıda Uluslararası Kişisel Hal Komisyonu'nu çeşitli yönleriyle ele alıp incelemeye çalışacağız.

I. ULUSLARARASI KİŞİSEL HAL KOMİSYONUNUN MAHİYETİ

Uluslararası Kişisel Hal Komisyonu (CIEC), adından da anlaşıldığı gibi kişi halleri konusunda faaliyet göstermek, ülkeler arasında meydana gelen nüfus hareketleri dolayısı ile şahıslar ve devletler açısından ortaya çıkan sorunlara çözüm bulmak ve uzun vadede Avrupa siyasal birliğinin ahvali şahsiye yönünden temellerini atmak amacıyla Avrupa Konseyine üye ülkelere kurulmuş uluslararası bir kuruluştur.

A. Kuruluşu

İkinci Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerinin giderilmesinden sonraki dönemde, uluslararası ekonomik, siyasal ve kültürel ilişkilerin, işbirliği ve dayanışma içerisinde yürütülmesi ihtiyacının artması, devletleri hızlı bir yakınlaşmaya

* Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü Şube Müdürü.

yönelmiştir. Bu da nüfus hareketlerinin geniş ölçüde artmasına ve ülkeler arasındaki işçi alış-verişinin yoğunlaşmasına yol açmıştır. Nitekim ülkemiz de bu hareketlerden etkilenmiş ve 2 milyonu aşkın vatandaşımız çalışmak üzere işçi kabul eden Batı Avrupa ülkelerine gitmiştir. -

Ortaya çıkan bu yeni durum, ilgili devletlerdeki dil, nüfus sistemleri ve mevzuat farklılığı gibi nedenlerle gerek kişiler açısından, gerekse ilgili devletler açısından birçok sorunu da beraberinde getirmiştir.

Örneğin; şahsi ve medeni halin belirlenmesine esas olacak bir belgenin bir işlemde kullanılmasının dil, tercüme ve onay sorunlarını ortaya çıkartmasından meydana gelen nüfus olaylarının kişinin sicillerine işlenmesinde, bir devlette yapılan işlemlerin diğer devletlerde tanınmasında görülen güçlükler gibi.

İşte, bu sorunlara bir çözüm bulmak, üye devletlerin nüfus ve vatandaşlık konularında mevzuat farklılıklarını sözleşmeler yaparak ortadan kaldırmak ve bu konularda teknik ve hukuki işbirliği olanaklarını araştırmak ve ortak bir uygulama sağlamak, ahvali şahsiye konularında üye devletler mevzuatını derlemek ve onların doküman ihtiyacını karşılamak amacı ile bir komisyon kurulması öngörülmüş, 25 Eylül 1950 tarihinde İsviçre'nin Bern kentinde imzalanan bir Protokolle:

- Belçika
- Fransa
- Hollanda
- İsviçre
- Lüksemburg

devletleri arasında Uluslararası Kişisel Hal Komisyonu "Commission Internationale de l'Etat Civil" kurulmuştur.¹ Bu kurucu beş devletten sonra, Komisyona sırasıyla:

- 24 Eylül 1953'de Türkiye
- 27 Eylül 1956'da Federal Almanya
- 4 Eylül 1958'de İtalya
- 3 Eylül 1959'da Yunanistan
- 14 Eylül 1961'de Avusturya
- 13 Eylül 1973'de Portekiz
- 13 Eylül 1974'de İspanya

devletlerinin katılımlarıyla, Komisyon üyelerinin sayısı 12'ye yükselmiştir.

¹ Komisyon "Milletlerarası Ahvali Şahsiye Komisyonu" ya da "Milletlerarası Kişi Halleri Komisyonu" olarak da anılır.

Komasyon üyesi olmamakla birlikte Yugoslavya ve daha sonra bu ÷lkeden ayrılan Slovenya, Hırvatistan, Makedonya ve Bosna-Hersek devletlerinin işçi gönderen ÷lkeler olması nedeniyle, Komasyon çalışmalarıyla yakından ilgilendikleri ve bazı sözleşmelere katıldıkları gör÷lmektedir.²

Ayrıca İngiltere, İskoçya, İsveç ve Macaristan devletleri ile Avrupa Konseyi, La Haye Uluslararası Özel Hukuk Konferansı ve Birleşmiş Milletler M÷lteciler Yüksek Komiserliği de Komasyon çalışmalarına gözlemci sıfatıyla katılmaktadırlar.

Komasyonun daimi merkezi Bern'de bulunmaktadır. Yapılan sözleşmelerin asıl nüshaları İsviçre Federal Hükümeti arşivlerinde muhafaza edilmektedir. Ayrıca, sözleşmelere katılma ya da çıkmalar, bu Hükümet aracılığıyla yapılmaktadır.

Komasyonun resmi dili, Statüsüne göre Fransızca'dır.

Her üye devlet Komasyon nezdinde oluşturduğu bir milli seksiyonla temsil edilir. Milli seksiyonlar arasında görüş alış-verişi Genel Sekreterlik aracılığı ile yapılır.

B. Amacı

Komasyonun amacı, Yönetmeliğinin³ birinci maddesinde şöyle belirtilmiştir:

Şahsın hukukuna, aile ve vatandaşlığa ilişkin konularda çeşitli üye devletlerin mevzuatını inceleyerek kanunlara ve mahkeme kararlarına dair belgeleri, derlemek ve güncelleştirmek,

Bu belgelere göre yetkili makamlara gerekli bilgileri sağlamak,

Bu konularda, üye devletlerde yürürlükte bulunan hükümleri ahenkleştirmeye yönelik, özellikle sözleşme tasarıları ve tavsiye kararlarının görüş÷lmesi için gerekli inceleme ve çalışmaları yapmak,

Üye devletlerin nüfus idarelerindeki teknikleri geliştirip iyileştirmek.

C. Organları

Komasyonun organları ve çalışma şekli, Yönetmeliğine göre şöyledir:

- a) Genel Kurul,
- b) Büro,

² Yugoslavya ve diğer eski Yugoslav ÷lkeleri Komasyon Statüsünün, üye olmayan devletlerin de istedikleri sözleşmelere katılabileceği hükmünden yararlanarak 1 ve 16 nolu Sözleşmelere katılmışlar ve dolayısıyla bu sözleşmeleri onaylayan ÷lkelerle taraf olmuşlardır.

³ 5 Eylül 1963-tarihinde Montreux'de yapılan Genel Kurul toplantısında kabul edilen Komasyon Yönetmeliğinde 11 Eylül 1965'de Viyana, 9 Eylül 1971 'de la Haye, 12 Eylül 1975'de Lizbon ve 2 Eylül 1986'da Paris'te yapılan genel kurul toplantılarında bazı değişiklikler yapılmıştır.

- c) Başkan,
 - d) Genel Sekreter,
- Şimdi, kısaca bunlar hakkında bilgi verelim.

a) Genel Kurul

Üye devletlerin milli seksiyonlar halinde temsil edildikleri Genel Kurul, Komisyonunun en yetkili organıdır. Bütün sözleşmeler ve Komisyonun önemli sorunları burada tartışılıp karara bağlanır.

Genel Kurul, prensip olarak her yıl bir kez eylül ayında toplanır. Ancak, istisnai olarak bir çalışmayı acilen sonuçlandırmak üzere yeniden toplanması gerekirse, bu toplantı Büro toplantısı dolayısıyla yapılabileceği gibi, başka bir tarihte de yapılabilir. Uygulamada, genel kurul toplantıları şurasıyla Komisyona üye ülkelerden birinde belirlenen bir kentte ve Eylül ayının Pazartesi gününe rastlayan ilk haftasında yapılmaktadır.

Genel Kurulun başlıca görevleri:

- 1 – Gündeminde yazılı konulan incelemek ve karara bağlamak,
- 2 - Başkan veya bir ya da birkaç milli seksiyon tarafından teklif edilen acil konulan gündeme almak ve görüşmek,
- 3 - Komisyonun malî işlerini görüşmek, harcamalarını incelemek. Genel Sekreterliği ibra etmek,
- 4 - Komisyona önemli hizmetleri dokunan eski başkan veya genel sekreterlere fahri başkan veya genel sekreterlik ünvanı vermektir.

Genel Kuralda her devletin bir oy hakkı olup, kararlar basit çoğunlukla alınır. Çekimser oylar dikkate alınmaz. Oyların eşit dağılımı halinde öneri reddedilmiş sayılır.

Genel Kurula, Büro tarafından davet edilen ilgili uluslararası kuruluşlara mensup gözlemcilerin katılması da mümkündür.

Genel Kurul çalışmaları ve kararları, Genel Sekreterlik tarafından hazırlanan tutanağa geçirilir. Tutanak, Genel Kurulun kabulüyle kesinleşir ve ilgili milli seksiyonlara gönderilir.

Milli Seksiyonlar, üye devletler tarafından tayin edilen ahvali şahsiye, ile ilgili kuruluş yöneticileri, hakimler ve bilim adamlarından olmak üzere en çok sekiz kişiden oluşur.

Türk Milli Seksiyonu İçişleri, Adalet ve Dışişleri Bakanlıkları temsilcilerinden oluşur, Sekreteryası işleri ise İçişleri Bakanlığınca yürütülür.

Milli Seksiyonların çalışmaları devamlılık gösterir. Türk Milli Seksiyonu, genel olarak her ay toplanarak gündemdeki konuları inceler. Her yıl, Genel Sekreterliğe Milli Seksiyonların çalışmaları ile Sözleşmelerin uygulanması, kişi

halleri ve vatandaşlık hukuku konularındaki gelişmelerle, yeni mevzuat hakkında bilgileri içeren bir rapor verilir.

b) Büro

Büro, biri Nisan ayında, diğeri de Genel Kurul toplantısı sırasında (Eylül ayının ilk haftasında) olmak üzere yılda en az iki kez toplanır.

Büro, milli seksiyon başkanları ile birer uygulamacının katılmaları ile oluşur. Başkanları, mazeretleri halinde yerlerine milli seksiyonlardan bir üye tarafından temsil edilebilir:

Görevleri şunlardır:

1 - Genel Kurulda görüşülecek konulan incelemek, sözleşme taslaklarını hazırlamak ve Genel Kurul kararlarının uygulanmasını izlemek,

2 - Genel kurul toplantısına kadar komisyonla ilgili konularda her türlü karar almak,

3 - Başkan, Başkan yardımcısı ve Genel Sekreter adaylarını seçmek,

4 - Şayet belirlenmemişse, gelecek genel kurul toplantısının yer ve tarihini tespit etmek,

5 - Gerekirse genel kurulun yapılacağı ülkenin milli, seksiyonun görüşünü de alarak genel kurulun gündemini hazırlamak,

6 - Bütçe tasarısını hazırlamak ve Genel Sekreterin hesaplarını tetkik etmek,

7 - Gözlemci sıfatıyla, CIEC çalışmalarıyla ilgili uluslararası kuruluşların temsilcilerini veya oybirliğiyle, bu Komisyona katılmayı arzu eden devletlerin delegelerini davet etmek,

8 - Acele hallerde, Başkan tarafından hazırlanan Büro gündemini değiştirmek,

9 - Fahri Başkanlık ve Genel Sekreterlik ünvanının verilmesini Genel Kurula teklif etmek.

Büro toplantıları sırasında yapılan çalışmalar ve kararlar da Genel Sekreterlikçe bir tutanakla tespit edilir ve müteakip Büro toplantısında onaya sunulur.

c) Başkan

Uluslararası Kişisel Hal Komisyonu Başkanı, Büro tarafından milli seksiyon başkanları arasından, istisnai hallerde de milli seksiyon üyeleri arasından iki yıllık bir süre için seçilir. Süresi biten başkan, görevini izleyen dönem için yeniden seçilemez. Başkanlık görevi normal suresinden önce kesintiye uğrarsa, müteakip

genel kurul toplantısı sırasında yeni bir başkan seçilinceye dek, bu görevi başkan yardımcısı yürütür. Genel olarak her milli seksiyonun başkanı sıra ile Komisyon başkanlığına seçilir.

Başlıca görevleri:

- 1 - Komisyonu temsil etmek,
- 2 - Genel Kurul ve Büro toplantılarına başkanlık etmek,
- 3 - Büro toplantılarının gündemini hazırlamaktır.

d) Genel Sekreter

Milli seksiyon üyeleri arasından veya istisnâ olarak dışarıdan Komisyonun yetkileriyle ilgili konularda ehliyetli kişiler arasından Büro tarafından seçilir. Görev süresi üç yıldır. Ancak görevinin bitimini müteakip yeniden seçilebilir.

Ayrıca kendisine yardımcı olmak üzere, aynı usulle seçilen bir Genel Sekreter yardımcısı vardır.

Görev ve yetkileri şunlardır:

- 1 - Komisyon tarafından alınan kararları uygulamak,
- 2 - Mali Yönetmelikle verilen görevleri yapmak,
- 3 - Başkanın talimatı üzerine genel kurul ve büroyu toplantıya çağırarak,
- 4 - Genel Kurul ve Büro çalışmalarına istişari mahiyette katılmak, tutanakları düzenlemek ve en çok 2 ay içerisinde milli seksiyonlara göndermek.
- 5 - Milli seksiyonlar arasında haberleşmeyi sağlamak,
- 6 - Fişleri ve milli seksiyonlar tarafından kaleme alınan dokümanları bastırıp, dağıtımını yapmak,
- 7 - Komisyonun yaptığı sözleşme ve işlemlere ait evrakı arşivleyip saklamak,
- 8 - Komisyon tarafından hazırlanmış sözleşmelerin imza ve onay tablolarını hazırlamak,
- 9 - Başkanın tasvibi ile, ilgili diğer uluslararası kuruluşlarla ilişki kurmak ve işbirliği yapmak.

Genel Sekreterin hesapları ve faaliyetleri Büro tarafından denetlenir.

II. KOMİSYONUN DİĞER ULUSLARARASI KURULUŞLARLA İLİŞKİLERİ

Uluslararası Kişisel Hal komisyonu görev alanına giren konularda, çeşitli uluslararası kuruluşlarla ayrı ayrı anlaşmalar yapmış; hukukî ve siyasî bakımdan önemli bu tür kuruluşlarla çok sıkı ilişkiler içerisine girmiştir. Bu kuruluşlar:

A. Avrupa Konseyi

28 Ekim 1955'de Uluslararası Kişisel Hal Komisyonu, Avrupa Konseyi (bundan böyle Konsey olarak anılacaktır) ile, iki kuruluş arasındaki ilişkileri düzenlemeye yönelik; bir anlaşma yapmışlardır.

Bu anlaşmaya göre, Konsey ahvali şahsiye, şahısların durum ve vatandaşlığa ilişkin tüm konularda Komisyona bilgi verecek ve bu konularla ilgili görüşünü alacaktır.

Yine, Konsey çalışmaları sırasında, Komisyonun yetki alanına giren konularda ondan görüş alacak ve Komisyon da ona, gerekli yardım ve teknik bilgi sağlayacaktır.

B. La Haye Devletler Özel Hukuku Konferansı

Uluslararası Kişisel Hal Komisyonu ile La Haye Devletler Özel Hukuku Konferansı arasında mektup teatisi suretiyle 17 Ekim 1969'da iki kuruluş arasındaki mevcut bağların güçlendirilmesi ilkesi üzerinde bir anlaşmaya varılmıştır.

Anılan anlaşmaya göre, iki kuruluş arasında aynı hukukî sorunlarının rekabet hâlinde ele alınıp incelenmesinden mümkün olduğunca kaçınılarak, sorunların karşılıklı yardım ve işbirliği çerçevesinde çözülmesine çalışılacaktır.

Diğer taraftan, bir kuruluşun kendisinin ilgilenmekte olduğu bir konuyu, diğer tarafın gündemine veya incelemeye aldığı tespit etmesi halinde, bu konunun oluşumu, görev ve yetkileri ortak bir anlaşmayla tespit edilecek karma bir komisyonda ele alınmasını isteyebilmesi kabul edilmiştir.

C. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

4 Mayıs 1981'de Uluslararası Kişisel Hal Komisyonu ile Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (bundan böyle Yüksek Komiserlik olarak anılacaktır) arasında mültecilerin şahsi statüsü alanında karşılıklı bir işbirliği yapılması konusunda bir anlaşmaya varılmıştır.

Buna göre Yüksek Komiserlik, mültecilerin uluslararası platformda çözüm gerektiren şahsi statüsüne ilişkin sorunlardan Komisyonu haberdar edecektir.

Yine, Komisyon mültecilerin şahsi statüsüyle ilgili incelemeye alacağı konular üzerinde Yüksek Komiserlikten bilgi talep edebilecektir.

Her iki Kuruluş, karşılıklı olarak diğerini ilgilendiren konuların görüşülmesi sırasında toplantıda bir temsilci bulundurmak üzere davet edilecektir.

Ayrıca, bazı bilgilerin gizlilik karakterlerinin korunması için gerekli olan önlemlerin alınması koşuluyla, Yüksek Komiserlik ve Komisyon Genel Sekreteri, mültecilerin şahsi statüsüne ilişkin durumlarda kendilerini karşılıklı olarak ilgilendirecek mahiyetteki bütün dokümantasyonu birbirlerine ileteceklerdir.

D. Avrupa Ekonomik Topluluğu⁴

Uluslararası Kişisel Hal Komisyonu, görev alanına giren konularda son olarak 14 Temmuz 1983 tarihinde Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile bir anlaşma yapmıştır.

Buna göre Komisyon, genel kurul toplantıları gündeminde yazılı tüm sorunlardan AET'yi haberdar edecektir.

AET de ahvali şahsiye, şahıs ve aile hukuku ile vatandaşlık ilgili incelemeye aldığı tüm sorunlardan Komisyonu haberdar edecektir. Komisyon ise, kendisine havale edilen bu konuları inceleyerek, çalışmalarının soncundan bilgi verecektir.

Ayrıca, her iki kuruluş üyelerine diğeri tarafından hazırlanan sözleşmeleri imza etmelerini ve onaylamalarını ya da katılmalarını tavsiye edeceklerdir.

AET, Komisyon genel kurul toplantılarına, kendisini ilgilendiren sorunların görüşülmesi sırasında temsil edilmek üzere davet edilecektir.

' Görüldüğü üzere Komisyon, Avrupa'da kurulmuş bulunan aynı amaca yönelik bütün uluslararası kuruluşlarca sıkı bir ilişki ve işbirliği içerisinde bulunduğu gibi, Birleşmiş Milletlerin ilgili kuruluşlarıyla da ahenkli bir çalışma düzeni kurmuştur.

Bu özelliğiyle Komisyon, hızlı nüfus hareketleri, toplumsal yaşamda meydana gelen değişimler ve ahvali şahsiye konularında ortaya çıkan gelişmeler karşısında önemi ve değeri gittikçe daha belirli bir hal alan uluslararası bir kuruluş halini almıştır.

III. KOMİSYONUN ÇALIŞMALARI

Uluslararası Kişisel Hal Komisyonu, kuruluş amacına uygun olarak üye devletler arasında mevzuat birliğinin sağlanması, bu mümkün olmadığı takdirde sözleşmeler yoluyla ahvali şahsiye konusunda ortak uygulamalar sağlamaya yönelik bir çalışma içerisine girmiştir.

Bu çerçeve içerisinde, Komisyon çalışma ve araştırmalarını üç ana konuda yoğunlaştırmıştır:

- Sözleşme tasardan,
- Tavsiye kararları,
- Dokümantasyon çalışmaları.

⁴ Avrupa Ekonomik Topluluğu önceleri bir ekonomik ilişki olarak başladığı için bu adla anılmış, daha sonra kapsamlı gelişmelerle Avrupa Birliğine dönüşmüştür.

Üye devletlerin ahvali şahsiye mevzuatı arasında ahenk teminini hedef tutan sözleşme taşanları hazırlamak, Komisyonun en önemli görevleri arasındadır.

Sözleşmelerin Hazırlanması

Bir milli seksiyonca hazırlanan sözleşme önerileri Genel Sekretere gönderilir. Genel Sekreter de bu öneriyi görüşlerini almak üzere en çok bir ay içinde diğer milli seksiyonlara ulaştırır.

Bu öneriler Büro için belirlenen süreden en az iki ay önce gerekçeli raporla birlikte Büro gündeminde yer almak üzere Genel Sekreterliğe ulaştırılmış olmalıdır.

Bir sözleşme metni Genel Kurulda kabul edilmekle kesinleşir. Ancak, Genel Sekreterlik tarafından sadece maddi hatalar ve gramer yanlışlıkları düzeltilebilir.

Bununla birlikte, bir milli seksiyon bu metinde bir değişiklik veya ilave önerisinde bulunursa, yeni metinle birlikte ayrıntılı gerekçeli rapora, değiştirilmesini istediği metni kabul eden Genel Kural toplantısından sonra üç ay içinde Genel Sekreterliğe bildirmek zorundadır.

Bu öneri Büroya sunulur. Büro öneri üzerinde gerekli inceleme ve değerlendirmesini yaptıktan sonra, yeni bir metnin kabulüne gerek olup olmadığını kararlaştırır. Şayet Büro kabul etmezse, eski metin muhafaza edilir.

Komisyonun önemli çalışmalarından birisi de tavsiye kararlarının hazırlanmasıdır. Tavsiye kararları uygulanması zorunlu olmamakla birlikte tavsiye niteliğinde olup, üye devletlerin mevzuatlarının ahenkleştirilmesi yönünden büyük önem taşımaktadırlar.

Tavsiye kararlarının hazırlanmasına gelince, onlar da bir milli seksiyon, Büro veya bu amaçla özel olarak oluşturulmuş özel bir komisyonun önerisi üzerine hazırlanır. Büro tarafından düzenlenen tasan, Genel Kurulun tasvibi ile kabul edilir.

Genel Kurulca kabul edilen metin ve gerekirse gerekçeli rapor, Genel Sekreter tarafından ilgili üye devletlere ulaştırılır.

Komisyonun en önemli faaliyetlerinden biri de kuşkusuz devletlerin dokümantasyon ihtiyacının karşılanmasına yönelik çalışmalardır. Bu amaçla, Komisyon tüm üye devletlerin ahvali şahsiye mevzuatını 12 dokümantasyon fişi halinde toplamıştır. B öylece, üye ülkelerin ahvali şahsiye mevzuatındaki farklılıklar ortaya konmuş; bunların sözleşmeler yoluyla giderilmesine çalışılmıştır.

Üye devletlerin ahvali şahsiye mevzuatını tek dilde birleştiren 12 dokümantasyon fişi ad ve konu itibarıyla şöyledir:

Fiche 1 - La personne: Şahıs

- A - Şahsiyetin başlangıcı
- B - Şahsiyetin sonu

Fiche 2 - La nationalité: Vatandaşlık

- A - Vatandaşlığın kazanılması
- B - Vatandaşlığın kaybı
- C - Vatandaşlığın muhafazası
- D - Vatandaşlığın yeniden kazanılması
- E - Vatandaşlığın ispatı
- F - Kanun uyumsuzlukları.

Fiche 3 - Le nom: Ad

- A - Soyadı
- B - Adı

Fiche 4 - Le domicile et la résidence: İkametgâh ve oturlan yer

- A - Kanuni ikâmetgâh
- B - Meslek ve görev sebebi ile ikâmetgâh
- C - İkametgâh yeri değişmesi
- D - Oturlan yer

Fiche 5 - Organisation du service metropolitain de l'etat civil: Kişi halleri hizmeti teşkilatı

- A - Nüfus memura (tayin, görev, sorumluluk)
- B - Medeni hal sicilli
- C - Kişi hallerinin kontrolü

Fiche 6 - Règles communes aux divers actes de l'etat civil: Çeşitli kişi halleri belgelerinde ortak kurallar

- A - Belgelerin düzenlenmesi
- B - Sahte, hatalı, yanlış belgeler
- C - Aleniyet, kaziyi muhkeme

Fiche 7 - Regles particulieres aux divers actes de l'etat civil: Çeşitli kişi halleri belgelerinde özel kurallar

- A - Doğum akdi
- B - Nesep düzeltme ve tanıma akitleri
- C - Evlenme akdi

D - Boşanma kararları

E-Ölüm akdi

F - Diğer akitler

Fiche 8 - Les actes de l'etat civil hors du Territoire metropolitain: Ana vatan dışındaki ülkelerde (Dominyon ve sömürgelerde) kişi halleri işlemleri

Fiche 9 - Les actes de l'etat civil en droit international: Uluslararası hukukta kişi halleri işlemleri

A - Yabancı ülkelerde vatandaşların kişi halleri işlemleri

B - Ulusal topraklar üzerinde yabancıların kişi halleri işlemleri

C - Kişi halleri belgelerinin uluslararası değişimi,

Fiche 10 - Le mariage: Evlenme

A - Olumlu şartlar

B - Engeller

C - Şekil şartı

D - Evlenmenin ispatı

E - İtiraz ve evlenme formasyonu

F - İptal ve fesih ve sonuçları

Fiche 11 - La dissolution et le relachement du lien conjugal: Evlilik bağının gevşemesi ve zeval

A - Boşanma sebep

B - Usul

C - Muhakeme aşaması

D - Hukuki sonuçları

Fiche 12 - La legitimisation: Nesep düzeltilmesi

A - Düzeltme şartları

B - Ana bakımından düzgün nesep davaları ve ispatı

C - Baba bakımından nesep düzeltme şartları ve ispatı

D - Düzgün olmayan nesep

1 - Tanıma ve sonucu

2 - Hakim kararı ile düzeltme

E - Zina veya fücür mahsulü çocuk

F - Evlat edinme yolu ile nesep düzeltilmesi

Komisyon, önemli çalışmalarını 1 Eylül 1985 tarihinde Uluslararası Pratik Nüfus Kılavuzunu (Guide Pratique Internationale de l'Etat civil) kabul ederek devam etmiştir. Böylece, uygulamada nüfus idarelerinin ihtiyaç duyabilecekleri bilgilerin karşılanması amaçlanmıştır. Ayrıca, üye devletlerin mevzuatında meydana gelebilecek değişikliklerin de ilave edilerek, kılavuzun güncelleştirilmesi esas alınmıştır.

Öte yandan Komisyon, 1985 yılında İsviçre'nin Basel ve özellikle 1986 Paris ve 1987'de Lizbon'da yapılan genel kural toplantılarında, aktüel hukuk konularını da gündemine almayı kararlaştırmıştır. Bunlar arasında şahsın ve aile hukuku açısından önemi gittikçe artan İslam hukukunun uygulanmasından doğan soranlar ile insanda suni döllenme teknikleri gibi konular başta gelmektedir.

Komisyon çalışmalarının ürünleri üye ülkelerin bugünkü yaşantısını etkilemekle kalmamakta; bu çalışmalar aynı zamanda yarının gereksinmelerini de karşılayacak bir yönde gelişmektedir.

Bu durumu ile Komisyon uzun vadede kurulması amaçlanan Avrupa siyasal birliğinin ahvali şahsiye yönünden temellerini oluşturma fonksiyonunu ifa etmektedir. Yapmış olduğu sözleşmelerle bu konudaki başarılı çalışmalarını sergilemiş ve önemli bir uluslararası kuruluş haline gelmiştir.

IV. KOMİSYON SÖZLEŞMELERİ VE TAVSİYE KARARLARI

Uluslararası Kişisel Hal Komisyonu, benzer uluslararası kuruluşlara oranla verimli ve sonuç veren çalışmalar yapan bir kuruluştur. Bu çalışmalar sonucunda 25 tane sözleşme ve 8 adet tavsiye kararı kabul edilmiştir.⁵

A. Sözleşmeler

Uluslararası Kişisel Hal Komisyonu, başta doğum, evlenme ve ölüm olayları ile bunlar hakkında karşılıklı bilgi verilmesini öngören sözleşmeler olmak üzere, vatandaşlık, tanıma, nesep düzeltilmesi ve isim gibi konularda sözleşmeler hazırlamıştır.

Bu amaçla hazırlanan 25 sözleşmenin isimleri ile imza yer ve tarihleri aşağıda gösterilmiştir:

1. Yabancı Memleketlerde Kullanılmak Üzere Verilecek Nüfus Kayıt Hülasası Suretleri Hakkında Sözleşme (Paris, 27 Eylül 1956),
2. Ahvali Şahsiye ile ilgili Belge Örneklerinin Parasız Verilmesi ve Tasdikten Muaf Tutulması Hakkında Sözleşme (Lüksemburg, 26 Eylül 1957),
3. Ahvali Şahsiye Konusunda Milletlerarası Malumat Teatisi Hakkında

⁵ Uluslararası Kişisel Hal Komisyonu Sözleşmeleri, onları imzalayan ülkelerin önceden kararlaştırılan belli sayıdaki kısmının onaylanmasından sonra yürürlüğe girmektedir.

Sözleşme (İstanbul, 4 Eylül 1958),

4. Ad ve Soyadlarının Değişikliğine İlişkin Sözleşme (İstanbul, 4 Eylül 1958),

5. Evlilik Dışı Çocukların Tanınmalarını Kabule Yetkili Makamların Yetkilerinin Genişletilmesi Hakkında Sözleşme (Roma, 14 Eylül 1961),

6. Meşru Olmayan Çocukların Ana Bakımından Nesebinin Tesisine Ait Sözleşme (Brüksel, 12 Eylül 1962),

7. Yabancı Memleketlerde Yapılan Evlenme Merasiminin Kolaylaştırılması Hakkında Sözleşme (Paris, 10 Eylül 1954),

8. Vatandaşlığın Kazanılması Konusunda Karşılıklı Bilgi Verilmesi Hakkında Sözleşme (Paris, 10 Eylül 1964),

9. Kişi Halleri işlemlerinin Düzeltilme Kararlarına ilişkin Sözleşme (Paris, 10 Eylül 1964),

10. Bazı Ölümün Tesbitine Ait Sözleşme (Atina, 14 Eylül 1966),

11. Evlilik Bağına İlişkin Kararların Tanınması Hakkında Sözleşme (Lüksemburg, 8 Eylül 1967),

12. Evlenme ile Nesep Düzeltilmesi Hakkında Sözleşme (Roma, 10 Eylül 1970),

13. Vatandaşlık Hallerinin Sayısının Azaltılmasına Dair Sözleşme (Bern, 13 Eylül 1973),

14. Ad ve Soyadların Nüfus Kütüklerine Yazılış Şekline ilişkin Sözleşme (Bern, 13 Eylül 1973),

15. Uluslararası Bir Aile Cüzdanı ihdasına ilişkin Sözleşme (Paris, 12 Eylül 1974),

16. Çok Dilde Nüfus Kayıt Örnekleri Verilmesine ilişkin Sözleşme (Viyana, 8 Eylül 1976),

17. Bazı işlem ve Belgelerin Tasdikten Muaf Tutulmasına Dair Sözleşme (Atina, 15 Eylül 1977),

18. Evlilik Dışında Doğan Çocukların Tanınmasına Dair Sözleşme (Münih, 5 Eylül 1980),

19. Ad ve Soyadlarına Uygulanacak Kanuna ilişkin Sözleşme (Münih, 5 Eylül 1980),

20. Evlenme Ehliyet Belgesi Verilmesine Dair Sözleşme (Münih, 5 Eylül 1980),

21. Farklı Soyadı Belgesi Verilmesine İlişkin Sözleşme (La Haye, 8 Eylül 1982),

22. Mültecilere idari Yardım Konusunda Milletlerarası işbirliğine Dair Sözleşme (Basel, 3 Eylül 1985),

23. 4 Eylül 1958 Tarihinde İstanbul'da imzalanan Ahvali Şahsiye Konusunda Milletlerarası Malumat Teatısı Hakkında Sözleşmeye Ek Protokol (Patras, 6 Eylül 1989),

24. Ahvali Şahsiye Cüzdanlarının Tanınmasına ve Güncelleştirilmesine İlişkin Sözleşme (Madrid, 5 Eylül 1990),

25. Ahvali Şahsiye Belgelerindeki Bilgilerin Kodifikasyonuna İlişkin Sözleşme (Brüksel, 6 Eylül 1995).

Komisyonca hazırlanmış olan sözleşmelerin iç hukukumuz bakımından önemi büyüktür. Ülkemiz de bu sözleşmelerden 20'sini imza etmiştir. "Ad ve Soyadlarına Uygulanacak Kanuna İlişkin Sözleşme" ile "Mültecilere İdari Yardım Konusunda Milletlerarası İşbirliğine Dair Sözleşme"yi ise imza etmemiştir. İmza edilen sözleşmelerden ilk 18 tanesi ve 20 nolu "Evlenme Ehliyet Belgesi Verilmesine Dair Sözleşme" TBMM tarafından onaylanmış ve yürürlüğe girmiştir.⁶

Ayrıca, 23 numaralı sözleşme olarak kayda geçen "4 Eylül 1958 tarihinde İstanbul'da imzalanan Ahvali Şahsiye Konusunda Milletlerarası Malumat Teatısı Hakkında Sözleşmeye Ek Protokol", 24 numaralı "Ahvali Şahsiye Cüzdanlarının Tanınmasına ve Güncelleştirilmesine İlişkin Sözleşme" ve 25 numaralı "Ahvali Şahsiye Belgelerindeki Bilgilerin Kodifikasyonuna İlişkin Sözleşme" de Ülkemiz tarafından imzalanmış olup, onaylanması için gerekli çalışmalar devam etmektedir.

B. Tavsiye Kararları

Komisyon, sözleşmeler dışında tavsiye kararları (recommandation) hazırlamak suretiyle üye devletlerin şahsın ve aile hukuku mevzuatının ahenkleştirilmesini amaçlamaktadır.

Uluslararası Kişisel Hal Komisyonu, bugüne kadar üçü mültecilere, üçü nüfus kütük ve kayıtlarına, biri evlilik hukukuna ve biri de nüfus kayıtlarının bilgisayara geçirilmesine ilişkin olmak üzere sekiz adet tavsiye kararı almıştır.

Bu tavsiye kararlarının isimleri şunlardır:

1. 28 Temmuz 1951 Tarihli Cenevre Sözleşmesi Uyarınca Mültecilere Belge Verilmesine ve Verilen Belgelerin Tanınmasına İlişkin Tavsiye Kararı,
2. Evlilik Hukukuna İlişkin Tavsiye Kararı,
3. Güney-doğu Asya Mültecilerinin Kimliklerine İlişkin Tavsiye Kararı,

⁶ Uluslararası andlaşmaları uygun bulma, Anayasamızın 90 inci maddesine göre ancak bir kanunla mümkündür. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş uluslararası andlaşmalar kanun hükmünde olup, bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz.

4. Nüfus Kütüklerinin ve Kayıtlarının Aleniyetine İlişkin Tavsiye Kararı,
5. Nüfus Kayıtlarının Ahenkleştirilmesine İlişkin Tavsiye Kararı,
6. Nüfus Kayıt Örneklerinin Ahenkleştirilmesine İlişkin Tavsiye Kararı,
7. Nüfus Kayıtlarının Bilgisayara Geçirilmesine İlişkin Tavsiye Kararı.

Tavsiye kararlarının hukuki açıdan bağlayıcı özelliği bulunmamaktadır. Ancak, üye ülkelerin ahvali şahsiye mevzuatlarında birlik ve beraberlik sağlanması yönünde tavsiye ve telkin edici mahiyettedir.

SONUÇ

Uluslararası Kişisel Hal Komisyonu nüfus, vatandaşlık, aile hukuku, şahsın hukuku gibi konularda çalışmalar yapmak, ülkeler arasında meydana gelen nüfus hareketleri dolayısıyla şahıslar ve devletler açısından ortaya çıkan sorunlara çözüm bulmak ve ileride kurulması düşünülen Avrupa siyasal birliğinin ahvali şahsiye yönünden temellerini atmak amacıyla faaliyet gösteren uluslararası bir kuruluştur.

Komisyon bugüne değin yaptığı çalışmalarla bu yönde büyük gelişmeler kaydetmiş ve üye ülkeler arasında mevzuat yönünden başarılı çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bu meyanda hazırlanan 25 sözleşme ve 8 adet tavsiye kararı, üye ülkelerin onayına sunulmuş ve büyük ölçüde kabul edilerek üye ülkelerin mevzuatına kazandırılmıştır. Böylece gerek kişiler, gerekse devletler açısından ortaya çıkan soranlar büyük ölçüde çözümlenmiştir.

Bu alandaki verimli çalışmalarıyla Komisyon, işlevini başarıyla yürütmekte ve yeni yeni konulara el atarak ahvali şahsiye alanında ortaya çıkan her türlü sorunu daha başından çözme faaliyetlerini başarıyla sürdürmektedir.

YÖNETİM ZORLUKLARI

Çev.: İbrahim ÖZÇİMEN

Yahyalı Kaymakamı

Ortak Zorluklar

Günümüzde, kurumların Genel Yönetici Müdürleri (CEO) ile hükümetin Genel Seçilmiş Memurların karşılaştıkları zorluklar birbirine çok benzemektedir. Örneğin, her iki grupta:

- Nihai sonuçlarına bakmaksızın, uzun dönem yerine kısa dönemi tercih ettiren ezici baskılarla,
- Büyük, genellikle sonuç vermeyen bürokrasilerin yönetilmesi ile ilgili soranlarla,
- Değişikliğin ne kadar istendiğini gözardı ederek değişikliğe karşı çıkan iç ve dış güçlerle,
- Özel ilgi gruplarının (lobilerin) baskılarıyla-genellikle aynı lobilerin,
- Yaratıcı, üretici kişilerin bulunup, elde tutulmasındaki güçlüklerle,
- Yeni fikirlerin, yeni yaklaşımların yaratılması veya bulunması ile ilgili soranlarla,
- Organizasyonun dışındaki bireylerle ve kuramlarla ortak kararların alınmasındaki güçlüklerle,
- Sınırlı sermayenin, genellikle sınırsız ihtiyaçlar için kullanılmaması için güvence altına alıp, eşit paylaşılması ile ilgili zorluklarla karşılaşmaktadırlar.

Genel ve özel organizasyonlarda ortak olarak görülen yönetim zorluklarının bu benzerliği, büyük bürokrasilerin yönetiminde karşılaşılan genel soranların dışına çıkar. Aynı dış güçlerin çoğu, hem genel hem de özel organizasyonların faaliyet gösterdikleri çevreleri etkilemektedirler. Örneğin, 1980 yılında hazırladığı "Geleceği Düşünmek" adlı raporunda Ekonomik Kalkınma Komisyonu (CED), 1980'li yıllarda iş dünyasının karşılaştacağı çok önemli sorunların bazılarını belirlemiştir (Schift 1980).

* Bu konu, Strategic Planning for Local Government, Roger L. Kemp, 1993, s. 286-296'dan tercüme edilmiştir. -

Belirlenen bu sorunlar arasında, nüfus bilgisinde ve iş gücünde meydana gelen değişiklikler, çalışmanın değişen niteliği, büyüyen uluslararası bağıllık, alınan ekonomik kararların halk tarafından sorgulanması, enflasyon, vergiler, hükümet düzenlemesi, iş dünyasının değişen sosyal rolü, sermaye için artan rekabet, birçok geleneksel sanayinin çöküşü ve bunun iş kayıplarıyla sonuçlanması ve mali olarak yasal emeklilik programlarının sürdürülmesinde görülen sorunlar yer almaktadır. Bu iş sorunlarının herbiri aynı zamanda bir hükümet sorunudur.

Yine buna benzer, "Ülkeyi Bekleyen Gelecekteki Fırsatlar ve Sorunlar" adı altında 1983 yılına ait bir raporda, Amerikan Temsilciler Meclisinin, Enerji ve Ticaret Komisyonu, ülkenin karşı karşıya olduğu on temel, uzun vadeli sorun belirlemiştir (Kongre 1983). Bu saptanan sorunlar arasında, iş gücünde, uluslararası ticarete, bilgi teknolojisinde, hükümet kuramlarında, eğitimde, doğal kaynakların ve yiyeceğin kıtlığında, halka sağlanan alt yapı hizmetlerinde, silahlanmada, araştırma ve kalkınmada ve sağlık bakımındaki değişiklikler yer almaktadır. Bu hükümet sorunlarının herbiri, iş dünyasının da bir sorunudur.

Bazı örnekler, hem genel hem de özel sektörlerdeki Genel Yönetici Müdürlerin (CEO) ve kuramların karşılaştığı sorunlardaki bu benzerliği ortaya koymaktadırlar.

- İş Gücü-Amerikan iş gücünün artışı dramatik bir şekilde yavaşlamaktadır. Sonuç olarak, günümüzdeki işçiler, 2000 yılındaki iş gücünün % 80'den fazlasını teşkil edecektir. Bu nedenle ülkenin ekonomisini yenilemesindeki başarısı, bugünkü iş gücünü ne kadar iyi muhafaza edip, yükseltebildiğine şiddetle bağlı bulunmaktadır. Hem hükümet hem de iş dünyası çalışanları, bu aynı mevcut çalışanlardan meydana gelecektir (Choote 1982).

İşçi sendikalarının gelecekteki yasal durumu ve rolü, sendikalar, devlet hizmetleri, yüksek teknoloji ve diğer büyük sendikalaşmış endüstrilere geçilmesiyle, eski endüstrilerdeki boşalan üyelikleri telafi etme çabalarına girdiklerinden, pek açık bir şekilde belli değildir.

1990'lı yılların ortalarına kadar, iş gücüne yeni giren yaklaşık üç kişiden ikisini kadınlar oluşturacaktır. Henüz Amerikadaki özel ya da genel hiçbir kurum, kadınları istenilen düzeyde kendi iş gücüne dahil edebilmiş değildir.

ikinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan çocuk patlaması jenerasyonu (kuşağı), kariyerlerinin ortasında yeni terfiler için rekabet halinde olduklarından, iş alanında parçalanmaların olması muhtemeldir.

- Ticaret ve Yatırım-Amerikan ekonomisi çok sıkı bir şekilde global ekonomiyle iç içe örülmüştür. Amerikanın, global ekonomideki performansı giderek piyasalardan, rekabete dayalı finansman bulunmasından ve diğer ülkelerin belirledikleri "Endüstriyel Hedef" stratejilerinden daha çok etkilenmektedir. İleriki yıllarda, ticaret giderek daha önemli bir hale gelecek olmasına rağmen, Dünyanın

ve Amerika'nın ticaret politikaları ve mekanizmaları yeterli düzeyde değildir. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması, her yıl Amerikan ekonomisine 120 milyar dolarlık katkıda bulunan hizmet sektörünü içermemektedir. Gümrük tarifelerinin ihlal edilmesine karşı sağlanan güvenlik kaideleri, artık eskimiş ve etkisiz bir hal almışlardır. Amerika, diğer ülkelerin ticaret ve yatırım uygulamaları konusunda temel bir bilgiye sahip değildir ve ticaret ortaklarımız, Amerikan ürünlerine karşı bir dizi haksız, tarifesiz ticaret ve yatırım engelleri koymaktadırlar.

- Halka Sağlanan Altyapı Hizmetleri-Ülkenin temelde halka sağladığı alt yapı hizmetlerinde meydana gelen zayıflama iyice yaygınlaşmıştır. Yeterli sayıda ve iyi işlev gören yollar, köprüler, su ve pis su arıtma sistemleri, limanlar, okul binaları, kütüphaneler, parklar ve kamu binaları ve bunun gibi diğer bütün hizmetler, Amerikan ekonomisine ve her vatandaşın yaşam kalitesine göre esas alınmıştır. Halâ, ulusal, devlet ve yerel hükümetlerin, bu esas zorluğa hitap edebilecek çok az sayıda politikası veya programı bulunmaktadır. Öncelikler mevcut değildir, yeterli finansman sağlama mekanizmaları oluşturulmamıştır, araştırma yok denilecek kadar sınırlı yapılmaktadır. Halkın karar verme mekanizması, federal ve devlet hükümetleri, arasında parçalara ayrılmaktadır ve özel ve genel sektörler arasındaki sorumluluklarda belirgin bölünmeler bulunmaktadır.

- Bilgi Teknolojileri-Bugün, bilgi teknolojileri, sağlık, savunma, siyaset ve eğitim dahil insan etkinliklerinin çoğu yönünü etkilemektedir. Teknolojilerin bu yaygınlığı, bir dizi uğraşılması gereken kritik sorunlar yaratmıştır. Yurtdışında, diğer ülkeler, sınırlarına, bilgi akımına karşın, Amerikanın denizaşırı ülkelere olan yatırımlarını engelleyen bariyerler dikmektedirler. Ülke içinde ise, bilgiye yaklaşma ve kullanabilme yeteneğinde, toplumun bölümleri arasındaki boşluğu da büyümektedir. İş dünyasının ve bireylerin şu anda sahip oldukları bu yaygın bilgi, gizliliğin korunmasına acilen ihtiyaç duyulması gibi bir sonuç doğurmuştur. Henüz, ne hükümet ne de çoğu kurum, bu önemli bilgi sorunlarına değinebilecek yeterli sayıda politikalara sahip değildir.

- Hükümet Kurumları-Hükümet kurumları, kullanışsız, can sıkıcı bir hale gelmiştir. Özellikle, temel sorunlarda bir görüş birliğinin sağlanması giderek zorlaşmaktadır, hükümetin yerinden yönetimine karşın merkezileştirilmesi konusundaki tartışma, alternatiflerin ve neticelerin açıkça anlaşılmasından ziyade uzlaşmazlık (boşlaf) şeklinde devam etmektedir, seçim süreçleri, vatandaşların kendilerini güçsüz hissetmelerine, devlet hükümetlerini silip süpürmekte olan referandum hareketlerini canlandırmaktadır ve hükümet, iş sahipleri ve işçiler arasındaki ilişki, birlik içinde olmaya duyulan ihtiyaç ciddi boyutlardayken bile birbirlerine zıt gitme şeklinde devam etmektedir.

- Eğitim-Ülkenin eğitim sistemi bir çöküş içerisinde. Sayısı giderek artan raporlar, anaokulundan üniversiteye kadar olan halk eğitiminin yetersiz olduğunu

belgelemişlerdir. Üniversite seviyesinde yeni mezunların hünelerleri, toplumun ihtiyaclarına uymamaktadır. Halk eğitimi programları da, ülkenin sanatsal eğitim ihtiyaclarını karşılayamamaktadır. Gerçekte, eğitim ve öğretimin her seviyesinde stratejik ileri görüşlülük olmadığından, ödemelerde, kadrolarda, müfredat programında ve Amerika'nın ihtiyaclarıyla bağlantılarda eksiklikler bulunmaktadır.

- Doğal Kaynaklar ve Yiyecek-Amerika ve müttefikleri petrol ithaline bağımlı olmaya devam etmekte olup, petrol stoklarının azalmasına maruz kalmaktadır. Dünya çapında 800 milyondan fazla insan, kabul edilen günlük kalori ihtiyacından daha fazlasını tüketmektedir. Ayrıca, Amerika'nın sadece Zaire, Zimbabwe, Güney Afrika ve Sovyetler Birliği gibi ülkelerde bulunan stratejik materyallere giderek artan bağımlılığı, ülke ekonomimiz ve ulusal güvenliğimiz için ciddi bir tehlike oluşturmaktadır.

Yurt içinde, içme suyunun bulunmaması, kötüleşmesi kesin olan son derece önemli bir ülke sorunudur. Örneğin, gelecekteki iki on yıllık dönem süresince, Texas, Oklahoma, Nebraska, Kansas, Yeni Meksika ve Colaradonun Yüksek ovalarındaki yeraltı su kaynaklarının azalması, birçok çiftçiyi 1930 yılında olan düşük verimli kuru toprak çiftçiliğine dönmek zorunda bırakacaktır. Sonuç olarak, Amerika'daki tüm sulak tarla üretiminin % 25 inden fazlası yok olacaktır. Son zamanlarda bu çiftlikler, ülkenin et ihtiyacının % 40'dan fazlasını ürettiğinden, Amerikan gıda ve yiyecek tedarikinde değişiklikler olması, kaçınılmazdır.

- Silahlanma-Dünyanın silahlanma stoku, rekor düzeylerde olup, silahlar giderek, belirgin denge bozucu etkilerle az gelişmiş ülkeler arasında yaygınlaşmaktadır. Devam eden silahlanma görüşmelerine ilaveten, gelecek on yıl, şu sorunların ortaya çıktığına tanıklık edecektir; üretimi, nakliyesi ve saklanması sırasında kimyasal ve biyolojik silahların güvenliği; uluslararası terörizmi kesme yolundaki çabalara Amerika'nın katılımı ve millî güvenlik konusunda ilave kural yapan mekanizmalara duyulan gereksinim.

- Araştırma ve Kalkınma-Teknolojik yenilik ile birleşen Kalkınma ve Araştırma, uzun zamandır Amerika'nın rekabete dayalı olan avantajının dayanağı olmuştur. Ancak bugünkü eğilimler, bizim geçmişteki performansımıza ve yabancı rakiplerimizin performansına ilişkin olarak, Amerika'nın yeniliklerinde bir çöküş olmaktadır. Hükümetin temel araştırma ve kalkınma için yaptığı borçları konsolide etmedeki önemine ve ileri teknolojik yenilikleri koruma ve düzenlemede hükümetin önemli rol oynamasına rağmen, ülke araştırma ve kalkınma ve endüstriyel yenilik ve teknoloji için gereken etraflı bir politikaya sahip değildir. Sonuç olarak, hükümet aktivitelerinin iş kavrayışları üstü kapalı kalmaya devam etmektedir.

- Sağlık Maliyetleri-Sağlık harcamalarının, şu anda Net Millî Üretimin % 10'unu aşiyor olmasına rağmen, bu harcamalar ileriki yıllarda kesinlikle artacaktır. Nüfus arttıkça bu yükselen sağlık masrafları, hükümete ve sağlık faydalanan ko-

ruması sağlayan işverenlere ve bireylere muazzam talepler doğurtacaktır. Sağlık masraflarının kontrol edilmesi yolundaki çalışmalar, ülkeyi, sunulan hizmetlerin kalitesi kadar sağlık hizmetine ulaşmak konusunda kritik seçenekler yapmak zorunda bırakacaktır.

Aynı zamanda bu nüfusun yaşlanan ve artan yaşam beklentisi, yoğun ve uzun süreli sağlık bakımı gibi sağlık hizmetlerinin belirli türlerine olan taleplerin artmasına neden olacaktır. Değişen göç kalıplan, bu taleplerin nerede en yoğun olacağını belirleyecektir.

-Bu, sadece hem hükümeti hem de iş dünyasını etkileyecek önceden görülebilir uzun vadeli değişikliklerin kısmi olarak listelenmesidir. Global (birbirine) bağımlılıkların ve hızlı-adım değişikliğin olduğu bir dünyada, organizasyonların geleceği önceden görüp ona göre plan yapmaları ve ona göre hareket etmeleri gerekir.

İyi yönetilen kurumların ve yakın zamanda bazı hükümetlerin de kompleks çevrelerinde iyi anlayıp işletmek için stratejik ileri görüş kavramlarını uyguluyor olmasının nedeni kesinlikle budur. Stratejik ileri görüş teknikleri, yöntemleri ve araçları, bu organizasyonların çalışma ortamlarını belirleyen belirli olayları ve ortaya çıkan eğilimleri tanımlayıp analiz edebilmelerine, organizasyonlarının temel hedeflerini belirlemelerine, stratejik planlar yapmalarına ve bu planları yaptıkları etkinliklere bağlamalarına olanak verir.

Stratejik İleri Görüşün Yoksunluğu

Özel sektörde ortaya çıkmış olan stratejik ileri görüşlülük kavramlarının ıslah edilmesi ve yenilenmesi, hükümetteki yönetimin niteliğinin iyileştirilmesi açısından büyük umut vaatmektedir. Ve hükümet yönetiminin niteliği, bir iyileştirmeye gereksinim duymaktadır.

Hükümet yönetiminin niteliğindeki bu eksiklikler, iki temel kategoriye ayrılabilirler. Birinci kategori yönetseldir. Örn; günlük faaliyetlerdeki yetersizlik-'ler, birçok halk hizmetlisinin cevap vermeyen hizmeti, birçok hükümet memurunun akılsızca ve düşüncesizce yönetimleri, zayıf satın alma yöntemleri ve yavaş karar verme.

ikinci kategori, stratejik eksikliklerdir: Uzun vadeli eğilimlerin ve olayların sonuçlarının tanımlanıp değerlendirilmesine az önem verilmesi, açık hedeflerin yoksunluğu, zayıf ya da varolmayan stratejik planlama süreçleri, planlar ve etkinlikler arasındaki sınırlı bağlar ve değerlendirme ve geribildirim mekanizmalarının yoksunluğu.

Hem yönetsel hem de stratejik yetersizliklerin bir sonucu olarak, bugün Amerikan hükümeti, hükümet her nasılsa önemsizmiş gibi yönetilmektedir. Konunun Mecliste kabulü, politikaların sunumu, ödeneklerin Mecliste kabulü,

programların yapılması ve kuralların ve düzenlemelerin çıkması çok sık olarak gerçek başarıyla bir tutulmaktadır. Ancak niyet ve sonuçlar arasındaki çatlak çok büyüktür.

Bunun sebebi, yönetimin ve sonuçların kendiliğinden, büyük ölçüde hem seçimsel siyasette ve halkın iş dünyasındaki gerçek idaresinde gözden kaçırılmasıdır. Sonuç olarak, hakikatte Amerika'da hükümetin 82.000 biriminin hepsi, geleceği önceden tahmin eden temel yöntemler ve araçlar olmaksızın, bilinmeyenleri göze alarak veya şu anda bile tutarlı olarak işleyerek çalışmaktadır.

Eğer hükümet gerçekten de önemsiz olsaydı, kötü yönetimi de-yönetimsel ve stratejik-az önemli olurdu. Ancak bunun tam karşısı doğrudur. Federal, devlet ve yerel hükümetler, vergi, harcama ve düzenleme etkinliklerinin farklı bir sıralaması yoluyla, ülkedeki tüm ekonomik ve sosyal kararları etkilemektedir. Şimdi hükümet, hemen hemen altı Amerikan işçisinden birine işvermekte ve ülkenin yıllık Net Milli Üretiminin üçte birinden fazlasını talep etmektedir. Hükümetin kararları, etkinlikleri ve pasifliği, sosyal hedefleri belirlemekteki ve güvenli bir milli savunmayı sürdürme çabalarını olduğu kadar, ülkenin ekonomik performansını da etkilemektedir.

Sırf, Federal sistemin bünyesindeki güçlerin yeniden paylaşılması kendiliğinden, ve hükümet yönetimine etkili hükümet organizasyonlarını iyileştirmeyecektir. iyileşme ancak, şu andaki sorunu gördükçe çare bulmak şeklindeki yönetimin, bunun sebeplerinin, sonuçlarının ve değişikliği kolaylaştırması beklenen etkinliklerin büyüklüğünün anlaşılmasına derinden bağlı dikkatli ve pragmatik (uygulamalı) yaklaşımlarla gerçekleştirilir.

Hükümetin yönetimindeki yönetsel yetersizliklerin büyüklüğü, sonuçları ve maliyeti tekrar tekrar belgelendirilirken, hükümet yönetimindeki stratejik yetersizlikler, daha az belirgindir. Bunun sebebi, stratejik yetersizlikler, doğal olarak daha uzun vadelidir ve yönetsel zayıflık olduğundan sıklıkla gizlenmekte ve yanlış nitelendirilmektedir. Bununla beraber, eldeki sınırlı bilgi halk sektörünün iç sorumluluklarının yer aldığı bazı önemli alanların stratejik yönetiminde görülen rahatsız edici bir durumun altını çizmektedir. Halk iş gücünün, hükümet harcamalarının, düzenlemenin ve vergi ödemenin yönetimi gibi. Bazı örnekler, planlama, işletme ve daha etkili değerlendirme yöntemleri arasındaki iyileştirilmiş bağ kadar, daha sistematik bir önseziş, hedef belirlemeye ve stratejik planlama yöntemlerine ihtiyaç duyulduğunu gösterecektir.

Halkın Çalışma Gücü

Gerçekte, Amerikan toplumundaki tüm kararları, büyük ölçüde hükümet işçileri etkilemektedir. Böylece yetkili hükümet yönetimi, toplumun etkili işlev görmesini sağlamakla yükümlüdür.

Halen, federal ve devlet yönetimleri, memurlukta mesleki kariyerin çökmesine müsaade etmektedir. Aynı zamanda, birçok yetkili potansiyel siyasi olarak atananlar, düşük ücretler, meslekten bıkkınlık ve Washington D.C (NAPA 1983) gibi şehirlerde yaşamın ve geçim maliyetlerinin yüksekliğinden dolayı, hükümet içinde çalışmaya istekli değildirler. En rahatsız edici olanı, ne federal ne de devlet ve yerel hükümetlerin, mesleki hizmetin bozulmasına engel olacak, siyasi atananların çeşitliliğini çekici yapacak ya da iyi nitelikli işçilere halk hizmetini daha cezbedici yapacak uzun vadeli politikalarının olmamasıdır.

Eğer özel sektör hükümetin yaptığı gibi müdürlerini seçseydi, Genel Yönetici Müdürleri (CEO), şirket başkanı bütün başkan yardımcıları, bütün yönetim kademesindeki müdürler ve çoğu demirbaş müdürler, görevlerinden atılırlardı ve en az, 4-8 yıl arası yerleri başkası tarafından işgal edilirdi. Onların yerine gelenlerin çoğu hiç ya da çok az mesleğe ilişkin tecrübeye ve hatta bu mevkiiler için gerekli profesyonellik seviyesinde bir eğitime sahip olamazlardı. Bu durumlarda, bir işin başarıyla idare edilmesi güç olabilir. Bu tamamiyle federal, devlet ve yerel hükümetlerdeki kıdemli mevkiilerin doldurulma şeklidir.

Kıdemli vali danışmanları arasındaki devrilme oranı, yıllık yaklaşık % 33'dür (CSPA 1976). Geçen 14 yıllık süre boyunca federal düzeyde, sekiz Ticaret Bakanı, yedi Devlet Bakanı ve altı idare ve Bütçe Dairesi yöneticisi görev yapmıştır. Yüksek oranda devrilme, her federal acentada görülür. Bu koşullarda, programların devamlılığını sağlamak zordur.

Geçmişte, federal düzeydeki siyasi memurlar arasındaki yüksek orandaki devrilmeler, kıdemli mevki yöneticilerinin devamlılığıyla telafi edilmiştir. Ancak, bugün, bu mevkideki memurların olağanüstü yüksek seviyedeki istifaları ve emeklilik durumları, hükümetin etkili bir şekilde işlev görmesini tehdit etmektedir. Gerçekten de, tüm kıdemli yöneticilerin yarısı- 7000 kadar en yüksek düzeydeki memurların 3500 kadarı- 1979 yılından beri Federal hükümeti terk etmişlerdir (USGAO 1983).

Hükümet yönetiminde karşılaşılan bu kriz, istenilir olmamasına rağmen Kıdemli Yönetici Servisini (SES) başlatan 1978'deki Sivil Servis reformunun doğrudan bir sonucudur. Bu sistem Sivil Servis korumalarını yok etmiş, yeniden atamalarda esnekliğe olanak vermiş ve artması askıda kalan işler için ücret artışını da temin etmiştir. Ancak bu sistem başarısızdır, en azından belirtilen amaçları açısından. Özellikle, ikramiyeler için seçilebilir kıdemli yöneticilerin sayısı yarıya indirilmiştir, yeniden atanmalarla ilgilenen yetkilileri, kariyer sahibi memurların istifa etmelerini cesaretlendirmede kullanılmışlardır ve kariyer eğitimi azaltılmıştır. Benzer zayıflıklar, yüzlerce devlet hizmetlisi, her yönetim değişikliğinde görevden atıldıklarından, devlet hükümetinde de rastlanmaktadır.

Şu andaki uygulamaların sonuçları belki de en iyi Ekonomik Kalkınma Komisyonunun, "Halkın İş Gücünü İyileştirme Yönetimi" adlı raporunda dile getirilmiştir.

Bazı halk görevlileri, özel işteki yüksek maaş, prestij ve ya tatmin olmadan dolayı görevlerinden ayrılmaktadırlar; özel sektörde mesleklerinin karşılığı az olanlar kendilerini aldatılmış ve kırgın hissetmektedirler ve bir çoğu ödemelerde ve çalışma koşullarında sezdikleri eşitsizliklerle, politik yollarla savaşılmaya karar vermişlerdir. Kasaca, düşen moralin rahatsız edici işaretleri bulunmaktadır (CED 1977).

CED'in (Ekonomik Kalkınma Komitesi) belirttiği gibi, hükümet idaresindeki en önemli konulardan biri, insan gücünün etkili kullanımıdır. Zaten, hükümet kendi tabiatıyla iş yoğunluğu olan bir mercektir; böylece hükümet hizmetlerinin verimliğindeki iyileşmeler, yoğun bir şekilde, hükümet işçilerinin iyileştirilmiş yönetimi ve performansına bağlıdır.

Düzenleme

Hükümet, bankaları ve finansal kuramları, iş-yönetim ilişkilerini, kamu kuruluşlarını, pazar yerindeki rekabeti, iletişimleri, ulaşımı, kamu güvenliğini, sağlığı, çevreyi, birçok mesleğe girişi ve çoğu vatandaşı ve iş dünyasını etkileyen geniş bir dizi aktiviteyi düzenlemektedir.

Son yıllarda, hükümetin yaptığı düzenleme, sosyal ve ekonomik hedeflerin yerine getirilmesinde belirli bir rota olmuştur. 1970'li yıllarda sosyal ve ekonomik programların finanse edilmesi için yeterli para yardımı tahsis edilmesini sağlayamayan federal ve devlet hükümetleri, düzenleyici nitelikteki güçlerini yaygınlaştırdılar ve bu süreçte program maliyetlerini vatandaşlara, iş dünyasına ve hükümetin aşağı tabakalarına yüklemiştir. Böylece, 1970 yılında sadece 30 federal düzenleyici acentası varken, bu rakam 1980 yılında 100'ü aşmıştır. Buna benzer bir düzenleyici patlaması devlet düzeyinde de meydana gelmiştir.

Bu düzenlemeler, iş dünyasına ve katta hükümetin kendisine çok masraflı olmuştur. Örneğin, 1980 yılında, iş dünyası hava, su ve çevre kirliliğini azaltma çabalarına 34 milyar dolar harcamışken, hükümet 11.5 milyar dolar harcamıştır. Bedensel özürülülere, en verimli hizmetin sağlanması gibi bu gereksinimlerin bazıları tamamlandığında birçok yerel hükümeti tamamen iflasın eşiğine getirmesi kaçınılmaz olurdu. Yine benzer şekilde, devletler manda altına aldığı yerel hükümetleri gerekli parasal yardımın artırılması için yeni yollar bulmalarını zorlamaktadır (USBC 1983).

Bazı düzenlemelerin açıkça görülen önemine ve diğerlerinin de gereksiz yükselmelerine rağmen, toplam düzenleme maliyetlerinin ve kârlarının güvenilir tahminleri yapılamamaktadır. Federal seviyede düzenleme politikalarının ayrıntılı

bir odak noktası bulunmamaktadır, yine federal, devlet ve yerel acentalar arasında düzenleme politikaları açısından bir koordinasyon bulunmamaktadır.

Hükümet Harcamaları

Yoğun olan kirlilikte, aynı işi iki defa yapmada ve ihmal etmede açıkça görülen stratejik ileri görüşün eksikliği, aynı zamanda, federal, devlet ve yerel hükümetlerin yapmış olduğu yıllık 1 trilyon dolardan fazla harcamayı da nitelendirmektedir.

Örneğin, ülkenin halk işleri için yaptığı harcamaları düşünün. Amerika'nın halka sağladığı temel altyapı hizmetleri, düzeltiliyor ya da yerine yenileri konuyor olmasından çok daha hızlı bir şekilde yıpranmaktadır. Halk için harcamaların 60 milyar dolardan fazlası yıllık olarak, halka sağlanan altyapı hizmetlerinin, standartlarının, gelecekteki yatırım malzemelerinin değişmez tahminlerinin ya da sorumlulukların açıkça paylaşılmasının demirbaşının yokluğunda yapılmaktadır. Ülkenin halka sağlanan alt yapı hizmetlerinin bozulmasına ilişkin dokümanlar bulunmasına rağmen, 5 sentlik yakıt vergisi gibi birkaç aktivite alınmıştır. Şu açıkça görülmektedir ki, bu temel altyapı hizmetlerindeki devam eden bozulma, ekonominin canlılığını ortadan kaldıracak, tüm vatandaşların yaşam kalitesini azaltacak ve sonuçta yapılan tüm aktivitelerin maliyetini arttıracaktır (Choote ve Walter 1981).

Stratejik ileri görüşün yoksunluğu, ülkenin istihdam ve beceri geliştirme politikalarını, programlarını ve kuramlarını da nitelendirmektedir. Hızlı teknolojik ilerlemeler ve yurt dışında artan rekabet yeni ve iyileştirilmiş iş hünelerine daha fazla talep doğurmuştur. Aynı zamanda, iş gücünün büyüyen bir bölümü, bu tür zorluklarla karşılaşmaya hazır değildir. Örneğin, her Amerikan yetişkininden beşi, işlevsel olarak görevini yapan, okuma yazma bilmeyen, bir iş ilanını okuyamamakta, bir iş başvurusunu dolduramamakta veya doğru olarak değişiklik yapamamaktadır. İşli olan yetişkinler arasında, işlevsel olarak, okuma yazma bilmeme oranı % 36'dır.

Federal, devlet ve yerel fonların 10 milyar dolardan fazlası her yıl, halkın becerilerini geliştirme programlarına harcanmaktadır. Bu nedenle, bu beceri eğitimi problemi, parasızlık değil, daha ziyade ne-yapılması gerektiği şeklindeki ortak stratejik ileri görüşünün olmamasıdır.

Sonuç olarak, şu andaki ve gelecekteki beceri eğitimi ihtiyacındaki temel veri, sınırlı ve az kullanılmaktadır, beceri geliştirme eğitimindeki altyapı hizmetlerinin modası geçmiştir. Her mesleğe ait beceriler (daktilo kullanımı gibi) artık kullanılmaz hale gelmektedir ve federal işten çıkarılmış işçilerin yeniden beceri eğitimi programları 22 farklı çabadan oluşan etkisiz bir labirente dönüşerek parçalanmaktadır. Dahası, 20 devletten fazlası, beceri eğitimi programları ile işverenleri arasında henüz bir bağ kurmuş değildirler. Güneşli devletlerin, özel işçi

beceri eğitimini, özel işverenin özel ihtiyaçlarına bağlayan son derece başarılı gelenek halini almış beceri eğitimi programlarında öncülük ettikleri bir teknik (Choote 1982).

Vergilendirme

Ülkenin vergi sistemi karışıktır ve etkisizdir. Net Milli Üretimin 300 milyar dolar kadarı, şu anda vergilenmeyen gizli ekonomi içinde bulunabilir. Vergi kanunları ve düzenlemeleri, o kadar karışıktır ki, uzmanlar, sayısı artan meseleler konusunda aynı fikirdedirler; çoğu iş alanları ve çoğu vatandaşlar, vergi tablolarını tamamlamada bir uzman yardımcıya ihtiyaç duymaktadırlar ve çoğu ekonomik yatırım seviyesinin ve tabiatının, yoğun bir şekilde vergi sonuçlarından etkilendiği bilinmektedir.

Üreten tarafın ekonomik deneyimdeki federal vergilerin azalması, ülke tarihindeki en büyük hesap açığını yaratan etkiye sahip olmuştur. Sonuç olarak, federal hükümet, devlet ve yerel hükümetlere birçok kritik sorumluluklar yüklemiştir. Hazırlıksız devlet ve yerel hükümetler için, bu ilave sorumlulukların ortadan kaldırılması yıllar alabilecek zor mali ve yönetsel yükler doğurmuştur.

Ama belki de en önemlisi, ülkenin vergi sistemindeki karışıklık, bu sistemdeki artan adilsizlik ve ceza görmeyen vergi kaçakçılarındaki görünür artış, vergi sisteminin en değerli avantajını aşındırmaktadır: Amerikan vergi mükelleflerinin vergi ödemedeki inancını ve gönüllülüğünü.

Sınırlı İleri Görüşlülüğün Sonuçları

Bu örnekler ne eşsizdir ne de ayırıdır. Bunlar sadece, planlama ve düzenli değerlendirmelere bağlı operasyonların, stratejik planların, hedeflerin ve ileri görüşün yokluğunda meydana gelen düzensizliği göstermektedirler. Bu temel halk yönetimi işlevlerinin yokluğu, altı temel yol ile hükümet politikalarının, kuramlarının ve programlarının işlemlerini güçleştirmektedir:

1. Parçalanmış ve düzensiz idare uygulamalar, halkın ihtiyaçlarının ayrıntılı görünümüne ve bu ihtiyaçların karşılanmasında özel sektörün veya hükümetin kendine özgü seviyelerinde rollerinin verildiği ayrıntılı bir tarifnameye olanak vermektedir. Bu ayrıntılı aktiviteler için düzenli bir ortam olmadan, diğer kararlara ilişkin olarak tek bir kararın alınması bile düşünülmez.

2. Açıkça belgelenmiş ihtiyaçların ve iyi anlaşılan önceliklerin genellikle halkın aktivitelerine ve harcamalarına hükmeden hükümetin belirsiz harcama politikasının yokluğunda, bu yardım amaçlı harcamalar, oyların ve aktivitelerin diğer program ve projelerin desteklenmesi amacıyla karşılıklı değişildiği siyasi değişikliğin bir aracı olmuştur-halkın ihtiyaçlarını ve menfaatlerini gözlemeksizin.

3. Bu ortamda, kısa dönemli faydalar, uzun dönemli hedeflere tercih edilmektedir. Halk harcamaları bir çeşit yardım kaynağı olarak düşünüldüğünde, ne kadar çok hayati önem taşısa da uzun vadeli çabaları sürdürebilecek koalisyonların kurulması ve devam ettirilmesi zor olur. Sonuç olarak, çoğu siyasi lider, para yardımı gören ve tek bir yılda tamamlanabilen programları desteklemektedirler. Ne yazık ki, ülkedeki önemli sorunların çoğu-önemli altyapı hizmetlerinin yeniden inşa edilmesi endüstriyel toplumdaki meslekler için iş gücüne yeni beceriler kazandırılması, enflasyoncu olmayan uzun süreli ekonomik gelişmenin yeniden canlandırılması ve savunma kapasitemizin yeniden kurulması gibi-finance etmesi ya da tamamlaması on yıllık ya da daha fazla bir süre alacaktır. Ülkenin bu temel yaklaşımlarına bu tür yaklaşımlar, kaçınılmaz olacak sosyal ve ekonomik travmaya yol açacaktır.

4. Yatırım gereksinimlerini ve bunları karşılayacak yolları saptayan tutarlı stratejiler olmadan, savunma, sosyal programlar, araştırma ve kalkınma ve halka ait altyapı hizmetleri için hazırlanan belirli halk yatırım planları, sistemli olarak açıkça ifade edilemezler. Ne hükümet liderleri ne de halk, güçlenen Milli Savunma kapasitelerindeki işin ve eğitimin rolü ya da uzun dönem ekonomik gelişmede halk hizmetlerinin önemi gibi değişik halk işlevleri arasındaki kritik bağları belirleyemezler.

5. Hükümetin bir düzeyindeki düzensiz idare uygulamaları kolaylıkla diğer düzeylere transfer edilebilirler. Böylece, hükümetin belirsiz harcama politikası, devlet ve yerel hükümetlerin, sorumluluklarını tutarlı bir şekilde planlayıp yönetmelerini neredeyse imkansız hale sokmaktadır.

6. Hükümet limitindeki yasal olmayan etkili halk ve özel sektörün ortaklaşa aktivitelerindeki düzensiz idari uygulamalar. Anlaşılması güç maliyetler, gecikmeler ve bürokrasiden dolayı, özel şirketler sık sık hükümetle iş yapmaktan kaçınırlar. Özel işverenlerin, açıkça desteklenen beceri geliştirme programlarına gönüllü katılımları, Amerikan toplumundaki temel kurumlar arasındaki bu önemli, yıkımın sayısız örneklerinden sadece bir tanesidir.

Bu kitapta açıklanan stratejik ileri görüşlülük ve yönetim tekniklerinin tanıtımı, hükümet idaresine tutarlılık getirilmesinde ilk adımlar olabilir. Bununla beraber, bu yoldaki çabaların başarılı olması, hükümetin faaliyet göstereceği siyasi çevreyi belirleyen güçlerin bilinmesini gerektirecektir.

İZ BIRAKAN MÜLKİ İDARE AMİRLERİ/5 HÜSEYİN ÖĞÜTÇEN

Mehmet ALDAN
Emekli Vali

Cumhuriyet kuşağından yetişen Mülki İdare Âmirleri'nin en güçlü temsilcilerinden olan Hüseyin Öğütçen; imarcılığı ile tanınmış, turizm ve özellikle termâl turizmi konularında çok başarılı eserler vermiş, iz bırakmış Valilerimizdendir.

KISA YAŞAM ÖYKÜSÜ

19 Nisan 1923 tarihinde Edime İli İpsala İlçesi'nin Sarıcaali Köyü'nde doğdu.

İlköğrenimini, üç sınıflı köy ilkokulunu bitirdikten sonra İpsala İlkokulu'nda tamamladı. Ortaöğrenimini Edirne'de ve yükseköğrenimini Siyasal Bilgiler Okulu'nda (Siyasal Bilgiler Fakültesi) yaptı. Ankara Hukuk Fakültesi'nde farklı derslerden sınava girerek diploma aldı.

1947 yılında İçişleri Bakanlığı Mahallî İdareler Genel Müdürlüğü'nde Maiyet memuru olarak Devlet hizmetine girdi. 1948 yılında Ankara Maiyet Memurluğu'na nakledildi. Bu görevde iken Çiçekdağ Kaymakam Vekili ve Dikmen Bucak Müdürü olarak çalıştı.

15. Dönem Kaymakamlık Kursu'nu "Takdire Lâayık" derece ile bitirdi. Çekilen kur'a sonunda Meriç Kaymakamlığı'na atandı. Burada 31.12.1950 - 5.11.1951 tarihleri arasında hizmet gördükten sonra askerlik görevini yapmak üzere ilçeden ayrıldı.

Bu görevden sonra sırayla: Bigadiç, Burhaniye, Gönen, Pasinler kaymakamlıklarında hizmet gördü. Bu ilçelerde gösterdiği başarılı çalışmalarından dolayı Hakkâri Valiliği'ne atandı. Bunu, Niğde, Antalya, İzmir ve Kocaeli Valilikleri izledi.

7 Ocak 1986 tarihinde, kendi isteğiyle emekli olan Hüseyin Öğütçen, İzmir'e yerleşti. Nermin Hanımla evli olup iki kızı vardır.

HİZMETLERİ

Hüseyin Öğütçen, "Bir İdarecinin Zamanla Yarışı" adıyla yayımladığı anı kitabıyla, bütün hizmetlerinin ve eserlerinin ayrıntılı bir şekilde izlenmesine olanak sağladı. Buna göre çalışmaları özet olarak şöyle sıralanabilir:

MERİÇ KAYMAKAMLIĞI (31.12.1950 - 5.11.1951)

Hüseyin Ögütçen burada, "Meriç İlçesi 1951 Yılı Çalışma Proramı"nı yapmakla işe başladı. Daire amirlerinin ve köy muhtarlarının katılmalarıyla gerçekçi bir program ortaya koydu. Valiliğin onayını aldıktan sonra hızla uygulamaya geçti. Daha sonraki görev yerlerinde de aynı yolu izledi.

O, program konusundaki görüşünü adı geçen yapıtında şöyle ifade etmiştir: "Yıllık çalışma-programları ve uygulama sonuçları yöneticinin çalışma azmini, başarısını, yeni eserler yaratma arzusunu ve gücünü gösterir, (s. 89)

Demokratik bir yöntemle gerçekleştirilen Meriç Çalışma Programı'nın sıkı bir şekilde uygulanması sonucunda; ilçe köylerinin birçoğu okula, yola, içme suyuna kavuşturuldu. Köylerin tümü J.telefon santralına bağlandı. Bu arada, Bulgaristan göçmenlerinin yerleştirilmeleri ve üretici duruma getirilmeleri için çaba sarfedildi.

BIGADIÇ KAYMAKAMLIĞI (29.12.1952 - 6.9.1954)

Hüseyin Ögütçen, askerlik hizmetinden sonra göreve başladığı Bigadiç İlçesi'nde; bayındırlık, millî eğitim, tarım, sağlık ve köycülük konularına öncelik tanıdı. Ortaokul yapımını gerçekleştirdi. Çalışmaları Takdîrname ile ödüllendirildi.

Bigadiç aynı zamanda, Ögütçen'in, öğretmen Nermin Hanımla, ömür boyu sürecek mutlu evliliğinin gerçekleştiği bir hizmet yeri oldu.

BURHANİYE KAYMAKAMLIĞI (8.9.1954 - 24.7.1960)

Hüseyin Ögütçen, Burhaniye İlçesinde, çalışma programlarına "Köy gelirlerinin artırılması" ve "Köy mezarlıklarının yapılması" maddelerini de ekledi ve bu doğrultuda çalışmalarda bulundu.

Terkedilmiş bulunan eski cezaevi binasını, gerekli değişiklik ve onarmalardan sonra "Şehir Klübü"ne dönüştürdü. Kadınlar cezaevini yıktırarak yerine "Akşam Kız Sanat Okulu"nu yaptırdı. Bu çalışmaları, kurduğu "Güzelleştirme Demeği" eliyle yürüttü. Kaymakamlıkça dağıtılan tüketim mallarına eklenen yüzdelere halktan sağlanan bağışlarla dernek gelirini oluşturdu.

İlçenin bütün köylerine, imece ile standart yollar yaptırdı. "Nüfus başına bir karış yol" ilkesiyle köy sokaklarına 35 Km'den fazla Tavşanlı tipi kaldırım yaptırarak çamurlanmayı önledi.

Hüseyin Ögütçen'in meslek yaşamında Burhaniye'nin yeri büyüktür. Çünkü burada ilk kez, turizm konusuna eğilme ve yaratıcı gücünü gösterme fırsatını yakaladı. Ören Kızı Kenti'ni kürdü.

Ören

Kaymakam Ögütçen, ilçenin ihtiyaç ve imkânlarını araştırdığı ilk günlerde, Örentepe'yi (Yılanlı Tepe) gördüğü zaman, burada bir kıyı kentini gerçekleştirme coşkusu bütün varlığını sarmış; bütün düşüncesi, bunun gerçekleştirilmesi noktasında odaklanmıştı.

İlk iş olarak Örentepe arazileri Belediye adına satın alındı ve "Örentepe Mavi Sahil 99 Evler Sınırlı-Sorumlu Yapı Kooperatifine yüksek fiyatla satıldı. Buna karşılık Belediye de, plâj tesislerini gerçekleştirdi. Sitenin yol, su ve elektrik ihtiyaçlarını karşıladı.

Bugün Ören'de yerli ve yabancı turistlerin rahatlıkla kalabilecekleri otel, motel, pansiyon ve kampinglerde 3000'den fazla yatak vardır. Ülkemizin ilk turistik kıyı kenti olan Ören'i, kurucusu şöyle tanımlıyor: "kamuya açık tesisleri, tek katlı sevimli evleri ile asırlık meçe ve çam ağaçları arasında yeşillikler ve rengârenk çiçekler içinde saklı bir cennet..." (s. 118)

Kaymakam Ögütçen, Ören Kooperatifinin kurulması sırasında halkın gösterdiği duraksama ve kararsızlığı gidermek amacıyla ve genel istek üzerine girdiği kooperatif ortaklığından, Gönen Kaymakamlığına atanması üzerine, hissesini devrederek ayrıldı.

Ögütçen'in Burhaniye'de gerçekleştirdiği hizmetler ve yatırımlar, bu ilçeden ayrıldıktan 32 yıl sonra 10.2.1992 tarihinde TBMM Bütçe Komisyonu'nda övgüyle dile getirildi.

GÖNEN KAYKAMLILIĞI (25.7.1960 - 5.8.1964)

Hüseyin Ögütçen, 27 Mayıs 1960 Harekâtından sonra Gönen İlçesine atandı. Bu aşamada, bir valiliğe tayini söz konusu olmuş ise de, hem ilçenin çalışma olanaklarını ve halkın isteğini dikkate alarak, hem de kıdemini valilik için yeterli bulmayarak bu konu üzerinde durmadı.

Gönen Kaymakamı ve Belediye Başkanı olarak hemen plânlı ve programlı bir çalışmaya girişti*. Köylerin yol, su, okul gibi alışılmış hizmetlerinin yanında üç ana konuya el attı. Bunlar: Şehir Parkı, Gönen Kaplıcaları ve Denizkent idi.

Şehir Parkı

Kasabanın içindeki eski mezarlığı, bazı çevrelerin güçlü direncini kırarak her kesimden halkın rağbet ettiği aydınlık, huzurlu modern bir parka dönüştürdü. Bu yüzden adı "Mezarlığı Park Yapan Kaymakam"a çıktı.

* 1963 Yılı Çalışma Programı, Türk İdare Dergisi'nin 282. sayısında yayımlanmıştır.

Gönen Kaplıcaları

Gönen, ülkemizin en eski kaplıca merkezlerinden biriydi. Ancak, Belediye'ye ait Yeşil Otel ve Derman Oteli ihtiyacı karşılamıyor, yeni bir kaplıca oteline gereksinim duyuluyordu. Durumu saptayan Kaymakam Ögütçen "Gönen Kaplıcaları İşletmesi Anonim Şirketi"ni kurdu. Girişimi destekleyen halk, çıkarılan ortaklık paylarından yeterince satın aldı. Türlü iyileştirme (tedavi) ünitelerini kapsayan "Parkotel" böylece gerçekleşti.

Suyu, özellikle romatizma, siyatik ve kadın hastalıklarına iyi gelen kaplıca, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nca Sıhhi Tedavi Merkezi olarak kabul edildi ve şifa arayan yerli ve yabancı ziyaretçi sayısı giderek arttı. Parkotel, Türkiye'de ısıtmada jeotermal enerjiden yararlanan ilk sağlık kurumu oldu. Yine Türkiye'de ilk olimpiik yüzme havuzu, Gönen Kaplıcalarında gerçekleştirildi. Daha sonraki yıllarda Gönen, modern iyileştirme ünitelerine sahip 280 yataklı "Yıldızotel"e kavuştu.

Hüseyin Ögütçen, Gönen kaplıcalarına ilişkin görüşünü, adı geçen yapıtında şöyle özetlemektedir: .

"Büyük bir tedavi merkezi ile yeni otellere ve diğer yan tesislere gereksinim vardır. Kaplıca yönetiminin politikacıların etkisinden, akraba, arkadaş, partili kayırmacılığından uzak; ekonomik kurallara, termal turizmindeki gelişmelere uygun bir düzeye çıkarılması gerekiyor. Aslında Gönen'de termal turizminin gelişmesi için her türlü olanak ve potansiyel vardır,"(s. 145)

Gönen Kaymakamlığı döneminde, Ögütçen'in göreve bağlılık derecesini kanıtlayan bir olay yaşanmıştır:

Tahirova Türk-Alman Örnek ve Tatbikat Çiftliği'nde yapılan bir toplantıda, çiftliğin Kaymakamlıkla ve çevre köylerle ilişkisi tartışılmıştır. Ögütçen de, köyden yetişen bir aydın olarak görüşlerini belirtmiş, Almanya Tarım Bakanlığından gelmiş olan konukların ilgisini çekmiştir. Kendisine, 15 günlük bir Almanya gezisi önerisinde bulunulmuştur.

O sırada eşini Gönen Kaplıcalarına getirmiş olan Turizm Bakanı Cihat Baban, durumu öğrenince Kaymakam'a, Bakanlığı adına Avusturya, Almanya ve Fransa'da büyük kaplıca merkezlerinde üç aylık bir inceleme gezisinde bulunmayı önermiş ve dönüşte ülkeye daha fazla yararlı olacağını söylemiştir. Ancak, Parkotel ve Şehir Parkı çalışmaları hızla sürdürülmekte ve sürekli bir denetimi gerektirmekte olduğundan, kaymakamın isteği üzerine bu süre 15 güne indirilmiştir. 25 Mayıs 1961 günü başlayan gezi sırasında, önce Almanya'da tarım ve hayvancılık konularında, sonra da Almanya, Avusturya, ve İsviçre'de turizm ve kaplıcalar alanlarında incelemelerde bulunmuş; 1963 yılında da Baden-Baden'de toplanan Uluslararası Balneoloji Kongresi'ne katılmıştır.

Denizkent

Hüseyin Ögütçen, ikinci plâj sitesini Kınalar Köyü'nde, Marmara Denizi kıyısında "Denizkent" adıyla gerçekleştirdi.

Denizkent'in yeri Hazine'den ve halktan satın alınarak Gönen Belediyesi adına tapuya bağlandı. Hazırlanan plânda kıyı bandı kamuya açık turistik tesislere ayrılmıştı. Bu kısımda plâj ve spor tesisleri, otel ve moteller, gece klübü, diskotek ve lokantalar yer alıyordu. Özel kişilere ait evler denizden en az 220 metre geride yapılabilecekti. Tüm evler geniş bahçeler içinde, tek katlı ve pansiyonculuğa olanak sağlayacak şekilde plânlanmıştı.

Ögütçen Denizkent'i, kuracağı bir kent ormanı ile taçlandırmak istiyordu. Bunun için Orman Genel Müdürlüğü'nce görevlendirilen Orman Mühendisleri ile boş bir arazide incelemelerde bulundu. Kaymakam öylesine coşkulu konuşuyor, kurulacak orman ve öteki tesisler hakkında o derece ayrıntıya giriyordu ki, Orman Mühendislerinden biri: "Hayâli ne geniş adam, rüyada gibi konuşuyor..." diye mırıldanmaktan kendini alamamıştı. Mühendisler kurulunun, kurulacak ormanın pahalıya mal olacağından bahisle verdikleri olumsuz rapora karşın, Kaymakam 30 dekarlık bir alanda ağaç dikimini başlattı ve başarı kazandı.

Belediye Başkanlığı kıyı bandında yapılması plânlanan motelleri, yüzme havuzunu, gece kulübünü, diskoteki, tenis ve mini golf alanlarını Yap-İşlet-Devret yöntemi ile ihale etti ve yapım işleri süresinde gerçekleştirildi. Anlaşmaya göre, 20 yılın sonunda tesis tümüyle Belediyeye geçecekti, öyle de oldu.

Plânlanan konutların yapımı için de, "Denizkent 66 Evler Yapı Kooperatifi" kuruldu. Gerekli arsalar uygun fiatlarla kooperatife devredildi. Daha sonra da, "77 Evler Yapı Kooperatifi" ve "88 Evler Yapı Kooperatifi" kuruldu. Bu kooperatifler büyük ölçüde amaçlarına ulaştı.

Bu arada Denizkent'in Kınalar Köyü sınırları içinde kalmasının, gelişmeyi sınırlayacağı düşünüldükçe önce Gönen Belediyesinin "Mücvir sahası"na, sonra da sınırları içine alındı. Bu işlemle gözetilen amaç, hem Belediye olanaklarından yararlanmak hem de Tahirova Çiftliği'nde çalışan Almanlarla Ankara Devlet Konservatuvarında görevli Almanların kooperatiften konut edinmelerini sağlamak ve bu yoldan Almanya ile turistik ilişkiler kurmaktır. Ancak resmi işlerin uzaması yüzünden, Almanlar ortaklık paylarını devretmek zorunda kalmışlardı.

İmar Plânlarının, özel amaçlarla sık sık değiştirilmesinin karşısında olan ve çok duyarlı davranan Hüseyin Ögütçen, Denizkent'i gecekondulamaktan ve plânsız yapılaşmaktan korumak amacıyla hazırlattığı "Denizkent Gelişme Plâni"ni, yeni atandığı Pasinler İlçesine giderken Ankara'ya uğrayarak İmar ve İskân Bakanlığı'na onaylattı.

Öğütçen Gönen'de görev yaptığı sürece, kooperatife ortak olma, hattâ bedelsiz hisse verme önerilerini sürekli geri çevirmişti. Ancak, Hakkâri Valiliği sırasında, Gönen Belediye Başkanı ve Encümen üyelerinden oluşan bir kurulun yenilenen önerilerini, subasman düzeyindeki bir yapının bedelini ödemek koşuluyla benimsemiş ve konutun yapımını tamamlatmıştı.

Şimdi hâlâ, sitede temeli atılan her yapı, her türlü düzenleme ona heyecan vermekte; durup dinlenmeden, aşkla şevkle geçen hizmet yıllarını anımsatmaktadır.

PASINLER KAYMAKAMLIĞI (19:8.1964 - 6.7.1967)

Pasinler de, kaplıca yönünden zengin bir ilçeydi. Kaymakam Öğütçen, Selçuklulardan kalma büyük Çermik, Osmanlılar tarafından yaptırılan Ali Paşa Kaplıcaları ile Soğuk Çeşme (Soğuk Çermik) Kaplıcalarını onarttı. Yeniden 36 odalı, 72 yataklı bir kaplıca oteli yaptırdı ve hizmete açtı. Ayrıca modem tedavi ünitelerini kapsayan bir sağlık merkezinin yapımını başlattı.

Halk için modem banyo tesisleri ve kapalı yüzme havuzu yaptırdı. Yerel olanaklarla, merkezde lise binasının temelini attı. Yirmiden fazla köyde kavaklık tesis etti.

Sağlık konulan dışında Pasinler Kalesi'ni onarttı, yolunu yaptırdı. Belediye önündeki terkedilmiş bahçeyi parka dönüştürdü. Kurduğu sulama amaçlı kooperatif eliyle 277.000 dekar arazinin sulanmasını sağladı.

HAKKÂRİ VALİLİĞİ (8.7.1967 -14.9.1970)

Hüseyin Öğütçen'in Hakkâri Valiliği'nde gerçekleştirdiği yatırımlar ve hizmetler şöyle özetlenebilir:

— 1968 yılında 500 öğrencilik Sanat Enstitüsünün, 250 öğrencilik pansiyon binasının ve 12 Öğretmen lojmanının temeli Başbakan Süleyman Demirel tarafından atıldı.

— 18 derslikli lise binası ile 200 öğrencilik pansiyon binasının yapımına başlandı. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce 100 öğrenci için pansiyon binası yaptırıldı.

— 1969 yılında Çukurca, Uludere, Beytüşşebap ve Şemdinli İlçelerinde 12'şer derslikli ortaokul ve öğretmen lojmanları yapımına başlandı.

— Aynı yıl Beytüşşebap'ta 520 öğrencilik Bölge Yatılı Okulu'nun temeli atıldı.

* Kendisini Denizkent'te ziyaretlerim sırasında, sitenin geniş ve aydınlık sokaklarında gezinir söyleşirken, çok zaman Denizkent'in kuruluşundan, geçirdiği aşamalardan, daha yapılması gereken işlerden söz eder; plân ve projeye aykırı yapımları tek tek gösterir ve yakınırdı. Vaktiyle kuzey Avrupa ülkelerinden gelen turistlerin doldurdukları motellerin, şimdilerde, Belediye personeline ve partili yandaşlara tahsis edilmesini eleştirirdi.

- Köy okulları yapımına, okuma-yazma kursları çalışmalarına hız verildi.
- Şemdinli-Ruborok Yolu'nun yapımına başlandı.
- iller Bankası'ndan Belediyeye sağlanan ödenekle merkezde Cilo Otelı yaptırıldı.
- Beytüşşebap'a 3 Km uzaklıkta Ilıcak Köyü'ndeki şifalı sıcak su için iki yüzme havuzu yaptırıldı. 20 odalı bir motelin yapımına başlandı.
- Merkeze bağlı Otluca Köyü'nde ve Beytüşşebap'ta 2 hidrolik santral kuruldu.
- Köy yollar ve içme sulan çalışmaları hızlandırıldı.
- Şemdinli'de orman durumunda olan çitlenbiklerin Antep Fıstığı'na aşılması çalışmalarına hızla devam olundu.
- Önemli boyutlarda olan kaçakçılık olaylarıyla etkin bir savaşımlı başlatıldı.
- Gençler için spor kulüpleri kuruldu, yarışmalar düzenlendi. Kayak sporu başlatıldı.
- Hakkâri için büyük bir ihtiyaç durumunda olan Vali Konağı yaptırıldı.

Üç yıla sığdırılan bu altyapı çalışmaları, Doğu'yu görmeden, yeterli bilgi edinmeden "Cumhuriyet döneminde Doğu ihmal edilmiştir" diye hüküm yürüten kişiler için anlamlı, öğretici ve uyarıcı olmalıdır...

Hüseyin Ögütçen, Hakkâri Valisi iken, Amerika Birleşik Devletlerinde bir kısım meslektaşlarıyla birlikte incelemelerde bulundu. Sınır olayları ile ilgili olarak Tahran'da yapılan toplantılara katıldı.

İçişleri Bakanı Faruk Sükan tarafından, sağlık durumu ile ilgili olarak Batı illerinden birine atanacağı kendisine açıklandığında, Hakkâri'de pek çok yeni işe başladığını, halkın desteğini sağladığını, bu yüzden bir süre daha Hakkâri'de kalmak istediğini açıkladı: Bunun üzerine iki yıl daha Hakkâri'de hizmet gördü.

NİĞDE VALİLİĞİ (18.9.1970 - 28.6.1971)

Sağlık ve jeotermal enerji kaynağı olarak kaplıcaları "Doğanın insanlara bir lütfu" olarak tanımlayan Vali Ögütçen, Niğde İli'nde de, ilgi ve yetki alanına giren bir kaplıca buldu: Çiftahan Kaplıcaları.

Ancak, tesislerin yenilenmesi, modern tedavi yöntemlerinin uygulanması gerekiyordu. Kaplıca bölgesinin haritasının yaptırılması ile işe başlandı. Daha sonra yerleşim plânı, imar uygulama plânı, kaplıca tedavi merkezi ve otel projeleri hazırlatıldı. Açık ve kapalı yüzme havuzları ile eğlence merkezine de plânda yer verildi. İl Özel idaresi olanakları ve sağlanacak kredilerle yapım çalışmalarına başlanması plânlandı. Özel banyoların, kaplıca tedavisi merkezinin ihalesi yapıldı ve inşaatı başlatıldı.

Öğütçen'in, "Ortadoğunun Kaplıca Merkezi Çiftehan" başlıklı raporundan da Turizm Bakanlığı'nca, uzun yıllar kaplıcalar konusunda kaynak eser olarak yararlanıldı.

Vali Öğütçen, şehir merkezinde yer alan kale duvarlarını ve burçlarını onarttığı gibi, "mezbelelik ve çöplük" görünümünde olan kale alanını da park olarak düzenletti. Aynı yerde bulunan Alâaddin Câmii'ni ve zarif saat kulesini onarttı.

Büyük ölçüde üretimi yapılan Niğde elmasının değerlendirilmesi için de çaba gösterdi. Daha önce başlatılmış olan girişimleri sonuçlandırmaya çalıştı.

ANTALYA VALİLİĞİ (18.7.1971 -29.7.1975)

Vali Öğütçen, Antalya'nın turizm potansiyelini gözönünde tutarak bu konuya önem ve öncelik verdi. Ele aldığı ve gerçekleştirdiği veya gerçekleştirme yoluna koyduğu yatırımlar hakkında özet bilgi şöyledir:

Tümektepe Döner Gazinosu

Yeni limanın hemen üstünde, çam ormanlarıyla kaplı üçgen şeklinde bir tepe yükselmektedir. Adı Tümektepe'dir. Öğütçen, bu tepe için şunları söyler: "Tümektepe doğayı seven, doğa güzelliklerinin ve dünya nimetlerinin değerini bilen, bu güzellikleri sevdikleriyle paylaşan insanların yeri..." (s. 303)

O, burada bir döner gazino yaptırılmasına karar vermişti. İlk iş olarak Orman Bakanlığı'ndan, İl Özel İdaresi adına, 49 yıllığına kullanma izni alındı. İkinci olarak yolu yaptırıldı, çevre düzenlenmesi ve döner gazino projesi hazırlattırıldı. Buna göre; 200 kişilik döner gazino, şark kahvehanesi, çay salonu, taverna, diskotek, gece klübü, san'at galerisi, satış yerleri, teras kır kahvehanesi, piknik yerleri, çocuk bahçesi ve yüzme havuzu yapımı plânlandı. Yani Tümektepe, toplumun her kesimine hizmet verecek şekilde ele alındı.

Vali Antalya'dan ayrılırken, döner gazinonun kaba inşaatı bitirilmiş durumdaydı. Bundan sonra yapım, 6 yıl kendi haline bırakıldı. Oysa, ödenek sağlanması da söz konusu değildi. Antalya'da Öğütçen'i izleyen meslektaşları, tesislerin "zenginlere hitap edeceği" kandırmacasına inanıyor veya öyle görünüyorlardı. Döner gazino ancak, Vali Yılmaz Türktekin tarafından ele alınıp tamamlanabildi. 1983 yılında tesisin açılış törenine, İzmir Valisi Hüseyin Öğütçen de davet olundu.

Akdeniz Parkı

Vali Haşini İçcan'ın eseri olan Şehir Parkı (Karaoğlan Parkı) artık ihtiyaca yetmez duruma gelmişti. Yeni ve daha büyük bir park için, Konyaaltı Caddesi'nin deniz tarafındaki kıyı bandı çok uygun bulunuyordu.

Park konusu, Belediyenin görev ve yetki alanına giriyordu. Ancak, bunun için imar plânında yapılması gereken değişikliği, Belediye Meclisi'nden geçirmek

olanaksız görünüyordu. Turistik Park denirse, konu Turizm Bakanlığı'm ilgilendirirdi. Kamulaştırma bedeli de bu Bakanlıktan alınabilirdi. Nitekim, bu yol izlenerek 20 milyon lira sağlandı.

İmar Yasası'nın 29. maddesine göre 240 dekarlık alan, Bakanlıkça turistik park olarak gösterildi. Vali Ögütçen, anılarında gerekli işlemin bir hafta içinde tamamlandığını, bu amaçla Ankara'ya 4 kez uçtuğunu yazmıştır.

Plân ve projenin hemen uygulanmasına geçilerek kamulaştırma alanı içindeki Derya Motel ile polis karakolu yıktırıldı. Ancak, Vali Ögütçen'in 1975 yılında Merkez Valiliği'ne atanması dolayısıyla çalışmalar eski hızını kaybetti ise de, tesis zaman içinde tamamlanarak halkın hizmetine sunuldu.

Vali Ögütçen, Akdeniz Parkı'nı, Antalya kentine yaptığı "En önemli hizmet" olarak saymaktadır, (s. 306)

Akdeniz Parkı adı, sonradan Atatürk Parkı'na dönüştürülmüştür.

Hava Limanı

Antalya'nın turizm potansiyeli, hava limanının öncelikle ele alınmasını gerektirmiştir! 1973 yılı yatırım programına alınan hava limanı için gerekli kamulaştırmalar yapılmış ve 10 yıllık bir çalışmanın sonunda tamamlanarak hizmete açılmıştır.

Lâra

Lâra'da İl Özel İdaresi tarafından yaptırılmış olan bir ve iki odalı 20 bina ihtiyacı karşılamaktan uzak olduğundan yaz aylarında, yakınında "Hasır Palas"lar kuruluyordu, (s. 306)

Bölgenin imar plânının yaptırılması için, Turizm Bakanlığından İl Özel İdaresi'ne ödenek sağlandı. Plânda 10 bin kişilik halk plâjı ile bunu tamamlayan tesislerin yapılması öngörülüyordu. Bakanlık ödeneğiyle yaptırılan tesislerin, 12 yıllık bir kullanımdan sonra İl Özel İdaresi'ne dönmesi esası benimsendi. 72 daire 1975 yılı Haziran'ında hizmete açıldı.

Lâra'da ayrıca İl Özel İdaresi adına ikişer kişilik 48 daire daha yaptırıldı. Şimdi burada, İl Özel İdaresi'nin iç turizme hizmet veren 192 odalı 400 yataklı güzel bir tesisi vardır.

Beyaz Cennet - Saklıkent

Vali Ögütçen, yaptığı incelemeler sonunda, Bakırıdağ yakınında "Kış Sporları Merkezi ve Yayla Kasabası" kurma kararını aldı.

Arazinin satın alınmasından sonra, imar plânı ve ev projeleri yaptırıldı. Bu amaçla kurulan kooperatife 650 kişi ortak oldu. Plânda 1000 yayla evi, 3000 yataklı otel, yönetim merkezi, teleski ve telesiyej tesisleri, helikopter meydanı, çarşı, çocuk bahçesi, hamam ve tek yönlü atlı kızak yolu (ring) yer alıyordu.

Vali Saklıkent'e, dış turizme açılma şansı en yüksek olan kış sporları merkezi olarak bakıyordu.

Çalışmaların en yoğun olduğu bir dönemde, kalp spazmı geçirdi. Buna karşın, daha önce il dışından davet ettiği uzmanlarla birlikte programlı çalışmalarını sürdürdü. Sözü edilen yapıtında bu konuda şunları yazıyordu: "Saklıkent'in benim yaşamımda, sağlığımdan, ölüm tehlikesinden daha önemli bir yeri vardı..."

(s. 315)

Saklıkent yolu ve inşaat için ABD'nden dozer, Fransa'dan traskavatör ithal edildi. 1972 baharında 200'ü pansiyonlu 500 dağ evinin ve danışma binasının yapımına başlandı. Bir teleski satın alınarak Saklıkent kış sporlarına açıldı. Vali, merkeze atanınca öteki tesislerin yapımı gecikti.

Vali Ögütçen, Antalya'dan ayrıldıktan 12 yıl sonra, davetli olarak bulunduğu Kooperatif genel kurul toplantısında Kooperatif Başkanı, Yönetim Kurulu üyeleri ve müteahhit tarafından, kendisine özel projeli bir dağ evi yaptırılarak hediye j edileceği bildirildiğinde, yanıtı şöyle oldu:

"Saklıkent'te bana yapılacak evin kiremitleri gümüşten, kapısı ve penceresi altından olsa bile, hiç kimse bu evi bana kabul ettiremez. Özel projeli bir dağ evi ile servet sahibi olabilirim. Ama o zaman Hüseyin Ögütçen olamam. Memleketimize, gelecek kuşaklara güzel bir Saklıkent bırakmaktan daha büyük bir servet olur mu?" (s. 315)

Ögütçen, Saklıkent'te ilişkin olarak şu önerileri ileri sürmüştür:

- Onaylı bir çevre düzeni plânı ile, bölgede plânsız yapılaşma önlenmelidir.
- Saklıkent, Bakanlar Kurulu'nca Turizm Alanı olarak ilân edilmelidir.
- Plânlanan otellerin yapımı gerçekleştirilmelidir.

Antalya Üniversitesi

Valiliğin, yetkili makamlara yaptığı başvurular sonunda 1973 yılında Antalya'da bir Tıp Fakültesi açıldı. Fakültenin ilk öğrencileri Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde öğrenime başladılar.

Üniversite kuruluşunu hızlandırmak için "Antalya Akdeniz Üniversitesi Kuruluşuna Yardım ve Destekleme Vakfı" kuruldu. Üniversite kurulabilmesi için gerekli fakültelerin açılması da sağlandı.

Öğrenci Yurdu

Vali Ömer Naci Bozkurt zamanında, İstanbul Belediyesi'nden bir arsa satın alınmış, üzerinde bir öğrenci yurdunun yapımına başlanmıştı. 1972 ve 1973 yılları İl Özel idaresi bütçelerinden yeterli ödenekler ayrılarak yapım işi sona erdirildi ve tesis hizmete açıldı.

Millî Eğitim Çalışmaları

İlgililerle bir toplantı yapılarak izlenecek çalışma esasları benimsendi. Buna göre, okulların emaneten yaptırılmasına, malzemenin toptan alınmasına ve doğramaların idarece hazırlatılmasına karar verildi. Bu yöntemle, programdaki sayının çok üstünde okul yapıldı. Ortaokul ve lise binalarının yapımında da büyük başarı ve tasarruf sağlandı.

Vali Konağı

Antalya Vali Konağı, Rumlardan kalma eski bir evdi. Vali Öğütçen açtırdığı yarışmayı kazanan bir projeyi uygulamak suretiyle, bu turistik ili, güzel ve her türlü ihtiyaca cevap veren bir Vali Konağı'na kavuşturdu.

Bu dönemde ayrıca, ulusal bir yarışma ile projesi hazırlanan yeni Hükümet Konağı, 17 katlı Özel İdare Çarşısı ve İşhanı, Emniyet Sarayı, Jandarma Alay Komutanlığı binası yaptırıldı. 3000 yataklı Devlet Hastahanesi ihale edildi. DSİ ve Karayolları binaları dışındaki tüm resmî binalar yenilendi. Eskiden yarım kalan Yüzme Havuzu ve Müze binası tamamlandı.

Hüseyin Öğütçen, Antalya Valiliği'nde verimli çalışmalarını sürdürmekte iken, 1975 yılı Haziran'ında Merkez Valiliği'ne atandı.

Bir süre sonra, kendisini ve eserlerini daha önce tanımış ve öğrenmiş olan büyük iş adamı Vehbi Koç'tan, Türk Eğitim Vakfı Genel Müdürlüğü'nü kabul etmesi yolunda bir teklif aldı. İçişleri Bakanlığı'nın, Merkez Valilerinin Vakıf örgütlerinde çalışabileceklerine ilişkin görüş bildirmesi üzerine, Öğütçen İçişleri Bakanlığı'ndan bir aylık izin alarak 1 Aralık 1980 tarihinde Türk Eğitim Vakfı Genel Müdürü olarak çalışmaya başladı.

Bir tanıma döneminden sonra, yılbaşında emekli olup Vakfa kesin geçiş yapmayı düşünüyordu. Ancak, Aralık ayı ortalarında İzmir Valiliği'ne atanınca,. Vakfın sağladığı büyük maddî olanakları gözardı ederek yeni görevine koştı ve coşkuyla işe başladı.

Hüseyin Öğütçen Antalya Valisi iken, Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya'da 15 gün, turizm konularında incelemelerde bulundu. Avusturya, Almanya ve İsviçre'nin dünyaca ünlü kış sporları merkezlerinde "Kış Turizm"i üzerine incelemeler yaptı.

İZMİR VALİLİĞİ (8.1.1981 - 10.2.1984)

Hüseyin Öğütçen, İzmir İli'nde de ülke çapında önemli eserler ortaya koydu. Bunların başında hiç şüphe yok, tesis, donatım ve hizmet yönlerinden, ileri memleketlerin termal tesisleri düzeyine ulaşan Balçova Kaphcaları gelir.

Şaşal Suyu'nun değerlendirilmesi, Urla Malkaca İçmeleri'nin ele alınarak ihale edilmesi de O'nun değerli hizmetler arasındadır.

Balçova Kaplıcaları

Tarihi Balçova (Agamemnon) kaplıcalarından ilkel yöntemlerle yararlanılıyor, bölgesel bir ilgi görüyordu. Kaplıcanın hızla modern tesislere kavuşturulması gerekiyordu.

İlk iş olarak "İzmir İli Özel İdaresi Kaplıca Alanı" belirlenerek imar plânı yaptırıldı ve kamulaştırmalar yapıldı. Tesis projeleri, zamandan kazanmak için, uzmanlaşmış ayrı mimarlık firmalarına verildi. Yapım işlerine hızla başlandı.

Vali Ögütçen, 3 yıl sonra 10 Şubat 1984 tarihinde İzmir'den ayrılırken kaplıcada yapım çalışmaları şu düzeydeydi:

7 motel (126 oda); Çınarotel (78 oda), 300 kişilik restoran, 350 kişilik balo salonu, postahane, televizyon salonu inşaatı 18 ayda tamamlanmış, 1982 yılı Ağustosunda hizmete açılmıştır. 10.000 metre karelik inşaat alanı olan tedavi merkezi ile Türkiye'nin en büyük su sporları kompleksi yüzme havuzlarının yapımı bitmek üzere idi.

650 yataklı, kongre turizmne elverişli 7 salonu olan Pınarotel'in kaba inşaatı sürdürülüyordu. Parkların, yeşil alanların gezi yollarının düzenlenmesi bitirilmişti. Türk Köyü ihale edilmişti.

1984 yılı İl Özel İdaresi bütçesine, tüm yapımlar için ödenekler konulmuştu. Turizm Bankası ile tarihinin en büyük kredi anlaşması yapılmıştı.

Ayrıca, kaplıca tesislerinde ve İzmir otellerinde çalışacak personelin eğitilmesi için kaplıca alanında bir "Turizm Okulu" açılmıştı.

Balçova'da yapımı tamamlanan tesislerin ısıtılmasında jeotermal enerjiden yararlanılmaya başlanmıştı. İzmir'de 70 bin konutun bu enerji ile ısıtılması öngörülüyordu.

Ögütçen'in, İzmir'den ayrılmasından sonra geçen 6 yıl içinde kaplıca çalışmaları yavaşlatıldı. Türk Köyü'nün ihalesi feshedildi. Gösteri havuzunun parası Turizm Bakanlığından hibe olarak sağlandığı hâlde, kazılan çukur 3 yıl sonra kapatıldı. Tedavi Merkezi'nin yapımı bitirildiği, araç ve gereçleri alındığı hâlde, hizmete açılmadı. Pınarotel'in yapımı, süresinde tamamlanamadığından, Uluslararası Balneoloji Kongresi (Temmuz 1985) İzmir'de yapılamadı.

Ancak Vali Kutlu Aktaş'ın İzmir'de göreve başlamasından sonra Pınarotel ve yapımı 6 yıl önce bitirilen Tedavi Merkezi hizmete açıldı.

Bugün kaplıca, otel ve motelleriyle, tedavi merkezleriyle içte ve dışta büyük ilgi görmekte, Kuzey ülkelerden gelenlerin sayısı giderek artmakta ve İl Özel İdaresi gelirinin büyük bir bölümünü, kaplıca geliri oluşturmaktadır...

Şaşal Suyu

Ege Bölgesinin en iyi kaynak suyu, İzmir'e 30 Km. uzaklıktaki Şaşal Köyü'nde çıkmaktadır. Kaynak sularının doğrudan işletilmesi veya isteklilerine ihale edilmesi, bu sulardan gelir sağlanması yasaya göre II Özel İdarelerine ait olduğundan Vali Ögütçen, günlük su verimi 1000 ton olan Şaşal Suyu'nu önemle ele aldı.

İlk iş olarak kaynak ve koruma alanı genişletildi, kaptaj yenilendi. Şişeleme tesisleri için yeni binalar yapıldı, modern makinalar satın alındı. 24 saatte 3 vardiya halinde çalışacak olan bu tesis, saatte bir litrelik 6 bin küçük şişenin ve 3 litrelik 4 bin cam galonun dolumunu yapabilecek kapasitedeydi.

Tesisin işletmesi ihaleye çıkarıldı, ihale üzerinde kalan Holding, Şaşal Suyu'nu içte ve dışta satmaya; kazanmaya, Özel idareyi kazandırmaya ve Devlete vergisini ödemeye başladı. 1994 yılında Özel idareye ödenen para 17 milyardan fazlaydı. Bu yüzden Ögütçen, yapıtında Şaşal Suyu için "Para makinesi" deyimini kullanmıştır.

Malkaca İçmeleri

Urla İlçesi'nde, yaz aylarında onbinlerce kişinin ziyaret ettiği, şifa umduğu "Malkaca içmeleri" vardır. Doğal müshil etkisi yapan içmece, astım hastalığına da iyi gelmekte ve kaynağı saniyede 80 litre su vermektedir.

Sağlık ve Turizm Bakanlıkları uzmanlarının ve bilim adamlarının görüşleri alındıktan sonra, suyun İl Özel İdaresi'nce işletilmesine karar verildi ve Urla Belediyesinden yeterli arazi satın alındı. Konaklama ve günübirlik tesis projesi, II Daimi Encümeni'nin kararıyla uzman bir firmaya ihale edildi, işçileri Bakanlığından yardım da sağlandı.

İl Özel idare bütçesinin onanmasından sonra keşfe bağlanan iş, Bakanlar Kurulu kararına ve Bayındırlık Bakanlığı genelgelerine göre ihale edildi. Hızla işe başlandı ise de, Vali Ögütçen'in Kocaeli'ne atanması nedeniyle çalışmalar yavaşlatıldı. Bir süre sonra da yönetimle üstlenici arasında anlaşmazlık çıktığından ihale Genel Meclis kararıyla bozuldu ve teknik elemanlar haklarında soruşturma açıldı.

Malkaca içmeleri, 7 yıl sonra 1991'de Vali Kutlu Aktaş tarafından yeniden ihale edildi; 1992'de lokanta ve plâj tesisleri işletmeye açıldı.

*

Vali Ögütçen, açıklanan hizmetlerinden ayrı olarak; bir süreden beri yapımları sürdürülen İzmir Hükümet Konağı, Devlet Hastahanesi ve Arkeoloji Müzesi binalarını tamamlattı. Etnografya Müzesi'nin ve Polis Evi'nin açılmasını sağladı.

Kadifekale çevre düzenlenmesi, İzmir Hava Limanı'nın yapılması, şehrin bir operaya kavuşturulması, kokuşan İzmir Körfezi'nin kurtarılması konularında etkin çabalarda bulundu.

Egekent'in kurulması, Bozdağ'da (2139 m.) "Karlıkent" adıyla bir kış sporu merkezinin gerçekleştirilmesi yolunda çalışmaları başlattı.

*

Öğütçen'in İzmit'e atanması, yazılı ve sözlü basında geniş ve olumlu yorumlara yol açtı. Bir gazetecinin: "İstifa edecek misiniz?" şeklindeki sorusuna verdiği yanıt O'nun görev anlayışını ve sorumluluk duygusunu en güzel şekilde ortaya koymaktadır. Şöyle diyor:

"Benim bir memuriyet anlayışım var. 37 yıldan beri Devlet hizmetindeyim.

Bu güne kadar verilen ve başarabileceğim bütün görevleri, nerede olursa olsun, kabul edip gittim. İstifayı düşünmüyorum. Böyle bir şey aklımdan geçmez. Şunu özellikle belirtmek istiyorum: Benim yönümden İzmir ile İzmit arasında bir harf farkı vardır. İzmir(r), İzmit (t) harfi ile bitiyor. İzmit olmuş, Siirt olmuş farketmez. Memleketin her tarafı birdir. En kısa zamanda yeni görevime başlayacağımı." (s. 451)

Öğütçen, başlayıp ta bitiremediği, düşünüp te başlayamadığı işleri, konuları şimdi anımsıyor: "Acaba, 3 yıl içinde daha fazlasını yapabilir miydim?" diye kendi kendine soruyordu. Yanıtı olumluydu:

Tanrı'nın bana verdiği takatin sınırlarını zorlamışım. Bu yüzden içim rahattı. Elbette İzmir'de daha fazlasını yapacak, yeni olanaklar yaratacak yöneticiler gelecektir. Gelecekler için, olanakların, düşünülüp te gerçekleştirilemeyen konuların ortaya konulması da önemli bir şey değil mi?" (s. 454)

Öğütçen, İzmir Valiliği sırasında, Almanya'da termal turizm ekonomisi, işletmesi ve kredisi konularında 10 günlük bir incelemede bulundu. Pakistan Devlet Başkanı Ziya-ül Hak'ın davetlisi olarak 10 günlük bir programla Pakistan'ı ziyaret etti.

BİR SORUŞTURMA

Hüseyin Öğütçen, Kocaeli Valiliği'nde işe başladıktan bir yıl sonra, İçişleri Bakanlığı'nca İzmir Malkaca İcmelerinin ihalesinde usulsüzlük yapmakla ve Özel İdare çıkarlarını gözetmemekle suçlanmış ve Mülkiye Müfettişlerince savunması istenmiştir. Müfettişlerin savunma istek yazısı şöyledir:

"Bahse konu inşaatın, elde yeterli bir dayanak ve gerekçe olmadan ve icmelerle herhangi bir ilgisi bulunmadığı hâlde, ihale edilmesi sonucu, Özel İdareyi gücü üzerinde bir malî külfetle karşı karşıya bırakarak Özel İdarenin çıkarlarını gözetmeden hareket ettiğiniz, bahse konu inşaat ihalesinin kısa bir süre içinde

sonuçlandırıldığı, böylece idarenin sonraki icraatını, fiili durum yaratmak suretiyle ipotek altına alma niyetiyle ika ettiğiniz, sonuç olarak Vali ve İl Daimî Encümeni Başkanı sıfatıyla görevinizi kötüye kullandığınız konusunda içişleri Bakanlık Makamı'nın 5.2.1985 günlü onayı ile hakkınızda tarafınızdan soruşturma açılmıştır. En geç 10 gün içinde savunmanızın gönderilmesini rica ederiz." (s. 429) ,

Bu soruşturmanın, kendisini "tarifsiz kederler içinde" bıraktığını söyleyen Vali Ögütçen, savunmasında konunun geçirdiği aşamaları, yukarıda belirtildiği- gibi, ayrıntılı şekilde açıklamış ve soruşturma dosyası işlemden kaldırılmıştır.

Ögütçen, büyük bir takdirsizlik örneği olan bu suçlama dolayısıyla yapıtında şu bilgileri vermektedir:

"Özel İdarenin çıkarlarını gözetmeden hareket etmişim! 250 metre deniz cepheli özel plâjlı, 38640 metre kare arsa Özel İdareye' 6.182.400 liraya satın alındı. Bugünkü (1992) değeri en az 15 milyar lira.

Daha önce-Özel İdareye bir kuruluş faydası olmayan Şaşal kaynak sularının 1984 yılında, dolar üzerinden yapılan anlaşmaya göre, yıllık geliri 17 milyar liradan fazla.

Balçova Kaplıcalarının, Alman markı üzerinden yapılan anlaşmaya göre 1994 yılı net kârı 30 milyar tahmin ediliyor. Özel İdare, 650 yataklı Pınaroteli yıllık 1.5 milyon dolar (48 milyar lira) üzerinden ihaleye çıkardı. DEÜ Tıp Fakültesi, ısıtmadan 3 milyar 700 milyon lira ödüyor. Balçova Kaplıcaları tesisleri 1993 ve 1994 yıllarında bütün Türkiye'de doluluk oranı en yüksek tesisler. 15 Mart-15 Kasım arasında gelenlerin tamamı yabancı.

Bunlar mı Özel İdarenin çıkarını gözetmemek? Türkiye'nin en büyük sorunu işsizlik. Program tamamlandığında, biç tesislerde doğrudan 1000 kişi çalışacak. Dolaylı olarak da (şoför, esnaf, çiftçi vb.) pek çok aile faydalanacak." (s. 433)

KOCAELİ VALİLİĞİ (11.2.1984- 14.6.1985)

Vali Ögütçen "Son Durak" dediği Kocaeli'de göreve başlarken yine coşkulu, yine hırslıydı. Bunu, yapıtında şöyle dile getirmiştir:-

"10 Şubat 1984 günü İzmir'den ayrıldım.11 Şubat günü Kocaeli'de göreve başladım. Yaşım 61. Kocaeli benim için durak, son şans. Zamanı saçlarından yakalayıp durdurmak istiyorum. Bu son durakta içimde çalışma arzusu değil, çalışma hırsı vardı. Meslekte hizmet edecek yıllarım azalmıştı. Tanrı'nın bana verdiği gücü de aşarak daha çok çalışmak zorunda idim. Düşündüğüm, inandığım, faydalı gördüğüm her konuda ne mümkünse yapmak istiyordum." (s. 456)

Ögütçen, Kocaeli'de iki konuya öncelik ve ağırlık verdi: İzmit Körfezi'nin kurtarılması ve "Kartepe-Karkent Kış Sporları Merkezinin kurulması.

İzmit Körfezinin Kurtarılması

Uygun koşullar yüzünden sanayi, Kocaeli'nde Marmara Denizi kıyısında yoğunlaşmış, sanayi ve konut atık ve artıkları için geçerli ve yeterli bir önlem alınmadığından Körfez kirlenmiş, kokuşmuş, canlılar için yaşam güçleşmiştir.

Çevre Yasası kabul edilmiş, fakat yönetmelikler çıkarılmamıştı. Vali, ilgili ve yetkililerle iki toplantı yaptı. Atık standartları saptandı. Bu ölçütlere göre fabrikalardan fizibilite raporu ve arıtma tesisleri projesi istendi.

Körfezi kirlüten fabrikalarda arıtma tesisi yapımına başlandı. Yaptığı girişimlerle kanal projesine hız kazandırdı.

Kocaeli'nde en büyük emeli, Körfez'deki 5000 dekar bataklık araziye, denizi doldurarak kurutmak ve yeşil alana dönüştürerek turizme kazandırmaktı.

Kartepe-Karlıkent Kış Sporları Merkezi

Öğütçen, Kocaeli'nde kış sporlarına uygun "Keltepe"yi keşfetmekte ve ele almakta gecikmedi. Keltepe için şöyle diyordu: "Yeşil ormanlardan sonra karla kaplı Keltepe, saçları dökülmüş, kel bir baş gibi parlıyordu." (s. 460)

Uzmanların ve yetkililerin görüşleri de alınarak çalışmalara başlandı ve ilk aşamada Tarım-Orman ve Köy İşleri Bakanlığı'ndan, alanın İl Özel İdaresi adına 49 yıllığına kullanma izni sağlandı. Sonra da hazırlatılan fizibilite raporu DPT Müsteşarlığınca onanarak Teşvik Belgesi verildi. Teleski ihalesi yapıldı, yerleşme plânı, Turizm ve Orman Bakanlıklarınca onandı ve otelin yapımına başlandı.

Kocaeli'de 16 aya yakın görev yapan Vali Öğütçen, İzmit Körfezi'nin kurtarılması ve Kartepe Kış Sporları Merkezi'nin kurulması projelerinden ayrı olarak, yapımı 10 yıldan beri süren ve hâlâ temelde olan yüzme havuzu inşaatını ikmal ettirdi. Pakmaya, sarraf ve kuyumcular kuruluşu (Sarkuysan) ve Aslan Çimento fabrikası tarafından birer ilkokul binası yaptırılmasını sağladı. Kocaeli Teknik Üniversitesi için girişimlerde bulundu. Üniversite öğrencileri için 510 yataklı öğrenci yurdunun temeli atıldı. "Sabancı Kültür Merkezi" gerçekleştirildi. Gölcük merkezine yakın İhsaniye kasabasında hastahane inşaatına başlandı. Köylerde okul, yol ve içme suyu çalışmaları sürdürüldü.

Vali Öğütçen, Kocaeli'de başlattığı önemli işlerin yine bir kısmını bitiremeden, vakitsiz bir atamayla merkeze alındı. Atama basında geniş yankılar uyandırdı.

O, Kocaeli'de yerine getirdiği son görevi hakkında, yapıtında şunları yazmıştır:

"İzmit'ten ayrılacağı gün, sabah erken Atatürk Anıtı'na çelenk koydum. Bizim kuşaklar, bizler Atatürk'ün örsünde doğulmuş, sağlam, çelik gibi, inançlı Atatürkçüleriz. Zaten başka türlü düşünülemez. Atatürk'ün huzurunda O'na 39 yılın hesabını verdim. İçim rahat, huzur dolu idi." (s. 483)

BİR SORUŞTURMA DAHA

Vali Ögütçen; çalışan, iş yapan, sorumluluk üstlenen, eser veren çoğu kamu görevlisinin başına gelen soruşturma olayını, Kocaeli'den ayrıldıktan sonra bir kez daha yaşadı.

Yeni Kocaeli Valisi, kayak merkezi inşaatını durduğu gibi, bu merkezin ihalesinde "usulsüzlük olduğunun belirlendiği" savıyla İçişleri Bakanlığından soruşturma yapılmasını istemiştir. Oysa, ihalede bütün yasal koşullar yerine getirilmiştir. Nitekim bu husus soruşturma sonunda açığa çıkmıştır. Mülkiye Başmüfettişi'nin düzenlediği 23.8.1985 tarihli raporun sonuç kısmı şöyledir:

"İlgili kurum ve kuruluşlarca uygun görüş bildirilen, DPT Müsteşarlığı'nca teşvik belgesi verilen, teleski tesisatı malzemeleri sipariş ve ithal edilen, her türlü ihale işlemleri tamamlanan Kartepe Kış Sporları Merkezi yapımının bir an önce tamamlanarak hizmete açılmasının uygun olacağı düşünülmüştür.

Daha önce yapılmış olan teşebbüslerden olumlu sonuç alınması için gereken temas ve girişimlerin, idarenin istikrarı ve alınan kararların devamlılığı prensibinin de bir gereği olarak sürdürülmesi, şirketleşme, Turizm Bankası kredilerinden de yararlanma gibi ek malî kaynaklar sağlanması yolundaki faaliyetlerin de hızlandırılması.

İhale dosyaları üzerinde yapılan incelemede, tespit ve tevsiki istenen hususların, idarenin ihaleden vazgeçmesini gerektirmediği, Projenin gerçekleştirilmesine öncülük eden eski Valinin ayrılışından sonraki uygulamalar sırasında ortaya çıkarılmak istenen ve sözleşme süresinin uzatılmasına neden olabilecek sorunlar olduğu, sayın Vali İhsan Dede'nin kendisinden önceki Valinin öncülüğünde başlatılmış olup DPT Müsteşarlığınca teşvik belgesi verilen, ilgili kurum ve kuruluşların uygun görüş raporuna bağlanan, tüm ihale işlemleri tamamlanarak uygulanmasına geçilmiş olan yatırım konusunu benimseyip benimsememek ve projeye sahip çıkıp çıkmamak hususundaki kesin tavrını bir an önce ortaya koyarak faaliyet ve girişimlerini buna göre yapması gerektiği kanaat ve sonucuna varılmıştır. 23.8.1985" (s. 464)

Hüseyin Ögütçen, Merkez Valisi olarak ikinci kez İçişleri Bakanlığında göreve başladıktan sonra, Vehbi Koç'tan Dr. Nejat Eczacıbaşı'dan ve Camel Tour'dan çekici koşullarla aldığı yeni iş tekliflerini kabul etmedi....

Milletvekilliği ve İzmir Belediye Başkanlığı adaylık önerilerine de sıcak bakmadı. Bu konulardaki görüşü şöyleydi:

"Yıllarca parti kademelerinde çalışan kimselerin bir amacı var: Meclis üyesi, Belediye Başkanı, Milletvekili olmak. Parti örgütünde hiç çalışmayan, emeklilik yaşına (65) gelmiş bir kişinin onların önüne geçmesi haksızlık olur. Politika zor iş. İleri yaşlarda bürokrasiden politikaya geçenlerden başarılı olanlar parmakla gösterilecek kadar az." (s. 495)

Hüseyin Ögütçen, 1986 yılında emekli olunca İzmir'e yerleşti. Bunun nedenini, yapıtında şöyle açıklıyor:

"İzmir'de çok sevdiğimiz ve saydığımız dostlarımız var. Bu yüzden yerleşmek için İzmir'i seçtik. Yaşam, insanın sevdiği, saydığı yakınları ile güzel. Gönülüm yaşama sevinciyle dolu. Tanrı'dan, bu sevincin sağlık huzur ve mutlulukla son randevuya kadar sürmesini diliyorum." (s. 498)

Aslında bu kararda, sevilen dostlar kadar, belki de ondan daha çok, İzmir'i bütün değerleri ile tanımanın, sevmenin, ona emek vermenin ve nihayet Balçova gibi büyük eserler ortaya koymanın payı vardı. Çünkü, emekle sevgi arasındaki doğru orantı yadsınamazdı. Eserler, onu yaratanın ayrılmaz çocukları gibiydi...

ONUR BELGELERİ

Hüseyin Ögütçen'in olağanüstü başarılarını kanıtlayan "Onur Belgeleri"; Takdirnameler, Fahrî Hemşehrilikler ve adını taşıyan eserler olarak aşağıda sıralanmıştır:

TAKDİRNAMELER

Balıkesir Valiliği'nce:

— Bigadiç İlçesinde: "Programlı çalışmalar sonucunda köy yolları, sağlık işleri, tarım işleri ve millî eğitim işlerindeki üstün başarısından dolayı" 5.12.1953 tarihinde,

"Bayındırlık, millî eğitim, tarım, sağlık, köy hizmetleri konularındaki üstün başarısından dolayı" 9.4.1954 tarihinde,

— Burhaniye İlçesinde: "İlçe genel idaresinde ve özellikle köy yolları ile içme suları konularındaki programlı ve metodlu çalışmalarından dolayı" 22.11.1965 tarihinde,

"Seçim sonuçlarının sür'atle ulaştırılması ve asayiş konusunda alınan önlemlerden dolayı" 6.11.1957 tarihinde,

"Programlı ve plânlı çalışmaları ile aldığı olumlu sonuçlardan dolayı" 24.2.1959 tarihinde,

— Gönen İlçesinde: "İlçenin genel idaresinde ve ilçe hizmetlerinin görülmesinde gösterdiği özveri, gayret, bilgili çalışma ve üstün başarısından dolayı" Nisan 1964 tarihinde,

birer Takdirname ile ödüllendirilmiştir.

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nce:

Gönen İlçesinde: "Sağlık hizmetlerinde gösterdiği gayret ve üstün başarılarından dolayı" 28.7.1964 tarihinde,

Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'na:

Burhaniye ve Gönen ilçelerinde: "Hazırladığı çalışma programları gereğince, Burhaniye'de Ören; Gönen'de Denizkent plâj ve dinlenme sitelerinin plânlanması ve gerçekleştirilmesinde, Ören ve Denizkent'te turistik tesislerin kurulmasında, Gönen Kaplıcalarında oteller, gazino, park, yüzme havuzu ve sağlık tesisleri yaptırılmasında gösterdiği gayret, plânlı ve programlı çalışmalarından dolayı" 12.8.1964 tarihinde,

İçişleri Bakanlığı'na:

"Hakkâri ili'nde, kaçakçılığın önlenmesi ve kanun kaçaklarının yakalanmasında gösterdiği üstün başarısından dolayı" 6.2.1970'de,

Millî Eğitim Bakanlığı'na:

— "Antalya ili'nde okul yapımında gösterdiği üstün başarısından dolayı" 24.12.1973'de,

— İzmir ili'nde "Okuma-Yazma seferberliğinde gösterdiği yakın ilgi, katkı ve başarısından dolayı" 5.5.1981 'de,

— İzmir ili'nde "Okuma-Yazma seferberliği ve millî eğitim işlerindeki başarısından dolayı" 25.8.1982'de,

— İzmir ili'nde "Okul yapımındaki başarısından dolayı" 17.12.1983'de, birer Takdimname ile ödüllendirilmiştir.

FAHRÎ HEMŞEHRİLİLİKLERİ

Gönen Belediye Meclisi'nin 30.7.1964 tarihli kararı ile "Gönen Fahrî Hemşehrîsi",

Niğde Belediye Meclisi'nin 22.6.1971 tarihli kararı ile "Niğde Fahrî Hemşehrîsi",

İzmir Büyük Şehir Belediye Meclisi'nin 29.3.1983 tarihli kararı ile "İzmir Fahrî Hemşehrîsi"

olarak onurlandırılmıştır.

ADI VERİLEN ESERLER

Burhaniye Belediye Meclisinin 7.5.1970 tarihli kararı ile Ören Plâj Sitesinin girişinden itibaren sahil bandında devam eden bulvara "Hüseyin Ögütçen Bulvarı" adı,

İzmir Büyük Şehir Belediye Meclisinin 29.3.1984 tarihli kararı ile Balçova Kaplıcası'na giden caddeye "Hüseyin Ögütçen Caddesi" ve kaplıcada, 650 yataklı, 5 yıldızlı Prenses Oteli'nin bir salonuna "Vali Hüseyin Ögütçen Salonu" adları,

Antalya Saklıkent Kış Sporları Merkezi'ndeki kent meydanına 1992 yılında "Hüseyin Öğütçen Meydanı" adı,

Hakkâri İli'nde Sat Dağları'nda Geveruk Yaylası'nın güneyindeki 3311 rakımlı tepeye 1992 yılında "Öğütçen Tepe" adı,

Gönen Belediye Meclisi'nin 21.7.1994 tarihli kararı ile Denizkent'in en büyük caddesine "Hüseyin Öğütçen Caddesi" adı,

verilmiştir.

Bu onur belgelerinden birini, İzmir Büyük Şehir Belediye Meclisi'nin 29.3.1984 tarihli kararım aşağıya aktarıyoruz: (s. 468)

"Sayın Hüseyin Öğütçen,

Kocaeli Valisi,

İzmir Valiliği döneminizde, Kadifekale başta olmak üzere, şehrimizin tarihî, doğal ve kültürel değerlerinin korunmasında; İzmir Körfezi'nin kurtarılması, Cumaovası Hava Alanı, kent içi köprü kavşakları ve çevre bağlantı yolları gibi şehrin önemli projelerinde çok büyük katkılarınız ve ısrarla takiplerinizi oldu.

Binlerce yıldan beri insanlığa hizmet eden Balçova (Agamemnon) kaplıcalarını, İzmir Kaplıcaları-Termal Kompleks olarak kısa zamanda çağdaş bir görünüme; otelleri, motelleri, tedavi merkezi, yüzme havuzları ve diğer yan tesisleriyle sadece İzmirlilerin değil, Türkiye'mizin gurur duyacağı bir hüviyete soktunuz. Ayrıca, bu bölgede İzmir'in geleceği için çok önemli bir doğal kaynak (jeotermal enerji) olduğunu ve ısıtmada kullanılabileceğini ortaya çıkardınız. Uygulama ile sonuç aldınız.

Bu durumu dikkate alan İzmir Belediye Meclisimiz, tüm İzmirlilerin duygu ve düşüncelerine tercüman olarak 29.3.1984 tarih ve 5084 sayılı olağan toplantısında size "İzmir Fehri Hemşehrilik Belgesi" ve eseriniz olan İzmir Kaplıcalardım giriş yoluna "Vali Hüseyin Öğütçen Caddesi" adının verilmesini oy birliği ile karar altına almıştır.

Saygılarımla arz ederim.

İzmir Belediye Başkanı"

Fehri Hemşehrilik ve adlandırma belgelerinin, Öğütçen'in görev yerlerinden ayrılmasından aylar ve çok kez yıllar sonra düzenlenmiş ve kendisine ulaştırılmış olması, eserlerinin kalıcılığını ve değerlendirmenin yansızlığını göstermesi yönlerinden büyük anlam ve önem taşımaktadır...

YAPITI

Bireylerinde yazma geleneği yer etmemiş bir toplumuz. Bu saptama idareciler için de gerçeği yansıtmaktadır.

Ancak, Hüseyin Ögütçen, sadece yapan ve yaratan bir yönetici değil, yaptıklarını yazan, idare edebiyatına armağan eden bir kimsedir de. Nitekim, 1994 yılında "Bir İdarecinin Zamanla Yarışı" adıyla bir anı kitabı yayımlanmış bulunmaktadır.

500 sayfadan oluşan, orta boyda, temiz baskılı yapıt, meslektaşlara örneklik ve öncülük edecek niteliktedir.

Ögütçen yapıtında, öğrencilik anılarına kısaca değindikten sonra, meslek yaşamında gerçekleştirdiği eserleri ve hizmetleri sıralamakta; yaşadığı sevinçleri ve üzüntüleri yalın ve akıcı bir dille, içtenlikle anlatmakta; göreve bağlılığın, özverinin, eser vermenin seçkin örneklerini ortaya koymakta; gerçekten zamanla nasıl yarıştığını, nasıl yarışıldığını çok iyi göstermektedir...

Vali Ögütçen, yapıtının orijinal metnini, yayımından önce, okumamı istediği için bunu sevinerek yerine getirdim ve düşüncelerimi kısa bir mektupla kendisine sundum. Yapıtı başına aktardığını memnurlukla gördüğüm mektup şöyledir:

"Sevgili Ögütçen,

Yazıları zevkle okudum.

Hepsini de; konular, başlıklar ve anlatını yönünden çok beğendim.

İdarecilerimizin ve ülke kaderine el koymak isteyenlerin bu anılardan ve görüşlerden alacakları pek çok ders bulunduğuna inanıyorum.

Siz yazılarınızda, bulunduğunuz her görevde, ana sorunları yakalamanın, girişimleri başarıya ulaştırmanın sırlarını veriyor, yollarını gösteriyorsunuz.

Okuyana geniş ufuklar açıyor; onları, büyük düşünmenin, zamanla yarışmanın, "demiri tavında dövme"nin gereğine inandırıyorunuz.

Esprilerle zenginleştirdiğiniz yazılarınız, yer yer yaptığınız içtenlikli özeleştirilerle bir kat değer kazanıyor.

İdarenin ve idarecinin saygınlığını korumak için gösterdiğiniz soylu ve onurlu davranışlarınız hayranlık uyandırıyor.

Eserinizin, toplumumuzda gereken ilgi ve beğeniyi göreceğine inanıyor ve sizi şimdiden bütün-gönlümle kutluyorum...

Mehmet ALDAN"

Yapıt, meslektaşlar arasında ve basında büyük ilgi görmüş, olumlu eleştirilere yol açmıştır. Bu kitabın, aydın kişiler, kamu görevlileri ve özellikle genç Mülki idare Âmirleri tarafından okunmasını, kaymakamlık kurslarında inceleme konusu yapılmasını öneriye değer buluyorum...

Değerli yönetici, şimdi de, "Bilinmeyen Doğu ve Sorunları" adıyla yayımlamayı düşündüğü bir kitap üzerinde çalışmaktadır.

KİŞİLİĞİ

Birey olarak bütün insancıl erdemleri benliğinde toplayan Hüseyin Ögütçen, yönetici olarak da, gerekli nitelik ve yeteneklerin tümüne sahiptir.

O, her şeyden önce, eser vermenin sancısını çeken, son derece çalışkan, işleri sürekli izleyen bir Mülki İdare Âmiri'dir.

Yaşamsal sağlık sorunları varken bile, hizmete koşan, belli bir programın uygulanmasına büyük özen gösteren bir kamu görevlisidir.

Ele aldığı işlerin en kısa zamanda sonuçlandırılması için aralıksız çalışan, üst makamların onayına bağlı konuları bizzat kovalayan, zamanını çok iyi kullanan bir yöneticidir. Bu nedenle yapıtına "Bir İdarecinin Zamanla Yarışı" adını vermesi, gerçeğin çok yerinde bir ifadesi olmuştur.

*

Kırk yıllık hizmeti boyunca, yasal da olsa, bütün çıkar kapılarından uzak kalabilmiş; ilçelerde ve illerde kurduğu kooperatiflerin hiçbirine ortak olmamış, pay almamıştır. Kuruluşunu gerçekleştirmek için katılmak zorunda bırakıldığı bir kooperatiften de, başka bir ilçeye atandığı zaman hemen ayrılmıştır. İzmir Valisi iken, davet üzerine katıldığı Antalya Saklıkent Kooperatifi Genel Kural Toplantısı sırasında, kendisine iletilen özel projeli bir yayla evi yapılması önerisini olumsuz karşılamıştır.

*

O, doğruluğuna inandığı düşüncelerini her ortamda, yöntemiyle söyleyebilen, savunabilen güçlü bir kişilik yapısına sahiptir. Ağır ağır yaptığı konuşmasıyla karşısındakileri etkilemesini, fikirlerine kazanmasını, yerinde esprileriyle eleştirilerinin dozunu hafifletmesini ve sonuç alınmasını sağlayan bir konuşma ustasıdır da...

*

Ögütçen'in beğeniye değer yönlerinden biri de, uzmanlığa saygılı olmasıdır. Bu yüzden, ele aldığı bütün önemli yatırımlarda, fizibilite raporlarının ve projelerin hazırlanmasını bir uzmanlar kuruluna havale etmiştir. Ancak, dış gezilerde edindiği bilgi ve deneyimlerin de yardımı ile bu tür çalışmalara geniş ve etkin katkılarda bulunmuş ve son söz kendisine ait olmuştur. Görüşünü uzmanlara da benimsetmesini bilmiştir.

*

Ağırbaşlılıkla alçak gönüllülük arasında en iyi dengeyi kurabilmiş, her çevrede saygınlık kazanmıştır. Yönetiminde çalışanlara ve vatandaşlara her zaman insancıl davranmış, gönül kazanmıştır. Onları iten değil, kendine çeken, Devlete ısındıran biri olmuştur. Onlara, "Bizden biri" dedirtme becerisini göstermiştir.

Atandığı illerde kabirleri bulunan rahmetli Valileri ziyareti kurallaştırmış, inançlı ve soylu bir davranışın örneklerini vermiştir.

Yıllar yılı 73 model bir Volkswagen'i kullanması da, onun yaşamsal olanaklarıyla birlikte gönül zenginliğinin kanıtlarından biri olarak gösterilebilir.

Mülki idare Âmiri olarak Hüseyin Ögütçen, kendi gücüne inancın verdiği güvenle, büyük düşünen, ufku ve hayalleri geniş bir kişiliktir. O hayal ve gerçek üzerine şunları söyler:

“Kim ne derse desin, düşünürken hayal ufku geniş olmayan, karar verirken hesaba kitaba dayanmayan bir yöneticinin, yaratıcı, yenilikçi ve başarılı olacağına inanmıyorum. Çünkü yenilik ve başarı, hayallerin ve düşüncenin, yapılan hesapların gerçekleşmesidir.” (s. 405)

“Bir hayal dünyam var. Yapmak istediklerim oradadır. Onlarla yatar, onlarla kalkarım. Bu, beni rahatsız etmez. Aksine huzur, heyecan ve çalışma azmi verir. Bu hayallerden hesaba kitaba uyanlar uygulanır, gerçekleşir.

Görev yaptığım yerlerde düşünüp de başlayamadığını veya yarım kalan işler hiçbir zaman peşimi bırakmamıştır. Hepsi benim çocuğum gibidir.” (s. 454)

Hemen belirtelim ki Ögütçen, hayallerini gerçekleştirebilen, gerçekleştirebileceği hayalleri kuran güçlü ve mutlu kişilerdendir.

Sakin ve iddiasız görünüşünün altında, çok canlı ve coşkulu bir iç dünyası vardır...

*

Kamu görev ve yetkisinin kötüye kullanılması, günlük politikaya âlet edilmesi, yalan söylenmesi O'nun bağışlamadığı kusurlardandır. Fransa'nın eski Başbakanlarından Michel Debre'nin, beğenerek kitabına aldığı sözü şöyledir:

"Devleti yıkmamanın en kısa yolu, bürokrasiye politikayı sokmaktır." (s.487)

O, genç idarecilere, memleketlerini, insanlarını ve mesleklerini sevmelerini; çalışma hırasına sahip olmalarını öğütlemekte ve onları, girişimleriyle değerlendirmektedir.

*

Ögütçen'in sürekli okuma, not alma, günlük yazma alışkanlığı vardır. Müziğin her türünden zevk almaktadır. Gezi, onda bir tutku hâlini almıştır; notlarla, belgelerle, fotoğraflarla döndüğü geziler... Yurt dışına yaptığı resmî geziler dışında, özel geziler de yapmıştır: Hollanda, Fransa, İspanya, İtalya, İsrail, Lübnan, Kıbrıs, Rodos Adası, Çin Halk Cumhuriyeti ve Tayland gezileri bunlar arasındadır.

HABERLER

Bu bölümde 1 Ekim 1996-31 Aralık 1996 tarihleri arasında Bakanlığımız tarafından gerçekleştirilen haber niteliğindeki faaliyetlere yer verilmiştir.

İnsan Hakları Semineri

• Ülkemizin taraf olduğu Uluslararası Sözleşmelerin gereği olarak, insan haklarının ve ana hürriyetlerin korunması ve geliştirilmesi amacı doğrultusunda çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Yine bu çalışmalar kapsamında olmak üzere, 23 Eylül-4 Ekim 1996 tarihleri arasında Mersin-Mezitli ve Silifke-Kapızlı eğitim tesislerinde 26 ilde görev yapmakta bulunan güvenlikten sorumlu Vali Yardımcıları ve bu illere bağlı ilçelerimizin Kaymakamlarıyla, her ilden birer temsilci olmak üzere üst düzey emniyet ve jandarma görevlilerinin katılacağı "İnsan Hakları" konulu bir seminer gerçekleştirilmiştir. Üç dönem halinde yapılan Seminere; öncelikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde görevli 26 ilden (21) Vali Yardımcısı ve (160) Kaymakam olmak üzere (181) mülki idare amiriyle (26) il emniyet, (26) il jandarma yetkilisi olmak üzere toplam 233 personel iştirak etmiştir.

Seminer kapsamında;

Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi ve AĞİT bünyesinde oluşturulan ve Ülkemizin de taraf olması sıfatıyla üstlenmiş bulunduğu yükümlülükler, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile İşkencenin ve Gayriinsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi'nin ülkemize getirdiği yükümlülüklerin yerine getirilmesi ve denetlenmesi hususunda mülki idare amirleri ve güvenlik görevlilerinin görev ve sorumlulukları ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve bu sözleşmenin ulusal mevzuatımıza etkileri konulan işlenmiştir. Ayrıca seminerin aynı içerik ve kapsamla önümüzdeki yıllarda da devam ettirilerek tüm benzeri personeli kapsayacak şekilde 4 yılda tamamlanacak bir seminerler dizisine dönüştürülmesi planlanmaktadır.

Mersin-Mezitli Mahalli İdareler Hizmet Birliği Eğitim ve Dinlenme Tesislerinde gerçekleştirilen ilk dönem İnsan Hakları Semineri'nin açılışında bir tören düzenlenmiştir. 23 Eylül 1996 tarihinde yapılan törene İçel Valisi Şenol ENGİN, İçişleri Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanı Ali PITİRLİ, Eğitim Dairesi Başkanı Halil IŞIK, Emniyet Genel Müdürlüğü APK

Dairesi Başkanı A. Nihat DÜNDAR ile APK Kurulu Başkanlığı İnsan Hakları ve Uluslararası Kuruluşlar Dairesi Başkanı İsmail ÖZDEMİR, ulusal ve yerel basın kuruluşlarının temsilcileri, il'in üst düzey bürokratları ve seminer öğretim üyeleri ile kursiyerler katılmıştır.

Seminerin açılış konuşması Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanı Ali PITIRLI tarafından yapılmıştır. Konuşmasına;

"Bilindiği gibi, insan hakları konusu, zaman süreci içinde azalıp çoğalmakla birlikte, zaman zaman ülkemizin gündemini işgal etmekte, yurtiçinde yankılar uyandırdığı gibi, yurtdışında da ülkemizi aleyhine kampanyalar yürütülmesine neden olabilmektedir. Halbuki Türkiye Cumhuriyeti çağdaş bir devlettir ve çağdaşlığını sürdürmek azim ve kararlılığındadır. Bir Hukuk devletidir ve devletin yapısında hukukun üstünlüğü ilkesi esastır" diyerek' başlayan Kurul Başkanı, Devletimizin, genç bir Cumhuriyet olarak uluslararası camiada şerefli yerini almasıyla birlikte, bünyesini, demokrasi, insan hakları ve serbest piyasa gibi çağdaş ölçülere uydurmaya yönelik politikalarla donattığını belirttikten sonra ülkemizin, Avrupa Birliğine tam üye olarak başvurduğu 1987 yılından itibaren, insan hakları alanında cari olan bütün uluslararası denetim mekanizmalarını öngören sözleşmelere taraf olduğunu vurgulamıştır.

Daha sonra, Bakanlığımızca yürürlüğe konulan talimatnamelerle gözaltı, ifade alma ve sorgulamaların objektif kurallara bağlandığına, Polis ve Jandarma nezarethanelerinin fiziki koşullarında iyileştirmelere gidildiğine, uygulamaya konulan gözaltı izleme birimleri ile gözaltına alınan vatandaşların yakınlarına bilgi verilmesi imkanının getirildiğine değinen PITIRLI, konuşmasının sonunda seminere katılan mülki idare amirleri ile güvenlik güçleri mensuplarına başarılar dilemiştir.

27 Eylül 1996 tarihinde sona eren birinci dönem İnsan Hakları Seminerinin kapanış törenine İçişleri Bakam Mehmet AĞAR da katılarak bir konuşma yapmıştır.

Konuşmasına, İnsan hakları, ana çizgileriyle, insanın, insan olmasından kaynaklanan ve bundan dolayı da yeryüzündeki her insana tanınması kaçınılmaz olan bir haklar ve özgürlükler manzumesidir. Peşinen ifade etmeliyim ki, bu hakların en sağlam biçimde teminat altında kullanılması ancak demokratik rejimlerin hakim olduğu ülkelerde mümkündür. Bu çerçevede, Türkiye, yeryüzünde gerçek anlamda özgürlüğü - demokratik parlamenter rejimi benimsemiş nerede ise bir düzineyi ancak geçen ender ülkelerden birisi olarak, anayasasında, uluslararası sözleşmelerde öngörülen insan hakları ve temel özgürlüklere yer vermiş, kendi milli mevzuatını büyük ölçüde buna adapte etmiş, geri kalanını da adapte etme aşamasında bulunan bir ülkedir. Bu çerçevede hepimizin bildiği gibi Türkiye, özellikle Avrupa Birliğine tam üye olarak başvurduğumuz 1987 yılından itibaren, insan hakları alanında getirilen bütün uluslararası denetim mekanizma-

larını kabul etmiş, bunlara ilişkin sözleşmelere taraf olmuştur...." diyerek başlayan Bakan, ülkemizdeki tüm insani boyutlu işlemleri uluslararası mekanizmaların denetimi altında olduğunu, milli mevzuatımızda insani boyutlu uluslararası standartlara ters düşen konularda iyileştirme düzenlemelerinin yapıldığını ifade ettikten sonra bu konuda gerçekleştirilen uygulamalardan örnekler vererek konuşmasını tamamlamıştır.

Seminerin ikinci dönemi ise 30 Eylül-4 Ekim tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

65 inci İTERPOL Genel Kurul Toplantısı

• Ülkemizin 1930 yılında üye olduğu ve halen 177 üye ülkenin yer aldığı Uluslararası Kriminal Polis Teşkilatının (İTERPOL) 65 inci Genel Kurul Toplantısı, 23-29 Ekim 1996 tarihleri arasında Antalya'da gerçekleştirilmiştir.

23 Ekim 1996 tarihinde basma açık olarak yapılan Genel Kurul açılış törenine; görevde hayatını kaybeden polisler için bir dakikalık saygı duruşu ile başlanmış, bunu sırasıyla İstiklâl Marşı'mız ve İnterpol Marşı'nın çalınması izlemiştir. Daha sonra İnterpol Başkanı Björn ERIKSSON, Emniyet Genel Müdürü Alâaddin YÜKSEL ve İçişleri Bakanı Mehmet AĞAR birer konuşma yapmışlardır.

Uluslararası suçlarla mücadelede sıkı bilgi alışverişi ve yoğun işbirliğinin önemini vurgulayan Bakanın konuşmasının tam metni aşağıya alınmıştır.

"Sn. Başkan,

İcra Komitesinin Değerli Üyeleri,

Kıymetli Konuklar ve Delegeler,

Basın ve T. V. 'nin Mümtaz Temsilcileri,

Uluslararası Kriminal Polis Teşkilatı İnterpol'ün 65. Genel Kurul Toplantısı vesilesiyle T. C. Hükümeti adına, İnterpol'e üye ülkelerin Sn. delegelerine, ve çeşitli uluslararası kuruluşların temsilcilerine hoşgeldiniz demekten büyük onur ve mutluluk duyuyorum.

Bu, Türkiye'de gerçekleştirilen 2. İnterpol Genel Kurul Toplantısıdır. İlki 1955 tarihinde İstanbul'da yapılmış olup, bize büyük gurur vermiştir.

Bilindiği üzere suç; kamu güvenliğine ve barış ortamına en büyük zararı veren olgulardan birisidir. Bu tür olguların üstesinden gelebilmek, milli seviyedeki mücadelenin yanısıra uluslararası dayanışmayı da gerektirmektedir. Mücadelenin şekli bellidir: ya münferit hareket eder ve kaybederiz ya da birlik olup kazanır ve vatandaşlarımızın daha huzurlu bir ortamda da yaşamalarını sağlarız.

Günümüzde giderek artan ve çeşitlenen organize suçlar, çevre suçları, çocuklara karşı işlenen suçlar, bilgisayar, kredi kartı sahtekarlığı, nükleer madde kaçakçılığı suçlarını işleyen failler teknik gelişmelerin suç işlemeye tanıdığı kolaylıklar ile kendi ülkelerinde gizlenmek yerine, bir başka ülkeye rahatlıkla gidebilmekte ve buralarda barınabilmektedir. Bu ise yetkili makamların, milli sınırların dışımda hareket edebilme kabiliyeti bulunmadığından suçluları yakalatma yönündeki girişimlerine imkan vermemektedir. Ulaşım ve haberleşmedeki teknolojik gelişmelerin de, bir ülkenin bu tür suçlarla tek başına ve etkili olarak mücadelesini güçleştirdiği de açıktır. Bu cihetle, uluslararası suçlarla mücadelede uluslararası sıkı bilgi alışverişini ve yoğun işbirliğini gerekli kılmaktadır.

Ülkelerin yakın komşuları ve diğer ülkelerle ikili ve çok taraflı işbirliği imkanları yanında; bölgesel ve İnterpol camiasında olduğu gibi topyekün işbirliği gerekli olmaktadır.

Biz bu alanda mevcut ilişkilerimizi devamlı geliştirmeyi hedeflemeliyiz. Şu an () ülke ile ikili işbirliği anlaşması yapılmış yenilerini de planlamaktayız. Bu mealde, bulunduğumuz coğrafyadaki suç hareketliliğini de gözönüne alarak bir "İnterpol Alt Bürosunun" Ülkemizde kurulması yönünde de gerekli hazırlıklar ve temaslar yapmaktayız. Tüm bu çabalar ile yukarıda saydığım ve gittikçe gelişme ve artış gösteren uluslararası suçlarla daha iyi mücadeleyi amaçlıyoruz.

Bunun;

Turizmi ve ticareti özendirmek amacıyla seyahatlerdeki sınırlamaların azaltılması, seyahat ve haberleşme teknolojisindeki olağanüstü gelişmeler, gümrük duvarlarının yıkılmaya başlamasıyla serbestleşen dünya ve bu serbestleşmeye paralel olarak globalleşmeye doğru gitmekte olan suça karşı; devreye siz, 70 yıllık tecrübesi ve 176 ülkeye varan her türlü teknik haberleşme imkanlarına sahip örgütüyle, aralarında dil, gelenek-görenek ve adli sistem farklılıkları olmasına rağmen dünyanın dört bir yanına uzanan hukukun en uzun kolu durumundaki teşkilat olan İnterpol Teşkilatı bünyesindeki milletlerin polisiye faaliyetlerinin başarısı için gerekli olan çok yönlü yardımlaşma ve işbirliğinin geliştirmesiyle sağlanabileceğine inanıyoruz.

Türk Polisi, İnterpol Teşkilatının kurucuları arasında olup, 66 yıldır da resmi üyeliğini sürdürmektedir. Bu da, Türk Polisinin uluslararası asayiş, mali ve terör suçlarının önlenmesi ile narkotik maddelerin kontrolü ve kaçakçılığıyla mücadelede, İnterpol Genel Sekreterliği ve üye ülkelerle işbirliğine verdiği önemin en belirgin göstergesidir.

Diğer suçlarla sürdürülmekte olan etkin mücadelenin yanında güncel bir dünya problemi olan ve her gün dünyanın bir başka köşesinde yapılan eylemlerle birçok masum cana ve büyük maddi zararlara sebep olan uluslararası terörizm ile mücadele boyutunda ise önce terörün tahlilini yapmak gerekirse; terör, hedefi

itibariyle sadece mevcut toplum düzenine karşı değil, yaygın, sistemli bir şiddet hareketi olarak "Meşru düzeni yıkmak" amacını taşıyan ve çağımızı karartan salgın bir hastalıktır.

Amaçlarını gerçekleştirmek için kendilerine ekonomik kaynağı başta Uyuşturucu Madde Kaçakçılığı olmak üzere kaçırma, rehin alma, fidye gibi birçok suçu işleyerek sağlamakta, araç olarak kullandıkları şiddet halk kitlelerini yıldınlığa sevketmekte, böylece, meşru düzenin iştirakçilerini, sürekli korkuya düşürerek, sonuçta düzeni çökertmek istemektedirler. Terör bu nitelikleri ile binlerce masum insanın ölümüne sebep olup haklarına büyük zarar verdiğinden tüm dünyaca lanetlenen ve önlenmesi gereken bir olgu olarak kabul edilmektedir.

Ülkemizde de bu tür aktif eylemlerde, bulunan ve bunu yurt dışında da sürdüren PKK ve DEV-SOL gibi terör örgütleri bugün gerçekleştirmiş oldukları eylemlerle Avrupa'nın kamu güvenliğini ciddi ölçüde tehlikeye düşürmüşlerdir. Bugün bu terörist örgütlerin adam öldürme, gasp, zorla para toplama, sonu büyük zararlarla sonuçlanan gösteriler, temsilciliklere saldırılar, uyuşturucu kaçakçılığı, işçi simsarlığı ve hatta bazı ülkelerin devlet başkanlarını ve diğer ünlülerini tehdit edebilecek çüretkarlığı gösterebildiklerini gözlemlemekteyiz

Türkiye Cumhuriyeti Devleti terör örgütlerine karşı kararlı mücadelesini düzenli bir şekilde yürütmekte olup bu konuda her türlü tedbirini almıştır. Bu kararlığımız sayesinde söz konusu örgütlerin faaliyetleri marjinal konuma indirilmiştir. Mücadelemizin istediğimiz istikamette sürdürüldüğünü vurgulamak isterim.

Ancak bugün, bu örgütlerin faaliyetleri ve her türlü paravan kuruluşları başta Almanya ve Fransa gibi ülkelerde de yasaklanmıştır. Bu desteklerinden dolayı Almanya ve Fransa'ya teşekkürlerimizi iletmek isterim. Anılan ülkelerde faaliyetleri yasaklanan söz konusu terör örgütleri aktivitelerini bu nedenle diğer Avrupa Ülkelerine kaydırmışlardır. Diğer taraftan Avrupa Parlamentosu'nda da bu örgütlerin terörist yönü müteaddit defalar ifşa edilmiştir. Diğer ülkeleri de anılan örgütlerin faaliyetlerinin yasaklanması yönünde kararlı bir tutum göstermeye ve ülkelerinin bu yönde karar almalarını sağlamaya davet ediyorum.

Fakat yukarıda ayrıntılı olarak anlatılmaya çalışılan terörizmin dünya genelinde bastırılması için şimdiye kadar yeterince sistemli yürütülemeyen ikili ve çok taraflı işbirliğinin daha etkili hale getirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bunun eksikliğini hisseden İnterpol'un geliştirmeyi planladığı CAT (Terörizme Karşı Mücadele) projesinden de memnun olduğumuzu belirterek, bu amaçla şimdiye kadar yapılmış olan uluslararası çalışmaların ışığında; Bu toplantıda,

Birleşmiş Milletlerin koordinasyonunda günümüz koşullarına uygun geniş kapsamlı terörle mücadeleyi daha etkili kılacak uluslararası bir sözleşmenin gerekliliğini ve bu konuda alt çalışmaların başlatılması hususunda tavsiye kararı alınması ve BM'in bu alandaki en önemli danışma organı olan İnterpol'un bu ko-

nuyu öncelikle ele almasının ve ilgililerin üye ülke yetkililerine bu konuda telkinde bulunması gerektiğini düşünüyorum.

Sözkonusu hususlarda yapılacak bütün çalışmalara Türkiye Cumhuriyeti Devleti her türlü desteği vermeye hazırdır.

Sn. Başkanı, İcra Komitesi Üyelerini, Sn. Genel Sekreteri ve İnterpol Teşkilatının çalışmalarına katkıda bulunan bütün meslektaşları T.C. Hükümeti adına tebrik ederim.

Türkiye Milli Merkez Bürosu Başkanı Yusuf Vehbi DALDA'yı İcra Komitesi Üyeliğine aday gösterdiğimiz bu Genel Kurul'da sizleri Antalya'da ağırlamaktan büyük memnuluk duymaktayız. Türkiye'de bulunmaktan hoşlanacağınızı umarak tüm delegelere tekrar hoşgeldiniz diyorum.

65. İnterpol Genel Kurul Toplantısı'nı resmen açmaktan gurur duyduğumu belirtir ve çalışmalarınızda başarılar dilerim

İdari, teknik, kriminal, mali ve uluslararası prosedüre ilişkin konularda çeşitli kararların alındığı 65 inci İnterpol Genel Kurulu Toplantısı, 29 Ekim 1996 tarihinde sona ermiştir.

Devir Teslim Töreni

- İçişleri Bakanlığı görevinden istifa eden Mehmet AĞAR'ın yerine 8 Kasım 1996 tarihinde Dr. Meral AKŞENER'in atanması nedeniyle 11 Kasım 1996 tarihinde Bakanlık Makamında bir devir teslim töreni yapılmıştır.

Bakan AKŞENER'in törende yaptığı konuşmasının tamamı aşağıda yer almaktadır.

"Sayın.....

Değerli Basın Mensupları

Türkiye Cumhuriyetinin 54 üncü hükümetinin İçişleri Bakanı olarak göreve, başlamanın gurur ve heyecanını yaşıyorum.

Devletimize yaptığı hizmetleri daima takdir ettiğim değerli arkadaşım sayın Mehmet AĞAR'dan bu onurlu görevi devralmanın bana ayrıca heyecan verdiğini belirtmek isterim.

Sayın Ağar'ın başlattığı çalışmalar kaldığı yerden devam ettirilecek ve mutlaka sonuçlandırılacaktır.

Devlet ve toplum hayatımız açısından çok önemli gördüğüm bölücü ve yıkıcı terör örgütleri, organize suçlar ve uyuşturucu ile yapılan mücadele aynı kararlılıkla sürdürülecektir.

Görevimin zor ve meşakkatli olduğunu biliyorum. Bu görevi yaparken rehberimiz Atatürk ilke ve inkılapları, hukukun üstünlüğü ile temel insan hak ve hürriyetlerine saygı olacaktır. Bu çerçevede karşılaşacağımız her türlü zorluğa büyük bir azim ve kararlılıkla karşı koyacağız.

Ülkemizin bölünmez bütünlüğünü, milletimizin birliğini, devletimizin üniter yapısını her şart altında savunacağız. Bundan taviz vermemiz asla mümkün değildir.

Toplumda huzur ve sükunun sağlanması ile vatandaşımızın can ve mal emniyetinin korunması bizim için vazgeçilmez hususlardır.

Bilindiği gibi, İçişleri Bakanlığımız gelenekleri yerleşmiş bir kurumumuz olup, ifa ettiği görevler devletin temel taşı niteliğidir.

Bakanlığımın biraz önce belirttiğimiz hususları yerine getirebilecek güç ve yetenekte kadroya sahip olduğumu biliyorum. Çalışmalarında en büyük destekçim onlar olacaktır.

Bu nedenle zor bir dönemde devraldığım bu güç görevi layıkıyla yerine getireceğimiz konusunda hiç bir şüphem yoktur.

Bakanlığımın çalışmaları hakkında, zaman zaman siz değerli basın mensuplarımıza bilgi verilecek ve kamuoyunun doğru bilgilendirilmesi sağlanacaktır. Bu hususta hep birlikte görev yapacağımızı ve sorumluluğumuzun müşterek olduğuna inanıyorum.

Değerli arkadaşım Sayın Mehmet Ağar'a şahsım ve Bakanlığım adına, verdiği hizmetlerden dolayı teşekkürlerimi sunuyorum. Bundan sonraki çalışmalarında başarılarının devamı ile özel hayatında mutluluklar diliyorum.

Hepinize teşekkür ediyorum."

Olağanüstü Hal Bölgesindeki İl Valilileri, Jandarma Komutanları ve Emniyet Müdürleri Toplantısı

• 16 Kasım 1996 tarihinde Diyarbakır'da Olağanüstü Hal kapsamındaki İl Valileri, İl Jandarma Komutanları ile İl Emniyet Müdürlerinin iştirak ettiği, bir toplantı yapılmıştır. İçişleri Bakanı Dr. Meral AKŞENER de toplantıya katılarak bir konuşma yapmıştır.

Toplantının yapıldığı bölgenin özelliği nedeniyle terörle mücadele konusuna ağırlık verilen konuşma aşağıdadır.

"54. Cumhuriyet hükümetinin içişleri Bakanı olarak ilk gezimi.....yapmam bu bölgeye ve sorunlarına tarafımızdan verilen önemi arzetmektedir.

Bilindiği üzere bölücü terör insanımıza çok acılar çektirmiştir. Ancak halkımızın desteğinden güç alan güvenlik kuvvetlerimizin fedakarca mücadelesi ve başarıları sonucunda önemli mesafeler alınmıştır.

Olaylar terördür. Eşkîya örgütü, mafya yöntemleri ile faaliyet gösteren eli kanlı bir terör örgütü olduğunu kanıtlamıştır.

Masum insanları, çocuk kadın demeden kitle halinde katleden bu katillerle mücadelede taviz vermeksizin devam edilecektir. En küçük bir rehavette, eşkıyanın aynı katliamları tekrarladığı örnekleriyle malumunuzdur.

Terörle mücadele sürecinde, 1993 yılından öncesine baktığımızda, karşılaştığımız tablonun vahametini hepimiz biliyoruz.

1993 yılına kadar PKK'nın organize ettiği, kadın ve çocukların kullanıldığı kitlesel eylemleri ve güvenlik güçlerinin müdahalesi ile arzu edilmeyen olayların çıkmış olduğunu hatırlıyorum.

Yine o dönemlerde;

- Kepenk ve kontak kapatma
 - Çok sık yol kesme
 - Geceleri sokağa çıkamama
 - Şehirlerin yoğun saldırılara uğraması
 - Kent merkezlerindeki suikast ve soygun olaylarının had safhaya varması
- gibi olaylar, eşkıyanın psikolojik üstünlüğü yakalamış olduğunu gösteriyordu.

Okulların neredeyse tamamının kapalı olduğu o dönemde, bölgeye çeşitli yatırımlar yapılarak bu yolla halkın devlete bağlılığının sağlanması düşünülmüştür. Ne var ki arzedilen tablo içerisinde bu mümkün olamamıştır. Yapılabilen yatırımların tamamına yakını heba olmuş, birçoğu yakılmış, yıkılmıştır.

Halkın devletten yana mı, örgütten yana mı olalım ikilemi içinde olduğu dahi telaffuz edilebilmiştir.

1993 yılında alınan tedbirler ve özellikle gösterilen kararlılık sonucu örgüt büyük bir çöküşün başlangıcını yaşamaya başladı.

Bugün artık bu manzaraları görmüyoruz.

1993 yılından itibaren terörün doğru teşhisi yapılarak doğru yöntemler uygulanmıştır.

Devlet reaksiyonere hale getirilerek örgüt eylemleri kontrol altına alınmış, örgüte çok büyük zayıflar verilmiştir.

Dıştaki PKK yanlısı sesler birer birer kesilmiş; Batı PKK'nın iğrenç yüzünü geç de olsa görmüştür.

Örgütte çözülme süreci başlamış, örgüt dışarı çıkamaz hale getirilmiştir.

Kısacası,

Özellikle son iki yılda terörle mücadelede üstün bir ivme yakalanmış, büyük mesafeler katedilmiştir.

Bu başarının belki de en önemli yanı, PKK ya müzahir desteğin kopartılmış olmasıdır.

İşte bu noktada bölgeye yeni bir konsept getirmemizin zamanı gelmiştir. Bugün yapmazsak zamanlamada büyük hata yapmış olacağımızı unutmamalıyız.

Önemini belirteceğim konular terör sürecinde önceden de üzerinde durduğumuz konulardı. Güvenlik kuvvetlerimizin canlarını ortaya koyarak sağladıkları huzur ortamında, bu ortamın devamını sağlaması bakımından artık iki konu ön plana çıkmıştır.

Bunlardan birincisi terörün uluslararası boyutudur. Bazı komşu ülke topraklarında maalesef terör örgütünün kampları olduğu bilinmektedir. Bu ülke topraklarından ülkemize müdahaleler vardır.

Uluslararası bazı siyaset enstitülerince yapılan araştırmalar, önümüzdeki yıllar için dünyanın kriz merkezinin ortadoğu olacağını ve bu krizin sebebinin de su olacağını göstermektedir.

Bu ve diğer sebeplerle komşularımızdan bazılarının düşmanca emelleri vardır. Bu niyetlerle PKK'ya kucak açmakta ve eşkıyanın topraklarımıza giriş-çıkış yapmasına imkan sağlamaktadırlar.

Çok büyük ölçüde eşkıyadan temizlenmiş olan yerleşim yerleri ile kırsal alana, dışarıdan eşkıyanın gelmesine engel olmalıyız.

Eşkıyanın komşu ülkelerden giriş-çıkışının engellenmesi, sınırlarımızın çok daha iyi korunur hale getirilmesi gerekir. Şuur güvenliğini kesinlikle sağlamak zorundayız.

Yaratmamız gereken konseptin ikinci ve çok önemli unsuru ise halkı kazanmamız gereğidir.

Halk kazanılmadan terörün tamamen kurutulmasının zorluğu ortadadır.

Hükümetimiz her türlü sorunu olduğu gibi terör sorununu da demokrasinin kuralları içerisinde hukukun üstünlüğüne inanarak temel insan haklarından ayrılmadan çözmeye kararlıdır.

Devletin temel amacı, halkın huzuru, güvenliği ve mutluluğunu sağlamaktır.

Bu nedenle, halkla ilişkilere önem verilmelidir. Halkımızı şefkatle kucaklamak ve terörist ile halk ayırılmamalıdır.

Teröre karşı birlik ve beraberlik içinde bizimle kucaklaşmaya hazır vatandaşlarımızla övünüyor, memnun oluyoruz. Vatandaş da terörün tamamen bitmesini istiyor.

Bu nedenle, halkla ilişkilere daha çok önem verilmelidir. Devlet olarak halkımızı her zamankinden fazla şefkatle kucaklamalıyız.

Bu noktada öncelikle Mülki İdare Amirlerimize, Sayın Valilerimiz ve Kaymakamlarımıza önemli görev düşmektedir. Emrinizde çalışanlarla birlikte devletle halkın kucaklaşması ve kaynaşması için olumlu katkılarınızı artırarak devam ettirin,

Sayın.....

.Halkı kazanmamızın bir yolu da yatırımları artırmak, onlara iş imkanları sağlamaktır.

Günümüzde idarecilerimizin ekonomik görevleri daha da artmıştır. Valilerimiz, özellikle de Kaymakamlarımız mahalli ekonomik potansiyeli değerlendirmeye yönelik projeler geliştirmektedir.

Ancak bu projeler geliştirilirken devleti yanlış yatırımlara sokmamamız gereğine dikkat edilmelidir. Bir başka deyişle yeni KİT'ler yaratılmamalıdır. .

Hayvancılık, halıcılık arıcılık gibi kolay pazarlama imkanına sahip emek yoğun projeler geliştirildiğinde Bakanlığımca da desteklenecektir.

Ticaretin geliştirilmesi ve canlandırılmasına yönelik yatırımlara ağırlık vermek zorundayız. Alt yapı ve ulaşım konularında sağlanacak iyileşmelerin özel girişimciyi bölgeye çekeceğine inanıyorum..

Bunun dışında halka eğitimi ulaştırılacak sağlık hizmetlerini ulaştırılacak. Eğitime vereceğimiz önem yarına yapılmış bir yatırımdır. Öğretmen eksikimizi tamamlayarak insanımızı eğitmek konusunda hassasiyet gösterdiğinizde inanıyorum.

İçtenlikle daha çok çalışarak bu güzel mukaddes memleketi hizmet etmek' borcumuzdur. Huzurlu, ekonomisini iyileştirmiş, bölgesinde ve dünyada itibarlı güçlü bir Türkiye'nin devamı şartlarından biri terörle topyekün mücadelenin kesin başarıya ulaşmasıdır.

Bu vesile ile teröre karşı kahramanca mücadele vermiş ve vermekte olan güvenlik kuvvetlerimize şükranlarımı sunuyorum.

Sözlerime son verirken ayrıca sizlere ve bölgedeki bütün görevlilere meşakkatli görevlerinde üstün başarılar diliyorum."

İçişleri Bakanı Dr. Meral AKŞENER'in Olağanüstü Hal Uygulamasının Uzatılması İle İlgili Olarak TBMM'nde Yaptığı Konuşma

• İçişleri Bakanı Dr. Meral AKŞENER, 10 ilde uygulanan olağanüstü halin 9 ilde bir dönem daha uzatılmasına dair 28 Kasım 1996 tarihinde toplanan TBMM Genel Kurulu'nda bir konuşma yapmıştır.

Olağanüstü hal uygulamasının 29 uncu kez uzatılması yönündeki Başbakanlığın gerekçeli uzatma teskeresi üzerine Hükümet görüşünün açıklandığı Bakanın konuşması aşağıya aynen alınmıştır.

"Sayın Başkan

Değerli Milletvekilleri

Mardin ilimizin olağanüstü hal uygulamasının kapsamı dışına çıkarılması; Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkari, Siirt, Sımak, Tunceli ve Van illerimizi kapsayan dokuz ilimizde ise olağanüstü hal uygulamasının 29 uncu kez uzatılması amacıyla huzurlarınızda söz almış bulunuyorum.

Öncelikle yüce meclisin değerli üyelerini saygıyla selamlıyorum.

Hepinizin de bildiği üzere, 15 Ağustos 1984 tarihinde, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde kitle halinde gerçekleştirdiği öldürme eylemleri ile Türkiye ve dünya gündemine girmiş olan ayrılıkçı terör örgütü PKK'nın faaliyetleri, zaman içerisinde yükselme ve gelişme eğilimi göstermiş ve ülkemizin en önemli gündem maddesini teşkil etmiştir.

Şu bir gerçektir ki, hadisenin başladığı ilk günlerde ve sonrasında gösterilen tepkisizlik ile olayın küçümsenmesi ve teşhisinde önemli yanlışlıkların yapılması, hadiselerin trendinin yükselmesine, yaygınlaşmasına ve kontrolden çıkmasına neden olmuştur.

Netice itibariyle görülen bu gelişmelerin ve ülkemizin içinde bulunduğu şartların değerlendirilmesi sonucunda, devlet, 14 Temmuz 1987 tarih ve 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile; ilk anda Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Mardin, Siirt, Tunceli ve Van illerini kapsayacak şekilde olağanüstü hal valiliğini ihdas etmiş ve 19 Temmuz 1987 tarihi itibariyle de bu illerimizde Olağanüstü Hal rejimini uygulamaya koymuştur.

3647 sayılı Kanun ile il statüsüne kavuşturulmuş olan Batman ve Şırnak illeri de 426 sayılı Kanun Hükmünde kararname ile Olağanüstü Hal kapsamına alınarak illerin sayısı 10'a yükseltilmiştir.

Daha sonra 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 4 üncü maddesinin (j) bendine dayanılarak, 24 Temmuz 1987 tarihli Başbakanlık onayı ile Adıyaman, Bitlis ve Muş illeri Mücavir İl statüsüne kavuşturulmuş, bilahare de TBMM'nce 19 Mart 1993 tarihi itibariyle Elazığ ili olağanüstü hal kapsamı dışına çıkartılmış, mücavir il konumunda bulunan Bitlis ise olağanüstü hal kapsamına alınmıştır.

Olağanüstü hal kapsamı dışına çıkarılan Elazığ İl'inin mücavir il konumuna getirilmesi de Başbakanlığın 4 Nisan 1993 tarihli onayı ile sağlanmıştır.

Diğer yandan 11 Haziran 1995 günü yapılan Milli Güvenlik Kurulu toplantısında hükümete tavsiye edilmesi üzerine Adıyaman İli Başbakanlık onayı ile mücavir iller kapsamından çıkarılmıştır.

Değerli Milletvekilleri,

Hiçbir Devlet ve Hükümet, ülkesinin bir bölümünü olağanüstü hal yönetimiyle idare etmek heves ve gayretinde olamaz. Olağanüstü hal rejimi tercih edilebilen bir yönetim şekli değildir.

Terör vasıtasıyla siyasi sonuçlara ulaşmak isteyenler, devleti ve ülkeyi bölme arzusunda olanların varlığının devam ettiği hepimizin malumudur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin yapısı üniter bir yapıdır ve bundan taviz verilmesi asla mümkün değildir.

işte bu yapıya saldırı vaki olduğunda ve devamında devletin meşru savunma hakkı ortaya çıkar. Devletimiz bu meşru savunma hakkını kullanırken, insan haklarına, hukuka ve uluslararası normlara uygun hareket etmek gereğinin de bilincindedir.

Devletimizin bu meşru savunma hakkının kullanım şekli, anayasamızca belirlenmiştir. Bu olağanüstü yönetimdir.

Terörle mücadelede, son yıllarda katedilen çok önemli mesafelere rağmen, bölgemizde bir rahatsızlık varsa, bölge halkının canına, malına, ırzına yönelik bir saldırı varsa, onu ortadan kaldırmak için devletin yasal tedbirleri alması devlet olmanın şartlarındandır.

Bugün için bir eşkıya şebekesi haline gelmiş ayrılıkçı terör örgütü PKK terörünün gündemden çıkarılmasına kadar, bu bölgedeki vatandaşlarımızın huzur ve güvenliğinin sağlanmasına yönelik alınmış tedbirlerin gevşetilmesinin yanlış olacağı kanaatindeyiz: Tavizlerle devlet hayatı devam ettirilemez. Dünyanın hiçbir ülkesinde de teröre taviz verilerek siyaset yapılmamıştır, yapılamaz da.

Bu sorun, ulusal uzlaşmaya en çok ihtiyaç duyulan her türlü siyasi çekişmelerin üstünde olan bir sorundur.

Terörle mücadelede büyük bir kararlılık içerisinde önemli bir sürecin içindeyiz. İnsanın en temel hakkı olan yaşama hakkına saldıran terör örgütü PKK'nın bütün kalıntıları temizleninceye kadar bu süreç devam edecektir.

Yasadışı PKK terör örgütüyle mücadele tüm hızıyla sürmektedir.

Olağanüstü hal uygulaması içerisinde sürdürülen mücadele sonucu özellikle son yıllarda, yasadışı PKK terör örgütünde büyük darbeler indirilmiştir.

Lojistik desteği önemli ölçüde kısılmış, örgütün kitle üzerindeki etkinliği geriletilmiştir.

Başarı ile sürdürülen operasyonlarda ciddi kayıplar veren terör örgütü içerisindeki çöküntü had safhaya ulaşmıştır. Son zamanlarda meydana gelen ve PKK'nın panik ve yok oluş korkusu içerisinde olduğunu gösteren intihar saldırıları bunun önemli göstergesidir.

OHAL bölgesinin son dönemindeki olaylara' istatistiki açıdan bakmak gerekirse,

1 Ağustos 1996-26 Kasım 1996 tarihlerini kapsayan Olağanüstü Hal Bölgesinde (1010) olay meydana gelmiştir.

Bu olaylarda; (74) vatandaşımız hayatını kaybetmiş, (6) polis, (209) asker, (76) geçici köy korucusu ve. (4) öğretmenimiz şehit olmuştur. Aynı zamanda (41) polis, (614) asker, (129) geçici köy korucusu ve (139) vatandaşımız da yaralanmıştır.

Örgüte yönelik operasyonlarda (320) terörist ölü, (50) terörist yaralı ele geçirilmiş, (85) militan, sempatizan ve örgüte yardım-yataklık eden kişi yakalanmıştır.

Güvenlik kuvvetlerimiz tarafından başarıyla sürdürülen operasyonlarda büyük kayıplar veren PKK'nın uğramakta olduğu erozyon her geçen gün daha da artarak devam etmektedir.

Değerli Milletvekilleri,

Hükümetimizin, hükümet programında da belirtildiği üzere, olağanüstü hal uygulamasının kaldırılması yönünde taahhüdü bulunmaktadır.

İsteğimiz olağanüstü halin kaldırılmasıdır. Elbette normal yönetimi istiyoruz Bizler bu uygulamanın kaldırılması için gerekli gayreti göstermekteyiz. Mardin ilimizden olağanüstü hal uygulamasının kaldırılması halinde ilk adımı atmış olacağız. Bundan sonraki çalışmalarımız bu doğrultuda devam edecektir. O noktaya da gelinecektir.

Olağanüstü hal ilanından bugüne kadar, bölge asayişinin sağlanabilmesi için devletin bütün kurumları koordineli bir mücadele yürütmüşlerdir. Bu mücadelenin sınır ötesi boyutları da vardır.

Bölgede terörün yok edilmesi için güvenlik güçlerimiz büyük bir kararlılık ve özveri içerisinde çalışmaktadırlar.

Yaşadığı köyünden, evinden terör sebebiyle ayrılmak zorunda kalan insanlarımızın, tekrar yaşadıkları yerlere, evlerine dönmeye başlamaları güven ortamının gittikçe tesis edilmeye başladığını ortaya koymaktadır.

Ancak, katedilen çok büyük mesafeye rağmen bu yerlerde henüz ideal huzur ortamına ulaştığımızı ifade edemeyiz.

Bu konuda çalışmalarımız en kısa zamanda hedeflenen noktaya ulaştırılacaktır.

Terörle mücadelenin manevi ve psikolojik boyutu ihmal edilmeyecektir.

Doğu ve Güneydoğu Bölgemizde yaşayan vatandaşlarımıza refah ve huzur getirecek bütün ekonomik ve sosyal tedbirler alınacaktır. Birlik, beraberlik ve kardeşlik duyguları pekiştirilecektir.

Yörede yatırımları artırmak için devlet imkanlarının yanısıra özel kesim daha etkin bir şekilde devreye sokulacaktır.

Diğer yandan bu bölgelerimizde işsizlik sorununu çözebilmek amacıyla, yerel kaynakları değerlendirmeye yönelik tarımsal gelişme projeleri ve kırsal kalkınma projeleri uygulamalarına devam edilecek, ihtiyaç duyulan yöreler için yeni projeler hazırlanarak uygulamaya konulacaktır.

Değerli Milletvekilleri

Bölgede huzur ortamına ulaşma yolunda sağlanan başarı, olağanüstü hal hukukunun tanıdığı imkanlar sayesinde.

Bölgenin ve bölgede yaşayanların güvenliği, bölgede normal yönetime geçilmesi ve kesin olarak yerleştirilmesi bakımından olağanüstü yönetimin bir müddet daha uzatılması zarureti ortaya çıkmaktadır.

Teröre karşı milli mutabakatın böylesine güçlü olduğu bir esnada olağanüstü hal uygulamasına devam edilmesinin, terör örgütü PKK'nın aleyhine olacağını, örgütün kendisi de gayet iyi bilmektedir.

Birlik ve beraberliğin temsili durumunda olan TBMM'nde olağanüstü halin uzatılması yönünde görüş birliğinin sağlanması; ülkemizin yararına olacak, bölge insanı ve tüm vatandaşlarımızın esenliğine katkıda bulunacaktır.

Ayrılıkçı terörle mücadelede başarı yakalanmıştır. Bırakılması veya gevşetilmesi diye birşey söz konusu dahi olamaz. Bu tablo, ülkemizi, kanın ve gözyaşının akmadığı huzur ve güvenin tesis edildiği bir ortama doğru götürecektir.

Bu durum karşısında TBMM'nin her zaman olduğu gibi bugün de yine ülkenin en önemli sorunu olan bölücü terör hareketi karşısında kararlılığını birlik ve beraberliğini göstereceğine inanıyorum.

Halen süregelmekte olan terör olgusu ve ülkemize yönelik tehdidin henüz tam anlamıyla bitmemiş olması gerçeği karşısında; bölgede yürürlükte olan olağanüstü halin Mardin ilimiz dışındaki diğer dokuz ilimizde hükümet programında belirtilen esaslar doğrultusunda bir müddet daha devam ettirilmesinden yanayız.

Hepinize saygılar sunuyorum."

TBMM'de yapılan görüşmeler sonunda 10 ilde uygulanan olağanüstü halin Mardin ilinde kaldırılması ve 9 ilde 4 ay süre ile uzatılması kabul edilmiştir.

İçişleri Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının 1997 Mali Yılı Bütçeleri

- 26 Aralık 1996 tarih ve 22859 sayılı Mükerrer Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren İçişleri Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının Bütçeleri üzerinde hazırlık çalışmalarına 12 Haziran 1996 tarihli Başbakanlığın Bütçe Çağrısı ile fiilen başlanmış ve Yatırım Teklifleri olarak Devlet Planlama Teşkilatına, Cari ve Transfer Teklifleri olarak da Maliye Bakanlığına gönderilmiştir.

Uzmanlar düzeyinde ilgili Bakanlık ve Kuruluşlarla yapılan müzakereler tamamlandıktan sonra 12 Kasım 1996 tarihinde TBMM Plan ve Bütçe Komisyonunda, 14 Aralık 1996 tarihinde de TBMM Genel Kurulu'nda görüşülerek kabul edilmiştir.

Yürürlüğe girmiş bulunan bu bütçelerin bir önceki yıla göre (1996 yılı) gösterdikleri gelişmeler ise; İçişleri Bakanlığı Bütçesi 42.314.740.000.000.- TL. ile % 129, Emniyet Bütçesi 168.470.260.000.000.- TL. ile % 123, Jandarma Bütçesi 117.474.000.000.000.- TL. ile % 91, Sahil Güvenlik Bütçesi 4.960.700.000.000.- TL. ile % 61, toplam bütçe rakamı olarak da 333.219.700.000.000.- TL. ile % 110 lik bir artış şeklindedir.

Bilindiği gibi Cari, Yatırım ve Transfer Harcamaları şeklinde gruplandırılarak oluşan Bütçelerin, Cari Harcamaları içinde yer alan Personel Giderlerini çıkardıktan sonra geriye kalan ve Diğer Cariler olarak adlandırılan 200 (Yolluklar), 300 (Hizmet Alımları), 400 (Tüketim Malları ve Malzeme Alımları), 500 (Demirbaş Alımları), 800 (Diğer Ödemeler), Yatırım Harcaması olan 600 (Makina, Teçhizat ve Taşıt Alımları), 700 (Yapı, Tesis ve Büyük Onarım Giderleri), Kamulaştırma niteliğindeki 900 (Transferler) ile Hizmet Programlarına Dağıtılamayan Transfer harcaması olan 900 (Transferler) Harcama kalemlerindeki ödeneklerle planlanan hizmetler yürütülecektir.

Bütçeler itibariyle 1997 yılında yürütülmesi planlanan hizmetler ise şöyledir:

İçişleri Bakanlığının Cari Rakamı olan 29.184.000 milyon.- TL. bir önceki yıl bütçe rakamına göre % 101 lik bir artışa tekabül etmektedir. Bu rakam kapsamında; Bakanlar Kurulu Kararıyla gerek Mülki İdare Hizmetlerinden, gerekse de Genel İdare Hizmetlerinden personelin yetiştirilmek ve AT konularında araştırma yapmak üzere yurtdışına gönderilmesi, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin savunma malzemeleri alımları, merkez ve taşra Bakanlık Birimlerinin döşeme, demirbaş, kırtasiye ve temizlik ihtiyaçlarının karşılanması, temsil ve ağırlama giderleri, araçların akaryakıt ve yağ giderleri, personel temel eğitimlerinin yanısıra mesleki eğitimlerini sağlamak üzere kurs ve seminerlerin düzenlenmesi yer almaktadır.

Bütçenin yatırım harcamalarındaki 4.161.140. milyon - TL. bir önceki yıla göre % 289 luk bir artış göstermektedir. Bu rakam sektörler itibariyle Genel İdare Sektörü 450.000 milyon.- TL, Konut Sektörü 150.000 milyon.- TL, Eğitim Sektörü 14.140 milyon - TL, Güvenlik Sektörü 3.283.000 milyon - TL, DKH (Kırsal Alan Planlaması) Sektörü 264.000 milyon.-TL. lık bir ödeneği kapsamaktadır.

Genel İdare Sektöründe taşıt alımı için 20.000 milyon.- TL., Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğüne yürütülen Mernis Projesi, Makine-Teçhizat Alımı için 310.000 milyon - TL., Nüfus Hizmet Binası Donanımı için 55.000

milyon TL., Bakanlık Binası onarımı için 30.000 milyon .- TL., Telsiz Alımı için 5.000 milyon.- TL, Bakanlık binasında X-RAY Güvenlik Sistemi için 30.000 milyon.-TL. ödenek konulmuştur.

İçişleri Bakanlığı Konut Sektörü rakamı olan 150.000 milyon TL.den 90 adet kaymakam evi yapımı için 90.000 milyon.-TL, vali konağı yapımı için 60.000 milyon. - TL ödenek ayrılmış bulunmaktadır.

Bakanlığın eğitim sektöründe 14.140 milyon TL.den Bakanlık eğitim merkezi mevcut binasının onarımı için 6.540 milyon TL. ve ek binanın tamamlanması sonucunda ihtiyaç olacak Bina Donanımı için de 7.600 milyon TL. ödenek konulmuştur.

Güvenlik sektörü rakamı olan 3.283.000 milyon TL ile Olağanüstü Hal Bölge Valiliği hizmetlerinde kullanılacak savunma amaçlı çeşitli malzeme, araç ve gereç alımı ile bina yapımları söz konusu olacaktır. Ayrıca, olağanüstü halin gerektirdiği kamulaştırma hizmetleri olarak satın alma ve geçici işgalin gerektirdiği giderler için 35-000 milyon TL. kamulaştırma ve bina satın alımları ödeneği ayrılmıştır.

Ayrıca İllerde Kırsal Altyapı Hizmetlerinin uygulama ve izlenmesinde Modernizasyon Projesi için de 264.000 milyon TL. konulmuştur.

Bakanlığın hizmet programlarına dağıtılamayan transferleri arasında 1953 yılından beri üye bulunduğumuz Uluslararası Kişi Halleri Komisyonuna üyelik aidatı için 2.100 milyon TL. Bakanlık merkez ve taşra teşkilatındaki personel toplamının % 60'ına verilecek yemek yardımı için 60.000 milyon.- TL, Personel Giderlerinden doğan borçlar için 5.000 milyon TL, Personel Giderleri dışındaki diğer harcamalarla ilgili geçmiş yıllar borçları için 30.000 milyon. - TL, yeralmaktadır.

Ayrıca Hizmet Programlama Dağıtılamayan Transferler Programı içerisinde 1993 yılından beri yer alan Bakanlığa ait Fonlardan İl Özel İdareleri için 2.750.000 milyon TL, Mahalli İdareler için 1.350.000 milyon TL, Muhtaç Asker Aileleri için 17.500 milyon TL ve Sivil Savunma için ise 70.000 milyon TL ödenek ayrılmış bulunmaktadır.

Emniyet Genel Müdürlüğü'nün carileri olan 150.789.000 milyon.- TL ile bir önceki yıla göre % 121'lik bir artış sağlanmıştır.

Diğer carileri meydana getiren 200 (Yolluklar), 300 (Hizmet Alımları), 400 (Tüketim Malları ve Malzeme Alımları), 500 (Demirbaş Alımları), 800 (Diğer Ödemeler) Harcama Kalemlerindeki ödeneklerle, yurtiçi ve yurtdışı görev yollukları, Bölge Trafik Ünitelerinde görevli personele yolluk karşılığı verilen tazminatlar, bilgisayar ağının kurulabilmesi için ödenecek danışmanlık ücreti, kırtasiye, PTT posta giderleri, taşıma giderleri, kiralara, makina-teçhizat ve taşıt onarımları,

elektrik, su, havagazı giderleri ile yiyecek ve yem alımları, büro malzeme ve makina alımları, vergi, resim ve harçlar, gizli hizmet giderleri ve karantinaya alınma ve emniyet nezaretinde bulundurma giderlerini karşılamak sözkonusu olacaktır.

Emniyet Genel Müdürlüğünün yatırımları 16.180.260 milyon.- TL olup, bir önceki yıla göre % 180 lik bir artış sağlanmıştır. Bu rakamın içinde Güvenlik Sektörü 13.785.400 milyon.- TL, Ulaştırma Sektörü 1.260.000 milyon.- TL, Eğitim Sektörü 734.860 milyon.- TL, Konut Sektörü 400.000 milyon.- TL'dir.

Genel Müdürlüğün Güvenlik Sektöründeki Hizmetleri Kriminal Polis Laboratuvarlarına çeşitli malzeme alımı, terörle mücadelede kullanılmak üzere çeşitli malzeme alımı, ana merkez bilgisayarı parmakizi bilgisayar sistemi yedek parça alımı ile bakım ve onarımı, polis haberleşme hizmetlerinde kullanılacak röle, el ve araç telsizleri, muhtelif muhabere cihazları, radyo teçhizatları ve mevcut panzer-zırhlı araç yedek parça alımı, bakım ve onarımı, 20 adet deniz botu alımının 1997 dilimi, orta tip helikopter alımı, bölge' hastaneleri ve diğer polikliniklerde kullanılmak üzere çeşitli malzeme alımı, yıl içinde hizmete girecek yeni binalarda kullanılacak malzeme alımı şeklindedir..

Ulaştırma sektöründeki hizmetler trafik hizmetlerinde kullanılacak radar, reflektif kemer, tepe-lambası, alkolmetre, havaalanlarının güvenlik sistemleri için gerekli X RAY, dedektör ve kapalı devre cihazların alımları, yapımı süren trafik hizmet binalarının ikmali, trafik hizmetlerinde kullanılacak miktarı Bakanlar Kurulunca belirlenecek muhtelif araç alınılan için ödenek ayrılmıştır.

Eğitim Sektöründe ise Polis Akademisi, Polis Eğitim Merkezi, Polis Kolejlere ve Polis okullarına muhtelif makina teçhizat alımları ve onarımlar için, ek derslik inşaatları ile 1997'de bitecek polis okulları inşaatları ile 1997'den sonraya kalan Polis okulu inşaatları için ödenek ayrılmıştır.

Konut Sektöründe de devam eden 100 adet lojman inşaatları ile 1997 yılında programa girecek 311 proje ve mevcut lojmanların bakım ve onarımları için ödenek bulunmaktadır.

Emniyet Genel Müdürlüğü memurların öğle yemeğine yardım için 900.000 milyon TL, Kamu İşverenleri Sendikalarına Ödemeler için 900 Milyon TL, Personel borçları için 75.000 milyon TL, diğer Cariler Borçları için 400.000 milyon TL, ve Trafik Hizmetleri Geliştirme Fonu için de 25.000 milyon.- TL, ayrıca arsa alımı ve kamulaştırma için 70.000 milyon TL.'lık ödenekleri kapsamaktadır.

Jandarma Genel Komutanlığı'nın Carileri 108.420.000 milyon.- TL. olup, bir önceki yıla göre % 88 lik bir artış göstermiştir. Yurt içinde emniyet ve asayişinin temin ve idame ettirmek, kara sınırlarımızın emniyetiyle, kaçakçılığı men, takip ve tahkik etmek, gerektiğinde Silahlı Kuvvetler yanında yer almak gibi görevlerin yerine getirilmesiyle görevli olan bu Komutanlığın yurtiçi ve yurtdışı yollukları,

mutad tüketim malları ve malzeme alımları, demirbaş alınanlar, teşkilatın ateş gücü, hareket kabiliyeti, komuta kontrol sistemleri ve eğitim harcamaları ile ani hareket harcamaları, lojman tahsis edilemeyen personele kiralananak bina giderleri, PTT giderleri, elektrik, su ve havagazı giderleri, akaryakıt giderleri bu ödeneklerle karşılanacaktır.

Bütçenin yatırım harcamalarındaki 8.934.000 milyon.- TL, bir önceki yıla göre % 140 artış sağlamıştır. Bu rakam sektörler itibariyle Güvenlik Sektörü olarak 8.614.000 milyon.- TL, Konut Sektörü olarak 320.000 milyon.- TL dir.

Güvenlik Sektöründe birlik binaları inşaatı ve onarımları için 3.859.034 milyon TL, taşıt alımları için 397.483 milyon TL, Güvenlik Sistem Projesi için 2.000.000 milyon TL, Teknik Donatım Projesi için 1.200.000 milyon TL, Muhabere ve Gözetleme Sistemi Projesi için 1.157.483 milyon TL, ödenek yer almaktadır.

Konut Sektöründe de sadece devam eden 34 yerdeki (678 daire) lojman inşaatlarına 320.000 milyon.- TL, ödenek ayrılmıştır.

Komutanlığın hizmet programlarına dağıtılamayan transferlerini de Personel Giderleri borçları olarak 30.000 milyon - TL, diğer yıllar borçları olarak 75.000 milyon TL, Türk Cumhuriyetlerinden gelenlerin Beslenme, Barınma, Eğitim Giderleri için 6.000 milyon.- TL ve bu kişilerin Maaş ve Harçlıkları için 8.000 milyon.- TL, Kamu İşverenleri Sendikalarına yapılan ödeme için 1.000 milyon TL. ödenek meydana getirmektedir.

Bütün sahillerimiz, karasularımız ile iç sularımızın korunması, güvenliğinin sağlanması, deniz yoluyla yapılan kaçakçılığın önlenmesi ile ilgili görevlere sahip bulunan Sahil Güvenlik Komutanlığı'nın Carileri 2.273.000 milyon.- TL. olup, 1996 yılına göre % 88 lik bir artış göstermiştir. Bu ödenekle teşkilatta görevli personelin yurtiçi ve yurtdışı geçici görev yollukları, hizmet alımları, çeşitli mal ve malzeme alımları, demirbaş alımları, lojman kiralalamaları ve gizli hizmet giderleri karşılanarak görevlerin en sağlıklı ve etkin biçimde yürütülebilmesi için ihtiyaç duyulacak çeşitli ikmal maddelerinin tedariki, depolanması, bakım ve onarımları gerçekleştirilecektir.

Komutanlık yatırım harcamalarındaki 2.670.000 milyon.- TL, bir önceki yıla göre % 156 lık bir artış göstermiş olup, Güvenlik Sektörü ödeneği 2.668.000 milyon TL dir. Bu ödenekten S.G. Bot Projesi için 1.000.000 milyon TL., S.G. Uçak Alımı için 10 milyon TL., Acil Bot Projesi için 682.753 milyon TL., Taşıt Alımları için 113.227 milyon TL., Malzeme ve Teçhizat alımı için 138.000 milyon TL., Çekek Yeri İnşaatı için 80.000 milyon TL., S.G. Grup komutanlıkları Bina İnşaatı için 40.000 milyon TL., Birlik binaları İnşaa ve Onarımı için 40.000 milyon TL., Parmak İskele Yapımı ve Tevsii için 70.000 milyon TL., S.G. Karargah Binası İnşaatı için 300.000 milyon TL., Yüksek Süratli Müdahale Bot

Alımı için 104.000 milyon TL., S.G. Helikopter Projesi için 10.000 milyon TL., S.G. Onarım Destek Komutanlığı Tesis Rehabilitasyonu ve Ek Ambar için 40.000 milyon TL., S.G. Karadeniz İkmal Destek Komutanlığı Ambar inşaatı için 30.000 milyon TL. ve Deniz Hava Grup Komutanlığı intikal Tesisi için 30.000 milyon TL. ayrılmıştır:

Konut Sektörü için ise 2.000 milyon.- TL ödenek ayrılmış olup Komutanlığın devam eden lojman inşaatları için kullanılması planlanmıştır.

Hizmet Programlarına Dağıtılamayan Transferler arasında Personel Giderleri Borçlarına 200 milyon TL, diğer Cari Borçlarına 300 milyon TL, Kamu işverenleri sendikasına yapılacak ödemeler için 200 milyon TL ve vizeli kamulaştırmalar için 20.000 milyon TL. ayrılmıştır..

Aşağıda içişleri Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının 1997 Yılı Bütçe Tasarıları üzerinde 12 Kasım 1996 tarihinde TBMM Plan ve Bütçe Komisyonunda yapılan görüşmeler nedeniyle İçişleri Bakanı Dr. Meral AKŞENER'in yapmış olduğu konuşmasının tam metni yer almaktadır.

"Sayın Başkan,

Plan ve Bütçe Komisyonun değerli üyeleri,

Sözlerime başlarken, sizleri şahsım ve içişleri Bakanlığı camiası adına saygıyla selamlıyor ve Bakanlığım ve bağlı kuruluşlarının 1997 yılı bütçe teklifleri üzerindeki bu görüşmeler sırasında tenkit ve tavsiyeleriyle bizlere ışık tutacak olan değerli üyelere daha şimdiden içten teşekkürlerimi sunmak istiyorum.

Gerçekten bu tenkit ve tavsiyeler, geçmişte olduğu gibi, bundan sonraki çalışmalarımızda da bizlere ışık tutacak, içişleri Bakanlığının üstlendiği ve devlet ve toplum hayatımız bakımından büyük önem arzeden görevlerimizin daha iyi bir surette yerine getirilmesine katkıda bulunacaktır.

Sayın Başkan,

Değerli üyeler,

Bilindiği gibi içişleri Bakanlığı, yurdun iç güvenliği ve asayişinin sağlanması, kamu düzeninin korunması, genel yönetimle ilgili olarak verimli çalışan bir taşra yönetim mekanizmasının tesisi, mahalli idarelerimiz açısından yön verici düzenlemelerin yapılması, kaçakçılığın men. ve takibi, yurt sathında sivil savunma, nüfus ve vatandaşlık hizmetlerinin yerine getirilmesi gibi, devlet ve toplum hayatımız bakımından hayati önem arzeden görevleri yerine getirmekle mükellef bir Bakanlıktır.

Özellikle bu görevler arasında yer alan iç güvenlik ve asayişin sağlanmasını, huzur ve güven ortamının tesis ve sürdürülmesini; hem sağlıklı bir yönetim sisteminin muhafazası, hem de ekonomik kalkınma gayretlerimizin başarıya ulaştırılabilmesi bakımından temel şart olarak görmekteyiz.

Değerli üyeler,

Bu kısa girişten sonra, şimdi, kısaca Bakanlığımın faaliyetlerine geçmek istiyorum. Bunları da, müsaadelerinizle, iç güvenliğe ilişkin olanlarla idari yapıya ve işleyişine ilişkin olanlar olmak üzere iki grupta özetleyeceğim.

Sunu içtenlikle ifade edeyim, güvenlik güçlerimizde, hizmet yerine gelirken, durağanlık sözlüğümüzde yoktur. Bu güzide kuruluşlarımız, bugüne kadar hizmetin daha iyisini nasıl yapabiliriz, halkımızın beklentilerine daha iyi nasıl cevap verebiliriz gibi içten duyguların sürekli arayışı içinde olmuşlar ve bulduklarına da sür'atle hayatiyet kazandırmışlardır. Memnuniyetle ifade etmeliyim ki, emniyet, jandarma ve sahil güvenlik güçlerimiz kendi sahalarında dünyadaki gelişme hızlarına ayak uydurabilmişlerse, bütün yeniliklere, değişimlere adapte olabilmışlerse, bunda bu araştırmacı, geliştirici ruhun ve dinamik yapının büyük etkisi vardır. Ama, bu, Türk güvenlik kuvvetlerinin hiç bir eksiği yoktur, anlamına gelmemelidir. Ancak eksiklikler görüldüğünde verilen kaynaklar ölçüsünde hemen tamamlama cihetine gidilmektedir. Bu sayede, yani durmadan iynin iyisini arayarak, bugün yurdun dört bir köşesinde büyük bir feragatla ve fedakarlıkla her türlü tehlikeyi seve seve göze alarak çalışan polisimiz, jandarmamız, sahil güvenlik güçleri mensuplarımız, günümüzde büyük milletimizin iftihar ettiği bir tabloyu sergileyen gözüpək kahramanlar konumuna gelmişlerdir.

Rahatlıkla söyleyebilirim, bugün güvenlik güçlerimiz, bazı üstün nitelikli donanımlar hariç, ellerindeki teknik araç-gereçle, eğitimde, beceride, suça karşı mücadelede, önleme ve yakalama oranları bakımından gelişmiş ülkelerdeki emsalleriyle boy ölçüşecek konuma gelmiştir.

Sayın Başkan,

Plan ve Bütçe Komisyonunun değerli üyeleri,

Ülkemizin, bölgesinde güçlü, sürekli gelişen, iç dinamikleriyle her türlü değişime açık bir ülke konumunda olduğu malumlarıdır. Buna bağlı olarak olaylar da giderek kesafet kazanmakta, tür ve seyir değiştirmektedir. Aynı anda yurdun değişik noktalarında olaylar sergilenebilmektedir. Üstelik, devlet, nerede ise 13 yıldır, bölücü nitelikli terör belasıyla uğraşmaktadır. Bütün bunlar karşısında güvenlik güçlerimize düşen, mümkün olabilen kısa süre içinde huzurun sağlanması, kamu düzeninin tesis edilmesidir. Güvenlik güçlerimiz, bugüne kadar bunları yüz akıyla yerine getirmiş olmanın mutluluğu içerisinde. Terörle mücadeleye gelince, bu mücadelede de üstünlüklerini sergilemişler ve terör yurdumuza giderek inişe geçmiştir.

Tabiatıyla, güvenlik güçlerimizin aldıkları başarılı sonuçlarda, hizmetinde oldukları yüce milletimizin göstermiş olduğu desteğin payı büyüktür. Bu desteğin payı arttığı ölçüde hizmette başarı grafiği artış kaydetmektedir.

Bazı operasyonlardan sonra halkımızın operasyon bölgesinde polisimize karşı göstermiş olduğu tezahürat hepimizce bilinmektedir. Bunlar, kendiliğinden ortaya çıkan, polisimizin fedakarca çalışmalarını destekleyen ve bu çalışmalarda halkımızın arkasında yer aldığını kanıtlayan en canlı göstergelerdir. Aslında, güvenlik güçleri mensuplarımızda sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel köken olarak Türkiye realitelerini bünyelerinde en iyi taşıyan insanlardır. Amir ve memur olarak esnaf, çiftçi, işçi ve memur ailelerinden gelmektedir. Bu, bir yönü ile halkın kendisi demektir: Şunu demek istiyorum, zaman zaman polis-halk bütünleşmesinden, bunun gereğinden bahsedilmektedir. Esasta bunun vazgeçilmezliğinin idraki içindeyiz. Aksi takdirde hizmet vermemiz mümkün olamaz. Ama, zabıta aslında bu bütünün içindedir. Bir parçasıdır. Bu nedenle, Polis-Jandarma-Sahil Güvenlik- Halk kopukluğu gibi tartışmalara katılmıyoruz.

Devasa kuruluşlar içinde, az sayıda personelde zaman zaman görülebilen mesleki tavır ve davranış bozuklukları ise tamamiyle münferit hadiseler olup, bunların da giderilmesi yönünde mümkün olabilen her türlü gayret gösterilmektedir. Hedefimiz halk nazarında "güvenilen" Polis-Jandarma-Sahil Güvenlikçi tipini daha da güçlendirmektir. Ama "korkulan-güvenilen" değil, "sevilen-güvenilen" tip. Az önce de arza çalıştığım gibi bunun giderek yerleştiğini görmek bizleri mutlu etmektedir.

Ancak Sayın Başkan, değerli üyeler, halka hizmet verirken güvenlik güçlerimizin asla taviz vermedikleri iki temel ilke vardır: 1- Vatanın bölünmez bütünlüğü, 2 - Demokrasi. Herkes gibi güvenlik güçlerimiz de vatanımızın bölünmez bütünlüğü konusunda son derece hassastır. Bugüne kadar vermiş oldukları şehit ve yaralıları bunun en açık örnekleri değil midir? Demokrasi ise, temelde, insan hakları ve temel özgürlüklere dayalı ve halkın serbest iradesiyle teşekkül eden parlamentomuzun çıkardığı kurallara göre işleyen, medeni insanlığın bugüne kadar bulduğu, en mükemmel bir yönetim biçimidir. Ancak, bu kuralların gereğince işleyebilmesi için ülkede huzur ve güvenlik ortamının varlığı şarttır. Bu şartın tahakkuku için, güvenlik güçlerimiz, her an ve her türlü güçlükleri ve tehlikeleri göze alarak ve gerektiğinde, hepimizin de bildiği gibi göğüslerini siper ederek nöbettedir. Bundan herkes emin olsun.

Güvenlik güçlerimiz, yurdumuzda terörle mücadeleyi de aynı şuur ve kararlılık içinde sürdürmektedirler. Bilindiği gibi, bu eylemler, PKK adındaki bölücü cani örgütle düşünen hayali, boş ve sonuçsuz amaçlar için başlatılmıştır, itiraf etmek gerekir ki, insan hak ve özgürlüklerine sadakat esasına dayalı demokrasimizin ve ekonomik kalkınma hamlelerimizin istikrar ortamı içerisinde gerçekleştirilmesine, en azından bölge düzeyinde günümüze kadar geciktirici bir sebep teşkil etmiştir. Zira, silahların kullanıldığı, insanların öldürüldüğü, devletin vatandaşına hizmet götürürken engelle karşılaştığı bir yerde, meselelere çözüm bulmanın güçlüğüne takdir edersiniz. Onun için, devletin bütün gücü, evleviyetle, Doğu ve Güneydoğu bölgelerimizde terör belasının altedilmesi üzerinde yoğun-

laşmıştır ve yukarıda da arzettiğim gibi, bu beta günümüzde can çekişme noktasına getirilmiştir. Güvenlik güçlerimiz, birkaç yıldan beri, terörle mücadelede saldırıları karşılayan, yani defansif durumdan ofansif duruma, teröristleri adım adım izleyebilen konuma gelmişlerdir.

Örgüt, olağanüstü hal bölgesi ve mücavir illerde sıkıştırıldıkça, buralarda barınma gücüğü içine sokuldukça, bir kaç yıldan beri eylemlerini Sivas, Erzincan ve Kahramanmaraş gibi daha batıdaki illerimize hatta bazı büyükşehirlerimize sıçratma gayreti içine girmiştir. Ancak, buralarda da cevabını almaktadır.

Güvenlik güçlerimizin karşısında köşeye sıkıştıkça, doğrudan temas yerine yol kesme, yolları mayınlama, bölge halkına ışıık götüren öğretmenlerimizi katletme, köylere-mezralara silahlı baskın, umumi yerlere, işyerlerine, araçlara sabotaj ve bomba koyma, son günlerde tanık olduğumuz gibi bombalı intihar saldırıları biçiminde halkı yılgınlığa sürüklemeye yönelik eylemlere ağırlık vermiştir.

Özellikle bir kaç yıldan beri süregelen militan ve lojistik yönden kayıplarını yerine koyabilme imkansızlıkları her geçen gün artmaktadır. Örgütten kaçarak devlete teslim olan militanların sayısında giderek artışlar olmaktadır. Bunlar, örgütün erime süreci içerisinde girdiğinin tezahürleridir ve nihayetle, sonu olacaktır.

Kendi açısından karşılaştığı bu olumsuz tablo karşısında örgütün, zaman zaman, kendileriyle temasa geçilmesi gibi laflar ettiğini görüyoruz. Burada amacın, uluslararası kamuoyunu ülkemiz üzerinde bir baskı aracı olarak kullanmak olduğunu iyi bilmekteyiz. Ancak, hiç kimse bizden terörist örgütle doğrudan veya dolaylı görüşmeler beklemesin. Terör örgütünün konuyu uluslararası platformlara çekme gayretlerinin son zamanlarda bir kısım dost devletlerde giderek artan reaksiyonlarla karşılanmaya başlandığım memnuniyetle müşahade etmekteyiz. Diğer devletlerin ve özellikle komşularımızın da aynı hassasiyeti göstermelerini beklemenin en tabi hakkımız olduğunu düşünmekteyiz. Terör gibi günümüzde uluslararası nitelik kazanmış bir belanın, dış ilişkilerin bir aracı olarak kullanılmak istenilmesini şiddetle kınıyoruz. Terör örgütlerini karşılarına almamak düşüncesiyle terörist eylemlere göz yuman dost ve komşu devletlerin bu tutumlarını da tasvip etmiyor, bu gibi tutumların teröristleri cesaretlendirdiğine inanıyoruz.

Yeri geldiğinde, bu konuda gerekli tepkilerin dost ve komşu ülkeler nezdinde gösterildiği herkesçe bilinmektedir.

Sayın Başkan,

Değerli üyeler,

Terörle mücadele, güvenlik güçlerimizin teröristlere karşı yoğun baskısıyla sürmektedir. Ancak, ülkemiz bir hukuk devletidir. Mücadelenin hukukun üstünlüğü ilkeleri çerçevesinde sürdürülmesi kaçınılmazdır. Bunun aksi iddiaların asla

varit olmadığını burada belirtmeliyim. Önceki görüşmelerde Sayın selefimin de belirtmiş olduğu gibi, bunun alternatifi anayasa ve yasalarda öngörülme-yen yetkileri kullanmaktır ki, devletimiz bugüne kadar buna iltifat etmemiştir ve bundan sonra da iltifat etmeden sorunu halledecektir. Yani sorun uzamış ise, bu , ciddi devlet olmaktan kaynaklanan sorumluluk anlayışımızdan ileri gelmektedir. Yoksa, terör çoktan biterdi; ama eylem bölgelerinde taş taş üstünde kalmazdı.

Sayın Başkan,

Değerli üyeler,

Güvenlik güçlerimizin gerek Güneydoğu ve Doğu bölgelerimizde ve gerekse yurdumuzun diğer yerlerinde canlarını feda edencesine, üstün bir işbirliği anlayışı içinde sürdürdükleri görevlerinin, tabiatıyla, bir de bedeli vardır. Bu bedel, maddi kaynaklardan da öteye, verilen şehitlerimizdir, yaralılarımızdır. 1996 yılının geçen on ayı içerisinde, yurt düzeyinde meydana geleli toplam 3.700 terör nitelikli olayda, subay, astsubay, polis, erbaş, er ve geçici köy korucusu olmak üzere 558 şehit verdik. Yaralı sayımız ise 1.387'dir.

Aynı dönem içinde 167 vatandaşımız hayatını kaybetmiş, 423 vatandaşımız da yaralanmıştır.

Tüm terörist örgütlere karşı yapılan operasyonlarda, geçen 10 aylık dönem içinde 2.523 terörist ölü, 125 terörist yaralı, 9.859 militan ve sempatizan da sağ olarak ele geçirilmiştir.

Kalplerimize gömdüğümüz şehitlerimizle, terörist saldırılarda hayatlarını kaybeden vatandaşlarımıza Allaha-n rahmet, yaralılarımıza da acil şifalar diliyorum.

Görevlerini feragat ve kararlılık içerisinde sürürmüş ve halen sürdürmekte olan güvenlik güçleri mensuplarımızı da huzurlarınızda saygıyla selamlıyorum.

Sayın Başkan,

Plan ve Bütçe Komisyonunun Değerli Üyeleri,

Şimdi de, müsaadelerinizle, kısaca, kaçakçılık olaylarına değinmek istiyorum. Bunlardan özellikle uyuşturucu madde kaçakçılığı örgütlü ve uluslararası bir boyut arz etmektedir.

Ülkemiz, bir taraftan tıbbi amaçlar için afyon ekiminin yapıldığı bir ülkedir, diğer taraftan da bu üretimin gerçekleştirildiği güneybatı Asya ülkelerine yakın bir coğrafyada yer almaktadır. Doğu ile batı arasında tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkan ticaret yollarının önemli bir bölümünün güzergahı üzerindedir. Geleneksel olarak Asya kıtasında ipekyolu, Avrupa kıtasında ise balkan yolu olarak adlandırılan bu güzergah, aynı zamanda uyuşturucu madde kaçakçılığının da yapıldığı bir yoldur.

Bu konumu ile Türkiye, Güney Batı Asyadaki üretim bölgelerinden Avrupadaki tüketim bölgelerine yönelik uyuşturucu kaçakçılığında, zaman zaman bazmorfinin rafine edildiği, ama, genelde transit olarak kullanılan bir ülkedir.

Bu arada, Avrupanın bazı bölgelerinde son yıllarda ortaya çıkan siyasi, ekonomik ve sosyal huzursuzluklar, Balkanlar, Orta ve Doğu Avrupa, Ortadoğu ve Kafkaslarda ortaya çıkan otorite boşlukları, uyuşturucu trafiğinde, yukarıda da belirtildiği gibi, bir geçiş yolu ülkesi olarak Türkiye'yi önemli bir konuma getirmiştir.

Bir kısım Batı Avrupa ülkelerinde uyuşturucu kullanımını ceza kapsamı dışında bırakmaya yönelik eğilimlerin de, artan pazar sebebiyle, ülkemiz üzerinden uyuşturucu trafiğinin artışında etkisi küçüksenemez.

Diğer taraftan, Avrupa Birliği ülkelerinde iç suçlardan geçişlerin kolaylaşması, bundan kaynaklanan uyuşturucu trafiğinin etkisini ülkemizde de hissettirecek şekilde, uyuşturucu pazarının giderek gelişmesine yol açmıştır.

1996 yılı Bakanlığımız bütçesinin görüşülmesi münasebetiyle yapılan toplantıda da burada arzedildiği gibi, ülkemiz üzerinden uyuşturucu trafiğini tahrik eden bu tabloya terör de eklemek gerekir. Zira günümüzde uyuşturucu, sadece insanları fizyolojik ve toplamları sosyal açıdan çökerten bir tahrip aracı olmakla kalmıyor, aynı zamanda gizli silah ticaretine kaynaklık ederek terör nitelikli hareketleri besleyen yıkıcı bir unsur haline de dönüşebiliyor. Yıkıcı terör odakları, silah için parasal kaynak temini amacıyla narkotik ticaretine girmekte, ya da narkotik trafiğini yöneten yeraltı teşkilatlarıyla yakın işbirliği yapabilmektedirler. Örnek vermek gerekirse, ülkemizle ilgili olarak, 1984-1995 yılları arasında bölücü PKK terör örgütü ile bağlantılı olduğu belirlenen toplam 114 uyuşturucu madde kaçakçılığı olayında 2299 kg eroin, 13.281 kg. esrar, 3.505 kg. bazmorfin, 2.125 kg. hint kenevir ve 1.080 kg. sodyum karbonat ele geçirilmiştir. Ayrıca, 1990-1995 yılları arasında, Olağanüstü Hal Bölge Valiliği sorumluluk sahasında PKK terör örgütüne yönelik olarak yapılan 40 ayrı operasyonda, örgüt sığınak ve hücre evlerinde çok miktarda silah-mühimmat ve diğer malzeme ile birlikte top-, lam 6.240 kg. esrar, 63 kg. eroin ve 33 kg. bazmorfin ele geçirilmiştir.

Güvenlik güçlerimiz, konunun bu hassas yönlerini de esas alarak uyuşturucu kaçakçılığı üzerinde dikkatle ve hassasiyetle durmaktadır. Ancak, yukarıda da değindiğim gibi, bu mücadelenin bir de uluslararası boyutu vardır. Zira uyuşturucu trafiği günümüzde küresel hale gelmiştir. Başarı için diğer ülkelerle ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği şarttır. Bu nedenle, ülkemizce, halen 37 ülke ile işbirliği protokolleri imzalanmıştır ve mücadele, başta bu ülkeler olmak üzere, diğer ülkeler ve uluslararası kuruluşlarla yakın işbirliği içinde sürdürülmektedir.

Güvenlik güçlerimizce, 1996 yılının geçen 10 ayı içinde, ülke düzeyinde, toplam 2.239 olayda, 11.163 kg. esrar, 3.891 kg. eroin, 1.058 kg. bazmorfin, 127 kg.

afyon sakızı, 12 kg. kokain, 25.500 kg. asit anhidrit, 245.275 adet kaptağon ve 240 kg. kenevir ele geçirilmiş ve faili durumundaki 4.019 sanık adli mercilere tevdi edilmiştir. -

Rakamların büyüklüğü, konunun vahametini açıkça gözler önüne sermektedir. Güvenlik güçlerimiz, bu vahametini idraki içinde uyuşturucu ile mücadelelerini giderek yoğunluk kazandırarak sürdürmektedirler.

Ayrıca, yine örgütlü suçlar kapsamında mütalaa edilen silah ve mühimmat kaçakçılığı, genelde sıcak savaş tehlikesi ve terör olaylarının tırmandığı dönemlerde artış gösteren bir kaçakçılık türüdür. Diğer taraftan, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra "Radyoaktif madde kaçakçılığı" da, gerek ülkemizin ve gerekse diğer ülkelerin gündemini zaman zaman işgal etmeye başlamıştır. Güvenlik güçlerimiz, gerek bunlarla ve gerekse kalpazanlık, kültür ve tabiat varlıkları kaçakçılığı, işçi simsarlığı, oto kaçakçılığı gibi organize suçlarla mücadelelerini inanç ve kararlılıkla sürdürmektedirler.

Sayın Başkan,

Değerli Üyeler,

Müsaadelerinizle, biraz da trafik konusuna değinmek istiyorum, 1996 yılının ilk 8 ayında meydana gelen,215)545 trafik kazasında toplam 3.444 vatandaşımız hayatını' kaybetmiş, 72.187 vatandaşımız da yaralanmıştır. Bu, 1995 yılının aynı dönemine göre kaza sayısında % 22,94 oranında artışa, yaralı sayısında % 2.94 ve ölü sayısında da % 11.60 oranlarında azalışlara tekabül etmektedir. Bu kazalardaki maddi hasara gelince, 1995 yılının ilk 8 ayında 5,5 trilyon, 1996 yılında 12 trilyon TL'yi aşan maddi hasarlar meydana gelmiştir.

1996 yılında ölü ve yaralı sayılarındaki azalışlara rağmen, ortaya çıkan bu rakamlar karşısında dehşet duymamak mümkün değildir ve Bakanlığımızca mümkün olabilen, akla gelebilen bütün gayretler gösterildiği halde bu ölümlü ve yaralamalı trafik kazaları meydana gelebilmiştir. Bakanlığım, bu gidişi daha büyük oranlarda geriye döndürebilmek için sürekli olarak konu üzerinde olabilecek gayretleri göstermiş; yeri geldiğinde, en son trafik kanununda olduğu gibi, yasal düzenlemeler getirmiş, trafik kontrollerinin artırılması, trafik polisimizin eğitimi, teknik açıdan donatılması ve sürücülerle temasların sıklaştırılması gibi mümkün olabilecek tedbirlere başvurmuştur. Ama, buna rağmen rakamlar hiçte küçümsenecek cinsten değildir.

Bilindiği gibi, trafik kazalarının meydana geliş sebeplerini araştırdığımızda, karşımıza genel olarak üç önemli unsur çıkmaktadır. Altyapı, insan faktörü ve trafik denetimi. Bunlardan insan faktörü ve trafik denetimi, ağırlıklı olarak Bakanlığımı ilgilendirmektedir. İnsan faktörünü sürücü ve yaya olmak üzere ele aldığımızda, bu faktör, meydana gelen kazalarda 1995 yılında % 96,97 ve 1996 yılının ilk 8 ayında % 99.15'lik oranlarla kusur oranlarının başında yer almıştır.

Özellikle şehirlerarası karayollarında meydana gelen trafik kazalarına baktığımızda; hatalı sollama, aşırı hız, yakın takip, yanlış şeritte seyretme, alkollü, yorgun ve uykusuz araç kullanma gibi insandan kaynaklanan hataların çok büyük ölçüde kazalara sebebiyet verdiği görülmektedir. Bu durum, eğitimin önemini ortaya çıkarmaktadır. Fakat takdir edileceği gibi, bu, uzun vadeli olduğu kadar, hemen hemen her kesimi kendi çapında yakından ilgilendiren bir konudur. Bakanlığım, bu konuda kendine düşen görevleri yerine getirme gayreti içindedir. Bu cümleden olarak, örneğin;

1995 yılında çeşitli özel ve resmi kuruluşlarla işbirliği yapılmak suretiyle, vatandaşlarımıza yönelik olarak; toplam 1.800.000 adet afiş, broşür, kitapçık ve el ilanları bastırılarak bütün illerimizin trafik kuruluşlarına gönderilmiştir. Bunlarla okullarda trafik köşeleri oluşturulmuştur. Öğrenci, öğretmen ve veli olmak üzere 3240 kişi okul geçidi görevlisi olarak eğitilmiş, 513.000 kişiye trafik konusunda eğitim verilmiştir.

1996 yılında eğitim amaçlı 30.000 adet masa takvimi, 15.000 adet trafik dergisi, 400.000 adet afiş, broşür, kitapçık, el ilanı bastırılmış, 832 okul geçidi görevlisi eğitilmiş, 400.000 kişiye trafik eğitimi verilmiştir.

Radyo ve televizyonlarda trafik programları hazırlanmış, okullarda konferanslar verilmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı ile işbirliği yapılarak, cuma hutbelerinde trafik konularında vatandaşlarımız bilgilendirilmiştir.

Ancak, burada temel hedef insan eğitimi olmakla birlikte, az önce bunun uzun vadeli bir süreç oluşturduğuna değinmiştim. Bu da, trafikte kısa sürede sonuç alınan denetimlerin önemini artırmaktadır. Denetimlerde, sabit denetimden ziyade, seyir halindeki denetimlere önem verilmektedir. Zira, bu tür bir denetimle; öndeki aracı yakından takip edenler, hatalı sollama yapanlar, yanlış şeritte seyredenler, hatalı dönüş yapanlar, geçiş hakkı vermeyenler, durak dışı yolcu alanlar-indirenler, ışık donanımı arızalı araçlarla trafiğe çıkanlar ve diğerleri suç halinde iken tespit edilebilmektedir. Herşeyden önce bunun caydırıcı etkisinin önemli olduğu şüphesizdir.

Radarla hız kontrolleri da, genelde, kazaların en çok meydana geldiği yerlerde yoğunlaştırılmaktadır.

Tabiatıyla bunlar, uygulandıklarımızın tamamı değil, yeri geldikçe, sivil ekiplerle denetleme, sivil kıyafetli ekipler şehirlerarası otobüslere bindirilerek akan trafik içerisinde denetleme, helikopterlerle havadan denetleme gibi mümkün olabilen diğer denetim usullerine de başvurulmaktadır.

Ramazan ve Kurban bayramları günlerinde artan turizm hareketleri yüzünden trafik yoğunluğunu azaltmak amacıyla, bazı önemli karayolu güzergahla-

rında kamyon, çekici gibi ağır yük taşıtlarıyla traktörlerin trafiğe çıkmaları önlenmektedir.

Bütün bu denetimlerimizin sürücü vatandaşlarımız üzerindeki etkilerini belirlemek ve böylece uygulamayı daha rasyonel biçimde sürdürebilmek amacıyla, Galatasaray Üniversitesi ile işbirliğine girilmiştir.

Sayın Başkan,

Değerli üyeler,

Bakanlığımızın görev sahası içinde yer alan trafik hizmetlerine ilişkin eğitim ve denetimlerin altyapısının güçlendirilmesi yönünde, bütçemize tahsis edilen kaynak sınırları içinde, hiç bir fedakarlıktan kaçınılmamaktadır. Ancak, trafik sorunlarının vahameti karşısında, bu altyapıya daha kısa zamanda daha geniş kaynak sağlanabilmesi düşüncesiyle, trafik polisinin güçlendirilmesi ve trafik kazalarının önlenmesine yönelik faaliyetlerde kullanılmak üzere, Dünya Bankasından kredi temini için de girişimler yapılmış ve sonuçta 13 milyon doların tahsisine ilişkin anlaşma 24.6.1996 tarihinde imzalanmıştır. Bununla, karayollarımızın, özellikle ölümlü ve yaralı trafik kazalarının çokça vuku bulduğu 4200 km.lik bölümünde, trafik kontrol ekiplerinin her çeşit donanımı, bilgisayar donanımı, ekiplerin eğitimi ve diğer önleyici faaliyetler güçlendirilecektir.

Bu arada, otoyol güzergahında yer alan illerimizin bölge trafik denetleme I şube müdürlükleri bünyesinde "Otoyol Bölge Amirliği", bölge trafik denetleme istasyon amirlikleri bünyesinde de "Otoyol kısımlar Amirliği" birimleri oluşturulmuş, bunlar toplam 384 personel ile faaliyete geçirilmiş ve gerekli araçlarla donatılmıştır.

Samimi dileğim, bu gayretlerimizin bundan böyle trafik kazalarında azalmalara vesile olmasıdır. Yüce meclisimizce tasvip olunan Karayolları Trafik Kanununda yapılan son değişikliğin, öyle inanıyoruz ki, bu azalmalarda büyük payı olacaktır.

Sayın Başkan,

Değerli üyeler,

Bakanlığımızın diğer hizmetlerine gelince, malumunuzdur ki çağdaş dünyamız bilinçli ve süratli bir gelişme dönemini yaşamaktadır. Günümüzün Türkiye'si de, görev, yetki, teşkilat, personel, katılım ve herşeyden önce de, kaynak bakımından eskiye göre olabildiğince güçlü, halk katılımına daha fazla açık, saydam ve demokratik, merkezi idarenin sadece ana meselelerde yol göstericiliğine, düzenleyiciliğine, eğiticiliğine ve denetime ihtiyaç duyabilecek çağdaş yönetim tiplerini arzulamaktadır.

Bu düşüncelerden hareket eden bakanlığım, günümüzün koşullarına göre olumsuzluğu hissedilen, verimli ve ekonomik çalışma yönünden önemli bir engel olarak saptanan nedenlerin ortadan kaldırılması ve yerlerine vatandaşımız için rahatlık sağlayıcı, çağdaş çözümler getirici düzenlemeler yapılmasına yönelik çalışmalarını sürdürmektedir. Bunlardan, II idaresi Kanununda değişiklik yapılmasını öngören kanun tasarısının bu sene Ağustos ayında, Karayolları Trafik Kanununda değişiklik öngören tasarının da Ekim ayında yüce meclisçe kabuledilerek yasalашmış oldukları malumlarınızdır.

Yerel hizmetlere etkinlik kazandırılması, rasyonel kaynak kullanımı ve yerel, yönetimimizin kaynak kullanma kapasitelerinin artırılmasına yönelik olarak Bakanlığımızda uzun zamandan beri sürdürülmekte olan çalışmalar sonuçlandırılmış ve ortaya çıkan üç kanun tasarısı (1580 sayılı Belediye Kanunu ve Mahalli İdarelerle İlgili Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı, 3030 sayılı Büyükşehir Belediye Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı, 3360 sayılı İl Özel İdaresi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı) diyebilirim ki, Başbakanlığa sunulacak hale getirilmişlerdir. Tasarılarla, özellikle Belediye Kanunu Tasarısı başta olmak üzere, Mahalli İdarelerin sadece kendi yasaları değil, hizmetlerini olumsuz yönde etkilemeyen diğer yasalar da ele alınarak, konuya bütüncül ve uygulama kabiliyeti yüksek düzeyde olacak şekilde düzenlemeler getirilmektedir. Örneğin;

— Büyükşehir Belediyelerinin imar uygulamaları üzerindeki denetim yetkisi tereddütlere mahal kalmayacak tarzda açıklığa kavuşturulmakta, mücavir alanların sadece Büyükşehir Belediyelerine ait olması esası getirilmekte, su koruma havzalarının mücavir alan sınırları içine alınmasına imkan sağlanmakta ve buralarda Büyükşehir Belediyelerinin yetkileri artırılmaktadır.

— Büyükşehir Belediyeleri ile sınırları içindeki ilçe belediyelerinin toplu konut uygulamalarına kolaylıklar getirilmektedir.

— Şehiriçi trafiğinin düzenlenmesi ve denetimi yetkisi Büyükşehir Belediyelerine devredilmektedir. Keza Büyükşehir Belediye sınırları içinde, İl trafik komisyonlarının görevleri Büyükşehir ulaşım koordinasyon merkezlerine devredilmektedir.

— Mahalle muhtarlarının belediye meclislerine, köy muhtarlarının il genel meclislerine üye olarak katılmalarına imkan sağlanmaktadır.

— Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının il genel meclisi ve belediye meclislerine ve bu meclislerin ihtisas komisyonlarına, oy hakkı olmaksızın katılıp görüşlerini yansıtmalarına imkan sağlanmaktadır.

— Mülki İdare Amirinin tasdikine tabi belediye meclisi kararlarının sayısı önemli ölçüde azaltılarak, böylece vesayet uygulamaları daraltılmaktadır.

— Merkezi idarenin mahalli idareler üzerinde haiz olduğu yetkilerin vali ve kaymakamlara devredilebilme imkanları sağlanmaktadır.

— Hâzinenin özel mülkiyetindeki arazilerin il özel idarelerine ve belediyelere devrine ve bu idarelerce imarlı hale getirilip değerlendirilmesine imkan sağlanmaktadır.

— Merkezi idare kuruluşlarının, aynı zamanda il özel idarelerinin de görev alanına giren yerel nitelikli hizmet ve yatırımlarının sadece il özel idareleri tarafından gerçekleştirilmesi mecburi kılınmakta; diğer yerel nitelikli hizmet ve yatırımların da, keza il özel idarelerince yerine getirilmesi kolaylaştırılmakta ve bunlar için gerekli araç ve akçalı kaynaklar öngörülmektedir.

— Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü lağvedilerek, görev ve araçlarının il özel idarelerine devri öngörülmektedir.

— İl özel idarelerinin ilçe teşkilatı kurulmakta ve burada Kaymakamın başkanlığında, belediye başkanları, köy ve mahalle muhtarları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşu temsilcilerinden bir meclis oluşturulmaktadır.

— Merkezi idareden mahalli idarelere görev ve hizmet devrine paralel olarak, genel bütçe vergi gelirlerinden belediyelere ayrılan payın iki katına, il özel idarelerine ayrılan payın da on katına kadar çıkarılması hususunda Bakanlar Kurulu yetkili kılınmaktadır.

Bunlar, tabiatıyla, yapılan düzenlemelerin sadece bir kısmıdır.

Öyle sanıyoruz ki,, hemen hemen her kesimden talep ettiğimiz görüşler de göz önünde tutularak oluşturduğumuz tasarılar yüce meclisimizce de tasvip edildiği takdirde, bugüne kadar mahalli idarelerimizde sıkıntı hissedilen ve eleştiri konusu yapılan pek çok soruna çare bulunmuş olacaktır.

Nüfus Kanunu'nda değişiklik öngören çalışmalarımız da sürmektedir. Tasarı ile getirilen diğer yenilikler arasında; ilçe merkezlerinden uzak ve nüfusu fazla yerleşim yerlerinde nüfus şeflikleri kurulmak suretiyle, nüfus hizmetlerinin vatandaşımızın ayağına götürülmesi öngörülmektedir.

Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerimizde yaşayan çok sayıda kişilerin kendilerini nüfusa yazdırmamaları neticesinde, bu kimseler devlete karşı olan yükümlülüklerini yerine getiremedikleri gibi vatandaşlık bağları da şeklen ve hukuken kurulamamaktadır. Yurdumuza çeşitli yollarla sızan yabancıları bu kişilerden ayırt etmek gerekliliğini de gözönünde tutarak, bunların nüfus kütüklerine tescillerini sağlayacak etkinlikte hükümler getirilmektedir.

Sivil savunmamıza çağdaş bir boyut kazandırılmasına ve özellikle savaş ve afetlerin meydana getireceği yıkımlarda halkımızın can ve malının kurtarılması hizmetlerine etkinlik kazandırılması amacıyla hazırladığımız Sivil Müdafaa

Kanunu üzerinde değişiklik yapılmasına ilişkin tasarı hakkında' diğer bakanlıklarla görüşmelerimiz sürmektedir.

Ayrıca 1996 yılı içinde; Bakanlığıma mevdu hizmetleri daha düzenli bir şekilde yürütmeye yönelik olarak hazırladığımız ve yürürlüğe koyduğumuz diğer bir çok mevzuat metnine ilişkin d zenlemelerimiz de mevcuttur. Zamanınızı daha fazla işgal etmek için bunlara sadece bu kadar değinmekle yetinmek istiyorum.

Mernis'e, yani merkezi nüfus idaresi sistemine yönelik çalışmalarımız, bizlere tahsis edilen  denekler    s nde sürmektedir. 1997 yılında bu hizmetler için dünya bankasından 700 milyar TL. tutarında bir kredi sağlanmıştı. Bu parasal destekle mernis üzerinde 1997 yılında büyük mesafeler alacağımızı umuyoruz.

Bakanlığının denetim hizmetleri, 1996 yılında, mülkiye müfettişleri ve mahalli idareler kontrol rlerince mutad programları gereğince il, ilçe ve mahalli idarelerimizde sürdürülmüştür. Bu denetimler sırasında kişi borcuna alınan 1 trilyon 735 milyar TL.nin yanı sıra, 215 milyar 470 milyon TL. zimmet ve 23 milyar 671 milyon TL. tazmini gereken  suls z ödeme olayına rastlanmış ve ilgilileri hakkında yasal yollara başvurulmuştur.

1996 yılında günümüze kadar 19 belediye, 140 köy kurulmuş, 154 köy bağlısı ve 94 belediye mahallesinin tescili yapılmış, 4 köyün tüzelkişiliği kaldırılmış, 28 köyün idari bağlılığı ve 17 köyün adları değiştirilmiştir.

Ankara'da oluşturulan Sivil Savunma Birliğimizin, 1995 yılında Senirkent ve Dinar'da meydana gelen elim tabi afetlerde önemli kurtarma görevleri yerine getirmiş olduğu malumlardır. Bu olaylar ve ülkemizin jeolojik konumu, profesyonel acil yardım ve kurtarma ekiplerinin vakit geçirilmeden tüm ülke düzeyine yaygınlaştırılmış ve yeterli araç-gere erle donatılmış olarak oluşturulmalarını kaçınılmaz hale getirmiştir. Bu nedenle, Ankara'daki Sivil Savunma Birliğinin takviyesi, ayrıca ilk aşamada İstanbul, İzmir, Samsun, Adana, Erzurum ve Diyarbakır'da yeni sivil savunma birlikleri kurulmasına yönelik çalışmalarımız da mevcut olup gerekli olan kadrolar için ilgili kuruluşlarla temaslarımız sürmektedir.

Sayın Başkan,

Değerli  yeler,

Sözlerime son vermeden, başta Mülki İdare Amirleri olmak üzere, Bakanlığım personelinin formasyonu konusunda da bir kaç söz söylemek istiyorum.

Günümüzde, her sahada meydana gelen gelişmeler yanında, ortaya çıkan hızlı mevzuat değişiklikleri de, edinilmiş olan bilgilerin sık sık yenilenmesini zorunlu kılmaktadır. Takdir edileceği gibi bu zorunluluk, özellikle taşra düzeyinde mevzuatın uygulanmasından devlet adına, hükümet adına sorumlu olan Mülki idare Amirleri için çok daha büyük önem taşımaktadır.

Diğer taraftan, özellikle son yıllarda, bazı yurtiçi ve yurtdışı çevrelerde Türkiye'de insan hakları ihlalleri olduğu yolundaki iddialar herkesçe bilinmektedir. Bakanlığım, kendi bünyesi içinde ve kendi hizmet sahasında, bu tür iddialara mahal verilmemesi, en azından asgari düzeyde tutulması istikametinde mümkün olabilen bütün tedbirleri almış, gerekli altyapıyı hazırlamıştır. Ancak, önemli olan, ilgili personelin bu tedbirlerle uyum içerisinde olmasıdır. Bunu sağlamak için, daha yıllarca önce polis ve jandarma okullarına insan hakları dersleri konmuş; gerek polis ve gerekse jandarmamızda gerçekleştirilen hizmetiçi eğitimlerde insan hakları konuları da işlenmeye başlanmış; poliste sadece insan hakları konularının işlendiği seminerler düzenlenmiştir.

4 Anılan konuların işlendiği seminerleri daha değişik bir tarzda, yani mülki idare amirlerini, emniyet ve jandarma mensuplarını kapsayacak şekilde düzenlemeye başladık ve bunun ilkini bu sene gerçekleştirdik. Toplam 291 görevliyi çağırdığımız bu seminerlerde 15 gün süreyle insan hakları konulan, bunların ulusal ve uluslararası yönleri, ülkemize yansıyan noktalar bütün cepheleriyle işlenmiştir. Seminerler önümüzdeki yıllarda da, bütün yurt düzeyindeki mensuplarımızı kapsayacak şekilde sürdürülecektir.

Bunlar dışında, 1996 yılında İçişleri Bakanlığında, Emniyet Genel Müdürlüğünde, Jandarma Genel Komutanlığında ve Sahil Güvenlik Komutanlığında eğitimler kendi programları gereğince sürdürülmüştür.

Bakanlığım teşkilatında, mülki idare amirlerimiz başta olmak üzere her düzeyde personelin hizmetiçi eğitimine yönelik çalışmalar önümüzdeki dönem de hızlandırılarak sürdürülecektir.

Sayın Başkan,

Değerli Üyeler,

Şimdi de İçişleri Bakanlığı ve bağlı kuruluşlarının bütçe tasarıları üzerinde çok kısa rakamsal bilgiler sunarak sözlerime son vereceğim.

İçişleri Bakanlığı 1997 yılı bütçe tasarısı 42 trilyon 314 milyar TL. olarak belirlenmiştir. Bu, 18 trilyon 442 milyar TL. olan 1996 yılı bütçesine göre % 129 luk bir artışa tekabül etmektedir.

Emniyet Genel Müdürlüğü bütçe tasarısı 168 trilyon 470 milyar TL. olarak belirlenmiş ve 75 trilyon 462 milyar TL. tutarında olan 1996 yılı bütçesine göre % 123 nispetinde bir artış göstermiştir.

Jandarma Genel Komutanlığı bütçe tasarısı 117 trilyon 474- milyar TL. olarak belirlenmiş ve 61 trilyon 401 milyar TL. olan 1996 yılı bütçesine göre % 91 nispetinde bir artış göstermiştir.

Sahil Güvenlik Komutanlığı Bütçe tasarısı ise 4 trilyon 960 milyar TL. olarak belirlenmiş olup, 3 trilyon 78 milyar TL. olan 1996 yılı bütçesine göre % 61 nispetinde bir artışa tekabül etmektedir.

Sayın Başkan,

Plan ve Bütçe Komisyonunun değerli üyeleri,

Buraya kadar yapmaya gayret ettiğim açıklamalar yüksek komisyonuza İçişleri Bakanlığı ve bağlı kuruluşlarının icraatı hakkında, özet halinde bilgi arzına çalıştım.

Bütçelerimiz yüksek komisyonumuzun tasviplerine mazhar olduğu takdirde, bizlere tahsis edilmiş olan kaynakların en tasarruflu, fakat hizmete en yararlı biçimde kullanılması yönünde her türlü gayret gösterilecektir.

Beni dinlemek zahmetine katlandığınızdan dolayı şahsım ve bakanlığım mensupları adına teşekkür eder, saygılar sunarım." .

Bakanımız, İçişleri Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının 1997 Yılı Bütçe Tasarıları üzerinde TBMM Genel Kurulunda 14 Aralık 1996 tarihinde yapılan görüşmelerde grupları adına konuşan Milletvekillerinin Bakanlık Bütçesi ile ilgili eleştirilerini cevaplamıştır. TBMM Genel Kurulunda yapılan bu görüşmeler sonunda İçişleri Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının 1997 Yılı Bütçesi kabul edilmiştir.

Bakanlığımızca Gerçekleştirilen Eğitim Faaliyetleri

Sivil Savunma Genel Müdürlüğü

- Bayındırlık ve İskan Bakanlığınca 23-25 Ekim 1996 tarihlerinde düzenlenen "Afet Yönetimi" konulu seminere Bakanlığımız üst düzey yöneticileri ile 79 İl Valisi katılmıştır.

- 79 personelin iştirak ettiği 376/74. Dönem "Sivil Savunma Uzmanları Temel Eğitim Kursu", 9 Ekim-8 Kasım 1996 tarihleri arasında Sivil Savunma Koleji'nde verilmiştir.

- 18 Kasım 1996 tarihinde Sivil Savunma Koleji'nde 54 personelin katılımı ile açılan 377/31. Dönem "İtfaiye Mensupları Temel Eğitimi Kursu", 26 Aralık 1996 tarihinde sona ermiştir.

Eğitim Dairesi Başkanlığı

© 6. Dönem "İl Özel İdare Bütçe ve Muhasebe Usulü Yönetmeliği Uygulama Semineri", 30 Eylül-5 Ekim 1996 tarihleri arasında Antalya'da yapılmış, seminere çeşitli illerden 65 İl Özel İdare personeli iştirak etmiştir.

- 4 Kasım 1996 tarihinde 60 Kaymakam Adayının katılımıyla başlamış olan "83. Dönem Kaymakamlık Kursu" 6 Mart 1997 tarihinde sona erecektir.

- 5-26 Kasım 1996 tarihleri arasında yapılan "68. Dönem Bilgisayar Kursu"na, 83. Dönem Kaymakam Adaylarından 20 kişi katılmıştır.

- 27 Kasım 1996 tarihinde başlayan "69. Dönem: Bilgisayar Kursu"na, 83. Dönem Kaymakam Adaylarından ikinci 20 kişilik grup katılmış, kurs 18 Aralık 1996 tarihinde sona ermiştir.

- 83. Dönem Kaymakam Adaylarından üçüncü 20 kişilik grubun katıldığı "70. Dönem Bilgisayar Kursu" 19 Aralık 1996 tarihinde başlamış olup, 14 Ocak 1997 tarihinde sona erecektir.

- 2 Aralık 1996 tarihinde başlayıp 13 Aralık 1996 tarihinde sona eren "5. Dönem İl Özel İdare Müdürleri Kursu"na çeşitli illerden 20 Özel idare personeli katılmıştır.

Emniyet Genel Müdürlüğü

- 1-5 Ekim 1996 tarihleri arasında 5 personele "Santral Eğitimi" verilmiştir.

- 1 Ekim 1996 tarihinde başlayıp, 21 Ekim 1996 tarihinde sona eren "İltica-Göç-Vatandaşlık Kursu"nda 62 personel eğitimden geçirilmiştir.

- 7-11 Ekim 1996 tarihleri arasında açılan "Personel Kursu"nda 100 kişi eğitime alınmıştır:

- 14-25 Ekim 1996 tarihleri arasında 63 personel "VEP Koruma Kursu"nda eğitim görmüştür.

- 87 personele verilen "Genel Bilgi Toplama Kursu" 14-25 Ekim 1996 tarihleri arasında yapılmıştır.

- 22 personelin katıldığı "Turizm Polisi İhtisas Kursu", 20-24 Ekim 1996 tarihleri arasında düzenlenmiştir.

- 21 Ekim-1 Kasım 1996 tarihleri arasında düzenlenen "İltica-Göç-Vatandaşlık, Kursu"nda 53 personelin eğitimi sağlanmıştır.

- 24 Ekim-20 Kasım 1996 tarihleri arasında yapılan "Turizm Polisi İhtisas Kursu"na 22 personel katılmıştır.

- 4-15 Kasım 1996 tarihleri arasında 71 personele "2. Dönem Yabancılar Kursu" verilmiştir.

- 40 kişinin katıldığı "Uçak Kaçırma ve Rehin Alma Kursu" 4-22 Kasım 1996 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

- 4-29 Kasım 1996 tarihleri arasında düzenlenen "A Serisi Sistem Kursu"nu 17 personel tamamlamıştır.

- 6-15 Kasım 1996 tarihleri arasında 14 personel "Motorlu Araç ve Sürücü Belgeleri Veri Girişi Kursu"nda eğitilmiştir.

- 15 personele verilen "Silah Ruhsat Projesi Kullanım Kursu", 25-29 Kasım 1996 tarihleri arasında yapılmıştır.

- 11 Kasım-20 Aralık 1996 tarihleri arasında 261 personelin katılımı ile "Temel Trafik ve Kaza İnceleme Kursu" düzenlenmiştir.

- 2-13 Aralık 1996 tarihleri arasında İstanbul Küçükıyaly'da bulunan NBC Okulu ve Eğitim Merkez Komutanlığı Tesislerinde düzenlenen, "Kimyasal Harp Maddeleri, Özellikleri ve Etkileri ile Rüzgar Altı Tehlikesinden Korunma ve Temizleme" konularının ele alındığı kursta İstanbul Emniyet Müdürlüğünün Polis

- 4-6/9-18 Aralık 1996 tarihleri arasında Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı bünyesinde düzenlenen "Motorlu Araç Programı Kullanım Kursu"na, merkez ve taşra teşkilatından toplam 27 personelin katılımı sağlanmıştır.

- TEMÜH Dairesi Başkanlığı bünyesinde açılan , merkez ve taşra teşkilatında görevli 76 personelin katıldığı "Sorgulama Kursu", 9-20 Aralık 1996 tarihleri arasında yapılmıştır.

- 16-27 Aralık 1996 tarihleri arasında, İkmal ve Bakım Dairesi Başkanlığı bünyesinde açılan "Panzer Tamir ve Bakım Kursu"nda Sivas Emniyet Müdürlüğünde görevli 3 personel eğitimden geçirilmiştir.

Bakanlığımız İlgililerinin Katıldığı Yurtdışı Toplantıları

- 15-18 Ekim 1996 tarihlerinde Almanya'da yapılan Nükleer Biyolojik Kimyasal Tehlike Uyarı Sistemlerinin incelendiği NATO Uyarı ve Keşif Sistemleri Uzmanlar Toplantısına (GEOWD), Sivil Savunma Genel Müdürlüğü Nato ve Dış İlişkiler Şube Müdürü Hikmet GÜNDEN katılmıştır.

- Türkiye Acil Yardım Kurtarma Yaygın ve Eğitim Vakfı'nın katkılarıyla 8-17 Ekim 1996 tarihleri arasında Hollanda'da yapılan "Acil Yardım ve Kurtarma Teknikleri" konulu kursa Sivil Savunma Birliği Müdürü Ahmet Bumin ŞENGÜN, Sivil Savunma Kolej Öğretmeni Zekai SARIASLAN, Şef Ömer KARACA, Şef Faik KARA ve Erzincan İl Sivil Savunma Müdürü Yalçın DURMUŞ iştirak etmişlerdir.

- Müsteşar Teoman ÜNÜSAN ile Dışilişkiler Daire Başkanı M. İhsan YILMAZTÜRK'ün katıldığı İçişleri Bakanları ve Yüksek Düzeyde Uzmanlar Kurulu Toplantısı 16-17 Ekim 1996 tarihleri arasında Ermenistan'da yapılmıştır.

- Türk Polis grubuna BM madalya ve sertifikası verilmesi dolayısıyla Emniyet Genel Müdür Yardımcısı Kamil TECİRLİOĞLU ile Emniyet Genel Müdürlü-

ğü Personel Daire Başkanı Arif ŞİRİN, 29 Ekim 1996 tarihinde Bosna-Hersek'e gitmişlerdir.

- Japonya'da 13-30 Ekim 1996 tarihleri arasında yapılan "Narkotik Suçların Kontrolü" konulu toplantıya, Kaçakçılık ve Organize suçlarla Mücadele Daire Başkanlığında görevli Komiser Yardımcısı Seylan DEMİR katılmıştır.

- 6-19 Ekim 1996 tarihleri arasında Hollanda ve Almanya'da yapılan Pombida Toplantısına Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığında görevli Komiser Oğuz TOĞAL iştirak etmiştir.

- İngiltere'de 28-31 Ekim 1996 tarihleri arasında yapılan 2. UUA Toplantısına katılmak üzere, Emniyet Genel Müdürlüğü Bilgi İşlem Dairesi Başkanı Atilla GERMİYANLIOĞLU ve Emniyet Genel Müdürlüğü Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığında görevli Komiser Ayhan DEMİRÖZ anılan ülkede bulunmuşlardır.

- Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığında görevli Emniyet Amiri Muhittin GÜNGÖR 2-5 Ekim 1996 tarihleri arasında, Uzmanlar Grubu Toplantısına katılmak üzere Norveç'e gitmiştir.

- Emniyet Genel Müdürlüğü Trafik Daire Başkanlığında görevli Komiser Yardımcısı Murat KARAKULLUKÇU, Ulaştırma Bakanları Avrupa Konferansı Yol Güvenlik Grubu Toplantısına katılmak üzere 6-9 Ekim 1996 tarihleri arasında Fransa'da bulunmuştur.

- Emniyet Genel Müdürlüğünde görevli Koruma Daire Başkanı İzzet Sezgin ŞENEL, Atatürk Havalimanında görevli Şube Müdürü Yusuf ACIBİBER, Dalaman Havalimanında görevli Şube Müdürü Rıdvan BORCA, Antalya Havalimanında görevli Şube Müdürü Ali OKUMUŞ, Esenboğa Havalimanında görevli Şube Müdürü Mesut ÇEVİK, Emniyet Genel Müdürlüğünde görevli Koruma Daire Başkanı Ali UZUNER, Atatürk Havalimanında görevli Şube Müdürü Necdet ÇELİKBİLEK 25-28 Kasım 1996 tarihleri arasında, çalışma ve incelemelerde bulunmak üzere İsrail'e gitmişlerdir.

- 4-6 Kasım 1996 tarihleri arasında Fransa'da gerçekleştirilen, "Karayolları Trafik Kanununda yapılan değişiklikler içinde trafikle ilgili birimler arasında koordinasyonu sağlamak ve trafik kazalarının nedenlerinin araştırılıp çözüm yollarını bulmak" konulu toplantıya Emniyet Genel Müdürlüğü Trafik Daire Başkanı Mustafa KULALAR ve aynı dairede görevli Şube Müdürü Süleyman İŞILDAR katılmışlardır.

- Emniyet Genel Müdürlüğü Kriminal Polis Laboratuvarları Daire Başkan Vekili İrfan BAYAR'ın iştirak ettiği Avrupa El Yazısı Uzmanları Toplantısı, 13- 15 Kasım 1996 tarihleri arasında Hollanda'da yapılmıştır.

- 18-19 Kasım 1996 tarihlerinde Fransa'da yapılan 11. Terörizm Sempozyumu ile 20-22 Kasım tarihlerinde yine aynı ülkede yapılan 4. Ateşli Silah ve Patlayıcılar konulu toplantıya Emniyet Genel Müdürlüğü İnterpol Daire Başkanlığında görevli Başkomiser M. Okan AYSU iştirak etmiştir.

- İstanbul Emniyet Müdürlüğünde görevli Başkomiser Mehmet TOK'un katıldığı organize kredi kartı suçlarıyla mücadele konferansı 25-28 Kasım 1996 tarihleri arasında İngiltere'de yapılmıştır.

- Teknik eğitim amacıyla, 25 Kasım-8 Aralık 1996 tarihleri arasında İstanbul Emniyet Müdürlüğünde görevli Şube Müdürü Hayriye AKTAŞ, Komiser Hüseyin ERGİN ve Ayhan SAYGILI ile Komiser Yardımcısı Ahmet ESER İngiltere'ye gitmişlerdir.

- İngiltere'de 2-6 Aralık 1996 tarihleri arasında yapılan IMO/MSC Toplantısına ve Norveç'te 9-13 Aralık 1996 tarihleri arasında yapılan SAR toplantısına, Sahil Güvenlik Komutanlığında görevli Dz.Kd.Yzb. Sinan YILMAZ katılmıştır.

Diğer Çalışmalar

Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü

a) Tarama Çalışmaları

Türkiye genelinde sürdürülen nüfus kütükleri tarama çalışmaları bitirilmiştir.

b) Kodlama Çalışmaları

Türkiye genelinde sürdürülen nüfus kütükleri kodlama çalışmaları Ekim 1996 tarihi itibarıyla 776 ilçede tamamlanmıştır.

c) Veri Girişi Yapılan İlçe Sayısı

Halen 890 ilçede kayıtlı 83.317.609 vatandaşımızın kayıtları bilgi işlem ortamına geçirilmiştir.

Resmi Gazete'de Yayımlanan Atama Kararları

- 3 Kasım 1996 tarih ve 22806 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 96/46359 sayılı karar ile;

1 nci Derece kadrolu Teftiş Kurulu Başkanlığına, Mülkiye -Başmüfettişi Nevzat TURHAN'ın 657 sayılı Devlet Memurları Kanunun 76 ve 2451 sayılı Kanunun 2 nci maddesi ile bu Kânuna 4158 sayılı Kanunla eklenen ek madde uyarınca atanması uygun görülmüştür.

MEVZUAT BÖLÜMÜ

1 EKİM 1996-31 ARALIK 1996 TARİHLERİ ARASINDA RESMÎ GAZETE'DE YAYIMLANAN İÇİŞLERİ BAKANLIĞI VE MÜLKÎ İDARE AMİRLERİ İLE İLGİLİ MEVZUAT (KRONOLOJİK FİHRİST)

Seval ALANKAYA
İl Planlama Uzmanı

I. KANUNLAR

Tarihi	Sayısı	Konusu	Yayımlandığı Resmî Gazetenin	
			Tarihi	Sayısı
3.10.1996	4185	Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	13.10.1996	22786
9.10.1996	4187	Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanununun İki Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun	13.10.1996	22786
9.10.1996	4188	Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun	13.10.1996	22786
9.10.1996	4189	Türk Silahlı Kuvvetleri Özel Beslenme Kanununa Bir Madde Eklenmesine Dair Kanun	13.10.1996	22786
9.10.1996	4191	Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun	13.10.1996	22786
17.10.1996	4199	Karayolları Trafik Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi, Ek ve Geçici Maddeler Eklenmesi; Emniyet Teşkilatı Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Ek Maddeler Eklenmesi, 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	27.10.1996	22800
24.10.1996	4200	Üç İlçe ve Bir İl Kurulması ile 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	28.10.1996	22801
6.11.1996	4203	Er Kazanından İlaşe Edileceklerle İlişkin Kanunun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun	12.11.1996	22815

6.11.1996	4204	Türkiye Emekli Subaylar, Emekli Astsubaylar, Harp Malulü Gaziler, Şehit Dul ve Yetimleri ile Muharip Gaziler Dernekleri Hakkında Kanunun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun	12.11.1996	22815
6.11.1996	4205	Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu, Er ve Erbaş Harçlıkları Kanunu ve Kıbrıs'a Gönderilecek Türk Askeri Birliği Mensuplarının Aylık ve Ücretleriyle Çeşitli İstihkakları ve Birliğin Başka Giderleri Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına ve 24.12.1991 Tarihli ve 467 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun	12.11.1996	22815
7.11.1996	4206	375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 28 inci Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun	14.11.1996	22817
13.11.1996	4208	Karaparanın Aklanmasının Önlenmesine, 2313 Sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanunda, 657 Sayılı Devlet Memurları Kanununda ve 178 Sayılı Mâliye Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	19.11.1996	22822
13.11.1996	4211	Terörle Mücadele Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	19.11.1996	22822
28.11.1996	4214	Memurlar, Diğer Kamu Görevlileri ile Bunların Emeklilerinin Mali ve Sosyal Haklarında Düzenlemeler Yapılmasına Dair Yetki Kanunu	3.12.1996	22836

II. T.B.M.M. KARARLARI

Tarihi	Sayı	Konusu	Yayımlandığı Resmi Gazetenin	
			Tarihi	Sayısı
8.11.1996	476	Daha Evvel 10 İlde Uzatılan Olağanüstü Halin 1 İlde Kaldırılmasına, 9 İlde Uzatılmasına Dair Karar	29.11.1996	22832

III.MİLLETLERARASI ANDLAŞMALAR

Tarihi	Sayısı	Konusu	Yayımlandığı Resmi Gazetenin	
			Tarihi	Sayısı
3.9.1996	96/8544	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Arnavutluk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Silahlı Kuvvetler Sağlık Personelinin Eğitim ve İşbirliği İle İlgili Protokolda Değişiklik Yapılmasına Dair Ek Anlaşmanın Onaylanması Hakkında Karar	6.10.1996	22779
6.9.1996	96/8582	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Kara Ulaştırması Karma Komisyon Toplantısı Protokolünün Onaylanması Hakkında Karar	5.11.1996	22808

IV. KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMELER

Tarihi	Sayısı	Konusu	Yayımlandığı Resmi Gazetenin	
			Tarihi	Sayısı
19.12.1996	568	27.7.1967 Tarih ve 926 Sayılı ve 28.2.1982 Tarih ve 2629 Sayılı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname	21.12.1996	22854 (Mükerrer)

V. TÜZÜKLER

Tarihi	Sayısı	Konusu	Yayımlandığı Resmi Gazetenin	
			Tarihi	Sayısı
7.8.1996	96/8650	Sivil Savunma ile İlgili Teşkil ve Tedbirler Tüzüğünde Değişiklik Yapılması Hakkında Tüzük	5.11.1996	22808

VL BAKANLAR KURULU KARARLARI

Tarihi	Sayısı	Konusu	Yayımlandığı Resmi Gazetenin	
			Tarihi	Sayısı
3.9.1996	96/8558	986 Kişinin Türk Vatandaşlığından Çıkmasına İzin Verilmesi Hakkında Karar	6.10.1996	22779
21.8.1996	96/8487	Malul ve Şehit Olan Bazı Emniyet Mensuplarına ve Mirasçılarına, "Devlet Övünç Madalyası" Verilmesi Hakkında Karar	30.10.1996	22802
6.9.1996	96/8580	Türk Soyundan 107 Göçmenin Türk Vatandaşlığına Alınması Hakkında Karar	2.11.1996	22805
17.9.1996	96/8620	1400 Kişiyi Türk Vatandaşlığından Çıkma İzni Verilmesi Hakkında Karar	3.11.1996	22806
13.9.1996	96/8601	1011 Kişiyi Türk Vatandaşlığından Çıkma İzni Verilmesi Hakkında Karar	4.11.1996	22807
6.9.1996	96/8579	227 Kişiyi Türk Vatandaşlığının Kaybettirilmesi Hakkında Karar	5.11.1996	22808
30.9.1996	96/8631	Kadro Değişikliklerine İlişkin Karar	10.11.1996	22813 (Mükerrer)
9.10.1996	96/8685	Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Taşınmaz Mallarının Satışına İlişkin Esas ve Usullerin Yürürlüğe Konulması Hakkında Karar	21.11.1996	22824
9.10.1996	96/8714	1737 Kişiyi Türk Vatandaşlığından Çıkma İzni Verilmesi ve Bazı Kişilerin Ad ve Soyadlarında Düzeltme Yapılması Hakkında Karar	14.12.1996	22847
26.11.1996	96/8892	Kanuni Ödeme Süresinden Önce Ödenen Amme Alacağı İçin Uygulanan Erken Ödeme İndiriminin Yeniden Tespiti Hakkında Karar	21.12.1996	22854

16.10.1996 96/8744 Sürekli Görevle Yurtdışında Bulunan Memurların 29.12.1996 22862
Aylıklarına Uygulanacak Katsayı Hakkındaki Ka-
rarnamenin Eki Kararda Değişiklik Yapılmasına
Dair Karar

VE. BAKANLIKLARCA YAYIMLANAN YÖNETMELİKLER

Konusu	Yayımlandığı Resmi Gazetenin	
	Tarihi	Sayısı
Terör Eylemleri Nedeniyle Şehit ve Malul Olanların Yakınlarının ve Çalışabilecek Durumdaki Malullerin Kamu Kurum ve Kuruluşlarında İstihdamı Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik	2.11.1996	22805
Emniyet Hizmetleri Sınıfı Personeline Görevlerinde Kullanılmak Üzere Bedeli Mukabili Zati Demirbaş Tabanca Satışına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına ve Yönetmeliğe Bir Geçici Madde Eklenmesine Dair Yönetmelik	6.11.1996	22809
Türk Silahlı Kuvvetlerine Mensup Subay ve Astsubayların Atanma ve Yer Değiştirmeleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik	8.11.1996	22811
Yakalanan Ateşli Silah, Mermi ve Patlayıcı Maddelerin Muhbir ve Müsadirlerine 1918 Sayılı Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanunun Değişik 60 inci Maddesine Göre Ödenecek İkramiye Hakkında Yönetmelik	12.11.1996	22815
Silahlı Kuvvetler Astsubay Hazırlama Okulları Yönetmeliğinin 11 inci ve 16 ncı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik	22.11.1996	22825
Türkiye Emekli Subaylar, Emekli Astsubaylar, Harp Malulu Gaziler, Şehit Dul ve Yetimleri İle Muharip Gaziler Derneklerinin Yurtdışında Temsili İle Tanıtma Faaliyetleri ve Ulusal Bayram ve Kurtuluş Günleri Törenlerinde Giyecekleri Kıyafet Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik	28.11.1996	22831
Karayolları Trafik Yönetmeliğinin Ekinde Yer Alan Ek: 14 Nolu Cetvelde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	4.12.1996	-22837
Polis Koleji Yönetmeliğinin 117 ncı Maddesinin Değiştirilmesine Dair Yönetmelik	5.12.1996	22838
Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Yönetmeliğinin Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik	6.12.1996	22839
Kimlik Bildirme Kanununun Uygulanması İle İlgili Yönetmeliğin 29 uncu Maddesinin Değiştirilmesine Dair Yönetmelik	6.12.1996	22839
Yurtdışında Görevlendirilecek Memurların Seçim Esaslarına Dair Yönetmeliğe Bir Geçici Madde Eklenmesine İlişkin Yönetmelik	11.12.1996	22844
Harp Akademileri Yönetmeliğinin 36 ncı Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	18.12.1996	22851
Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Yönetmeliğinin Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik	29.12.1996	22862
Olayların Önlenmesine İlişkin Tedbirler Dolayısıyla Yapılacak Acil ve Zorunlu Harcamaların Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmelik	30.12.1996	22863

- 27.12.1996 96/46617 Muş İli Korkut İlçesine Bağlı Karakale, Dereiçi (Kazanan), Kırıkaya ve Gültepe Köylerinin Birleşerek Merkezi Karakale Olmak Üzere "KARAKALE" İsmiyle Belediye Kurulmasına İlişkin Müşterek Karar 29.12.1996 22862
- 27.12.1996 96/46598 Hatay İli Merkez ilçeye Bağlı Odabaşı Belediyesi Sınırları İçerisinde Bulunan 222-223 Sayılı Parsellerin Antakya Belediyesi Sınırları İçerisine Alınmasına Dair Müşterek Karar 29.12.1996 22862
- 27.12.1996 96/46603 Şanlıurfa ili Bozova İlçesi Merkez Bucığına Bağlı Buğdayhöyük ve Kasımkuyu Köylerinin Buradan Ayrılarak Aynı ilin Merkez İlçe Akziyaret Bucığına Bağlanmaları Hakkında Müşterek Karar 29.12.1996 22862
- 27.12.1996 96/46604 Kütahya ili Emet ilçesi Örencik Bucığına. Bağlı Çatköy, Efeler ve Gökler Köylerinin Buradan Ayrılarak Aynı ilin Çavdarhisar İlçesi Merkez Bucığına Bağlanmalarına İlişkin Müşterek Karar 29.12.1996 22862

IX. TEBLİĞLER

Konusu	Yayımlandığı Resmi Gazetinin	
	Tarihi	Sayısı
Mülki idare Amirleri Atama Değerlendirme ve Yerdeğiştirme Yönetmeliğinde Bulunan İllerin Sınıf ve Coğrafi Bölge Cetvellerine (Ek: I, III), Yeni Kurulan Bir ilin İlçe Sınıflarını Düzenleyen (Ek: II) Cetveline Yeni Kurulan Üç İlçenin Eklenmesi Hakkında Tebliğ (Tebliğ No: 1996/1)	2.11.1996	22805
Karayolu ile Uluslararası Eşya Taşıyan Araçların Seyir, Konaklama, Denetleme, Güvenlik ve Gümrük İşlemleri İle TIR Güzergahlarına ilişkin Tebliğe İlave Yapılmasına Dair Tebliğ	20.12.1996	22853
Alınmasına Dair Müşterek Karar		
27.12.1996 96/46599 Muğla İli Bodrum İlçesi Merkez Bucığına Bağlı Ağaçlı Köyünde "BİTEZ" İsmiyle Belediye Kurulması Hakkında Müşterek Karar	29.12.1996	22862
27.12.1996 96/46600 Muğla İli Bodrum İlçesine Bağlı Gököy ve Türk- bükü Köylerinin Birleşerek "GÖL TÜRKÜKÜ" Adıyla Belediye Kurulmasına İlişkin Müşterek Karar	29.12.1996	22862
27.12.1996 96/46601 Batman İli Gercüş İlçesine Bağlı Hisar, Kömürcü ve Sapanlı Köylerinin Birleşerek "HİSAR" İsmiyle Belediye Kurulmasına Dair Müşterek Karar	29.12.1996	22862
27.12.1996 96/46602 Samsun İli Çarşamba İlçesi Merkez Bucığına Bağlı Fener ve Hürriyet Köylerinin Birleşerek "HÜRRİYET" Adıyla Belediye Kurulması Hakkında Müşterek Karar	29.12.1996	22862

MEVZUAT METNİ

ÇİFTÇİ MALLARINI KORUMA BEKÇİLERİ GİYİM VE TEÇHİZAT YÖNETMELİĞİNİN DEĞİŞTİRİLMESİ HAKKINDA YÖNETMELİK

Madde 1 — Çiftçi Mallarını Koruma Bekçileri Giyim ve Teçhizat Yönetmeliğinin 20 nci Maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"**Madde 20** — Çiftçi mallarını koruma teşkilatlarına İçişleri Bakanlığınca* lüzum ve ihtiyaca göre av tüfeği veya yerli malı tabanca cinsinden silah ve yeterince cephaneyi verilir. Bu maksatla Bakanlık bütçesine yeterli ödenek konulur.

Teşkilat, sahip olduğu silah ve cephaneyi bekçilere zimmetle devreder ve gereği gibi kullanılmasını sağlar.

Yürürlük

Madde 2 — Bu Yönetmelik onay tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

Madde 3 — Bu Yönetmelik hükümlerini İçişleri Bakanı yürütür."

(Bu Yönetmelik, 26 Kasım 1996 tarihinde Bakan onayı ile yürürlüğe girmiştir.)

**TÜRK İDARE DERGİSİ NİN 410-413 ÜNCÜ SAYILARINDA
YAYIMLANAN YAZILARA İLİŞKİN FİHRİST**

**Muallâ ERKUL
Daire
Başkanı**

**I. KONU FİHRİSTİ
(KRONOLOJİK)
GENEL İDARE İLE İLGİLİ KONULARI İÇEREN YAZILAR**

Konu	Yazarı	Yayımlandığı Derginin	
		Sayı	Sayfa
Türkiye'de Çevresel Etki Değerlendirmesi Sisteminin içinde Bulunduğu Sorunlar ve Çözüm Yolları	Doç. Dr. Firuz Demir YAŞAMIŞ	410	37-57
Sosyo-Ekonomik Çevre ve Çevresel Etki Değerlendirmesi	Doç. Dr. Zerrin TOPRAK KARAMAN	410	59-81
İstanbul'un Yönetimine İlişkin Kurumsal Sorunlar ve Bazı Çözüm Önerileri	Doç. Dr. Firuz Demir YAŞAMIŞ	411	71-102
II idaresi Kanunu'nun Değiştirilmesine Yönelik Olarak Yapılan Çalışmalar	Mustafa PEKDEMİR	411	103-107
Türkiye'de Kamu Hizmetlerinin Karşılması Sürecinde Karşılaşılan Yönetim Sorunları ve Çözüm Önerileri	Yrd. Doç. Dr. Azim ÖZTÜRK	411	149-164
Memurin Muhakematı Hakkında Kanuna Göre Yapılan Soruşturmalarda Görevlendirilen Soruşturmacının Yetkileri	Çağatay ÖZCAN	411	165-177
Yönetiminde Geleneksel Piramit Anlayışının Sonu: Sıfır Hiyerarşi	Selen DOĞAN	411	193-209
Memur Sendikacılığının Hukuksal Temelleri	Prof. Dr. Mesut GÜLMEZ	412	1-28

Devlet Memuru ve İzin	Erol ÖZGÜREL	412	29-72
Yönetimde Açıklık-Açık Yönetim	Doç. Dr. Remzi FINDIKLI	412	103-110
Kamu Yönetiminde Gizlilik Faktörünün Çevre Korumacı Politikalara Etkisi	Doç. Dr. Zerrin TOPRAK KARAMAN Şermin ATAĞ	412	111-129

Arşiv Hizmetleri ve İçişleri Bakanlığındaki Uygulamalar	Muallâ ERKUL Bekir PARLAK	412	175-201
Türk Kamu Yönetiminde Örgüt İklimi		412	213-225
Anayasa Mahkemesi ve Danıştay 8. Daire- si'nin Köy Kanunu'nun 33. ve 41. Maddelerine İlişkin Kararları ve Bu Kararların Hukuki Sonuçları	Dr. Cengiz AKIN	413	67-81
Ceza Muhakemesi Hukukunda Tanıklık ve Tanıklıktan Çekinme	Dr. İlhan AKBULUT	413	99-128
Yetki Genişliği Yerinden Yönetim Sisteminin Bir Uygulaması Sayılır mı?	Dr. Halil KALABALIK	413	129-146
Turizm İşletme Belgeli Tesisler Üzerinde Mülki Amirler ve Kolluk Kuvvetlerinin Yetkileri	Halil YILMAZ	413	153-162
Ülkemizde Yatırımların Teşvikindeki Uygulamalar ve İl Yönetimi	Gazi BAYKALER	413	185-201

MAHALLİ İDARELERLE İLGİLİ KONULARI İÇEREN YAZILAR

Konusu	Yazarı	Yayımlandığı Derginin	
		Sayısı	Sayfası
Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılandırıl- masına İlişkin Kanun Tasarısı Üzerinde Bir İnceleme	Halil İbrahim DAŞÖZ	410	83-99
Büyükşehirler İle İlçe ve Alt Kademe Belediyeleri İlişkileri	Fethi AYTAÇ	411	29-39
Mahalli İdarelerin Yeniden Yapılandırılmasına Dair Kanun Tasarısı Hakkında Bazı Eleştiriler	Hasan CANPOLAT	411	137-147
Büyükşehir Belediyeleri İle Bağlı İlçe veya Alt Kademe Belediyeleri Arasındaki İliş- kiler	Dr. Cengiz AKIN	412	73-102

İl Özel İdareleri ve Belediyeler Tarafından Gerçekleştirilen İhalelerden Doğabilecek Anlaşmazlıkların Çözümlemesinde Hakemlik (Tahkim) Kuruntundan Yararlanabilir mi?	Muzaffer DİLEK	413	83-92
Belediye Encümenlerinin İhale Kararları	Şerif ERAYM AN	413	163-169
Belediye Yönetiminin Yeniden Düzenlen-Meşinde Gündemden Düşmeyen Konular	Yakup BULUT	413	171-184

Konusu	Yayımlandığı Derginin Yazarı	Sayısı Sayfası	
		Sayısı	Sayfası
İnsan Hakları ve İşkence, İnsanlıkdışı ya da Küçültücü Ceza ve Muamelenin Önlenmesine Yönelik Olarak Öngörülen Kriterler	Ali PITIRLI	410	1-36
Uluslararası ve Ulusal Hukukta İşkenceyi Yasaklayan Düzenlemeler ve İçişleri Bakanlığı	Ali PITIRLI	411	1-28
Uluslararası ve Ulusal İnsan Hakları Mevzuatı Kapsamında Polis Uygulamaları	Dr. A. Nihat DÜNDAR	411	109-135
Polisin Parmak İzi ve Fotoğraf Alma Yetkisi	Dr. R. Cengiz DERDİM AN	411	179-191
Kamu Yönetiminde Polis-Halk İlişkileri ve İşbirliği	Dr. R. Cengiz DERDİM AN	412	131-153
Karapara ve Karaparanın Aklanması Suçu	Dr. A. Nihat DÜNDAR	413	39-53
65.İnterpol Genel Kurul Toplantısı	Yusuf Vehbi DALDA	413	55-66
Örgütsel Suçlarla Mücadelede Balistik İncelemenin Rolü	Kasım ESEN	413	147-151

YABANCI ÜLKELERLE İLGİLİ YAZILAR

Konusu	Yayımlandığı Derginin Yazarı	Sayısı Sayfası	
		Sayısı	Sayfası
Kamu Yönetiminin Modernizasyonu: Eski Doğu Alman Yerel Yönetimlerinde Birleşmeden Sonraki Durum	Yaz.: Renate KOCH Çev.: Enis YETER	410	109-111
Mahalli İdarelerde Stratejik Yönetim	Yaz.: Roger L. KEMP Çev.: Namık DEMİR	410	113-128
Dizaynla Stratejik Yönetim	Yaz.: Roger L. KEMP	410	129-138

ABD'de Yerel Yönetim Açısından Kamu Sağlığı ve Yaşam Düzeyi	Çev.: Ahmet OKUR Ahmet Sezai AYDIN 1	412	155-173
Yönetimde Değişen Teknolojinin Anlamı	Yaz.: William F. WINTER Çev.: Durmuş GENÇER	412	227-234
ABD'de Yerel Yönetim Biçimleri	Ahmet Sezai AYDIN	413	203-221
Konusunda Bazı Görüşler	Yaz.: Roger L.KEMP	413	239-249
Yönetim Zorlukları	Çev.: İbrahim ÖZÇİMEN		

Konusu	Yazarı	Yayımlandığı Derginin Sayısı	Sayfası
HABİTAT Nedir?	Dr. Yusuf ERBAY	410	101-108
Ulusal Günlerimiz ve Mustafa Kemal	Fikri GÖKÇEER	411	41-70
ATATÜRK Teknolojinin İticiği veya Çekiciliği, Kamu Kurumlarında Yeni Bilgi Teknolojilerine Duyulan İlgi	Yaz.: Barry BOZEMAN Çev.: Ferhat ÇAĞLAR	411	211-216
Software'de Kalite ve Satış Sonrası Destegin Önemi	Ramazan ALTINOK ğ	412	203-212
Atatürk İlke ve Devrimleri	Fikri GÖKÇEER	413	7-37
Çağdaş Ekonomilerde Meslek Eğilimleri	Prof. Dr. Cihan DURA	413	93-98
Uluslararası Kişisel Hal Komisyonu	Mustafa DÖNMEZ	413	223-237
Türk idare Dergisi'nin 410-413 üncü Sayılarında Yayımlanan Yazılara İlişkin Fihrist	Muallâ ERKUL	413	319-326
Yayımlanan Yazılara İlişkin Fihrist			

MÜLKİ İDAREDE İZ BIRAKANLAR

Konusu	Yazarı	Yayımlandığı Derginin Sayısı	Sayfası
Sim Paşa	Mehmet ALDAN	410	139-150
Hüseyin Ögütçen	Mehmet ALDAN	413	251-274

HABERLER BÖLÜMÜ

Konusu	Hazırlayan	Yayımlandığı Derginin Sayısı	Sayfası
1 Ocak 1996-31 Mart 1996 Tarihleri Arasında İçişleri Bakanlığı'nca Gerçekleştirilen Haber Niteliğindeki Faaliyetler	Yayın ve Dokümantasyon Dairesi	410	151-166

1 Nisan 1996-30 Haziran 1996 Tarihleri Arasında İçişleri Bakanlığı'nca Gerçekleştirilen Haber Niteliğindeki Faaliyetler,	Yayın ve Dokümantasyon Dairesi	411	217-248
1 Temmuz 1996-30 Eylül 1996 Tarihleri Arasında İçişleri Bakanlığı'nca Gerçekleştirilen Haber Niteliğindeki Faaliyetler	Yayın ve Dokümantasyon Dairesi	412	235-259
1 Ekim 1996-31 Aralık 1996 Tarihleri Arasında İçişleri Bakanlığı'nca Gerçekleştirilen Haber Niteliğindeki Faaliyetler	Yayın ve Dokümantasyon Dairesi	413	275-310

İÇİŞLERİ BAKANLIĞI VE MÜLKİ İDARE AMİRLERİ İLE İLGİLİ YAYIMLANAN MEVZUAT FİHRİSTLERİ

Konusu	Derleyen	Yayımlandığı Derginin	
		Sayısı	Sayfası
1 Ocak 1996-31 Mart 1996 Tarihleri Arasında Resmi Gazete'de Yayımlanan İçişleri Bakanlığı ve Mülki İdare Amirleri ile İlgili Mevzuat	Mustafa Sami KOÇ	410	167-172
1 Nisan 1996-30 Haziran 1996 Tarihleri Arasında Resmi Gazete'de Yayımlanan İçişleri Bakanlığı ve Mülki İdare Amirleri ile İlgili Mevzuat	Mustafa Sami KOÇ	411	259-283
1 Temmuz 1996-30 Eylül 1996 Tarihleri Arasında Resmi Gazete'de Yayımlanan İçişleri Bakanlığı ve Mülki İdare Amirleri ile İlgili Mevzuat	Mustafa Sami KOÇ	412	261-266
1 Ekim 1996-31 Aralık 1996 Tarihleri Arasında Resmi Gazete'de Yayımlanan İçişleri Bakanlığı ve Mülki İdare Amirleri ile İlgili Mevzuat	Seval ALANKAYA	413	311-316

II. YAZAR ADLARI FİHRİSTİ (ALFABETİK)

- J AKBULUT, Dr. İlhan; "Ceza Muhakemesi Hukukunda Tanıklık ve Tanıklıktan Çekinme", Yıl 68, Sayı 413, Aralık 1996, s. 99-128.
- AKIN, Dr. Cengiz; "Büyükşehir Belediyesi ile Bağlı İlçe veya Alt Kademe Belediyeleri Arasındaki İlişkiler", Yıl 68, Sayı 412, Eylül 1996, s. 73-102.
- AKIN, Dr. Cengiz; "Anayasa Mahkemesi ve Danıştay 8. Dairesi'nin Köy Kanununun 33. ve 41. Maddelerine İlişkin Kararları ve Bu Kararların Hukuki Sonuçları", Yıl 68, Sayı 413, Aralık 1996, s. 67-81.
- ALANKAYA, Seval; "1 Ekim 1996-31 Aralık 1996 Tarihleri Arasında Resmi Gazetede Yayımlanan İçişleri Bakanlığı ve Mülki İdare Amirleri İle İlgili Mevzuat", Yıl 68, Sayı 413, Aralık 1996, s. 311-316.
- ALDAN, Mehmet; "Sırrı Paşa", Yıl 68, Sayı 410, Mart 1996, s. 139-150.
- ALDAN, Mehmet; "Hüseyin Ögütçen", Yıl 68, Sayı 413, Aralık 1996, s. 251-274.
- ALTINOK, Ramazan; "Software'de Kalite ve Satış Sonrası Desteğin Önemi", Yıl 68, Sayı 412, Eylül 1996, s. 203-212.
- AYDIN, Ahmet Sezai; "ABDde Yerel Yönetim Açısından Kamu Sağlığı ve Yaşam Düzeyi", Yıl 68, Sayı 412, Eylül 1996, s. 155-173.
- AYDIN, Ahmet Sezai; "ABDde Yerel Yönetim Biçimleri Konusunda Bazı Görüşler", Yıl 68, Sayı 413, Aralık 1996, s. 203-221.
- AYTAÇ, Fethi; "Büyükşehirler İle İlçe ve Alt Kademe Belediyeleri İlişkileri", Yıl 68, Sayı 411, Haziran 1996, s. 29-39.
- BAYKALER, Gazi; "Ülkemizde Yatırımların Teşvikindeki Uygulamalar ve İl Yönetimi", Yıl 68, Sayı 413, Aralık 1996, s. 185-201.
- 'BULUT, Yakup; "Belediye Yönetiminin Yeniden Düzenlenmesinde Gündemden Düşmeyen Konular", Yıl 68, Sayı 413, Aralık 1996, s. 171-184.
- CANPOLAT, Hasan; "Mahalli İdarelerin Yeniden Yapılandırılmasına Dair Kanun Tasarısı Hakkında Bazı Eleştiriler", Yıl, 68, Sayı 411, Haziran 1996, s. 137-147.
- ÇAĞLAR, Ferhat; "Teknolojinin İticiliği veya Programın Çekiciliği Kamu Kurulularında Yeni Bilgi Teknolojilerine Duyulan İlgi", (Çeviri, Yazan: Bany BOZEMAN), Yıl 68, Sayı 411, Haziran 1996, s. 211-216. '
- DALDA, Yusuf Vehbi; "65. Interpol Genel Kurul Toplantısı", Yıl 68, Sayı 413, Aralık 1996,

- s. 55-66.
- DAŞÖZ, Halil İbrahim; "Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Kanun Tasarısı Üzerinde Bir Değerlendirme", Yıl 68, Sayı 410, Mart 1996, s. 83-99.
- DEMİR, Namık, Mahalli İdarelerde Stratejik Yönetim" (Çeviri, Roger L. KEMP), Yıl 68, Sayı 410, Mart 1996, s. 113-128.
- DERDİMAN, Dr. Cengiz; "Polisin Parmak İzi ve Fotoğraf Alma Yetkisi", Yıl 68, Sayı 411, Haziran 1996, s. 179-191.
- DERDİMAN, Dr. Cengiz; "Kamu Yönetiminde Polis-Halk İlişkileri ve İşbirliği", Yıl 68, Sayı 412, Eylül 1996, s. 131-153.
- DİLEK, Muzaffer; "İl Özel İdareleri ve Belediyeler Tarafından Gerçekleştirilen İhalelerden Doğabilecek Anlaşmazlıkların Çözümlemesinde Hakemlik (Tahkim) Kuruntundan Yararlanılabilir mi?", Yıl 68, Sayı 413, Aralık 1996, s. 83-92.
- DOĞAN, Selen; Yönetimde Geleneksel Piramit Anlayışının Sonu: Sıfır Hiyerarşi", Yıl 68, Sayı V 411, Haziran 1996, s. 193-209.
- DÖNMEZ, Mustafa; "Uluslararası Kişisel Hal Komisyonu", Yıl 68, Sayı 413, Aralık 1996, s. 223- 237.
- DURA, Prof. Dr. Cihan; "Çağdaş Ekonomilerde Meslek Eğilimleri", Yıl 68, Sayı 413, Aralık 1996, s. 93-98.
- DÜNDAR, Dr. A. Nihat; "Uluslararası ve Ulusal İnsan Hakları Mevzuatı Kapsamında Polis Uygulamaları", Yıl 68, Sayı 411, Haziran 1996, s. 109-135.
- Y DÜNDAR, Dr. A. Nihat; "Karapara ve Karaparanın Aklanması Suçu", Yıl 68, Sayı 413, Aralık 1996, s. 39-53.
- ERAYMAN, Şerif; Belediye Encümenlerinin İhale Kararları", Yıl 68, Sayı 413, Aralık 1996, s. 163-169.
- ERBAY, Dr.:Yusuf; "HABİTAT Nedir?" Yıl 68, Sayı 410, Mart 1996, s. 101-108.
- ERKUL, Muallâ; Arşiv Hizmetleri ve İşleri Bakanlığı'ndaki Uygulamalar", Yıl 68, Sayı 412, Eylül 1996, s. 175-201.
- ERKUL, Muallâ; "Türk İdare Dergisinin 410-413 üncü Sayılarında Yayımlanan Yazılara İlişkin Fihrist", Yıl 68, Sayı 413, Aralık 1996, s. 319-326.
- ESEN, Kasım; "Örgütsel Suçlarla Mücadelede Balistik İncelemenin Rolü", Yıl 68, Sayı 413, Aralık 1996, s. 147-151.
- FINDIKLI, Dr. Remzi; "Yönetimde Açıklık-Açık Yönetim", Yıl 68, Sayı 412, Eylül 1996, s. 103-110.
- GENÇER, Durmuş; "Yönetimde Değişen Teknolojinin Anlamı", (Çeviri, Yazan: William F. WINTER), Yıl 68, Sayı 412, Eylül 1996, s. 227-234.
- GÖKÇEER, Fikri; "Ulusal Günlerimiz ve Mustafa Kemal Atatürk", Yıl 68, Sayı 411, Haziran 1996, s. 41-70.
- GÖKÇEER, Fikri; "Atatürk İlke ve Devrimleri", Yıl 68, Sayı 413, Aralık 1996, s. 7-37.
- GÜLMEZ, Prof. Dr. Mesut; "Memur Sendikacılığının Hukuksal Temelleri", Yıl 68, Sayı 412, Eylül 1996, s. 1-28.
- KALABALIK, Dr. Halil; "Yetki Genişliği Yerinden Yönetim Sisteminin Bir Uygulaması Savılır mı?", Yıl 68, Sayı 413, Aralık 1996, s. 129-146.
- KARAMAN, Doç. Dr. Zerrin TOPRAK; Şermin ATAK; "Sosyo-Ekonomik Çevre ve Çevresel Etki Değerlendirmesi", Yıl 68, Sayı 410, Mart 1996, s. 59-81.
- KARAMAN, Doç. Dr. Zerrin TOPRAK; "Kamu Yönetiminde Gizlilik-Faktörünün Çevre Korumacı Politikalara Etkisi", Yıl 68, Sayı 412, Eylül 1996, s. 111-129.
- KOÇ, Mustafa Sami; "1 Ocak 1996-31 Mart 1996 Tarihleri Arasında Resmi Gazete'de Yayımlanan İşleri Bakanlığı ve Mülki İdare Amirleri İle İlgili Mevzuat", Yıl 68, Sayı 410, Mart 1996, s. 167-172.
- KOÇ, Mustafa Sami; "1 Nisan 1996-30 Haziran 1996 Tarihleri Arasında Resmi Gazete'de

- Yayımlanan İçişleri Bakanlığı ve Mülki İdare Amirleri İle İlgili Mevzuat", Yıl 68, Sayı 411, Haziran 1996, s. 259-283.
- KOÇ, Mustafa Sami; "1 Temmuz 1996-30 Eylül 1996 Tarihleri Arasında Resmi Gazete'de . . . Yayımlanan İçişleri Bakanlığı ve Mülki İdare Amirleri İle İlgili Mevzuat", Yıl 68, Sayı 412, Eylül 1996, s. 261-266.
- OKUR, Ahmet; "Dizaynla Stratejik İdare", (Çeviri, Yazan: Roger L. KEMP),-Yıl 68, Sayı 410, Mart 1996, s. 129-138.
- ÖZCAN, Çağatay; "Memurin Muhakematı Hakkında Kanuna Göre Yapılan Soruşturmalarda Görevlendirilen Soruşturmacının Yetkileri", Yıl 68, Sayı 411, Eylül 1996, s. 165-177.
- ÖZÇİMEN, İbrahim; "Yönetim Zorlukları", (Çeviri, Yazan: Roger L. KEMP), Yıl 68, Sayı 413, Aralık 1996, s. 239-249.
- ÖZGÜREL, Erol; "Devlet Memuru ve İzin", Yıl 68, Sayı 412, Eylül 1996, s. 29-72.
- ÖZTÜRK, Yrd. Doç. Dr. Azim; "Türkiye'de Kamu Hizmetlerinin Karşılansısı Sürecinde Karşılışılan Yönetim Sorunları ve Çözüm Önerileri", Yıl 68, Sayı 411, Haziran 1996, s. 149-164.
- PARLAK, Bekir; "Türk Kamu Yönetiminde Örgüt İklimi", Yıl 68, Sayı 412, Eylül 1996, s. 213-225.
- PEKDEMİR, Mustafa; "H İdaresi Kanunu'nun Değiştirilmesine Yönelik Olarak Yapılan Çalışmalar", Yıl 68, Sayı 411, Haziran 1996, s. 103-107,
- PİTİRLİ, Ali; "İnsan Hakları ve İşkence, İnsanlık dışı ya da Küçültücü Ceza ve Muamelenin Önlenmesine Yönelik Olarak Öngörülen Kriterler," Yıl 68, Sayı 410, Mart 1996, s. 1-36.
- PİTİRLİ, Ali; "Uluslararası ve Ulusal Hukukta İşkenceyi Yasaklayan Düzenlemeler ve İçişleri Bakanlığı", Yıl 68, Sayı 411, Haziran 1996, s. 1-28.
- YAŞAMIŞ, Doç. Dr. Firuz Demir; "Türkiye'de Çevresel Etki Değerlendirmesi Sisteminin İçinde Bulunduğu Sorunlar ve Çözüm Yolları", Yıl 68, Sayı 410, Mart 1996, s. 37-57.
- YAŞAMIŞ, Doç. Dr. Firuz Demir; "İstanbul'un Yönetimine İlişkin Kurumsal Sorunlar ve Bazı Çözüm Önerileri", Yıl 68, Sayı 411, Haziran 1996, s. 71-102.
- Yayın ve Dokümantasyon Dairesi; "1 Ocak 1990-31 Mart 1996 Tarihleri Arasında İçişleri Bakanlığı'nca Gerçekleştirilen Haber Niteliğindeki Faaliyetler", Yıl 68, Sayı 410, Mart 1996, s. 151-166.
- Yayın ve Dokümantasyon Dairesi; "1 Nisan 1996-30 Haziran 1996 Tarihleri Arasında İçişleri Bakanlığı'nca Gerçekleştirilen Haber Niteliğindeki Faaliyetler", Yıl 68, Sayı:411, Haziran 1996, s. 217-248.
- Yayın ve Dokümantasyon Dairesi; "1 Temmuz 1996-30 Eylül 1996 Tarihleri Arasında İçişleri Bakanlığı'nca Gerçekleştirilen Haber Niteliğindeki Faaliyetler", Yıl 68, Sayı 412, Eylül 1996, s. 235-259.
- Yayın ve Dokümantasyon Dairesi; "1 Ekim 1996-31 Aralık 1996 Tarihleri Arasında İçişleri Bakanlığı'nca Gerçekleştirilen Haber Niteliğindeki Faaliyetler", Yıl 68, Sayı 413, Aralık 1996, s. 275-310.
- YETER, Enis; "Kamu Yönetiminin Modernizasyonu: Eski Doğu Alman Yerel Yönetimlerinde Birleşmeden Sonraki Durum", (Çeviri, Yazan; Renate KOCH), Yıl 68, Sayı 410, Mart 1996, s. 109-111.
- YILMAZ, Halil; Turizm İşletme Belgeli Tesisler Üzerinde Mülki Amirler ve Kolluk Kuvvetlerinin Yetkileri", Yıl 68, Sayı 413, Aralık 1996, s. 153-162.